כארז בלבנון ישגה

בעזהשי"ת

ס פ ר

ארזי לבנון

בו נפתחים שלשה ספרים כאחד

הראשון

זוכר נשכחות

מכיל זכרונות טובות שנשכחו מרוב עתים וזמנים

השני

מלכות שלמה

יתואר גדולתו וקדושתו של איתן אדוננו

רשכבה"ג רבי **שלמה הלברשטאם** זי"ע

אדמו"ר הראשון לבית בובוב

השלישי

מציון תצא תורה

בו יתנה תוקף קדושת עוזו של רועה ישראל הנאמן

רשכבה"ג רבי **בן ציון הלברשטאם** הי"ד זי"ע

האדמו"ר השני לבית בובוב

כל אלו חוברו יחדיו

ע"י זעיר דמן חבריא

אלימלך אלעזר ארנברג

פעיה"ק **ירושלים** תובב"א

בחצרות אלקינו יפריחו

שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו

כאן נמצא כאן היה בזוהר הקדוש פרשת בלק מדף ר"ב ע"ב עד לדף ר"ג ע"א וז"ל הקדוש שם, אינון דמשתדלי באורייתא אינון אילנון רברבין בהאי עלמא, חמו, מה עבד קב"ה דנטע אילין אילנון, זכאה ארחא דא, ולא די אילנא חדא אלא תלתא אילנון רברבין פריסן ענפין לכל סטר, עביד לון קב"ה כו' ומאריך שם הרבה באותו עמוד ע"י"ש, עד שכתוב בעמוד השני בדף ר"ג ע"א ולא די אילנא חד אלא תלת כו' תלת אילנון אילין תלת ארזין אינון דאקרון "ארזי לבנון" ואינון דיוקנא דתלת אילנון רברבין רזא דאבהן.

* * *

איתא בגמרא [תענית כ"ה ע"א ובבא בתרא פ' ע"ב] דרש ר"ח בר לולייני מה דכתיב צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה, אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר, ומיתרץ אם נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק אין עושה פירות לכך נאמר תמר, ואם נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז ותמר, עכ"ל הגמרא. ושם בבבא בתרא פירוש הרשב"ם ז"ל על אין גזעו מחליף, אם נקצץ, אף צדיק אין גזעו מחליף אם מת שלא יוליד בן כמותו א"נ אם יפול לא יקום, לכך נאמר ארז כדכתיב כי שבע יפול צדיק וקם. ורבינו גרשום כתב בד"ה אף צדיק, חס ושלום אין גזעו מחליף שלא יהא לו בן שימלא מקומו. ובזוהר הקדוש פרשת לך לך דף פ"ב איתא ר' יצחק פתח ואמר צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה וכו' מה ארז בלבנון עלאה על כלא זכלא יתבי תחותוהי אוף הכי צדיק הוא עלאה על כלא, וכלא יתבי תחותוהי ועלמא לא קיימא אלא על צדיק חד, דכתיב וצדיק יסוד עולם ועלי' קאים עלמא ובגיני' איסתמיד ועליה אשתיל. ובפירוש דרך אמת להאר"י הקדוש זצ"ל מפרש על פתח ר' יצחק אשר ארז בגמטרי' יצחק, אמור מעתה אשר ארז בגמטרי' בן ציון כמנין יצחק.

ולהלן בזוהר בפרשת ויקרא אמר ר' שמעון כתיב צדיק כתמר יפרח וגומר, מה כתמר וכו' דהאי ארז בההוא אתר עלאה ישגה ודא בגלותא בתראה הוא כהאי ארז דאתעכב לסלקאה ומשעתא דסליק עד דקאים בקיומי' הוא יומא ושירותא דיומא אחרינא עד דעביד צל בנהורא דיממא וכו' ומסיים שם שתולים בבית השם לזמנא דמלכא משיחא, בחצרות אלקינו יפריחו בתחיית המתים.

בבראשית רבה פרשה מ"א איתא כתיב צדיק כתמר יפרח וכו' אי מה התמרה הזו אין עושין ממנה כלום יכול אף צדיקים כן אתמה ת"ל כארז וכו'.

דפוס התהיה בע"מ. ירושלים
Printed in Israel
54,793

ספר

ארזי לבנון

חלק א'

זוכר נשכחות

מכיל בקרבו זכרונות טובות ונעימות

א) שאלה מאבי החסידות, אור שבעת הימים
רבי **ישראל בעל שם טוב** זי"ע

ב) תשובות וענינים נפלאים מהאדם הגדול בענקים
רבי **שלום רוזנפלד** זי"ע
אדמו"ר מקאמינקא

ג) אגרות קדש, מגדולי יחידי סגולה שבדורו,
מתלמידי הגה"ק החוזה מלובלין זי"ע

ועוד ענינים מאוד מעניינים

שנת לפרט גדול ה' אור זרוע לצדיק בא
פעיה"ק **ירושלים** תובב"א

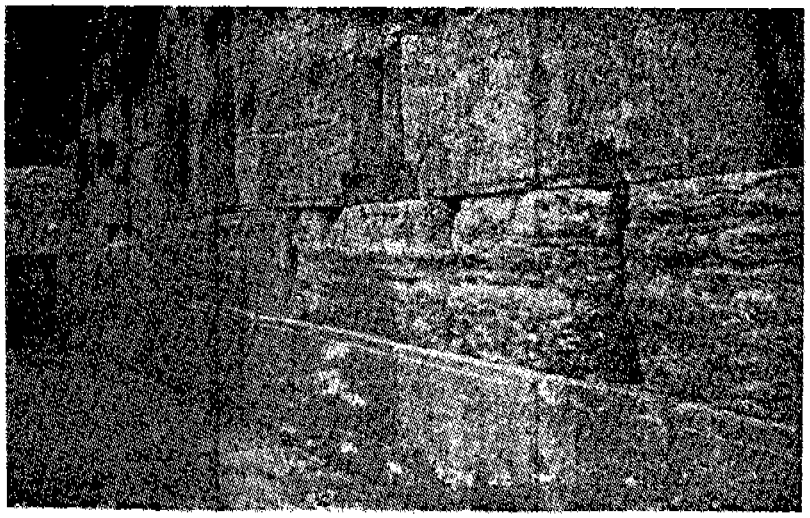

כל תפלתן של ישראל אינו אלא על בית המקדש, מרי, יתבני בית מקדשא, מרי מתי יתבני בית מקדשא.

[מד"ר בראשית, סי"ג—ה]

בשנת „אור זרוע לצדיק בא"
ולפלא אשר „אור" עם הכולל בגמטרי' בן ציון, וגם „צדיק" עם הד'
אותיות בגמטרי' ג"כ בן ציון

כל הזכויות מתוכן הספר והגלופות
שמורות להמחבר

כתבת המחבר
הרב אלימלך אלעזר ארנברג
שכון שומרי החומות
גבעת שאול
ירושלים

Rabbi ELIMELECH E. EHRENBERG
Kiryat Shomre Hachomot
Givat Shaul, Jerusalem
E. ISRAEL

פתח שער

„זה השער לד׳ — צדיקים יבואו בו״

בחמלת ד׳ עלי זכיתי, הודות לרחמיו ולחסדיו הגדולים, להגיע בימי זקנותי אל המנוחה ואל הנחלה, אל שערי ארצנו הקדושה, להתיישב בה ולהתנחל בה. עם הגיעי לאדמת הקודש, אמרתי לנפשי, מי אני ומה אני שנתגלגלה לידי זכות גדולה זאת אשר לא זכו בה ארזי הלבנון ואדירי התורה, אשר כל חשקם וראש מאוים הי׳ לחונן את עפר הקודש, ובמה אכפרה פני א״ל חנון ורחום ובמה אכף לו להודות ולהלל לשמו הגדול והמבורך?

לחנות בושם נקלעתי עוד מימי נעורי. זכיתי לחסות בצל כנפיו של האי רעיא מהימנא, הגאון הקדוש מרן רבי שלמה מבובוב זצוק״ל, נכדו של עטרת תפארת ישראל, רבן ומאורן של ישראל, שהלכה כמותו בכל מקום, הגאון הקדוש מרנא ורבנא בעל ה״דברי חיים״ מצאנז זצוקללה״ה, ולאחר מכן זכיתי להסתופף בחצרות הקודש של מנהיג הדור ופארו, המקים עולה של תורה ומצילם של רבבות אלפי ישראל לחיי תורה וקדושה, הגאון הצדיק הקדוש מרן בנציון זצ״ל מבובוב. וכן זכיתי לראות כל בני הגה״ק מרן מצאנז ז״ל (חוץ מהרה״ק רמ״נ ז״ל) ותיתי לי שהשתדלתי להיות תמיד מקשיב על דבר אמת. זכיתי להתחמם לאור תורתם, ללמוד אפס קצה מאורוחותיהם בקודש, לראות את עבודתם ברשפי אש־קודש, את מסירותם בלב ונפש להשריש בלבות ישראל תורה ויראת שמים טהורה בדרך הקודש הסלולה לנו ע״י רבשכבה״ג מרן הבעש״ט זי״ע.

בטוח אני, שלא זכותי בלבד היא אשר עמדה לי להתאבק בעפר רגליהם של קדושים אלה, אלא היתה זו השגחתו הפרטית לזמן אותי לאכסניה טהורה ומקודשת זו, בכדי שאוכל לספר בשער בת־רבים צדיקים מה פעלו ולמסור לדורות הבאים אחרינו את דרכיהם בקודש של הראשונים כמלאכים. ומיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, באתי לגנו, אריתי מור ואהלות עם כל ראשי בשמים. במיוחד, שעד הנה לא בא עם הספר גדולתם ותפארתם, דרכיהם ונתיבותיהם, חכמתם ותבונתם, ואזכה בזה לזכות את הרבים, ללמוד וללמד ותרב דעת בישראל.

צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגא, וכדברי חז״ל בבא בתרא מעלת תמר וארז: שעושה פירות וגזעו מחליף. לאשרנו אלו ואלו נתקיימו על ידי תנועת החסידות שהוקמה על־ידי יוצרה ומחוללה, הקדוש האלקי, עיר וקדיש מן שמיא קא נחית, הרב הדומה למלאך ד׳ צבא׳ מרן רבי ישראל בעל שם טוב זי״ע ולו ניתן מנחת הבכורה לפתוח את שער הספר „ארזי לבנון״.

האדם הגדול בענקים, אשר הצדיק רמ״מ מוויטפסק זי״ע כותב עליו, אחד הי׳ הבעש״ט, לפניו לא קם כמוהו ואחריו על עפר מי יקום, זכה להקים שרי צבאות, מלאכי מעלה וגדודים וחיילים להשי״ת, לא בכח ולא ברעש כי אם ברוח ד׳, זכה לצרף וללבן הדור מלפני מאתיים וחמשים שנה עד היום הזה הנמשך והולך. אין פרצופיהם ומדותיהם של אנשי־מעלה שווים, אבל הצד השוה שבהם, החיפוש והביקוש לעשות רצון אבינו שבשמים, ועלתה בידם של תלמידיו ותלמידי תלמידיו לגבש צורה מתאימה לכבוד ד׳ בתורה, בעבודה ובגמילות חסדים שעליהם העולם עומד בנקודת אמת של אמונה צרופה ודבקות בהשי״ת, ואין באפשרותו של בן־אדם בדורנו לתאר מה הי׳ הבעש״ט לשעתו ולדורות, ולו דומי׳ תהילה.

פתחתי את ספרי בברכת התורה, תשובת הגאון רבי מאיר מקוסטנאטין, בנו של הגה״ק היעב״ץ למרן הבעש״ט וגיסו, תשובה מאלפת, אחרי שתשובה זו בספר מים חיים נעלם מעיני כל חי (ובא זה ללמוד על גדולתו) ולא שזפתו עין אחרי שאין ספר עתיק זה בנמצא.

וכן הדפסתי הסכמותיהם של הני אריוותא דאורייתא על הסה"ק מים חיים ואלו הם: הגה"ק מאפטא בעל אוהב ישראל זי"ע אשר גדולי החסידות אמרו עליו שהוא „רגל רביעי שבמרכבה", (המגיד מקוזניץ, החוזה מלובלין, הרמ"מ מרימינוב). הגה"ק רבי מרדכי מטשערנאביל זי"ע שזכה לנטוע שמונה ארזים בישראל (א. רבי אהרן מטשערנאביל. ב) רבי משה מקאריישטשוב. ג) רבי יעקב ישראל מטשערקאס. ד) רבי נחום ממאקאריב. ה) רבי אברהם המגיד מטריסק. ו) רבי דוד מטולנא. ז) רבי יצחק מסקווערא. ח) רבי יוחנן מרחמיסטריווקע).

והגה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע אשר כמדומני שהסכמה זו היא הסכמה יחידה שיצא תחת ידי קדשו, ויתענגו בו כל ישרי לב.

וגם בזה אבצע רצוני לפתוח באכסניא של תורה זו המוקדשת למורי ורבי אור העולם הקדוש רבי בן ציון אבדק"ק ואדמו"ר באבוב זי"ע הי"ד שהוא היה ענף עץ אבות מאור שבעת הימים מרן הריב"ש טוב זי"ע ואפרט השושלתא קדישא הדין למעלה בקדש לקדוש ישראל מרן הבעש"ט זי"ע. חותנו הצה"ק הרב שלו' אליעזר אדמו"ר מראצפערט זי"ע, חתן הגה"ק רבי מרדכי מהורניסטאפל בנו של הגה"ק רבי משולם זישע מטאלמיטש בנו של הגה"ק רבי מיכל מקירימא זי"ע בנו של הגה"ק רבי הירש מענדיל אבדק"ק האנעפאלי זי"ע (בנו של הרבי ר' זישע זי"ע) חתן הצדיק הקדוש רבי דוב בער מאולינוב זי"ע בן הצה"ק והנורא רבי צבי זי"ע בן יקיר לקדוש ה' רבן ואביהן של ישראל רבי ישראל בעל שם טוב זיע"א.

רבנו הגה"ק מבובוב זי"ע הי' נכדו של הגה"ק מקאמינקא זצ"ל, קדוש וטהור כאחד משרפי מעלה, אהבה ורעות שררה בינו לבין מחו' הגה"ק מצאנז זי"ע, — זקינו של הגה"ק מבובוב — ובכדי להראות חביבותם וידידותם, אני מעתיק את תשובתו מספר מגדל השן מה שבסופו כותב שמסתמך על הצדיק מצאנז ועוד כמה דברי יקרי ערך ממנו אשר עוד לא נתפרסמו בעולם וקראתיו בשם הקדמה כללית, וכפרוזדור לפתח הבית של "מלכות שלמה".

קראתי למדור זה בשם זוכר נשכחות, המזכיר זכרונות טובות שנשכחו, ודורשי ה' מתגעגעים לדבריהם הקדושים המשמחים לב ונפש כנתינתן מסיני.

"מלכות שלמה" — שלמה הי' מלך ירושלים, מלך ביראה שלמה, הוא ניהו מו"ר הגה"ק מוהר"ר שלמה מבובוב זצוק"ל, ועל מדריגותיו הגדולות, גאונותו וקדשותו, עבודתו הנלהבת, אכתוב אי"ה באריכות בחלק זה.

כמו"כן אתעכב אי"ה בארוכה על תולדותיו של בנו, האדם הגדול בענקים, המנהיג המהולל בדור, שהקים לגיונות לגיונות של תלמידי חכמים, חסידים, יראים ושלמים והפיץ את אורו למרחקים ה"ה הגה"ק רבי בן ציון אדמו"ר מבובוב הי"ד זיע"א, מדור זה נקרא "מציון תצא תורה".

כעני המחזר על הגרנות מצאתי גם באפרסקי מהני מילי מעלייתא, ומגו דזכי לחברי אזכה גם לנפשי, וקראתיו בשם "מחובר לטהור", ובו חדושים והערות להלכה, ואבקש מד' שלא אבוש ולא אכלם לא בעוה"ז ולא בעוה"ב.

והנה לא שאלתי ולא דרשתי שום הסכמות מגאוני וצדיקי זמננו על ספרי זה שקראתיו "ארזי לבנון" אשר טפחתי ורביתי בעמל רב, מטעם שראיתי ונתתי אל לבי ההקדמה של רב האי גאון וראש גאוני דורו דור דעה, הקדוש עליון ושר בית חזוהר מרן רבנו הגדול הרבי ר' יונתן אייבעשיץ זצללה"ה, בספרו המפורסם בכל קצוי תבל בשם "כרתי ופלתי", ולרב חבת הקודש, אעתיק בזה לשונו הזהב והקדוש בסוף הקדמתו, וז"ל שם, והנה לא רציתי ליקח הסכמה מגאוני הזמן, כסדר חובר חיבור, כי לא מצאתי תועלת כי בלא"ת כל זמן שספרי אינו נמכר ונתמלא חסרוני, בהוצאות שהיה לי על חדפוס, מי ידפיסו כתבניתו ויפזר הונו על מגן, ספק אתי ספק לא אתי, ואחרי הנמכר גאולה תהיה להם, אשר מורשים לחדפיסו שנית, ומחזקינא טובתם במודים דרבנן, וא"כ מה תועלת יש בהסכמה רחוק משכר וקרוב להפסד, כי דרך המסכימים לחרבות בשבח המחבר, בתוארים עצמיים יסלסלוהו

ובין כוכבים ישימו קנו וכדומה, ואין זה אלא מוליד התנשאות רוח בקרב איש, ולמה זה אנכי מושלל משלמות נפשי, וחסר לנפשי כל טוב האמתי, בחושך בא ובחושך ילך, איש מכאובים ידוע חולי, ובמסתר פנים נבזה וחדל אישים, ואיך יתגאה לייחס עצמו בתוארים כל דהו, ולכן שתיקתי יפה מדיבורי וכו' עכ"ל הקדוש.

ולפי דעתי כדאי להביא כאן מה שאמר תלמידו המובהק שנלקח יתום לביתו של הראש דורו דור דעה הרבי ר' יונתן אייבשיץ זצללה"ה אשר פחד מתוארים והוא גדלו בתוך ביתו והאכילו והשקהו ולמד עמו עד שנתעלה לאחד הגדולים בזמנו והוא הגאון העצום אחד מראשי הפוסקים בזמנו בעיר פראג שהיתה אז מלאה חכמים וסופרים מרן הרב ר' זרח אייזליץ זצללה"ה, בהספדו שנשא עליו המובא בספרו הבהיר והמפורסם י"ד דרשות בשם „אור לישרים" וז"ל בקיצור אני אומר לכם שאבדנו בפטירת רבנו הקדוש הרבי ר' יונתן זי"ל את הרמב"ם זי"ל בנגלה ואת האר"י הקדוש זי"ל בנסתר. וכך היה מונה את שבחו בנוכחותו של האבד"ק פראג המאור הגולה רבנו הגדול בעל „הנודע ביהודה" זצללה"ה אשר הוא הנוב"י כותב עליו בתנינא בחלק או"ח סימן קכ"ב בזה הלשון אחרי שמתנצל בפני השואל על איחור תשובתו, כתב שם כי בעונ"ה פרץ השם פרץ עזה בקהלתינו, שהרב הגאון המפורסם מו"ה זרח אייזליץ זי"ל פתאום ביום ד' אחר חצות שבק חיים, השם יגדור פרצתנו ברחמים, ולכן לא יכולתי ביום ההוא לעיין בדבריו וביום ה' עדיין לא עיילי איברי לשייפי מרוב יגון ומספד, עכ"ל הרשכבה"ג הנודע ביהודה זצללה"ה, ואם גאון עולם הרבי ר' יונתן זצללה"ה אשר כל התוארים לא יכילוהו פחד שלא יביאו אותו התוארים לידי התנשאות רוח, מכש"כ איש שפל ונבזה כמוני המושלל באמת מכל השלמות ורחוק כרחוק מזרח ממערב, ואפילו אינו מגיע לקרסולי הקטן שבקטני תלמידיו של הכוכב המזהיר הזה הרבי ר' יונתן זצללה"ה, והמשל שאמר בר קיפוק לרב אשי / מו"ק כ"ה ע"ב / נמשל עלי אשר אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר וכו' אשר ע"כ אני מה אענה בתרי' כאשר באמת כל התוארים לא יתאימו לאיש כמוני וק"ו בן בנו של ק"ו שלא לעלות במעלות על משבחי להרכיש לעצמי תוארים כמנהג העולם.

ומה גם אשר בדורנו דור יתום כזה אחרי ב' מלחמות העולם שנפלו לצערנו כל גבורי האומה הישראלית, וחבל על דאבדן, אין שום תועלת בתוארים שהנהיגו בזמן הזה לצורך פאליטיקא ומחלקים כבוד במקום מרה, כאשר לאיש שרק יודע לפתוח את הגמרא ישר ולא בהפוך קוראים אותו הרב הגאון, ולמעלה מזה שכל שיודע לברך ברכת "אשר יצר" בעל פה, מכנים אותו חרב הגאון האמתי או גאון מובהק, וגם לכל מלמדי דרדקי מכנים בשם שר התורה או רשכבה"ג, וא"כ איפוא מה מועיל זה השבח המגיע לכזבים, וע"ז רמז הפייטן ליום ב' דשבועות קרוץ מחומר מה מועילו זה שיש לו אינו שלו, קנין שאינו שלו למה זה הוא לו וכו' ואפשר כאשר בארצנו הקדושה אינם חוגגים שני ימים שבועות וע"כ נעלם מהם דברי הפייטן ליום ב' דשבועות, ובכן מחלקים תוארים לאיש, שאינו שלו, לכן אינני רואה שאוכל להרויח מה, בקבלות הסכמות על ספרי "ארזי לבנון" ובעבור זה באתי לידי המסקנא, שכאן שב ואל תעשה עדיף . . .

ובצאתי מן הקודש אפרוש כפי לד' ואומר לד' מה רב טובך אשר צפנת בדברי התורה שאין להם סוף, בהם ימצאו חיים עם סגולה ומגיני ארץ הצדיקים שגם במיתתם נקראים חיים יגינו על כל העוסקים בתורה ונזכה לראות בטוב ד' ולגאולת עם ה' בפורקנא דימינא, פורקנא דמשיחא בב"א.

החותם בצפיה לרחמי שמים מרובים

אלימלך אלעזר ארנברג

בן לאאמ"ו התר"ב החסיד מו"ה יוסף ט"ב ע"ה ז"ל

ולאמי מורתי הצדקנית מרת מינדל נחמה ע"ה ז"ל לבית ארנברג

כעת מתושבי עיה"ק ירושלם תובב"א

בשכון שומרי החומות הנשקף אל מנוחת קדשו

של שמואל הנביא ע"ה

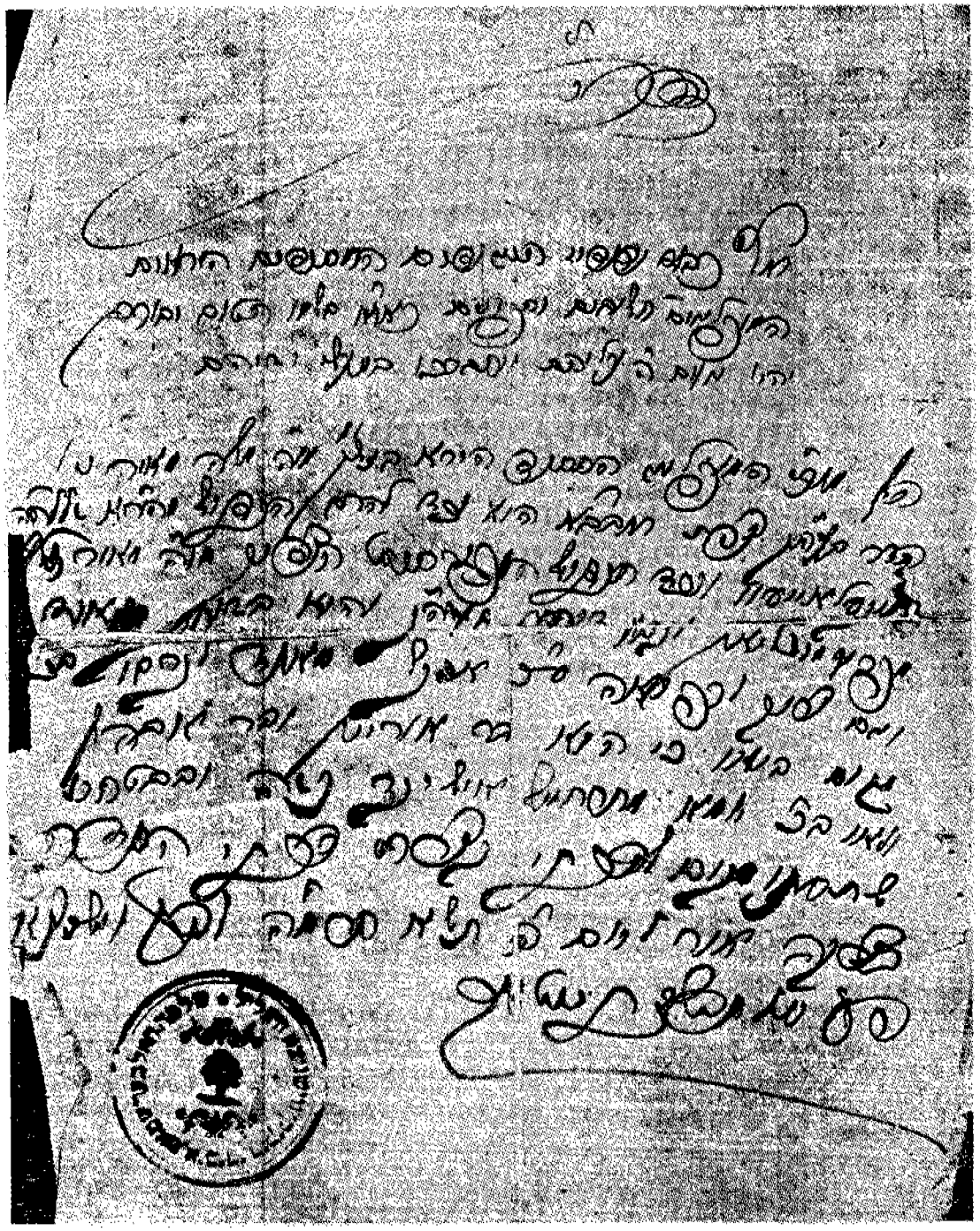

כתב מליצה מהגה"ק מהר"ש מבובוב זי"ע

תשואות חן לידידנו הרה"ג החסיד וכו'

רבי משה מאיר שמרלר שליט"א

שמסר לנו אגרת זו מעזבון אביו הגאון

מגדולי יחידי סגולה שבירושלים הת"צ

רבי מרדכי הירש ב"ר משה מאיר שמרלר זצ"ל

ספר
ארזי לבנון
חלק א'
זוכר נשכחות

שאלת הבעש"ט הקדוש זיע"א

מעשה שהי' כך הי' שנמצא סירכא על אונה אמצעי שנסרך לדופן היינו רוב סירכא נסרך לכשר שבין הצלעות האב איך הסירכא אראפ גינעמין עם הכשר שחתכתי בסכין מצלעות והוצאתי הריאה לחוץ אין האב אראפ גינעמין מהריאה כנהוג מכל צד שהיה באפשר רק במקום אחד נשאר קצת סירכא שלא יכולתי להסיר והסירכא מסביב נשאר דבוק בקצת הסירכא הדבוקה הנ"ל ומרחתי לערך חצי שעה ולא יכולתי להסיר מן הריאה ואמרתי להקצב שילך למורה הוראה והלך אחר ר' פלק ובא ר' פלק וראינו הריאה ובדקנו בנפיחה ולא בצבץ ואמרתי אליו מה נעשה עם הנשאר דבוק והתחלתי עוד הפעם להסיר הקצת סירכא ולא היה באפשר כי התחיל לקרוע בשר הריאה שתחתי' ואמר ר' פלק שילך לעיין בזה כל זה הגדתי בת"ע ולראי' באתי עה"ח:

נאום **מרדכי בן יהודא ליב** נאמן דק"ק מעזבוז:

בפנינו ב"ד ח"מ הגיד מו"ה מרדכי הנ"ל כל הכתוב לעי' בת"ע ואח"כ כתב כ"ז בכת"י וחתם א"ע בח"י ממש ובכן אשרינהו וקיימנהו כדחזי:

נאום **ישראל בע"ש** מטליסט:

ונאום **משה** יוסף מגיד מישרים דפה:

והנה על כל הנ"ל בקשתנו מן הרב המאור הגדול נ"י פ"ה כש"ק מפארים מו"ה מאיר נר"ו להודיענו דעתו בזה אם יפה כיון המורה להכשירו אם לאו ומחמת גודל הבערה אשר ללהב יצאה עבור זה וכו' וע"כ בטוחים אנחנו בו שיתן מקום לדברינו להודיענו שורש דעתו בזה והי' בזה שלום מעתה ועד עולם:

תשובה מאהבה

אלוף ביתודה ובישראל עושה חיל קמן וגדול שם חוא ממציא מזור ותרף לגבר אין איל נדול חוא בששך ושם לו ברקת וגבר בכל ח"ח הרב המופלג חמפורסם בש"ט מו"ח י ש ר א ל נר"ו ומן הברוי' כולחו רבנן רחימי ח"ח המופלג מו"ח גרשון נר"ו ואת אשר לא ידעום אכנם כולחם יעמדו על חברכה עליונה:

אמת דתפסי להאי גברא דדאין ומורה והרים יד ב' משה ה"ה הגאון רמ"א ומי יקל ראשו נגד שער המזרח ופתח ואין סוגר וסוגר ואין פותח

מ"מ אמרת' גברא רבא אמר מילתא ולא מזחיחין אותו ואע"פ שאיני כדאי זכות אבותי מסייעתי ועיני לשמיא נטלית יורני בדרך אמת ולא אבוש ולא מזגינן רישא כו' ואומר מעקרא דדינא פירכא אמנם בשכבר חלה הוראת המכשיר אומר אני גם אליבא דרמ"א אי עביד לא מהדרינן דהא דברי רמ"א מתחלק לתרי גוונא או דאמרינן אי פסק ועביד חד דלא כמנהגא לא מהני או דאמרינן דהוי מנהגא אולם אי עביד חד דלא כמנהגא מהני ולפענ"ד סברא בתרא עיקר ודבר זה יתבאר מתלמודא דידן איתא בתענית דף כ"ו ע"ב חד אמר הלכה כר' מאיר וחד אמר מנהג כר' מאיר זחד אמר נהגו כר' מאיר ואיכא בין הנך לישני מ"ד הלכה דרשינן בפירקא ומ"ד מנהג כר"מ אורוי מורינן מידרש לא דרשינן ומ"ד נהגו אורוי לא מורינן ואי עביד לא מהדרינן ופרש"י הלכה כר"מ דדרשינן לי' בפרקא דליקום כוותי' עלמא ובד"ה אורוי מורינן אי אתי קמן אבל בפרקא לא דרשינן דלא קים לן בפשיטות דתחוי הלכה כר"מ ומ"ד נהגו כר"מ משמע מאליהן נהגו ומנהג הוא מנהג כשר עכ"ל וע"כ צריכין למודעי דאיכא נפקותא בין הלכה ומנהג ונהגו דהלכה אי עביד דלא כהלכתא מהדרינן ומנהג פי' הוא מנהג כשר ואי קים לחד לאפוקי נפשי' ממנהגא ליכא לאתפוסי ליה דעביד שלא כדינא ולחכי לא ניתן לדרוש לרבים ונהגו אי עביד כמנהגא לא מהדרינן לי' ולכתחלה מוחין בהך מנהגא תואיל ולא נעשה עפ"י חכם העיר ומסתעיי' לן מהרי"ק עיין בא"ח סי' אף דלכאורה סותר לדברינו תום' בברכות דף נ"ב ע"ב ובפסחים דף ק"ג ע"א בד"ה נהגו העם כב"ה אליבא דר"י כתבו תימא דאנן אפילו לכתחלה נהגו כן ובפרק הדר אומר נהגו אורוי לא מורינן ואי עביד כו' וי"ל דהתם איכא אמוראי דפליגי חד אמר הלכה והוי פירושא לכתחלה מורינן כן א"כ נהגו דקאמר אידך הוה דיעבד אבל הכי יכול להיות דאין כאן אלא נהגו גרידא עכ"ל ויש מקום ליתן לבע"ד לחלוק דהא רמ"א סתר לדיני' דב"י מכח מנהגא ואנן דגררי' בתריה רמ"א א"כ מנהגא דרמ"א קים לן בהלכתא כהך נהגו דברכות זה אינו דאף תום' בברכות מודים דבכל מקום דקאמר לישנא דנהגו אף בדלא פליגי אמוראי אי הלכתא כנ"ל איכא נפקותא רבתי בין הלכתא ובין נהגו לענין אי עביד איפכא דלא כמנהגא והיינו דמדייקו בתירצם וכתבו אבל הכא יכול להיות דאין כאן אלא נהגו גרידא ולכאור' הוא לישנא טפיינא והכי ה"ל למימר והכי הוא נהגו הלכתא ולדידן אתי שפיר דאף התום' סברי דאיכא נפקותא בין הלכתא ובין נהגו רק הא קשה להו דנהגו משמע דיעבד וגם לתום' גופא לא קים חילוקם דאיכא לשנוי בגונא אחריתא לכך נקטו בלשונם יכול להיות כאלו לא ברירא להו ואל תושיבני משומנו של גיד הנשה ישראל קדושים ונהגו בו איסור וע"כ תירוצם אמת יראה לי לדון בדבר חדש ובזה יתיישב קושיות התוספ' מעיקר' בר"ה ד' ט"ו ע"ב ובברכות ובעירובין ד' ע"ב ע"א דבר"ה דף תנ"ל איתא אמר ר"י נהגו העם בחרובין כר' נחמי' כו' דאמר לי' במקום איסור' כי נהגו שבקינן לי' וכתבו התום' בד"ה וכי נהגו כו' ומכאן סותרים מה שפי' רש"י כו' דכיון דתני אסורן לא תלינן במנהגא עכ"ל ע"ש וכן הקשו תום' בפסחים דף ב' ועוד הקשו בפסחי' נחזי היכי נהגו ולדידי אתי שפיר כדבעינן למימר לקמן דר"י מחלק בפסחים דף נ"א ע"א בד"ה אי אתה רשאי בין מנהג שנהגו ע"פ ת"ח ובין מנהג שנהגו מעצמם:

ועתה תא שמע ודע דבכל היכי דתני לישנא דנהגו תנא ר"י בהך לישנא נהגו העם בר"ה דף ט"ו ע"ב בתענית דף כ"ט ע"ב בברכות דף כ"ב ע"ב בעירובין דף ס"ב ודף ע"ב ע"א תנא בהאי לישנא נהגו העם ולפ"ז משמע דמאליהן נהגו וכן משמע בירושלמי דתרומה דקיל הוא מה שקבל העם מאליהן דגרסינן בירושלמי והובא בתוה"ב הארוך בדיני הכשר כלים דף קכ"ז ע"א תנא ר' תחלפתא קדירה שבישל בה תרומה מגעילה שלשה פעמים בחמין ודיו ואין למדין ממנה לענין נבילה אר"י קושות קומי רבא תרומה בעון מיתה ונבילה בלא תעשה ואת אמרת הכין א"ר כמאן דאמר מאליהן קבלו מעשרות עכל"ה וע"כ מוכח מאי דקבלו מאליהן קיל וברייש מקום שנהגו דף נ' ע"א בתום' ד"ה מקום שנהגו אומר ריב"א בשם הירושלמי דזמן פסח מחצות כו' ואף יחיד בשאר ימות השנה ביום שמביא קרבן אסור

בעשיית מלאכה וא"כ הנהו דנהגו אסור לעשות מלאכה קודם חצות אסרו קודם חצות משום חצות ולהלן וא"כ לר' יהודה אית ליה דנהגו איסור מלאכה ע"פ חכם משעת הנץ ור"א בן יעקב אית ליה איסור מחמת מנהג משעת האור ולר"י אף דחזינן דנהגו אסור משעת האור אית ליה לר' יהודה דלא נקבע ע"פ חכם ומאליהן נהגו ור"א בן יעקב אית ליה דנהגו ע"פ חכם משעת האור וזה דברי רש"י עולים כהוגן ובשאר קושית התוס' על רש"י תנא תני אסור ואת אמרת מנהגא נקל לחשיב דודאי המנהג מאסור הוא בא רק אינהו בשיעורן פליגי ודו"ק היטב:

ולפ"ז קושיות התוס' במקומה עומדת בברכות הא התם קאמר ר' יוחנן בהך לישנא נהגו העם כב"ה אליבא דר' יהודה משמע מאליהן נהגו דלא ע"פ חכם ולהכי אורוי לא מורינן ואי עביד לא מחדרינן ואין נוהגין כן לכתחלה ולענ"ד הפי' נהגו אי עביד לא מחדרינן לא כפי' לבאורה דאי עביד עובדא לא מחדרינן אבל משום מנהגא לחוד מחדרינן אלא אף במנהגא לחודא לא מחדרינן כיון דפשט המנהג חשיב מעשה רק דאורוי לא מורינן דאי אתי חד ושייל לן אין אנו מוכרחים להורות לו כמנהגא והיינו דמסיים בעל הליכות עולם דף ח' כל כו' והיכא דאמרינן נהגו אפילו נמי לא מורינן ולא מסיים כלישנא דגמרא ואי עביד לא מחדרינן אלא ע"כ דמנהגא גופא חשיב דיעבד הואיל ועביד עובדא פעם אחת מקרי דיעבד רק אורוי לא מורינן דכולא עלמא ינהגו כמנהג ומנהג אורוי מורינן אבל לא מדרשינן בפירקא דתהוי הלכה כר' מאיר ואי עביד דלא כמנהגא דנהדר עובדא דלא קים לן מנהגא כהלכתא כפרש"י בתענית דף הנ"ל וממקומן הוא מוכרע כפירושנו דאלת"ה בשלמא גבי איסורא שייך לישנא דאי עביד דאיכא בחזרה כמו גבי חרובין אבל גבי נשיאת כפים בתענית וגבי הבדלה מאי הדורי מילי שייך הכא אלא ע"כ פירושנו אמת דמנהגא גופא חשיב עובדא ומעתה אין מקום לקושית תוס' בברכות דף הנ"ל ובזה מתורץ קושית תוס' בעירובין דף ע"ב נהגו העם כר"ם תמ' בד"ה נהגו כו' ואי עבדינן לא מחינן ביה וא"ת מאי מחאה שייך הכא אם מחמירין כר"ם לעשות עירוב ושתוף ולדידי אתי שפיר דפירוש אי עביד איקבע העם למנהג כר"ם ודו"ק היטב. ומדי דברי בו אמינא מילתא בטעמא מאי שנא דבכל דוכתא בעירובין בתרי ענינא ובתענית פליגי רב ור' יוחנן רב אית ליה הלכה ור"י אית ליה נהגו חוץ בברכות גבי הבדלה ובראש השנה גבי חרובין שבק ר' יוחנן לבר זוגיה ותני בהך לישנא נהגו העם כו' וטעמא בעי ואומר אני דהא כלא כייל לן ר' יעקב בר אידי משמיה דר' יוחנן ר"ם ור"י הלכה כר"י ר"י ור' יוסי הלכה כר' יוסי ורב לית ליה להני כללי א"כ בתענית פליגי ר"ם ור"י ור"י א"כ ר' יוחנן ורב לשיטתיה קאזלי כדאיתא בעירובין דף מ"ו ומ"ז ר' יוחנן אית ליה נהגו כר' מאיר משום דהלכה כר"י ורב לית ליה להנך כללי ופסק כר' מאיר וכן בעירובין דף ס"ב פסק רב הלכה כר"א בן יעקב לעולם אין אוסר עד שיהיה שני ישראלים כו' משום דאלים לרב משנת ר"א בן יעקב ולר' יוחנן אילימא ממשנת ר"א בן יעקב סתם דאיהו סבר הלכה כסתם משנה וראיה גדולה מר"ה דף הנ"ל בתום' ד"ה שבקית עדיפא הו"ל לאקשוי דר' יוחנן אית ליה כסתם משנה משמע דעדיפי ליה לאקשוי לר' יוחנן מהלכה כסתם כו' וא"ל דהכי פרושא דעדיפא לאקשוי לר"י מדברי עצמו מלהקשות לו שבק כו' הנהו מילי עדיפי לן במילתא דאמרינן דלאו כולא עלמא מוכרחים להודות א"כ עדיפא ליה לרמוי מדברי עצמו בהא ליכא לשנוי ליה לא סברי ליה אבל ביחיד ורבים מי איכא פלוגתא בהא וכ"ע מודים בהא ואפו ר"י לא אמר הכי אלא ע"כ הכי פירושו דלהכי אמר ר"י הלכה כסתם משנה משום דראה רבי דברי ר' מאיר ומסתבר ליה טעמא סתם ליה בלשון רבים משא"כ היכי דפליגי רבים ויחיד אף דלא מסתבר טעמייהו בתר רבים להטות והיינו דמקשו תוס' עדיפי ה"ל להקשות הא ר"י אמר הלכה כסתם משנה וא"כ בהא פליגי רב ור"י רב סבר ליה משנת ר"א בן יעקב קב ונקי והלכה כמותו ור"י עדיפא ליה סתם משנה וכן בדף ע"ב סבר ר"י הלכה כרבנן משום דרבים נינהו ואף לגבי ר"א בן תדאי דלא יהיה בני פלוגתא כי אם יחיד הלכה כמותו דהא בני פלוגתא דר"ם היינו ר"ש ור"י ור' יוסי ורב לית ליה הנך כללי ור"ם ור"א בן

תדאי הוי רבים נגד רבים והנך כלל לית לי' כנ"ל ודו"ק היטב:

ולפ"ז נהגו העם דבברכות סתם לן מתניתין כר"מ והדר ר"י לכלליה ואף דכייל לן ר"י ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר"י היינו היכי דפליגי בהדיא אבל היכי דסתם לן תנא כר' מאיר עדיף ליה לר' יוחנן לכך תני ר' יוחנן נהגו העם כר' יהודה וגם בר"ה תני בהאי לישנא נהגו העם כר' נחמיה והלכתא בכולהו כסתם משנה ובזה מיושב כל הדחוקים של תום' ודו"ק היטב:

ומעתה בל"ז אין מקום לקושיות תום' בברכות אנן חיכי עבדינן על הבשמים תחלה והדר על המאור אפשר לדידן קים לן טפי בהאי כללא ר"מ ור"י הלכה כר"י מהך כללי סת"ם הלכה הוא ודו"ק:

ועתה נחזור לענייננו לדברי רמ"א בסי' ל"ט וז"ל ולדידן אין נפקותא בכל חלוקים האלו כי כבר נהגו באלו ארצות להטריף ואין לשנות כי מנהג קדמונים הוא באשכנז וצרפת ואנו מבני בניהם עכ"ל ולכאורה קשה רישא לסיפא פתח בנהגו וסיים במנהג אלא ע"כ הכי פירושו כפי שיתבאר לעיל דאית לחלק בין מאליהן נהגו כדדייקינן לעיל נהגו העם כו' ובין היכי דנהגו ע"פ חכם כדפסק מוהרי"ק ע"פ תום' בפסחים דלעיל וא"כ הדרגות לשון הזהב רמ"א הכי הוא וכבר נהגו להטריף עפ"י חכם כי הוא מנהג קדמונים מגדולי אשכנז וצרפת ומנהג הנעשה עפ"י חכם אסור להתיר היכי דנחוג כדברי תום' בפסחים דף נ"א ע"א ומ"מ אי אשתלי ועביד דלא כמנהגא מאי דעביד מהני דא"כ מאי איכא בין הלכה למנהג דהא מנהג הוא ג"כ מנהג כשר כפרש"י בתענית דף כ"ט ולהכי לא דרשינן בפרקא דלא קים לן דהוי הלכה לענין אי עבדינן דלא כמנהגא דתהדר עובדא ודו"ק היטב ואין להקשות מנ"ל להשוות לשון רמ"א עם כללי גמרא דילמא הגמרא קפיד ודייק בלישניה לחלק יצא בין הלכה ומנהג ונהגו אבל רמ"א לא קפיד בלשניה חדא דהא קושטא דמילתא אינו אלא מנהג דהא כל הפוסקים מתירים בנסרכה לדופן ורמ"א החמיר מכח מנהגא ועוד קאמינא צא ולמד דרמ"א מדייק בלישניה דהא בדף כ"ב סעיף ב' וסעיף ד' וז"ל והמנהג במדינות אלו להטריף ואין לשנות ובסעיף ה' וז"ל והמנהג להטריף אפילו בדיעבד ובסי' ס"ה המנהג במדינות אלו שאין נוטלין שום חוטין ע"ש בש"ך מילתא בטעמא כי מנין לנו להוסיף באיסורין והמנהג אקבע ע"פ חכם ובסעיף ד' ונהגו לנקר חוטי בצים עוד נהגו לחתוך בין הפרסות של בהמה ואין אלא משום מאום מעתה ראה האיך דקדק הגאון רמ"א בלשונו הטהור דהתם נקט בלשניה והמנהג והוא ע"פ חכם העיר והכי קאמר ונהגו כו' ולית דחש להא משמע דמאליהן נהגו ועוד ראיה גדולה לדברינו מסימן ע"ג הכבד יש בו רבוי דם כו' ובדיעבד מותר ויש מי שאוסר ובהגהת רמ"א וכן נוהגין לאסור אף בדיעבד אפילו בנמלחה כו' והביאו הט"ז וחש"ך דברי מהרא"י והוא לקוח מהגהת שערי דורא קבלתי שאף בדיעבד אסור ודוקא אי אשתלי ופסק כר"ת לא מהדרינן עובדא ע"ש בט"ז ונ"ל דכאן פלוגתא דר"ת ס"ל באמת כן להלכה רק שלא נהגו לפסוק בזה כמותו ובזה אם אירע שרב א' פסק כמותו אף על פי שלא נעשה מעשה כו' יכולים לסמוך עליו אע"ג דהכא מנהג דלא כר"ת ואפילו בדיעבד טריפה מ"מ אי אשתלי ועבד רב כפסק ר"ת לא מהדרינן עובדא ומעתה קמה אלומתי וגם נצבה היכי דפסק רב גבי אונא הסרוכה לדופן דלא כמנהג רמ"א וגם חלה הוראות המכשיר עיין בסי' רמ"ב בהגהת רמ"א ובט"ז ובנקודות הכסף יראה לי אי אתי חד ואסר ועשה מעשה בידים לא שפיר עביד ואפשר שישלם מביתו ואל תשיבני מה דאיתא בחש"ס סי' כ"ה היכי דפלגינן תרי ולא אתמר הלכתא כחד מנייהו וסוגין דעלמא אזלי כאידך הוי טועה בדבר משנה לא דמי להא כעוכלא לדני חדא דהתם אירי היכי דלא אתמר הלכתא כלל וסוגין דעלמא אזלי כחדא מנייהו ואיהו עביד כאידך משא"כ הכא הלכתא הוא בהיפך נגד רמ"א דאינו אלא מחמת מנהג אמנם כל זה אי אשתלי הרב ועביד וכשגגה היוצא מלפני השליט אבל אי עומד במרדו כדפסק הרמב"ם משפטו חרוץ בהל"מ אף אי עבר אד"ם באמרו שאין זה תורה כו' ואין לו חלק לעוה"ב ואף מנהגא שקבלנו עלינו חל עלינו בחיוב תורה משום אל תטוש עיין

בפסחים דף נ"א ע"א גבי בני ביישן דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור כו' ודי בזה ויש עוד בזה ולאהבת הקיצור אדלג ראשי אמרים והרבה דינים יש להוציא והמעיין יבחר ואת זה ראיתי ונתון אל לבי שיהיה דברי חכמים מכוונים אלו סותרים ואלו בונים אלו ואלו דברי אלקים חיים וכין כך וכין כך קרוים בנים ובלבד שיחזיק דברי ראשונים ולא יעשה במה לעצמו לסתור דברי ראשונים אשר מפיהם אנו חיים והמה לנו לעינים ב"ד הדורש שלום לכל עם ה' אלה לחיי עולם ואנכי אהיה בתוכם מן הנמנים.

חק' מאיר בהגאון מוה"ה יעקב

נ"י ה"ה חונה בק"ק קאסטאנטין יע"א אגפיה

נעתק משו"ת מים חיים סי' ב"ז להגאון המפורסם רבי חיים הכהן ז"ל רפופרט
אבדק"ק אוסטרהא
נדפס בזיטמיר, תרי"ז

אגרת הקודש מכ"ק רבנו הגדול והקדוש התנא
אלקי מצאנז וחתום בכי"ק זי"ע ועכ"י

חיים הלברשטאם
אביד
דק"ק צאנז והגליל

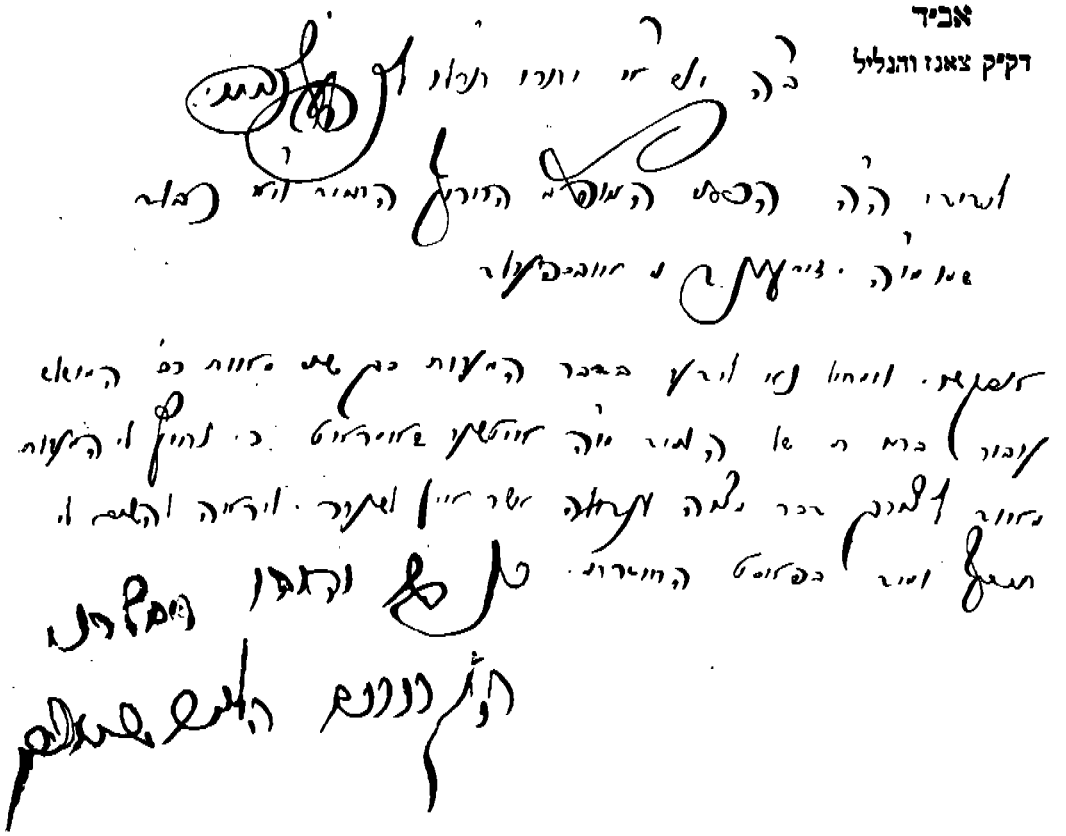

יד ארזי הסכמות יקרי ערך לבנון

מפאת חשיבות ההסכמות הקדושות על הסה"ק מים חיים ובפרט הסכמת

רכשבה"ג מרן מהר"ש מבעלזא ז"ל שהיא הסכמה היחידה ממנו

הנני נותן לפניכם דברי קדשם אות באות

הסכמות

ומכתבי יקר מהרבנים הגאונים קדושי עליונים גדולים ומפורסמים אשר המה חיים בארץ החיים נשמתם עדן:

ב"ה יום כא שבט תקפ"ג
פ"ק מעזבוז יצ"ו

רב ברכות מחי החיים לכבוד
אהובי ידידי הרב המאור הגאון הגדול החריף ובקי משנתו זך ונקי צנא מלא ספרא שלשלת היוחסין כקש"ת מוהר"ר חיים הכהן ראפפורט נ"י לנצח האב"ד דק"ק אוסטרהא יצ"ו:

הנה לא ארכו הימים אשר הגיעני מכתבו הנעים. וקריתי ושניתי ככל הכתוב לחיים בתשובתו בדבר האשה אשר דרכה לא סלולה ושטה מדת משה ויהודית ואם אמנם כי נראה בדבריו מיוסדים על אדני פז בנתיב אמת והיה רצוני למלאות משאלות חיים שאל ממני. אכן עבור כי זה רבות בשנים אשר הקיפוני חבילי טרידין מאת אחב"י יראי ה' וחושבי שמו וידוע כי צרכי ישראל מרובים המה הא במילי דשמיא והא במילי דעלמא והלום אחרי רואי כי לא יספיק הזמן לברר הלכה ברורה לעומקא דדינא ע"כ בהכרח הנחתי זאת על תלמידי חכמים הפנוים מעסקיהם ותורתן אומנתן ואשר מהם תצא הוראה ואנכי חושך עצמי מן הדין אפי' מדיני ממונות ובעבור זאת לא רציתי לתקוע עצמי בדבר הלכה זה אמנם יהי' לבו נכון בטוח כי הורה כהלכה באמתתה של תורה ומעתה ינהלהו ה' על מבועי מים חיים להוריהו ארחות חיים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא וחכמי הדור יסכימו על ידו ויתענג מטוב ה' ומברכתו לנצח:

הכ"ד אהובו הדוש"ת המעתיר בעדו על כל הטוב
הק' אברהם יהושע העשיל

ב"ה יום ג' בשלח תקצ"ה פה סוטשין

השם יאמר נא רב שלום למרבה השלום כבוד הרב המאה"ג הגאון האמתי חריף ובקי המפורסם בישראל נודע שמו לגאון ולתפארת גולת הכותרת שלשלת היוחסין מוכתר בנמוסין חכם הרזים חסיד ועניו חכמתו תאיר פניו באור פני מ"ח כבוד הרב הגדול ר' חיים הכהן הגדול ראפאפורט שי' ויכון כסאו בשמש ויהלום הוא וזרעו כמותו ירבה בישראל שארית הפליטה אכי"ר:

לבעבור כי מה' מצעדי נכונו עבור בדרכי בקודש דרך פה"ק טוטשין ונתאכסנתי בבית נוה קודש של בנו הרב הגדול החכם השלם במעלות ומדות נחמדות אמרתי עם הסופר כתוב נא שורתיים באהבה רבה ואהבת עולם להודיע לאביו הרב הגאון הוא כבוד מעכ"ת ולפרוס סוכת שלומו ושלום תורתו ועבודתו עבודת הקודש ולהראות לדעת חבה יתירה אשר נצמדת בלבי לבנו הרב שיחי' נחת שליו ושקט ברצוני ובחפצי בטובתו ברוחני וגשמי וישמח האב כת"ר ביוצאי חלציו כי בעזרתו יתברך נתקיים אשרי ילדותינו שלא ביישה כו' וצאצאיו יהיו כמותו אכי"ר ומדי דברי בו בכשר וישר פעלו אבקשנו ואזכרנו יאחז צדיק דרכו דרך אבותיו הכהנים רק לרדוף שלום כי מדתו ומנת חלקו הוא הן בא כו' ובטחוני בחכמות אלקים אשר חננו כי כל יוכל עשות חסד כו' ולמענו ית' יעשה שלום ואסיים ואומר שלום לו ולזרעו לדורותיו מאר"ה:

מנאי ידידו דו"ש בלונ"ח תכ"ה
מרדכי בלאמו"ר
הרב מוה' מנחם נחום זצוקללה"ה:

ב"ה יום כ"א תמוז תר"י לפ"ק בעלזא

חיים וברכה ושלום לכבוד מחות' ה"ה הרב המאור הגאון הגדול המפורסם בר אבהן קדישין כקש"ת מוה' יעקב כהן רפאפורט נ"י אב"ד דק"ק אוסטרהא יצ"ו אל יתפלא על מה שכתבתי מחות' כי אא"ז הגאון מוה' משה זלה"ה בהגאון החסיד אא"ז מוה' אלעזר זלה"ה אשתו הראשונה היתה בת גאון וצדיק מוה' נפתלי זלה"ה ואשתו השניה היתה בת הגאון המפורסם חכם צבי זללה"ה ואני נכדו מאשתו הראשונה ואשר כתב כ"ת שברצונו הטהור להעלות בדפוס חיבור שו"ת מאביו הגאון וחבורי טהרה מאבותיו הגאונים זלה"ה וגם נופך משלו מצוה רבה להוציא לאור דבריהם הקדושים להאיר על פני תבל ומה שביקש כ"ת לבא במכתב דרך הסכמה הנה מעולם לא הלכתי בגדולות ובפרט שאינם צריכים לא לדידי ולא לדכוותי' שמפורסם בעולם צדקתם ותורתם הקדושה העריבה ללומדיהם והמעיינים ימצאו בהם תועלת גדול בכמה דברים חדשים וישגחו במענה פיהם:

דברי אוהבו מחו"ת
הק' שלום מבעלזא:

תשובת הגאון המובחק החכיר מהר"ש
האבד"ק קאמינקא זצללה"ה.
מ"ש בענין ענונה :*)

חן בדבר העגונה הלזו ובדבר הגב"ע אשר הי'
למראה עיני כאשר העתיקם כ"ת עם
המכתבים מגיסה ממדינת איטליא וחן אשר הציע
כ"ת לפני כל הספיקות שיש להסתפק בנידון הלז.
והנה הספק החמור בנידון הלז לפ"ד הוא מחמת
ספיקא דש"ס בע"א במלחמה כאשר אבאר על כל
הספיקות הנשארים כיד ד' הטובה עלי. וכאשר
גם כת"ר הרגיש בזה. וזה החלי במה דמיים כ"ת
וז"ל דלשון העדים שאמרו ער איז גישטארבין
משמע שלא נהרג דבלה"ק מת סתם יש במשמע
ג"כ שנהרג אמנם בלשון אשכנז אם הי' נהרג היו
אומרים ער איז גיהארג'ט גיוואורין וכמדומה
שראיתי חילוק זה בס' בית אפרים עכ"ל. והנה
אעתיק לשון הגאון בעל בית אפרים בסי' ל"ד וז"ל
אך לפע"ד נראה דאף לדעת רש"י דאף אם אמרו
מת סתם כיון דשעת מלחמה הוא כאלו אמרו נהרג
במלחמה. מכ"מ נראה דמודי בנ"ד דהתם שפיר
אנו יכולים לומר שהיתה הכוונה שנהרג במלחמה
והכי אשכחן בקרא ילך וישוב לביתו פן ימות
במלחמה וכן הרבה כיוצא בזה. משא"כ בנ"ד
שבלשון עד הראשון נזכר ששמע משיתוף שלו
שאמר אחיך ר' שמשון וואס מיט מיר איז איין
שיתוף גיוועזין איז גישטארבין אצל הארמייע
הנ"ל. וגלוי לכל כי לשון גישטארבין אף שהוא
פתרון של תיבת מת בלה"ק מ"מ תיבת מת יש
לפתרו ג"כ על הריגה אכן מלת גישטארבין אין
אומרים אותו על מי שמת בדרך הריגה רק על מי
שמת על מטתו. ומה שאמר אצל הארמייע הנ"ל
מראה מקום הוא לו באיזה מקום הי' מיתתו וכו'
אבל בלשון לעז שלנו מלת גישטארבין אין לפתרו
דרך הריגה רק מיתה טבעית לבד כאמרו בפי' מת
על מטתו עכ"ל. והעיר הגאון הנ"ל בזה מדברי
הרמב"ן במלחמות אשר מבואר מדבריו דם"ל
דגם בע"א שאומר מת סתם מת במלחמה קאמר
שכתב דאיפשט בעיין בע"א במלחמה מהא דששים
אנשים שהלכו לכרכי ביתר שאמר הגוי מתו
וקברתים. והתם שעת מלחמה וחירום גדול לכל
ישראל הי' ובשעת מלחמה מת סתם כנהרג
במלחמה הוא וכו'. דשם הי' המעיד העכו"ם ולא
מסתבר שהעכו"ם אמר כן מתו וקברתים. ותי'
דס"ל להרמב"ן כיון דהש"ס אפקי' בלשון מיתה
שהוא סובל אצל המלחמה הריגה ג"כ מסתמא
הכיר שאמר בלשון עמו לשון שיש בכלל לשונו
הריגה ג"כ עכ"פ ומכ"ש לפמש"כ הרמב"ן אח"ז
מהתוספתא עיי"ש עכ"ל. ובאמת לפענ"ד לשון
הרמב"ן שכתב בדיוק לשונו שעת מלחמה וחירום
גדול לכל ישראל נראה מתחלת דבריו ג"כ דכיון
דחירום גדול לכל ישראל הי' והנכרי העיד דששים
יהודים מתו בודאי כוונתו דנהרגו מאויבי ישראל
וכמו שכתב אח"כ קודם שהביא התוספתא וז"ל
וכ"ש בששים יהודים מתו כולם כ"א שאין הדבר
כן אלא שמתו במלחמה. ובאמת סברת כ"ת
פשיטיה דבע"א שאומר מת סתם אף בשעת
מלחמה שייך לומר דאשה דייקה ומנסבא דמנא
ידעה שכוונת העד שמת במלחמה ומש"ה אף
דכתב הרמב"ן לעיל וז"ל ואפילו נמי שלא ידעה
אף היא במביעתו האיך נסמוך על העד משום
דהיא דייקא והלא אם מחזרת היא אחר הדבר
מכיון ששמעה בו שטבע אינה רוצה לשום בדיקות

---

*) תשובה זו המציא לי הרב האברך איש השכולות מו"ה אברהם יהושע העשיל טבערסקי שליט"א בהרה"צ אדמו"ר יעקב ישראל הרבי מסמילוואקי בארה"ב ובן הרבנית המלומדת מרת דבורה לאה תחי' בתו הבכורה של הגה"ק הרב"צ אדמו"ר הי"ד זי"ע.

וחקירות ומעתה תלך ותנשא דסמכי בדדמי על העד וכו' יעו"ש. אעפי"כ בההוא מעשה דששים בני אדם שאמר הנכרי שמתו אינה יודעת האשה שום דבר בלא אמירת הנכרי ומשו"ה כתב הרמב"ן כיון שהוא שעת מלחמה וחירום גדול לכל ישראל סוברת האשה שכוונת הנכרי שנהרגו. ויש לדקדק בזה קצת על מה שהאריך הרמב"ן בלשונו הזך אח"כ להוכיח דבאמת כוונת הנכרי היתה כן הלא מכיון דאשה סוברת בדעתה שכוונת הנכרי הוא שנהרגו שוב לא דייקא וכמ"ש הרמב"ן לעיל:

והנה לפי"ז הב"ש בס"ק קמ"ח דאינה נאמנת באומרת מת על מטתו אלא כלומר מת שלא במלחמה אלא בביתו על מטתו וכמו שהביא בשם מהרש"ל אבל מת במלחמה ולא נהרג אינה נאמנת ולפי"ז צע"ג בנדון הלז של כ"ת. ואולם יש לומר לפי שסיים הב"ש בס"ק הנ"ל דהיינו דרמא לי' רמחא סברה שמת מחמת מכה זו. י"ל דהיינו דוקא גבי דידה אמרה בדדמי אבל ע"א דאומר מת ולא נהרג שפיר נאמן משום דדייקא דדילמא לא הי' כוונת העד שמת מחמת מכה זו. והנה במה שפלפל כ"ת בדברי הרמב"ם בקושית הקדמונים במאי דפסק דבאומרת מת במלחמה וקברתיו אינה נאמנת. לכאורה לפענ"ד יש להפליא בדברי הרמב"ם בלשונו בפ' י"ג מה' גירושין בדין ב' וז"ל ואעפ"י שהי' שלום בינו לבינה שמא תסמוך דעתה על דברים שרובן למיתה ותאמר מת כגון שנהרגו הראשונים והאחרונים שהי' בעלה באמצען שהרי היא אומרת מאחר שנהרגו אלו ואלו נהרג הוא בכללם עכ"ל. ולפי לשון הגמרא דקאמר את"ל דכיון דשלום בינו לבינה נטרא עד דחזיא זימנין דמחי לי' בגירא או ברמחא וסברה ודאי מת ואיכא דעביד סמתרי וחי'. ורק מעיקרא הוא דקאמר הגמ' ס"ד בכל הני דאיקטל הוא פליט א"כ דסברת הגמ' הוא דכיון דשלום בינו לבינה לא אמרה בדדמי מחמת דס"ד בכל הני דאיקטל הוא פליט א"כ דסברת הגמ' כך אלא דנטרא עד דחזיא ורק משו"ה אמרה בדדמי משום דזימנין דמחי לי' בגירא וכו' וסברה ודאי מת. היכי נקט הרמב"ם בלשונו דאעפ"י שהי' שלום בינו לבינה דתסמוך דעתה על דברים שרובם למיתה משום שהרי היא אומרת מאחר שנהרגו אלו ואלו הוא נהרג בכללן. והוא ס"ד דש"ס כל הני איקטל וחוא פליט. ואולם בדברי חגמ' באת"ל לא אמרה בדדמי רק משום דזימנין דמחי לי' וכו'. ואמנם לכאורה יש ראי' מזה לדברי הרמב"ם דגם באומרת קברתיו אינה נאמנת לפי מה דקאמר בגמ' מעיקרא דס"ד בכל הני דאיקטל חוא פלט א"כ כיון דלא חזיא כלל דמת ואפ"ח קאמרה דמת דמשקרת ואומרת בכל הני כו' א"כ לפי"ז כיון דמשקרת במה שלא ראתה כלל גם באומרת קברתיו אינה נאמנת. [אח"ז מצאתי שהעיר בזה הגאון בס' בית אפרים]:

והנה מ"ש כ"ת להקשות בשם הגאון מלבוב בס' ישועות יעקב באיבעיא דע"א במלחמה כדמשמע מהתום' דהאיבעיא הוא אי מהימן העד ולא משקר אבל לא משום דחשוד ואמר בדדמי. א"כ קשה דהרי יש לו מגו דאי בעי אמר מת על מטתו דבשלמא לגבי דידה תירצו התום דה"ל מיגו בדדמי אמנם לגבי העד דליכא חשש בדדמי כ"א חשש דמשקר א"כ איכא מיגו דמת על מטתו [והם' ישועות יעקב איננו מצוי אתי]. אולם לפמ"ש הגאון בעל נו"כ דגם טעמא דמלתא דעל"ג שייך בטעמא דאשה דייקא ומנסבא והאיבעיא בגמ' הוא דדילמא טעמא דעל"ג לא מהני כיון שאין כאן ודאי עבידי לגלוי דאפשר ישתקע הדבר ולא יתוודע דאף שהוא חי לא נודע מקומו אי' אלא הטעם הוא דדייקא ומנסבא ומתוך כך מתיירא העד שמא תידוק הרבה ויתוודע לה שהוא חי א"כ לית לי' להעד מיגו דמת על מטתו דלכך אומר דמת במלחמה דלא תידוק הרבה דלפי דבריו שמת במלחמה שוב לא דייקא דאומרת בדדמי כדאיבעיא דשם משא"כ אם יאמר מת על מטתו אז האשה דייקת שפיר ויהי' נתפס בשקרו שיתוודע הדבר:

ובאמת לפי הנ"ל יש להעיר דאמאי ע"א נאמן במת במלחמה גם לפי שיטת הפוסקים דע"א לא אמר בדדמי מ"מ לפי אומדן דעתו דמת במלחמה א"כ יש לומר דמשקר ולא מתיירא משום דעל"ג דלפי אומדן דעתו דבמלחמה ודאי דמת וא"כ אין עשוי להתגלות. וא"כ הוי ע"א במקום דאתחזק איסורא דחזקת א"א ואמאי נאמן. וניחו דנינקוט סברת הרמב"ן במלחמות פ' האשה שלום

הנ"ל וז"ל שלעולם אין חוששין לעדים שיעידו בדדמי ל"ש א' ול"ש שנים שאם אין הדבר ברור להם כשמש מה להם ולצער הזה. אבל הכא מאחר שסוברת שודאי שמת אינה רוצית להתעגן עכ"ל. ולפי הנ"ל לא זכיתי להבין דברי הרמב"ן בזה דניהו דע"א לא אמר בדדמי דמה לו לצרה הזאת אבל עכ"פ תיקשי דהא ע"א אין נאמן במקום דאתחזק איסורא ורק עיקר ההיתר משום מלתא דעל"ג. וא"כ כיון דלפי סברתו בודאי מת וא"כ אינו עתיד להתגלות לפ"ד ושוב אינו נאמן במקום דאתחזק איסורא משום חשש דמשקר. והגם דקצת מהאחרונים ובכללם הראשון בעל הסמ"ע בסי' רכ"ב דהא דע"א אינו נאמן היינו מטעם דאמר בדדמי וכ"כ הגאון בעל פ"י בחי' גיטין בריש המסכתא ובקו"א שם יעו"ש. מ"מ אין תירוץ לקושיא דידן דכלל פשוט בידינו דע"א אינו נאמן במקום דאיכא חזקת איסור ומלתא דעל"ג לא חוי מטעם הנ"ל דאינו מתיירא לשקר וגם אינו מתיירא לומר בדדמי דלפי אומדן דעתו לא הוי דבר העשוי להתגלות. ואמנם כבר העירו בזה כל נושאי כליו של הרמב"ם וגדולי הראשונים דלפי הנראה מלשון הרמב"ם בפ' י"א מה' גירושין הלכה ט"ו וגם בסוף ה' גירושין במעמא דע"א במיתה נאמן משום מלתא דעל"ג והרי בגמ' מספקא לן בע"א ביבמה ובע"א במלחמה וכע"א בקטטה אי טעמא דע"א נאמן משום מלתא דעל"ג או משום דדייקא ומנסבא. וכבר האריך בזה התשב"ץ בסי' פ"ב ובסי' פ"ג להחליט בדעת הרמב"ם דם"ל דע"א במיתה נאמן ד"ת משום מלתא דעל"ג ובעיין דמלחמה כבר איפשטא לדעת הרי"ף ורמב"ן. ורק מה שהוקשה לו שם בסי' פ"ג דאיך אפשר לומר דטעמא דע"א הוי משום מלתא דעל"ג והא כהדיא אסקינן בגמ' פר"ק האשה רבה דמשום עגונה אקילו בה רבנן משום דאיהי דייקא ומנסבא. ורצה התשב"ץ לתרץ דההוא מסקנא הוא לקמאי דההוא ר' זירא הוא דמסיק הכי. אבל כתר הכי איסתפקא לן בגמ' אי ההוא מסקנא הוא עיקר וכו' ובעי לה מיבעי' וכו' עד דאתי בתראי ואיפשטא לחו וכו' כדעתו של הרי"ף ז"ל עכ"ל. והנה על דרך פילפול יש לתרץ הקושיא הזאת ממסקנא דר"ז לפמש"כ הפ"י בכמה מקומות ובקו"א למסכתא גיטין דלהרמב"ם יש לומר ע"א בעיגונא נאמן מה"ת משום דלהרמב"ם ז"ל דם"ל דספק השקול מותר מה"ת א"כ אין ראי' מג"ש דדבר דבר לאסור בע"א במיתה דשאני התם בקרא דכי מצא בה ערות דבר דלאיסור אינו נאמן משום דע"א במקום חזקה לעולם כפלגא ופלגא דמי וממילא אין לאוסרה דכל פלגא ופלגא להרמב"ם שרי מדאורייתא משא"כ שע"א בא להתיר לעולם דנאמן אף בחזקת איסור דניהו דהעד הוי כי חזקה הוי כפלגא ופלגא ושריא. והעיר שם ג"כ במה דאמרינן דע"א בעגונא נאמן דאקילו בה רבנן דהיינו שהקילו שלא להחמיר יעו"ש. ובאמת אנא משכחנא מרגניתא תותא דהא טעם הרמב"ם דספיקא דאורייתא הוא רק מדרבנן לחומרא הוא משום דסובר כדאיתא בכריתות פ' ספק אכל דחתיכה משתי חתיכות שנינו וכמו שהאריכו האחרונים בדבר הלז וכמ"ש המהרי"ט בתשובה דהרמב"ם סובר דבעינן חתיכה אחת מב' חתיכות דאתחזק איסורא. ולכך ס"ל דאם לא אתחזק איסורא ספיקא דאורייתא להקל. והנה שם בפ' ספק אכל הנ"ל דבעי שם מ"ט דרב דבעי משני חתיכות ומשני רבא משום דיש אם למקרא ור"נ משני משום דבעינן איקבע איסורא ור"ז משני טעמא דרב דקסבר שני חתיכות אפשר לברר איסורו ומפרש התם בפירש"י וז"ל הלכך שני חתיכות ואכל אחת ונשאר האחת אפשר שיבא לאחר זמן בקי שיכיר וכו עכ"ל. נמצא דלר"ז ספיקא דאורייתא באפשר להתברר אסור מה"ת מדמביא אשם תלוי וא"כ בע"א במיתה בודאי דהדבר אפשר להתברר דאולי יבא הבעל לביתו וא"כ אף דאיכא עד נגד חזקה והוה פלגא ופלגא מ"מ ספיקא דאורייתא במקום שאפשר להתברר אסור מה"ת לשיטת ר"ז. ומש"ה מסיק ר"ז דמתוך חומר שהחמרת והיינו משום דדייקא ומנסבא ומשום עיגונא אקילו בה רבנן. אבל לשיטת הרמב"ם ז"ל יש לומר כדברי הפנ"י דכיון דהוי פלגא ופלגא מכח העד שוב אינו אסור מה"ת וכנ"ל. ואמנם לפי שיטת התשב"ץ בסימן הנ"ל בכללם דמלתא דעל"ג הוי עדות אפילו לענין ממון והא דאמרינן ומספקא לן בבעי' דע"א במלחמה דדילמא אינו נאמן משום דבעי' דאיהי דייקא ומנסבא והכא לא דייקא דסמכי עלי' בדדמי. וחקשה שם

וז"ל ואמאי מספקא לן הכא טפי מעלמא דפשיטא לן דלא משקרי אינשי במלתא דעל"ג ואמאי לא פשטיה מברייתא דפ' אם אין מכירין דתניא התם אפי' בא א' מסוף העולם ואמר קדשו ב"ד את החדש נאמן משום האי טעמא וכו'. אלא הא דאיבעי' לן הכא הוא משום דמספקא לן דדילמא משום חומר הערוה אצרכוה חכמים טעמא דאיהי דייקא ומנסבא עכ"ל. והנה הגאון בעל נו"ב כיוון בתשובה לכל דברי התשב"ץ הנ"ל וכאשר מבואר שם בתשב"ץ לבאר דברי הרמב"ם דס"ל ע"א במיתה נאמן מה"ת משום מלתא דעל"ג והא דכ' הרמב"ם בסוף ה' גירושין חטעם משום תקנות עגונות היינו בעד מפי עד דהשתא מצי לאשתמוטי אבל אם אותו שמעיד הוא מעיד ע"פ הרא' הוא נאמן מד"ת. ולפי"ז מה שהביאו מרש"י שבת דף קמ"ה דפי' בטעמא דע"א באשה משום דאפקעינהו רבנן לקידושין מני' אין ראי' משם לפי ענין הנ"ל דהתם מפרש רש"י על הא מימרא דתנו דבי מנשה דאין עד מפי עד כשר אלא לעדות אשה בלבד דלא הוי מלתא דעל"ג בעד מפי עד משום דמצי לאשתמוטי ומשו"ה צריך לומר דאפקעינהו לקידושין מניה:

וחנה בענין הלז בדברי רש"י הנ"ל דאפקעינהו כו' יש לי לפ"ד פרפרת אחת לאמיתה של תורה דהנה נתחבטו האחרונים ח"ה הגאון בתשובת פנים מאירות והגאון בעל שבות יעקב בח"ב סי' קט"ז וכבר הובאו דבריהם בס' בית מאיר לשיטת רש"י הנ"ל דטעם היתר ע"א משום דאפקעינהו רבנן לקידושין מני' והקשה הגאון בעל פ"מ דא"כ דאפקעינהו לקידושין א"כ חולד משני אמאי הוי ממזר דבר תורה ניהו שבא הבעל וחזינן דלא דייקא הוה ליה ממזר דרבנן אבל ממזר ד"ת ויהא מותר בממזרת איך אפשר דהא אפקעינהו רבנן לקידושין מני' דכי בשביל דלא דייקא חזרו הקדושין למקומם. והב"מ תירץ וז"ל דע"כ לדחוק עפ"ז דודאי אם הוא חי ובשקר חועד לא יפקיעו הקדושין כדי שיהי' החומר לבסוף עלי' במילואו ויהא ממזר ד"ת אלא אם האמת שמת ומ"מ הרי היא אסורה מגזה"כ ע"פ שני עדים יקום דבר בזה יפקיעו כדי שלא להצריכה עדים גמורים ומתוך החומר סמכי' שתדייק ולחכי כי לא דייקא ובא הבעל שפיר הולד ממזר ד"ת עכ"ל. וגם הרב בעל מכתב מאלי' ז"ל בספרו סדר אלי' רבא ג"כ תירץ על הא דאפקעינהו כו' וז"ל דכי אמרינן ואפקעינהו לקידושין מני' היינו בהנחה דאשה דייקא ומנסבא מתוך חומר שהחמירו עלי' בסופה ואז הוא שאמרוהו דאע"ג דעד חשתא בחזקת א"א היתה עומדת ואין להקל באיסורי דאורייתא אעפ"כ נתנו חכמים עיניהם להקל בזה מפני שהדבר נראה להם להאמין. ומפני שאין כח בידם לעקור דבר מן התורה עקרוהו לקידושין מני' מעיקרא וכו' וכ"ז בתנאי שאשה תידוק בעצמה וכו' אבל אם היא לא תידוק על עצמה גם חכמים ז"ל לא חשו על תקנתה ולא עקרוהו לקידושין מני' והרי היא א"א גמורה כאשר בתחלה. ולפי"ז כאשר יבא הבעל אחר שנשאת נמצאת שלא דקדקה מעיקרא וכו' וכיון שכן לא חלי עלי' תקנת חכמים והרי היא א"א גמורה עכ"ל. ובאמת לא הי' למראה עיניהם דברי הרשב"א בש"ס כתובות בסוגיא דצנועות ופרוצות וז"ל ועיקר טעמא דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו וכו' וכן פירש"י בשבת גבי אין עד מפ"ע כשר אלא בעדות אשה בלבד. ואע"ג דכי אתי בעל תצא מזה ותולד מן האחרון ממזר גמור כדאיתא התם פ' האשה רבה ה"ט משום דלא אפקעינהו רבנן לקידושין מני' לגמרי אלא משום דסמכינן אדיוקא דאיתתא ומימר אמרו איתתא דייקא ומנסבא וכיון שבא הבעל אינלי מילתא דלא דייקא שפיר ומ"מ מעיקרא לא אפקעינהו רבנן לקידושין אלא משום טרך דע"א וכו' יעו"ש. ואולם אנכי בעניי לא זכיתי להבין דברי הרשב"א ז"ל בזה דמנ"פ אם האשה דייקא וא"כ בודאי דמת וא"כ מאי צורך לאפקועי לקידושין מניה דהא מת ואם לא תידוק א"כ שוב באיסורה עומדת ולא נפקא הקידושין כלל. והגם דהגאון בעל ב"מ כתב דע"כ לדחוק וכו' ומ"מ הרי היא אסורה מגזה"כ עפ"י שני עדים יקום דבר. מאוד נפלאת בעיני דהא אם בודאי מת הרי היא מותרת ולא שייך גזה"כ ואם יבא אליהו ויאמר דמת בודאי מותרת ולא שייך בזה גזה"כ עפ"י שני עדים וגם בדיני ממונות גופייהו אמרינן דיהא מונח עד שיבא אליהו דלא צריכי לשני עדים אלא שיתוודע הדבר. וע"כ משום דחוששין דהיא לא

תידוק שפיר והוא חי או אף דדייקא מ"מ אולי חי הוא דאולי לא היתה ביכולתה לדקדק ביותר הגם שהיא דקדקה כל צרכה עפ"י דין תורה, וא"כ אפ"ה אמרינן דכשיבא הבעל לביתו הולד ממזר דאורייתא ולא יפקיעו היקדושין. וא"כ מה תועלת יש בהא דאפקעינהו רבנן לקידושין מני':

ואולם לפ"ד מלתא דרווחא הוא דבאמת לא רצו חכמים להפקיע הקידושין מני' אם יבא הבעל לביתו כי היכי דליהוי החומר שהחמרת עלי' בסופה ועיקר ההיתר הוא מכח החומר הלז. ומשו"ה לא רצו חכמים להפקיע הקידושין מני' אם יבא הבעל לביתו. ורק דאם לא יבא הבעל ואעפ"כ איכא חזקת חי וחזקת א"א כמ"ש הריב"ש סי' שע"ט דעדיין הוא בחיים. ואף דאיכא חזקה דאשה דייקא ומנסבא ומשו"ה הפקיעו רבנן הקידושין מני' אם לא יבא הבעל לביתו דשני חזקות הנ"ל אינן מבריעות דיבוא לביתו ולחכי מותרת בצירוף הני תרי צדדי דהיתרא אולי מת ואם לא מת אולי לא יבא לביתו ואפקעינהו רבנן לקידושין מני' [ומה גם לפי מה שהקילו האחרונים בהיתר עגונה]:

ואמנם עוד נראה לבאר באר היטב לפי המבואר בש"ס בכתובות בסוגיא דצנועות ופרוצות בשם שיטה ישינה יעו"ש וז"ל ותו פרוצות היכי שבקינן להו לאנסובי אלא ודאי שריין להו לאנסובי משום דסמכי ארובן שאינן אנוסין. וצנועות מחמירין על עצמן מפני שהן חוששות שמא יהי' בניהן ממזרים. והא דקרינן אינך פרוצות וכו' דלא חיישי לממזרות בניהן קרינן להו פרוצות עכ"ל. וכן בלשון הרא"ה שם בשיטה מקובצת וז"ל דכיון דמדינא לית לן למיחש לאונס בעי למיקם אדינא וכו' נפיק מני' חורבא דנמצא גט בטל וכני' ממזרים וכו' עכ"ל. וא"כ לפי המבואר מדבריהם דאעפ"י דשרי לאנסובי עפ"י ד"ת וכמ"ש הרשב"א שם וז"ל ואעפ"י דשרי להו לאנסובי ולא מחזיקי' לי' לאונס דזיל בתר רובא וכו' ותו דאוקא גברא אחזקתי' וכי נפיק לאו אנוס הוא יעו"ש עכ"ל. ואעפ"כ קרינן להו פרוצות משום דלא חיישי לממזרות בניהן והטעם דחשו חכמים כדי שלא יטמעו ממזרים בישראל הגם דהיא מותרת להנשא מ"מ נפיק מינה חורבה שלא יטמעו בישראל דאולי מ"מ אנוס הוא. ולהכי בהיתר עגונה עפ"י ע"א הגם דבעגונה הקילו או משום מלתא דעל"ג או משום דדייקא ומנסבא. וכבר הסביר התשב"ץ בסי' ע"ו וז"ל וכיון שמפני טעם זה אנו מתירין אותה אין לסמוך בחזקה זו אלא במה שהוא תלוי בגופה תחוש לעצמה ומה שהוא תלוי בב"ד היינו הורדת האחין לנחלה אין לסמוך עלי' שאם הדבר הוא ברור לה ודייקא טפי אין ברור לנו ואיך נעשה מעשה במה שלא נדע בבירור ואין מקום בזה לק"ו של בית שמאי שהערוה שהתרנו היא עשתה המעשה בעצמה. וכן נמי אותו שנשאה יחוש לעצמו אם הוא סומך עלי'. אבל איך נתיר בממון שהוא מעשה תלוי בעצמינו משום סמך דאיהי דייקא ומנסבא ואינו ברור לנו עכ"ל. והוכפל דברי התשב"ץ בסי' פ"ג וז"ל והא דמהימנא לה להנשא ולא להכנים אחין לנחלה היינל משום דנשואי' הוא מעשה תלוי בעצמה והיא תחוש לעצמה וכו' אבל הכנסת אחים לנחלה היינו מעשה תלוי בב"ד ומשום דייקותה וידיעתה אין לנו לעשות מעשה עכ"ל יעו"ש. וא"כ הגם דאנו מתירין אותה להנשא לעצמה משום דאיהי דייקא ומינסבא אעפי"כ חשו חכמים לעצמן שלא יטמעו ממזרים בישראל וכסברת התשב"ץ הנ"ל. דלנו לא נודע הדבר בבירור ומחמת זה אנו צריכין לתקנתא דאפקעינהו רבנן לקידושי מני' ושוב לא יהי' חשש ממזרות שיטמעו בישראל. וכ"ז אם לא יבא הבעל לביתו אבל אם יבא הבעל לביתו מה צורך להפקיע הקידושין ממנה דהרי יוודע הדבר ויתברר דהם ממזרים גמורים ולא יטמעו עוד בישראל. וכלל הדברים דהא דאפקעינהו רבנן לקידושין מני' בע"א בביתה היינו משום דאולי הוא חי ולא יבא לביתו ולא יוודע לנו וחשו חכמים לעצמן וכנ"ל שלא יטמעו ממזרים בישראל:

ועתה נחזור לענינינו דבאמת מאוד תמהתי על דברי הגאון בעל נו"ב סי' כ"ח במה שכתב שם דבמסכת יבמות גבי גר שבא ואמר נתגיירתי דפסקו הפוסקים הרא"ש והרמב"ם והטוש"ע דאפילו אמר נתגיירתי בב"ד של פלוני אפ"ה אינו נאמן ואמאי והא בבכורות דף ל"ו ע"ב איפסקא הלכתא דנאמן הכהן לומר בכור זה נתן לי ישראל בסומו דלא משקר במלתא דעל"ג. ורצה הגאון שם

לחלק דבכורות הוא מלתא דרבנן ונאמן אע"ג דאיתחזק איסורא ממעם מלתא דעל"ג וביבמות גבי גר דהוא דאורייתא ואיתחזק איסורא דהי' גוי מקודם כמ"ש הרמב"ם שם מש"ה אינו נאמן אף משום מלתא דעל"ג עכ"ד. ומאוד נפלאו דבריו ממני דמאי קושיא מהא דיבמות דאמאי אינו נאמן לומר נתגיירתי דהא הוי מלתא דעל"ג. והא הכלל פשוט בידינו דעכו"ם אינו נאמן לעדות אשה אלא במסל"ת אף דהוי מלתא דעל"ג וא"כ אם אין אנו מאמינים לו שנתגייר א"כ הוא גוי וא"נ אף במלתא דעל"ג. [אח"ז מצאתי קושיא זו על דברי הנו"ב בתשובת בית אפרים] ובאמת במה שהביא התשב"ץ ראי' ממסכת ר"ה דע"א נאמן להעיד קדשו ב"ד את החדש וגם הגאון בעל נו"ב הביא ראי' זו. וכן הגאון בעל ש"א בספרו טורי אבן בחי' לר"ה העיר בזה בסוגיא הנ"ל בר"ה דף כ"ב ע"ב דקאמר הגמ' התם כי אתא עולא אמר קדשו לירחא וכו' מ"ט כל מלתא דעל"ג לא משקרי בה אינשי ודקדק דהכא קאמר עולא קדשו לירחא ולעיל פ"ק אמר עולא עברו לירחא משום דלא פסיקא לי' במלא דאע"ג דבכל חדשים נאמן באלול א"נ. וטעמא דמלתא כמו דאין ע"א נאמן באתחזק ולפי"ז כ"ש במקום רובא ואלול רוב פעמים חסר ומיעוטא דמיעוטא שהוא מלא כדאמר בפ"ק מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול שהוא מעובר. ודקדק שם על דברי הרמב"ם פ"ג מה' קה"ח ותירץ שם דהרמב"ם לטעמי' אזיל דע"א נאמן להעיד לאשה שמת בעלה אע"ג דאתחזק איסורא משום מלתא דעל"ג. ועוד דקדק הגאון בס' ט"א שם וז"ל וגם ק"ל למה לי' לר"כ טעמא משום דעל"ג וכו' דהא כל חיכי דלא אתחזק איסורא ע"א נאמן אפילו במלתא דלא עבידא לגלוי' כדאמר התם רפ"ו דיבמות גבי חתיכה ספק של חלב ס' של שומן. וגם הגאון בעל נו"ב כתב שם בתשובה סי' כ"ח הנ"ל וז"ל ובר"ה דומה להא דעמשא דאף שהוא של תורה מ"מ כיון דלא אתחזק איסורא נאמן עכ"ל. והן לתשב"ץ בסי' פ"ג כתב וז"ל ואל יטעה אדם לומר שטעם נאמנות ע"א בקה"ח הוי משום דע"א נאמן באיסורין וא"כ למה הוצרכו בגמ' לטעמא דמלתא דעל"ג ועוד שעדות זו אף לענין ממון שייכא כגון לענין שכירות בתים ודומה לזה וכן אמרו בירושלמי עכ"ל. וא"כ לענין שכירות בתים דקרקע בחזקת בעלי' עומדת א"כ שוב ע"א אינו נאמן לאפוקי ממונא. ואמנם להעיר בזה דכיון דנאמן לענין קה"ח א"כ אתחזק עדותו ושוב מועיל אף לענין ממון וכמ"ש בדברי האחרונים. ולכאורה י"ל בדברי הגאון בעל פ"א הנ"ל דמשו"ה נקט בברייתא לשון דקדשו ב"ד את החדש דוקא משום רבותא דגם בשאר חדשים נאמן לפי דעת חכם אחד בתשב"ץ בסי' פ"ג הנ"ל דמשו"ה התם נאמן דמשום חומר דיה"כ דאיכא כרת אפשר להאמין ע"א וליכא למיחש לשיקרא דעד מירתת בזה ומשו"ה קאמר רבותא דאף בשאר חדשים נאמן:

ועוד יש להוכיח דע"א נאמן במלתא דעל"ג אף במקום דאתחזק איסורא מדברי הירושלמי בר"ה פ' אם אין מכירין וז"ל תמן תנינן אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי ופריך וע"א נאמן ומשני שנייא הוא הכא שאת יכול להעמיד עליו וכמו שהגי' ופירש שם הבעל ק"ע. וכן בפ' שלישי דיומא ה"א ג"כ איתא שם והתם מקרי אתחזק איסורא לפ"ד דאיכא חזקת איסור יוה"כ עליו [וכמ"ש הגאון בכו"פ בסי' ק"י בקונטרס בית הספק דשבת מקרי אתחזק איסורא יעו"ש] ועוד דאיכא חזקה דעדיין לא נתקדש הדם וכמו דקאמר הגמ' במנחות דף ט"ז ע"ב מי סברת דגם בצוואר בהמה קדוש דם סכין מקדשא לי'. וא"כ איכא חזקה דעדיין אינו קדוש משום דנשחט בלילה ואפ"ה ע"א נאמן משום מלתא דעל"ג:

ובחיותי בזה ראיתי דבר חידוש בירושלמי בר"ה פ' ראוהו ב"ד לענין עדות דקה"ח דקאמר ביומא דר' ברכי' אשתתקין אמר לן שמעתין דאתקדיש ירחא וארכינין בראשיהון וקבלין ועיין בק"ע. נמצא דמ"ל לחירושלמי דעדות אלמים מועיל ברמיזתן לקה"ח ולפי גמ' דידן בגיטין פ' מי שאחזו דף ע"א לפי מה דקאמר אביי דשאני עדות דרחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם והא ברייתא דבודקין אותו לעדות אמר רב יוסף אמר רב ששת בעדות אשה דאקילו בה רבנן. נמצא דאין מועיל רמיזת אלם אלא לעדות אשה בלבד וכדקאמר בגמ' משום דאקילו בה רבנן ואי"ה נדבר

מזה עוד לקמן. וגם ראיתי בדברי הרמב"ם בה' קה"ח בפ שלישי ה' י"ד בהא דאפילו שליח א' נאמן ומתקנין את המועדות על פיו וסיים שם שדבר זה דבר העשוי להתגלות וע"א כשר נאמן עליו עכ"ל. הרי מדקדק הרמב"ם בלשונו וע"א כשר נאמן עליו הרי מוכח דס"ל דאף במלתא דעל"ג בעי' ע"א כשר. ולפי"ז מאוד נפלאתי בדברי בעל סדר אלי' רבא דף ע"ד בחילוקו שם בין כשרים לפסולים והוכיח זאת מדברי הרמב"ם ובאמת מפורש בדברי הרמב"ם חללו להדיא. וא"כ שוב אין אנו צריכים לדבריהם הנ"ל דעד מפי עד דאינו נאמן מה"ת הוא משום דלא הוי מלתא דעל"ג אלא דבל"ז אף דהוי מלתא דעל"ג מ"מ אינו נאמן מה"ת משום דבעינן עד כשר ועד מפי עד אינו כשר מה"ת וכמו דקאמרי הגמ' בשבת דף קמ"ה הנ"ל דאין עד מפ"ע כשר אלא לעדות אשה בלבד. וגם לענין עדות בכור רב אמי אסר והגם דמסיק הגמ' והלכתא עד מפי עד כשר לבכור היינו משום דמידי דרבנן הוא. והגם דלשיטת הרמב"ם דסובר דצורם אוזן בכור אסור מדאורייתא וא"כ הוא ס' דאורייתא. אולם יש לי דברים בארוכה בזה ואין לי פנאי לדבר עתה מענין הלז. וגם מאוד תמהתי בדברי הנו"ב הנ"ל דמש"ה נאמן בבכור אף דאתחזק איסורא משום דהוי מלתא דרבנן דהרי קאמרי בגמ' התם בבכורות אמר רב אשי אף אנן נמי תנינא נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום הוא והתם איסורא דאורייתא הוא ובדמסיק הגמ' דקדשים בחוץ לא אכל ואיכא חזקת איסור גמור דמעיקרא קודם שנפל בו מום ואעפי"כ נאמן כמו דקאמר רב אשי שם משום דאמרינן כל מלתא דעל"ג לא משקרי בה אינשי. ועוד תמהתי בדברי נו"ב שרצה לומר דלהרמב"ם ע"א בכתב נאמן להעיד במיתה מה"ת יעו"ש בסי' ל"ג דהרי הרמב"ם סיים שם בפ' י"נ מה' גירושין ה' כ"ט וכאשר מובא שם בנו"ב בסי' הנ"ל וז"ל לפיכך הקילו חכמים בדבר זה והאמינו בו עד וכו' ומן הכתב וכו עכ"ל. אלמא דלהרמב"ם עדות מפי כתב לא מהני רק מדרבנן וכמו דאמר הגמ' בחדיא פ' מ"ש שאני עדות אשה דאקילו בה רבנן. ואי משום שחילק הנו"ב שם דהיינו באינו ראוי להעיד מ"ט מלשון הרמב"ם שכתב סתם ומן הכתב משמע אף בראוי להעיד אינו נאמן בעדות כתב אלא מדרבנן: ואמנם נחזור לענינינו בנידון דידן הגם שדקדקתי

לעיל מדברי הב"ש בס"ק קמ"ח דבמת במלחמה ולא נהרג ג"כ אינה נאמנת וחלקתי לעיל די"ל לחלק בין האשה עצמה לע"א. אבל לענ"ד לפי מה שאמר אחיו מוהר"ר מרדכי במכתבו הראשון הגם שנראה מדבריו שהוא הי' אז בזמן הלז בשפיטאהל ואחיו משה מת בתוך הריגימענט רק אח"כ כששב מהשפיטאהל מו"ה מרדכי הנ"ל לאנשי המלחמה אמרו לו שם אנשי המלחמה שמת מ"מ כיון דלשונו במכתבו וז"ל אין יעצט בין איך גיקימין צו דער קאמפאניע פין שפיטאהל האב איך אחי משה נישט דער ווישט. וא"כ גם לפי דעת הב"ש דבמלחמה במת ולא נהרג ג"כ אינה נאמנת וטעמא דהיינו דרמי לי' רסחה וסברה שמת בתוך אנשי המלחמה מחמת מכה זו אבל הכא כיון שאמר בזה"ל איך האב איהם שוין נישט דער ווישט א"כ בודאי דמת. הגם דיש לפקפק לפי דעת הב"ש במלחמה במת ולא נהרג אף דחזרה שמה למקום מיתתו ולא ראתה אותו שוב עוד אעפי"כ יש לספק דאולי בתוך כך חזר לבריאתו ולא נודע מקומו אי'. אבל בנ"ד דמת בתוך אנשי המלחמה והם אמרו בעצמם דמת א"כ בודאי דלא חזר לבריאתו ולא ברח דאם בתוך כך חזר לבריאתו והוא הי' בתוכם א"כ היו יודעים וגם בריחתו הי' נתפרסם בעיניהם וגם לא מסתבר לומר דאנשי המלחמה יאמרו שמת כאשר לא קברוהו ולא נודע מקומו אי'. ואין לומר דהנכרים בעלי המלחמה יטלו אותו כשסברו שמת וישליכו אותו ע"פ השדה ואח"כ חזר לבריאתו וברח משם. א"כ דומה הדבר לסעי' י"ז בהג"ה בשם תשו' הר"ן וחריב"ש דלאו דוקא קברתיו אלא כל שאומר דבר שמשמעותו שודאי מת וכמבואר שם דכגון שטלטלו אותו ולא הי' נודד כנף ומצפצף דהוי כמו קברתיו. ועי' בדברי הב"ש ס"ק קנ"ד וכמ"ש בתשו' צמח צדק סי' פ"ח וז"ל דפשוט הוא דבאומר שנהרג במלחמה לא מהני אפילו באומר שיודע בודאי שנהרג ולא בדדמי אם אינו אומר היאך יודע שנהרג בודאי כגון קברתיו או כיוצא בזה שהי' מטלטלו ממקום למקום עכ"ל. ואם לומר דהבעלי מלחמה הנכרים השליכוהו והוציאוהו מתוכם כשהוא חי והוציאו

קול עליו דהוא מת משום חשש הדבר ר"ל כמו שיארע לפעמים כן ובפרט לפי מה שנראה מדברי אחיו מו"ה מרדכי ההיתה שמה החולי הידוע ר"ל. אלא דמעיקרא נפלאתי על כ"ת דאמאי לא איסתפקא לי' מילתא בנ"ד משום חשש דבר דדבר הרי הוא כמלחמה. אלא די"ל דחא בדבר איכא תרי לשונות בגמ' אם הוא כמלחמה או אינו כמלחמה א"כ היינו באשה גופא אבל בע"א במלחמה דהוא בעי' י"ל בע"א בדבר דאיכא ס"ס. הגם דהר"ן בתשובה משוה דין ע"א בדבר וע"א במלחמה וכמ"ש הכ"מ שם בפ' י"ג מה' גירושין אעפי"כ יש לחקל בבעלי מלחמה א"א דנעלם זכרו מהם כשהוא הי' בתוכם. ואין לומר כנ"ל דבעלי המלחמה עכו"ם השליכו אותו ע"פ החוצה בעודו חי והם הוציאו קול שמת אעפי"כ י"ל דהא הדין דעכו"ם מסל"ת נאמן ולא חיישי' חששות דחוקות וכמ"ש בדברי הב"ש ס"ק ל"ט ד"ה אמתלא בשם תשובת מהר"ם מלובלין דלא אמרינן להשביח מקח הי' כוונתו ודוקא בש"ס החמירו בההוא נכרי דאמר קטול אספסתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלוני כיון שניכר שכוונתו לחטיל אימה וכן מ"ש בחג"ה שם במקום שיש לחוש לשיקרא כבר פי' בב"ש שם דאיירי דיש רגלים לדבר דאל"כ אין לחוש לשום חשש כמ"ש בשם הגהמי"י ע"כ:

והנה לשון הגאון בעל בית אפרים בסי' ל"ד הנ"ל לענין ע"א במלחמה באומר מת סתם וז"ל

ובר מן דין כיון דיש כאן כמה עדים ובכה"ג חסכמת אחרונים לחקל ולא בעינן קברתיו ואע"ג דיש פוסקים דעדים כשרים דווקא ובנ"ד אין כאן עדים המעידים שראו המיתה רק עד מפי עד מ"מ לדעת כמה תשובות דאף עד מפי עד כשרים די בזה וכו'. ומביא מתשובת ב"ח החדשות בסי' נ"ט דמסיק להתיר דכיון שהעד מעיד מפי שנים חשוב כאלו הגידו השני עדים בפני ב"ד וכמבואר בתשו' מהר"ם לובלין וגם כתב שם הגאון דיש לצרף לזה דעת הגאון בעל פני משה סי' זיין דם"ל דבהזכרת שמו א"צ קברתיו אף במלחמה עכ"ל. ועיין בתשובת מהר"ם לובלין סי' קכ"ח דכ' שם ג"כ והביא תשובות הר"ן הנ"ל וסיים דבר ומלחמה דין אחד להם. ואולם הקיל שם במלחמה משום דבשני עדים לא שייך לומר דאמר בדדמי. ואע"ג דאותם שני עדים לא באו להעיד לפני ב"ד כ"א אותו משה בר' פסח שהוא ע"א העיד וכו'. מ"מ אין נראה בזה לחלק בעדות אשה עכ"ל ומובא מדבריו קצת בקו"ע ס' ש"ך. הגם דהרב בעל מכתב אלי' בספרו סדר אלי' רבא דף קכ"ח העיר על דברי מהר"ם לובלין הנ"ל דסותר דברי עצמו דכיון דהוא ז"ל בתשובה סי' קל"ז כתב שם וז"ל ובשנים כתב הרא"ש דלא אמרו בדדמי היינו דוקא בשני עדים כשרים וא"כ ע"א מפי שנים עדים אין עדות מד"ת. אבל לפענ"ד לא ק"מ דאע"ג דבעינן שני עדים כשרים אינו משום דלהוי עדות מה"ת רק משום דעדים כשרים לא אמרו בדדמי וכיון שהעד האחד מעיד לפנינו ששמע מפי שני עדים כשרים נאמן ע"ז כמו באומר מת וקברתיו דנאמן ועיין בתשובת מהר"ם מלובלין סי' קכ"ט דדעתו שם וז"ל אלא שיש עדיין לחלוק ע"ז ולומר שמאחר שהמעשה זה הי' במלחמה ובמלחמה אין לסמוך וכו' שהרי בפ' האשה שלו' איתא ע"א במלחמה מתו וכו' ואין לפרש דהיינו דוקא כשאמר העד בפי' שמת ממש במלחמה דהיינו שנלחם עם אנשי המלחמה ונהרג. אבל אם אמר העד שמת סתם כנ"ד נאמן ז"א דהא כיון דהאיבעי' לא איפשטא יש לו דין אשה במלחמה וגבי אשה מוכח שם מתוך הסוגיא דכשבאת בעת המלחמה אפי' אמרה סתם מת א"נ וכו' וכן פירש"י שם וכו' וכ"כ התור וכו' וא"כ היה נמי בע"א בעת המלחמה אפילו כשאומר מת סתם א"נ. וא"כ צריך לפרש הא דמיבעי' בגמ' מת במלחמה מהו היו פירושו דהוי עת מלחמה ועד אומר מת סתמא וכו' וכן צריך ג"כ לפרש דברי התור שכ' וז"ל ואם יש מלחמה בעולם וע"א אומר מת במלחמה א"נ. אין פירושו שהעד אומר בפי' שמת במלחמה אלא ר"ל שיש מלחמה בעולם ובא העד ואמר סתמא מת וכו' עכ"ל. ואעפי"כ סיים שם מהר"ם מלובלין וז"ל ועוד שלשון העדות כמר דוד בר משה יהודא שאמר שהגיד הגוי וז"ל ער איז גישטארבן אין דער שטאליציע וכו' לשון זה משמע כמו שאמרו בפי' שמת על מטתו כמובן מעצמו וכו' עכ"ל מהר"ם לובלין הנ"ל. וכ"ז לא חי למראה עיני הגאון בעל בית אפרים:

נחזור לענינינו בצד ההיתר הנ"ל דע"א מפי שני עדים כשרים מהני. אמנם לפי"ד בנ"ד יש

לחוש דאולי השנים ששמע אחי המת מפיהם פסולים הם דנודע שאלו האנשים שמוכרים עצמם לחיות בעלי מלחמה הם חשודים לכל עבירות שבעולם וא"כ נפל צד החיתר הנ"ל. ולפי"ז איכא חששא אחרת גם בלא הדין דע"א במלחמה דהא כל העדות של אחי המת ושל האחר הוא ששמעו מפי בעלי המלחמה ואם הבע"מ הם פסולים דאורייתא כנ"ל א"כ א"נ לעדות אשה אלא במסל"ת. הגם דמדברי העד השני וז"ל אין וויא איך בין צו דער קאמפאניע גיקימען פין שפיטאהל איז גיווען דארט כמה יודישע בעלי מלחמות האבין זייא מיר גיזאגט אז דער וויים וואם ער איז גיווען דער ברודער פין דעם סענם איז גישטארבין אום ר"ה עכ"ל משמע שהגידו לו הבע"מ בתורת מסל"ת מ"מ עדותו לא חוי רק כשמו ושם אביו ולא שם עירו ועדות אחי המת נראין הדברים שעדות השני עדים הנקובים בשמותם שמה לא הי' בתורת מסל"ת דמסתברא כשבא להקאמפאניע שאל וחקר על אחיו אי' זכרו וא"כ הי' מהראוי להחמיר ולדרוש על העדים הנקובים בשמותם היינו וז"ל אחי המת דיא צווייא עדות זענין ישראל ווינטער פין ראווי דער אנדערער איז יעקב קערניר פין ליביטשוב. ואפשר לדרוש ולחקור בק' ראווי ובק' ליביטשוב על העדים הנ"ל אם הם בחזקת כשרים ובאיזה דרך נלקחו לבעה"מ. מה גם לפי מ"ש הב"ש בס"ק נ"א וז"ל אם ישראל אומר ששמע מכותי צ"ל דכותי הראשון הי' מסל"ת משום דרך הישראל הוא דשואל על ישראל חבירו עכ"ל. ול"ד להא דהנ"ה בס"ה דאין חוששין שמא פסול הי' דהא כאן ידעינן ששמע מפי בע"מ ובתוכם שכיחים פסולים לעת כזאת. ואמנם לפי מה שהקילו קצת מהפוסקים בתשו' דברגלים לדבר ממכינין אעכו"ם אף שאינו מסל"ת גמור וכמו שהוכיחו מהירושלמי שהביאו התום' סוף יבמות בהא דאי' חברינו ועוד שארי הראיות יעו"ש בדבריהם. י"ל כיון שהרבה בע"מ אמרו כולם פה אחד שמת ביום א' דר"ה חוי רגלים לדבר וגם בצירוף דברי העד דנראין הדברים דהי' מסל"ת והוא לא הי' מכירו כלל ול"ש חששא שחשש הב"ש הנ"ל ואם שאל להם מי הוא זה שמת והגידו לו שמו ושם אחיו גם בהא יש לצדד דשוב אזדא לי' חזקה חי ול"ש סברא של הב"ש בס"ק פ"ד דעל איש שאינו ידוע לנו לא שייך חזקת חי דהא אנשי המלחמה הם ידועים וא"כ גם להיפך איכא חזקת חי ונגד חזקת א"א יש לצדד עפ"י רגלים לדבר דהו"ל כמו רוב בצירוף אומדנות המוכיחות הנ"ל ומה גם לפי מה שנראה מכתבי בעל תה"ד סי' ר"כ י"ל דלא מיקרי פסול דאורייתא. ואולם אעפי"כ יש לחקור בק' ראווי ובק' ליביטשוב וכמ"ש למעלה. וגם כבר כתבתי למעלה דאם ברח הי' מתפרסם בתוך בעה"מ. ובספק שהעיר כ"ת בענין היתר מפי כתב אם אינו מקוים הדבר פשוט דמכתבו השני של אחי המת שהשיב להאשה הנ"ל אשר בקשה ממנו לפרוט שם העדים וז"ל במכתב אין דעם למספרם האב איך באקימין דעם אנדערין בריף וכו' איך האב שוין איין מאהל גישריבן אז אחי משה איז גישטארבין וכו' ופרט שם העדים הוי קיום למכתבו הראשון וכמ"ש כ"ת בקוצר מילין. ולאפס הפנאי ולרוב טרדותי כי רבו למאוד מאוד ולרוב חולשת כחי אשר עלתה על כולה הנני לאצטרופי לשריותא בחך איתתא באופן כאשר יסכים ככוד מחו' וש"ב הגאון המובהק ההסיד האב"ד דק' סאנדיז שי'. דברי ידידו דו"ש כ"ת הרמה אוחבו נאמנו כ"ח:

ויעיין בדברי הריב"ש בתשובה סי' שע"ט הנ"ל.

ע"כ תשובת הגאון מקאמינקא זצ"ל:

נעתק מספר מגדל השן מהגאון רבי שמואל נחום ז"ל אבדק"ק ליבטשוב ואבדק"ק ליזענסק

עוד יגעתי ומצאתי דאתאי לידי משמע אגרת הקודש אשר כאן נמצא וכאן הי' זכרון קדוש מן שמו של הגאון האדיר וקדוש יאמר לו בקש"ת הרב שר שלו' ראזנפעלד זצוקל"ה האבד"ק קאמינקא שנכתב בעטו של כ"ק הגה"ק שר בית הזוהר מרן ר'יהודה צבי זצוקלה"ה בעהמח"ס הקדוש „דעת קדושים" האב"ד והאדמו"ר דק"ק ראזדאל והגליל לצדיק אחד בדורו הקדוש עליון כקש"ת מו"ה פנחס ארי' זצוקלה"ה בעהמח"ס „כתפות האפוד" האבד"ק טורקא והגליל שיצא לאור בפרעמיסלא שנת תרנ"ה בדפוס זופניק קנאללר את המערשמידט.

וזה לשון האגרת אות באות:

החיים והשלום לכבוד ידיד ה' וידיד נפש כל בית ישראל
וידיד נפשנו ולבנו המאור הגדול החסיד המפורסם איש אלקים כבוד שמו הקדוש
מו"ה פנחס אריה
האבדק"ק טורקא והגליל

בעת שמחה אזכירהו אשר הגיעני ה' כי אני משיא את בתי בעזרתו יתברך לת"ח גדול בן הרה"ג מסאנדז בר"ח כסלו הבעל"ט, ואם אבקשהו לבוא הנה, לא אעשה שקר בנפשי, כי ידעתי כי המרחק רב, ובפרט בימי הקור, אך באתי לבקש אשר יעורר רחמים שיהיה למז"ט ולברכה, כי הרבה כבר עבר עלינו.

ומעתה ישפות ה' שלום לנו, והחתונה תהי' אי"ה ביום א' פ' ויצא, והרב הג' בצוותא, עם הרב הג' מקאמינקא גם יחד יהיו בכאן על שבת תולדות הבע"ל.

ובזה שלו' דברי ידידו באמת
הק' יהודה צבי הירש מראזדאל

עכ"ל האגרת הקודש מהגה"ק בעהמח"ס הקדוש ונורא „דעת קדושים" זצוקללה"ה.

אכן כאשר כבר אמר אביי חולין דף ע"ה ע"ב „כל מלתא דתמיהא מידכר דכירי לה אינשי" בעבור זה פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה מדוע העלים כ"ק הגה"ק מראזדאל את שם העצם של הנושא את בתו במכתבו הנזכר להצה"ק מטורקא ורק בן הרה"ג מסאנדז ולא גם יחוס עצמו? הלא זה האיש אמת הזה כבר יצא אז טבעו בעולם לצדיק כביר ואיש פלא, כי לדאבוננו אשר בימים ההם נתאלמן כבר זה פעמים רח"ל ואשתו הראשונה היתה בתו של אותו צדיק וגדול הדור המפורסם מאד בישראל תלמיד מובהק של החוזה הקדוש מלובלין זצוקלה"ה הגה"ק כקש"ת מרן ר' ארי' ליבוש ליפשיץ בעהמח"ס שו"ת ארי דבי עילאה „וגבורות ארי" על מסכת כתובות זצוקלה"ה האב"ד והאדמו"ר דק' ווישניצא ובריגל אשר בשם השלים עצמו בתורה ועבודה, זה „הת"ח גדול" בן הרה"ג מסאנדז, ובאותו זמן גם כשהי' סמוך על שלחנו הטהור של חותן חותנו האביר הרועים מופת הדור הגאון האדיר קדוש וטהור בעהמח"ס ישמח משה והשיב משה ותפלה למשה האב"ד והאדמו"ר דק"ק אוהעל זצוקלה"ה, ובכל מקום אשר דרך כף רגלו בו, נתפרסם שמו אז בקול לאיש קדוש. ומה גם אחר המעשה נוראה שאירע לו להאברך הקדוש הזה בעיר אוהעל אשר באחת מלילות ש"ק שנכנס לחדר השינה שלו בחשכת לילה, ובאין רואה, כאשר חלץ את מנעליו נפלה רגלו עם הפוזמקא שלבש לכלי עם מים שהוכן שמה לנטילת ידים שחרית, וכאשר הגביה רגלו עם הפוזמקא מהמים לא ניסה להסיר את הפוזמקא מעל רגלו, מחשש שלא יבא לידי איסור „סחיטה" רק הי' תלוי ועומד כל הלילה ולא הציג גם רגלו על הארץ מאותו חשש סחיטה אשר זה עבודה קשה למעלה משכל אנושי, ומספרים כאשר ויהי בבוקר, הלכה אשת נעוריו בקובלנא עליו להסבא קדישא רבנו הקדוש בעל ישמח משה זצוקלה"ה וסיפרה לו מעין המאורע ושלא הלך לישן כל הלילה, ויהי כאשר אח"כ פתח הדלת האברך הירא שמים מרבים, אצל זקנו הגזכר שאל אותו הסבא קדישא הדין בזה הלשון, בני יחזקאלי מה אתה מפחד כל כך מפני הבורא כל עולמים ב"ה וב"ש הלא מאתו יתברך לא תצא הרעות כתיב ואינו בא בטרוניא את בריאותיו ואדרבא הוא הוא הטוב והמטיב לכל... ואחר המעשה שהי' הי' מתחשב עמו הסבא קדישא כאחד מן הגדולים.

אבל לא ארכו שם ימיו, ולצערו הלכה אשתו הראשונה למנוחות ואותו עזבה לאנחות עם ב' ילדים רכים בת ובן שנתגדל לגאון עולם ולצדיק יסוד עולם וזה השם שקראו לו, בהסכמות הסבא קדישא מאוהעל זצוקלה"ה מו"ה נפתלי בעהמח"ס „אילה שלוחה" אשר

אביו הצה"ק כותב עליו "רך בשנים ואב בחכמה" ועלה למרום בן כ"ו שנים זצוקלה"ה, ואחרי ככלות הכל לא הסכים הסבא קדישא מאוהעל שיעזוב זה האברך הקדוש חתן חתנו את ביתו וישא אשה ממשפחה אחרת ואולם השתדל בכל אמצי כחו שישאר עוה"פ במשפחתו וישא בתולה בת ט"ז בתו של הגה"צ ר' מרדכילה האבד"ק האלעשיץ שהי' ג"כ חתן חתנו האריה דבי עילאה זצוקלה"ה ובעבור זה הבטיח לו עוד ליתן לו שלש שנים מזונות על שלחנו בתואר שמונה רייניש כסף לשבוע אשר בימים ההם היתה זאת סכום גדול, והאברך הצדיק הזה נענה לבקשתו ונשא את אשתו השני' הנ"ל בחמשה עשר בשבט שנת ת"ר והי' לו ג"כ ממנה בן ובת והבן הזה ג"כ נתגדל והי' לאיש, אשר אחר פטירת אביו הקדוש מילא הוא מקומו לרב ואדמו"ר בק"ק שינאווא ה"ה הקדוש עליון וצדיק יסוד עולם מרן ר' משה'לי הלברשטאם זצוקלה"ה ואמנם לדאבונו גם אשתו השני' הלכה למנוחתה בטרם שמלאו לה עשרים שנה לימי חי' ובנתיים הלך לעולמו גם הסבא קדישא שהבטיח לו המזונות כנ"ל והאברך הקדוש לא קיבל עד אז רק החצי ע"כ תבע בדין את יורשו של הסבא קדישא והסכימו הצדדים על פסק של אביו המאור הגולה מצאנז זצוקלה"ה, והתובע זכה בדין. עיין, כל זה בשו"ת "דברי חיים" בחלק א' חו"מ סימן א'.

וא"כ איפוא היתה כנראה החתונה השלישית בעיר ראזדאל לערך תר"ו או תר"ז כי בחשון תר"ח כבר נסתלק והלך לעולמו הגה"ק בעל דעת קדושים מראזלא זצ"ל ואחר פטירתו מילא חתנו זה הצדיק את מקומו שם בראזדאל יען שכבר נתפרסם שמו לגדול הדור ולאיש קדוש וא"כ מה זה ועל מה זה לא פרט הגה"ק מראזדאל במכתבו לבעל "כתפות האפוד" את עצם שמו הקדוש רק מכנהו בן הרה"ג מסאנדז ואין לחשוב על הגאון עצום וקדוש עליון כמו הבעמח"ס "דעת קדושים" בנגלה ונסתר שעשה זאת כסומא בארובה בלתי כונה מיוחדת אבל לא זכיתי ליוד לסוף דעתו בזה הסוד, ואני אינו מאלה אשר עליהם נאמר "סוד השם ליראיו" ואמנם זאת נחמתי אשר מקום הניח לי להתגדר בו ולגלות הסוד מי הי' זה הבן הרה"ג מצאנז? כי אז בזמן הזה הי' לרבנו הגדול והקדוש ראש דורו מצאנז זצוקלה"ה חמשה בנים ואכן שנודע הדבר אח"כ מי הוא זה שהי' המיועד להיות חתנו של "הדעת קדושים" כי כהיום הזה כבר נתקדש שמו ברבים אשר זה הי' הבכור הקדוש מרחם הוא הקדוש וטהור גאון עתנו נזר תפארתנו העובד השם בקדושה וטהרה ופרישות רשכבה"ג מורנו ורבנו הרב כקש"ת יחזקאל שרגא הלברשטאם זצוקלה"ה בעהמח"ס "דברי יחזקאל" האבד"ק ראזדאל, שינאווא, סטראפקוב, ושוב שנית בשינאווא, ושם מנוחתו כבוד זכי"ע ועכ"י.

ובדרך אגב עוד רגע אדבר, אשר תלי"ת זכיתי בקטנותי בגיל של עשר שנים לראות אותו צדיק בשינאווא ולהסתופף בצלו בראש השנה שנת תרנ"ט שהיתה שנה אחרונה לימי חייו וזכיתי אז לשמוע את התפלות ואת התקיעות "שואגות כארי קול בלהב אש" יוצא מפי הצדיק הגדול בקדושה ובטהרה אשר הי' למעלה מגדר אנושי לזקן בן פ"ד שנים כמוהו, והכל מודים שהשכינה מדברת מתוך גרונו זצוקלה"ה.

והיא שעמדה לי שזכיתי לכנוס לפני ולפנים אז בר"ה בוקר השכם עם כבוד אאמ"ו החו"ב החסיד האמתי, שלשלת היוחסין מו"ה יוסף ט"ב ז"ל בעת שכל אדם לא בא אל האוהל ולהחדר שהדלת הי' סגור אחריו וזכינו לראות את הוד קלסתר פניו של רבנו עטרת הגולה, ורבנו הקדוש זצוקלה"ה למד אז משניות אחר בואו מהמקוה, ביראה הרוממות ובקולי קולות עד לפיעני"ד התפשטות הגשמיות ואז אחד ממשמשיו בשמו ר' וואלוועלע ע"ה הכניס הצלוחית עם "קאווא" לכ"ק רבנו הקדוש וזה המשמש הי' מצווה וזומד לסגור את הדלת מבחוץ כדי שלא לבלבל מי שהוא את רבנו הקדוש בעבודת הקודש שלו, אבל המשמש הנזכר עשה עצמו כאלו שוכח ולא הסגיר הדלת בכוונה לאפשר לנו להכנס במסיח לפי תומו בשעה שכל אדם לא הי' באוהל מועד, כאשר ביקש ממנו כבוד אבי מורי ז"ל, המשמש הורשה לו לעשות כזאת יען שרבנו הקדוש זכי"ע הי' מחותן שלנו בעבור זה שבנו הגדול שהי' הממלא מקומו אחריו ברבנות ואדמור"ית בשינאווא וצאנז, הצדיק הקדוש עובד השם המפורסם כקש"ת מרן ר' משה'לי ה"ש זצוקלה"ה הי' גיסו של אבי אבא הרב הגדול והצדיק תמים מו"ה שלמה יחזקאל ט"ב זצ"ל מחמת שאשתו הרבנית הצדקנית מרת אסתר מינדל ע"ה היתה בת אבי אבא זקני הרה"ג יראת השם אוצרו המפורסם שמו מפארים ר' מאיר צבי הירש טאננענבוים מבריגעל זצ"ל שהי'

דור ששי לקדוש השם שר התורה הרבי ר' העשיל מקראקא זצוקללה"ה.

וזאת אוכל להעיד בגדלותי ממה שראיתי ושמעתי אז בקטנותי שכאשר ביקש אז אבי מו"ר ז"ל את רבנו הקדוש הרב הדומה למלאך השם צבאות, שיברך אותי שאגיע למעלת תלמיד חכם אמתי, קפץ רבנו מכסאו הרם ונשא, וצעק התחת אלקים אנכי לברכו בזאת הברכה הלא אמרו חז"ל "לא יגעתי ומצאתי אל תאמין" ואם הוא לא ילמוד ביגיעה רבה ויעמול בתורה האיך יכול אני לצוות את ברכתי? ואין הדבר תלוי רק בו בלבד, ואמנם אם יעסוק יומם ולילה ויהא עמל בתורה כי אז וצויתי את ברכתי שיצליח בלימודו כי לזה צריכים לסייעתא דשמיא כמו שאמרו שם חז"ל במגילה "לאוקמא גירסא" ופירש"י ז"ל שלא תשתכח ממנו, סייעתא דשמיא היא, ע"כ אני אברכו שיראה סימן טוב בלימודו ויצליח שלא תשתכח ממנו ויזכור בזכרון טוב מה שלמד ויצמח מזה שעתיד להיות ת"ח אמתי, עכ"ל הקדוש.

ועתה נחזור להדר גאון עוזנו הקדוש מרן מקאמינקא ז"ל.

בשו"ת מהרש"ם להגאון אמתי מברזאן זצ"ל חלק ראשון סימן קע"ה מביא באמצע התשובה וז"ל שם "אבל העיד לפני ת"ח זקן שהיה בעצמו במעמד בפני הגה"ק אבד"ק ראפשיץ זצ"ל שצוה לתלמידיו לקדש ביום על י"ש על צלוחית קטן כדרך שתייתו וא"צ שיעור כוס והגם שהיה לפניו יין על השלחן אמר שמכבדהו בי"ש כדי להורות הלכה לתלמידים, וכן הועד לפני בשם הגאון החסיד אבד"ק קאמינקא זצ"ל שנהג כן תמיד והייגו עפ"ד הט"ז סימן ק"ץ [א"ה, צ"ל סי' ר"י] ומשום שכך דרך שתייתו ושביעת גרונו וכו' ומסיים שם וכן הועד לפני בשם הה"ק מלובלין זצ"ל וכדאי הם לסמוך עליהם בקידוש היום ודוקא ביין ושכר בעי' שיעור כוס, עכ"ל.

ועיין עוד בספר טעמי מנהגים הנ"ל לאיש שו"ב בחלק שני בליקוטים על אות ל"ו בהגה שמביא בשם שו"ת הד"ר סימן כ"ט שכתוב ששמע שפ"א בחתונה שעשה קדוש ישראל מרוזין זצוקללה"ה ונתנו תיבה עם מיני מתיקה תחת המטה ושאלו להגה"ק מהר"ש אבד"ק קאמינקא זצ"ל והורה לטבול את התיבה במקוה כמות שהיא ולאכול את הלעקיך.

ועיין עוד שם חלק שלישי בקונטרס אחרון בתחלת עניני תפילין השייך לסעיף כ' וז"ל שם ושמעתי מאדמו"ר הרב הצדיק הקדוש מאלעסק שליט"א בשם הרב הצדיק הקדוש מהר"ש מקאמינקא זצוק"ל שאין לנגב ידיו ממים אחרונים במפה שעל השלחן. ושם בחלק ראשון בעניני אישות דף ק"י בהג"ה מביא בשם בנו הממלא מקומו של הגה"ק מהר"ש מקאמינקא זצ"ל וז"ל וכן שאלתי להצה"ק מוהר"ר ר' יהושע מקאמינקא זצוק"ל ואמר לי דהיכי שיש לא' שני שמות אין לחוש אפילו בכלה וחמותה עיי"ש.

הסכמת הגה"ק מקמינקא ז"ל על הס' אור הגנוז

בא לפני האי גברא יקירא הרב המופלג החריף והשנון בנש"ק מו' שמחה בנימין נ"י מדובנא נכד הגאון המובהק המקובל המפו' בעל פנים מאירות זצלה"ה ומענה בפיו אשר נדבה רוחו להעלות על מכבש הדפוס שנית את הספר אור הגנוז מזקינו הגאון הצדיק בעל פ"מ הנ"ל וגם ס' חוות יאיר מהגאון החריף בעל אור חדש ז"ל.

אך מחמת שמכנים את עצמו למלאכה מרובה והוצאה גדולה הוא ירא לנפשו מפני מסיגי גבול.

לכן בקשוני לצאת לעזרתו לגדור גדר בפני מסיגי גבול, ולמען שלא יהיו שלוחי מצוה ניזוקין ראיתי כי היטב אשר דיבר, כי מהראוי ונכון להחזיק בידו ולמצוה רבה יחשב לכל המסייע לו להוציא מחשבתו הטובה אל הפועל, כי כבר זכו לו הגאונים המפורסמים בהסכמותיהם.

על כן הנני בזה למלאות דבריהם וחלילה לשום איש להסיג גבולו בהדפסת הספרים אור הגנוז וחוות יאיר חדש הנ"ל משך עשרה שנים מיום כלות ההדפסה. וכל איש אשר יתמוך בידי הרב המביא לבית הדפוס והספרים הנ"ל יהיה מבורך.

דברי הבאעה"ח לכבוד התורה ולומדיה.

פה קאמינקא י' לחדש מגחם אב תר"ח לפ"ק.

הק' שלו' הלוי חופ"ק קאמינקא

ב"ה בשנת תקפ"ה

שלו' לידידי וחביבי ה"ה הרב המאוה"ג החריף המפורסם הירא וחרד החכם הכולל המושלם במעלות ומדות טובות כבוד שמו תפארתו מו"ה שלום הלוי נ"י.

הנה ראיתי מכתבו ביד בני שיחי' וטוב טוב עשה

אשר קבל עליו עול הרבנות בק"ק יריטשוב כי בזמן הזה מצוה גדולה לפקח בצרכי צבור ולהדריכם ולעשות שלו' בין איש לרעהו ובין איש לאשתו ובזה עובד להשי"ת בכל עת ועת לעשות לה' וכו'.

אך מה מאד תמהני על ידיד לבי ונפשי שמזהיר את בני להזכיר אותי וכי יעלה על דעתו שאהבתו התקועה בלבי נשכח ממני, כמעט בכל יום ויום עולה אהבתו על לבי להתפלל עליו ועל ב"ב. ומה מאד דאגה בלבי על אשר אני רואה שיש לו איזה עצבות לזאת אחי ידידי נא להרחיק זאת מלבו עד קצה האחרון ויגיל וישמח בה' כי בטוח אני בחסדי השי"ת ויורהו חכמה בינה ויראת ה' באמת כתשוקתו והעיקר שיהיה בשמחה.

ומה גדלה תשוקתי לראותו בשמחה פנים אל פנים בימי החג הקדוש אם יהיה באפשרי לשמוח אתנו ובודאי יוסיף לנו שמחה על שמחתנו והנני דובר שלו' לו ולזרעו ולב"ב.

למען השם ששום חלומות לא ימנעו שמחתו בד' והלא הוא ת"ח וחכם והוא יודע שאין בזה שום מיחוש הלא ידוע מדוד מלך ישראל ע"ה ואעפ"כ תמיד היה בשמחה ושירות ותשבחות לזאת מאד בקשתי שלא יהיה לו שום עצבות.

ונא יכתוב לי תכף אגרות שלומים משמחתו כי יש לי צער גדול מדברי האגרת שכתב לבני, ומובטחני שיתן מקום לדברי אלה.

ומחמת טרדה כתבתי וקצרתי במקום שראוי להאריך.

הכ"ד אוהבו ופוקדו בכל עת לשלו'

הק' נפתלי צבי הורוויץ מראפשיץ

ב"ה תק"צ.

שלום וברכה וחיי נחת ושמחה ממקור השפע והרצון אל כבוד ידידי תלמידי הדבוק באהבת נפשי הרב החריף המופלג עמוד התורה מאיר עיני חכמים בהלכה כבוד הרב החריף החסיד המפורסם מו"ה שלום הלוי נ"י האבד"ק יאריטשוב.

קבלתי מכתביו וקריתי ושניתי ושילשתי בו למען יהי' חקוק בזכרוני היטב ובודאי כפי פרושות השמים לתופיע עליכם שפע רב טוב ואל תדאגו אחיי כלל וכלל ויהי' לבם נבון ובטוח בד' כי בודאי יוציא לאור משפטים לטוב אשר לא ינוח שבט הרשע על גורלכם. עושו חושו את אשר בכחכם וכל אשר תמצא ידכם וד' יהי' עמכם להצליח דרכיכם לגדע קרן רשעים ותרוממנה קרנכם ברוב גדולה ונחת ברוב ברכה ושלום. דברי העבד החלש כעת ואין בי כח להאריך בשעשוע אהבה אמנם אסיים ואומר שלום ותמיד עיני ולבי שם אל תדאגו כלל אל תיראו ואל תערצו כי ד' אלקיכם עמכם להושיע אתכם מכל אויביכם והקם עליכם מובטחני אשר בדרך אחד יצא אליכם ובשבעה דרכים ינוס מפניכם בפחי נפש ואתם בטחו בד' חזקו ויאמץ לבבכם בכל טוב ושלום כנפש הק' צבי מזידיטשוב.

ואין בי כח למלאות אוות נפשי לדרוש בשלום ידידי הרב החסיד המדובר בו בתשוקת אהבה כאשר עם לבבי אמנם שלום הכל שלום ואל ידאג כלל מובטחני טוב הכל טוב בעזרת שמו ית' וחזק ואמץ ברוב שלום עד בלי ירח והרודף כאבק פורח אמנם יהי' כל העיר באגודה אחת לבל יפחדו ולבל ירפו ויהי' לכם שלום בלי פחד ויבטחו בד' אל אחד מובטחני גם בפניני ביתך אל יפול לבך ב"ה וב"ש לא יעזבך ותשכיל בכל אשר תעשה ד' עמך ובזה שלום ידידך האמת בלב ונפש אהבה. צבי הנ"ל.

בעזה"י. יום ג' פ' לך תר"ו לפ"ק.

שלום וי"ר לכבוד מחו' הרב הגאון הגדול מופת הדור מפורסם בישראל נ"י ע"ה פ"ה כק"ש מפארים מו"ה שלום יצ"ו ג"י אבד"ק קאמינקא.

מכתבו הנכתב ע"י הב"ד ביום ד' דעשי"ת הגיעני ע"י השו"ב המופלג מ' ישראל ליב מק'... בחוה"מ סוכות העבר מודיע שכפי דעת ורצון מאוה"ג בוצינא קדישא האמיתי יחיד בדורינו מרוזין אשר דירתו כעת בק"ק סאדיגערא לערוך ערך מכתב מליצה עבור אחינו בנ"י במדינת רוסיא לפני מעלת השר הנכבד כבוד תפארת שמו מ' משה מונטיפיורי נרו יאיר הקרוב למלכית שבק"ק לונדן. ולאשר אגרתו הגיע לידי בחוה"מ שלא ניתן לכתוב לא יכולתי להשיב מאומה וגם אחר עבור החג מאשר היו הדברים מופלאים בעיני על מאור הגולה בק"ק ס"ג המפורסם הנ"ל אשר תפארת חכמתו נשמע עד להפליא לא יכולתי להלום את כוונתו לצוות על פחות הערך כמוני לערוך דברים אל היקר למאוד והוא שר משרי המלוכה בק"ק לונדן לזאת אמרתי להיות מתון עם התשובה לכבודו הרמה עד יהי' לי איזה

חקירה ודרישה בזה. והנה כאשר דמיתי כן הי' שהיה בכאן משובתי ש"ק העבר מחו' הרב הגאון הגדול מופת הדור המפורסם האבד"ק צאנז ודברתי עמו מזה ואמר לי שכאשר הי' הוא בעצמו בק"ק סאדיגערא דיבר עמו מאור הגולה בעצמו מענין המבוכה ההוא, אמנם באופן אחר דהיינו שאמר שמהראוי לחכמים המפורסמים שבמדינתנו לשית עצה ותחבולה בענין הלז אבל לא הזכיר כלל מענין מערכת מכתב להשר הגביר הנ"ל. והנה אם כת"ר בעצמו אפשר ששמע ממנו בענין הזה אז בודאי אין הכוונה רק שיצטרפו החכמים הנקובים למפורסמים שבמדינתנו שנים עשר או ט"ו אנשים לערוך מערכת בקשה להשר ההוא עבור אחינו שבמדינת רוסיא ואם כזה יפול הדבר אז בודאי את פקודתו אשמור.

הכ"ד אהר הדר"ש בלב שלם ונפש חפצה
אריה ליב ליפשי"ץ מיעריסלאב
(הוא הגה"ק בעל אריה דביה עילאה ז"ל)

רב טוב וברכה לידידי הרב הגאון, מופת הדור, בוצינא קדישא, המפורסם בשער בת רבים, גזר הדור, פאר הזמן, עטרת ראשנו, מחו' ריע כאח לי, פ"ה ע"ה, נ"י, כקש"ת מו"ה שלום הלוי שליט"א האבד"ק קאמינקא.

שמעתי מפי ידיד נפשי הרב בנש"ק מו"ה יחיאל נ"י כי זכרתם גם אותי בתוך ידידות חברות חברים בידידות שמחת נפשם ותעלוזנה כליותי כי לא נשכחתי כי לא נשכחתי בעניי מאת ידידי מנוער אשר פעל כת"ר וגמר קשר עבותות אהבה מחברת זיווג קדוש זרע קדושי עליונים, נא מעתה וע"ע לא ימוש זכרוני ממנו.

ידידי יסלח נא בטובו לאשר אבקש ואל יהי' דברי למשא לפניו כי חכם כי"ב יבין תוכן הדבר.

שמענו מפטירת כבוד הרב החסיד המפורסם מבערזאן וכי נתמנה בנו הרב הה"ג מו"ה פיינוויש נ"י למלאות מקומו ורק איזה אנשים במורדי אור מנעו הטוב. ואנחנו לא נדע מה אתם לזאת ימחול נא כבוד קדושתו ליסע לק"ק הנ"ל ובחכמתו ויראתו ובהשתדלות חריצותו יבין תוכן הדבר ואז נדע אם יש ממש בדבר גם יוכל כבוד קדושתו לדבר עם הגבירים וידעתי אשר דבריו יעשו פירות כי נכבד הוא להלל מאד בעיני כל.

ואם כי ידעתי ידידי כי כמשא כבד הוא לפני כבוד קדושתו לעשות כמו זר מעשתו וליסע למרחק, אולם גודל אהבתו לבית אדמו"ר הקדוש הרב דק"ק ראפשיץ נ"י ויופיע באהבה בל תימוט לנצח וגם ידידות נועם קדושת אב הזקן א"א זצלה"ה לא ישכח לנצח מלהטיב עם זרעו גם בדבר אשר כנגד רצונו וכבודו וה' הטוב יראה אמיתת מעשינו ויגמור בעדינו לטוב ולאשר ידעתי כל זה על כן הסיבותי לבבי לבקש זאת מכ"ק וגם כי כבוד אדמו"ר הקדוש מפה שיחי' רצונו בזה אך מעכ"ת יחדע דרכו בקודש כי אין דרכו להעמיס עול על שום אדם ובפרט על חכי"ב אולם כתבתי זאת בידיעתו ומחמת כבודו ולא אוכל להעריך דברים כראוי לגברא רבא קצרתי במאמרים וקרנו בכבוד ירום כנפשו ונפש ידידו חפץ שלומו ואהבתו.

הק' חיים הלברשטאם

א"ה עיין בספר שיח יצחק להגאון האדיר בעל בית יצחק ז"ל (בהספדו על הגאון הנפלא מהרש"ק ז"ל) וכן בספר לשון צדיק (תולדות מהרש"ק) ותראה נפלאות.

מפה ירושלים עיר הקודש תוב"ב ליד הגדולה הרב המאור הגדול לממשלת היום הגדול והנורא להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, ת"ח מרבים שלו' בעולם, וללוי אמר תומך ואורך לאיש חסידך כבוד שמו מו"ה שלום הלוי שמלא שנותיו בטוב ובנעימים עדי עד, לק"ק קאמינקא סמוך ללבוב.
בעזהשי"ת יום ב' פ' בא הר"ת עולם פה ירושלים עיר הקודש תוב"ב.

ליד ידיד נפשי ולבבי הנצמד בקירות לבי מעת גכון כסאו הרבנות בעיר יאריטשוב סמוך לעיר גליטא ומאז נחקק צורתו ושמתי אותו כחותם על לבי באהבה עזה רשפי' רשפי אש שלהבת העולה מאלי' שמו הקדוש שלום הלוי בן יעבטי שיחי' לאוי"ט ויבלה ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים והגופות רחוקות אמנם הלבבות קרובות, והיה עולה זכרון שמו הקדוש וצורתו נגד עיני בשעת בקשת רחמים ובפרט, אצל כותל מערבי שלא זוה השכינה שם אפי' בימי חורבנה, ובפרט בהגיע אלי אגרת וראיתי שזיכהו השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו בבן זכר בקוראו שמו יהושע העשיל בן חנה גאלדי [הוא הקדוש אבדק"ק קאמינקא ז"ל].

שמחתי מאד כעל כל הון, כי בעזהשי"ת אני איני

נצרך לבריות לצורך פרנסתי, ופרנסת אנשי ביתי וחיכני השי"ת בדירה נאה כדוגמת הדירה שיש לי בעיר בראד עם בית המדרש וסוכה ובית הטבילה זכיתי לומר תהילים עד גמירא בקבר דוד המלך ע"ה בעיר ציון מה שלא זכו כמה אנשים ספרדיים מכמה מאות בשנים כידוע למוכ"ז ר' מנחם מענדל נ"י מעיר ריישא, ולא באתי באגרת הזה רק לבקש ממנו שיודיע לי בכל פעם באגרותיו על כל מה שצריך בקשת רחמים, ואני מוכן ומזומן לבקש רחמים בעדו בעזהשי"ת אי"ה בל"נ, ואם יהיה אפשרי לדבר עם כל הנלוים והחפצים בחברתו והסרים למשמעתו שיקיימו דברי עזרא הסופר הנקרא מלאכי בקאפיטל ג' פסוק י' ולשלוח דרך סטאמביל על אדרעס הגביר ר' אברהם קאמאנדע והוא ישלח להריב הגאון החסיד אב"ד דספרדים כ"ש מו"ה אברהם חיים נ"י לצורך בני העניים שמהם תצא תורה שיהיה להם הספקה הן על שכר לימוד ועל סידורים ועל חומשים וגמרות ותנ"ך ועל טליתות ועל תפילין כאשר יספר מוכ"ז בודאי פלאי פלאות.

הק' אהרן משה מגזע צבי מבראד
נולד בשבת חוהמ"ס בשנת תרל"ת.

ב"ה יום א' וישלח פה"ק ראפשיץ.

שלום שמו יתברך מהשלום שלו ה"ה כבוד אהובי ידידי עליון וידי"נ הרב המאוה"ג מעוז ומגדל הגאון האמיתי גדול ברבים שמו בוצינא קדישא חו"פ פאר הזמן והדרו כש"ת מו"ה שלום הלוי נ"י וצת. יחי' נצח ויהי ה' לו לאור עולם.

אד"ש כמשפט הנני במכתבי לשחר פני כת"ה בדבר אשר בשבוע שעבר הי' פה במחנתי ידידנו הרב ר' שמעלקע מקאליסיא נ"י בן הרב הצדיק המנוח מו"ה משה ליב מסאסוב זלה"ה אשר במכוון הנהיג נסיעתו פה בדבר הנכבדות המדובר בין בני ר' יחיאל נ"י ובין הרב הצדיק הקדוש מו"ה ישראל מסאדיגערא שליט"א ונגמר בינינו אשר בני מהר"י שיחי' יסע בהצלחה לק"ק סאדיגורא על ההתקשרות בעזהשי"ת ביום א' פ' ויגש הבע"ל וכאשר עסקנו באותו ענין מי ומי יהי' ההולכים עם בני שיחי' עלה על רעיוני לבקש מכת"ה שכבודו יסע עמו וכאשר נתודע זאת לידידי הרב מהר"ש הנ"ל גילה לנו דעתו שמאוד רצונו בזה, והנה ידעתי מאז כן עתה הפליגו על כבוד הדר"ק טרדות שונות וגם אתו הבינה יפלס הדבר במאזני שכלו שלא יצמח מזה חלילה איזה ריעותא בודאי לדבר יקר יחשב לי שיסע עם בני בצוותא ולאיש בינות כערכו אשר אתו החכמה והמדע יספיק קוצר מילין וימחול כבודו הרמה ויודיעני תשובה נבונה על הב"ד המוקדם.

הוכפל בקשתי שימחול כ"ת להודיעני באר היטב על הב"ד רצונו וחפצו אם יסכים לדבר זה בלי חשש ועלי להשיב חטיבה לטובת כבוד תורתו.

והי' שלו' לו ולכל נפשות ביתו וכל הנלוים אליו לטובה.

דברי ידידו נצח דוש"ת בלונ"ת.
הק' אשר ישעי' מראפשיץ

ושלו' וישע רב לבנו ידידי המופלא ומופלג בתו"י מו"ה יהושע שיחי'.

אשר בענין עשית היו"ד מהקשר של יד לא יחזוך הרצועה מהרגל של יו"ד באלכסון כמו שנוהגין העולם שעושין הרגל דק כמו בהכתיבה רק הרגל יהיה רחב כמו כל הרצועה וכן אמר לי ש"ב הרה"צ הקדוש מה"ר יהושע הלוי אבד"ק קאמינקא זצ"ל בשם אביו הגאון הקדוש מהר"ש הלוי אבד"ק קאמינקא זי"ע שצריך להיות שיעור שעורה ברגל היו"ד כמו בכל הרצועה.

ספר זבד טוב

שמעתי מפה קודש ש"ב הרב הקדוש ר' יהושע הלוי זצ"ל אבד"ק קאמינקא פירוש המדרש רבה במגלת אסתר פרשה ז' אמר ר' לוי ארורים הרשעים שהם מתעסקים בעצה רעה על ישראל וכל אחד ואחד יועץ לפי דרכו ואומר טובה מעצתך. עשו אמר שוטה היה קין שהרג את אחיו בחיי אביו ולא היה יודע שאביו פרה ורבה אני איני עושה כך וכו', פרעה אמר שוטה היה עשו וכו', המן אמר שוטה היה פרעה וכו' ואף גוג ומגוג לעתיד לבא עתיד לומר שוטים היו הראשונים שהיו מתעסקין בעצות עם מלכיהם ולא היו יודעין שיש להם פטרון בשמים, אני איני עושה כך אלא מזדווג לפטרונם תחלה ואח"כ אני מזדווג להם הה"ד התיצבו מלכי ארץ וגו' והקשה הרח"ק וכי יהיה שוטה כ"כ שימלא פיו לומר שיזדווג לפטרונם הלא לכסיל יחשב בעיני השומעים, אלא המירוש שילחום עם הדעת ויבלבל הדעת ע"כ שמעתי מפיו.

(ספר הפנים, לבוב תרי"א).

לזכרון קודש

אלה תולדות הגאון האדיר והקדוש עליון מרן האדמו"ר ר' שלום הלוי אבד"ק קאמינקע ומלפנים אבד"ק יאריטשוב הוא היה בן הרב ר' יעקב יוסף הלוי וחתן ר' נפתלי נתן הירש גראף והיה מנכדי הגאונים הקדושים המהרש"ל "והעוללות אפרים וכלי יקר" והרבי ר' העשיל האבד"ק קראקא זצללה"ה.

להגאון הקדוש ר' שלום הלוי מקאמינקא זצללה"ה לא היה רק בן יחיד אחד ומיוחד הממלא מקומו ברבנות ובאדמורי"ת כבוד שם תהלתו מרן ר' יהושע הלוי אשר היה מפורסם לצדיק וקדוש עליון בדורו, הוא היה חתן הצדיק ר' צבי הירש זצ"ל מדריסקאפאליע שהיה חתן הגה"צ ר' אלעזר רוקח מחכמי קלויז בבראד שהיה אביו של הגאון הנורא עיר וקדיש רב שר שלום מבעלז זצללה"ה מצאצאי הגאון האלקי ר' אלעזר רוקח האבד"ק בראד ואמסטערדאם וגם נכד הגאון האלקי ר' נפתלי כ"ץ בעל סמיכות חכמים זצקללה"ה ולמעלה בקודש, זכי"ע ועכ"י והצדיק הקדוש וטהור ר' יהושע הלוי האדמו"ר והאב"ד קאמינקע זכה להשיא את בתו האחת הצדקנית מרת רבקה הענא ז"ל למורנו ורבנו מאורן וריבן של ישראל החכם עדיף מנביא מרן ר' שלמה הלברשטאם האדמו"ר והאב בית דין בקהלות קדושות בוקאווסק אושפצין ווישניצע ובסוף ימיו בעיר באבוב זצללה"ה אשר לכבודו וכבוד תורתו, הקדשנו מדור בפני עצמו בשם "מלכות שלמה".

והה"ק ר יהושע'לי זכי"ע ועכ"י זכה לשני בנים מפורסמים האחד הוא בנו הממלא מקומו הגה"צ והעניו מאד כקש"ת מו"ה שלום הלוי (השני) ראזנפעלד זצ"ל הוא היה חתן הגה"ק וצדיק מפורסם כקש"ת מו"ה אברהם הורוויץ האבד"ק שענדישוב בן בנו של אביר הרועים הקודש קדשים רבנו מהר"נ זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק ראפשיץ המובא בספר הקדוש שו"ת דברי חיים להתנא האלקי מצאנז חלק ראשון סימן י"ז יור"ד בזה הלשון "שוי"ר" לידידי ש"ב ומחו' הרב המאה"ג החסיד בנש"ק כו' מו"ה אברהם הורוויץ נ"י האבד"ק שענדישוב יע"א", וכן מובא בשו"ת "הרי בשמים" להגאון מסטרי וסטאניסלאב ז"ל במהדורא ג' סימן קמ"ט וז"ל שם כבוד ש"ב הרב הה"ג הישיש הצדיק בנש"ק מו"ה אברהם הורוויץ נ"י אבד"ק שענדישוב יצ"ו ובנו הרב הגדול חו"ב ירו"ש מו"ה טוביה הורוויץ נ"י. והיה לו להה"ק ר' שלום ראזענפעלד השני זצללה"ה שבע בנים: א. הה"צ ר' נפתלי שמואל צבי ר"פ וצ"ל האבד"ק פעטעטיטש ואח"כ ממלא מקום בקאמינקא שהיה חתן הה"צ ר' אהרן מדאבראמיל פרעמיסלא בן הה"ק ר' זונדל בן האדמו"ר הרשכבה"ג הגה"ק ר' שלום זצללה"ה מבעלזא. ב) הה"צ ר' משה'לי הי"ד חתן הגה"צ בז"ר ממאשציסק. ג) הה"צ ר' חיים יעקב ר"פ הי"ד חתן הגה"צ ר' נפתלי הלברשטאם זצללה"ה האבד"ק קשאנוב. ד) הה"צ ר' מנחם מענדל ר"פ הי"ד חתן האדמו"ר מראצפערט מרן ר' שלום אליעזר הי"ד זכי"ע בן הריש גלותא הגאון הנורא והקדוש וטהור רבנו הדברי חיים מצאנז זצללה"ה. ה) הה"צ ר' אהרן דוד ר"פ הי"ד חתן הה"ק ר' אלטר אייכנשטיין האבד"ק יאריטשוב זצללה"ה. ו) הה"צ ר' יצחק ר"פ הי"ד האדמו"ר מרישא חתן הגה"צ ר' חיים יעקב הורוויץ וצ"ל האבד"ק אילינוב גיסו של הגה"ק בעל דרכי תשובה וצ"ל האבד"ק והאדמו"ר ממונקאטש. ז' הרה"ג ר' ראובן ראזענפעלד הי"ד דומ"ץ בקאמינקא חתן אחיו הבכור האבד"ק קאמינקא וגם בת אחת היתה לר' שלום השני מקאמינקא ושמה הרבנית מרת חנה גאלדא הי"ד שהיתה אשת בן דודה ר' שלום הלוי ר"פ וצ"ל בן הרב הקדוש ר' אלעזר ר"פ הי"ד האדמו"ר מאשפיצין. והבן השני של הה"ק ר' יהושע'לי מקאמינקא היה הה"ק ר' אלעזר הלוי וצל"ה שהיה חתן רבנו הגדול והקדוש השר התורה מרן ר' חיים ה"ש האדמו"ר והאבד"ק צאנז זצללה"ה, אשר בניו ובנותיו אפרט במדור "ראש צורים" לרבנו הקדוש "בעל דברי חיים" ועוד שתי בנות היה לו להרה"ק ר' יהושע'לי מקאמינקא האחת בשמה הרבנית הצדקנית מרת יענטא'לי אשת הה"צ ר' משה חיים בן הגה"צ ר' צמח בנו של הגה"ק האדמו"ר המפורסם מרן ר' נתן דוד משידלאווצא זצללה"ה, ובתו הצעירה הרבנית הצדקנית מרת מלכה דבורה אשת הצה"ק ר' אלטר אייכענשטיין מיאריטשוב בן הצה"ק ר' שלמה יעקב בן הקדוש והנורא שר בית הזוהר ר' יצחק אייזיק האדמו"ר מזידיטשוב זצללה"ה. בני ר' אלטר יאריטשו-בער זצללה"ה הוא בנו ר' יצחק אייזיק ז"ל חתן הרב מוויניק, ובתו הרבנית מרת הינדא אשת הה"צ ר' אהרן דוד הי"ד הנ"ל אשר בתם הרבנית מרת רבקה'לי תחי' היא אשת הרב ר' אלימלך הורוויץ שליט"א בניו יארק, בן הגה"צ ר' יעקב ראב"ד בלינסק בן הגה"צ

ר' מאיר אבדק"ק לינסק וחתן האדמו"ר הקדוש המפורסם מו"ה אלימלך רובין האדמו"ר מיאברוב נכד הגה"ק מרופשיץ ונכד הגה"ק רב שר שלום מבעלז זצללה"ה.

וכן מובא שני פעמים בתורת חיים "בשו"ת דברי חיים" לרבנו הגדול הגאון אלקי האדמו"ר מצאנז זצללה"ה, בראשונה, בחלק ראשון אהע"ז סימן ב' וז"ל הקדוש שם ש"ר לכבוד ידידי הרב הגאון בוצ"ק ע"ה המפורסם כש"ת מ' יקותיאל יהודה ט"ב האבד"ק גארליץ יצ"ו *) ומסיים שם והנה אחרי שהגאון החסיד מחו' מו"ה מרדכי דוד זלה"ה ולהבדיל בין החיים ידיד נפשי הגאון מו"ה שלום נ"י, הסכימו עמי בכתוב להתיר וכו' אבל עכ"פ ע"ת לפי"ד אין מקום להחמיר וכו', דברי מחו' חפץ שלומו, וחג המצות יחוג בדיצות, כנפשו ונפש אוהבו הקטן חיים הלברשטאם, ד' צו תר"י לפ"ק צאנז. ושוב שנית בשו"ת "דברי חיים" חלק שני סימן כ"א או"ח, חה לשונו הקדוש, לכבוד ידידי מחו' הרב הגאון נ"י ע"ה פ"ה בר"ק חו"פ כש"ת מו"ה ליבוש אבד"ק מאשציסק יע"א (זה הוא אחיו הצעיר של כ"ק הגאון הקדוש מופה"ד ורשכבה"ג ר' שלום ר"פ האדמו"ר והאבד"ק יאריטשוב וקאמינקא זצללה"ה) ולפני סיום התשובה, שם נאמר אך בודאי יפה דברו הגאונים ג"ע זלה"ה רבותיו הגאון החסיד הקדוש מבעלז ואחיו הגאון הקדוש מקאמינקא שבזה"ז מכמה טעמים יש למנע מלהוסף ביהמ"ד וכן בענין זה שמעתי מאדמו"ר הקדוש אביר הרועים מראפשיץ זלה"ה וכו' ומסיים דברי ידידו מחו' חפץ בשלומו ובשלום יקרת תורתו עכ"ל הקדוש של הדברי חיים. וכן מזכר בשו"ת שו"מ מ"ה סי' ע"ג וכותב ובזה סרה מהר קושית הרב הגאון אב"ד דק"ק יארטשוב.

וכן מוזכר בשו"ת ישועות-יעקב (סי' י"ד)

ומתארהו "ידיד נפשו, המאור הגדול, חריף ובקי המפורסם כבוד שם תפארתו מ' שלום נ"י שלם הוא ושלימה משנתו, אבדק"ק יארטשוב.

מכתב מאת כ"ק מרן **אדמו"ר מוהר"ש** זצ"ל
לחותנו הגה"ק אבדק"ק קאמינקא זצ"ל

ב"ה ה' לסדר לעשות צדקה תרמ"ט.

כבוד קדושת חותני הרב הצדיק הקדוש המפורסם בוצינא קדישא, חר"פ, פאר הדור, עמוד הימיני, גר ישראל, בנש"ק כ"ק ש"ת מו"ה יהושע הלוי נ"י שליט"א אבדק"ק קאמינקא.

תשואת חן חן לכקת"ה עבור התפילין ושאר החפצים מצדיקים קדושים זצלה"ה כי ממש החיו אותנו, כי אין לשער ולהעריך על הכתב גודל צערינו ע"ד החפיצים היקרים מצדיקים קדושים שנשרפו בעוה"ר אשר עלה יותר על כל **ההפסד ממון.**

ואם היה באפשרו שישלח לי כ"ק חותני שליט"א גם מעט ספרים ישנים תהיה מצוה גדולה, כי גודל צערי ע"ז אין לשער, כי בכל עת ובכל שעה אני זוכר אותם, יען שחסרים לי בכל רגע, וכמעט שאני בוכה עליהן בכל יום. כי בלבד הספרים היקרים והישנים אשר קניתי שעלו לערך סך ב' אלפים ר"כ, וכמה וכמה שהם יקר המציאות, היה לי בתוכם מא"מ הצדיק זלה"ה כמה ספרים שעלו לערך חמשה מאות ר"כ וכולם ספרים ישנים ויפים מאד.

וזכירנא כשהיה לומד בתוכם. ובתוכם היה, לערך שלש מאות ר"כ ספרים מאת כ"ק אא"ז מו"ר הגאון הקדוש רשכבה"ג מצאנז זצללה"ה אשר היה כמה מהם שהיה ניכר עוד בתוך כל שורה ושיטה האיך היה למד בהם והיו טיפות של שעוה מהנר שלמד, וספר שער היחודים היה לומד בו בלילה, והיה שורף את ידו בשעה שלמד היה ניכר על הדפים של הספר הטיפות שעוה מעורב בדם שהיה נוטף מהנר בשעה ששרף את ידו, וגם ספר עץ חיים היה לי ג"כ מאתו שהיה כך ניכר בו, ונתנו לי במתנה עוד בחיים חיותו וגם תשובות בנימין זאב אשר נתן לי במתנה בידו הקדושה, וגם ספר מחברת הקדש אשר למד בכל לילה אפשר שלשים שנה על דף אחד קודם תפלת ערבית, ועוד ספרים, וחשובים כאלה, אשר ממש כל הון לא יערכנו, ותפילין דרש"י מאת זקיני הצדיק הקדוש מדזיקוב, ותפילין מאת אדמו"ר

---

*) ובמקום אחר בחלק ב' באהע"ז סימן נ"ח מתארהו, לידידי מחו' הרב הגאון הצדיק המפורסם ע"ה נ"י בו"ק חו"פ פאר הזמן כקש"ת מו"ה יקותיאל יהודה ס"ב האבד"ק סיגאט יצ"ו, והנה זה הוא האדמו"ר הגה"ק בעהמ"ח ספרי קודש ייטב לב ייטב פנים רב טוב ושו"ת אבני צדק, ולא אמנע בזה להעיד בגדולותי מה ששמעתי בקטנותי מפה קדוש חתנו האדמו"ר הגה"ק רבי ברוך ה"ש האבד"ק רודניק וגארליץ זצללה"ה בעת השיחה מגדולת ספרי כ"ק חותנו הגה"ק זצללה"ה אמר שאין דמיון כלל מי שקורא בהספרים הנ"ל למי ששמען מפיו הקדוש, ואמר "סאיז גאהר נישט קיין פערגלייך פון דעם וואס האט גיהערט אויפגעשריבן אין די ספרים".

זקיני הגאון הקדוש מצאנז, ותפילין דרש"י ור"ת מאת א"א הצדיק זלה"ה, וגם טלית של אא"ז הקדוש מדזיקוב זללה"ה, וגם מגילה מאתו.

קיצור הדבר לא היה בכחי להציל שום דבר, כי האש יצא משלש סביבות הבית ולא נשאר לנו רק הבגדים אשר לבשנו בהם ומעט כלי כסף אשר הצילו אנשים אחרים אשר הסתכנו בנפשם וירדו לתוך חדר אמי הצדיקית תחי', ולחדר שלי אשר היה שם כל הכלים היקרים והקדושים לא היה באפשר לבוא שמה כי היה שמה האש תחילה, וברוך ה' אשר ברוב חסדו נצלו הנפשות והספרי תורות, וה' ב"ה ברוב רחמיו וחסדיו ירחם להראות לנו חסדים מגולים מעתה ועד עולם.

דברי חתנו הדוש"ת בלונ"ח, כותב בדמע ומצפה לרחמי שמים,

שלמה הלברשטאם אבד"ק ווישניצא והגליל

(מקום חתימת יד קדשו)

היות שספרנו זה מוקדש לשמו ולזכרו של אדמור"י בובוב ז"ל ראיתי להביא במדור „זוכר נשכחות" את דברי זקנם מרן חכם צבי ז"ל אשר דבריו הושמטו בשאר ההוצאות של הספר „שושנת העמקים", לנכדו הגאון בעל חות דעת ז"ל.

בשם אא"ז הגאון אמיתי רבינו הגדול **בדורו** חכם צבי **זוצקלל"ה**

במס' (מגילה דף יב.) ויאמר ממוכן, תנא ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורעניות, אמר רב כהנא מכאן שהדיוט קופץ בראש כו', והוא תמוה, למה לו להביא הברייתא מקרא גופי' היה לו להוכיח דהדיוט קופץ בראש, דהא ממוכן שהיה אחרון אמר תחילה דכתיב ויאמר ממוכן ותירץ אא"ז הגאון הג"ל דהנה לכאורה קשה מניין לנו שממוכן אמר תחילה דלמא השרים הראשונים אמרו תחלה רק שלא נתקבל דעתם רק דעת ממוכן לכך לא נכתב במגילה דעת ממוכן, ונראה לתרץ דהנה רש"י כתב בפ' מטות בקרא דאת אוי ואת רקם ואת צור וגו' חמשת מלכי מדין וגו' וז"ל וכי איני רואה שחמשת מנה הכתוב למה החקק לומר חמשת אלא ללמדך שהשוו כולם בעצה אחת וכו' עכ"ל אם כן גם הכא כיון שמנה שבעה בשמותם קשה ג"כ למה החקק לומר אח"כ שבעת שרי פרס ומדי, וע"כ צ"ל כפי' רש"י ז"ל שם ללמדך שהושוו כולם בעצה אחת ואעפ"כ כתוב ויאמר ממוכן ממילא מוכן שהדיוט קופץ בראש.

ולפ"ז אתי שפיר דהוצרך להביא הברייתא דממוכן זה המן, דקרא גופא לא מצי להוכיח דמצינן למימר דלא הושוו כולם בעצה אחת, והא דהוקק לומר שבעת כדי שלא נטעה לומר לעולם שהן ששה ומרסנא ממוכן הוא אחד רק מרסנא הוא שם העצם וממוכן הוא שם התואר שהוא מוכן לפורעניות לכך הוצרך לומר שבעת שלא נטעה ולעולם שלא השוו כולם בעצה אחת, וא"כ יש לומר כמש"ל שאמרו כולם עצתם מקודם ולא נתקבל רק עצת ממוכן לכן לא נכתב במגילה רק דעתו וליכא הוכחה דהדיוט קופץ בראש. אבל כיון דתנא בברייתא דממוכן זה המן א"כ מוכח שפיר דהא דנקט שבעת מחמת שהשוו כולם בעצה אחת, דאי נקט שבעת כדי שלא נטעה לימר דמרסנא היינו ממוכן א"כ קשה למה לו למינקט תיבה יתירה בשביל זה היה לו לכתוב המן בפירוש, ואם כדי לאשמעינן שם התואר של המן שהוא ממוכן, הלא כמה פעמים נכתב המן במגילה והיה לו לכתוב שם התואר של המן שהוא ממומן, א"כ מקרא דויאמר ממוכן היינו שומעין התואר שלו ולא היה צריך למינקט תיבה יתירה שבעת בשביל זה, ומדנקט שבעת על כרחך משום דהושוו כולם בעצה אחת, ואף על פי אמר ממוכן העצה שהשוו כולן קודם לכולן מכאן מוכח שהדיוט קופץ בראש, ודפח"ח ושפ"י.

(נעתק מס' שושנת העמקים הו"ל בראשונה בשנת תקע"ד בק"ק דיהרנפורט, ובפ"ב בווארשא תקצ"ח).

ס פ ר

ארזי לבנון

חלק ב׳

מלכות שלמה

חידו״ת. דברי הימים וקורות ימי חייו
של קדוש ישראל ותפארתו, רשכבה״ג
רבי **שלמה הלברשטאם** זי״ע
אבדק״ק ואדמו״ר **מבובוב** יכב״ץ

„מלכות שלמה״ מעוטר במאמר נפלא

ראש צורים

בו יאמר גדולת תפארתו של רבן ואביהן של ישראל
אור עולם באוצר חיים, מגדולי שרפי מעלה
רבי **חיים הלברשטאם** זי״ע
בעל **דברי חיים** ואבדק״ק **צאנז** יע״א

ובו מפורט תולדותיו של אותו צדיק

פעיה״ק **ירושלים** תובב״א

ארזי לבנון

קמתי אני לפתוח

בטרם כל שיח, רוצה אני להקדים הקדמה קטנה, להקונטרס "ראש צורים" אשר אני נותן לפניכם היום, שגם אני כמתכוין כנגד המברכים את שם קדשו של אותו צדיק אמת הרב הדומה למלאך השם צבאות, רבנו הגדול והקדוש רשכבה"ג הנשר הגדול בעל כנפים המופלא שבסנהדרין מרנא ורבנא כקש"ת הרב חיים הלברשטאם זצללה"ה ששימש בכתר הרבנות בעיר רודניק ואח"כ בעיר ואם בישראל ק"ק צאנז והגליל משנת תק"ץ עד שנת תרל"ו ארבעים ושש שנה עד יום מסירתו לשמים את נשמתו הטהורה בכ"ה לחודש ניסן י' לספירה לרמז אשר עשירי קודש להשם בתפארת שבגבורה ושם חלקת מחוקק ספון זכי"ע ועכ"י, ואעפ"י שאיני כדאי והגון להעריך את גדולתו וקדושתו של מי שנברא העולם בשבילו* ועומד בזכותו, כמאמר חז"ל בפרקי אבות אשר על שלשה דברים העולם עומד, וזה האיש עושה פלא השלים עצמו עד תכליתו, בכל השלשה דברים האלה:

א. על התורה, אשר למד בהתמדה כל ימי חייו וגם לימד לתלמידים רבים והגונים, וזכה להרביץ תורה בכתב בתשובותיו להלכה למעשה, לכמה מאות שואלים כבאורים ותומים, מקצה הארץ ועד קצהו ואפילו לארצות המערב ובתוכם ארץ ישראל, כנראה מספרו הגדול "שו"ת דברי חיים", וגם הוא היה בכל דרכיו משכיל והשם עמו שהלכה כמותו בכל מקום, כאשר דבריו מתלהבים בקדושה נפלאה, וחריצות בפלפול וגם סברא ישרה ובבקיאות ובכל מקום הם קילורין לעינים, [לשון רבנו בעהמ"ח הספר הקדוש "דברי חיים" בתשובותיו ח"א יור"ד סימן כ"ב על ראש הפוסקים בעל "פרי מגדים" זצ"ל].

וגם בתורה שבעל פה, מה שלמד דעת ויראת השם לכל באי שער עירו להסתופף בצל קדשו, באמרות השם אמרות טהורות, חוץ מה שדרש בכל שבתות השנה ערב ובוקר ובסעודה שלישית, לרבות חגים וזמנים לששון, וימים נוראים על שלחנו הטהור, ועל כולם הדרשות שדרש בביהכ"נ דעיר בשבת הגדול ובשבת שובה לערך ששים שנה בסוגיות שונות, בחריפות ובקיאות עד להפליא, ובדברי מוסר הבוערים כלפיד אש שנכנסו ללב כל השומעים.

וגם הוציא לאור ע"י בנו הרב חגה"ק רבי ברוך זצ"ל האבד"ק גארליץ את ספרו הקדוש והנפלא "דברי חיים" על שמות אנשים ונשים, וח"ב על הלכות מקואות, בשנת תרכ"ד, אשר כמעט שלא היה בנמצא בעל הוראה בדור שלא ימצא בביתו ספר תורה הזה, ולא הרים שום

---

* ז"ל הגה"ק בעל דגל מחנה אפרים בספרו (ס' משפטים) עיקר בריאת האדם וכל ישראל היה רק בשביל צדיק אחד שעובד השי"ת באמת ובתמים וכשהצדיק מצורר חשקו ומשתוקק להדבק באלקים חיים ממילא נמשכו אחריו כל ישראל שכולם נקראים מלאכתו שבשבילו נפעלו ונבראו.

**) כדאי לציין מה שרבינו הקדוש כותב בעצמו בהקדמתו על ספר ברוך טעם על סוגיות הש"ס „מעודי על ברכי התלמידים נתגדלתי, ודבריהם בצמא שתיתי, ובהיותי בר שבסר זכיתי להסתופף בצל הקודש ה"ה מו"ח זצללה"ה הרב הגאון מופת הדור מוהרב"פ זללה"ה, ומאד נמצאתי לחן בעיניו, וידו לא זז ממני, ולערך שנה אחת חייתי אתו למדנו כמעט רוב הש"ס עם הראשונים, וכל שעה הראני גדולות ונפלאות בפלפולו..

א"ה. דוגמא לזה מצאנו [במס' שבת דף סג.] א"ר כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין והוי גמירנא ליה לכולא הש"ס.

בעל הוראה ידיו ורגליו לסדר גיטין, כשלא עיין מקודם בזה הספר הנורא "דברי חיים" וכן יצא לאור תומ"י אחר פטירתו ע"י כל בניו הצדיקים הקדושים זצ"ל ספרו הקדוש והנפלא "דברי חיים" ח"א על התורה ומועדים לשמחה, אשר אמרו עליו כל גדולי וצדיקי הדור, אשר לא בא כבושם הזה בעולם החסידות, שיתלכדו יחדיו דברי הקבלה מהזוהר הקדוש עם כל כתבי האר"י זצללה"ה ורמ"ק ושאר גדולי המקובלים עם דברי חקירה ממורה נבוכים להרמב"ם ז"ל והיו לאחדים בידו, וכאן נמצא כאן היה בח"ב חידושים על מסכת בבא מציעא בפלפולי חריפתא על דרך התומים ז"ל ובדרך החריפות שלמד מחותנו הגאון האדיר ציט"ע בעל "ברוך טעם" זצ"ל מלייפניק תע"א.

ב. על העבודה תמה שעבד בכל לב במס"נ עד כלות הנפש בכל היום וכל הלילה ובפרט בשעת עבודה שבלב זו תפלה בקול רעש גדול אדיר וחזק, אשר חיל ורעדה יאחזון את כל השומעים את השם היוצא מפי גאון גדול בקדושה ובטהרה עד שנתעוררו לחזור בתשובה שלמה, וכל העבודה והכנות לעבודה הן ביום והן בלילה נעשה על טהרת הקודש בטבילות כל גופו הקדוש במקוה מים לאין שיעור, ואמרו עליו שגם לא השיב שום תשובה להלכה למעשה עד שטבל כל גופו במקוה מים וטיהר את עצמו ככהן גדול שנכנס לעבודה לפני ולפנים.

ג. ועל גמילות חסדים, שגמל נפשו האיש חסיד הזה בפיזר נתן לאלפי אביונים בצדקתו העומדת לעד, להחיות רוח שפלים, ולהחיות לב נדכאים של אלמנות ויתומים למאות ולאלפים עד כי חדל לספור כי אין מספר וחוץ מה שנתן לחם חוקם לכמה וכמה עניים נסתרים אשר לכאורה נחשבו לעשירים בשביל שהיו אנשים סוחרים ולא נודע הדבר לרבים ואולם זה הצדיק ידע ערכם בסתר כבגלוי והשתדל ג"כ להשיא מכיסו את בנותיהם בנדוניא ובכל מלבושי כבוד, ובדבר הזה לא קדמו שום בעל צדקה בעולם לעשות כמתכונתו במתן בסתר יכפה אף, ומקום הניחו לו מן השמים להצדיק לבני דורו.

וכבר יצא טבעו בכל העולם בזמנו, וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש, כאשר מבואר הכל גם בספרי קוראי הדורות שלפנינו כמו "עשר צחצחות" "דור דעה" "ואהלי צדיקים" ועוד כהנה וכהנח וכולם עונים ואומרים ביראה "קדוש" *

*) נשען על מאמר הממשורר דוד מלך ישראל חי וקים, שכתוב בספר תהילים „מאויבי תחכמנו" מענין להביא כאן מה שכתוב ב„כותב דורות" אחד בקרוב למאה שנים בספרו „שם הגדולים החדש" אשר שם שם לו לחק ומשפט, שכל אלה הצדיקים, אשר היו קרובים לביתו וללבו, והם הצדיקים מרוסיש פולין, אשר כנראה הסתופף בצילם, וגם להצדיקים מרוסיא גופא, שעכ"פ לא היו רחוקים מלבו, הוא מרבה בספרו להרים אותם על נס, ומכתיר אותם בשלש קדושות לקדוש עד למעלות איש אלקים נורא מאד, ועוד כהנה וכהנה כאשר רק ידו מגעת, אבל אלה הצדיקים מגאליציש פולין שלא היו קרובים ללבו, ואפילו אם כגובה ארזים גבהם, וגם היו חברים לאלה, שבעמ"ח הזה מגביה אותם עד שמי רום וכוכביהם, הוא מסתפק במיעוט לתוארם רק „הגאון החסיד" או לכל היותר „חסידא קדישא", וכאן איתא בשאלה קדושה שבהם היכן הלכה? [נדרים כ"ט ע"א] ומדוע לא עיין מה שאמרו חז"ל [ב"ב ע"ה ע"ב] עתידין צדיקים שאומרין לפניהם „קדוש" כדרך שאומרין לפני הקב"ה? ועוד מי נתן לו רשות להטיל קנאה בין הצדיקים ולהעיד יחידי על דבר „שבקדושה" שמצריכין להיות בעשרה דוקא?

וגם כאן שקל ומדד בעטו האיך לתאר את גדלו וטובו של האי סבא קדישא, רבנו הגדול והקדוש הרעי' מהימנא בעהמ"ח ספרי קודש „דברי חיים" מצאנו זצללה"ה, ומקמץ והולך והביא „במערכת הספרים" של ספרו שם הגדולים החדש אחר החלטה שלא להרבות „בקדישים", וזה לשונו „דברי חיים" חיבור גדול משו"ת וחידושים „להלכה" „מהגאון החסיד" מופה"ד מו"ה חיים ז"ל האבד"ק צאנז נדפס בלבוב עכ"ל, אבל כאן שקיל למטרפסי' ולא הועיל לו כל הקמצנות יען שלא במתכוון נזרקו מעטו דברים שלא לרצונו, ומשמים הראו לו שאין בכחו לקצר במקום שאמרו להאריך, וכתב שלא בכוונה שהחיבור הקדוש דברי חיים הוא „להלכה", כאשר אמר בעל הזמר לשבת ומ"ר יענה אמן, בע"כ יספר שבחו (מקורו שבת קיט:), של אותו צדיק וקדוש עליון, במה שכותב שזה החיבור דברי חיים הוא „להלכה" ולא ידע אשר חז"ל [סנהדרין צ"ג ע"ב] דרשו על הפסוק [שמואל א' ט"ז י"ח] „והשם עמו" שהלכה כמותו, ומוכח מזה אשר מי שאומר כהלכה „השם עמו" ומובן מעצמו אשר מי שהשם עמו שהוא „איש אלקים קדוש" ולא נחוץ להסכמתו של השם הגדולים החדש.

ואמנם טחו עיניו מראות של „הכותב הדורות" הזה, מה שכותב בשבח המגיע לכתבים על אדומו"ר הרשכבה"ג בעל ספרי ד"ח זצללה"ה מצאנו. השר המסכים שלו, אשר ממני

כשמזכירים את שם קדשו ואת שם בניו הקדושים, ואת שם תלמידיו גאוני ארץ אנשי שם הנודעים בעולם התורה והחסידות שלמדו תורה בקדושה וטהרה עם אלפי תלמידים זכר צדיקים לברכה, ואם כן איפוא איזה צורך יש עוד לפרסם את "הראש צורים" אשר אנכי נותן לפניכם היום?

אמנם על זה אשען על מאמר החכמה אשר ההכרח לא ישובח ולא יגונה, וכן כאן אשר ההכרח יאלצני לעסוק גם אני בהלכות קידוש החמה, ובתוך כך לקדש את החמה הזורחת לעולם כולו, ואעפ"י שנתקדשה זה כמה וכמה דורות בזמן זמנים טובא משמע, ולהשמיע בקול ארוך ולא בחשאי את הברוך שם כבוד מלכותו, של רב האי גאון קדוש וברוך, אשר מטובו חיינו עד היום הזה, ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע, כאשר דרשו חז"ל מהפסוק "בי מלכים ימלכו" [משלי ח' ט"ו] אשר רבנן איקרו מלכים [גיטין ס"ב ע"א] והנה בעבור זה שראיתי מעשה ואוי לעינים שכך רואות, נזכרתי את ההלכה אשר רבי שמעון בן יוחאי אומר [ספרי פרשת בהעלותך פרשה ט' פסוק י' ומובא ג"כ ברש"י פרשת "וישלח" על "וישקהו"] הלכה בידוע שעשיו שונא ליעקב, ובגלל הדבר הזה עצור במילין מי יוכל? שלא לעשות מחאה גלויה נגד שני בתי אויבים דמפקוהו לקלא ומפיצים כתבי פלסתר, אשר הרה עמל וילד שקר, בשנותם את טעמם הפגום, ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שכן אינן בכל המצות ופסולין להעיד [ב"ק פרק החובל].

לקח הסכמה על השם הגדולים החדש. הוא מרא דכולא תלמודא ועטרת הגולה כאשר הוא מכנהו מרן ר' יוסף שאול הלוי נאטנזון זצ"ל האבד"ק לבוב בעהמ"ח ששה מהדורות „שואל ומשיב" ועוד ספרים יקרים שהאירו את עיני כל ישראל, וז"ל בספרו שואל ומשיב מהדורא תליתאה חלק ראשון סימן תכ"ב, „שלום וכט"ס אל כבוד ש"ב הרב הגאון מאור הגולה צדיק „וקדוש" מו"ה חיים יאריך ימים ושנים טובים ומתוקים, עכ"ל ושם בחלק שני בסימן קכ"א כותב שלא בפניו וז"ל במה שכתבו שש"ב הרב הגאון „הקדוש" נ"י מצאנז חזר בו מהיתרו והנה לעינינו נגלה האמת עכ"ל ועוד שם בחלק שלישי בסימן פ"ג כותב ג"כ שלא בפניו וז"ל והנה ראיתי מה שכתוב שארי הגאון „הקדוש" מו"ה חיים נ"י אבד"ק צאנז, ונפלאתי מאד עכ"ל ועוד נמצא בכמה מקומות בספרים של גאון הגאונים בעל שואל ומשיב זצ"ל, שמקדם את פני רבנו הגדול והקדוש מאור הגולה מצאנז זצללה"ה ביראת הכבוד, ואני לא הבאתי רק משלשה מקומות כנגד קדוש קדוש קדוש שאומרים המלאכים, ולעומתם אמר ג"כ הגאון האדיר מלבוב על בעל ד"ח „הקדוש" לא כן זה המחבר את שם הגדולים החדש, שהוא כקוף בפני אדם הגדול הגאון המובהק מלבוב שמחק השמות שאינם נמחקים בספרי תורה של רבנו „הקדוש" מצאנז זצללה"ה.

וכדי להראות עוד חזותא של אותו „כותב הדורות" האיך הוא מקצר ועולה בספרו, ומקמץ בשבח של צדיקי גאליציען, אבל השר המסכים שלו העטרת הגולה מלבוב זצ"ל מאריך בשבחם, אביא לדוגמה מכמה עשרות צדיקי אמת רק שלשה שרי צבאות החסידות בגאליציען, ובפולין, וגם וואלין, והם ראשי אלפי ישראל, והנה „השם הגדולים החדש" מביא במערכת גדולים אות נ' הרב נפתלי צבי הורוויץ הוא הגאון „החסיד" מופה"ד וכו' עכ"ל אבל הבעל שואל ומשיב זצ"ל זוכרהו „לקדשו" וכתב במהדורא קמא חלק שלישי סימן ר"ה וז"ל הנה מכתבו קבלתי וכו' שם משפחתו נודע לי שמכותלי מכתבו ניכר שהוא נין ונכד להרב „הקדוש" המפורסם מו"ה נפתלי ז"ל אבד"ק ראפשיץ ע"כ אמרתי להשיבו תיכף בדבר שאלתו, וגם במערכת גדולים אות ה' כותב: הרב מו"ה צבי הירש מזידיטשוב הוא המאור הגדול חסידא קדישא, אבל השו"ת מהדורא קמא ח"ב סימן ע"ה: הקשה הרב „הקדוש" החסיד רבי צבי מזידיטשוב זי"ע. וגם שם „במערכת גדולים" אות ש' כותב, הרב מו"ה שלום הוא הגאון „החסיד" מופה"ד וכו' אבד"ק בעלז אבל „קדוש מאן דכר שמיה" אכן הגאון בשואל ומשיב בקמא ח"ג סי' כ"ה כותב עליו וז"ל והנה כי רבה המצוה אשר גם הגאון „הקדוש" מו"ה שלום זי"ל אבד"ק בעלז ביקש שאשיב על זה תיכף, אמרתי לבל אחר המועד עכ"ל ע"כ ראו מה בין הכותב לשם שמים לכותב על מנת למיקט, תן לחכם ויחכם עוד.

ואולם פיו של המחבר „השם הגדולים החדש" הכשילו אז בבואו אל „הקודש" לתאר את אחד מגדולי דורו שהי' קרוב לביתו וללבו, והוא חולק לו יתרת הכבוד במלא חפניו קסורת, ואין מעצור בפיו להשקיט את רוחו, עד שכתוב מה שכתוב „והוא חקר אלקי מצא", אשר דברים כאלה סותרים למקרא שכתוב „בכתובים" בפירוש, וממילא נוטים לצד מינות... והוא לא ראה גם לא למד מה שכתוב הרמב"ם זי"ל בהלכות יסודי התורה פ"א ה"ס וז"ל הזהב שם באמצע „ואמיתת הדברים אין דעתו של „אדם" מבין ולא יכולה להשיגו „ולחקרו", וזה שאמר הכתוב [איוב י"א ז'] החקר אלקי תמצא אם עד תכלית שדי תמצא? עכ"ל הרמב"ם „הקדוש" זצללה"ה ודי בזה.

ולפענ"ד הוא כעין שאמרו חז"ל בחולין דף ו' ע"ב מקום הניחו לי אבותי להתגדר, עיי"ש ותן לחכם ויחכם עוד.

הראשון הוא "מאבירי" לב הרחוקים משפת אמת תכון לעד כאשר באו "הרועים" ויגרשו את האמת וצדק, ותעו במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב בלשון מדברת גדולות, כאשר העד בנו החובר חבר "ואויב" וידעוני "באביר הרועים" שלו, והשני בדומה לו ראה את המציאה ונפל עליה והעתיק את כל הנעשה תחת השמש "במוכת עץ", אשר על כן באתי בזה כדי להוציא מלבן של התופטים בשיטת הצזוקין אשר דעתם דוקא "להעריב" את השמש צדקה ומרפא בכנפי' וברצונם להחשיך על התחום, בגבולות שחלק הקב"ה בעולמו כצאת השמש בגבורתו, וכאור בוקר יזרח שמש, של המאור הגדול לממשלת היום, זה שהאיר לעולם כולו וליושביו בגאונתו ובקדושתו, והמקובל האלקי רבנו הקדוש בעהמ"ח ספרי הקודש "דברי חיים" מצאנז זצללה"ה.

משתי את כל כלי לחפש להם זכות כנוים "ססגונא" ששש ומתפאר בגוונין שלו, הן על המסית "באביר הרועים" והן על היענה בקול ולא כעונה בלחש, זה אותו האיש המעתיק בחבלי שוא, מהחובר חבר "למוכת עץ" ולא מצאתי, ועיין פירש"י ז"ל על הפסוק בפרשת בהעלותך, "ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה" ואם תאמרו איני מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה, והללו שונאי "צאנז" ומשפחתו הקדושה, בדו מלבם ע"י עד מפי עד ומפי עבד אשר בהפקירא ניחא לי' "מעשיות" אשר לא יעשו, וגם לא נעשו כלל וכלל לא ועכ"פ בזה לא הוציאו עצמן מן הכלל, שהרוצה לשקר ירחיק עדותו, ויחפרוהו ממטמונים כמוצא שלל רב, מתאריך והיו ימיו מאה ועשרים שנה, במילתא דלא עבידא לגלויי דמשקרי בה, ודרכו קשתם "כאויב" שלא היה ולא נברא אלא משל ולשנינה היה ובעדות שאי אתה יכול להזימה, כי מי גבר יחיה, ויזכור עוד מה לפנים ומה לאחור מזה יותר ממאה שנה? במעשה דאב ובנו שראו את החידוש, ושם נער קטן נהג בם, ודידי' נצח לסתור את כל הבנין של הפלפולי חריפתא יוצא מפי גאון גדול בקדושה וטהרה ולא זו אף זו אלא שהיה מן החידושים שהיה קא־משתבח ביה זה רבנו הגדול והקדוש אשר אין על העפר משלו בעל "דברי חיים" מצאנז זצללה"ה.

וכאן הבן חכם שואל בשאלה גדולה למעתיקי השקר מה ענין שמיטה בשמיטת כזבים אצל הר שנאה, וברקב עצמות קנאה על צאנז? בזה שמעתיקים בכזבים שלהם ע"י מוכת עץ המעשה לסתור את הדבר חריף שהתפאר בו עד לאחת הרבן של ישראל זצללה"ה? ואולם מי שמכיר את אופיה של אומה זו שעושין חסידות את חבריהם כהחיא "חסידה" ידין אותם מכף זכות לכף הקלע אשר זה דרכם כסל למו להתכבד בקלון אחרים, ומתוך כך פוגעים בכל כבוד ומעשי ידיהם של כל הצדיקים, ובמלאכת מחשבת פגול הוא לא ירצה, אפס בשביל להגדיל את כבוד יראתם בבחינת זה נופל וזה קם לי' "בדרבי" מיני', תן לחכם ויחכם ועוד.

ראש צורים

קדוש ונשגב היה שמו של אדיר התורה וחכם הרזין, הגאון הקדוש מרן רבי חיים הלברשטאם זצ"ל מצאנז. כל גדולי דורו השכימו לפתחו, התפעלו והתרשמו מגאונותו, עמקותו וחריפותו הרבה בתורה, מקדושתו הנשגבה ועבודתו הנלהבת ברשפי אש קודש לקונו. פסקי הלכותיו היו למאורות אשר לאורם הלכו כל בית ישראל. כולם התבטלו בפני נשמה טהורה זו שירדה להאיר לעולם ולהאציל עליו הוד קדושה ושלמות המעשה.

דמות דיוקנו של גאון עוזנו מרן בעל דברי חיים זי"ע

עבודת ה' שלו היתה בבחינת אש קודש ששלהבתה לא כבתה מעולם ואלפים התחממו בחומו ושאבו ממנה עידוד ונוחם. אורח חייו ומנהגיו היו בקדושה ובטהרה וחוט של חן וחסד היה משוך על כל הליכותיו.

התמדתו ודבקותו בלימוד התורה לא ידעו ליאות. תפיסתו החריפה וכח זכרונו היו לפלא בעיני יודעיו והפליאו את כולם. מפורסם היה כאחד מגדולי פוסקי הלכות בישראל ורבים צבאו על דלתותיו לבקש תורה ודעת מפי קדוש זה.

כליל השלימות היה בכל מדותיו התרומיות עשו להן שם, ומאות עניים וקשי יום היו מבאי ביתו והוא סיפק לכל את צרכיהם מבלי לחקור ולדעת את נכונות הדרישות. לא היה דומה לו במידת פזרנותו, הוא תמך בתלמידי חכמים, השיא כלות וחתנים עניים, גייס כספים עצומים לפדיון שבויים. כסף רב זרם לביתו למטרות צדקה, בעוד שמשפחתו התפרנסה בקושי ובדחקות.

הוא היה תלפיות ואלפים ורבבות מישראל, ובראשם עיני הדור נהרו אליו מכל קצוי ארץ.

אין בידינו לתאר אף אפס קצהו של אדם גדול בענקים זה, ושכלנו קצר מלתפוס אף מושג קצר מקומתו הגבוהה בשחקים. כדי שיהיה לנו מושג־מה על שיעור קומתו, אביא כאן מספר עדויות שגדולי דורו העידו עליו ועל גדלותו, בבחינת חזי מאן גברא רבא קמסהיד ביה.

הוא היה נערץ על גדולי הדור מינקותו ועד זקנה ושיבה, ועודנו במעי אמו עמד הרה"ק מסאסוב רבי משה לייב זצ"ל בפני אמו שביקרה אצלו, בציינו כי קם לכבוד בנה שיהיה צדיק גדול, (מקו"ח) והרה"ק החוזה

*) התמונה צוירה ע"י אומן נפלא, קצין גבוה מאוסטריה שהי' גר בכפר ע"י צאנז.
תמונה זו נתן לי איש אחד בשם מר ריקעליס מהמתפלל ם הקבועים אצל הרה"צ מסאסוב ר"ד רובין שליט"א.

מלובלין זצ"ל שרבינו היה אצלו בהיותו נער קטן שמח מאד בראותו אותו, באומרו שהוא יהיה מנהיג הדור. (מקו"ח) הרה"ק ר' נפתלי מרופשיץ זצ"ל אמר שעל רבנו אפשר לסמוך את הנהגת העולם, (זכרנו לחיים), והרה"ק ר' מאיר מאפטא זצ"ל שמח למזוג לו יין בעת שרבנו ביקר אצלו באומרו שבזה הוא זוכה למצות נסכים ע"ג המזבח וכדברי חז"ל שבודאי התכוונו לת"ח כמו רבנו. (מקו"ח) הרה"ק ר' ישראל מריז'ין העיד עליו שהוא מבי"ד העליון וכן אמר זאת עליו הגה"ק הרמ"מ מויזניץ בשם חותנו. האדמו"ר הגאון האדיר צדיק נשגב בדורו מרן בעל חידושי הרי"מ זצ"ל (אשר בו נתקיים כמו ברבנו הקדוש בעלי דברי חיים זצ"ל מאמרם ז"ל במגילה י"ג ע"ב, אמר ר' אלעזר כשהקב"ה פוסק גדולה לאדם פוסק לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות, וכשלמדתי בישיבה בקראקא אצל הגאון האדיר רבי שמואל פירער זצ"ל שמעתי מאחד מגדולי הלומדים שהרי"מ בדורו בחריפותו היה כהרשב"א בדורו), העיד על רבנו זצ"ל שהוא פוסק הדור, כותב בשו"ת הרי"מ, אבה"ע סימן ל"ו: החיים והשלום וכל טוב לכ' אהובי וידיד נפשי ה"ה הרב הגאון הגדול המפורסם בוצינא קדישא, חסידא פרישא, נר ישראל, פאר הדור, מ"ו ח י י ם נ"י אבד"ק צאנז, ובהמשך הדברים כותב: גם יכול להיות לע"ד מה שהסכימו בנשתטית להתיר ע"י ק' רבנים אף שלא שהה י' שנים ובשהה ולא קיים פריה ורביה נתיראו אף שזה פשוט יותר ע"פ דין, אולי הוא מעובדא במדרש שה"ש על פסוק נגילה ונשמחה בו ששהה י"ש ולא ילדה ומתרצית מתחילה, אעפ"כ אחר שלא היתה חפצה להיפרד ממנו התפלל עליהם רשב"י ולא ציוהו לישא אחרת עליה או לגרשה בע"כ שהיה מותר אז וכו', והרי"מ מסיים את תשובתו: ורו"מ אין צריך לו לדידי וכדעתו הרחבה יעשה, ויותר טוב שיפעול בתפלתו שיפקוד ה' אותם כעובדא דרשב"י במדרש הנ"ל, והיה זה שלו' לרום מעלת כבודו ולכל המסתופפים כחפצו וחפץ אוהב נפשו מחו' דו"ש באהבה *.

הרה"ק ר' אייזיק מזידיטשוב זצ"ל כותב עליו בזה"ל: הרב הגאון אמיתי בכל קצוי הארץ החסיד האמתי בוצינא קדישא רבן של ישראל מדריכם בתורה ויראה ובענוה כמו רבותיו הקדמונים". כמו"כ אמר שרבנו הוא עשיר בעל מזומנים שיש בידו תורה עבודה וגמ"ח הכל בעין ובמזומן. (פאר יצחק). הרה"ק ר' שלמה מרדומסק זצ"ל שנסע לרבנו לחג השבועות אמר שרק בצאנז אפשר להרגיש טעם קבלת התורה כמו שהרגישו אבותינו במעמד הר סיני. (מגה"ח). הרה"ק ר' אליעזר מדזיקוב אמר, על עצמו, שהוא עתיד ליתן הדין למה שאינו נוסע אל צדיק הדור מצאנז לקבל יראת שמים. (מקו"ח). הרה"ק ר' אלעזר מלנצהוט זצ"ל אמר, שכשרבנו עובר לפני התורה כמה עוז וחדוה יש במקומו בעולמות העליונים וכמה נשמות נענים ע"ז וכמה אלפים מישראל חוזרים בתשובה. (בית שלמה מונקאטש). הרה"ק ר' שלמה שפירא ממונקטש זצ"ל העיד שרבנו הי' מכוון כוונת הקטורת בעת שהעלה עשן הטיטון. (פאר וכבוד). ובעת פטירת רבנו צווח במר נפשו, שמש שמש איך תאיר עוד לעולם ורבינו איננו, והעולם חשך בעדינו והתורה התקדרה ושמה בגדי אלמנותה ולמה את תאיר, ועוד העיד עליו שעסק בטבילת גופו הקדוש לאחר פטירתו והרגיש שרבנו הרפה את עצמו לטבול שני פעמים כמעט בלתי סיוע החי הנושא, בבחינת ארון נושא את נושאיו. (בית שלמה). הרה"ק ר' צבי הירש מליסקא זצ"ל אמר שבדורנו אין לנו רבי רק הרב מצאנז לכן לזולתו אסור ליקח קויטלאך. (דרכי הישר והטוב). והרה"ק ר' אברהם מרדומסק, בעל חסד לאברהם זצ"ל אמר שרבינו יש לו נשמת האור החיים זצ"ל. (מקו"ח).

---

* א"ה. עיין [בקידושין ל"א ע"א] רבא אמר מהכא ראש דברך אמת (תהלים קי"ט) ראש דברך ולא סוף דברך, אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת, וגם כאן קשה, אם הגה"ק הרי"מ זצ"ל מתוכח עם רבנו הקדוש הד"ח זצ"ל בהלכה מביא ראיה לדברי עצמו ממדרש רבה, והלא כבר העיד התוס' יו"ט בברכות פ"ה משנה ד' וז"ל, אך עתה שבתי וראיתי שאין למדין הלכה ממדרש רבות וכו' ומביא ראיה גם מירושלמי פ"ב דפאה הלכה ו'. אלא כוונת הגה"ק הרי"מ זצ"ל להביא בסופו "ויותר טוב שיפעול בתפלתו שיפקוד השם אותם כעובדא דרשב"י במדרש הנ"ש על פסוק נגילה ונשמחה בך שמפורש ששהה י' שנים ולא ילדה, אף על פי כן אמר שלא היתה חפצה להפרד ממנו התפלל עליהם רשב"י ולא ציוהו לישא אחרת עלי' או לגרשה בע"כ שהי' מותר אז וכו'. וזה היתה כוונתו והגה"ק הרי"ם זצ"ל לעורר ולעודד את רבנו הקדוש בעל ד"ח זצ"ל שיעשה כמו שעשה רשב"י הובא במדרש שה"ש ולפע"ד ע"ז נאמר (איוב י"ג, ט) אם כהתל באנוש תהתלו בו. עיין פירש"י שם.

הרה"ק ר' אברהם מסלונים זצ"ל כשביקר מצאנז שילם להגבאי כדי שירשה לו ליתן השרפרף תחת רגלי רבינו ובזקנותו אמר שהיה מהלך שש מאות פרסאות ברגל ובלב לקבל פניו הקדושים. (מוצל מאש).

הערצה לא פחותה מזו גילו כלפיו גם גאוני אותו הדור, אף אלה שלא היו נמנים על עדת החסידים. הגאון החתם סופר זצ"ל אמר שרבנו לא יבוש בחריפותו מהתומים זצ"ל. (מקו"ח). הגאונים חותנו בעל ברוך טעם זצ"ל ובעל חוות דעת העידו עליו בהיותו עלם צעיר, שהוא יהי' גדול בתורה והעולם יוכל לסמוך עליו. (מקו"ח). ורבנו זצ"ל מזכיר בספרו (ד"ח ח"א חו"מ סי' ה') שהגאון בעל התיבות זצ"ל בעצמו כתב עליו דברי שבח ותארוהו בתואר גאון זה לערך ח"י שנה. במכתב אחד כותבים הגאון ר' יוסף שאול נאטאנזאהן בעל שואל ומשיב והגאון ר' יצחק אהרן הלוי איטינגא זצ"ל אב"ד לבוב בזה"ל: הגאון הקדוש מאור הגולה צדיק יסוד עולם אשר אמרנו בצילו נחי', ובמכתב זה מפליגים הרבה בתורתו, שקידתו, עבודתו, צדקתו, יראתו ופזורנותו לצדקה. הגאון ר' מאיר א"ש זצ"ל מתארחו ידיד עליון ויד"נ, קדוש יאמר לו, מאור ה' חופף עלי אהלו, ה"ה הרב הגאון האמתי סיני ועוקר הרים, דובר מישרים, מאיר לארץ ולדרים, פטיש החזק, עמוד הימיני, ומתחיל תשובתו: גאון ישראל הגיעוני אמרותיו הטהורים, ואם אמנם מה מני יהלוך להוסיף על דבריו היקרים, לעשות רצון צדיק נכספה וגם כלתה לכתוב להדר"ג כאשר צוה וכו', ומכתבו מסיים: הנני משתתה מרחוק להדרת קדושתו, ידידו לטובתו. (מתוך מכתב בשו"ת אמרי אש חושן משפט סימן ד'), הגאון ר' דוב בעריש מייזליס זצ"ל אב"ד ווארשא כותב, גאון ישראל וקדושו, הרב הגאון הגדול הצדיק אמתי, וגם הוא מתאר בהרחבה את דבקותו הרבה בתורה וגאונותו העצומה אשר כל רז לא אניס לי' לנשר הגדול. הגאון ר' יהושע מקוטנא זצ"ל כותב הגאון מאורן של ישראל, צדיק יסוד עולם אשר התנאים ואמוראים וגאוני קשישאי עומדים לימינו. הגאון ר' חיים אלעזר וואקס בעל נפש חי' כותב עליו, הגאון קודש הקדושים כאחד מהראשונים, שר התורה, עיני העדה, רבן של כל בני הגולה בנגלה ובנסתר, יחיד בדורו, הרב הדומה למלאך ה' צב' ותורה מפיהו תצא לכל ישראל וכל דברי קדשו הלכה הם. הגאון ר' שמעון סופר זצ"ל אב"ד קרקא כותב, מאורן של ישראל, ראש גולת אריאל, מרוצינא קדישא, חסידא ופרישא, גאון ישראל וקדושו, רכבו ופרשיו. הגאון ר' אברהם ליב שווארץ, בעל קול ארי' אמר, שבצאנז ראיתי קדושה בבית ואז הבנתי פשט הפסוק מה נורא המקום הזה, כאשר באתי לפתחו רעדה אחזתני. (מקו"ח). הגאון ר' צבי הירש אורנשטיין זצ"ל אב"ד בריסק ולבוב ורישא כותב, הגאון החסיד קדוש ישחאל צדיק יסוד עולם ארי שבחבורה. הגאון ר' מנחם אש זצ"ל כותב, רבנו הגאון הגדול חסידא ופרישא עטרת תפארת ישראל. הגאון ר' שמואל ענגל זצ"ל, אב"ד רדומישלא היה אומר, שאין מי שירד לעומק ספר דברי חיים ולדעתו הגדולה, וכעמקותו בתורת הנגלה כך היתה עמקותו בחכמת הנסתר וידיעת אלקות. (שם משמואל).

יחוע שבדור זה היו שלשה פוסקים והם: הגאון הקדוש מרן בעל „דברי חיים" זצ"ל, והגאון רבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל, בעל „שואל ומשיב", והגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל.

אציין כאן מספר שאלות שנשאלו הני תלתא גדולי הדור, ומתוך התשובות נראה שהגדולים הללו ביחד קבעו את ההלכה למעשה.

בשואל ומשיב, מהדורא קמא חלק ראשון תשובה פ' הוא כותב:

מכתבו הגיעני עם העתק מתשובת ש"ב הגאון החסיד אבד"ק צאנז. בשו"מ מהדורא קמא חלק שני תשובה ל"ג וז"ל שם: אח"כ הגיעני בש"ק פ' חדש שנת תרי"ב ער"ח ניסן מכתב מהרב הנ"ל ושם נרצף העתק משו"ת הרב הגאון החסיד מו"ה חיים נ"י אבד"ק צאנז וביקש להשיבו וזאת אשר השבתי במש"ק כ"ח ניסן, הנה ראיתי התשובה שהשיב הרב מצאנז ונהניתי שהסכים גם כן לדינא.

בשו"מ מהדורא קמא חלק שני (תשובה י"ד) וז"ל, והנה הובאו לפני בשנת תרי"ד מ"ש בזה ש"ב הגאון החסיד מו"ה חיים אבד"ק צאנז נ"י וכו' ואח"כ כתב והנה באמת שדבר חכמה הוא וכו'.

שו"מ מהדורא תנינא ח"א שאלה כ"ה, שלו' וברכה וכ"ט לכבוד ש"ב וידידי הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק נשגב שלשלת היוחסין מ' חיים הלברשטאם האבד"ק סאנץ יצ"ו, והתשובה מסיימת: והנני ש"ב מחו' ידידו דו"ש באהבה רבה ואהבת עולם.

בשו"מ מהדורא תנינא חלק ג' תשובה קכ"א בד"ה והנה בשנת תרי"ג ג' תצא וכו' ואמר המופלג הנ"ל

שרצה לצדד להיתר ואח"כ נשאל להגאון מצאנז והורה ג"כ להיתר, ומטעם וכו' ושם בתשובה קל"ה בד"ה והנה בח"י אלול שנת תרט"ז שמעתי שנשלחה תשובתי להגאון מהרש"ק ולהגאון מו"ה חיים מצאנז ושניהם הורו לאיסור שיגרשנה וכו'.

בשו"מ מהדורא תליתאה ח"א תשובה ק' ראיתי מ"ש ש"ב הגאון הצדיק מצאנז נ"י והנה יפה העיר דבעינן עד חוטמו וכו'. באותו חלק תשובה קט"ו והנה על דבר המקוה העתיק לי מ"ש לו הרב הגאון אבד"ק צאנז וכו' וכמ"ש הגאון מצאנז נ"י וכו'. שם סימן קמ"ט באמצע התשובה כתב ומ"ש שהרב הגאון ר' חיים מסאנז עשה פסק לאסור זה שקר שבסביבותיו אוכלין אותן בכל מקום באין מוחה והגאון מהר"ש קלוגער הוא לא ידע כלל מהותם ואומר שהם מאמריקא. ושם תשובה שצ"ה ראיתי בספר דברי חיים הנדפס מחדש בחלק אהע"ז סימן כ"א, ושם בתליתאה חלק שני תשובה קכ"א כתב מכתבו הגיעני עם הקונטרס והנה שמחתי מאד כי ראיתי אשר גתגלה שקרותם במה שכתבו שש"ב הרב הגאון הקדוש מצאנז גרו יאיר חזר בו מהיתרו והנה לעיניני נגלה האמת וכו' יהוא המתיר עפ"י המסורה ישמע וגם אף שהיו דרכים ופלפולים להתיר ע"י סימנים בכל זאת חקר ודרש וגבה עדות שהם כשרים וכן ראוי לאדם גדול בתורה שיחקור וידרוש עפ"י דרכי התורה ועפ"י המסורה וכו'.

מהדורא רביעאה חלק שלישי תשובה צ"ב כתב והנה ראיתי שהרב הגאון החסיד אבד"ק צאנז נ"י פקפק על היתר זה וכו'.

וכן הגאון האדיר רבי יצחק שמעלקיש זצוק"ל מתאר גדולת רבינו הקדוש וטמן ברמ"ז שם קדשו, וז"ל בהספדו על הגאון האדיר רבי שלמה קלוגער זצוק"ל בספרו שיח יצחק:

השלישית אשר הניעתני להסיר הרסן מעטי היא המקרה אשר נולדה על ברכי ימינו אלה ואשר אספרה בקצרה וברמיזה וכו'. אלה מזה יחרפו מערכות אלקים חיים וישימו תהלה בשר התורה, סבא קדישא, גאון עולם, דמי לבר אלהין, עיניו כיונים על אפיקי התלמוד והפוסקים, מפיו בידודי אש יתמלטו עת ימללו שפתיו בחכמת הנסתר וכבשונו של עולם, בתרבו ובשפתיו, ובכל כחו ומאודו נקדש אלקי הכבוד, וידוע לפניו יתברך בכל עת בשמחה ואהבה עזה, ולא ישימו אל לבם מי הוא זה אשר שלח ידו במשיח ה' ונקה? היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה? וכו'.

איזה אנשים מארץ הקדושה שמלאה לבם לעשות מעשים אשר לא יעשו, לדבר סרה על האי סבא קדישא גאון הגאונים אין על עפר משלו, אריה דבי עילאי, חד מן קמאי דקמאי, חרדת קודש ילבש כל איש אשר ישא את שמו על שפתו, ועמו מקור חיים והעיזו בנפשם לחרף שר צבא קודש, יבקשו מטו מכבוד גאון קדושתו יכרעו לפניו ברך, ועפר רגליו ילחכו עדי ימחול על כבוד תורתו, כי הרב דומה למלאך ה' ובלי ספק יעבור על מדותיו.

נותע דרכו בקודש ללבוש שריון קשקשים ולצאת לקראת נשק למען החזיק במעוז התורה הקדושה, ומפיו לפידים יהלכו על המנהג הרע שנוהגין עתה הנשים ללבוש פאה נכרית, והוא אוסר אפילו אותם העשויים ממשי הדומה לשערות, בשיטת הר"ן בכתובות, וגם על עניני קשוטים המותרים ומלבושי הנכרים יצווח ככרוכיא ולהב מפיו יצא על אשר ילכו בנות ישראל בדרכי הפריצות והוא יעיר ויעורר תמיד את בני ישראל ללכת בדרך התורה הקדושה המלמדת דעת לבל יחיה איש ישראל חיי הפזור, לבנות היכלי עונג וטירות מפוארות בנויות לתלפיות וללבוש לבושי מכלול ובגדי חופש, ולהעלות על לבושם עדי עדיים מעולפים ספירים וכו'.

גם הגאון המקובל א'לקי אדמו"ר מקומרנא זי"ע מזכיר את רבינו ברמיזה וז"ל:

ומעתה ידעתי גם ידעתי כשיצא חבורי זה בעולם יתחברו על העני הזה וידברו סרה זה בכה וזה בכה ויחלישו דעתי ולכן בקשתי שטוחה לפני אהובי עליון צדיקי הדור שהם חיים ממש בכל רגע מאור אלקי השופע עליהם בכל נשימה ונשימה ונקראים חיים והם חיים בכל רגע מן ואתה מחיה את כולם הדבקים באלקים חיים שיסכימו על ספרי זה ויחזיקו אותי שיהיה לי כח לגמור ההדפסה על כל חמשה חומשי תורה ובזה אסיים ואומר שלום בשנת דברו על לב יראה שלום. (מתוך הקדמת הגה"ק מקומרנא על ספרו היכל ברכה)

שמעתי מידידי הנשגב הגה"צ החו"ב בנגלה ובנסתר כקש"ת הרב חיים יעקב ספרין שליט"א — הרבי מקומרנא בירושלים, שקיבל מדודו הרה"ק המקובל רבי פנחס נתן אבדק"ק רידיק זצ"ל (חתן הגה"ק הרב"ח הורביץ זי"ע) חתן חתנו של הגה"ק מצאנז זי"ע ובזווג שני היה חתן אחיו הצעיר הגה"ק רבי יהושע מדזיקוב (הוא מוזכר ב„אמרי נועם" בדף

צ״ד — בלקוטים מבנו הגה״ק מהר״י ז״ל — ומתארהו ,,הרב הצדיק המפורסם בוצינא קדישא״). שקיבל מאביו הגה״ק רבי אליעזר זי״ע ששמע מאביו הגה״ק אדמו״ר ריי״א מקומרנא כי בקטע זה אשר כתב ברמיזה כיוון על הגה״ק מרן מצאנז זי״ע.

בילדותי כשהייתי באונגוואר סיפר לי ת״ח אחד מעשה שהיה. רבינו הקדוש מצאנז היה במרחץ סוברנץ סמוך לאונגוואר ובאותו פרק שימש ברבנות אונגוואר הגאון האדיר מהר״מ א״ש, ורבינו מצאנז הלך לבקרו והרצה בפניו פלפול ארוך. מהר״ם א״ש החזיר לו בקור ואז אמר הוא פלפול עמוק, והגה״ק מצאנז הפריך כמה מראיותיו. אמנם המהר״ם א״ש עמד על דעתו, ולאחר מכן חזר כל אחד לעירו.

כאשר נודע למהר״ם א״ש שרבנו עזב את עירו, קרא למשמשו להכריז בעיר, שהרב דמתא רוצה לדרוש בביהכנ״ס הגדול של העיר. כאשר נתאספו אנשי העיר, ובתוכם רבנים ות״ח לביהכנ״ס לשמוע את הדרשה, פתח ואמר, מורי ורבותי! דעו על מה ולמה קראתי עצרה זו, מפני שהגאון האדיר והקדוש עליון הרב מצאנז הפריך את פלפולי, ואני התווכחתי אתו והבאתי לו ראיות שכנים דברי ולא דבריו. אולם כשחזרתי הביתה למדתי עוד הפעם את הסוגיא בעיון רב, ונוכחתי לדעת כי אמנם הצדק אתו. ובאשר היו מספר אנשים נוכחים בעת פלפולנו ואינני זוכר מי הם, לזאת רצוני להודיע ברבים, כי הצדק היה עם הגה״ק מצאנז ולהוכיח את גודל צדקתו, שנשא לי פנים לרגלי היותי מרא דאתרא.

באותו מעמד סיפר המר״ם א״ש, שבעת שהרב מצאנז שימש כרב העיר, שימש הגאון ר׳ ברוך לנדא כרב הגליל והיו ביניהם חילוקי דיעות בענין גט מסויים. ר״ב לאנדא שלח את טענותיו ל,,החתם סופר״ והצדיק את דבריו. רבינו שראה את אגרתו של ה,,חתם סופר״ וסברותיו, הריץ אליו אגרת להשיב על דבריו ולהצדיק

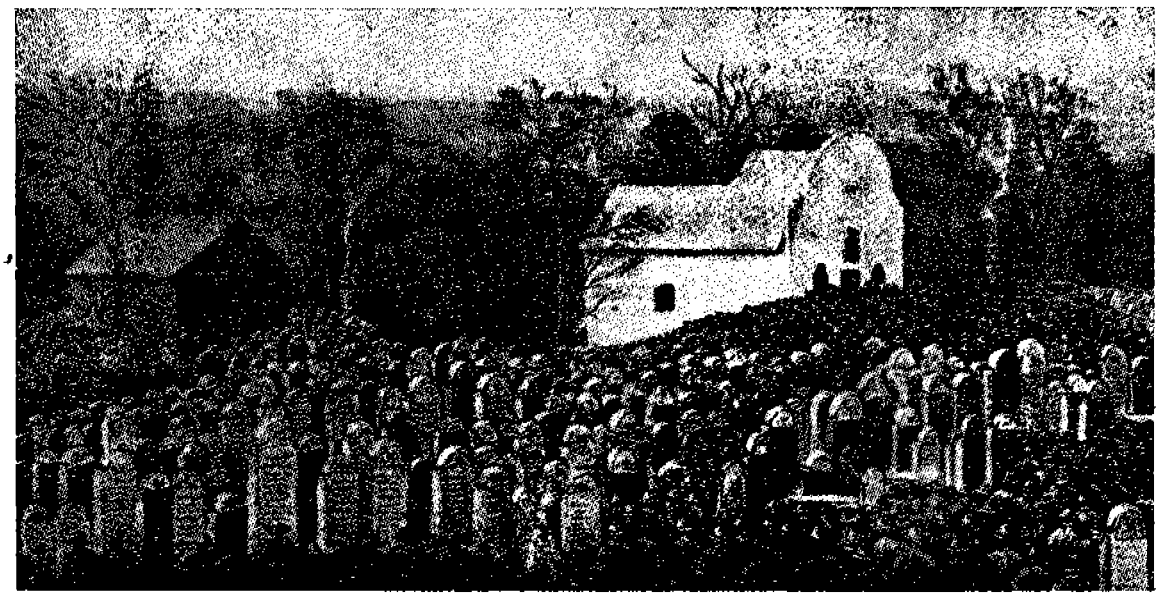

ציון המצוינת של מרן הקדוש מצאנז זי״ע

כתר תורה

לפרט ״גלה כבוד כי נלקח ארון האלהים״ לפ״ק

כבוד קדושת אדוננו מורנו ורבנו הרב הגאון הקדוש המקובל איש אלקים נורא, אספקלריה המאירה מנורה הטהורה שר התורה יחיד בדורו סבא קדישא, המפורסם בכל קצוי ארץ, רבן של כל בני חגולה עבודתו ותפלתו היה במסירת נפש לד׳ ונפשו דבוק ביוצרו ממש כחד משרפי מעלה

כבוד קדושת שם תפארתו

מרן חיים

בעהמ״ח ספרי דברי חיים בחרב החשיד מו״ה אריה ליבוש זצ״ל ממחצבת קודש גאון מהרש״ל והגאון חכם צבי זצללה״ה ושימש בכתר תורבנות פה״ק מ״ו שנים ונפטר בשיבה טובה כ״ה ניסן י׳ למב״י שנת תרל״ו לפ״ק

את דעתו. בעל החת"ס עבר על אגרתו בעיון עמוק והראה אותם למהר"ם א"ש באומרו בהאי לישנא „דער פאלאק שטרייט גוט" (הפולני הזה לוחם טוב). עתה — סיים המר"ם א"ש — אני מבין שהחת"ס ראה ברוח קדשו שאבוא פעם במו"מ של הלכה עם רבינו מצאנז, ולכן אמר לי כנ"ל בכדי שאדע איך להעריך את דבריו של בעל „דברי חיים".

הגה"ק מראזלא הי' אצל המר"ם א"ש במרחץ סאבראנץ ודנו בענין מסויים, והמר"ם א"ש חיווה את דעתו, ואמר לו הרב מראזלא, כי הרב הגדול הצדיק ר' צבי מרימנוב סובר אחרת. שאלהו המר"ם א"ש, הלא הרב מרימנוב אינו מפורסם לגדול, ענהו הרב מראזלא, כי גמ' מפורשת היא שהרב מרימנוב הוא גדול הדור, כי איתא (פסחים מ"ט ב) לעולם ימכור אדם מה שיש לו וישא בת ת"ח לא מצא בת ת"ח ישא בת גדול הדור, ופירש"י אנשי מעשה וצדיקים, ומחמת ענוותנותו אמר שמצינו ג' גווני תנא"ם: א) כמו רבי יוחנן בן זכאי, רבן גמליאל ורבי שמעון בן גמליאל, שדברייתם מפוזרים בכל הש"ס וכשנצרכו למופת פנו לר"ח בן דוסא. ב) חוני המעגל ונכדיו ורפב"י, ולא מצינו מהם דבר הלכה רק מופתים. ג) רשב"י ור"א שאנו מוצאים למדנות ומופתים. כ"ק הוא בבחינת ר"י בן זכאי, ולא רצה לומר על עצמו, ותפס והלשון על הגה"ק מצאנז שהוא בבחינת רשב"י. והרה"ק רבי צבי מרימנוב בבחינת רחב"ד ורפב"י וכו'.

כך היתה הערכתם של גאוני קדושי הדורות על רבינו זי"ע.

זרע קדש

משפחתו של רבינו הקדוש זי"ל

אשתו הראשונה של רבנו זצ"ל היתה הצדקנית מרת רחל פייגא בתו של הגאון האדיר, קדוש ה' מכובד, רבי ברוך פרנקל זצ"ל, בעל „ברוך טעם" ושו"ת „עטרת חכמים" והגהות על הש"ס ושו"ע ומרגניתא דרב על התורה וברוך שאמר. באחת התשובות (דברי חיים ח"א חו"מ סי' כ"ג) כותב רבנו בזה"ל „וכן אני אם כי אני זעירא דמן חברייא קבלתי ממו"ח זלה"ה שהיה גאון עולם ומהגאון בעמ"ח ים התלמוד והם סמכוני להורות ולדון כאשר היה אתי בכתובים, אשר ידוע שהם קבלו איש מפי איש עד רש"י ז"ל כידוע לכל ורש"י ידוע שקבל איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה כמבואר ביוחסין ושארי ספרי היחוס".

רבינו נשא אותה בשנת תקע"ד בערך ונפטרה בשנת תר"ה בערב שביעי של פסח באותה שנה נפטר הגה"ק הרבי רבי אשר ז"ל בערב פסח (וידוע שהגה"ק מלובלין זי"ע אמר להגה"ק מראפשיץ בעת ששאלו על השידוך אמר לו שהוא „שיינער קרבן פסח"), והרב מצאנז לא ידע מפטירתו, ובעת שנפטרה הרבנית אמר, כי נראה דגת נפשיה דרב, והרה"ק ר' אשר ז"ל, כי הוא החזיק אותה בחיותה כמה שנים.

אשתו השניה של מרן בעל ד"ח זצ"ל היתה אחות אשתו הראשונה, בתו של הגאון בעל „ברוך טעם". הוא ישב אתה כעשר שנים ולא היו לו בנים ממנה.

*

אשתו השלישית מרת רעכיל דבורה ז"ל בת הרה"צ ר' צבי הירש מטורנא זצ"ל, בן הגה"צ אדמו"ר רבי מרדכי דוד מדאמבראווא זי"ע.

מזכר בשו"ת ד"ח ביו"ד סימן צ"ה ח"ב ומתארהו „הגאון הצדיק ובאהע"ז סי' ב' ובסי' נ"ח כותב באם מחותני הגאון החסיד יסכים גם אנכי עמהם, ושקיל וטרי עם הגאון בעל שובע שמחות, ראה בשובע שמחות סי' י"ב שמתארהו „הרב הגאון הקדוש המפו' מופת הדור פטיש החזק אספקלריה המאירה הצדיק" מ' מרדכי דוד זצללה"ה מדאמבראווא.

*

אשתו הרביעית היתה בתו של רבי אלימלך מגורליץ ז"ל. בנו של הרה"צ ר' נתן לייב טארעם ז"ל בנו של הגה"ק רשכבה"ג רבי מנחם מענדל מרימינוב ז"ל. ממנה לא היו לו בנים.

בני רבנו זצ"ל מאשתו הראשונה הם:

א) הגאון הקדוש רבי **יחזקאל שרגא** זצ"ל אבד"ק שינאווא, ובעמחי"ם דברי יחזקאל *, אשר כל גדולי ישראל הפתופפו בצלו ובתוכם הגאון הצדיק המפורסם מאוסטרוכצה זצ"ל. ב„דברי חיים" (או"ח ח"ב סי' ב') כותב עליו רבנו זצ"ל „ואולם בני הרב וכו' האבדק"ק שינאווי שלדעתי אינו משנה הדיבור אפילו יהבו ליה כל חללי דעלמא" (לשון קדשו נובע ממס' סנהדרין צ"ז. ב"מ מ"ש).

---

*) הסה"ק דברי יחזקאל נדפס במהדורות שונות ובשנת תשס"ז הוצא לאור הספר ברוב פאר והדר ע"י נינו הרה"ח מוהר"ר יחזקאל בהרה"ח ר' יוסף שמואל פרנקל שליט"א, חתן ש"ב הגאון הגדול, איש האשכולות, הרב יהושע מנחם ארנברג שליט"א ראב"ד דעיר תל־אביב, בן דודי המרומם והנעלה ת"ח מובהק מוהר"ר יצחק אריה ז"ל מקעמיטשע וגאריץ, והוסיף עליו ספר דברי יחזקאל החדש המכיל ענינים נשגבים מהרב משינאווא ז"ל.

וראיתי לנכון להעתיק בזה מה שהדפיסו הגאונים הצדיקים הקדושים בני רבנו הגדול והקדוש משינאווא זצוקללה"ה בסוף ספר „דברי יחזקאל" שנדפס בפאדגורזע־קראקא בשנת תרס"א המעשה שסיפר גאון העולם וקדוש יאמר לו כקש"ת מו"ה מאיר יחיאל הלוי האדמו"ר והאבד"ק אסטראווצי זצוקללה"ה משום „חילופיהן בגולם" כי יען אשר ראיתי בכאן בירושלם קרתא דשופריא שהדפיס והפיץ תורות של האדמורי"ם שחיו בדורנו, והוא מתיצב על דרך „דורש לא טוב" לא ישר, וכי ידבר שלו' אל עמו ואל חסידיו, ומחמת שהוא דורש דמים ובעבור זה הוא מסלף מעקם דברים שנאמרו בכי טוב בסוף ספר הקדוש „דברי יחזקאל" הנני מעתיק בזה אות באות מה ששם נאמר ונדפס בחיי הגאון הקדוש מאסטראווצי זצוקללה"ה מה שאירע לו אצל רבנו הקדוש משינאווא זצוקללה"ה וגם העתקה מספרו של „הדורש" בדף קנ"ד ויראו הקהל וישפוט...

וז"ל הספר „דברי יחזקאל" בסופו. כדי שלא להוציא הנייר חלק, מדפיסים אנחנו מה שסיפר הגאון הצדיק שליט"א מאסטראווצע, איך שבזמן נסיעתו לשינאווא עלה ברעיון קדשו, באשר בזמן הר"ל חביב הי' פלפול אצל חכמי דורו, לסמוך לגדול הדור, שיוכל ללקות גם בזמן הזה ומרומז זאת בש"ע או"ח סימן תר"ז במג"א סי"ק ט; [א"ה עיין ג"כ במחצית השקל שם] ואמר לאנשי שלומו שנסעו אתו כי מהנכון לאסוף כל חכמי ישראל ולסמוך לכ"ק אדומו"ר משינאווא באשר הוא הגדול הדור וראוי הוא לאותו איצטלא הי' בזה טובה גדולה להדור שימצא כפרה לל"ת שיהיה יוכל ללקות למי שיתחייב מלקות, ובאותו שבת בעת שישב על שלחן המלך פתח כ"ק אדומו"ר משיניווא, כתוב בתוה"ק במספר ארבעים יכנו ודרשו חכז"ל שלשים ותשעה ויש לדייק למה כתוב בתורה ארבעים אם די ל"ט?, אמנם איתא בש"ס ברכות דף ז' טובה מרדות בלבו של אדם יותר ממאה מלקות, ומובן אם אדם העובר ח"ו לל"ת המיישב עצמו מה עשה שמרד נגד הבוית"ש אשר כל שרפי מעלה מצפים ומיחלים מתי יזכו לשמוע איזהו ציווי שיוכלו לקיים רצון הבוית"ש, והוא טיפה סרוחה עבר בשאט נפש ל"ת שבתורה, הלא כל נפשו אינו שוה אז בעיניו נגד העבירה שעשה, לעבור במזיד רצון הבוית"ש וממילא בעת לקו אותו מחי' עצמו שבזה הצער יתכפר עונו, ובעת שגמרו המלקות כאב לבו, הכי בזה הצער שסבל בעת לקותו די להתכפר עונו שמרד נגד מלך מלכי המלכים הקב"ה? מי יתן ועוד לקו אותו יותר ויותר, מובן כי המרדות שיש בלבו אחר גמר המלקות פועל בלבו שפלות והכנעה יותר ממה שהי' לו בעת קיבל המלקות, ובזה מיושב כי באמת יש כאן ארבעים, הייגו ל"ט מלקות שלקו אותו, ואחד הכאה המרדות בלבו שיש לו ממה שאין לוקין אותו יותר כראוי לאיש שמרד נגד מ"ה הקב"ה.

וכאשר גמר מרן זצלה"ה דברי אלו, סיפר איך שפעם אחת עלה בדעתו לשאול מפה קדוש חותנו הגה"ק ארי' דבי עילאי זצללה"ה בענין תעניתים, וכשבא לפניו הי' מדבר עם איש אחד, ואמר תחת אחד השיחים „כי תענית הוא טוב אם יוכל אבל אין זה העיקר" וכאשר שמע זאת לא שאל אותו יותר כי שמע תשובה על אשר רצה לשאול. [א"ה ושם בפנים בספרו הקדוש בפרשת שופטים מביא את המעשה עם חותנו הגה"ק הנ"ל ומפרש בזה הדקדוק בפסוק כי יפלא ממך וכו' ובאת אל הכהנים וכו' ודרשת והגידו לך את דבר המשפט אשר לכאורה הי' צריך לומר „ודרשתם" אך הפירוש כך דאם האדם מסופק באיזה דבר מדרכי השם האיך לעשות, ילך לצדיקים וישמע דבריהם וממילא יודע לו האיך להתנהג, וזה ודרשת כשתדרוש בלבך לבד גם בלא שאלת פיהם, והגידו לך מעצמם את דבר המשפט מה שיש לך לעשות עכ"ל הספר הקדוש „דברי יחזקאל" לפרשת שופטים].

ולעומת זה אביא מה שכתב בעל „הדורש" בדף קנ"ד ועכ"פ שמר בזה את האחד מחמשה דברים שצוה ר' עקיבא לר' שמעון בן יוחאי וזה אם בקשת ליחנק תחלה באילן גדול ופירש"י ז"ל אם בקשת לומר דבר שיהי' נשמע לבריות ויקבלו ממך תחלה באילן גדול למוד בפני רב גדול ותאמר שמועתך משמו, והבעל עיון יעקב כתב ע"ז ולפי פירש"י צ"ל דתיבת „ליחנק" הכי פירושו אם תרצה לחנק את „חבירך" שלא יוכלו לדבר להשיב על דבריך תחלה באילן גדול עיי"ש, ולפיכך הביא את המעשה „שסיפר" האדמו"ר הקדוש ר'

ישראל זצ"ל בנו של הסבא קדישא מוהרד"ם מטשארטקוב זצוקללה"ה (ואעפ"י שלא סיפר) וז"ל בנו האדמו"ר רבי ישראל, סיפר פעם בהו"ר בעת עריכת שלחנו לכבוד יום ההילולא של אביו זצ"ל, כי שבועות אחדים לפני כן היה במארינבאד, עיר המרפא, ופגש שם את האדמו"ר רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה זצ"ל, והוא רמז לו כי יכול להעיד באביו שיודע מחשבות היה, וסיפר, כי פעם כאשר בא לטשארטקוב וביקש להיכנס לרבי מיד, שכן חס על זמנו היקר לו, הודיע לו משמש הרבי, לאחר שנכנס לאדמו"ר להודיעו על בוא האורח — כי האדמו"ר צוה עליו שימתין. אמנם נהוג היה כי שעות קבלת קהל אצל אדמו"ר היו מוגבלות, אולם כאשר בא גדול בתורה או אדמו"ר, צוה הרבי להכניסו מיד. הרבי מאוסטרובצה המתין ליד הדלת, וברוב תמימותו וצדקותו חשב בדעתו, מה היום מיומיים? ודאי יש איזו סיבה בכך שלא נתן לו להיכנס על אתר. התחיל תיכף מאמץ זכרונו שמא חטא במשהו, התחר בתשובה וצייר במחשבתו שאלו היה כעת בית דין מוסמך היה מקבל על עצמו להלקות ארבעים. בתוך כך פתח הרבי את הדלת, הושיט לו ידו לשלום והכניסו ברוב חביבות. אמר לו: איתא בגמ' (מכות כ"ב:) כמה מלקין אותו, ארבעים חסר אחת וכו' אמר רבא כמה טיפשאי שאר אינשי, דקיימא מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו ס"ת כתיב ארבעים — ואתי רבנן בצרו חדא.

דחנה תמות, מה באמת אהני לן רבנן כ"כ בזה שבצרו חדא, מארבעים — לארבעים חסר אחת; אולם תכליתו של האדם היא להיות כל ימיו בדעה שעוד לא יצא חובתו לפני קונו כי מה יצדק אנוש עם א-ל (איוב ט') והנה אדם שחטא ולקה, עלול לבוא לידי מחשבה שכבר תיקן הכל, והוא נקי לגמרי לכן חסו רבנן על אדם כזה שלוקה ועוד דבא לידי הרהור לחשוב צדיק אני ומכיוון שזבחי אלקים רוח נשברה לכן בצרו חדא, להיות חסר אחת להראות לאדם שעוד לא יצא ידי חובתו והוא צריך עוד לתשובה.

וחנה אחר שהבאתי העתקה מספה"ק דברי יחזקאל, שהדפיסו בניו הצדיקים הגאונים הקדושים בשנת תרס"א בפדגורז-קראקא עוד בחיי האדמו"ר סבא קדישא מוהרד"מ מטשארטקוב זצלה"ה ומה גם בחיי הגה"ק מאסטראווצא זצלה"ה שנפטר כמה שנים אחר הסבא קדישא הנזכר, ואף גם זאת העתקתי מן מה שנדפס בפה ירושלים עיה"ק בקלות ראש בשנת תשכ"ד, אחת לשישים שנה אחר ההסתלקות של האדמו"ר הזקן מטשארטקוב ויותר מיובל שנים ששב לאחוזתו הגאון הנורא מאסטראווצא, ידעו כל אנשי אמת שונאי „בצע" מה בין הדברי יחזקאל שנדפס שלא על מנת בצע כסף במעשה שהיה שמה, לבין המעשה שלא היה שנדפס זה עתה בכאן בהדורש טוב, ורק גנוב הוא אתו מהסה"ק דברי יחזקאל לרבנו הגדול והקדוש משינאא זצלה"ה.

ואפס שלא להכיר ולמצוא הגניבה בידו דן המלקט את המעשה בחסר, ויתיר וחליף, לקיים מה שנאמר „וחילופיהן בגולם" וגם מה שנאמר כבר (בהרא"ש בהלכותיו בפרק שבועות הדיינין סימן י"ג) כי יאמרו העולם „הרוצה לשקר ירחיק עדיו" ובאמת בדותא הוא זה מה שהעיד עד מפי עד ומפי.. שסיפר האדמו"ר הקדוש מוהר"י בהילולא דמר אביו הסבא קדישא מוהרד"מ מטשארטקוב זצ"ל שסיפר לו במארינבאד הגה"ק מאסטראווצא כי יכול להעיד על אביו הקדוש „שהי' יודע מחשבות" (לא פחות) ראשית כיחש המלקט „בהדורש" באמתו כי דבר זה ידוע לכל העולם שהגאון הצדיק מאסטראווצא לא היה מעולם במארינבאד אשר שמה נוסעים רק האגשים בעלי בשר, לא כן הגה"ק מאסטראווצא שהיה איש כחוש מאד מרוב התעניתים שהתענה כמעט משבת לשבת, ואני הצעיר זכיתי לראות אותו צדיק בקראקא בחורף תרס"ו כשלמדתי אז בהישיבה של הגאון הצדיק מוהר"ש פיהרר זצלה"ה וראיתיו שלא נשא על עצמו שום בשר רק עור ועצמות, תן לחכם ויחכם עוד.

גם אי אפשר בשום אופן שבעולם להאמין שהגה"ק מאסטראווצא אמר על שום ילוד אשה בעולם אשר הוא „יודע מחשבות" אפילו כגובה ארזים גבהו ואפילו על הסבא קדישא מטשארטקוב שהיה קדוש מבטן אמו זכי"ע, שזה הדבר מכחיש הרמב"ם ז"ל בפירושו על המשניות ונדפס בפרק עשירי מסנהדרין ובאמת הוא בפרק אחד עשר על המשנה של כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא אשר מונה שם י"ג יסודות והיסוד העשירי יהי' קודש הוא שהבוי"ת יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותם, ומזה נשמע אשר הבשר דם אינו יודע מחשבות (ודבריו גובעים מתקיעותא דרב בזכרונות) גם בעל הפיוטים פייט על הקפות בשמחת תורה „יודע מחשבות הושיעה נא" וזה כינוי רק להבורא יתברך שמו, ומצינו מחלוקת בין הפוסקים אם המלאכים יודעים מחשבות אדם ותחבולותיו.

והנה התוספות בפרק יציאות השבת דף י"ב ע"ב בד"ה שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי ותימא דאפילו מחשבה שבלב כל אדם הם יודעים ולשון ארמי אין יודעים? וגם הרא"ש בפרק הי' קורא סימן ב' מביא דברי התוספת משבת י"ב ע"ב וא"כ נראה שגם רבינו „אשר" מסכים לדברי התוספות הללו, ואמנם המעדני יו"ט על האשרי שואל מנא להו להתוספות דבר זה שמלאכי השרת יודעים מחשבה שבלב כל אדם? וברצונו להראות את המקור שמשם הוכיח התוספות אבל אח"כ כתב הלא בנביאים כתב בפירוש איפכא אשר בעת חינך המקדש התפלל שלמה המלך ע"ה וז"ל במלכים אלף ח' פסוק ל"ט המתחיל ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש אשר תדע את לבבו כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם נשמע מכאן ממה שאמר שלמה המלך ע"ה כי אתה ידעת „לבדך" אשר רק הבוי"ת לבדו יודע לבב כל בני אדם ולא זולתו אפילו המלאכים.

גם מהפסוק בירמי' י"ז ט' וי' ושם נאמר עקב הלב מכל ואנש הוא מי ידענו ולהלן בפסוק י' כתיב אני השם חוקר לב בוחן כליות ולתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו למדין שרק הקב"ה לבד הוא חוקר לב ובוחן כליות, והבעל אלי' רבה בסימן ק"א מביא את המעדני יו"ט והניח הדבר בצ"ע, אבל הכותב בעין יעקב מקשה על דברי התוספות וז"ל ואם האמת שיודעים

מחשבות בני אדם הלא בכווגה חרושה על לוח לבם ולא לכל הדברים אשר ידבר המדבר כפי המורגל, רצ"ל וא"כ אפילו אינם מכירין הלשון שהמתפלל מדבר אבל סוף כל סוף הם יודעים ממחשבתו מה הוא רוצה בתפלתו עיי"ש.

והגה"ק החיד"א בפתח עינים על העין יעקב כותב על דברי התוספות שהמלאכים יודעים את מחשבות בני אדם ודבריהם קשים דמוכח מהכתובים ומאמרי חז"ל דאין יודע המחשבות אלא הוא יתברך דוקא וכבר העיר על דבריהם הרב מעדני מלך פרק הי' קורא, ובספר משנת חכמים למהר"ם חגיז סימן צ"ב חילק דהשי"ת יודע המחשבות עוד שהיא בכליות אבל בהיותה בלב אפילו המלאכים יודעים עי"ש וגם זה לא נתקררה בי דעתי, ועמ"ש בשמחת הרגל פי' רות דף י"ט וכו', ואני מתמה שאין אחד מהם מביא מה שכתוב בזוהר הקדוש ע"ז רק האחד בביאור הגר"א או"ח סימן ק"א סעיף ד' בד"ה ויש אומרים שכותב ובזה מתורץ קושיות התוספות שבת י"ב ד"ה שאין וכו' ותמהו על התוספות מנין להם שיודעים מחשבות שבלב וכו' אבל בזוהר ח"א דף ק"א ע"ב איתא על אי' שרה אשתך וכי לא ידעו מלאכי עילאה דשרה הנה באהל אמאי כתיב אי' אלא לא ידעו בהאי עלמא אלא מה דאתמסר להו למנדא עכ"ל הזוה"ק עיי"ש בביאור הגר"א.

וחוץ מזה לא יאומן כי יסופר אשר על דבר שאין בו ספק ואשר על המדינות בו יאמר שרוח הקודש דיבר בו כאותו צדיק הסבא קדישא מהורד"מ מטשארסקוב יביא בנו האדמו"ר הקדוש והחכם ר' ישראל זצלה"ה ראי' לדבר ממי שהוא, ואדרבא זה נראה כפחיתות הכבוד להביא ראי' על דבר ברור וידוע לרבים, אשר ע"כ כל הסיפור שמביא "בהדורש" דף קנ"ד הוא בדה מלבו של איזה חסיד שוטה וכבר אמרו חז"ל ולא ע"ה חסיד והוא השוטה שמע מהמעשה שהיא נדפסה בסה"ק דברי יחזקאל שסיפר הגה"ק מאסטראוצא זצ"ל מרוח קדשו של רבנו הגדול והקדוש משינאוא זצללה"ה כמבואר בסה"ק דברי חיים לאביו איש אלקים קדוש ושר בית הזוהר בח"ב סימן ק"ה וזה לשונו הקדוש שם באמצע התשובה בדבר שאיש אחד פגע בכבוד האור החיים הקדוש ואמר שלא עשה ספרו ברוח הקודש ואמר רבנו הקדוש בעל דברי חיים ע"ז "אבל האמת עד לעצמו שגם בזמנינו יש לחכמי האמת שאינם נוטים אחרי החומר רוח הקודש" וכמבואר במורה ורמב"ן ז"ל בהדיא עכ"ל הדברי חיים הקדוש, זכי"ע ועכ"ו, ובעבור זה חשב אותו חסיד שוטה א"כ י"ל שגם האדמו"ר הסבא קדישא מטשארסקוב יש לו רוח הקודש ולמה לא אביא המעשה שהי' בשינאוא עם הגה"ק מאסטראוצא שקרה ג"כ אצל הסבא קדישא מטשארסקוב, ולאמת את דבריו תלה עצמו באילן גדול בבנו הממלא מקומו האדמו"ר הקדוש מוהר"י שהוא סיפר המעשה בהלולא דמר אביו מה שאירע לו עם האוסטראוצער, אשר באמת לא סיפר כלל בזה ראה וקדש, רק הפאנטאזיע באה מאיש שבדה מלבו המעשה.

ובנוגע לגוף העובדא שלא הי' ולא נברא, איכא פירכא ולא עוד אלא גם פגיעה בכבודו של הגה"ק האדמו"ר מאסטראוצא זצ"ל, במה שכותב שם שהמשמש הודיע להאסטראוצער כי הסבא קדישא זצלה"ה צוה עליו שימתין מעט מלהכנס לפנים, והרבי מאסטראוצא זצ"ל שמע לקולו והמתין ליד הדלת וברוב תמימותו וצדקתו חשב בדעתו מה היום מיומים שלא נתנו לו להיכנס על אתר, התחיל מאמץ זכרונו [היינו לפשפש במעשיו] שמא חטא במשהו? הירהר בתשובה וצייר במחשבתו שאילו הי' כעת בי"ד מוסמך הי' מקבל על עצמו להלקות ארבעים, עכ"ל בעל המספר המעשה, וכנראה לא למד המספר המעשה גמרא ערוכה אשר אין לוקין אלא על לאו שיש בו מעשה שעבר במזיד ובעדים שהיתרו אותו למלקות, וא"כ איפוא מי חשיד הגאון הנורא מאסטראוצא זצ"ל שיחשוב על עצמו שעבר ח"ו במזיד ובהתראה על לאו שיש בו מעשה שיצטרך למלקות, ובעצמו כתב הכותב שהי' מאמץ זכרונו שמא חטא במשהו היינו חטא קל ולא ח"ו ל"ת וכ"ש שלא עבר על לאו שיש בו כרת היינו מיתה בידי שמים אפילו בלא התראה וקיי"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרים מידי כריתתם, לא ירדתי לסוף דעתו של הכותב מה זה חטא משהו? כי לא מצינו בכל הש"ס "חטא משהו" בי"כ ובין כך בטח הדבר שהרבי מאסטראוצא לא עבר על לאו שיש בו מלקות וא"כ למה לו בי"ד מוסמך שיוכל לפטור מחטאו שנחשד עליו מהכותב "בהדורש" דף קנ"ד? אלא ע"כ שכל הדבר בדה מלבו.

בשלמא המעשה בשינאוא שהרבי האסטראוצי נסע לשינאוא ע"ד שהגה"ק משינאוא יהא ביכלתו לסמוך אחרים שיהא בכחם להלקות מי שנתחייב מלקות ובזה יהא סובה גדולה "להדור" שימצא כפרה לל"ת שיוכל ללקות מי שנתחייב מלקות ובדור היינו בכל העולם כלו בטח נמצאים אנשים כאלה שעוברים במזיד ובעדים בהתראה על כל מיני לאוין שיש בהם מלקות, ומחמת שכל ישראל ערבים זה בזה שלמדו מן הפסוק וכשלו איש באחיו ודרשו איש בעון אחיו רצה האדמו"ר הקדוש מאסטראוצא לזכותם בעונש מלקות ויתפטר הוא בעצמו מן הערבות אבל לא רצה האסטראוצער המלקות ח"ו בשבילו ואין זה מה שכתוב הכותב בהדורש דף קנ"ד רק כפגיעה בכבודו הרם של האסטראוצער זצ"ל, ואמנם בלא שאלה השיב לו רבנו הקדוש משינאוא זצללה"ה ברוח קדשו התורה שאמר לו כגזכר לעיל והגאון הנורא מאסטראוצא הי' שבע רצון מהתשובה אשר מצינו בברכות דף ז' ע"א ואמר ר' יוחנן משום ר' יוסי "טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקות".

ואולם כבר אמרו אשר עבירה גוררת עבירה מספר להלן בהדורש בתולדות האדמו"ר הקדוש ר' ישראל זצ"ל מטשארסקוב בדף קס"ז וז"ל שם האדמו"ר ר' ישראל זצ"ל המשיך ואמר מספרים אשר הה"ק רבי יחזקאל משינאוא זצ"ל חזר פעם מטשרסקוב ביקשו אותו מקורביו שלו שיספר להם מה ראה שם והשיב להם וכו' עיי"ש ומזה שמביא המעשה שסיפר רה"ק משינאוא במערכת האדמו"ר הקדוש ר' ישראל זצ"ל ולא במערכת אביו הסבא קדישא נראה שרצה הכותב להסעות בזה הקוראים התמימים בנגיבת דעת, שיחשבו שרבנו הגדול והקדוש הצדיק תמים משינאוא הי' גם מסתופף בצל

האדמו"ר ר' ישראל זצ"ל מתמת שזה כתוב בפירוש במערכת שלו ולא בשל אביו זצ"ל ואין הכל בקיאים שרה"ק משינאווא זצללה"ה נפטר בשנת תרנ"ט קרוב לחמש שנים קודם שנפטר האדמו"ר הראשון הסבא קדישא מטשארטקוב זצ"ל ולא הי' עוד בנו הקדוש ר' ישראל זצ"ל משמש באדמורו"ת אבל אין מקשיגן על מעשה שהי' כדאיתמר בפירוש "בהדורש" דף ס"ז וצא ולמד.

אבל באמת כשם שזה שקר והנראה לעינים גם זה שקר וכזב שהי' רבנו הקדוש משינאווא זכר צדיק לברכה כלל וכלל אפילו פעם אחת בטשארטקוב ובפירוש איתמר שרבנו הקדוש משינאווא הי' קשיש מהאדמו"ר הזקן מטשארטקוב בי"ב שנים כי רבנו הקדוש משינאווא נולד בשנת תקע"ה בשנה שנסתלק הרשכבה"ג החוזה הקדוש מלובלין זצללה"ה כאשר כותב עליו הרב הגדול והחסיד מוהר"ח קנאללער בספרו דבר יום ביומו על ט' באב וז"ל שם ובו פטירת רה"ק מהר"י מלובלין שנת תקע"ה ועד שלא שקעה שמשו של צדיק זה נולד בשנה ההיא רבנו הקדוש ר' יחזקאל שרגא ה"ש ז"ל משינאווא ונפטר ו' טבת בשנת תרנ"ט עכ"ל הדבר יום ביומו, והסבא קדישא מטשארטקוב נולד כאשר כותבים הקוראי הדורות בשנת תקפ"ז.

וכאשר שמעתי מפי כבוד אבי מו"ר החו"ב בכל חדרי תורה והחסיד אמתי כש"ת מו"ה יוסף ט"ב זכרונו לברכה שהי' מקבל פני רבו רבנו הגדול הקדוש מופת הדור, איש האמת מרן ר' יחזקאל שרגא ה"ש האדמו"ר והאבד"ק שינאווא זצללה"ה שלש פעמים בשנה והדבר הזה גם נודע בעולם החסידות אשר אחר הסתלקותו של חותנו הגה"ק ציס"ע שר בית הזהר, כקש"ת מרן ר' יהודה צבי זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק ראזלע הסכימו כל העדה הקדושה מעיר ראזלע להעמיס את עול הרבנות והאדמורי"ת על שכם חתנו החביב עליו כבנו יען שלא הניח אחריו בנים רק בנות וזה הוא רבנו הקדוש שהי' אח"כ האדמו"ר והאבד"ק שינאווא הנ"ל, אמנם רבנו הקדוש משינאווא סירב לקבל על עצמו את עול הרבנות בראזלא יען שהי' מיראי הוראה, אבל כאשר אשתו הרבנית הצדקנית הפצירה בו למלאות את מקום אבי' המקובל אלקי הגה"ק אבד"ק ראזלע אשר נפל לו בירושה מאבי' התפשרו ביניהם שכאשר יגזור אומר הרבן של ישראל האדמו"ר הקודש קדשים מרוזין זצללה"ה כן יקום.

ויהי בשנת תר"ט שנה אחת אחר הסתלקותו של הגה"ק מראזלע שם רה"ק משינאווא לדרך פעמיו ונסע על ש"ק לקבל את פני הצדיק הדור ורבן של כל ישראל מרוזין זצללה"ה וכאשר הגיש את הפתקא לידו הקדושה של הריזינער הקדוש שאל את פי הצדיק אמת מרוזין אם מחויב לשמוע בעצת אשתו הרבנית ולקבל עליו את עול הרבנית מראזלע אעפ"י שהוא מיראי הוראה? ע"ז השיב לו הקדוש וטהור מרוזין זכי"ע ועכ"י הלא יש לכם אב גדול הדור וחכם, ובטח הוא מסכים שכבודו יקבל עליו המשרה הרבנות בראזלא, וגם אני מצדי מסכים ע"ז בפה מלא, ובדבר שטוען כבודו שהוא מיראי הוראה, אני אומר לו שזה זמן רב אשר מחכים בשמים להוראתו בקדושה ואקוה אשר בעזר השם יתקדש שם שמים על ידו. עכ"ל.

וגם סיפר רה"ק משינאווא אשר בברכת הפרידה אמר לו הרשכבה"ג מרוזין זצללה"ה ימחול נא לפרוס בשלום ידידי, אביו הגאון האמתי שליט"א ועל דבר זה אמר רה"ק שהי' זר בעיניו יען שזה הי' בתורף של שנת תר"ט ואז היו הקרירות והשלג עד אין יוצא ואין בא, ומי ידע מתי יוכל למסור הפ"ש מהקדוש מרוזין לאביו הגה"ק מצאנז משום שהי' דרך רחוקה מראזלע לצאנז, אכן כאשר בא בחזרה לביתו לראזלע מצא מכתב מכ"ק אביו הגה"ק מופת דורו והאביר הרועים בעל דברי חיים זצללה"ה ושם נאמר אשר מזמין אותו על חתונת בנו הבן זקונים אז, הה"ק ר' ברוך שהי' אח"כ האדמו"ר והאבד"ק גארליץ שנשא את בת הגאון המובהק וקדוש עליון מרן ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים האדמו"ר והאבד"ק סיגעט זצללה"ה אשר שימש אז ברבנות בק"ק גארליץ ואז זכר רה"ק משינאווא את הפ"ש שמסר לו הקדוש מרוזין זצללה"ה ואמר אשר עכשיו רואה אני בחוש את הרוח הקודש מרבן של ישראל הריזינער זצללה"ה שראה אשר בזמן קרוב אראה את כבוד אבי מו"ר הגה"ק מצאנז זצללה"ה ואוכל למסור הפ"ש ממנו.

ואחר שבא לביתו בראזלע כנ"ל ענה ואמר להקהל משם אשר כבר נאמר אין מסרבין לגדול כמו הקדוש מרוזין ע"כ מוכרח לקבל עליו את עול הרבנות והאדמורי"ת למלא את מקום חותנו הגה"ק בעהמ"ח את הספר הקדוש ונורא "דעת קדושים" עה"ת ע"ד הקבלה, ומובן מעצמו אשר אחר סמיכה כזאת מהקודש קדשים מרוזין לא הי' צריך לו עוד להדרכה או עצה מאחד מבניו הקדושים אשר היו צעירים ממנו הרבה, ועיין בשו"ת מהרש"ם להשר התורה וראש הפוסקים בדורו להכהן הגדול מאחיו מרן ר' שלו' מרדכי הכהן אבד"ק בערזאן זצללה"ה בחלק שני סימן קמ"א שכתוב וזה לשונו אבל העיד לפני רב אחד ששמע מהגה"צ אבד"ק שינאווא ז"ל שקבלה בידו מגדולים להתיר אחר י"ב חודש עכ"ל וגם בחלק שלישי סימן שמ"ז כתב ששמע בשם הגה"צ אבד"ק שינאווא שאם נטף מנר של חלב על קערה אין לאסור וכו', ואח"כ כותב שם וא"כ צדקו דברי הגה"צ משינאווא להתיר אם נטף מהנרות הנ"ל על כלי עכ"ל וזה לאות על גדולתו בתורה בקדישה עילאה, תן לחכם ויחכם עוד, וכנראה כיון השר התורה מבערזאן זצ"ל לברוך שאמר קדוש הריזינער זצללה"ה אשר זמן רב מחכים בשמים להוראה של רבנו הגדול והקדוש משינאווא זכי"ע ועכ"י.

וגם דבר זה ידוע לכל העולם אשר כמה וכמה גדולי עולם ואדמורי"ם מפולין גאליציען ואונגארן זכר כולם לברכה חרדו לקראתו והשכימו לפתחו לשתות בצמא את דבריו הקדושים ואי אפשר לפורטם כי רבים הם, ועיין בסה"ק "שובע שמחות" שנדפס מחדש ע"י ידי"נ ש"ב הרב החריף והחסיד בנש"ק כש"ת מו"ה דוד נתן לעזר שליט"א אשר כבוד אביו החו"ב והחסיד המרומם כש"ת מו"ה יוקל לעזער זצ"ל נכד הבעמ"ח הקדוש ספר "שובע שמחות" זצללה"ה אשר הוא הי'

אביו הקדוש כתב לו שש תשובות בד"ח ח"א יו"ד סי' ג'. חו"מ סי' כה. יו"ד ח"ב סי' ה'. יו"ד סי' ק"ז (מתארהו בני חביבי צדיק מפורסם), אבן העזר סי' י"ט (מתארהו בני המאור הגדול הצדיק החסיד המפורסם). אבן העזר סי' קכ"ט (מתארהו הרב הגדול הצדיק המפורסם).

רצוני לציין כי הגה"ק משינאווא ביקר פעמים בארה"ק בשנת תרכ"ח ובשנת תרל"א ורבות ימופר ממעשותיו בארץ החיים, וכדאי להביא דברי קדשי הנוגעים לארץ ישראל אשר כהיום רואים במוחש כי דבר ה' דיבר בו *), וז"ל קדשו בספרו דברי יחזקאל (דף קכ"ז. בהגדמ"ח בירושלים).

ב"ה יום ב' בשלח תרנ"ז לפ"ק.

שלום להרבני המופלג מ' **מנשה שו"ב** והרבני המופלג מ' **דוד כ"ץ** בק"ק... יצ"ו.

אשר שאלתם למה אין מפניסים עצמן צדיקים בחברת השולחים אנשים לעבור שדות בארץ ישראל.

כי היה אצלינו מאנשים נאמנים ובשרים ואמרו שלא נחזיק בידם, אדרבה להגיד למי שנוגע יראת ה' בלבו למנוע מלילך אתם.

והמכתבים שהם העתיקו בחיבור שלהם גנוב אתם שהרב מקיטוב וכדומה כתבו זאת לענין האתרוגים ליקח מארץ ישראל והם הדפיסו אותם על שם חברתם.

ודבר אחד ראיתי בספריהם שהיא ראי' על מעשיהם שהם כולם תועבת ה' שכתב שם שמי שדר בארץ ישראל אעפ"י שאינו מקיים התורה אין בו עון, תיצק זהב רותח על שפתותם שרוצים להטעות את הבריות שיפעו לארץ ישראל וילכו בשיירות לכם כמו „שכן עושין בעלי הקאלניע מחללין שבת בפרהסיא".

ולכן צא תאמר להאנשים המפיתין אתכם, „רק

לנוכח בשינאווא אצל רבה"ק מרן ריח"ש זצללה"ה בעת שבא להסתופף בצל הקודש ולקבל את פני כ"ק רה"ק משינאווא זצללה"ה כבוד הגאון עולם ראש דורו האבד"ק לבוב כקש"ת הרב יצחק אהרן עטיגנא זצ"ל בשהמ"ח שו"ת „מוהרי"א הלוי" אשר שמע מה שהבטיח רה"ק משינאווא לר' יוקל הנ"ל ע"ז אמר לו הגאון מלבוב בזה הלשון „דבר גדול דיבר הנביא" שהי' מכנה את רבנו הקדוש משינאווא בבחינת „נביא".

ובהתשובות שהשיב לו אביו מאור הגולה מצאנו זצללה"ה בספרו הקדוש ונורא שו"ת דבר חיים מצאנו לו שלש תשובות שמכנהו בשם צדיק, ואחד מהתשובות נמצא בחלק שני יור"ד סימן ק"ז ושם נאמר „לבני חביבי הרב המאה"ג צדיק מפורסם חו"ב וכו' מו"ה יחזקאל שרגא נ"י אבד"ק שינאווא" וזאת התשובה בתואר „צדיק מפורסם" נכתבה כמבואר שם בשנת תרכ"א אשר בימים ההם ובזמן הזה עוד לא הי' משכנו של הסבא קדישא מוהרד"מ זצללה"ה בטשארסקוב, ומי שהוא בקי בחשבע מאות ושלשים ושתים תשובות מספר הגדול להלכה למעשה שו"ת דברי חיים יודע אשר רק חמשה גדולים מתוך האוצר הגדול נמצא להם תואר „צדיק" אשר כתב להם לנוכח ושתי פעמים באמצע התשובות אשר לא להם נכתב התשובה, היינו לנוכח בחלק ראשון אהע"ז סימן ל"ב ובחלק שני אהע"ז סימן י"ב ובשם סימן ל"ח וגם בסימן נ"ח וגם בשם סימן קנ"ז ושלא לנוכח בחלק שני סימן ב' באו"ח וביור"ד סימן צ"ה.

ועוד רגע אדבר מגדולתו וקדושתו ורוממותו של האדמו"ר מהאדמורי"ם וגאונים רבנו הקדוש משינאווא זצללה"ה וזה מה שמביא הרב הגדול החסיד המפורסם שמו מפארים מו"ה חיים קנאלער זצ"ל בעהמ"ח ספר הנכבד „פרי חיים" ודבר

*) עיין בספר תיקון עולם, צח.

יום ביומו, בספרו הנכבד דבר יום ביומו, וזה לשונו שם בי"ב כסלו בו פטירת הג"מ שלמה לוריא בעהמח"ס מהרש"ל ויום של שלמה בשנת של"ד וגודל צדקתו ידוע מנר מצוה שהי' לו ומ"כ בלובלין, וגם לאדמו"ר רבה"ק משינאווא זצללה"ה הי' לו נר מצוה בערך שנת השבעים לשני חייו והגיד לבנו הה"צ אדמו"ר מוהר"ם שליט"א וצוהו שלא לגלות ואמר שזה היא גלוי דעת מן השמים שיאריך ימים וכן הי' שחי עוד כמו ט"ו שנים.

ועל יום ו' טבת כתב בזה הלשון ועמש"כ בא' טבת כי הרבה צרות הי' לנו בטבת והרבה צדיקים נפטרו בו וכו' ובעבור שדינא קשיא שריא בעלמא נפטרו בו הרבה גדולי ישראל ובימינו לקינו מאוד כי בששה בו תרנ"ט נלקח מאתנו א' מיחידי סגולה שבדור, אמו"ר הגה"ק מרן ר' יחזקאל שרגא ה"ש זכי"ע אבד"ק שינאווא, ולמען דעת כי יום פטירת צדיקים היא הלולא שלהם אביא מה שהגיד לי חתן בתו הרב חו"פ מו"ה שמואל שמחה נ"י מפ"ק כי את ג' בניו קבע יום חופתם בו' טבת הרבה שנים קודם פטירתו. וכשהתקשר עמו הבטיח לו מזונות שמונה שנים וקיים דבריו וביום פטירתו נמלאו הח' שגים מיום ליום, ובסוף מביא שם דבר תורה בשם הה"ק משינאווא זצללה"ה על מה שאמר ר' יהודה אמר רב שכל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקברו בחייב (שבת ק"ה ע"ב) עיי"ש בדבר יום ביומו; **הארכתי קצת למען דעת כל עמי הארץ „שהדורש" וכת דילי' בדו מלבם דבר שלא הי' ולא נברא אשר צדיק אמת וקדוש מפורסם כמו רבה"ק משינאווא נסע לאיזה צדיק יהיה מי שיהיה אשר הי' צעיר ממנו י"ב שנים ולא הי' צריך לו, וגם עכ"פ לא הי' מפורסם בעולם פחות ממנו, אולם דרכם של אותם אנשים בלי שם, לפרוע על ראשי עם קודש במקום שאין צריכים להם, ודי למבין.**

לראות לחזק ישוב הארץ בהרבות לשלוח שקלי קודש ליושבים על התורה ועל העבודה" עד ירים ה' קרנינו וישיב שבותינו במהרה בומינו.

הק' יחזקאל שרגא הלברשטאם

בניו הקדושים

הגה"ק משינאווא ז"ל בזווג ראשון היה חתן הגאון הקדוש מאור הגולה מרן ר' ארי' ליבוש ליפשיץ בעמח"ס שו"ת ארי' דבי עלאה וספר ארי שבחבורה על מסכת כתובות, האדמו"ר והאבד"ק ווישניצא ובריגל זצוקללה"ה ומובא בשו"ת ישועות יעקב סימן ט' וי"ג, ושם באמר: לכבוד ידידי מנוער כבוד הרב המאוה"ג הגאון והמפורסם מו"ה ליבוש נ"י אבד"ק ווישניצא, ומסיים שם, ויתעזר בחסידתו לבל יעכב הדבר, וידוע מ"ש הב"ח בתשובה, המתיר עגונה באילו בנה אחת מחורבות ירושלים, ובזה שלומו יגדל נא כנפשו נפש ידידו, עכ"ל הישועות יעקב. והוליד מבתו הצדקנית מרת טאבע ע"ה בת בן אחד המיוחד, רבי נפתלי הלברשטם.

שמעתי מעשה פלא מאת הרה"צ רבי משה'לע שניאורסאן ז"ל, אדמו"ר מטאמאשפאל, נכד בן אחר בן להגאון הקדוש כ"ק אדמו"ר בעל השו"ע והתניא זי"ע, ונכד להגה"ק ר' יעקב ישראל מטשערקאס — חתן כ"ק האדמו"ר האמצעי לבית חב"ד זי"ע. וזהו הסיפור:

הבלן בעיר שמע שרבי נפתלי נפטר, ושאל מתי נפטר, וענו לו שאתמול לפנות ערב נפטר, ואמר הבלן כי החבר לא יתכן, היות והוא נהג לבוא לבית הבלן בחצות הלילה לקחת את המפתח, וגם בלילה זה לקח את המפתח. האדמו"ר מטשערקאס זי"ע גבה עדות ונוכחו לדעת שכן היה.

בד"ח אהע"ז ח"ב סי' קכ"ח מזכירו ומתארהו לנכדי „הרב המאור הגדול החסיד ירא ה'". וכן הוא מזכירו בד"ח בלקוטים סי' י"ז ומתארהו „הרב המאור הגדול החריף ובקי חסיד ועניו ירא ה' חכם ונבון".

רבינו הקדוש משינאווא זי"ע כותב עליו בהקדמה לספר אילה שלוחה

בני הרב הג' המחבר הנ"ל נולד י"ד מרחשוון תקצ"ח ונפטר בשם טוב כ"א כסליו תרכ"ד ואומר אני עליו אחד שלמד כל התורה למאה שנה חי' יגע יום ולילה ואחד שלמדה בעשרים שנה הקב"ה נותן לו שכר בשוה בהנרשתן בירושלמי [ברכות, פרק היה קורא, ב—ח] בר דמך ר' בון בר חייא על ר' זעירא ואפטר עלוי מתיקה שנת העובר ישן אין כתיב כאן אלא אם מעט ואם הרבה יאכל, למה הי' ר' בון בר חייא דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד שהיה מתכשר במלאכתו יותר מדי, מה עשה המלך, נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות, לעתותי ערב באו אותן פועלים ליטול שכרם ונתן לו שכרו עמהם משלם והיו הפועלים מתרעמים ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם אמר להם המלך יגע זה לשתי שעות מה שלא יגעתם כל היום, כך יגע ר' בון לעשרים ושמנה שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה.

עו"ש הבטיח לנו השם ב"ה בנבואת מלאכי בפופה הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום י"י הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ופירש"י ידוע וחלקו אמרה נפשי פי' הכתוב ע"י הסבה אשר קרני שחאי ולב בנים קאי על צדיק שלא הניח זרע והיינו ולב בנים ר"ל שאינם אבות רק בנים ישיב לבם על אבותם, כי חנני השי"ת בזרע חכם וצדיק גדול הוא ניהו בני הג' החריף ובקי החסיד ועניו כקש"ת מו"ה נפתלי זצללה"ה ולא הניח זרע יתקיים ולב בנים על אבותם והנני מוציא לאור בעזה"י את אשר הגיע לידי מחידושי תורה שלו ולא השגתי יותר כי ישיבתו היה כמדינת רוסיה שהיה בעל נכדת הרב הגדול הצ' המפורסם מ' יעקב ישראל ז"ל בנו של הרב הקדוש רשכבה"ג מו"ה מרדכי מטשארנאבל זצללה"ה ואם כי בני ז"ל היה רך בשנים היה אב בחכמה כאשר עיניכם תחזינה מישרים בקונטרסים הללו וחבל על דאבדין שלא יכולתי למצוא כל הכתבים שלו וכ"ה על שזכני להוציא זאת מאור תורתו וקראתי שמו אילה שלוחה כברכת יעקב אע"ה על נפתלי אילה שלוחה ומניף לזה שבעת לדתו הייתי עם אשתי ז"ל שהיתה אמו אצל זקנה אבי אמה ה"ה הרב הגאון הצדיק מוהר"ר משה טייטלבוים הרב הק' אוהעל זצ"ל ואחר קראי שמו אמר זקנו ז"ל בשמחה ששוב עשיתי בקראי שמו נפתלי שתהי' נשמתו אילה שלוחה להביא את משיח צדקנו ביה"ר והנה יען דזוטרין מילי דאשכחנא מבני ז"ל הקרה ד' לפני קונטרסים כת"י חותני אבי אם בני הגאון החסיד מו"ה ארי' ליבש פצ"ל שהי' אב"ד וישניצא ספחתי אותם להיות בכרך אחד וקראתי שמם עטרת זקנים ע"ש

הכתוב עטרת זקנים בני בנים כי בודאי הוא שמח עם בן בתו בגן עדן וכי"ר שאור תורתם וצדקתם יאיר לנו בתורה ועבודה כרצון בוראינו ית"ש.

דברי המביא ומוציא את הספר לאור ומזהיר שלא ידפסנו שום איש ואשה בשום מדינה עד אחר עשר שנים בלי רשותי או כ"ב כי הכת"י הוא זכותי ואין שום אדם יכול לזכות בשל חברו בלא דעתו והסכמתו.

באתי עה"ח יום ג' לסדר קדושים תהיו א"ך למב"י תרנ"ה לפ"ק

הק' יחקאל שרגא הלברשטאם

והנה בני הנ"ל למד ביחד עם גיסי בעל אחותי הרב הגאון מו"ה מרדכי דוב נ"י ובהיותי אצל גיסי נ"י אחר פטירת בני ז"ל סיפר לי גיסי שהרב דמתא דשם הגיד לו כי הי' לו שאלה בעסק גט שנשלח לאשה אחת והשיב לד בני ע"י פלפול להכשיר את הגט וכדומה ששאל בני גם את א"א הג' הצדיק זצ"ל וגם הוא הסכים להתיר ע"כ הגיד להרב שיוכל להתיר את האשה לנשא וכן עשה ואחר איזה ימים בקש בני מהרב הנ"ל להגיד להאשה שתמתין עוד מלהנשא והרב אמר כי א"א לו לחזור מהתירו וכתבתי לגיסי נ"י אולי הוא יודע איזה היא השו"ת של העומדה אשמיטנה לאשר הי' נבוך בהתיר למעשה. וזאת אשר השיב לי גיסי הנ' נ"י, עיני ראו בכתב ק' אשר נתן לבית הדפוס את הנשאר מעט מכני הגאון הצדיק המנוח זצ"ל איזה תשובות יקרות נתתי שכחה בלבי אשר לא השבית גואל ולא ימנע הטוב מבית ישראל להיות שמעתתי' מתבררין בעלמא ויהיו שפתותיו של צדיק דובבות להיות נקרא חי בזה ובבא ואשר יש לכ"ק איזה רעיון להשכמט תשובה א' מענין גרושה אם לדידי צויית כ"ק אל יפילו מדברי גאון כמוהו אפי' ענין קטן כי כל דרכו בהלכה הי' עמוק מי ימצאנה ובודאי לבד החריפות שיש בדבריו הנה עבודתו ויראת ד' אשר היתה קודמת לחכמתו לא נטה מדרך האמת והורה כתורה וכהלכה ואשר שמע כ"ת כי בקש את השואל שתמתין האשה מלהנשא הוא מחמת כי הי' מיראי הוראה מאוד כי ידעתי את הזמן אשר למדנו יחד לא רצה לשלוח תשובה לשואל עד אשר גם אנכי אסכים על זה אם כי לא הי' צריך לדידי רק מחמת גודל יראתו בהוראה.

הנני גיסו הדוש"ק בלונ"ח

מרדכי דוב באמ"ר הרמ"ז זצ"ל

ש"ב הרה"ח ר' יחזקאל שרגא פרנקל נ"י העתיק עבורי מהספר „חד וחלק", שנדפס בשנת תרמ"ב ושם מחברו הרה"ג ר' ברוך ועסמאן מק"ק קיוב, שהי' גביר גדול ולמדן מופלג, על הספר קיבל הסכמות מהגאון רבי יוסף שאול נתנזון ז"ל ומרבני וילנא. וזה אשר גאמר בספר זה, בדף מ"ה בענין שאלת העגונה: „ומה גם אחרי רואי את דברי הרב הגאון החריף ר' נפתלי האלברשטאם ז"ל אשר מילא ידיו אלינו בכפלים לחכמה". ובדף מ"ו באותו ענין: „ומה שראיתי לחד מרבנן הוא הרב הגאון ר' נפתלי האלברשטאם ז"ל חוצב להבות אש בסברתו שבניחון דידן, והנה מרוצת דברי קודשו בפלפולו שם אם כי נפלאים המה". במפתח הספר שסידר וערך אחי המחבר, הגאון מהר"ר משה אבד"ק דהאראדישץ מביא גם הוא ואותו בהאי לישנא: „תביא לפלפל עצמו בסברת מר"ר הגאון הגדול חרב פיפיות", ובמקום אחר כותב „ושם מביא דברי מר"ר הגאון האמיתי ר' נפתלי זצ"ל.

וגם נמצא בספר שו"ת „ברוך השם" מאת אחי המחבר שו"ת „חד וחלק" בשם הרב משה ראטמאן האבד"ק הראדישץ פלך קיוב ונדפס בעיר בארדיטשוב ובהקדמה שם מביא בסופו וזה לשונו החריף האיום רבינו ר' נפתלי הלברשטאם זצ"ל בן בנו של הצדיק הרשכבה"ג ר' חיים צאנזיר זצ"ל בהמ"ח שו"ת „דברי חיים" ותתנא דבי נשיאה של אדמו"ר איש האלקים קדוש ונורא מטשערקאס זצ"ל והוא הגאון העצום הר"נ ז"ל פרש אז כנפיו עלי, והביאני אל ביתו ובמספר ששה שנים, משנת תרי"ח עד יומו האחרון שעלתה נשמתו הטהורה בגנזי מרומים אור ליום כ"א כסלו שנת תרכ"ד למד אותי תורה הרבה, וברוב גאונו וגודל חריפתו שם קנה ענותנותו והראה לי חבת הקדש שלו איך להבין ולהורות ולהעמיק לחלק בין דין לדין וכו', כחו וגבורתו וקדושתו וטהרתו של מורי ורבי המובהק הזה כח מי יכיל.

ולהלן בחידושי הרמב"ם סימן ל"ז כתב וזה לשונו, העתקה מה שכתבתי בילדותי לכבוד אדומו"ר הה"ג המפורסם מוהר"ר ר' נפתלי הלברשטאם מטשערקאס בעודו היה בחיים חיותו וכו' ומעתיק שם התשובה, ב"ה יום ג' לסדר תולדות שנת תרכ"ד לפ"ק, כבוד אדומו"ר הרב הגאון החסיד המפורסם החריף ובקי בחדרי תורה, עוסק בחוקי חורב ומרה עטרת ראשי וכתרה לימודו הטהורה ברית וזכה, נועם חידותיו לחכי מדבש מתוקה הי

ניהו הרב ר' נפתלי הלברשטאם שליט"א חיים וברכה ישפות לך אדה"ש המושל בעולמו וכו' ומסיים שם אנא אהובי אדמו"ר, ישיבני נא בכתי"ק איזה דיבורים אחדים אם על דברי, או אם יש את נפשכם מה שלא שמעתי מכם, מה טוב ותחייני ממש, גם לכתוב לי בנועם צחות לשונו איזה הנהגה טובה בדרכי השם, הלא אתם ידעתם מה מאד בלתה נפשי לשמוע מכם בדברי חסידותא, הלא הכתוב אומר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, ופירש"י הייגו ת"ח שבדור ולחכם כמוכם אין מהישר להאריך וכו' גם מאוד בקשתי להודיעני אם אבוא למחניכם תיכף, ואנכי ומצפה ע"ז להודע זה על בוריו, דברי תלמידו משה בן הרב.

ואח"כ מעתיק שם התשובה שהשיג ממורו ורבו וז"ל תשובתו ב"ה ידידי המופלג החביב עלי עד לאחת האברך השנון המשכיל, רצוני ללמוד עמו בנחת כ"מ משה יחי' קבלתי מכתבך עם חד"ת ברגע זו ותאמין לי כמעט אין לי פנאי בעת הזו לקרא את המכתב לבד, אך ראיתי שרצונך לבוא לפה, גם רצוני בזה ורצון אחיך ידי"נ ה"ר ברוך ב"י כי אמר לי קודם נסעו מפה [כי חשב דרכו להיות במחניכם] שישלח אותך לפה ע"כ תשים דרכך ותבוא לפה לשלום וברצון ב"ב כידוע ואנכי אי"ה אקבלך בפנים יפות כיד השם הטובה, ידידך החפץ הצלחתך בכל עניניך לטוב, דוש"ת באה"ר נפתלי הלברשטאם.

ומסיים שם זה המחבר על שו"ת „ברוך השם" ובפרשת וישלח באתי לפניו ובפרשת וישב אור ליום ד' כ"א כסלו תרכ"ד לא חי' שום אדם אצלו ויצא עמי החוצה ולעיני שכב ויצאה נשמתו הטהורה בנשיקה ברגע אחת ויגוע ויאסף אל עמו, תהא נשמתו צרורה בצרור החיים וימליץ טוב בעדי, עכ"ל הבעמ"ח הספר שו"ת „ברוך השם" אשר יש לו הסכמות על ספרו מגאוני ומקדושי רוסיא ר"ד מטאלנא ומר"י ור"נ מראכמיסטריווקא זצללה"ה והגאונים האדירים הנצי"ב ור' רפאל שפירא מוואלאזין זכרונם לברכה.

וכה כותב הגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש ז"ל (בספרו ד"ת מהדורא ג' אות פ"ג) : שמעתי מפה קדוש אדומו"ר הה"ק משינאווע זי"ע כי בנו הנפלא הגה"צ ר' נפתלי זצ"ל (בע"ס אליה שלוחה) נפטר פתאום ר"ל (בימי נעוריו) בעת נפילת אפים במנחה (שנהגו שם בטשרקעס ברוסיא לומר גם במנחה נפ"א), וסיפר בשבחו שהי' אדם גדול וקדוש.

בתו של הרב משינאווא ז"ל הצדקנית מרת דרעזיל היתה אשת הגה"צ בקש"ת מו"ה פנחס פרענקל ז"ל האבד"ק בוקאווסק וטשעשינאב, ב"ב של דודו הג"הק ר' יהושע העשיל זצלל"ה האבד"ק קאמארנא, מובא בשו"ת ד"ח ח"ב יו"ד סימן פ"ב וקי"א וז"ל שם, שוי"ר לידי ח"ב נכד גיסי, הרהמאת"ג שלשלת היוחסין כו' כש"ת מו"ה פנחס פרענקעל אבד"ק בוקאווסק. בניו המה, החריף הגדול הצדיק מו"ה יהושע העשיל אבדק"ק סאפקוב ז"ל, מובא בדברי יחזקאל בתשובה שלישית להגאון רבי יואל אשכנזי זצ"ל מזלוטשוב וז"ל : שוב הראה לי נכדי החריף כו' כ' יהושע העשיל שי'.

רבי יהושע העשיל נפטר בדמי ימיו והשאיר בן ובת, והם, הרה"צ ר' משה פנחס, שהשיאו א"ז הגה"ק משינאווא עם בתו של הרה"צ רבי יהודה צבי השני הרבי מסטרטין. בתו אשת החב הגדול החסיד מוהר"ר אליהו האברלאנד, ששימש ברבנות בניו יורק. אשתו של רבי יהושע העשיל היתה בתו של הגה"צ הרבי מחאנטשין, ולאחר פטירתו לקח אותה לאשה הגה"צ הרבי מגרודזיסק זי"ע.

ואחיו הגה"צ בקש"ת הרב מו"ה שמואל שמעלקא עזריאל האבד"ק קלאסני וויעליטשקע זצ"ל, מובא ג"כ בדברי יחזקאל בתשובה אליו וז"ל הקדוש : שלו' לאהובי נכדי ה' המאה"ג מו"ה שמואל עזריאל נ"י האב"ד קלאסני יצ"ו.

בזווג שני לקח הגה"ק משינאווא ז"ל את האשה הצדקנית מרת דבורה בת הגה"צ רבי מרדכי אבדק"ק האלעשיץ, חתן הגה"ק בעל אריה דבי עילאי, ומוזכר בד"ח ח"ב אהע"ז סי' ל"ג ומתארהו „מחותני הרב המאור הגדול החריף ובקי החסיד המפורסם". וכן הוא מוזכר בד"ח חו"מ סי' כ"ו.

ממנה הוליד את הרבנית חי' שרה שזיתה אשת הרה"צ ר' אלעזר ביינדיגער ז"ל, נכד הגה"ק בעל נועם אלימלך זי"ע, ואת בנו הגה"ק דודי זקני רבי משה שמילא את מקומו ברבנות ובאדמו"רות. (אביו ז"ל סמך עליו בהוראה כמבואר בס' דברי יחזקאל סי' ז' עיי"ש).

הרבנית חיה שרה השאירה אחריה את בנה הגה"צ ר' אלימלך, ז"ל ששימש ג"כ ברבנות בשינאווא, וכן בת שהיתה אשת החב הגה"צ הרב יעשכר בלויגרונד אבדק"ק קאלוואריע ז"ל. וכן היה לה עוד בת שהיתה נשואה

לחגה"צ רבי אברהם מרדכי רוזנפלד ז"ל אבדק"ק מאשציסק.

רבי משה השאיר אחריו את בנו הגה"צ רבי אריה מרדכי ז"ל, שמילא מקום אביו ברבנות ואדמורי"ת בשינאווא וצאנז, מוזכר בשו"ת מהר"ש ענגיל ז"ל (הוא היה חתן הגה"צ רבי ישראל יעקב יוקל טייטלבוים ז"ל אבדק"ק בערבעשט וואלאווא), ואת בנו הגה"צ ר' דוד אבדק"ק סוקלוב ז"ל מוזכר בשו"ת הרי בשמים ובשו"ת

תמונת הגה"ק רבי משה הלברשטאם
ובנו הגאון ר' דוד אב"ד סוקולוב ז"ל

מהר"ש ענגיל ז"ל, נשאר ממנו בת אחת בחיים הרבנית מרת דבורה תחי' בארה"ב.

בנותיו וחתניו של הגה"צ ר"מ משינאווא ז"ל

א) מרת מרים אשת הרה"צ רבי יעקב יצחק בידרמן ז"ל אדמו"ר משידלאווע, (נכד היהודי הקדוש והרבי מללוב ז"ל). והיה להם בת יחידה הי"ד.

ב) מרת יוטא אשת הגה"צ ר' יעקב פרנקל אבדק"ק פאדגורזש-קראקא ז"ל. בניהם הרה"ג ר' יהושע פיוול ז"ל מ"מ אביו הי"ד ויבלחט"א אחיו הרב יחזקאל שרגא פרנקל שליט"א בארה"ב, ואחיותיהם הרבנית מרת מרים ז"ל אשת הגה"צ רבי חיים קאנער ז"ל, ראב"ד דק"ק פאדגורזש קראקא, והרבנית נחמה ע"ה אשת הגאון ר' חיים ענגל ז"ל אבדק"ק ראדעמישטא בנו של הגאון הנודע בעל שו"ת מהר"ש ז"ל ויבלחט"א הרבנית מרת חנה תחי' אשת הגה"צ רבי אשר ישעי' הלפרין שליט"א הרב מדעמעניק (כעת בארה"ב) והרבנית מרת רחל תחי' אשת הגה"ג רבי משה שטיינברג שליט"א אבדק"ק בראד כעת בארה"ב.

ג) מרת חנה חיה אשת הגה"צ ר' יעקב שמשון קאנער אבדק"ק טשחוב ואדמו"ר קלוזינבורג. השאיר אחריו בן ובת בארצנו הקדושה, ה"ה הרה"צ רבי אביש קנר שליט"א הרבי מיאסי בחיפה, וגיסו הרה"צ יעקב יוסף שלמה הלפרין הרבי מויסלוי בת"א בעלה של הרבנית מרת שרה תחי'. ובארה"ב חתנו הרה"צ רבי שמואל אליהו אפשטיין שליט"א, בעלה של הרבנית מרת שינדל ליפשיץ תחי'. נכד הגאונים הקדושים בעל מאור ושמש והר"י מקוזמיר זי"ע. ועוד בן אחד בלונדון ובן ובת בקנדה.

ד) מרת פיגא אשת הגה"צ רבי אלימלך בינדיגער

ה) מרת בילא בזיו"ר כלתו של הרה"צ ר' מרדכי דוד אונגר מצאנז ובזיו"ש אשת הגה"צ ר' אורי נכד הגה"ק השרף מסטרליסק זי"ע.

* *

בזיווג שלישי לקח הגה"ק מהרי"ש משינאווא ז"ל את הצדיקת מרת בראנדיל ע"ה בת הגאון המקובל אלקי אבדק"ק ראזלי בעל דעת קדושים זי"ע.

בזיווג רביעי לקח ע"פ פקודת רבו הגה"ק מהר"ש מבעלז את האשה הצדקנית מרת חנה רחל (בת אחי' של הרבנית הצדיקת מרת מלכה ע"ה מבעלזא).

מזווג רביעי נולדו לו:

א) הגה"ק רבי אברהם שלו' אבדק"ק ואדמו"ר מסטרופקוב ז"ל. מובא כמה פעמים בתשובות מהר"ש ענגיל ז"ל. (תלי"ת זכיתי להסתופף בצל קדשו רבות פעמים). בניו: הגה"ק רבי מנחם מנדל ה"ש מ"מ ברבנות ובאדמורי"ת בסטרופקיב ומנו"כ בירושלים ואחיו הבחור הקדוש המופלא יוסף יום טוב הי"ד.

בנותיו: הרבנית מרת בילא אשת הגה"צ רבי ישעכר דב ליפשיץ ז"ל אדמו"ר באונגוואר. מרת הענע אשת הרה"צ ר' חיים פרנס ז"ל מיאשניצא. הרבנית מרת חיה אשת הגה"צ ר' מנחם מנדל הורביץ אבדק"ק לינסק הי"ד. מ"מ בארה"ק הגה"צ רבי יחזקאל שרגא ליפשיץ הלברשטאם שליט"א אשר זכה להו"ל הספר רבני שלום, בירושלים.

תמונת הגה"ק מסטרופקוב ז"ל

ב) הצה"ק רבי ליבוש מטורנא ז"ל.

ג) הגה"ק רבי שמחה ישכר דב האדמו"ר מטשעשינוב ז"ל (מוזכר כמ"פ בתשובות מהר"ש ענגיל ז"ל). בעמח"ס דברי שמחה.

ד) בתו הרבנית חנה מלכה ע"ה אשת הצה"ק רבי נפתלי רובין, אבדק"ק קאלוואריע ווישניצא ז"ל. (מוזכר בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' ק"ס). מ"מ בנו הראשון ירא ה' מנעוריו הגה"צ ר' חיים ברוך הי"ד (זכה להוליד ג' בנים ת"ח מובהקים, א) הר"ר יחזקאל שרגא מבוכנא הי"ד, ב) הרב שמואל מאושפצין הי"ד, ג) הרב אברהם יהושע שיחי' בארה"ב שזכו ללמוד בישיבת בובוב והצטיינו מהבחורים הטובים). בנו השני הגה"צ הנודע רבי חנה צבי הירש הי"ד שימש באדמורי"ת בסטמור ואח"כ אוה למושב לו בק"ק צאנז. חתניו: הגה"צ ר' יצחק רובין ז"ל אבדק"ק בצפת. הגה"צ רבי חיים שטיינמעטץ ז"ל האדמו"ר ממהאלעוויץ.

ה) בתו הרבנית פיגא בילא ע"ה אשת הצה"ק רבי מנחם מנדל אבד"ק פריסטיק ז"ל בהגה"צ רבי ליבוש אבדק"ק דיקלא ז"ל, בן הגה"ק רבי דוד אבדק"ק קשאנוב וחתן הגה"ק רבי אביגדור ז"ל (אחי הגה"ק מרן מצאנז ז"ל) אבדק"ק דיקלא (מוזכר במכתב הגה"ק מרן משינאווא זי"ע שנדפס בחברי יחזקאל החדש, ובתשובת מהר"ש ח"ז סי' ל"ט). בניו: א) הצה"ק רבי חנה הלברשטאם הי"ד אבדק"ק ואדמו"ר קאלעשיץ. ב) הגה"צ רבי יחזקאל שרגא הי"ד אבדק"ק דיקלא. ג) הגה"צ רבי דוד הי"ד אבדק"ק יאשליסק.

בזווג חמישי לקח הגה"ק מהרי"ש משינאווא את הרבנית הצדקנית שיינדיל ע"ה נכדת הגה"ק בעל נועם אלימלך זי"ע. בניה מזווג ראשון הם: הרה"ח ר' נפתלי זי"ל משב"ק אצל הגה"ק רבי משה משינאווא, והשני הרה"ח ר' פלטיאל שיף, משב"ק אצל הגה"ק מטשעשינוב זי"ע, וחתנה הרה"צ ר' אלעזר שיף זי"ל מגורליץ.

***

א) אדמו"ר רבי משה משינאווא היה חתן האי דרופתקי דאורייתא הגביר לאחיו אבי זקני רבי מאיר הירש טננבוים זי"ל, נכד הגה"ק רבי העשיל מקראקא זי"ל.

ב) אדמו"ר מסטרופקוב חתן הגה"צ שלשלת היוחסין לבית רופשיץ מוה"ר אברהם חיים זי"ל אבדק"ק לינסק *). מוזכר בד"ח יו"ד ח"ב סי' כ', אהע"ז סי' קס"ד וסי' קע"ג ובחו"מ סי' מ"ז, ומתארתו „הרב המאור הגדול החריף החסיד ירא ה' שלשלת היוחסין ובנש"ק".

תמונת הגה"ק מסטרופקוב זי"ל עם אנ"ש

(הרביצי משמאל הוא הרבי מסטרופקוב, לעת זקנותו)

ג) אדמו"ר ר' אריה ליבוש מטורנא הי' בזוו"ר חתן אחיו הרה"ק רבי משה משינאווא זי"ל.

בזוו"ש הוליד הרבנים הצדיקים: א) רבי חיים ברוך, ב) רבי נחום אפרים מ"מ באדמוריו"ת בטורנא חתן דודו הגה"צ רבי נפתלי אבדק"ק וישניצא.

ד) הגה"ק רבי שמחה ישכר דב מטשעשינוב חתן הרשכבה"ג הגה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ל.

בנו היה הגה"צ ר' יחזקאל שרגא, מ"מ באדמוריו"ת וברבנות, חתן הגה"ק בעל עצי חיים אדמו"ר ואבדק"ק סיגוט, זי"ל. ביתו הרבנית חנה רחל אשת הגה"צ רבי אריה ליבוש רובין אדמו"ר והגאב"ד טומשוב זי"ל, שתניח אחריו שלשה בנים ובתוכם הבן ממלא־מקומו הגה"צ איש האשכולות רבי יחזקאל שרגא רובין־הלברשטם אדמו"ר מטשעשינוב שליט"א, שוכן כבוד בארה"ב. ובת אחת הרבנית פרידא תחי' נשואה להגה"צ כ"ק אדמו"ר מרן מבובוב שליט"א ונשיא ישיבות „בובוב" בניו־יורק ובישיבת „קדושת ציון" בקרית בובוב בבת־ים בארצנו הק'. (תלי"ת כי חנן אותם השי"ת בה' בנות יקרות ובן יקיר הבחור המופלא בן ציון אריה ליבוש שיחי'.

---

*) זכיתי לראות דמות דיוקנו האצילה ופניו היו כלפיד־אש.

ב) הגאון הקדוש רבי דוד מקשאנוב זצ"ל. מוזכר כמה פעמים בספר „דברי חיים" ומתארהו בד"ח ח"ב סי' מ"ז ובד"ח יו"ד סי' ע' ובחו"מ סי' מ"ו. „לבני ידידי חביבי הרב המאור הגדול החריף ובקי חסידא ופרישא המפורסם ירא ה' מו"ה דוד אבדק"ק קשאנוב", ובדברי חיים ח"ב, או"ח, סי' ל"ה הוא כותב: בני הרב הה"ג מוהר"ר נ"י אבדק"ק קאשנוב לאשר היה דחוק לשחון בעירו ובסיבותיו הוצרך ליסע סמוך לעירו לפריימן אשר שם רחיים של קיטור ולראות היכשר בעיניו הרחיים הלזו והוטב בעיניו למאד ושחן שם עבור אנשי עירו וכו' וכן ראיתי וכו' אך ברחיים של קיטור דחוק ממצוא חמץ כאשר אמר לי בני הרב הנ"ל והוא תלמיד חכם גדול וראוי לסמוך עליו". כמו כן הוא מוזכר בשו"ת בית יצחק אה"ע"ז ח"ב סי' ק"כ מתארהו „שי"ב הרב הה"ג חריף ובקי בכל חדרי תורה הצדיק בנש"ק המפורסם".

וכן אחיו הגדול הגה"ק משינאווא זי"ע סומך על דבריו להלכה, ראה בדברי יחזקאל דף קכ"ו הנדמ"ח בירושלים.

כמו"כ אני מוצא לנחוץ להביא תשובה אחת ממנו בדבר להכשיר מקוה במי פירות. וז"ל, הנה מוחז"ל הגה"ק מנאסוד זצ"ל בשעה שהי' רב בראגנא ושם המעיינות חזקים מאד וראה שכמעט אי אפשר בשם להכשיר בחול ושאל את דו"ז הגה"ק מהר"ד מקשאנוב זצ"ל בן קדוש זקני הדברי חיים זצ"ל אם יכשיר במי פירות, והשיב לו תשובה שראיתי' בכתב יד קדשו ונאבדת מאתנו, וכפי שאני זוכר הלשון וזל"ק בתחלת המכתב: יכשיר בחול לא חלב לפ"ק.

שוכט"ס א"כ הרב המאוה"ג כו' מו"ה אברהם יהושע כשמו כן יהא ה' יושיעהו מעצת מרגילים עצמם להיתרים חדשים ונרו יאיר עד יחיו מתים בטללי גשם.

בדבר להכשיר מקוה במי פירות הנה אם אבוא לפלפל בזה לא יספיקו כמה ניירות אבל מה לי לפלפל בהיתר בדוי מלב ואין לו זכר בראשונים וכ"ק מרן אא"מ הגה"ק אסרו וכן הגאון הקדוש רשכב"ה מהר"ש מבעלזא זצ"ל ג"כ אסר להכשיר במי פרות וכן אמר לי הגאון מה"ר יצחק איטינגא מלבוב שגם אביו הגאון מו"ה מרדכי זאב ז"ל לא הסכים להכשיר במי פרות ומי יבוא אחרי המלך מאן מלכי רבנן הלא הנהו תרי צנתרי דהבי פיזא גדולים וקדושים בגלה ובנסתר ואחריהם בא השלישי בגדולה ועונה אחריהם בקול המולה לאסור להכשיר במי פרות ומי יבוא אחריהם להתיר בדבר חמור כזה שאין לנו שיור רק הטהרה הזאת מי מקוה שמטהרת הגוף והנשמה.

ידידו דוש"ת בלונ"ח מצפה לישועה

הק' דוד הלברשטאם

(מתוך הספר מקוה ישראל ה' מאת הגאון הגדול צדיק יסוד עולם מוהר"ר אברהם יהושע פריינד זצ"ל, אבדק"ק אינטרדאם נאסוד והגלילות, מסודר ומלוקט ע"י נכדו הגה"צ ר' אשר שטיינמעטץ ז"ל. הוצא לאור עתה שנית ע"י הרה"ג החסיד מוהר"ר ישראל נייטמאן שליט"א שהיה בעלה של בתי הצדקנית צירל הי"ד ע"ה).

כשהייתי סמוך על שלחן הרח"ח ר' חיים דוב ז"ל ורעיתו מרת מרים ע"ה בעיר נויורק סיפרה לי האשה אשר בעת היותה עם אבותיה במרחץ בכפר וויסאוא (ע"י גורליץ) גרו ע"י בית הגה"ק מהר"ד מקשנוב זי"ע, ובאחת הלילות העיר אותה אביה הרה"ח ר' ישראל חיים ז"ל והראה לה דרך חורי הבית כי הרה"ק ר"ד ז"ל עומד ומעביר ידו על האח כאשר עשה הגה"ק אביו בעל הדברי חיים ז"ל.

בניו הקדושים

א) רבי יוסף ז"ל, חתן הגה"צ רבי מנדל רובין ז"ל אבדק"ק גלאגוב, הובא ד"ח סימן ל"ח ומתארהו „להרב הצדיק המאור הגדול בוצינא קדישא חו"פ בש"ק שלשלת היוחסין" והובא בד"ח אהע"ז סי' נ"ב ומתארהו „ידידי מחות' הרב המאוה"ג בוצינא קדישא

בנש"ק כקש"ת מר"ה מנדל רובין אבדק"ק גלאגוב. הוא הי' בנו של הגה"ק מרן רבי אשר"ל מרופשיץ ז"ל, וחתן הגה"ק מרן בעל אור לשמים מאפטא. [השאיר אחריו שני בנים שנהגו באדמוריו"ת א) הגה"ק רבי אשר מאיר האבדק"ק בוכנא ז"ל. ב) הגה"צ רבי נפתלי צבי אדמו"ר מפיעקלע, ע"י צאנז. בנו הגה"צ ר' אריה ליב־לע ז"ל מילא את מקום אביו. והשלישי הכי נכבד הגאון הצדיק רבי אהרן ז"ל אב"ד ביאלא — בילין, בעמח"ס מגד ארץ, פרי נאה.

ב) רבי ליבוש אבדק"ק דיקלא ז"ל (יחוסו מובא לעיל, מוזכר בשו"ת הרי בשמים סי' נ"ב). היה חתן הגאון הקדוש רבי אביגדור ה"ש ז"ל, אחיו הצעיר של מרן הדברי חיים זי"ע.

ג) רבי משה ז"ל, חתן (בזיוו"ר) הרהגה"צ רבי ישראל אלימלך אבדק"ק דזואבנע והצה"ק רבי יוסף מדאמבראווא, והוליד שני בנים: א) והרה"ג ר' יוסף אלימלך ושימש ברחבנות בקשאנוב, ב) הרה"צ ר' ברוך (מחותנו של הגה"ק רב"צ מבובוב ז"ל), ועוד בת אחת מרת שמחה אשת הגביר החסיד מו"ה זאב וואלף קלוגער (אשר בנם המו"מ מו"ה חיים דוד הי"ד חתן דודי הגביר החסיד מו"ה חיים ברוך ערנבערג ז"ל מוזכר בספר מסעות ירושלים). בזווג שני הי' בעל נכדת רבי יעקב ישראל מטשערקאס ז"ל, והוליד ג' בנים: א) הרה"ג ר' חיים נחום חתנו של האדמו"ר מקומרנה (הוא הספיד את רבינו מהר"ש במחזיקי־הדת). ב) הרה"ח ר' יעקב ישראל מטשעשינוב. ג) הרה"ח ר' אריה ראש הקהל גורליץ, ובת אחת אשתו של אדמו"ר ר' ליב־לע ה"ש מפיעקלא ז"ל.

ד) רבי נפתלי ז"ל מ"מ אביו ברחבנות בקשאנוב, חתן הגה"צ מטוסט ז"ל, מגזע הגה"ק מקאסוב ז"ל.

רצוני לציין כי שני בניו הראשונים ובתו נולדו לו מהרבנית הראשונה מרת עכסה ז"ל מעיר טשעשינוב מצאצאי האריז"ל, ושני בניו האחרונים ובת נולדו לו מאשתו השניה מרת לאה ויסע ז"ל ממשפחת צינץ, נכדת בעל יד הקטנה ז"ל.

חתני הר"ר מקשנוב

הרבנים הגאונים הצדיקים:

א) רבי אלעזר ז"ל אבדק"ק ביקובסק אדמו"ר ברישא, בעמח"ס משנה למלך עה"ת, בנו של הגה"ק רבי אלימלך מרידניק (עמיתו וחברו של הגה"ק מרן מצאנז), בן הגה"ק רבי נפתלי מליזנסק ז"ל, בנו של הגה"ק רבי אלעזר מליזנסק ז"ל, בנו של רבינו הגדול והקוה"ט בעל נועם אלימלך ז"ל.

ב) רבי יחיאל ז"ל אדמו"ר ואבדק"ק פאקשאוויץ, בהגה"ק בעל אמרי נועם ז"ל.

ג) רבי משה יוסף ז"ל אדמו"ר ואבדק"ק אוהעל, בהגה"ק בעל ייטב לב.

ד) רבי שלום ז"ל אדמו"ר ואבדק"ק פשיטיק בהצה"ק רבי יעקב מבלענדעווא, בהגה"ק רבי חיים מאיר יחיאל אדמו"ר ממאגלניצא וקוזניץ, בהגה"צ רבי עזרא זעליג חתנו של הגה"ק מאור הגולה המגיד מקוזניץ זי"ע (ברצוני לציין, כי נכדתו, בת בנו, היא הרבנית הצדקנית המפורסמת במפעליה הנשגבים, מרת פיגא מתברחו הטהורה של הגאון הקדוש מרן אדמו"ר מסאטמאר שליט"א. בזוו"ר היה חתן הגאון הצדיק הקדוש המפורסם רבי אברהם חיים זצ"ל אבדק"ק ואדמו"ר מפלאנטש מוזכר בשו"מ מה"ק ח"ב סי' קס"ו).

ה) רבי שמעון אלתר פרנקל, אבדק"ק פאדגורזש־קראקא. מובא בשו"ת בית יצחק יו"ד ה' מקואות סי' כ"ז וגם מובא בסי' ק' ובאה"ע סי' פ"ט ומתארתו „הרה"ג חריף ובקי בכל חדרי תורה, שושיל־תא דיחוסא, כבוד שם תפארתו", בנו של הרב הגאון יחזקאל פרנקל האבד"ק קלאסנא והקריין, בנו של הגה"ק רבי יהושע העשיל אבדק"ק קומרנה, בנו של הגה"ק רשכבה"ג מרן רבי ברוך פרנקל בעל ברוך טעם ז"ל.

ג) הגאון הקדוש רבי מאיר נתן זצ"ל, חתן הגה"ק רבי אליעזר הגדול אבדק"ק דזיקוב (מזכר בדברי חיים ח"א אהע"ז ל"ב), בן אביר הרועים הגאון האלקי קודש הקדשים רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע, מזרו המובהק של מרן בעל דברי חיים.

אחר שגמר לאכול מזונות אצל חותנו, הרב מדזיקוב קבע את דירתו בצאנז אצל אביו הקדוש.

בעת שאביו רבנו הקדוש נתפרסם שמו והיה טרוד להשיב תשובות לשואליו בכל רחבי תבל, כמבואר בדברי

חיים, היה הוא יד ימינו ועזר לו בהנהגת הרבנות בצאנז והקרייז עד פטירתו בשנת תרט"ז, ורק אחרי עבור שנתיים, בשנת תרי"ז, מילא מקומו אחיו הצעיר רבי אהרן בתור רב להקרייז.

יגעתי למצוא שמו וזכרו באיזה ספר שנדפס בימים ההם, ולא עלתה בידי עד שמצאתי את שאהבה נפשי בספר „אבן נזר", מהגאון הצדיק כקש"ת רבי זכרי' שפירא זצ"ל *, ושם נאמר במכתב עוז לש"ב נכד אחותי, הגאון הצדיק החסיד ועניו כקש"ת מופה"ד הרב שלו' סופר זצ"ל האבד"ק ברעזנא גדול, אשר גם הוא דבק עוד בנעוריו להסתופף בצל הקודש בצאנז, בתור הסכמה והקדמה באריכות גדולה מתולדות ומתהלוכות המחבר הקדוש הרב זכרי' שפירא זצ"ל הנ"ל, ותחת אחד השיחים מביא שם וז"ל: „ובתוך כך נסע לצאנז על שבת נחמו בחברת אוהביו מברדיוב וביום ה' אחר צהרים בבואו אל הקודש פנימה וכו' וביום א' בבוקר כשרצו לקחת ברכת הפרידה אמר רבינו, עם ר' זכרי' יש לי לדבר לכה"פ ב' שעות ושלאחר התפלה ידבר אתו. ולאחר התפלה כשרצה ללכת אל היכל הקודש נשמע קול צעקה, אשר בעונ"ה הה"ג הקדוש כמוה"ר מאיר נתן בן יקר לרבינו נחלה מאד פתאום והיתה בהלה גדולה ורבינו זצ"ל פתח דלת חדרו והלך בבהלה לבית בנו זצ"ל. עכ"ל המכתב הנצרך לעניינו, עיין שם באריכות בלשונו הזהב.

ועובדא ידענא מבני הגה"ק בעל אמרי נועם, או מהגה"צ יחיאל מפאקשעוויץ או מאחיו הצעיר הגה"צ אבדק"ק בייטש, שאחר שנתקבל הגה"ק רבי דוד בן הגה"ק בעל דברי חיים לאב"ד בקשאנוב בשנת תרי"א, ובנו הגדול הגה"ק רבי יחזקאל שרגא בפעם הראשונה בשנת תרי"ג לרבנות בשינאווא (אחרי עזבו הרבנות בראזלא), וזה היה בהשתדלותו של הגה"ק מצאנז, שאלו הר"א מדזיקוב, מדוע אינו משתדל מחותני עבור בנו ר' מאיר נתן, שגם לו יהי' רבנות, וכי זה החסרון בשביל שהוא חתני אינו עושה בעדו? ענה לו בעל הדברי חיים, רבי מאיר נתן אינו זקוק לרבנות, הוא אתי במחיצתי, ומה חסר לו ברבנות בצאנז? והוא יהיה אתי עד עולם. וכן היה, שאחרי שמרן רבינו זצ"ל עלה בסערה השמימה, נטמן לפי צוואתו ליד קבר בנו החביב עליו כבבת עינו, רבי מאיר נתן זצ"ל.

* מוזכר בשו"ת בית יצחק אבהע"ז ח"א סי' ע"א ומתארהו „הרב הגאון הגדול החריף המפורסם".

דו"ז ר' דוד'ל דיין שימש דיין בגורליץ באותו פרק שכיהן בעל „דברי חיים" בצאנז. לרבי דוד היה בן יחיד ושמו היה רבי לייביש. הוא היה קדוש עליון, שימש ברבנות בק"ק אלפין, בעל כשרונות נפלאים ועילוי גדול. כולם ניבאו גדולות על בן יקיר זה שלגדולות נוצר ועדיו לגאון.

פתאום חלה הרב הצעיר הזה ונפטר כחתף. שלחו אנשי אלפין שליח מיוחד להודיע בשורת־איוב זו להורים השכולים. השליח מצא בבית רק את ר' דוד'ל, כי אשתו נעדרה ברגע זה מהבית. מסר השליח לר' דוד'ל אותה בשורה והוסיף, שבעוד שעה קצרה בודאי יגיע גם ארונו של הנפטר.

התלבש ר' דוד'ל בגדי שבת והתכונן לצאת לקבל את ארונו של בנו יחידו. והנה בכניסה הרבנית לבית, אמר לה ר' דוד'ל, לבשי בגדי שבת שלך ונצא יחד לקבל פני בננו יקירנו. הרבנית לא חשדה מאומה ועשתה רצון בעלה, שכן חשבה באמת שבנה בא לבקרם.

הם יצאו את העיר, לא הרחיקו, והנה העגלה עם הארון מגיעה. מיד נגש ר' דוד'ל אל הארון ובירך בשם ומלכות „ברוך דיין האמת", מבלי להוריד אף דמעה אחת. הרבנית כראותה זאת התעלפה ובקושי עוררוה. עמד ר' דוד'ל ומדבר על לבה: תני דעתך, איזה קרבן יקר הקרבת לה', ולא יאה הדבר לאשה כמוך להתלונן על דרכי ה' הנסתרות.

סמוך לאחר מכן נפטר בנו של אדמו"ר רבי חיים מצאנז, ר' מאיר נתן, ואבי אדמו"ר ר' שלמה מבובוב זצ"ל. בעל „דברי חיים" חיבב את בנו זה במאד והצטער ביותר והוריד דמעות רבות בפטירתו, והנה בשיחה אחת עם מקורביו אמר אז: אני איני יכול להשוות עצמי אל הצדיק ר' דוד מגורליץ, שבפטירתו של בנו יחידו לא הוריד אף דמעה אחת וקיבל את היסורים באהבה גמורה ובשלוה נפשית עילאית, ואילו אני לא יכולתי לשלוט בעצמי ובכיתי הרבה.

(פנקס גורליץ — ש"ב הרה"ח בנש"ק אברהם ישראל בן דודי איש הצנע לכת מוהר"ר אלימלך אלעזר הי"ד ארנברג).

בני ר' מאיר נתן זצ"ל

א) בתו הבכורה אשת הגה"צ (בזיו"ר) הרב נפתלי הורביץ אבדק"ק מעליץ, בנו של הגה"צ הרב יהודה אבדק"ק מעליץ מוזכר בד"ח סי' ה' בחו"מ ובהשמטות

סי' י"ח ומתארחו „המאוה"ג בו"ק חו"פ בש"ק שלשלת היוחסין", בנו של הגה"ק הרב יעקב הורביץ הנקרא דער „רבי ר' יאנקאלע" חסידים ואנשי מעשה כינוהו בשם בעל שם טוב קטן, בנו של אביר הרועים מרופשיץ זצ"ל. וחתן הגה"ק ממאגליצא ולמעלה בקודש להמגיד מקוזניץ והרבי ר' אלימלך זי"ע.

רבי נפתלי מוזכר בשו"ת בית יצחק ח"א אבהע"ז סי' ע"ו. ח"ב יור"ד סי' ק"ז. ומתארחו הה"ג החריף ובקי החסיד הותיק בש"ק.

לרבי נפתלי הנ"ל היתה בת (מזיוו"ר) הרבנית שפרינצא ע"ה, אשת הגה"צ ר' חיים אליעזר אונגער אבדק"ק ראדלאוו ואדמו"ר בטורנא, ז"ל אחיהם הצעיר של הגה"ק רבי שלום דוד אונגער ז"ל, בעמח"ס יד שלום, אבדק"ק דואבנא, והגה"צ רבי יהודה אבדק"ק סוקולוב בעל הגהות על שו"ת אמרי נועם. — בני הגה"צ רבי יעקב יצחק אונגער אבדק"ק דואבנא ז"ל.

רבי נפתלי היה מאוכלי שולחנו של חו"ז הגה"ק ר"א מדזיקוב ביחד עם הגה"ק רבי צבי אלימלך שפירא ז"ל אבדק"ק ואדמו"ר בלוזוב, בעל צבי לצדיק. וגם הי' מאוכלי שלחן המלך מרן הגה"ק מצאנז זי"ע.

ב) בנו יחידו הגה"ק רבי שלמה מבובוב שעליו הקדישנו מדור בפני עצמו בספרנו זה זי"ע.

ד) הגאון הקדוש רבי **אהרן** זצ"ל אבדק"ק צאנז, שמילא מקומו של רבנו זצ"ל ברבנות בק"ק צאנז והיה נקרא בשם קרייזער רב, יען שהיה בחיי אביו רב בהקרייז שתי שנים אחר פטירת הגה"ק ר' מאיר נתן, ודבריו הקדושים לפרשיות התורה לשנה אחת מובאים בספר מגד ארץ, לנכד אחיו הגה"ק מביאלא זצ"ל. שמו מוזכר בשו"ת בית יצחק אהע"ז ח"ב סי' ע"ג ובו מתארחו „להרב הגאון הצדיק בנש"ק המפורסם מוהר"ר אהרן הלברשטאם אבד"ק צאנז".

בני רבי אהרן ז"ל.

הרבנים הצדיקים:

א) רבי שמעלקא, ז"ל, חתן הצדיק הקדוש רבי קלמן מניישטאט (עיר חדש) בהצה"ק רבי יוסף מניישטאט, מובא בד"ח או"ח ח"ב סי' ב', ומתארחו „הרב הגדול החסיד הצדיק בר"ק" בן הצה"ק בעל מאור ושמש ז"ל.

ב) רבי אריה ליבוש אבדק"ק גריבוב ז"ל ואחר פטירת אביו הקדוש נתקבל למ"מ בק"ק צאנז (מובא בשו"ת בית יצחק אהע"ז סי' ב"ד ומתארחו „הרב הגדול חריף ובקי בכל חדרי תורה בנש"ק"). בזוו"ר היה חתן הגה"ק ר"מ מרוזדוב ז"ל. ובזיוו"ש היה חתן איש אפרתי ממשפחת קאנער האצילה. בנו הגה"צ רבי מרדכי זאב ז"ל הי"ד אבדק"ק גריבוב, מילא מקום אביו ברבנות בעיר צאנז, מוזכר בשו"ת מהרש"ם חלק ד' סימן קמ"ג ומתארחו הרב הגדול חו"ב שלשלת היוחסין.

ג) רבי שלום אבדק"ק פיעקלא וראב"ד דק"ק צאנז, חתן הגה"ק בעל אמרי נועם מדזיקוב זי"ע.

השאיר אחריו שלש בנות ובתוכן הרבנית מרת בת־שבע תחי' שהיתה נשואה להגה"צ ש"ב רבי ברוך קנר ז"ל אבדק"ק טשחוב ומ"מ חותנו בצאנז.

ד) בתו היחידה אשת הגה"ק רבי משה הלברשטאם אבדק"ק בארדיוב ז"ל, בנו הבכור של הגה"ק רבי ברוך מגורליץ ז"ל ותלמידו המובהק של מרן הד"ח זי"ע.

אביא כאן דבר נחמד מהגה"ק רבי אהרן ז"ל, בענין פי שנים דאלישע, קשה מה שאמר אליהו לאלישע אם תראה אותי לוקח מאתך יהיה לך כן ואם אין לא יהיה, למה לוקא כשיראה שעת פטירתו. אבל ב"ל הפירוש כך, דהנה ע"י קבלת שפע קדושה אלישע מאליהו גם אחר הסתלקות אליהו ממנו יוכל להיות לו פי שנים ממה שהיה לאליהו בהיותו עמו, כי אח"כ מתגדלת קדושת אליהו ביתר שאת. ואמנם אימתי יוכל תלמיד לקבל קדושת שפע לימוד רבו אף אחרי פטירת רבו, אם מרגיש בכל עת שרבו חסר לו ולא די לו במוצאו רבי אחר, אבל אם כשמצא לו רבי ואחר שוב אין חסר לו כח רבו שנסתלק, ושוב אין קשור בו, אז מסתלק שפע רבו הנפטר ממנו, וז"ש אליהו לאלישע, אם תראה אותי לוקח מאתך, כלומר שתרגיש בכל עת שאני חסר לך, יהי לך כן, כי תתקשר עמי ותקבל שפע כח קדושה גם אחרי הסתלקותי, בבחינה גופה של אותו כח שלמדתי עמך בחיותי עמך בעוה"ז, ואם אין, רק תקח לך רבי אחר לגמרי ותשכח התקשרותך עמי לגמרי, לא יהיה, כי איך יוכל להיות לך פי שנים ממני, אם כחי

אין אתך. כן נ"ל עומק הענין (דבורים קדושים דף קל"ג: הנספח לספר מגד ארץ. על פרמ"ג).

הוא נהג את הרבנות בצאנז ביד רמה. פעם הזמין את אחד מהתושבים לד"ת והלה סירב לבוא. רבי אהרן התרה בו, שאם לא יבוא לד"ת ייאלץ להכניסו בחרם כדין מסרב לד"ת, כמבואר ביו"ד סי' של"ד. אולם הוא החציף פנים והשיב, שאם יכניסו לחרם, יכניס הוא את הרב לבית הסוהר. ואכן רבי אהרן הכריז את החרם והלה הכניסו לכלא, שם ישב במשך ששה שבועות.

הרב הצדיק רבי אהרן נפטר בר"ח אב, ביומא דהלולא של אהרן הכהן ע"ה. היה זה ביום ועש"ק, ר"ח מנחם-אב, כאשר מבית המרחץ הלך ישר לביתו של אביו הגה"ק מצאנז זצוק"ל, שם גרה אז בתו הצדקת נחמה ע"ה. הוא נשק את כל קירות הבית, לאחר מכן התפלל מנחה וקבלת שבת בעוד היום גדול, (רב צלי של שבת בערב שבת), ובהתלהבות גדולה, כדרכו בקודש, וקידש על הכוס. ומיד לאחר קידוש היום השיב את נשמתו הטהורה ליוצרה.

ה) הגאון הקדוש חכם מחוכם רבי **ברוך מגורליץ** זצ"ל, מוזכר ד' פעמים כשו"ת דברי חיים ומכנהו „לבני המאור הגדול החריף ובקי החסיד המפורסם חסידא ופריישא ירא ה' וכו'.

אביו נתן לו להדפיס ספר דברי חיים שמות אנשים ומקואות. הוא הדפיסו בזאלקאווא, אך לא רצה לשבות שם ונסע אל כ"ק הגה"ק מוהר"ר יהושע מקמינקא זצ"ל, ואף שבסביבה זו היו הרבה אדמורי"ם, בכל זאת בחר לנסוע אליו. כך זכיתי לשמוע מפי קדשו.

שמו מוזכר בשו"ת „בית יצחק" (יו"ד סי' קמ"ד) ש"ב הה"ג החריף ובקי בנש"ק כקש"ת ר' ברוך הלברשטאם אבדק"ק רודניק. ובאה"ע ח"ב סי' ס"ו הוא כותב „לכבוד ש"ב הג' הג' החריף ובקי בנש"ק המפורסם מו"ה ברוך אבד"ק גארליץ".

בהוצאה שניה של הסה"ק דברי חיים על שמות אנשים ומקואות נמצא ממנו אגרת בלשונו הזהב:

אל שער בית עמי

לידע ולהודיע שזה החיבור הקדוש נתן לי כ"ק אאמו"ר הכ"מ במתנה בחיים חיותו ופקודתו חזקה עלי להפיצו על פני תבל וחכמתו בחוץ תרונה ושמו יהיה פלא*), לבל יודע מחברו מי הוא ואזרתי חיל לקיים דבריו הקדושים והדפסתיו בק"ק זאלקאווא בשנת „ספר דברי חיים" לפ"ק, ואיידי דחביבא אזדא להו לעלמא, ורבים צמאו נפשם לשתות מבאר מים חיים ולא נמצא ורבים גדולים בני תורה בקשנו לחדש הדר זיו להדפיסו שנית, ונזכרתי אף שמעתי בחבורת כמה אנשים מפי כ"ק אראמו"ר קודם פטירתו בעת חליו, אמר בזה הלשון, אני נותן שבח והודיה להשי"ת שיגעתי ומצאתי וכוונתי ההלכה לאמיתה בהלכות גיטין ומקוואות בחבורי זה. ולדעתי כל המורה מתוך ספרי זה יפסוק כדת וכהלכה, לזאת נעתרתי למבוקשם להדפיסם שנית, ואשר הרהבתי בנפשי עוז עתה לבאר ולפרש שם אאמו"ר המחבר יען כי הקול נשמע ממילא מי המחברו וביותר בהקדמה מס' דברי חיים על התורה מבואר שגם זה החיבור יסדו כ"ק אאמו"ר לכן כתבתי בפירוש מי המחברו כדרך כל המחברים, ומפרתי החיבור ליד בניי היקרים שליט"א והמה הוזילו כסף מכיסם על הוצאות הדפוס כי רבה ונדפס בהוד והדר האפשר, ואתם קחו ברכה לתוך בתיכם ואורך ימים מימיניכם, ועושר וכבוד משמאלכם, השגת גבול ידוע, והשי"ת ירים קרן התורה במהרה וזכה לעסוק בדברי תורה, דברי חיים נחמדים וקיימים לפ"ק.

בעושר וכבוד מותאמים, לאורך ימים, כעתירת נפש ידידכם בית ישראל

(—) הק' **ברוך האלברשטאם**
אבדק"ק גארליץ והגליל יצ"ו

אני מוצא לנחוץ להעתיק כאן מכתבו נגד הציונים והמזרחים:

---

*) א"ה. כך דרכו של רבינו אשר בכל מקום אשר אתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, וראה לפלא כי רבינו סידר הספר ברוך טעם על סוגיות הש"ס והוסיף עליו הגהות גאוניות ולא זכר את שם קדשו, ובהקדמתו הוא מסיים „דברי המעתיק ואת שמי לא זכרתי כי מי אנכי להיות מחבר חבר וגם באמת לא עשיתי מאומה" (נדפס בשנת תר"א).

הרמב"ן בהקדמתו לפירושו לספר דברים כותב שטרם התחיל משרע"ה בבאור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרותו במדבר וכמה שהתנהג עמהם הקב"ה במדת רחמים, וזה להודיע חסדיו עמהם, ועוד שיוכחו בדברים שלא יחזירו לקלקולם פן יספו בכל חטאתם, ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם. ראה שם האריכות והקדמתי הדברים הקדושים אלה למה שאני רוצה לכתוב בתור תשובה לשואלים.

הציונים המזרחים פורצים מה שגדרו אבותינו ודם יעשו אותנו ח"ו לקלון ולהרעבה בעיני האומות ח"ו.

לדאבון לבנו נמצאים גם איזה רבנים המשתחרים לבעל ומחפשים ומפשפשים אחר מאמרי רבותינו המעוררים בלבנו נחמות ובטחונות בגאולה ותקוה שיתנהג הקב"ה עמנו במדת החסד ובמדת הרחמים ושיבא גואל צדק לאשורם העתיד של ישראל, והרבנים האלה מתעים את אתב"י, מדברים דברים בוטים כמדקרות חרב בהכניסם כוונות זרות להמאמרים כאלו התכוונו חלילה לגאולה בדרך הטבע, והם מסכימים שיעמוד ישראל ח"ו תחת הנהגתם של אפיקורסים ומינים שדינם כמומרים.

אבל הרבנים האלה תולים עצמם במאמרי חז"ל אפילו המהלך ד' אמות בארץ ישראל מוחלין לו כל עונותיו, ומעוררים בזה עיני אתב"י, ומזה משמע ח"ו שהארץ מכפרת גם על כפירה ומינות וממילא מיושב לדעתם שיכולים לחלל את כל התורה וללכת אח"כ ד' אמות בארץ ישראל וכפר לו, עפרא לפומייהו דהני רבנן, והלואי שנזכה במהרה לראות במפלתם של רשעים בזכות ארץ ישראל, כי הלא לפי מה שכתבו כל הקדושים עיקר כל הגאולות והישועות הם רק ישועת וגאולת הנפש מגלות התאוות רעות הבאין מסט"א שהם עיקר צרות וגלות ישראל, וכי מי שאין רצונו כלל בשביל עבודת ה' לכלות הרע ישלו, מה יועיל לו ישיבת ארץ ישראל כי היא מקיאה אותו כאשר קאה אבותינו בחטאם, והגאולה לא תבא עד שנקבל על עצמנו להיות ממלכת כהנים.

ואחר כל אלה אני בא באזהרה בשם אבותי הקדושים להשמר מהנחש הצפעוני הזה הציונית כי העומדים בראש הכת הם מלשינים ומוציאים דבות רעות על ישראל והם מביאין אותנו ח"ו למבוכות העולים על כל המבוכות שאנו נבוכין בהם, בזה שהם אומרים שאנחנו ממרים ח"ו נגד הממשלות, ורק מי שהסתתרה בינתו חלילה כותב כך וח"ו הם ימשכו עלינו איבה ובוז ושנאה נצחית מיד העמים שאנחנו מפוזרים ביניהם, ובלב מלא דאגה אני שואל לאחב"י מי יעמוד לנו בעת צרה אם העמים יקראו לנו צאו מורדים, אין מקום למתקוממים בארצנו, וכל מה שיוסיפו הרשעים האלה לעשות שאון והמולה שסבנה אנחנו להעמים וכי רוצים אנחנו לפרוק את עול הגלות, יוסיפו צרי לאויבי עמנו למרר את חייהם ולעגי הציונים על מתנגדיהם יתהפכו ח"ו לבלהות וחרדת מות ואז יצעקו אחב"י מאין יבא עזרי, ורוה"ק משיבם עברתם על השבועה כמובא בכתובות ובמדרשים, ויאמינו לי כי נשבר לבי בקראי את כל הנאצות שלהם ואיך הם מכים בזעם לשונם את מתנגדיהם.

ועתה עלינו גם לחשוב שאחר התקוה תהיה למפח נפש אחב"י יהיו מיואשים מן הגאולה, וחלילה יגיעו לכפירה גם הם כמו ש"צ.

הק' ברוך הלברשטאם

שמעתי ממקורות מוסמכים כי נכדיו אספו את אמרותיו הקדושים ששמעו מפיו קדשו ומתלמידיו ואנ"ש וקראו שם הספר דברי ברוך ורצו להדפיסו אמנם בעוה"ר האש ללהב יצא ובאה השואה האיומה ולא יצא הדבר לפועל, חבל על דאבדין ולא משתכחין.

ידוע שהגה"ק מגורליץ ז"ל הסתיר את כל דרכיו ועניניו וקים בנפשיה הצנע לכת עם ה"א, ברם מי שלא זכה לראותו כנגן המנגן „אתה נגלית" בחג השבועות שהיה עולה בסילדין ופניו כלפיד אש בשלהבת י"ה לא ראה המושג של התפשטות הגשמיות.

הנני מעיד זאת בתורת עדות שזכיתי לראותו בחג השבועות שהיה עולה בסילודין ופניו כלפיד אש בשלחנו הטהור עם אנ"ש. בבית מדרש החדש — וכן זכיתי לראותו בחג השבועות שהיה בבית זקיני הרה"ח ר' שמואל דוד ז"ל אחרי שנשרף ביתו (ל"ע).

בני רבי ברוך מגורליץ ז"ל.

הרבנים הצדיקים:

א) רבי משה אבדק"ק בארדיוב ז"ל, אחד מגדולי תלמידי מרן הדברי חיים ז"ל, שלמד אצלו תורה ביחד עם תברו הנאמן הגה"ק מהר"ש מבוהוב ז"ל.

מזכר בשו"ת בית יצחק, אבן העזר סי' ל"ב, ובשו"ת הרי בשמים מהדורה ג' סי' ס"ד ומתארתו

„לראש הצדיק ש"ב וידיד עליון וידי"נ הרב הגאון החריף ובקי בחדרי תורה חסידא ופרישא". הוא היה חתן דודו הגה"ק רבי אהרן אבדק"ק צאנז והגליל. העולם לא זכה שהוא ימלא את מקום אביו רב מגורליץ ז"ל, כי הוא נפטר בחייו. מקומו ברבנות מילא אחריו בנו הגאון רבי יחיאל נתן ז"ל אב"ד צאנז ישן חתנו הרה"ג הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם (בן אחיו הרה"צ ר' שמואל) מ"מ אח"כ, וכעת חונה בארה"ב.

ב) רבי צבי הירש ז"ל אבדק"ק רידניק, שמילא מקום אביו באדמו"ריות וחסידי אביו נסעו אליו למקום מושבו בק"ק רידניק. ומנו"כ בגורליץ ע"י קברו של אביו הקדוש ז"ל.

זכה לאכול מזונות אצל זקנו מרן הד"ח ואצל זקנו הגה"ק בעל ייטב לב מסיגוט ז"ל.

הוא היה חתן (בזוו"ר) הגה"ק רבי ישראל הורביץ ז"ל, אבדק"ק בארנוב, (אבי הגה"צ רבי אברהם שמחה הורביץ הרב מבארנוב ז"ל בעמח"ס חמרא טבא וזכה להעמיד תלמידים וחסידים בירושלים ושם מנו"כ). ובזוו"ש חתן הרה"צ רבי מאיר שפירא, בן בנו של הגה"ק מאוה"ג בעל בני יששכר זי"ע אשר היה חתן הרה"צ רבי הערצעל מזידיטשוב, חתן הגה"ק שר בית הזוהר רבי צבי מזידיטשוב זי"ע.

מזיוו"ר השאיר בנים שנספו בשואה, ומזוו"ש הניח אחריו שני בנים, האחד רבי אברהם הי"ד חתן הגאון הצדיק מטייטש ז"ל נכד הייטב לב ז"ל [רבי אברהם השאיר אחריו בן יחיד הרב צבי שליט"א בארה"ב חתן הגה"צ רבי חיים אייזיק אבדק"ק סאלא-טוויגע. הי"ד]. והשני האדמו"ר מקלויזינבורג הגה"צ המפורסם רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם שליט"א, שוכן כבוד בקרית צאנז בנתניה.

ג) רבי שלום ז"ל אבדק"ק נינסק (ניסקא), מוזכר בשו"ת מהר"ש ואנגל ז"ל, חתן הגה"ק רבי משה יוסף טייטלבוים אבדק"ק אוהעל ז"ל. השאיר אחריו בן, הרב חיים ב"צ ה"ש חתן הגה"צ רב נפתלי אבדק"ק קשאנוב ובת אחת נשואה להרה"ח בנש"ק ר' מנשה יחזקאל בן הנגיד החסיד ר' אברהם חיים פרנקל ז"ל מלימינוב, נכד הגה"ק מרופשיץ זי"ע.

ד) רבי אלישע ז"ל, מ"מ אביו ברבנות בגורליץ, חתן הגה"ק רבי מרדכי דב מהורנוסטופל ז"ל, מנ"כ בסיביר, הי"ד. (תיתי לי שבסיועו של אב"ז הגביר ר' שמואל דוד ארנברג ז"ל מחסידי בובוב ומראשי הקהלה הצלחנו למנותו כמרא דאתרא כממלא מקום אביו ז"ל).

להה"צ הזה נולדו שבעה בנים וארבע בנות, הבכור היה הר' צבי מנחם מנדל ע"ה שנפטר השנה בארצוה"ב תנצב"ה והשני היה הר"ר נפתלי חיים ע"ה נפטר אחר שהיה נע ונד בסיביר הי"ד, ולהבדיל בין החיים הוא השלישי לבטן הרב הגדול כש"ת מו"ה דוד משה שליט"א, הראב"ד מדינאוו וכעת בארצוה"ב והרביץ בקודש בדומה לו ה"ר אהרן שליט"א בארצוה"ב.

אלה הארבעה נולדו לו בזמן שאכל מזונות על שלחן חותנו הקדוש והטהור הגאון הנורא רמ"ד זצללה"ה מהארנוסטופל, ובעיר גארליץ מקום אביו הגה"ק זצללה"ה נולדו לו שלשה בנים, הראשון הר' יחזקאל שרגא שליט"א, החונה בארצוה"ב והשני הר' מרדכי דב שליט"א הוא המוציא לאור ספרי קודש של זקניו השרי תורה, הספר „ברוך שאמר" מזקנו הרשכבה"ג מלייפניק זצלה"ה והספר „חיבר לטהרה" מזקנו אשר שמו נקרא עליו הגה"ק מהארנוסטפל זצללה"ה והוא אזרח בישראל בעיר הקודש ירושלים תובב"א והצעיר מבנים הוא רב פעלים מקבצאל הר' ברוך שליט"א וגם הוא אזרח בעיר ואם בישראל בני ברק.

וזאת הבנות שנולדו להצדיק הנ"ל, אחת היתה האשה הצנועה מרת מרים לאה ע"ה אשר מנו"כ ג"כ בסיביר, ולהבי"ח אחותה האשה הצ' מרת נחמה תחי' בארצוה"ב ואחותה הרבנית הצ' מרת ברכה תחי' אשת הר' ברוך משה פרנס שליט"א מצאצאי רבנו הגדול והקדוש התנא האלקי בעהמ"ח ספרי ד"ח מצאנז זצללה"ה ומצאצאי הגאונים הקדושים הר"ר מענדלי מרימאנוב ור"מ מסטאבניץ ור"נ ורא"י מראפשיץ ור"ר שמעון מיראסלוב זכות כולם יעוע"י זצוקללה"ה, ואחותם הצעירה היא הרבנית הצ' מרת פיגא תחי' אשת הר' יצחק קטן שפירא שליט"א נין ונכד להגאונים הקדושים מלאנצוט ודינאוו זצוקללה"ה זכיעוע"י.

ה) רבי סיני ז"ל אבדק"ק קוליטשיץ ודזמיגראד (מוזכר בשו"ת מהר"ש אנגל ז"ל), חתן הגה"צ הרב ממעליץ ז"ל, מנ"כ בסיביר, הי"ד. הניח אחריו בנין וחתנין רבנן וגם נינים ונכדים רבנים, וחלק הגדול מהם נאספו בהשואה הי"ד והחלק הנשאר לפליטה נמצאים כאן ובחוץ לארץ, השם עליהם יחיו, ואחד

המיוחד מנכדיו הוא ראש ישיבת „דברי חיים" ע"ש סבו הקדוש ונורא מצאנז זצללה"ה והוא הה"ג איש אשכולות מו"ה משה הלברשטאם שליט"א החונה פה ירושלים עיה"ק תובב"א.

בנותיו:

א) הרבנית מרת רייזיל ע"ה ז"ל, אשת הצה"ק רבי פנחס ז"ל, נכד הצה"ק מקוסוב, ואחרי פטירת בעלה ז"ל זכתה להיות אשת הגה"ק בעל שפת אמת זיע"א.

ב) הרבנית חנה ז"ל אשת הגה"ק רבי משה ליב שפירא (בן הגה"ק רבי שלמה שפירא אבדק"ק מונקאטש), אבדק"ק סאסוב וסטרויזוב.

ג) מרת יוכבד רבקה ז"ל אשת הגה"צ רבי אריה ליבוש טייטלבוים אבדק"ק קרעשוב ורידניק, בן הגה"צ רבי ירוחם טייטלבוים ז"ל מטורנא מנו"כ בארצה"ק.

*
**

מאשתו השלישית של רבנו הקדוש מצאנז נולדו שלשה בנים: האחד הי' ילד מצוין גדול שמו **אריה ליבוש** ע"ש אביו ונפטר כשהי' ילד בגיל שמונה. (עיין נמוקי או"ח להגה"ק ממונקאטש ז"ל סי' תר"ו).

דער רבי ר' שלום אליעזר האלבערשטאם, פון ראצפערט, ה"ד, דער שוויגער פון רעכטס), זון פון רבי'ן ר' חיים האלבערשטאם פון סאנז, וועמען די נאציס האבען אומגעבראכט אין אוישוויץ. דער רבי איז דא פשטאגראפירט מיט עטליכע חסידים.

תמונת הגה"ק מהרש"א מראצפערט ז"ל

השני הרה"ק ר' שלום אליעזר, אדמו"ר מטורנא ומראצפערט, חתן גיסו הרה"ק הגאון האדיר ר' מרדכי דוב מהורנסטופל זצ"ל, בעהמ"ח חבור לטהרה ושו"ת עמק שאלה ועמק חכמה.

הוא ניהל את אדמוריותו בטורנא ובראצפערט. נהדע לאיש מופת ופועל ישועות, ואלפים נהרו אליו לקבל את ברכותיו, להיושע מאמרי פיו ולהתבשם מאור תורתו, בתוכם כמעט כל רבני ואדמור"י הונגריה.

מוזכר בס' מתן שבת מ"ע ד. ובס' מקור חיים דף שט. ובס' שלחן העזר סי' י' סעיף ג'.

בימי השואה, לאחרי שאביו הקדוש נתגלה אליו בחלום, לבש את הקיטל עם התכריכים והלך עם אנשי שלומו לאושביץ.

היה לו בן גדול בתורה להפליא, עובד ה' בקדושה יתירה, רבי חיים זצ"ל (שנקרא על-שם סבו הקדוש בעל דברי חיים זצ"ל), ולמרות גודל עניותו פיזר את פרוטותיו לעניים. הוא היה מורה צדק ופוסק בעיר סאטמאר.

בספר „עמק הברכה" לסבו הנ"ל הגה"ק רבי מרדכי דב מהורנישטופלע מובאות ממנו כמה תשובות שהשיב לנכדו ומתארהו: „נכדי החריף שריג נחמד", „חמדת לבבי שריג נחמד ונעים סנסן מלא חכמה בבקיאות וסברה ישרה חוטר מקדושים", „האי צורבא מדרבנן דאתאי וחדידי שמעתיה" (בתשובה אחת בהוספה לעמק החכמה הוא כותב, אתמול הגיעני מכתבו מנועם פרי שכלו אשר חידש בביצה ד"ח, מה מאד שמח לבי ותגלנה כליותי אשר זכיתי שלא תהיה התורה פוסקת מזרע זרעי, ויקויים בך אם חכם בני וגו', והנני מברכך שיהי' חילך לאורייתא ולהגדיל תורה ולהאדירה וסלסלה ותרוממך, מאד נהניתי משכלך היקר אשר הולך בדרך ישר...).

בנו השני, ר' משולם זישע הי' ת"ח גדול, ביטל עצמו כלפי הפחות שבפחותים מישראל. הוא היה חתן הרה"ג ר' נפתלי טייטלבוים, אבד"ק נירבאטער.

חתניו:

א) הגה"ק המפורסם מגדולי הפוסקים בדורו ר' חיים צבי טייטלבום, בעל מח"ס עצי חיים על התורה ומועדים ומקואות ונטילת ידים, תידוע בתשובותיו בכל מקצועות התורה. הוא היה האדמו"ר מסיגעט, בנו של הגה"ק בעל קדושת יום טוב זצ"ל. — שם הרבנית סימא ברכה ז"ל.

ב) הרב הגאון הקדוש, פאר ישראל והדרו, (אשר אין חקר לגדולתו ומדור מיוחד הקדשנו לשמו וזכרו קדוש). רבי בן ציון הלברשטאם זצ"ל, אבדק"ק באבוב — שם הרבנית חיה פראדיל תחי'.

ג) בתו הרבנית אדל, בזוו"ר בעלה הגה"צ ר' חיים בן הרה"צ ר' בצלאל יהושע מגלינא, בנו של הרה"ק ר' מיכל חתנו של הרה"ק רבי מאיר מפרמישלן זצ"ל, ובזיו"ש אחד מהאדמורי"ם המפורסמים, הרה"צ ר' ישראל צבי אבדק"ק קאסאני. מוזכר בשו"ת מהר"ש ח"ח ומתארהו „הרהגה"צ" ובהערת המו"ל נאמר עליו כי היה ממנהיגים המפורסמים של חסידים רבים בהונגריה, גדול בנגלה ונסתר תארוהו שר בית הזהר הובל לאושביץ בשנת תש"ד ונהרג על קה"ש הי"ד.

ד) בתו הרבנית מרת חנה הי"ד אשת הרה"ח הנשגב הצדיק ר' מנדל הי"ד בן הגהצה"ק רבי שלום מקאמניקא זצ"ל.

עליו אמרו המושלים בדרך מליצה הממליך מלכים ולו המלוכה שלוקחי בנותיו היו מלכי רבנן הגה"ק בעל עצי חיים הי' מלך ישראל בהונגריה ורבינו הקדוש מבובוב היה מלך ישראל בגליציה ובפולין. והמלך ישראל השלישי היה אדמו"ר מקאסני. בעהמח"ס אור מלא על התורה בנגלה ובנסתר.

השלישי הבן זקונים

בנו השלישי הרה"ק ר' ישעיה מטשחוב. הוא הי' צדיק נשגב, אשר באחרית ימיו נהרו אליו מכל קצוי תבל לקבל עצתו וברכתו, וכאשר עזב את הרבנות במשחוב בא לסאטמאר ואח"כ קבע דירתו בקראקא וניהל עדה גדולה מזהיקי חסידי צאנז וחשיבותו היתה כל כך רבה בעיני כולם, עד שכל החסידים בקראקא, כולל חסידי גור ורדומסק, ושאר חסידים היו נכנעים אליו ולפחות אחת בשנה ביקרו בהיכל קדשו.

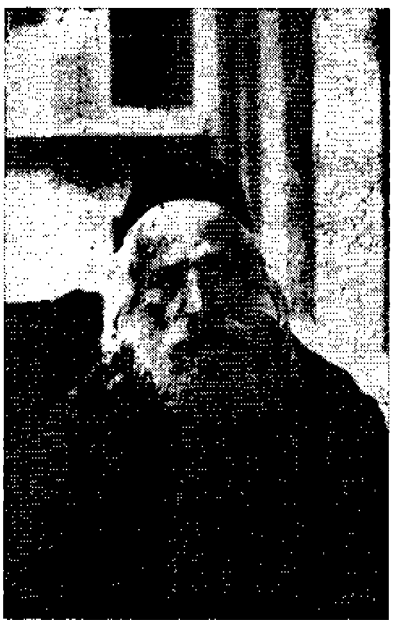

בנו יחידו מזיוו"ר רבי חיים ז"ל חתן הודו הרה"ג רבי מנשה מארילעס אבדק"ק דיבעצק ורופשיץ.

חתניו:

א) רבי מנחם מענדל ז"ל בהגה"צ ממישינע בהגה"ק רבי משה מבארדוב ז"ל נכד בעל ד"ח ז"ל. ב) רבי יצחק טברסקי נכד הגה"ק מטשרנובל. רעיתו הרבנית הצדקנית מרת רעכיל תחי' היא אתנו בחיים עד מאה ועשרים שנה. בנה הרה"צ רבי זישע אדמו"ר מטשרנאביל שליט"א בעיר בני ברק.

רבי ישעי' היה חתן (בזיו"ר) הרה"צ רבי יחיאל מקרילעביץ (אחי הרה"צ רבי אברהם יהושע העשיל ממזיבוז הוא אבי־אביו של הצדיק הקדוש, מופת דורנו, עטרת תפארת החסידות אדמו"ר מקאפישניצא שליט"א מ"מ של אביו הגדול הגה"צ רבי יצחק מאיר זצוק"ל) בנו של הרה"ק רבי זישע בן הצה"ק רבי יצחק מאיר בנו של האוהב ישראל (שנתגדל על ברכו של זקינו הגה"ק בעל אוהב ישראל זי"ע והוא זכה להוציאו לאור) וחתן הגה"ק רבן של ישראל רבי יהושע אדמו"ר מבעלזא זצוק"ל.

אחרי פטירת הרבנית הראשונה לקח לאשה את הרבנית אסתר ז"ל בת הגה"ק רבי יעקב צבי אדמו"ר מפורסוב זי"ע, והיו לו ממנה ב' בנים: א) הגה"צ רבי יעקב צבי אבדק"ק סוכא חתן הגה"צ רבי אלעזר מאושפצין, והשאירו אחריהם בנים בארצות הברית. ב) הגה"צ רבי יחזקאל שרגא חתנא דבי נשיאה של הגה"ק אדמו"ר הרב"צ מבובוב זצ"ל. השאירו אחריהם בן ובת בארה"ב.

העתק משו"ת מהר"ש ח"ז סי' קי"ח

לכבוד הרהגה"צ בנש"ק וכו' כקש"ת מו"ה ישעי' הלברשטאם נ"י האבדק"ק טשחוב חובק"ק קראקא.

בדבר שאלתו שבעומ"ר קרה בקראקא אשר היא עיר ואם בישראל בתורה ויראה שקם אופה אחד והביא מאשין [מכונה] גדולה לאפות מצות והדבר נעשה בלי הסכמת הרב מרא דאתרא האבדק"ק קראקא.

והנני עמדתי משתומם דבר כזה אשר נאסר מפי כ"ק מרן רשכבה"ג בעל דברי חיים זי"ע, ובגליל קראקא נמצאים אלפי חסידים אשר חסו בצלו וקבלו עליהם חומרא זו כפי המפורש בשו"ת דברי חיים.

עתה מי הוא אשר ירהיב בנפשו לפרוץ גדר בזה הא מפורש במג"א סי' תקנ"ח דאם נהגו איסור בדבר שיש עכ"פ דיעה אחת לאסור עפ"י דין לא מהניא התרה דהוי כקיבלו עליהם כשיטה זו, ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קנ"ד שהביא כן גם בשו"ת מהרשד"ם ויש עוד הרבה הוכחות בזה אך יותר טוב שלא להאריך בזה, ועיין (ש"ס ע"ז ל"ה) דלפעמים עשו גזירה לא פירשו הטעם כדי שלא לזלזולי' ביה.

ע"כ בקיצור כבר כתב מרן החתם סופר ז"ל החדש אסור מן התורה בכל מקום דאסור לחדש קולות.

ע"כ אם הדבר נעשה באמת שלא בהסכמת הגאון אבדק"ק קראקא בודאי הצדק עם כבודו שחלילה לשום איש מחזיק בדרך התורה לאכול ממצות הללו אשר הם נגד הוראות מרן רשכבה"ג זי"ע מצאנו.

ואקוה כי כל הרבנים יראי ה' יסכימו לזה, ובטח לא ימצא איש כשר שיעבור על זה ויכניס עצמו לספק איסור חמור כזה.

בעה"ח א' תרומה תר"צ לפ"ק קאשוי

הק' שמואל ענגיל

אבדק"ק ראדמישלא

מפליא ביותר אשר הגאון העולמי רבי שמואל ענגיל זצ"ל כותב כי קיבל עליו מרותו של הרה"ק רבי ישעי' זי"ע.

וז"ל בשו"ת מהר"ש ח"ז סי' קי"ט:

„זה איזה שבועות השגתי מכתב מהרב הצדיק בנש"ק מו"ה ישעי' שליט"א בן כ"ק מרן רשכבה"ג מצאנז זי"ע וכתב לי כי הובאה לשם מכונה אשר נאסרה מכ"ק מרן אביו זי"ע, וכתב לי שהובאה המכונה שלא בהסכמת הרה"ג אבד"ק קראקא, ושאל דעתי בזה. ובאמת אין דרכי להכניס ראשי לעניני עיר ואחרת, ובפרט לעיר ואם בישראל, אך אני מקבל מרות מהרב הצדיק הנ"ל, ראשית עוד זכיתי לקבל פני כ"ק אביו רשכבה"ג זי"ע, וחובה עלי לחבב זרע קודש, גם הייתי על נשואי הרב הצדיק הנ"ל בק' בעלז והשושבין שלו היה הרב הקדוש צדיק יסוד עולם ר' יהושע זצ"ל אבד"ק בעלז, וקודם שהלביש הקיטל להחתן סיפר מה ששמע בשעת ההתקשרות מפי כ"ק מרן רשכבה"ג מצאנז ענינים מנשמתו של הרב ר' ישעי' דברים נוראים ומאז הוא חביב עלי עד מאד.

בשנת תרמ"ב זכה אדמו"ר מטשחוב ז"ל להאיר אור בהדפסת הסה"ק דברי חיים על התורה והמועדים בהסכמת אחיו הגה"ק ז"ל, ובראש הספר כתב דברי התנצלות, וז"ל:

התנצלות מבן המחבר

אמר הצעיר בן המחבר, בלב נשבר הוא מדבר. הנה עת דודים אעורר. נפשי בבכי אמרר. בזכרי בכבוד קדושת אדוני אבי מורינו ורבינו הרב הגאון הקדוש המפורסם רשכבה"ג מרן חיים האלבערשטאם זצוקלל"ה. צדיקים במיתתם נקראים חיים. הנה עת כי בא יום דביקת נשמת למעלה ונגדע לארץ קרן ישראל אשאג מנהמת לבי איה אבי רכב ישראל על מי נטשת את הצאן רועה נאמן אומן המיומן המדריך צאצאיו ותלמידיו אשר כל גדולי ישראל היו משכימים לפתחו והורם דרך ה' בקדושה ובטהרה. ואנכי לא זכיתי לשאוב ממעין חכמתו ותורתו כי צעיר אנכי לימים הייתי ולא זכיתי להבין מגודל תורתו וקדושתו, אך זאת נחמתי אשר הונח אחריו ספריו הקדושים הם ספרי דברי חיים אשר מלאה פני תבל תפארתם ומהם נוכל ליקח לחיות נפשנו ולשתות מי מים חיים הנאמנים. והנה זה הספר דברי חיים ח"א על התורה וח"ב על מועדים שנדפס זה חמש עשרה שנים תיכף אחר פטירת אדומ"ו זצוקללה"ה שהדפיסו אז בני אבינו הגאונים הקדושים הצדיקים שיחיו מעט הוא בנמצא. והנה רובא דרובא ובפרט האנשים אשר היו מסתופפים בצל קדושת אדמ"ו זצוק"ל נפשם צמאים ומשתוקקים ואומרים מי יתן ויהיה נדפס זה הספר עוד ונלמד ממנו סדר עבודה ויראת ה' כאשר ראינו ממנו מסירת נפשו בתורה ועבודה בחיים חיותו כי כן הוא הספר הזה שדבריו הם כגחלי אש ומעורר לבב כל ישראל ליראת ה' ולאהבתו. ולכן אנכי קמתי להדפיסו אדרא והוא בהסכמת בני אבינו הגאונים הצדיקים שיחיו והוא מוגה היטב ולוח התיקון בפנים בלי שום טעות. ועתה יהא רצון שזכות אאמו"ר יגן עלינו ועל כל בני ישראל שיתרומם קרן התורה והיראה ושישפיע לנו שפע ברכה והצלחה בחומו"ר ונזכה שנלך במהרה לארצנו במהרה בימינו.

הק' יצחק ישעי' האלבערשטאם

בן הגאון הקדוש המחבר זצוק"ל

בנותיו של רבינו הקדוש מצאנז

א) הגדולה שבהן, הצדקנית מרת מרים ע"ה (שנקראה ע"ש אמו ע"ה), בעלה הגה"צ ר' משה אונגער זצ"ל, בן הגה"ק ר' מרדכי דוד אבדק"ק דאמבראווא, ומנו"כ בעיה"ק צפת, לאחר שעלה לארצנו הקדושה והתגורר בצפת במשך מספר שנים. נלב"ע ח"י תשרי תרנ"ח.

בני רבי משה אונגר

א) חתנו הגה"ק רבי נפתלי חיים זצוק"ל, בהגה"ק בעל אמרי נועם. הובא בשו"מ מספר פעמים ובשו"ת ד"ח, בעמח"ס מגחה חדשה על ש"ס והגדה ש"פ. (ראה תולדותיו בארוכה בספר אוצר הספורים חלק י', בעריכת הרה"צ הרב הריא"ז מרגליות שליט"א. מנו"כ ברום הר הזתים, הו"ל ע"י הרה"צ מושקוביץ נ"י).

ב) חתנו השני אדמו"ר מדאלינא הגה"צ רבי יהודה צבי בהגה"צ האדמו"ר רבי בעריש מדאלינא בן הקדוש רבי אייזיק מזידיטשוב.

ממלא מקומו היה חתנו הגה"צ ר' יהושע ה"ש בהגה"ק רבי משה מבארדיוב. בנו היה הגה"צ רבי חיים אייזיק ה"ש אבדק"ק סלאטוויגע הי"ד חתן הגה"ק בעל עצי חיים מסיגוט זי"ע.

ג) חתנו השלישי הגה"צ רבי חיים יעקב אבדק"ק אולינוב (גיסו של הגאון בעל דרכי תשובה).

ד) חתנו הרביעי, הגה"צ רבי מרדכי דוד בהגה"צ רבי ישראל אלימלך אבדק"ק דזאבנא.

ב) הצדקנית מרת יוטא ע"ה, אשת הרה"צ ר' אליעזר, שהיה משכן כבודו בק"ק קראקא, בן הרה"צ המפורסם מהר"ר ישראל יצחק זצ"ל שהיה בן הגה"ק איש מופת הס"ק רבי דוב בער מראדושיץ זצ"ל וחתן הגה"ק רבי ראובן אבדק"ק דזארנאוצא, בעהמח"ס דוראים בשדה.

בני רבי אליעזר

א) חתנו הגה"צ ר' מרדכי דוד הורביץ אבדק"ק אולפין ואולינוב (מובא בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ע"ב). בן הגה"צ רח"י אבדק"ק אולינוב ז"ל.

ב) בנו הרה"צ רבי מאנדיל בארון ז"ל, חתן הגה"צ רבי אברהם יהושע רובין ז"ל אבדק"ק יאסלע ובסוף ימיו אבדק"ק צפת לעדות אונגרין עסטרייך (מובא בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קס"ט).

ג) חתנו הרה"ח ר' פסח דוד בן הרה"ח הצנזאי רבי שבתי מילר ז"ל, ראש הקהל בביקובסק.

הרבנית הצדקנית מרת רייצא ע"ה, אשת הגה"ק המפורסם רבי מרדכי דוב מטרסקי זצ"ל אדמו"ר ומגיד מישרים דק"ק הורניסטאפול ויחוסו מבואר בהקדמתנו, נצר לחסידים עליונים וקדושים מפורסמים ה"ה המאור עינים, בעל התניא והרבי ר' זישע עד רבנו רשכבה"ג מרן הבעש"ט זי"ע.

בני הגה"ק רבי מרדכי דוב מטרסקי

א) הרה"צ ר' אהרן אלימלך שניאור זלמן זצ"ל, אדמו"ר בקרוסנא (כ"ג תשרי תרכ"ד — י"ט מרחשון תרפ"ד. מנ"כ בקראקא) חתן הגה"צ ר' משה זצ"ל אדמו"ר ברוזבדוב.

ב) הרה"צ ר' חיים משה צבי זצ"ל, אדמו"ר ברחמימסטריווקה (ט' אדר תרכ"ו — כ"ה כסלו תרצ"ד, מנ"כ בקיוב) חתן הרה"צ ר' מנחם נחום זצ"ל ברחמימסטריווקה.

ג) הרה"צ ר' בן ציון יהודה ליב זצ"ל (כ' תשרי תרכ"ח — כ"ח טבת תשי"א, מנ"כ בשיקגו, ארה"ב)

חתן הרה"צ ר' יצחק יואל זצ"ל אדמו"ר בקנטיקוזיוא.

ד) הרה"צ ר' ברוך דוד זצ"ל אדמו"ר בקלינקוביץ (אבי הרה"צ ר' אברהם טברסקי ז"ל בת"א) חתן הרה"צ ר' שלמה שלמונא אדמו"ר ברשקוב.

(ה' אדר תרל"ה — כ"ח כסלו תרפ"ו. מנ"כ בווינה).

הבנות:

א) הרבנית שטרנא פיגא ז"ל (נפטרה ט"ז ניסן תרפ"ה) נשואה להרה"צ ר' נחום זלמן שניאורסון זצ"ל אבד"ק טשרקאס.

ב) הרבנית שרה מרים הי"ד נפטרה ט"ז מנחם אב תש"ב) נשואה להרה"צ ר' שלום אליעזר הלברשטאם הי"ד אדמו"ר ברצפרד.

ג) הרבנית מלכה ז"ל (נפטרה ה' טבת תרפ"א) נשואה להרה"ג ר' משה גיטרמן ז"ל ראב"ד בקיוב.

ד) הרבנית אסתר הנדיל ז"ל (נפטרה ט"ו אדר א' תרצ"ב), נשואה להרה"ג ר' חיים ישעי' שניאורסון ז"ל אבד"ק ברזמען.

ה) הרבנית יוכבד רבקה ז"ל (נפטרה י"ט תשרי תש"א), נשואה להרה"צ ר' אלקנה הלברשטאם ז"ל אבד"ק גורליץ, ומנו"כ בסיביר.

בנותיו של הגה"ק מצאנז מזיווג שלישי
(מהרבנית רעכיל דבורה ע"ה):

א) מרת **נחמה** אשת הגה"צ רבי יצחק טוביה רובין, בהגה"צ רבי מאיר אדמו"ר מגלוגוב, בהגה"ק רבי מנדל מגלוגוב בהגה"ק רבי ישעי' מרופשיץ זיע"א.

בני רבי יצחק טוביה ז"ל

א) הרה"צ רבי צבי הירש, אדמו"ר ממישלניץ, חתן הגה"צ רבי נפתלי אבד"ק קשאנוב.

ב) רבי אשר חתן הגה"צ רבי מרדכי דוד אבד"ק דזמגרד.

ג) רבי יוסף מנחם, חתן הגה"צ רבי נפתלי אבד"ק ניר באטער (הובא בשו"ת מנחת יחיאל סי' קכ"ח).

ד) הגה"צ רבי אריה ליבוש אדמו"ר אבד"ק טאמאשוב, בעל הגדש"פ דברי חיים, חתן הגה"ק רבי שמחה יששכר דב אבד"ק ואדמו"ר מטשעשינוב (הוא אבי ידידי הנשגב הגה"צ רבי שלום יחזקאל שליט"א אדמו"ר מטשעשינוב בניו-יורק).

ה) הגה"צ רבי משה אליקים בריעה חתן הגה"ק רבי מאנדל רובין, אדמו"ר מיאסלע (הובא בשו"ת מנחת יחיאל סי' קכ"ז). נשאר ממנו בן יחיד הרב אליעזר שליט"א בארה"ב, ובזיוו"ש לקח את אלמנתו של הה"צ רבי מנחם מנדל רובין בהרה"צ מיאסלא ומנו"כ בנויורק, האשה הרבנית מרת שלאמצע תחי' היא בת קדושים ה"ה הרה"ק מסאסוב והרה"ק מבערזאן זצוקללה"ה.

בנותיו של רבי יצחק טוביה ז"ל

א) מרת חיה אשת הרה"צ ר' חיים אלכסנדר הלוי הי"ד בהגה"צ רבי אלעזר מאושפיצין (חתן בעל הד"ח).

ב) מרת מרים אשת הרה"ת ר' יחיאל מיכל שפירא בהרה"צ רבי יעקב שפירא אבד"ק לורין (אמו שטערנא פיגא אחות הגה"ק רבי מרדכי דב מהורנסטופול זי"ע).

ב) מרת **טילא**, אשת הגה"צ רבי אהרן הורביץ אבד"ק ואדמו"ר דביניש, מנ"כ בקאשוי, בנו של הגה"ק בעל אמרי נעם זי"ע (מוזכר בשו"ת מהר"ש).

בני רבי אהרן הורביץ ז"ל

א) הגה"צ רבי אלתר אליעזר ז"ל, הוא אביו של ידידנו הגה"צ רבי חיים שלמה הורביץ אדמו"ר מסטריזוב בניו-יורק, בעמח"ס דרכי נועם עה"ת ושו"ת.

ב) הרב רבי אברהם צבי הורביץ, חתן הגה"צ רבי ליבלי רוקח מביקובסק, נכד רבה"ק בפלז-ראפשיץ (הוא אבי הרה"צ רבי שלום מ"מ באדמוריו"ת בברוקלין). ועוד היו לו שני בנים מופלגים בתורה וחסידות מבחירי ישיבת בובוב „עץ חיים" ה"ה הרה"ג מר"ה משה הי"ד

חתן הרב הגאון מפראביזנא. והרה"ג מו"ה יוסף חיים הי"ד, חתן דודו הגה"צ ר' אליהו אייכנשטיין ז"ל אב"ד זאקאפאנא.

בנותיו:

א) אשת הגה"צ רבי חיים ליברמן ז"ל הי"ד אבדק"ק האברא (הוא חותנו של ידידי הרב הגאון רבי אברהם אנגלראד שליט"א, רב ור"מ בישיבת קהתשת ציון בקרית בובוב, בת"ים).

ב) מרת רעכיל אשת אדמו"ר מפרעמישלא.

ג) מרת בילא אשת הרה"צ ר' זלמן ליב אבדק"ק בארבעשט ודומ"צ בסיגוט.

ד) מרת דבורה אשת הגה"צ ישכר בעריש הלפרין שליט"א מ"מ ברבנות בבייטש.

ה) מרת צפורה אשת הרב משה הורביץ מקראס מנכדי רופשיץ.

ג) מרת **פראדיל** אשת הגה"צ רבי אלעזר אדמו"ר מאושפיצין, בהגה"ק רבי יהושע אבדק"ק קאמינקא, שזכה לעלות לארה"ק ולייסד ביהכנ"ס בירושלים עלי שמו, ונלב"ע בפולין בימי הזעם הי"ד.

בני רבי אלעזר ז"ל

א) הגה"צ רבי חיים אלכסנדר הלוי הי"ד, חתן הגה"צ רבי יצחק טוביה הנ"ל.

ב) רבי שלום חתן דודו הגה"צ רבי שלום הלוי אבדק"ק קאמינקא. נשאר ממנו בתו בארה"ב הרבנית מרת פראדל נשואה להרה"צ רבי יוסף דוד רובין שליט"א בעמח"ס עצי לבנון.

ג) רבי נפתלי שמואל צבי חתן הגה"צ רבי שמואל שמעלקא עזריאל תאומים—פרנקל. אבדק"ק קלאזנא נכד רביה"ק משינאווא. נשאר ממנו בת אחת הרבנית פראדל אשת הרבני החסיד רבי נפתלי וויעטש:ער שליט"א בארה"ב.

בנותיו:

א) אשת הגה"צ רבי אריה ליבוש אבדק"ק מאשיצסק.

ב) אשת הגה"צ רבי יונה באהראן ז"ל, בהרה"צ רבי מאנדל אדמו"ר מיאסלע (הוא אבי הרה"צ מיחידי סגולה רבי יהושע שליט"א בירושלים). וחותן הגה"צ רבי שמואל ז"ל בהגה"צ רבי חיים ברוך רובין זצ"ל, אבדק"ק וישניצא, נכד הגה"ק משינאווא. (מבחירי תלמידי בובוב).

ג) אשת הגה"צ רבי אשר ישעי' בהגה"צ רבי מרדכי דוד אבדק"ק אולנאב.

ד) אשת הגה"צ רבי יעקב צבי ה"ש הי"ד אבדק"ק סוכא בהגה"ק רבי ישעי' מטשחוב.

ה) אשת הגה"צ רבי דוד ה"ש בהגה"צ רבי מנחם מנדל מפריסטיק, האבדק"ק יאשליסק.

ד) מרת **גיטשא** ז"ל, אשת הרה"צ רבי בצלאל ארמו"ר מגלינא זצ"ל. (מוזכר בשו"ת בית יצחק).

בני רבי בצלאל

א) הגה"צ רבי חיים חתן הגה"צ מהרש"א מראצפערט הי"ד, הוא הי' אדם גדול בענקים ונשאר אחריו ג' בנות שהשיאם זקנם מהרש"א ז"ל, הבכירה היתה אשת הרה"ג ר' אלכסנדר זעלטנרייך ז"ל בן הגאון המפורסם רבי אשר אנשיל אבדק"ק וואדוביץ נכד בעל מנוחת אשר ז"ל.

ב) מרת רעכיל שהיתה נשואה להרב ר' יצחק צבי אפרתי מגלינא.

מלכות שלמה

הרבי הקדוש הראשון מבובוב זי"ע

לשלמה אלקים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך
תהלים ע"ב

מייסדה של שושלת בית בובוב היה הגאון הקדוש רבי שלמה הלברשטאם זצ"ל נולד בדזיקוב בשנת תר"ז

* לא נודע לי אם הי' שלישי לבטן או שלישי לבניו.

הוא היה בנו של הגה"ק רבי מאיר נתן, השלישי* מבניו של הגה"ק מרן מצאנז זצוק"ל, רבי מאיר נתן היה חתנו של הגה"ק רבי אליעזר הורביץ מדזיקוב שהיה בנו של הצדיק בעל זרע קודש מרופשיץ זי"ע.

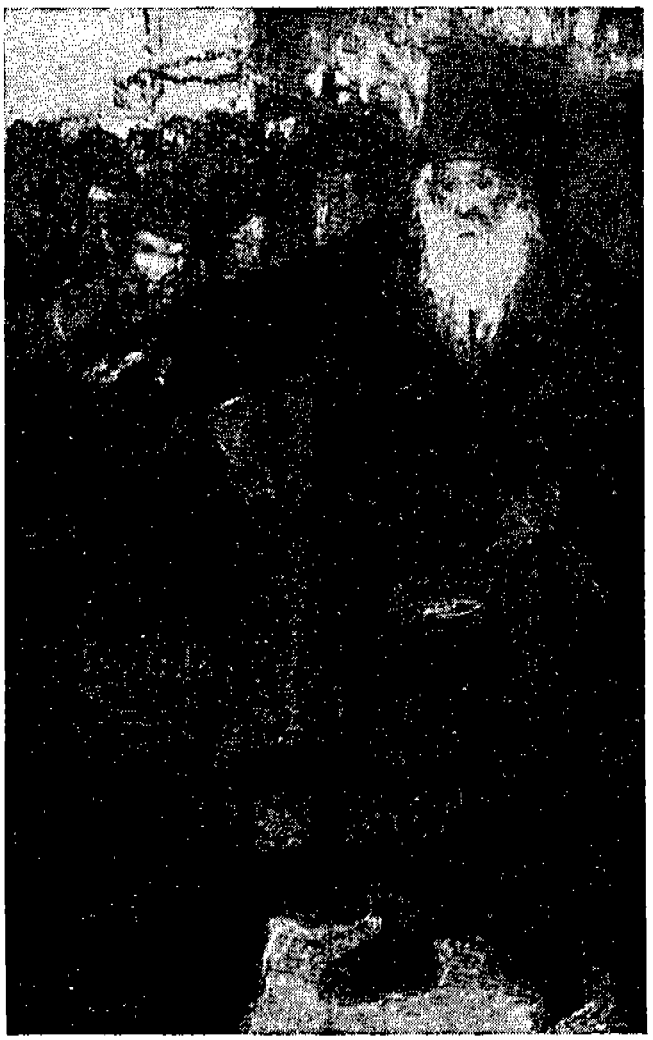

דמות דיוקנו של הגה"ק רבי שלמה הלברשטאם אבד"ק בובוב זי"ל. בעת הלויה של הגביר ר' יואל בוימינגר זי"ל בקראקא.
תמונה זו קבלתי מהרבנית גיטל תחי' אשת הרב יעקב יהושע העשיל בומינגר זי"ל, בתו של הגאון הצדיק כקש"ת יעקב פרידמן זצ"ל אדמו"ר מהוסיאטין.

בנו של הגה"ק רבי חיים מצאנז, הגה"ק ר' מאיר נתן, שהתבלט כבר בילדותו בגאוניותו בלימודיו ובחסידות, התארש עם הצדקנית מרת בילא בתו של הגה"ק הרבי ר' אליעזר"ל מדזיקוב. השידוך בין שני צדיקים אלו, דז'יקוב וצאנז, עורר רושם עז בעולם החסידי שבגליציה. מספרים, שכאשר נפגשו שני המחותנים בחתונת בניהם, פנה הרבי מצאנז אל מחותנו ואמר: „מחותני היקר, ראה נא, שערות פאותי וזקני כבר מכסיפות ובתשובה טרם חזרתי עדיין.

ענה לו על כך הרבי מדז'קוב: „מחותני מהרהר תמיד רק אדות עצמו, שמא הגיע כבר הזמן שיהגה מר גם באנשים האחרים הזקוקים לתשובה"!

הגה"ק ר' מאיר נתן היה סמוך על שולחן חותנו בדז'קוב ושם נולד בנו הגה"ק ר' שלמה'לה זצוק"ל.

ומעניין הסיפור שמספרים אודותיו, שבשעת לידתו חששה אמו בילא עד מאד, (בדרך כלל הצטיינו בני שושלת דזיקוב בפחדנות יתירה). באותו זמן היה הרבי ר' הירש מרימנוב זצ"ל, בדזיקוב, והוא התארח בבית הרבי ר' אליעזר"ל זצ"ל. לאחר שעה ארוכה של השתעשעות בדברי תורה וחסידות, סיפר הרבי ר' אליעזר"ל לאורחו על בתו העומדת ללדת ועל אודות חששותיה ופחדנותה הרבה, והוא ביקשו להיכנס אליה ולהאציל עליה מברכתו.

נכנסו שני הצדיקים לחדר האשה והרבי ר' הירש הקיף את כל פינות החדר ונשף בחוזקה על ארבעת הקירות, באומרו לאשה: „עתה, לאחר שהנסתי את כל ה„חיצוניים", אל לך לחשוש מפני השפעתם ושליטתם הרעה. יוולד לך בן שיאיר את כל העולם בתורתו ובצדקתו".

ואמנם, כבר בשנות חייו הראשונות, ניכר בו בילד שלגדולות נוצר. וסיפר עליו הרב ר' נפתלי בנימין פרלמן זצ"ל, רבה של מישלניץ ותלמידו של ה„דברי חיים" זצ"ל: פעם, בחתונת אחד מבניו של הרב מצאנז השתתף קהל גדול מאד והדוחק היה רב ואז לקח הוא על זרועותיו את שלמה'לה הקטן. במקרה עבר אז הרבי מצאנז ליד הרב ובראותו אותו מחזיק את הקטן על ידיו העיר לו: אם חפץ הנך לראות כיצד נראה צדיק בינקותו, התבונן היטב בילד זה שעל זרועותיך"!.

ר' מאיר נתן לא האריך ימים ונפטר בגיל קרוב לשלשים. הוא נפטר ממגיפה (של חולי רע) שהשתוללה אז בצאנז.

אלמנתו של ר' מאיר נתן, הרבנית בילא, נשארה עם בנה היתום ר' שלמה'לע, מספר שנים בצאנז ואח"כ חזרה עם בנה לדזיקוב את חינוכו קיבל אצל זקיניו הקדושים וניכרה בו היטב השפעת צאנז ודז'קוב שספג לתוכו.

חריפות מוחו וכח זכרונו היו להפליא. כשגדל ונעשה לרבי, הוא נהג להשמיע דברי תורה ששמע עוד מפי סבו בעל ה„דברי חיים" זצ"ל, בהיותו בן פחות משלש שנים. גדול היה כוח התמדתו, ומספרים עליו שימים ולילות היה הוא שקוע בלימודיו בלי הרף וכך גדל הוא והצטיין בתורה וחסידות בית סבו הגדול, שאהב אותו אהבת נפש והיה חמדת לבו.

בג' מרחשון בשנת תרכ"א נפטר הרבי ר' אליעזר"ל מדז'יקוב. ר' שלמה שהיה אז כבן י"ד, התחתן סמוך לכך עם בתו של הרבי מהר"י מקמינקא. (החתונה היתה ברזיקוב ורבינו מצאנז בא אל החתונה עם כל צבאו ופקודיו). ואחרי החתונה עבר לקמינקא והיה סמוך כשנתיים על שולחן חותנו.

הגה"ק הרבי ר' יהושע מקמינקא היה מעריצו של הגה"ק הרבי ר' אייזיקל מזידיטשוב. כשהביא ר' יהושעלע'ה את חתנו ר' שלמה לזידיטשוב בפעם הראשונה אמר אז הרבי: „אתמהה, על מה ולמה לא זיכה אותי הרבי מקמינקא, עד עתה, להכיר את חתנו?" וכל זמן התפילה בביהמ"ד לא הסיר עיניו מהאברך הצעיר.

חסידים מספרים, שתדיר היה הרב מבובוב אומר: „הבחנתי בכך היטב שהרבי מזידיטשוב מתאמץ להפכני לחסידו, אך אני מנעתי את עצמי מלשכוח את סבי הרבי מצאנז ולהישאר חסידו". כך ספוג היה הרב מבובוב בדרכו בחסידות של בית רופשיץ, דז'יקוב וצאנז.

שנתיים היה סמוך הרב ר' שלמה על שולחן חותנו בקמינקא ואח"כ חזר אל שולחן סבו לצאנז ובשנת תרכ"ו עלה על כס הרבנות בבוקובסק, והוא אז בן י"ט בלבד. לעתים קרובות נהג לנסוע אל בית סבו בצאנז שאהבו אהבת נפש והעריך אותו מאד. הוא התפלפל עמו בחידושי תורה והחריכו בדרכי החסידות.

כשהוכתר לרב בגיל י"ט בעיר בוקובסק, נפרד ממנו הרב מצאנז במלים אלו: מסופר בגמרא תענית דף ה' ע"ב: ואמר אילן אילן במה אברכך? אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין, הרי פירותיך מתוקין, שיהא צלך נאה הרי צילך נאה וכו' אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך. וסיים הרב מצאנז זצ"ל:

„ועתה במה אברכך הרב מבוקובסק, בתורה? הרי הנך גאון בתורה. במעלות ובמידות טובות אברכך? הלא מבורך הנך בשפע מעלות ומידות טובות ונאות. אלא מה? אברכך שיהיו בניך ובני בניך דומים אליך".

מהעיר בוקובסק הוא נקרא לכהן ברבנות בעיר אושפיצין. כשעלה שם על כסא הרבנות היתה זו עיר מודרנית ברוח גרמנית מתקדמת והיה עליו לעמול קשות עד שהכניס בה את רוח התורה והחסידות.

הוא נהג לארגן בעצמו את הילדים וללמוד עמם, כן גם הרצה שיעורים לבעלי הבתים שם. הוא גם לחם קשות נגד בתי הספר החילוניים שהילדים למדו בהם. וכך במשך שהותו הקצרה הפך את העיר אושפיצין המודרנית לעיר ואם בישראל שהצטיינה בתורה ובחסידות ועד לשנים האחרונות שלפני השואה היתה אחת מהערים המעטירות ברחבי גליציה.

בשנת תרל"ה, כשר' שלמה היה רב באושפיצין, הוא עם בן דודו רבי משה הלברשטאם מבארדיוב, שהיה בנו של הרה"ק מגורליץ רבי ברוך, סידרו והוציאו, בעיר לבוב, ביחד לאור את הספר שו"ת „דברי חיים" של סבם הגה"ק מצאנז *.

מהעיר אושפצין הוא נתקבל לעיר ווישניצא, מילא את מקומו של הגאון הצדיק רבי אהרן שמלא מקום אביו הגאון המפורסם בעל אריה דבי עילאה ושם הוא יסד בשנת תר"מ ישיבה גדולה לבחורים. יש לציין, שעד אז טרם נוסדו ישיבות בפולין ושמה של ישיבה זו התפרסם עד מאד ומכל קצוי המדינה נהרו תלמידים לווישניצא ללמוד תורה ולשאוב ממעייניות החסידות במחיצתו של המגהיג הגדול. עבודת קדשו נשאה פירות למכביר. נקל היה לזהות את תלמידי ווישניצא שהיו גדושים כמעט כולם בתורה, חסידות ומידות נעלות. פעמים בשבוע מסר הרבי בעצמו את שיעורו ובליל ששי היה הוא וכל הבחורים נעורים כל הלילה.

כפי שהזכרנו למעלה, היתה אהבתו של הרב מצאנז לנכדו אהבה ללא מצרים ואפשר להבין זאת גם מתוך תשובת דברי חיים ח"ב יו"ד סימן ל"ב, כשהוא כותב אליו בזה הלשון: „והתפלל בא בעדי כי חלוש אני מאד".

נוסף לקשרו עם סבו הגה"ק הרבי מצאנז עמד הנכד הקדוש מהר"ש בקשרי לימוד עם גדולי הדור הגאונים המובהקים רבי יצחק אהרן איטינגא מלמברג ורבי יצחק שמעלקעס מלמברג ורבי שמואל ענגעל מראדמישלא ז"ל.

והא לכם זרע קודש דברי קדשם.

**

תשובת הגה"ק מרן מצאנז זי"ע

שוי"ר לנכדי הרב החריף שלשלת היוחסין החסיד גדול בתורה כבוד קדושת שם תפארתו מו"ה שלמה נ"י.

שאלה היות ששכיח פה בעתים הללו אשר בכבשים הריאות יש בהם זהירות לבנה וכאשר נופחים הריאה נתוסף בהם לובן, וקרעתי העור וראיתי אשר הלובן הוא בבשר הריאה ונראה כך דרך הקרומים, והנה לבדוק העור א"א כידוע מהתב"ש דאם לא היה המראה קודם הנפיחה רק אח"כ לא מהני הסרת הקרום ובנ"ד לא שלטה המראה כ"כ קודם רק אחר הנפיחה נתוסף, וגם ידוע דברי התב"ש בשם מ"ה דבבשר לא תלינן כלל רק דאיזה מהאחרונים מקילין בה בה"מ. והנה הבקיאים אומרים שזה בא מחמת מרעה לא טובה ושתיית המים קרים, ולאשר הדבר שכיח הרבה כעת יורנו רבינו א"ז מה לעשות בזה, ע"כ ת"ד השאלה.

מכתבו הגיעני. והנה לפ"ד אשר ידעת כי כעת לעת זקנתי אינני פוסק הלכה למעשה, אך להדריכך בדרך אמת אודיע לך בקצרה אשר התב"ש ז"ל יפה פסק ** דאם לא בדק המראה טריפה וגם הלב"ש לא הקיל נגדו ובפרט דהא ב"ד שאני ממוגלא אם נראה שמוגלא במקום שהיה מראה תולין שהמראה היה מחמת המוגלא, דמוגלא לא רעותא הוא ששכיח טובא כידוע אבל הכא דמראות כאלו אינם שכיחים כלל ורק שבא מעשבים ומים שבמקום הזה גורמים ולכן בודאי המים מכלים את העור כמו בשר הריאה וכיון דחזינן דשלטה המראה לבן

---

* ולא כמו שכתב לבלר אחד בהגדה של פסח שהוצא עתה לאור בירושלים. כי רב אחר סידר השו"ת ד"ח, הדבר הזה לא היה ולא נברא.

** כדאין לציין חביבותם של תלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע להגאון בעל תב"ש ולספריו. כה כותב הגה"ק ממונקאטש בעל דרכי תשובה ז"ל בהסכמתו על הספר שמלה חדשה (מהדורת מונקאטש) וז"ל „שמעתי מאאמ"ו הקדוש זצללה"ה בשם אביו הקדוש זצללה"ה שמקובל מהצדיקים תלמידי בעש"ט זי"ע אשר לשון השמלה חדשה מסוגל לשוב ולזכך נפשו ולא יארע תקלה על ידו כמו לשון הזה"ק וגם השו"ב אשר רגיל על לשונו הסה"ק שמלה חדשה אז בעת זבתו זבח יעמוד לו כח קדושת רבינו בעל שמ"ח להצילו ממכשול ח"ו".

הג"ל בבשר כ"כ יוכל לשלוט בהעור ובודאי טריפה מספק וזה לא יאמר לצרף ולעשות ס"ס ע"י ספק אופתא דאין בידינו לצרף ספק שלנו לספקא דפלוגתא וד"ל.

ובענין הקרטין צויתי להעתיק לך מה שהשבתי לגאונים קדושים מפולין, הרב מפיאסק בידו של ר' מייטשע שו"ב ועמו הרב הגאון המפורסם בקדושה וטהרה הרב מיזופאף והמה שאלו ממני והשבתי להם, ולדעתי ישרו דברי בעיניהם ועשו כפסקי.

ולכן אתה ידידי תשלח דברי להגאון מסאניק אם יסכים כן תעשה.

יותר אין בכחי לכתוב והתפלל נא בעדי כי חלוש אני מאד.

יעזור לו ה' באריכות ימים ושנים, והיה שלום כא"א דורש שלום תורתך ומצפה לראותך בשלום.

ג' לסדר אשר תפרה תרל"א.

הגה"ק מוהר"ש מבובוב זצ"ל נולד בשנת תר"ז, הרי שבשנת תרל"א היה בן כ"ד שנה בלבד.

מכתב זה מלמד על גודל אהבתו של רבנו זצ"ל לנכדו תלמידו המובהק, עד שכותב אליו „אתה ידידי".

רבנו לא זז מלחבבו ומלהעריצו, עד שמזכיר עצמו אצלו ומבקשו שיעתיר בעדו.

יש לציין כאן רוח קדשו של רבנו מצאנז זצ"ל, שעוד בהיותו מהר"ש זצ"ל בן כ"ד שנה בלבד חשש רבנו לאריכות ימיו ומאחל לו אריכות ימים והתפלל בעדו. דבר זה הוא לפלא, מאחר שלא מצינו שרבנו יברך אברך כה צעיר באורך ימים. וברכת צדיק נתקיים כמו שאמרו ז"ל ליום שכלו טוב יום שכלו ארוך.

כן רצוני לציין פרט מאלף מאהבתו של זקינו הגה"ק מצאנז ז"ל על רבינו מהר"ש ז"ל.

זכיתי להסתופף בצ"ק אדמו"ר ר' משה'לע הלברשטם בנו של הרה"ק משינאווא, ושמעתי מפיו, בעת שהיה ילד נתגדל בבית סבו הרה"ק בעל „דברי חיים". בימי הפורים נהג כסבו הקדוש, שעירב הרבה משקאות יחד ושתה אותם, וכידוע שהוא היה חולני מילדותו, ואחרי ששתה המשקאות נסתכן והי' כפסע וכו'. אז הזעיקו אליו גדולי הרופאים והם החליטו שהוא לאחר יאוש. אמנם הגה"ק מצאנז התפלל עליו ויצא בריא ושלם.

לשנה אחרת שלח לו אביו הגה"ק משינאווא אגרת ובה נאמר, כי הוא גוזר עליו שיחזור אליו הביתה לחג הפורים, כי חשש פן יחזור על מעשהו גם בשנה זו, אין סומכין על הנס ולאו בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. ר' משה'לע שקיבל את האגרת מאביו, נכנס לבית סבו והראה אותו את האגרת. אמר לו הסבא, כתוב לו שאשגיח עליך שלא תעשה מעשה כעובדא דמגילה דף ז: לרבי זירא ולא נתן לו לחזור לאביו.

באותו פרק כתבה הרבנית בילא אלמנת הגה"ק ר' מאיר נתן לבנה מוהר"ש שהיא מבקשת ממנו שיבוא הביתה לכבוד חג המצות, כי היא מתגעגעת אליו ביותר. שוב נכנס הבחור ר' שלמה'לי עם איגרתה של האם למר סבו הקדוש והראה לו את מכתבה. ענהו מרן מצאנז, אתה תהיה אצלי בימי הפסח, אויב זי ביינקט נאך דיר זאל זי קומען (אם היא מתגעגעת אליך שתבא גם היא לכאן.

באותו זמן היה שם עוד אחד מנכדי מרן שנתקנא בהנכדים הנ"ל שזקנם הגה"ק מצאנז מחבבם כל כך שאינו נותן להם לחזור הביתה על יו"ט ועומד על כך שיהיו אצלו, הלך הנכד והביא מכתב שההורים מבקשים ממנו שיחזור הביתה, ונכנס אל הקודש פנימה והראה לרבנו הגה"ק מצאנז איגרת ההורים. ענה לו הרב מצאנז, זייער גלייך, פאר געזונטערהייט א היים. (טוב מאד. סע לביתך לחיים ולשלום).

הגה"ק ר"מ משינאווא הסביר, שמלבד שאביו זקנו הקדוש ראה הכל וגם ראה שהמכתב מהנכד השלישי נכתב לפי בקשתו של הנכד, הרי האב הקדוש רצה באמת שנכדיו הנ"ל ר'שלמה'לע ור' משה'לע יסתופפו בצלו זמן רב, כי ראה ברוח קדשו שהמה ינהלו עדה גדולה ע"כ ממנו ילמדו האיך להתנהג, אמנם הנכד השלישי לא יזכה לנהל עדה, הרי לא היה ענין להרב מצאנז שישאר אצלו.

וכן הוה, אשר הנכדים הללו המשיכו אליהם עדה גדולה, והנכד השלישי אשר מפני כבודו של חכם איני רוצה לגלות שמו, לא זכה לנהג בעונ"ה באדמוריו"ת.

העתק מספר שו"ת מהרי"א הלוי הגאון
שר התורה ר' יצחק אהרן איטינגא אבד"ק
פרעמיסלא בלבוב

תשובה בחלק ראשון סימן קכ"ה

כ"ה כ"ח מרחשון תרמ"ח לפ"ק לבוב.

דברי שלו' ואמת לכבוד ש"ב וידיד נפשי הרב הגאון החריף ובקי חסיד ועניו חכמתו תאיר פניו

שושילתא דיחוסא רם וגבה ונשא כקש"ת מו"ה שלמה הלברשטאם נ"י האבד"ק ווישניצא יע"א.

מכתב יקרתו הגיעני ובדבר תשובתו בפרה החולבת דם ראיתי לדברי מעכת"ר... חברי ידידו.

ובסימן קמ"ג

ב"ה אור ליום כ' טוב ארר ראשון תרמ"ו לפ"ק לבוב.

ברכות שמים מעל לכבוד ש"ב רב רחימאי חביב עלי כגופאי הרב הגאון החריף ובקי צדיק חסיד ועניו חכמתו ויראתו יאירו פניו בנש"ק כקש"ת מו"ה שלמה הלברשטאם נ"י האבד"ק ווישניצא יע"א.

לדבר הזה יסלח לי כבוד יקרתו כי לא השבתי על מכתבו עד כה ואחר עד עתה, כי הייתי מוטרד בענינים אחרים נחוצים למעשה וכו', עתה באתי לעיין בדבריו היקרים וכו' ואחר שהאריך בתשובתו כותב בזה הלשון ובדברי מעכת"ה בתשובתו ראיתי הרבה דברים נכונים מאוד וביחוד מה שכתוב בענין ברכת אבי הבן למול, הוא קילורין לעיניים, ולגודל הטרדה אנכי מוכרח לקצר. דברי ש"ב הדוש"ת באהבה רבה.

העתק תשובות הגאון האדיר ראש גאוני דורו מרן ר' יצחק שמעלקעס זצ"ל האבד"ק זוראוונא, בערזאן, פרעמישלא, לבוב, בעהמ"ח ספרי „בית יצחק" המפורסמים בכל העולם, ובספרו בית יצחק חלק ראשון על יור"ד בסוף הספר אחר המפתחות נמצא התשובה, וזה לשונו שם: אעתיק פה תשובה השייך לה' פסח:

ב"ה פרעמישלא ז' אדר ב' קרנו תרי"ם לפ"ק.

שלו' וברכה לכבוד אהובי ש"ב ה"ה הרב הגאון הגדול החריף ובקי הצדיק המפורסם כש"ת מו"ה שלמה הלברשטאם נ"י האבד"ק ווישניצא יע"א.

ע"ד אשר יצא וכו' ומאריך שם בתשובתו וחתם והנני ידידו דו"ש באהבה... ובשו"ת מהר"ש להגאון האמתי ראש הפוסקים בדורו ציס"ע מרן ר' שמואל ענגעל זצ"ל האבד"ק בילגוריי ודוקלא וראדאמישלא נמצא בחלק ראשון סימן ל"ג בתשובתו להגאון הגדול ר' אלטר יחיאל נעבענצאהל ראבד"ק ווישניצא וסטא-ניסלאב זצ"ל ושם בסוף התשובה כתב וז"ל ע"כ הדבר פשוט אחר שכבר הורה בזה הגאבד"ק בערזאן נ"י להתיר, ע"כ גם אנכי מסכים לזה, באופן אם כ"ק הגאון הקדוש מבאבוב שליט"א בצירוף כת"ה יסכימו לזה וכו'.

באעה"ח ד' שלח תרנ"א ראדאמישלא.

ובשו"ת מהר"ש חלק רביעי נמצא ג"כ תשובה בסימן ב' וכתב ג"כ וזה לשונו:

לכ"ק הגאון הקדוש בוצ"ק בנש"ק וכו' כקש"ת מ' שלמה הלברשטאם זצ"ל אבד"ק ווישניצא (ומ"כ בק' באבוב יצ"ו). בדבר פלפולו וכו'.

ג' צו תרמ"ו פה"ק דיקלא יצ"ו.

הק' שמואל ענגעל חופ"ק הנ"ל

העתק מתשובת ספר כנף רננה סי' ו' מהגאון האדיר רבי גטע לאנדא ראב"ד באושפצין שכתב לרבינו ז"ל בעת היותו בגיל ל"ה שנה.

ב"ה, אושפצין ד' פנחס תרמ"ב לפ"ק.

לשלמה אלקים ממעונתו, יצו אתו את ברכתו, עיניו יחזו העיר על תלה, והבית בהבנותו, ידיד ה' אשר אהבו, הרב הגאון המהולל מאד, עמוד הימיני, פטיש החזק, בוצינא קדישא, חו"פ, נר ישראל כבוד שם קדושתו מ' שלמה הלברשטאם אבד"ק וישניצא יע"א שליט"א.

מכתב קדשו הגיעני אחדות אשר אמרתי בעת נסענו יחד עם ארון הקודש שהיה בו ספר תורה, שיש לאחזו ביד דרך מדרון, כדרך קביעות מזוזה, ועיין (מנחות ל"ג) גבי עשאה כנור, והוטבו דברי בעיני, וכעת נתיישב וכתב דע"כ יש חילוק בין ס"ת למזוזה, דהא לרש"י מזוזה מעומד, ואין משכיבין הס"ת על השולחן בשעת קריאה, ואפשר דלרש"י אין הטעם משום גנאי וכבוד יש לחלק בין מזוזה לס"ת, אך לר"ת דמזוזה פסול משום בזיון וכדאיתא (בב"ב דף ק"א) קבורת חמורים הוא זו, כ"ש דיש לחוש לכבוד ספר תורה, וכמ"ש (הט"ז י"ד ס"ס רפ"ט) דרבינו תם אמר כשאזכה ואבנה ארון קודש, ארחיבהו לפי העמדת ס"ת מיושב כס"ת שהיה מונח בארון וזו הוא סדר קריאתו אך לפי זה קשה איך מניחין הס"ת בארון מעומד, הא העיקר להלכה כר"ת, כמ"ש (הש"ך ס"ס רפ"ט) ומצות לעיין בזה, ומחמת שאין לי ספרים פה והוא ענין חדש אמרתי לעורר את מעכ"ת לברר הדבר היטב, ואי"ה בשובי לביתי לשלום בל"ג אקח לי מועד לעיין גם בו, הדושת"ה באהבה רבה ואהבת עולם, עד כאן דברי קדשו.

(נשלח לי מש"ב החו"ב בכל חדרי תורה איש אשכולות מו"ה **יעקב צבי ארנבוג** שליט"א **בן דודי** הגביר החסיד המופלג מו"ה חיים ברוך ארנברג ע"ה המובא בספר מסעות ירושלים והי' מותיקי חסידי ווישניצא ובאבוב).

העתק רשימה בסוף הספר „שדה העיר" מהגאון ר' עזריאל רוזין ז"ל ראב"ד מיהאלוביץ (תלמידו המובהק של הגאון האדיר רבי יוסף שאול נט"ז לבוב זצ"ל ומראש חסידי מונקאטש וז"ל:

ארשום פה למזכרת דבר קטן באגדה. בפ' קדושים כ' כ"ו והייתם לי קדשים כי קדוש אני ה' ואבדל אתכם מן העמים להיות לי פרש"י אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחביריו ותגלו מארץ הקדושה עכ"ל והוא מדרש חז"ל וידוע דברי חז"ל כל פסוקא דלא פסקי משה לא פסקינן לי' (וא"כ מס' הפסוקים הם מסורה מסיני) והנה ידוע מסדר עולם שבית המקדש הראשון נחרב בשנת שלושה אלפים ג' מאות שלושים ושמונה לבריאת העולם וסכום הפסוקים מתחילת ס' בראשית עד הפסוק הזה הם שלושת אלפים שלוש מאות שמונה ושלושים ורמז הקב"ה בתורתו הקדושה שנת חורבן בית ראשון ע"י נבוכדנצר בפסוק זה להודיע שבשנה ההוא לא יהיו מובדלין ויהיו של נבוכדנצר וחביריו לכך כל פסוקא דלא פסקי משה לא פסקינן כי תוה"ק רמזה גדולות ונפלאות וכן בפ' תבוא כתיב כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגור כי תאכלנו התולעת ומספר הפסוקים מן בראשית עד הפסוק הזה מכוונים לשנה שבאו תולעת הפילקסרע באונגארין וצריך לזה חומשים מדוייקים ויראה שהוא מכוון ממש: וכשהרצתי הדברים לפני כ"ק מו"ו הגה"ק ר' שלמה שפירא זצוקללה"ה שהי' אב"ד דקהל מונקאטש לקח קסת הסופר בידו במעמד רבים חומשים מדוייקים וחשב וספר ומנה ומצא הדברים מכוונים וקילס והפליא את החברים האלו וכשנאמרו הדברים לפני כ"ק הגאון המפורסם קדוש ישראל מו"ה ר' שלמה האלבערשטאם יחי' לאוי"ט השיב שהפסוק כרמים תטע וכו' מדבר בא"י (כנראה לרמז הראשון הסכים) ולעד"נ מסידר כתובים הקודמים כגון יוליך ד' אותך וכו' שמדבר מח"ל בזמן הגלות אבל אפילו אם נאמר שמדבר מא"י יתכן שבמספר הכתובים רמזה תוה"ק מה שיהי' גם אח"כ בגלות ולדעתי העני' כוונתי דבר אמת בתוה"ק וד' יאיר עינינו ויראה לנו נפלאות מתוה"ק אשר טמנה ברמז כמה דברים גדולים ונפלאים.

מצאתי לנכון להעתיק תואר שכתב עליו הגה"צ רבי אהרן (בהגה"צ רבי יוסף הלברשטאם ז"ל מקשאנוב) אבדק"ק ביליץ ביאלא. בהקדמת ספרו „מגד ארץ", וז"ל, „בן חדי, אלופי ורבי בחכמה, הגאון הקדוש, חכם הדור וכו' רבי שלמה מבאבוב שליט"א".

גם הגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש ז"ל מזכיר את רביה"ק בהדרת כבוד, וז"ל:

שמעתי מצדיק וגדול אחד זכרו לברכה בדורותינו שהסיר את צורת מגן־דוד ממעילי ספרי תורה או פרוכת שהיו כבר מימים קדמונים ועכ"ז הסירם וקרעם מטעם הנ"ל (ספר דברי תורה מ"ק אות צ"ב).

א"ה כוונתו להגה"ק מהר"ש מבובוב זי"ע ואני זכיתי להיות עד ראיה שהסירו את צורת המגן דוד ממעילי ס"ת, ולפלא שלא הזכיר את שם רבינו הקדוש ז"ל.

עשרה כללים בתורת הקבלה

בעת שרבינו מהר"ש מבובוב היה רב בביקובסק, קיבל טלגרמה מצאנז, שסבו הקדוש הינו חולה אנוש, ועליו לבוא לצאנז. וכן עשה. ובבואו בבית סבו וקיבל שלום, ביקש ממנו הרב מצאנז שישב על מטתו, וסירב מהר"ש לשבת על המטה מפני כבודו של סבו, ואמר לו הרב מצאנז, הנני גוזר עליך שתעשה כפקודתי ותשב על מטתי, וישב על המטה.

הרב מצאנז פתח את פי קדשו באומרו, השי"ת אמר לאברהם אבינו ע"ה למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו', לזאת הנני מצוה לך, דו זעהסט דאך ווי איך האלט, זאלסטו בכל רגע ורגע זיך לאזען פארברענען פאר השי"ת וועגן, איך זאג דיר, עס שטייט, כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, זה נשטם וזה נשטם, כידוע לך, אוואו עס איז פאראן א רשע אפילו אין ארצות המערב האט ער מיר פיינט, וגם אתה תסבול מזה, שהרשעים אפילו הרחוקים ישנאו אותך. אמנם אל תירא ואל תחת רק חזק ואמץ בתוה"ק כי דידן נצח.

וכעת אני אומר לך, שתורת הקבלה אי־אפשר לדעת אותה על בוריה רק כשזוכים ושומעים אותה מפי אליהו, או לפחות מאיש אשר קיבל מאליהו זכור לטוב, ואם תזכה ללמוד מפי אליהו, הרי מה טוב ומה נעים, ואם ח"ו לא, אני אלמדך ואמסור לך עשרה כללים בתורת הח"ן, ומהם וועסטו קענען אריינשייגין אין יעדין מענטשן בשורשו ביז אדם הראשון.

וכן אספר לך מעשה שהיה, להחוזה מלובלין זי"ע

נולד בן זכר מזווג שני, והמגיד הקדוש מקוזניץ זי"ע נתכבד בסנדקאות, וכאשר שתה יי"ש בעת הסעודה ואיחל ברכת „לחיים" להחוזה מלובלין, בירך אותו בזה"ל, איר זאלט ווערן אן אלטער איד לא פחות ממני, אולם מיט מער תורה מיט מער חכמה און מיט מער יראת שמים. בברכה זו אני מאחל גם לך, שתזכה לאריכות ימים ושנים אבל ביותר תורה, חכמה ויראת שמים מאשר יש לי.

מעשה זו זכיתי לשמוע ממוהר"ש עצמו בשנותיו האחרונות ביום ראש השנה, וסיים, שמקוה שברכת סבו תקויים בו ויתרפא ממחלתו.

ושמעתי מאיש ת"ח ושמו היה ר' הרשיל ראסט מעיר שינאווא, שבעת שבא אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש מבובוב לדודו הגאון הקדוש עליון משינאווא בעת התארחותו בקלאסנא, שאל אותו דודו משינאווא, שמעתי עליך לאמור, שהנך מתנהג באדמורו"ת ומקבל פתקאות, מי לימד אותך לקרוא פתקאות? ויען, הסבא קדישא לימד אותי לקרוא פיתקאות, וסיפר לו גם העובדה הנ"ל, שמסר לו העשרה כללים בתורת הח"ן.

חביבות דודו הגה"ק משינאווא לאדומו"ר הגה"ק מוהר"ש מבאבוב זצללה"ה

עובדא ידענא שאבותינו ספרו לנו ומפורסם בעולם החסידות אשר אחר ההסתלקות של הסבא קדישא אור העולם ומנהיגו השר התורה רבנו חיים הלברשטאם זצללה"ה בעל ה„דברי חיים" מצאנז זכי"ע לא עזב בנו בכורו הקדוש מרחם אמו רבנו הגדול והקדוש איש האמת מרן ר' יחזקאל שרגא בעל „דברי יחזקאל" האבד"ק שינאווא זצללה"ה את העיר צאנז במשך השנה, כאשר היה ברצונו לאחוז את כסא קדשו של אביו רבנו הקדוש מצאנז שהי' ראוי לו משורת הדין, למלא מקום גם ברבנות העיר צאנז ולא רק באדמורי"ת שהי' ממלא מקומו של אביו המאור הגולה זצללה"ה.

ואולם היה שמה אליה וקוץ בה בשביל שאחיו הגה"ק ר' אהרן זצ"ל שהי' מקודם עוד על פני אביהם רב הגליל שנקרא „קרייז רב" והי' דירתו בעיר צאנז, ובעבור זה היה סכסוך בין מעריצי רבנו הקדוש משי־ נאווא מרוב מנין ורוב בנין של העיר, לבין מעריצי אחיו הצעיר הנ"ל, בטענתם שאין דוחין נפש מפני נפש, וכאשר ראה רבנו הקדוש משינאווא שלא סגי בלאו הכי ומוכרח לבוא לידי מחלוקת, עם מעריצי אחיו, ע"כ גמר בדעתו לעזוב את העיר צאנז ואמר לאנ"ש אשר אפילו שידע שסוף כל סוף הוא ינצח אבל „הנוי והנצחו" רק לחי עולמים ולא לשום בשר ודם אף כי הצדק אתו. בימים ההם ובזמן הזה הופיע ביקרו להסתופף בצל הקודש משינאווא בימים האחרונים של חג הסוכות בעיר צאנז, בן אחיו הוא רבנו גאון ישראל וקדושו מרן ר' שלמה ה"ש זצללה"ה מבאבוב שהיה אז הרב אבד"ק אשפיצין והגליל כאשר היה רגיל מקודם להסתופף בצל הקודש של סבו הרשכבה"ג בעל דברי חיים מצאנז זצללה"ה בימים האחרונים של חג הסוכות.

רבנו הקדוש בעל „דברי יחזקאל" זצללה"ה שמח עם בן אחיו הקדוש עד למאד ואמר לו תומ"י אחר קבלות שלו' אשפיצינער רב הנה עד היום לא נהגתי בעצמי שני דברים ממנהגי ימים אחרונים של חג כאשר נהג א"א הגה"ק זכרונו לברכה הכ"מ, האחד תקיעות שופר בין הקפות בהושענא רבה, ואני לא נהגתי כזה יען שגם הרבה צדיקים לא נהגו בכך, אבל כעת שאני באתרא דמר כבוד אבי נשמתו בגנזי מרומים בעיר צאנז לא אוכל להתעלם ממנהג הזה משום כבוד אבא ומה גם שיש למנהג הזה סמך מזוהר הקדוש, אעשה כן גם אני [אמר הכותב אני הדל מצאתי סמך לזה מהירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח שאיתא שם אמר ר' יונה, כתיב ישעי' ב"ח ואותי יום יום ידרשון זו תקיעה וערבה, ואיתקש תקיעה לערבה, אשר שניהם ביום אחד].

והמנהג השני הוא לעשות הקפות עם ס"ת ביום שמיני עצרת ואני לא נהגתי כזה עד היום, אבל מטעם הנזכר גמרתי ג"כ לערוך את הקפות ביום שמיני עצרת ואמנם כאשר אתה היית הנכד שעשועים ותלמידו המובהק של כ"ק אבי הגה"ק זצללה"ה ובאת מביתך להסתופף בצילי על הימים אחרונים של חג הסוכות, הנני מכבד אותך להיות תשליח צבור של ההקפות ביום שמיני עצרת הבע"ל ואתה תנהג את ההקפות בנוכחותי ולעיני כל המסתופפים, ובטח לא תשנה כלום ואפילו בניגונים כאשר היה עם אבותינו, וכן היה שרבנו הקדוש מבאבוב נהג את הקפות ביום שמיני עצרת לשמחת כל החסידים ולשמחת דודו הרבן של ישראל משינאווא זצללה"ה ומזה נוכל לראות גודל חביבתו בעיני דודו, הצדיק אמת זכותם יגן עלינו.

מ ו צ ל מ א ש

הדבר קרה בווישניצא, במקום שהגר״ש זצ״ל שימש ברבנות לפני שנבחר לרבה של בובוב.

פעם בחול המועד סוכות, ביושבו בסוכתו, מוקף ע״י מספר מקורביו, הוריד לפתע את ראשו ונרדם. הדבר ארך כרגע ומיד התעורר. בסוקרו את מקורביו שאל, האם הארכתי בשינה?

— רק רגע — השיב לו אחד ממקורביו.

— הרי זה ממש פלא — אמר הרב זצ״ל, לפעמים חולמים במשך רגע אחד על דבר שבהקיץ היה לוקח שעות.

והרב המשיך: זה עתה חלם לי, כי אני והרב מברדיוב ז״ל עמדנו לפני זקננו בעל הדברי חיים זצ״ל, והסבא הוציא יארמולקע ואמר: ,,הא לך״.

בשומעו את דברי הסבא, הושיט הרב מברדיוב את ידו בכדי לקבל את היארמולקה, נענה אליו הסבא: ,,מהיכן הנך יודע שהתכוונתי אליך? השיב הרב מברדיוב: ,,משום שהוא כבר יש לו״ (הרג״ש זצ״ל הי״ לו יארמולקה במתנה מאת בעל הדברי חיים זצ״ל).

השיב הסבא: ״כן, כן, זה יש לו״ והוא לקח את היארמולקה ונתן אותה אלי. כאשר החזקתי את היארמולקה בידי, התעוררתי.

ביום אסרו חג השתתף הרב זצ״ל בפדיון הבן שהתקיים בכפר אחד לא רחוק מווישניצא. בעת שישב בסעודת המצווה, נכנס צעיר אחד ואמר שרואים מרחוק שעשן סמיך עולה מווישניצא, מסתבר שפרצה דליקה. הרב זצ״ל וכל הקהל רצו מיד החוצה ואמנם ראו שלהבות אש מרחוק.

הקהל שהלך יחד עם הרב רצו לשוב הביתה במהירות רב, בחושבם כי בתיהם בוערים. הרב זצ״ל ראה את פחדם, ואמר: ,,לאן אתם רצים? — הרי אני רואה ביתו של מי בוער, אני אומר לכם שאף בית אחד שלכם אינו עולה באש״.

למרות שמרחוק היה זה בלתי אפשרי לראות איזה בית בוער, בכל זאת, בשומעם מפי הרב זצ״ל הבטחה כזו, נרגעו. חזרו כולם ונכנסו לבית וברכו את ברכת המזון. לאחר מכן עלו לעגלה וחזרו העירה, לווישניצא.

כשהתקרבו לווישניצא, אמנם נוכח כל אחד מהם לדעת, ששום בית שלהם אינו בוער — אלא ביתו של הרב עלה כולו באש, עד יסודו.

הרב זצ״ל הסב את פניו לקהל ואמר להם, ,,בודאי הנכם מתפלאים איך ראיתי מרחוק ששום בית משלכם אינו בוער?! לא היה בזה שום מופת. לפני שנתמניתי לרבה של ווישניצא שימש שם ברבנות בעל אריה דבי עילאי זצ״ל. מחלוקות גדולות על העיר, שהעיר תישרף. והרב המשיך, כאשר נתמניתי לרבה של העיר, השתטחתי על ציונו של פרצו או נגד הרב. לפני פטירתו השאיר ,,לטותא״ בעל אריה דבי עילאי והתפללתי שימחול לאנשי העיר על שציערו אותו. לכן — אמר הרב זצ״ל — אין כל פלא בכך שידעתי שבתיכם אינם בוערים, כי הרי התפללתי עבור כל אחד מכם, אבל שכחתי להתפלל בעד ביתי.

כשהרב זצ״ל חזר לביתו ראה והנה כל הבית נשרף, והרב התמרמר מאד על כך, כי בביתו היו חפצים יקרים, כלי כסף שונים מצדיקים קדמונים, וחפצים רבים מאד היו לו בירושה מזקניו בעל הדברי חיים זצ״ל והרבי ר׳ אליעזר״ל מדזיקוב זצ״ל (הוא הי״ נכדו מצד האם, והנהג הי״ בדזיקוב שהבנות ירשו כמו הבנים) — היו לו גם ספרים נדירים רבים, ששם אין למצוא אותם. מכל זה נשאר מאומה, הכל עלה באש.

בהסתכלו על הבית השרוף, אמר הרב זצ״ל למספר בחורים, שייכנסו לבית, אולי ימצאו עוד משהו, הבחורים התחילו מיד בחיפושיהם בכל פינות הבית. במקום אחד מצאו כסף מותך, היו אלה חפצי הכסף שהיו בארון הכסף והותכו מחמת חום האש. לאחר מכן עשו מכסף מותך זה כוס גדולה שבבובוב השתמשו בזה לכוסו של אליהו.

בעומדו ליד הכסף המותך, שמעו כי בחור אחד שהלך בינתיים לחפש בפינה אחרת צועק ,,מצאתי משהו״. הם נחפזו מיד לעבר הבחור וראו כי בנייר היה עטוף יארמולקה. הנייר מסביב נשרף כולו, אבל היארמולקה (הנקרא מיצייל) נשארה שלמה.

מיד מיהרו לעבר הרב זצ״ל והראו לו את המציאה, שמחתו של הרב עברה כל גבול. בהסתכלו היטב היטב על היארמולקה סקר הרב את פני הנאספים

סביבו, אם יש ביניהם אחד שגנכח בשעה שנגרדם בסוכתו.

כאשר ראה הרב שישנם חלק ממקורביו במקום, נענה ואמר, „נו, בודאי הנכם זוכרים עוד את חלומי בחול המועד הסוכות, איך שסבי זצ"ל הושיט יארמולקה ואמר „הא לך", והרב מברדיוב רצה לקחתו, מכיון שאמר שיש לי כבר יארמולקה, והסבא השיב לו, "כן, זה יש לו", ואכן "זה" יש לי — ושום דבר אחר לא נשאר בביתי. הסבא זצ"ל פעל שיארמולקה זו תישאר אצלי".

לאחר מכן כינו את היארמולקה (מיצעל) בשם — מוצל מאש, כי זה היה הדבר היחיד שניצל מהשריפה.

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמר.

דרשת הגה"ק מהר"ש בעת שנתקבל לכהן פאר בק"ק וישניצא

הגה"צ רבי שלמה הלברשטאם ז"ל אבד"ק באבוב בעת שנתקבל לאבד"ק וישניצא בדרשו הדרשה הראשונה פתח לה פיתחא להאי דרשתא בגודל ענות צדקו, מי אנכי ומה אנכי כי באתי עד הלום להיות מאחז פני כסא הרבנות בקהלא קדישא הדין אשר גאוני הזמן פארי הדור ישבו בה כסאות למשפט מדור דור.

אמנם כן לא אעשה שקר בנפשי לחשוב כי ראוי אנכי למלאות מקומם ולעמוד תחתם לעשות גדולות ונצורות כאשר עשו הם, חלילה לי מלחשוב כן, כי ידעתי נפשי ומעוט ערכי עלי.

אגידה לכם משל נכבד ואז תשכילו על מה הוקמתי על להיות רועה צאן קדשים בעיר ההוא, מלך גדול אחד בנה ארמון גדול ונשגב ויקרא לכל האומנים הצירים היותר גדולים ומצויינים בתבל והיה בתוכם אומן אחד גדול ונפלא אשר אין ערוך אליו בכל העולם, והאומן ההוא עשה ציורים נפלאים מעשה ידי אמן מרהיבי עין הרואה, ולא היה שום אומן בתבל שיכול לעשות כמתכונתו, המלך לא הניח את האומן ההוא לנוע מהיכלו כי אם החזיקו בחצרו למען יוכל לתקן כפעם בפעם את הציורים ההם. עברו ימים וימת הצייר ההוא ואיש לא היה לתקן את הציורים כמו הצייר ההוא ובכן נתקלקלו הציורים לאט לאט והחדם נהפך למשחית, ולא יכול המלך לדור בו, ויצא משם ויטע אפרנו בארמון אחר, ובכן נשאר ההיכל הראשון שמם מאין יושב מהכותלים והציורים שעליהם נתמלאו אבק ועפר עד אשר לא ניכר מראיהם, ויצר המלך מאד על הציורים הנפלאים ההולכים לאבדון, ויקרא לכל האומנים במדינה, עשו זאת איפוא והסירו את האבק מעל הציורים לבל יהיו מכוסים מעיני בני אדם.

וסיים הרב, המשל עלי ימשול, הנה הגאונים הראשונים אשר שמשו בקדש בכתר הרבנות הם הציירים הגדולים והנפלאים אשר בחכמת תורתם ויראתם עשו ציורים יפים ונפלאים מעשה צעצועים בתורתנו הקדושה, אבל בעוה"ר באפיסת הקדושים האלה, אבדה חכמת חכמים ובינת נבונים הסתתרה, ואיש אין בארץ למלאות מקומם לעשות כמעשיהם ציורים יפים כאלה, אף לתקן את אשר עשו, ובכן נתאבקו בעו"ה הציורים היפים ונתמלא אבק ועפר ותורה ויראה מונחות בקרן זוית באין דורש ואין מבקש, לכן באתי אנכי לא לעשות ציורים יפים כמותם כי זה אין בכחי רק להסיר המסכה הנסוכה עליהם, ולטאטא במטאטא את האבק שנפל עליהם, למען יתראו ויתגלו בהדר יפים כאשר בתחלה.

תשוא"ח לב"ד הרבני החסיד מו"ה פנחס ארנברג הי"ו מת"א שהמציא לי ספר זה.

(ספר ש"ח של תלמידי חכמים דף ט"ו)

שמעו של הגה"ק מהר"ש מבובוב זצ"ל יצא לקצוי תבל, כגאון אדיר וכצדיק נשגב. כאמור גדולי דורו נסעו אליו, ביניהם הגאון רבי אליעזר דייטש הרב מבוניאד בעל תבואות השדה ופרי השדה. והגאון ר' שמואל אבדק"ק ור"מ בק"ק אונסדורף בעמח"ס באר שמואל, (והוא נהג לשלוח את תלמידיו לבובוב בימי ג' רגלים) והגאון בעל ערוגת הבושם זצ"ל ועוד הרבה גדולים בפולין וגליציה יש מהגדולים שנסעו לבובוב ויש מהם שבקרו אותו במרחץ ברדיוב.

רבים הם שפנו אליו כדי לקבל את הסכמתו לספרים שיצאו לאור בזמנו. אני מביא לדוגמה מספר הסכמות שנתן, אם כי ודאי שישנן עוד הסכמות רבות ממנו שלא הצלחתי למוצאן. יצויין, מקום הכבוד שכולם נתנו לו, יחד עם גאוני וקדושי הדור באותה תקופה, את התוארים המופלגים שבהם מכתירים אותו.

בהסכמה זו מופיע רבינו הגה"ק בהסכמתו ביחד עם
הסכמת דחד זקן האדמורי"ם בדור הרב משיבאווא זצ"ל

הסכמות

הצדיקים הגאונים הגדולים המפורסמים בעולם נ"י ע"ה פ"ה פאה"ד עמודי העולם אשר מפיהם הקדושים אנו חיין, ואין גוברים עליהם את ההלל, כאו"א לפ"ע נודל נאונו וצדקתו וקדושתו ד' עליהם יחי', ההסכמות הדפסתי כפי הזמן שקבלתי מידם הקדושה:

כ"ק אדמו"ר זצללה"ה זי"ע ועכי"א מק"ק שינאווא יצ"ו.

לאשר נדרשתי מאת מוכ"ז היקר כבוד הרב המופלג י"ח וכו' מו"ה **אברהם יוסף** נ"י מעיר לאדו. שביקש ממני ליתן הסכמה על ספר חידושי גפ"ת ברכות, שבת עירובין, שילמו בקדושה וכטהרה מפה קדום גאון ולדיק מפורסים בדורו כקש"ת מוהר"ר **זאב וואלף** זללה"ה זי"ע ועכי"ח. שהי' אב"ד בק"ק ליוענסק. חבר דניק מאת הרבי ר' **אלימלך** זללי"ה זי"ע ועכי"ח. והנה לאיתי מעט בהכתב יד הקדום הזה, כי בעוה"ר לאיני יכול לעיין הרבה, רק גם בזה המעט לאיתי כי החידושים המה חידושים נפלאים ומולדים מאד, ולומדי תורת ד' ימלאו נחת בדבריו הקדושים, וכבר העידו כמה גאונים ולדיקים גדולים, וא"ל להסכמתי רק לדוב חיבת הקודם החיבור והמהבר זללה"ה, וחיבת התורה ולומדי, וטובת הרב המוכ"ז המו"ל יחי', לא לחונע מלהודיע ולבקש לכל מבקשי ד' שיהיו בעזר הרב המוכ"ז היקר יחי' שיוכל לגמור במוקדם הספר הקדום הזה, וחי"ם כשילת מביהד"ם, לבקש מאד מאת כל לחבי' לבל כל חו"ח יקח הספר התורה הזה חל ביתו, כי ברכה בו, ובזה יביא ברכה והצלחה רבה חל תוך ביתו, ועי"ז יוכל הרב המוכ"ז יחי' להוליא לאור שאר החיבורים הקדושים לבל ת"י מאת הרב הגאון והק' המחבר זללה"ה, וזאת ידוע שכל המוליא לאור בת"י הבת בידו לאחור הדפסה שנית בלי רשותו בכל המדינות עד זמן רב לאחרי חמשים שנה, לכן חלילה להדפיס ספר זה שנית בלי רשות מוכ"ז הנ"ל וב"ב ובודאי שהרית ישראל לא יעשו טולה, וזכות הרב הגאון והק' המחבר זללה"ה יגן על כל המסייעים להלילם מכל רע, ולהשפיע להם ברכת טוב, לבני הבותב לכבוד התורה ולומדי.
וחי"ם כשילת לאור יוצי הפי"ם לרחותו וליקח חומו, מ"ק נתתי כנהוג:

היום יום ג' נח תרנ"ח לפ"ק שינאווא יצ"ו. הק' **יחזקאל שרגא האלברשטאם.**

כ"ק אדמו"ר שליט"א האבד"ק באבוב יצ"ו

הן כ' ידידנו היקר הנכבד המוכ"ז הרב החו"ב החביד המפו' י"ח חו"ב מו"ה **אברהם יוסף** נ"י מעיר לאדו, בא לפני והראה לי בתב יד קודם חידושים יקרים ונפלאים מאד על מסכתות ברכות שבת, עירובין, שילמו מפה קדום ד' הגאון הגדול הלדיק המפו' בדורו בקש"ת מוהר"ר **זאב וואלף** זללה"ה זי"ע שהי' אב"ד בק"ק ליוענסק. והנה הסה"ק הזה ח"ל שום הסכמה בעולם, כי ממקום קדום יהלכו, ואור בהיר היה בשחקים, ולא בחתי בזה רק לבקש מאת כל אנ"ש היקרים יחיו לבל כל חו"ח יקבל הסה"ק הזה חי"ם כשילת במהרה מביהד"ם, בחיב לבל יום עליו, כי מלוה רבה היא מאד, להפיץ תורתו תורת חמת ע"פ הבל, ונם לחכי לקבל בל"ג הסה"ק הזה חי"ם כשילת מביהד"ם בנפש המדבר לכבוד התורה ולומדי. ולמען גודל המלוה:

הק' **שלמה האלברשטאם** חופה"ק באבוב יצ"ו:

כאן מופיעה שוב הפעם הסכמתו יחד עם דודו הגה"ק
משינאווא זצ"ל וכן עם הגאון רבי יצחק חיות אבד"ק
בראדי, והגה"צ רבי יחזקאל מרדומסקי, זצ"ל.

הסכמת הגאונים הצריכים המפורסמים

מוכ"ז הרבני המופלג החסיד
נכמ"ק מוה' **אברהם** כ"י
מק"ק צ'ילקמין יל"ו עוסק
בהדפסת כתבי קודם כל זקנו
הגאון הקדוש מוה"ר **אברהם** נת
הלוי העליר זללה"ה לבד"ק
דאליכא יל"ו וחיו על הגאון
הקדוש מוה"ר **משולם פייבש**
זללה"ה מזבריזא וצוואתי טובא
גדולה לסולית לאור תורת חכם
ולדיק לזאת ראוי וכהן לכל
ישראל לסייע למלוה זו להקדיש
כסף מלא להחזיק יד מוכ"ז
סיוכל לגמור בכי טוב אם אמר
החל חכות המאבר יעמוד לכו
סדבני תורה לא ימוטו מפיכו
וזרעיכו וזרע זרעיכו מעו"ע
וכחם לגאולתיכו ופדות נפשיכו
נאחרים צימיכו מ"ם :

דברי הכותב לכבוד התורה
ועומדי' בעמ"ח היום יום ג'
לסדר זאת אקת התורה בבל"ת
נפ"ק :

הקטן יחזקאל שרגא
הלבירשטאם החוס"ק סיכלוות
י"ל :

הן מוכ"ז הרבני המופלג החסיד
הירא מוה' **אברהם** כ"י
מק"ק צ'ילקמין עוסק בשלום
רבים להעלות על מכבם הדפוס
כתבי קודם אחת זקנו הגאון
הקדוש המפורסם מוה"ר
אברהם זללה"ה אבד"ק דאליכא
יע"א אשר מחכמי
קלויז דק"ק בראדי יע"א שהוא
דבר המופרסים בכל העולם אשר
חכמי הקלויז הכ"ל הי' גאיכים
מובהקים לדיקים קדושים כמלאכי
מעלה והכתבים המה מקודדים
ע"ד מוסר חדושים נפלאים ע"פ
הסוד ונהדרכות ימיות בעבודת
השם דברים מתוקים מדבש .
וגם חלק ח' ע"פ פלפול לייטב
קושי' המהרש"א ז"ל על המהרש"ל
ז"ל וגם חלק שו"ת הלכה למעשה
ולע"ע רלון ר"ח הכ"ל להדפיס
חלק המוסר בדרך הדרוש הכ"ל
וכאשר יעזור לו השם ברחמיו
לזי ידפיס כל החלקים הכ"ל .
והנה צוואתי מלוה רבה לקייט
לו בכל מה דאפשר למען יוכל
להוליא מאשמתו העוצה מכח
אל הפועל להדפיס כל החלקים
מהחיבור היקר הזה וחיבור כזה
אין לדיך לשום הסכמה כי אלבד
אתא הלי נברא יקירא ס"ה הרב
המופלג נחוי"ר מוהר"ר
אברהם לאהליר כ"י מילידי
עירכי ואייתי ספרא קדישא
כי"ק בידי' מזקיכו הגאון הלדיק
מוהר"ר **אברהם** נת העלליר
זלוק"ל שהי' אבד"ק דאליכא
בשנת תקל"ז ובידו הסכמות
מגאוכי קדמאי לריוון דאורייתא
ז"ל וגם מגאוכי לדיקי דוריכו
ה"ו וגם עייכאי בהספר הזה
ומלאתי מכו מאחקים וכולו
מאמדים דבריס נפלאים בחריפות
ובקיאות בהרבה קונ"ות בש"ס
ופוסקים ומידושים על התורה.
ובללון המופלא מוהר"ח הכ"ל
לאוליאם לאורה . לכן גם ידי
הכון עמו ואמיכא לפעלא טבא
ייאר כאו ואילו אזכה לבלוע
זאתו העוב ובאתי מ"ק בהוג
ואי"ה בלאת השי' הקדוש אריזותא
דאבראם לאור עולם אקא אי"ה
ספר אחד בל"ל ולראי' בשעה"ח
פה בראדי יום ה' לסדר זאת
אקת התורה אבב"ד לפ"ק :

הלעיר **יצחק** בהגאון מוהר"ל
חיות זל"ל החבדק"ק בראדי
והגליל :

מפורסים אי' האאזר הכ"ל לגאון מובהק וקדוש בזאן הקדוש החלקי **הבעש"ט** זללה"ה יש עוד
על החיבור הבבואת הרבה מגדולי הדור הגאוכים הלדיקים אשר אי' בזאן החוץ ובאתי בזה רק
לעורר לבב אכשים יקרי לב לסייע בידי מוכ"ז ולהעביק לו .ואיעצ בשפש לאזן יוכל לבלע מעשיהו
ולהוליא לאור עולם החאדה הגבוזה הכ"ל וזכות האאזר הקדוש הכ"ל יעאוד לכל האסייעים בידשעו
יאושע גדולה בשפש ובגוף ויכללו אכל לרוה ולוקה ויעלו מעלה בתורה ובירואה ובעושר ובכבוד
בשפש האדבר לכבוד התוש"ק ולכבוד קדושת האאזר זללה"ה :

היום יום ג' לסדר בבל היולה אפיו יעשה בוכה יוסלים לפ"ק בתבוב יע"א.
הק' **שלמה האלבערשטאם** החוש"ק **באבוב** יע"א.

גם אכי אקא בל"ל ממוכ"ז הש"ה המופלג בשם"ק מוה"ר **אברהם** כ"י מצילקאמין ספר הקדוש מזקיכו
זריזותא דאבראהם בלאר יבא מבאה"פ ובקבתי מכל אכשי שלומיכו ליקא בהכה לאוך בימס
הספר הקדוש הלז . כ"ד **יחזקאל** הבהן בשם"ק זללה"ה מלאדאמשק.

בהסכמה זו מופיעה הסכמתו יחד עם הסכמותיהם של דודיו הגה"צ מצאנז מגורליץ, מטשיחוב ומראצפערד, זצ"ל.

הסכמות

הרבנים הגאונים הצדיקים הקדושים המפורסמים גדולי דורינו שליט"א בני רבינו הק' המחבר זצוקללה"ה:

בעזה"י

חויתי לים מהיר במלחמת הקודם ידידי הרבני החסיד המופלג מו"ה עקיבא הכהן ליבער כ"י מק"ק יאשיניצא. נדבה רומו להגיה ספר הק' דברי חיים על התורה ומועדים מח"ת מו"ר הגאון מאור הגולה זללה"ה. ולעשות תקונים ומרלה מקומות לאסר בעת העתקה ובעת הדפוס נפלו כמה שגיאות ועי"ז דבריו הקדושים שמומים וחמומים. והרב הנ"ל האיר דבריו בהתקונים ומראה מקומות שעשה. ונהנתי מאוד ואומר לו יישר כחו וחילו. ואי"ה לקח ממנו ספר לאסר במחיר לאסר יומא עלי. דברי אלה המדבר לכבוד קדושת כו"ח היום יום ח' פ' לחמור. כ"ו למ"טמוזים תרנ"ה לפ"ק. פה"ק צאנז יע"א:

הק' אהרן הלברשטאם לאבד"ק הנ"ל.

ב"ה.

נם אני רליתי הכת"י שחיבר הרבני המופלג החסיד מו"ה עקיבא הכהן ליבער כ"י מק"ק יאשיניצא. התקונים על סה"ק דברי חיים מכ"ק מ"ת מו"ר הגה"ק רשכבה"ג זלוקללה"ה. והוטב בעיני ורלוי לחתכו להתי גברת מוכ"ת. בחתי עה"ת ה' במדבר תרכ"ה לפ"ק:

הק' ברוך הלברשטאם
אבד"ק נארליץ.

ב"ה.

הן ידידי הרבני המופלג החסיד מו"ה עקיבא הכהן כ"י מכוה ליבער מק"ק יאשיניצא יע"א. טרח ועמל לעשות התקונים לספר הקדוש דברי חיים על התורה ומועדים מאת כ"ק מח"ז מו"ר הגאון הקדוש רשכבה"ג זלה"ה זי"ע ועכ"י. וממאת שהמעתיק הרחמן לא הבין כ"כ עומק כוונתו הקדושה בכל מקום. וכתב יד קדשו לא הי' בנקל לקרות. לכן טעה לפעמים. והמעתיק השני עוד הוסיף טעותים. לכן נמלא במקומות רבים עניים לאסר המה קשים להבין. ובהדפסה רחשונה עשו לוח התיקון על החלק ח' לאך על החלק השני לא עשו כלום. ונם בח"ת לא תקנו כרחוי. אשר לא כן ה"ר עקיבא הנ"ל אשר עשה כעת תקונים. מהחל עד כלה לא הניח דבר אחד אשר לא תיקן כראוי. ודבר טוב ודבר נדול הוא לתקן. למען יוכלו בנקל יותר לעיין ולהבין דבריו הקדושים לעורר לבות בני ישראל בדברי רשפי אש שלהבת אור התור"ק לעבודת הבורא ית"ש ביראה ובאהבה בקדושה וטהרה. ומוטל עלינו להחזיק טובה להאיש הנ"ל אשר טרח עצמו בזה. וכאסר ידים התיקונים ידים על תבנית דפוס מונקאטש ועל תבנית דפוס קרילקא. למען יוכל כל איש מי שיש לו ס' דברי חיים ליקח אצלו ולהדביק לספרו: וגם אני לקח בל"נ מאתו ונתתי לו מעות קדומה בעהו. וממני ירלה כל איש וכן יעשה לסייע לו בסיוע שים בה ממש. למען יוכל לברך על המונמר בנקל. ובעז"ה יגן בעד כל אסר יהן ידו אתו זכות בעהמ"ח הקדוש מח"ז מו"ר זלה"ה. וימלין בעדו להריק עליו כל השפעות טובות ממעון הברכות. ובעה"ח יום ג'. י"ב אדר ב'. תרנ"ד לפ"ק באבוב יע"א:

הק' שלמה הלברשטאם.

ב"ה

הן כל יקר לאחה עיני הגהות על ספר הקדוש דברי חיים מכ"ק מאמ"ו הגאון מים אלקים זללה"ה. זי"ע ועכ"י. לאסר הביא לפני הרבני המופלג החסיד ושלם מו"ה עקיבא כ"י מעיר יאשיניצא לאסר טרח מאוד להבין דברי הספר הק' הנ"ל. ומלה רבה מאוד לסעדו ולתמכו בכל מקום בואו למען יוכל להוליא לאור הגהות הנ"ל. וכל"ל כשילא מביה"ד לאקח נם אני ספר ח'. וזכות ת"ח מו"ר הגה"ק מחבר דברי חיים זלה"ה יגן בעדינו ויסמור לחומנו מכל רע ויצליחנו בכל העניינים.

הק' יצחק ישעי' הלברשטאם
לפנים אבד"ק ט ש ח ו ף חוב"ק קראקא.

ב"ה טארנאוו.

נם אני ברלותי שאחי הרבנים הנאונים הצדיקים המפורסמים שליט"א מסכימים עם ידידנו ה"ר עקיבא הכהן ליבער מיאשיניצא נ"י ומצחים ההגהות שלו על ספר הקדוש דברי חיים עה"ת ומועדים. לכן גם אני לקח לי"ה ס"ת ומסכים אני שיוליא לאור מחברתו מרלה מקומות ותקונים על סה"ק ד"ח מח"ת מו"ר הגה"ק רשכבה"ג זלה"ה. זי"ע ועכ"י. וע"ז באתי עה"ת היום יום ל"ה למב"י תרנ"ה.

הק' שלום אליעזר הלברשטאם
בהרח"צ מצאנז זלח"ה.

בספר זה שוב מופיעה הסכמתו במקום הראשון משינאווא זצ"ל והגה"ק מוה"ר שמחה ישכר בר ואחריו הסכמותיהם של הגה"ק מה"ר משה הלברשטאם הלברשטאם מצעשינוב זצ"ל.

הסכמות

הסכמת כ"ק אדומו"ר הגאון הקדוש צים"ע רשכבה"ג מבאבוב שליט"א

ב"ה

הן ידידי הרבני המופלג החסיד מו"ה אפרים ג"י מכונה עהרליך כרגילו להעלות שנית על מכבש הדפים ספר היקר מבלול יופי על מגלת קהלת מאת קדוש ה' ונעים מפיהם מו"ה אלי' אשכנזי זללה"ה והי' נקרא בפי כל ר' אלי' בעל שם ובהדפסה הראשונה זה ערך כ' מאות בנים נתנו עדותן נדולי הדור מאחר הי' בעת ההוא והפליאו את המחברת הלז עד למא"ד. ומי מכבי להוסיף על דברי הרמאזים הנעלים הקדושים זללה"ה. ובאתי בזה רק לבקש ולעורר את לבב נדיבי עמנו שיקחו כ"א את הספר הנ"ל בכפל מלא כי הוא מלא דברי חכמה וירחה ותושלת נדול לפני כאו"א מישראל למען כו דברי חן ועשם ומרגיע לנפשו נורכים יפרים בעבודת ה' בדרכי התוה"ק. ונם הנני לנדור נדר נפני עומי עולה שלא ישיבו נבול הרבני החסיד הנ"ל לחזור להדפים שנית עכ"פ מכך עשרה פנים למען שלא להיות נרחת בנזקין ומהזיקנת מיכהת להחסיד המופלג ר"א הנ"ל לאחר מילת לאחר חזרה נמוזה כזו.

דברי הכותב למען כבוד התוה"ק יום ב' לסדר „היטיב איטיב עמך" י"א כסלו „עת קץ" לפ"ק באבוב יע"א.

הק' **שרמה הלברשטאם.**

הסכמת הה"ג הצדיק המפורסם בוצינא קדישא חו"פ שלשלת היוחסין בנן של קדושים אראלים ותרשישים כקש"ת מו"ה **משה האלברשטאם** שליט"א אבד"ק שינאווע.

ב"ה

הן נח לפני מוכ"ז עט ספר מבלול יופי על מגלת קהלת מהנעים הקדום ר' אלי' בעש"ם זללה"ה מאד"ק ווירמייזא והספר הזה נפל בגורל אחי הנ"ל מאד"ק לעמנוב משובן כ"ק אאמ"ו הנאון הקדוש זללה"ה הכ"מ ונתנו למוכ"ז הנ"ל להדפיסו כי. זמן כביר אחר לא הי' בדפים והרחבונים ספו תמו ע"כ אמרתי לפעלא טבא ייסר חילו ומהרחוי להפיצו ע"פ תבל למען זכות את הרבים בדבריו הקדושים והנה נ"ב הספר הסכמתי אך להוסיף כי ידוע לכל נידל קדושת הנעה"מ זללה"ה אך למען האצרת מוכ"ז כי מורת יעלה על רחבו אלא שנינו נבולו הנני לנקשתו להנדיר בעדו שעד מבך אחר שנים לא ידפים אחם כ"א הספר הנ"ל אאת נאחו מבית הדפוס ולהיות לו לפה ולמליץ למען יקרבו אותו בכל מקום בחו וליקח מאתו הספר הנ"ל בכפל מלא וכולמי שמרית יחרחל לא יעשו עולה וזבות המחבר זללה"ה וזבות המלוה יגן בעדינו להגילנו מכל רע ולהשפיע עלינו ברכת טוב.

בעה"ח היום יום ו' עש"ק לס' והחזקת בו ט"ר למב"י פ"ק שינאווא יצ"ו.

משה האלברשטאם

נכרב אאת"ו הנאון הקדוש זללה"ה הכ"מ אב"ד דק"ק הנ"ל יצ"ו.

תעודת הה"ג הצדיק החריף ובקי בחדרי תורה פאר מקדושים שלשלת היוחסין כקש"ת מו"ה **שמחה ישכר בער האלברשטאם** שליט"א מק"ק צעשינוב.

ב"ה

הספר הזה נפל לנורלי מצוכן מאמו"ר זצ"ל הכ"מ ונתתיו למוכ"ז החסיד מו"ה אפרים עהרליך כ"י שיחזור וידפים את הספר מבלול יופי פי' על קהלת מהרב הנאון החסיד מו"ה אלי' בע"ש ז"ל מאד"ק ווערמייסא (הובא בספר הדורות) והספר הזה הוא דבר הטוב לכל נפש ויקר במליצות לבן מהנכון להוליאו לאור.

דברי הבעה"ח אור ליום ג' ט' למב"י תרנ"ט לפ"ק.

הק' **שמחה ישכר בער הלברשטאם.**

גלופה מהסכמות על הספר מכלול יופי

לספר זה מופיעה הסכמתו במקום הראשון לפני הסכמותיהם של הגה"צ מהר"י מוויזניץ זצ"ל ואחיו הגה"צ מאטיניא זצ"ל, והגה"צ מוה"ר יהושע הורביץ מדזיקוב זצ"ל.

הסכמות הרבנים הגאונים גדולי וצדיקי זמנינו שליט"א

ג"ה ג' לפרק ובלתו אם ישועתי כ'

הן קנלתי קונטרסים כדפסים, ומתחי לילות כילך נעסיק פוסקו אם ידו בין הרבנים גדולים להוליח לאור חיבור נפלא, ה"ה הרב הגאון חריף ובקי החריף המפורסם מו"ה **משה חיים** כ"ר מכונה מו"ח מק' קלייטוחלדיין, אשר הוא ותב"ם כעתו ספר **סמ"ג** בניאור רחב והעתוח ישרות, ומפלפל בדברי הקדושים על כל קון וקון הלי חלים של הלכות מדברי הלמודים והחתונים, ומלבד אשר הספר הקדוש הנעיל הוא רחוק בתלילות, גם המעוררים ה"ה ק' **דונא דחוי ונר מצוה** ליכם בתלמה כ"ב, ובשפ"ת הכ"ל מניח לבלי"ם בהרבה מקומות כמעט בכל מקום ומוסיף מדליה דברים יקרים, ומבאר כל חתירת ומעורך הרבה קושיות בקנוחת נבוכות, ותמהני הוה כי כן יעוך נגר ירח ס' הסוקר על החיבור, ויהי' לעזר סיתקבל שברו בין כל לומדי סתורתיק, ויזכה להרבין תורה, והכי מנערף עם הרבנים לחקור ליקר נגל ילים לים יהי להדפיק הספר הכ"ל בלתי רשות המוחבר סהיא הכ"ל, דבדי הבוחב לעון כבוד התורה ולומדיה בעקידה.

ס"ק **שלמה האלבערשטאם**
החות"ק באבוב יצ"א:

ג"ה יום ה' לפ' ואל תשא תמר עלה בשנת
תוכ"ח ובתול"ה ווזניצא

אורך ימים ושנות חיים אל כבוד ידידי הרב הגאון ה סוס' חריף ובקי סובא נהוירין לי' שבולין דאורייתא, מרבין תורה ברבים, חסידא ופרישא סגוע היחוס כש"ת רבים ספארים מו"ה **משהחיים** שליט"א בק"ק קלייווארדיין יציו ברוך ה' חילו ופועל ידיו תרצה,

אחדשה"ט בתה"ר גלילות מכתבו והקונטרסים מחיבורו על **הסמ"ג** הק' זל"ל הגיעני לרגן ומה מאוד שמח לבי ויגל כבודי ברלותי לשמ על זה כמה ימ נפשו כל ימי חלרו ותורתו לומכתו ומוקל דבריו בפלם מחזני לדק ומשפט וקולע אל מטרת הלמת, ע"כ גם ידי מיכון עם כצוב סדרש תורתו חכוחי חתלמו להוליח ואור לת מידועיו היקרים, ותקותי שיתעכבו מחיבורו תוסבי תורה ומוחכי חסויח ודבריו ימלא מן בעיני רואיהם, ומכה הש כי חקק לשמ שחרים ישרחל לח יעשו עולה ע"ז הכי בחוברים לבל יקרב לים זר להפיג בנוסו של כשד"ג ולבלע ולהשמית ת כל ענתיתו לשמ עבדו בקודש ולהדפיס עוד בלי רשות כהדיג שלי"ח:

ולמען היגם שפרו היקר פניתי מהחבילי עבדין בהקיפוכי ועיינתי בחיבורו, ולמת לו חוש למת רלתי מ"ש כתים בשמ"ג מ"ע פ"ז ליבב תחיכת הקוביות דברכות ודניעין דנברכות מקבה הגע' והת מהב"ע חוש

בזה

כבוד סדב הגאון החריף ובקי כר' מו"ה **משה חיים** כי' בעיר קלייטוחלדיין, היוס נבוחי מן הדרך מלחתי שמחבש בספרי ת חיבורו לשמ שלח חלי[בקוב] בשם **ברית משה** על **הסמ"ג** ועיינתי בדבריו ומלחתי לדברים עוזים ויפרים כחמרים בשכבל ותבונה, חקוק כי כל המעיין בחיבורו ימלא נחת וים לי הדבם הערות לפלפל בדבריו לך ימן כי יעלם לבחם וכמה דפים והולחות הדפוס ירבם לו הנתקתי חוחם, בכל זחת דבר מחד שכני מעתיק פם למען לח יפ"י בילתי ריקנים וביחוד בדבר זה לשמ הביא כמ"ם בחלי"ת כי דברי החיבוך וגם חכי תצירותי בזה זה כמה סנים בחבוחב [בכתן הנעתיק לי תשובם נחולם וכתם בעניו זה] ועתה הכני חוליך בדכתי לשמ ספרו יעלם לרלן לפני הוני דת תם ותורה וגדולה ימלא קן תלנו תמיד והבני תקבים עם גדולי הדור לחקור חיסוד שלח יבחו זנים בגחולו להדפיס בנים ת ספרי הלז בלי רשות מכיח, ובודחי שחרים ישרחל לח יעשו עולה, ומכן חכני לקחת ת ספרו בעם לחת מביהדיס.

בתה"ר ג' בחלח תב"ם פה **דזיקוב**
כתום **יהושע הורוויץ**
בעהמ"ח ספר עמק הלכה וקונטרסים, תוספ' מצוה, דרך מלכים, קדושה משולשת:

ג"ה יום ג' חסם חסל נכבה לפ"ק סתים יצ"ו.

שלום וברכה עד קיבון הנדחה לכבוד ידידי הרב הגאון החריף ובקי משתעו"ך וקני זית רענן יפה פרי תואר כש"ת מו"ה **משה חיים** שליט"א.

אחדשה"ט לכבוד הגיעני יקרת מכתבו עם הענים הנלפפים מספר **הסמ"ג** לחת סדיב מוליח לאור יהגני עם ועלז לפני ל' לת לומו להוליח לאור חמדת גנוזים בזולת ובחדיב עמם זר זהב קניב לו ניאורו סכחמד נקוב בשמו **ברית משה**, ועייכתי מעט ועינכתי בין בחרי לחלוסיו ולחיתי כי דבריו בניים על חדני הסכל וקנרים יקרה, ומכי לומל לו ייפר יה' לי לתו ויעל ויפוצו מעייכוחיו חוצה ישועתו רניס ותרנם סדעת:

ולמען לרלוחותו לפני עייכתי בחיבורו בסמ"ג לאורן ק"ו במלות תחוחין סחריך בקחילת דברי הפ' שבחניבה י"ז מפעיב שכוכב חחוחין מהים מדקחמר ופניה לפחליך לפי יויע דביויע חחוחין לפוב ובנחוקי הסוחם ס' בשלח קחמר דהוי דרבון, חפפלח מדוע לח הביל לפ' חפוחם ניוחת בקוביה לענתי שם קחמר כפ' חפוחם דחחוחין ודבנים, ועוד בכ"ז גם קיים שם דחפעב כפ' בחב זה חליבח דריב לוחם כחב בדרך חפעב הלח חבוי שם בחקוחו כחב כן חליבח דפפ' והעתחת חיוב חלים כיר החריך וגם בכלל כל פלפולו [**אמר המחבר** מרב' יוסף

לספר זה מופיעה הסכמתו יחד עם הגאון האדיר המפורסם רבי שלום מרדכי הכהן זצ"ל אבד"ק ברעזאן, מגדולי פוסקי הדור, והסכמתו נדפסה עוד לפני הסכמתו של גאב"ד בערזאן. וכן לפני הסכמתו של אחד מגדולי פוסקי הדור בעל הרי בשמים ז"ל.

ב

הסכמות

ב"ה

הנה החכרך המופלג המפיד מרים **משה אוריי** נ"י מק' נאמן מרחל בספרו דרוש מהיות וכמש **ילקוט האורים** יקבנו והרבה ממל ויגע לקבץ מספרים יקרים ישנים מאר חיגם בגמגת ומידר הכל בתוכן היאות דבריס נמחדים וערבים. וכדין הוא שיבת על סכרו נאחת ידי תכון עמו לקובמם בדפום ותבקש מכל אים להיות בסעדו ולקוות מאתו שספרו להביא ברכה לביתו כי ימנא רב נאת מהדברים האלה הנמחדים מאהב ומפי רב מאר יגאו מעתיקי יומין נדולי ונדיקי הדורות הקודמים זללה"ה. חכות תורתם והבריהם הקדושים תנן על כל מאר יקנו לת המאר להניח ברכה בתוך ביתם דברי הכותב למען המצוה היום יום ב' שמות תיש מבת תרסיד לפיק **באבוב** יעיא היק **שלמה הלברשטאם.**

ב"ה

הנה יד שלומה אלי מאת כבוד הרבני המופלג בתורה המציק שלשלת היוחסין יהרש מריה **משה אוריי** קעלנער נ"י מעיר נאמן חדש עם אישו עליס קונפרבים נדפסים נקראים בשם **ילקוט האורים** שהיה מאר חסף מלא מאנים מפי סופרים ומפרים ישנים יקרי המציאות מאמרים נחמדים מניחים יקריב מפז. מממתים לב רואיהם וגם הוסיף נופך בתומר הבא מן החדש וביקש מממדי לשום עיני עליהם ולהניד לחדש ישרש ומדי עברי בין בתרי ערונת הבושם ראיתי כי יפה שעה מוב בעמיו להרחות נפלאות היוצאים מאת אלוני דור דור ולחדש תורם תוך הגנות זה שניס רבות ומתוק בא עת לחננה כי בא מועד וגם מאר הניף ידו ויספת גם את מאר הגו רעיוניו מקוה כי ימנאו מן בעיני כל רואי שמע. ונזאת גם ידי תכון עמו ויעבר נא שיחי לפני כל

מומבי תורה להיות מן חיים למחזיקים בו ולהביא ברכה על בחיהם ונוכר תמיה יאכל פרי מנובתה כנפש ידיד לכל הובי דת האמת ובא עהיה יום ב' לסדר שמות מיז מבת תרסיד **ברעזאן** היק **שלר מרדכי הכהן** מנדיק הגיל. כאאר יונמר בספרו נדפום נא יכבדני בו.

בעזהי"ת

ראה ראיתי נליונות מחדים מהמבור **יקוט האורים** על סדר פרשיות התורה מאר חסף מים מהור הרב המציק המופלג בתורה יראת ה' מוהרו מויה **משה אוריי** קעלנער נ"י מק' נאמן מדש הני מילי מעלייתא דבני מן ובכל מוב המוסכים לבו על מדם ומממי נפש כל קורא בם. מספרים מחיקים יקרי המציאות. כוחו הוא קבלם כשמיר נורידה. והיו לחמדים בידו. והוסיף לקח גם הוא העבות מוסכלות מאר רוח מביאתו מניהו לבאר מקראי קודש בדבריס נכוחים ויאמרים כיד ה' המובה עליו תמיכה לספרי מבת ייאר חילי' ידי תיכון עמו להוציא מבורו לאורה. ולהפיצו בחוכה העבריס. למען יבינו ויחבוננו מעורו בעלי מקרא ומגדש ומוסבי הדרוש יעלהו מספם בו. הכותב פה **מתאניסלאב**. בחוכה שאר לחדש תמת תרסיד לפיק היק **אריי ליבש הלוי** איש הורוויץ מבדפיק והגליל מעיא.

בשתי הסכמות אלו מופיע שמו בין גדולי גליציה בדורו

— גלופה מתוך הספר —

אלה המה הסכמות מהרבנים הגאונים וצדיקים המפורסמים שליט"א אשר כבר באו בדפוס בחלק ראשון פרי העץ ומנחת יחיאל

ג"ה

ה"ה הרב הגדול המריף
ונקי מ' אלטר יחיאל
נעבענצאהל נ"י רחב"ד
וישניצא יצ"ו נת לפני ותלמודו
בידו הוא ספרו אשר פיו יקבנו
"פרי העץ ערוב ומסוכלל לבאר
דברי הש"ע יו"ד והנה לא
נתנני הזמן לעיין הרבה כי
טרדותי רבו למעלה מראש ולכן
לא התבוננתי בו אך זעיר שם
זעיר שם ממנו מהמקנת אשר
רחיתי והוטב בעיני וזכיתי
לדעת אשר להמחבר דרך נכון
ויש לפלפל ולסלסל בתוכ"ק
כאחד הת"ח המובהקים והחלק
יעיד על הכלל. לזאת גם ידי
תכון עמו כי רחוים הדברים
להתבדרי בעלמא ומקום כי יהי'
לריח ניחוח לגומדי תוכ"ק.
וישממו על עובו וכ' יריס
קרן התוכ"ק וקרן לומדי
בעתירת הכו"ח:

לבוב ג' כ' דחנוכה תרנ"ט לפ"ק

יצחק שמעלקיש
מבדפק"ק הנ"ל והגליל

ג"ה

הן בכוד ידידי הרב המאה"ג חריף
ובקי החסיד הירא מו"ה אלטר
נ"י מו"ל דק"ק וישניצא יע"א הרואה
לפני בחוקף הטבר חיבור נחמד על חלק
יו"ד והוא מסודר בכל סי' קיעורי דיוים
העולים מכל הפיסקי' רחשויים ואחרויים
עד האחרויים הגאויים שבזמיו אשר
העלו ברוחב ביתם בתשובתם ובספריהם
עפ"י פילפול להלכה למעשה וידידי הרב
הנ"ל קיבץ הכל וסידרם בתופן ויאות
מאוד מדושי דיוים בקיעור בלד אחד ובלד
השני ביאר רחב ומרחה מקום בכל סעי'
וסעי' את מקור הדין מאיזה מקום נובע
וממתיק הדין בשרשו בדברי פלפול וחידוד
חכו ממתקים וכלו מחמדים מכירו היותי
לטעבר לת"ח גדול בתורה ועכשיו ביותר
ממהתי לפעלה עבד יבר כחו ומיצו
לאורייתא ויזכה להרבין תורה ביטראל
ויתקבלו דבריו אצל כוגי התוכ"ק וכוגי
מבדקם ליקח מאתו הספר בכסף מלא
למען יוכל להדפיס כל החיבור כי לע"ע
הוא מדפיס רק על יו"ד חלק רחשון
ורחיתי אלו גם על חלק שני כמעשהו
ברחשון כך מעשהו בשני עוד בתוספת
חומן ואמלא בחיבור הזה כמה ענייים
נפלאים מדברי גדולי האחרויים ובכרעה
טובה מאוד אשר הרב הבעהמ"ח הנ"ל מכריע עפ"י דעת תורה ולומדי
תורה ימלאו גופם לנפשם:

דברי הכותב למען כבוד התוכ"ק ולומדי בשקידה היום יום ג' י"א מנחם
אב בונה ירושלים לפ"ק:

הק' שלמה האלברשטאם
מהופ"ק באבאב יע"א.

ג"ה

הנה ידידי הרב הגדול החכם
ובקי מו"ה אלטר יחיאל
נעבנצאהל נ"י רחב"ד וישניצא
הרואה לפני קנת עלין בכל' שחיבר
מחיבורו מנחת יחיאל שחיבר על
היו"ד ודיקק מעמדי לשום עיני
בהם ולהגיד לחדם מה שיחס והנה
ידעתי את הרים ואת שיחו מאז
ומקדם מפיו ומפי כתביו אשר
ידיו רב לו לשחות על מי יס
התלמוד והפוסקים וגם שלח לי
מאז קנת מכתבי ידו בחיבורו
מכלי טהפות וגם עתה רחיתי קנת
מן העליס הנדפסים ומחד מלאו
מן בעיני כי טובת זוחן כהלכה
כדת של תורה וגם סידר בהלכות
בסדר נכון ויקיבן בעמיר גוריה
כמה חידושי דיוים מבבד מה
שחידש מתוך פלפולו בסברות
ישרות לזאת גם ידי תכון עמו
להגיד דבריו ליעקב ולהפיל' בישראל
ואמרין לפעלה עבד יבר חילה
לאורייתא ותקותי רטנה כי נחת
ינחתו בו כל אוהבי תושי' ויתמכו
בימין לדקו למען ימלא חיל להוליח
לאור גם חלק ב' מחיבורו היקר
ויגדיל תורה ויאדיר:

וע"ז בחתי טה"ח יום ה' כ"ג
מנחם אב תרנ"ט ברעזאן:

הק' שלום מרדכי הכהן
מבדפק"ק הנ"ל.

ואלה מוסיף על הסכמות הראשונים

מכתב מכת"ר הגדול מופת הדור ופלאו הגאון המאיר עיר התורה כבד ישראל ופרצו טומד לנס עמו, גאונותו ודקתו רשכבה"ג שלשלתא דיחוסא כמו"ת מו"ה ארי' ליבש הלוי איש הורוויץ שליט"א מבד"ק סטנימלאב והגליל י"ו:

בעזה"י

סטרי בתרבטה ועשרים לחודש זיו התרס"ד.

ישפוט כ' שלוס לעבוד ידידי כרב הגדול תריף ובקי בחדר"ת ירו"ש מו"ה אלטר יחיאל נעבענצהל נ"י דומ"ל דק"ק סטנימלאב י"ו:

לנכון הגיעני יקרתו בלירוף גליונות לחדיש מחיבורו הנקוד בשם מנחת יחיאל חלק שני והנה לרגלי הטרדות הרבות אשר לוכי נלחז עתה בסבבן חיינו בסוג הפשריותי להעביר עין בקורת על פני החיבור כולו רק חפס קלהו תרחה ותמלא בו דברים טובים וחכומים, זך ויאר משפטו להתיר ספיקות ולהתיר שלות קשות אשר החחזיקים מבוכו בהם לדעת ולהבינם בהשכל ודעת בחין נפתל ומגרעת ידי כ' עמו ויזכהו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ויפיצו מעיוחיו חוצה בנפשו ונפש ידידו הכותב לכבוד התורה ולומדיה:

הק' ארי' ליבש הלוי איש חורוויץ
מבד"ק כ"ל יע"א סטנמלאב והגליל תע"א.

מכתב מהדומע"ר הרב הגאון הקדוש מופת הדור ופלאו שר התורה עי"ה רבב ישראל ופרצו בוגינת קדישת חו"פ חספקלרי' המחיות רשבבה"ג הלדיק המפורסם שלשלתא דיחוסא כקש"ת מו"ה שלמה האלברשטאם שליט"א:

ב"ה ל"ד למצ"י הרס"ד לפ"ק באבאב

לכבוד ידידי הרב הגדול המפורסם תריף ובקי ותיק ומסיד ירא ושלם כש"ת מו"ה אלטר יחיאל נ"י רחב"ד דק"ק סטנימלאב יע"א:

הגיעני מכתבו עם הטעים הנדפסים חלק שני מספרו הנכבד מנחת יחיאל ומהניתי ממד ברחותי אשר כ"ת מתחמן להוציא לאור כל ספרו הנכבד אשר מסודר בסדר נאה חדושי דיוים שהוציא מספרי הגדולים חדשים וגם ישנים מכל הפוסקים ומהרבה חשובות מגאוני ישראל וגם מגדולי דורנו שי' ועליהם ביאור רחב על פרט ופרט מוציא לדין ומקורו ובהערות נכונות ובפלפול יקר כמעשהו ברחשון כך מעשהו בשני והנני מברכו שיזכה להוציא לאור גם שאר חלקים אשר בכתובים אתו כאשר רמיתי אנלו על כל חלק יוכ"ד ויתקבלו דבריו בין כל לומדי תורה ויזכה להרבין תורה בישראל ויתסרך בכל טוב בנפש ידידו הדוש"ת בט"א בחכבה רבה:

הק' שלמה האלבערשטאם

וז"ל: הסכמת הרב הגאון הגדול המהולל בפי כל, צדקו וחסידותו וקדושתו, עמוד הימיני פטיש החזק נר ישראל, המאיר לארץ ולדרים פאר מקדושים, שמו מפארים מ' **שלמה האלברשטאם** שליט"א האבד"ק **ווישניצא** יע"א

הסכמה על הספר כנף רננה שנדפס בשנת תרמ"ו בפרעמישלא בו מופיע הסכמתו של רבינו ז"ל עם **הסכמותיהם** של הגה"ק רבי חד מקשאנוב ז"ל והגאון מפרעשבורג.

הן כבוד ידיד נפשי הרב הגאון חריף ובקי יראה **ושלם** מר"ה **נתן נטע** הלוי ב"ר **רבי"ק אשפציין** שלח לי עלים נדפסים מספרו שו"ת **כנף רננה** אשר הוא מוציא כעת לאור עולם. יבקש מאתי הסכמתי על ספרו לחלקו **ביעקב** ולהפיצו בישראל, וראיתי בהרבה מקומות יד **שדבריו** נאמרו בבקיאות גדול ובסברות ישרות ונכונות, **ואמינא** לפעלא טבא יישר כחו וחילו לאורייתא ואבקש מכל הוגי תורת ה' ב"ה ליקח מאתו הספר הנ"ל להביא ברכה אל בתיהם, כי לקח טוב נתן לכם, אין טוב אלא תורה, ונזכה לרומם קרן התורה ויראה טהורה.

דברי הכותב לכבוד התה"ק ולומד"
הק' **שלמה הלברשטאם**

הסכמת רבינו על הספר היכלי שן

מכבוד הרב הגאון הגדול שר התורה מרביץ תורה ברבים הצדיק המפורסם בנש"ק כקש"ת מוה' **שלמה** ה"ש שליט"א **האבד"ק ווישניצא** והגליל:

הן בא לפני האברך המופלג החסיד מוה' **שמחה** נתן סג"ל נ"י הדר בעה"ק צפת ת"ו ובקשתו שטוחה לפני עבור דודיו בני מר זקנו הרב הגאון וצדיק תמים מוה' **שמואל נחום** זלה"ה **האבד"ק** ליזענסק ה"ה הרב המאוה"ג מ' **מנחם ישראל** אבד"ק וואהנילוב ואחיו הרב החסיד מ' **בן ציון** בקאמארנא שאתן עיני ועיני בהכי"ק שנשארו אחרי הה"ג זצ"ל הנזכר אם ראויין לצאת לאור עולם. והנה הרב הגאון המחבר הנז' כבר יצא שמו וטבעו ע"י חבוריו היקרים שנדפסו בשכבר הימים והי' תלמיד מובהק להגאון אמיתי רבן של ישראל בעל **ישועות יעקב** זצ"ל ודכירנא כד הוינא טליא אשר ראיתי אותו בק"ק **דזיקוב** ואצל כ"ק א"ז הצדיק הקדוש זלה"ה והי' חשוב מאוד ומפורסם בין הלומדים לגדול הדור וגאון מובהק ואדם גדול כזה אין צריך להסכמה משפל ערך וצעיר ימים כמוני. ובאתי בזה למען חיבוב לומדי התוה"ק רק לבקש ולעורר את לבות אחב"י לקחת את הס' בנפש חפצה וכסף מלא להביא ברכה אל בתיהם וזכות חיבת לומדי תוה"ק יעמוד להם להצליחם ברוחניות ובגופניות ויתברכו בבנים חיי ומזונא רויחא. כנפש המחכה להרמת קרן ישראל כו"ח יום ג' כ"ו למב"י תרמ"ד לפ"ק:

פה **ווישניצא** הק' **שלמה האלברשטאם.**

אביא כאן עוד הסכמה אחת ממרן ז"ל,

ב"ה יום ד' לסדר וחיית ורבית וברכך בונ"ה ירושלים לפ"ק:

לכבוד ידידי הרב הגאון החסיד המפורסם יראה ושלם חכם ונבון כש"ת מו"ה **שלום סופר** נ"י אב"ד דק"ק **ברעזנא** והגליל יע"א. **מכתב** יקרתו הגיעני לנבון וגם העלים הנדפסים מח"ת מאת כ"ק אביו הגאון הצדיק החסיד האמתי זללה"ה. והנה עיינתי בהקנטרסים דמר אביו זלה"ה וראיתי דברים יקרים הנאמרים עפ"י הקדמות אמתות מספרי צדיקים וקדושים מדורות שלפנינו. ועפ"י דבריהם מחדש חידושים נעימים ומתוקנים כדבש. ולא ידעתי מדוע שלח אלי לכתוב אודותם אם למכים על הדפסה וכי איש גבור חיל כמלחמה של תורה וצדיק כביר כאביו זצללה"ה צריך להסכמת הדל אישים כמוני, ואם לנדור נדר בפני עשרי עולה שלא ישיגו גבולכם נ"ע אך למותר כי הוא דבר שהיא ירושה לכם ומי יוכל לבוא בשדה אחר אשר קנין עולמות הוא לו וגם עפ"י חקי המדינה יוכל למחות כידוע, עכ"ז לעשות רצון כת"ה הנני מודיע לו שעיינתי בהעלים ונהנתי מאוד ואקוה אשר בעזהשי"ת יתקבלו דברי הקדושים בין לומדי תורה וירא' ה' וזכות תורתו וצדקתו יעמוד לזרעו אשר תזכו להרביץ תורה וירא' בישראל וגם אחיו ידידי החריף ר' **אלימלך** נ"י יושע בבנים חיים וש"ק לאריכות ימים ותקבלו כלכם כתיבה וחתימה טובה שנה טובה ומבורכת:

הק' **שלמה האלבערשטאם**

לפנינו שתי הסכמות אשר נתן הגה"ק מוהר"ש זצ"ל על ספריו של הרב הגאון החסיד רבי מרדכי אליעזר

וועבער זצ״ל, רבה של ק״ק אדא ובסוף ימיו בירושלים *). גאב״ד אדא התאבק בעפר רגליו של מרן בעל הד״ח זצ״ל במשך שנים רבות, ורבנו קראו דרך חיבה רב „אדא״ בר אהבה. לספריו שהופיעו בירושלים מופיעות הסכמותיו של מוהר״ש זצ״ל יחד עם הסכמותיו של הגאון האדיר, צדיק נשגב, מוהר״ר יהושע ליב דיסקין זצ״ל, גאב״ד דק״ק בריסק ולאחר מכן בירושלים.

ואלו הן ההסכמות:

הסכמת עט״ר הרב הגאון הקדוש המפורסם, בוצינא קדישא, צדיקא חסידא קדישא, זר ישראל וגזרו, כקש״ת מו״ה שלמה האלבערשטאם שליט״א שבת קדשו ק״ק ווישניצא יע״א ומשם יאירו תורתו וקדושתו מלא ריוחא הארץ נכד אדמו״ר הקדוש מפאנו זצוק״ל אשר תלה ושנה ארבעים דברים חיים זיע״א.

הן נדרשתי מאת כבוד הרב הגי החסיד המפורסם הירא וחרד על דבר ה׳ הותיק ויקר הערך כש״ת מו״ה מרדכי אליעזר וועבר נ״י אשר שמש שנים הרבה בכמה קהלות במדינת הגר בכתר הרבנות. וזה כמה שנים אשר אוה למושב לו באה״ק תובב״א. ליתן לו הסכמתי תעודתי על החידושים שחידש על מס׳ תמורה, אשר בדעתו לקובעם בדפוס ולהפיצם על פני תבל. ואם אמנם הכתבים האלו לא היו למראה עיני. לעיין בהם אוקי גברא אחזקתיה וגם ראיתי חיבוריו הקודמים ומצאתי בהם טוב טעם ודעת ובטח גם תמורתם קודש. וגם אדע את האיש ואת שיחו ומעשיו אשר כונתו לשמים. והוא היה מהחשובים הגדולים אצל כ״ק אא״ז מו״ר הגאון הקדוש רשכבה״ה האבד״ק צאנז זצללה״ה. וכעת יצא מאתו דברים מתוקנים אשר ראוים המה להתקבל ולעלות על שולחן מלכים כחיבוריו הקודמים. לזאת נתרציתי לבקשתו והנני מסכים אתו לזכות רבים בחיבוריו ומעינותיו יפוצו החוצה כי לא הלך לבו בזה למען בצע הכסף. עכ״ז הנני מתפלל ומתחנן מאוד שירחמו מן השמים למען הביא ברכה עליו שיעלה בידו לישב במנוחה והשקט על אדמת הקודש כאשר היה עם לבבו הנאמן. אשר השליך כל מחמדי תבל מנגד. ובמסירות נפש עזב ארץ מולדתו וערגה נפשו לדרוך על רגבי אדמת הקודש. ובטח יראה מעשה כל איש אשר יהיה בסעדו לקבל שכרו משלם. וזכות חיבת הקודש יעמוד לכל תומכי נפשו להתברך בברכת ה׳.

היום יום ד׳ לסדר הוא ישלח מלאכו לפניך תרמ״ז לפ״ק ווישניצא יע״א.

הק׳ **שלמה הלברשטאם** (מקום החותם)

אל כבוד ידידי הרה״ג החסיד המפורסם ירא ושלם רודף צדקה וחסד כ״ש מו״ה מרדכי אליעזר נ״י אבדק״ק אדא במדינת הגר וכעת בעה״ק ירושלם תובב״א.

ע״ד אשר ביקש מעמדי לשלוח לו הסכמתי על ספרו שמוציא לאור כעת בחדושי הלכות ע״ד הפילפול ובאגדות ע״ד המוסר האם כי גוף החיבור לא הי׳ למראה עיני לעיין בדבריו אולם אוקי גברא אחזקתי׳ כפי שאני מכיר את מעכ״ת זה שנים רבות שידיו רב לו לחדש ולפלפל פילפולא אורייתא וביראתו הקודמת לחכמתו מובטחני שלא יצא מתח״י דבר שאינו מתוקן וישר כחו וחילו לאורייתא יזכה להרביץ תורה בישראל יפוצו מעינותיו וחוצה ויהא רעוא דייממא מילי דמתקבלי בין אחב״י הלומדים היראים.

דברי הכותב למען כבוד התוה״ק ולומדי׳ בשקידה וביגיעה.

הק׳ **שלמה הלבערשטאם** החופק״ק ווישניצא יע״א (מקום החותם)

ב״ה יום א׳ תצא תרמ״ד לפ״ק ווישניצא יע״א.

אל כבוד ידיד נפשי הרב הגדול החסיד המפורסם עובד ה׳ באמת רודף צדקה וחסד כש״ת מו״ה **מרדכי אליעזר** נ״י האבד״ק אדא יע״א כעת באה״ק תובב״א.

מכתבו הגיעני ויסלח לי על אשר אחרתי בתשובתי עד הלום, חלילה לא השלכתי דבריו ארצה, רק רציתי להשיג מקודם את המכסה לאוהל אשר הדפיס הרב הגי המו״צ המשיג מאונגוואר יע״א למען אדע מה להשיב על דבריו, לכן נמשך הדבר עד הלום, וכעת האם כי עדיין לא השגתי את הקונטרס הנ״ל עכ״ז יען שרואה אנכי שמעכ״ת מצטער ממניעת תשובתי הנני מוכרח להשיב עוד טרם ראותי את הקונטרס, והנני שולח ר״פ הסכמתי על הדפסת ספרו, ובדבר הריב הנ״ל המשיג אשר הדפיס עליו זלזולים הנני להודיע לו תוכן הענין, תיכף בראותי את ספר הזה כשהייתי בק״ק קשאנוב

*) נתגלגל זכות ע״י זכאי ששלח מא״י את הסידור חמדת ישראל מהמקובל אלקי מהר״ש וויטאל ז״ל שהיה בכת״י להגה״ק מרן בעל דברי יחזקאל הוא מסרו להגה״צ בעל מנחת אלעזר ז״ל לסדרו ולהגיהו ולהוציאו לאור עולם.

לקבל פני קדושת דודי הרב הגאון הקדוש אב"ד דשם שליט"א בהעברה בעלמא ראיתי בו איזה השגות על ספרי דבי רב מרן הגאון הקדוש זקיני אדמו"ר רשכבה"ג זללה"ה זי"ע ועכ"ז ראיתי אשר לא העיר בצדק וכל כוונתו הי' רק לחלוק ולהשיג ולהטיל דופי בקדשי שמים לפגוע בכבוד מרן רבינו זקיני הקדוש זללה"ה זי"ע, וידעתי אשר הי' לו איזה טינא מחמת ששלח ספרו קיצור שו"ע לכבוד אא"ז רבינו הקדוש זללה"ה וביקש מאתו הסכמה ודכירנא שלא רצה לשלוח לו באומרו שדי לנו בהקיצורים שעד הנה ומה לנו להוסיף קיצורים על הקיצורים, והראה לאות שתיכף בפתחו הכתבים ראה שטעה באיזה מקומות, והבנתי שזאת היתה לו לנטור איבה ולנקום נקם. ולא דנתיו לכף זכות באשר שראיתי בבירור גמור שכתב השגות ולא השיג כלל. ואם לא הי' לו לב להבין דברי קדשו של מורן ומאורן של ישראל מדוע לא הי' לו דרך ארץ לכתוב עכ"פ דרך כבוד לכן עלה בלבי לחבר קונטריס אחד להצדיק הצדיק דמעיקרא ודבסוף, ולברר טעותו של המשיג הזה בפני כל. אולם בתוך המון טרדות שהי' לי אז ובתוך כך שמעתי אשר כבר הקדים רעי ועמיתי ידיד נפשי ב"ד הה"ג החסיד בוצ"ק חריף עצום המפורסם מו"ה משה נ"י שליט"א אבד"ק בארדיוב יע"א והתחיל לכתוב נגד המשיג הנ"ל כן יצא אז הקול לכן חדלתי אז מלעסוק בזה. ובעת שראיתי את המלחמות חובה אשר הדפיס מעכ"ת ומצאתי שמה כמה מהתשו' אשר רציתי גם אנכי להשיב. ואם כי זאת לא הי' נכון בעיני עד אשר מעכ"ת כתב עליו דרך בוז וקלון כ"כ כי דברי חכמים בנחת נשמעים ואין צריך להשיב בקול גערה וחמה שפוכה והאמת יעיד על עצמו שהיא אמת עכ"ז הפעולה טובה באשר שתבע עלבון כבוד רבינו זקני הקדוש זלה"ה ע"ד אשר המשיג הרחיב פה ולשון לדבר גדולות נגדו אשר לא כדת. לכן לא יכולתי להתערב עוד יותר בזה. אולם כאשר שמעתי שהדפיס עוד הפעם ומבזה את מעכ"ת בבזיונות גדולות וכתב עליו שהי' מלקט עצמות בק"ק צאנז לכן לא יכולתי להתאפק עוד מלהודיע למעכ"ת אשר עשה טוב מאד אשר תבע עלבון כ"ק אדומו"ר הגאון הקדוש זללה"ה ויישר כחו וחילו ובודאי זכות קדושת אא"ז מו"ר הגאון הקדוש זללה"ה זי"ע יגן עליו וממליץ טוב בעבורו בעולם עליון. ואשר שגה מעט בכתיבת הבזיונות הלא הדין בש"ע אשר המתחיל במריבה פורע הקנס והמתחיל במריבה הי' המשיג הזה והיא הי' כונתו רק בעבור כבוד עצמו ולנקום נקם. ומעכ"ת אפי' אם שגה בזה הלא כונתו היתה לשמים לתבוע כבוד רבו הקדוש זללה"ה. וגם כעת אשר חזר והדפיס ושונה בחטאתו לכתוב על מעכ"ת שהי' מלקט עצמות בצאנז לא ידעתי מה זה בזיון הלא כל כתו וגבורתו של המשיג הזה הוא רק במה שהוא מלקט. וכתב על מעכ"ת שהי' ח"ו מתלמידו של בה"ר. אוי להשומע דברים כאילו. אנחנו ידענו אשר רבותיו של מעכ"ת המה הי' גאוני וצדיקי הדור אשכנזים אשר קטנם עבה ממתני המשיג הזה. ואח"כ בבואו לצאנז להסתופף בצל קדוש מרן אא"ז מו"ר רבינו הקדוש זללה"ה לא הי' ח"ו מלקט רק מתלמידיו החשובים של רבינו הקדוש זללה"ה וחיבב אותו עד למאוד. ולא זז מחבבו עד שראה שמתחתן עם בנו עם בת ת"ח גדול וצדיק הדור מוהר"א זללה"ה מפה בנו של אותו גאון כחד מקמאי קודש הקדשים רשכבה"ג אב"ד דפה זללה"ה בעהמ"ח ספרי ארי' דבי עילאי. ארי' שבחבורה. ועם בנו השני התחתן עם הרב הגדול החסיד אבד"ק צעשינוב יע"א נכד להגאון המובהק רשכבה"ג זקיני אבדק"ק לייפניק זללה"ה. והכל הי' בכתו של זקיני מו"ר הגאון הקדוש זללה"ה לאשר חיבב אותו כ"כ ואין כאן הדברים כאשר כתב המשיג הזה אשר כל כחו וגבורתו ורמות רוחא דאית בי' הוא הקיצור שו"ע. וכבר שמעתי זה כמה בשם חו"ז הגאון הקדוש זללה"ה אשר הפליא את בעהמ"ח ס' חיי אדם עד כמה החכים בקראו שם ספרו חיי אדם יען שמהכל עושים כזה הכל לא יועיל. כי הוא קיצר חיי אדם רק ששינה בעתים הללו קיצורים. ומזה לא ירצה ש"א לעשות קיצור כי מי יבוא לקצר חיי אדם ח"ו אולם בגד מחבר ומלקט את שמו בשם קיצור ש"ע והרבה פעמים טעה בספרו ואין שם על לב ואשר הוא הי' המתחיל בבזיונות והוא המסיים. והתורה תתבע עלבונה. ומעכ"ת אל יחוש על כבודו. כי כבודו יתרבה באשר שכונתו לשמים ולדעתי מהנכון מאוד שיחזיר וידפיס את המלחמת חובה. ויסיר משם את הבזיונות וגם אנכי אשלח לו בלנ"ד מה שראיתי שהשיג שלא כדת רק לקנטר ולנקום נקם. ובעז"ה יתקבלו דבריו ושפת אמת תכון לעד.

ידידו הדוש"ת בלר"ח באהבה רבה ואהבת עולם.

הק' שלמה האלבערשטאם החופ"ק ווישניצא יע"א

אחרי כותבי ראיתי בהעתק מכסה לאוהל ששלחו לי בכתב שהדפיס נכלים גם שאכל בבלות וטרפות לכן הנני כותב לו עוד הפעם שעל זה לא ימחול לו באין

אופן ואפשר הי׳ מהנכון שיתבע אותו לד״ת ע״ז כי מעכ״ת שגה רק בזה באשר שזלזול אותו בדברים קשים אבל מי שמע כזאת מעולם להוציא שם רע ח״ו על ת״ח שאכל בבלות וטרפות ולהדפיס זאת אשר הוא דבר המתקיים לזמן טובא וכי יכול לברר זאת או אם יש ח״ו שום נדנוד שמץ מזה הלא אנחנו מכירים היטב את מעכ״ת וכאשר ידענו היטב בבירור גמור עוד טרם בואו אל בית כ״ק אא״ז מו״ר הגאון הקדוש זללה״ה הי׳ ג״כ גזהר ונשמר ממאכלות אסורות יותר מהמשיג והמקצר והמלקט הזה. והעון הזה בודאי לא יכופר לו עד אשר יפייס את מעכ״ת ברבים ויחזיר וידפיס ע״פ תבל להודיע כי שקר ענה בזה ולא שמע כזאת רק מרוב כעסו ושיחו הטיח דברים אשר לא כן ואך אז סר עונו וחטאתו יכופר וה׳ ברוב רחמיו ירחם וישים שלום על עמו בית ישראל ובין התלמידים העוסקים בתורה בין העוסקים לשמה ובין העוסקים שלא לשמה וכל העוסקים שלא לשמה יהא רעוא שיהי׳ עוסקים לשמה. ויתקדש ש״ש כנפש המחכה לרחמי שמים הק׳ שלמה הנ״ל.

העתקה מספר **שלשה ספרים** מהקונטרס **יענה בקול** הנקרא ג״כ **קול תורה** מהה״ג יוסף הכהן שוואריץ זצ״ל המעריך והמו״ל קונטרס וילקט יוסף בבאניהאד ארץ הגר הנדפס בשנת תרס״ג בעיר פאקש יצ״ו הונגאריע.

ונדפס גם במחזיקי הדת בשבוע שבו נפטר רבינו ז״ל **תשובת כבוד קדושת אדמו״ר הגאון הקדוש רשכבה״ג מרן שלמה מלכא האב״ד דקהלות בוקאווסק אשפיריצין ווישניצא ובפוף ימיו בק״ק באבוב ושם מנוחתו כבוד זצלה״ה.**

וז״ל התשובה פימן כ״ט בקונטרס יענה בקול :

תפארת גדולה ועטרת ישועה לכבוד אהובי
ידי״נ הרב הגאון הגדול המפורסם סוע״ה
פאר הדור תפארת הזמן חמדה״י נ״י עה״י
פ״ח כו׳ כקש״ת
מו״ה אליעזר דייטש שליט״א
האבד״ק באניהאד לנצח יהל אורו
אחדש״ת !!

אל נא יפלא בעיני כ״ג איחור תשובתי לאשר כבר הודעתי כי מכתבו הראשון לא הגיע לידי מסיבה לא אדע שחרה ולא ידעתי איפוא תוכן הדברים עד אשר קבלתי קונטרסו הנדפס ומטרדותי הרבות לא נתנוני העת לעיין בדבר עד היום אשר לקחתי לי מועד להשיבו למען כבוד ה׳ ותורתו וזה החלי בעזר צורי וגואלי ! — ע״ד אנשי העיר אשר הנהיגו מנהג ביש לבלתי שמוע קולם בבואם אל הקודש למקום מה נורא בית הכנסת בעת התפלה רק כאלמים ישבו יחשו ידמו לקול הקורא בגרון החזן !! — הנה בעיקר הענין מצד הדין כבר האריכו הרבנים גאוני וגדולי מדינתו הי״ו העריכו למעניתם מקום ומוצא הדין כמבואר בשו״ע ופוסקים ראשונים ואחרונים ואין מהצורך לפני להכפיל הדברים כי לא בהכפל הדברים יתחזקו הענינים, אולם באתי בזה לבאר טעמן ושרשן של דברים אשר חקרתי למצוא טעם זקנים אשר כל דבריהם כגחלי אש בגוים על יסודי החכמה עמוקה ונפלאה למה באמת אמרו לאמר פסוקי דזמרה בקול ותפלת י״ח דעמידה בלחש :

ומקודם נשים לב להבין ענין התפלה שיתפלל האדם גוף חומרי אשר בעפר יסודו לד׳ היושב במרחבי מרום ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל ואיך יתכן כי האדם מתהומות הארץ יגיע בתפלתו אל יוצרו שוכן שמים היושב על כסא רם ונשא ? אפס כי מאת השם היתה זאת כי האדם ביום הבראו דו פרצופין נבראו גוף ונשמה יחדיו הי׳ לקומה הגוף חומרי קרוץ מחומר יסודו מעפר וסופו לעפר הנשמה רוחני רוח החיים הנחצבת ממקור העליון נאצלת מזיו הדר כבודו יתברך חלק אלקי ממעל ואף כי יתלכדו שני הסוגים האלה יחדיו בקרב האדם עכ״ז לכל אחד מהם דרך אחר לבדו, את אשר יאהב זה ישנא השני זה יתאוה וזה ימאס כנודע, וא״א שיפעלו אצל האדם שני הפכים כאחד. בלתי אם יתגבר רוח האחד על חברו להפכו מדרכו ולהכריחו תחת סוגו, ועפי״ז פירוש רבינו הגדול המהר״ל ז״ל בביאורו לאבות את המשנה לא מצאתי לגוף טוב משתיקה דר״ל בחלק זה שבאדם הנקרא „גוף״ היינו כח החומרי והגופני, לזה יפה השתיקה כי נפש המדברת הוא כח גופני ואינו שכלי לגמרי ונפש העיוני הוא כח שכלי וא״א לשניהם להשתמש כאחד ולזאת יפה השתיקה לגוף היינו שכח הגופני ישתוק כדי שיוכל כח השכלי לעשות את פעולתו, ולכן לא אמרו לא יפה הדיבור לגוף כי לא הדיבור הוא החסרון מצד עצמו רק שהשתיקה יפה לגוף, (זה תוכן כונתו אף שאין זה לשונו ממש) ובזה אמרתי לפרש מאכז״ל בש״ס (חולין פ״ט ע״א) על הפסוק „האומנם אלם צדק תדברון״ מה אומנתו של אדם בעוה״ז ישום עצמו כאלם יכול אף לד״ת כן ת״ל

צדק תדברון, אשר כל עובר ישתומם ויתפלא איך יעלה על הדעת כי גם בדברי תורה יעשה עצמו כאלם יחשה וידמה ? אולם לפי דברי המהר"ל ניחא ודברי חכמינו ז"ל דברי א' חיים שרירים וקימים כראוי מוצקים והיינו מה יעשה אדם בעוה"ז יעשה עצמו כאלם כלומר שכח הגופני הנוגע בעניני „עוה"ז" ישתוק, בכדי שעי"ז יוכל כח העיוני והוא השכלי לעשות פעולתו בלי מפריע, יכול אף לד"ת כן היינו לעסוק בהם ג"כ אך בכח העיוני השכלי, ולא להשתמש בכח הגופני כלל ע"ז אמרו „צדק תדברון" כי באמת כח העיוני גם אם הוא שכלי מחלק א' ממעל עכ"ז יצר מחשבות לב האדם הבלול בחברת החומר העכור מעורב בסוגים שונים בלתי אפשר שיתקרב ויתקשר בשורשי העליון אם לא שיבוטל מקודם כל חלק כח הגופני והגשמי, וע"י מה, ע"י שידבר האדם בכח נפש המדברת החומריות בדיבורים קדושים בתורה ותפלה ואז יתלהב לבבו הטוב לקול הקורא בנעימה קדושה ויכנע גם גופו החומרי להיות קודש לד ע"י תנועת הנהגת הדיבור בחמשה מוצאות הפה, והתנועה הנהגה היא שכלית ומגביר אותה על הדיבור עצמו שהוא חומרי, וע"ז ישעבד גם לבו האחוז בקרני הוד למעלה, כח ותאות ומחשבותיו האטומים בחברת היצר ובהרגש חם יציץ ויפרח בשורש נקודה הפנימית שבלב הישראלי וקרא זה אל זה בשפת ברורה ובנעימה קדושה יחדיו הדיבור והמחשבה כאחד ליחד ליוצרם ובוראם כראוי, וע"ז אמרו „צדק תדברון" לעורר כוגת ומחשבות ורעותא דליבא, ובזה ימתקו דבריהם הקדושים „כל הקורא בלא זמרה" וכ"ו, עליהם הכתוב אומר ונתתי לכם חוקים לא טובים, אשר גזרו אומר כי גם אם ידברו ישנה האדם דברי תורה בפיו אם לא יקרא אותם בקול נעימה שיהיו מחודדין בפיו, להם יקרא „חוקים לא טובים" והוא ג"כ מטעם זה, כי איך יקרב האדם החומרי הטמון במחשבות מעורבות בסוגים לא טובים לדבר בתורת השם הנתונה מזרועות עולם מפי הגבורה אם לא כי יבטל מקודם כחו הגופני והחומרי ע"י הקול מעורר הכונה באימה וביראה עצומה לפני יוצרו ובוראו, ואז אך אז יוגבר כחו הרוחני היא חלק א' ממעל, לעלות למעלה להיות החבוקה ודבוקה בשורשה העליון כנ"ל :

ואחרי הודיענו לנו א' את כל זאת נפתחו שערי אורה לעמוד בסוד קדושים אשר הורו לנו את הדרך ישכון אור בסדר התפלה כי זמרה נעים וקול נרים בפסוקי דזמרה איש איש כערכו וכפום שיעורי דילי' ירום בכח קולו בדיבורים הקדושים בתורה ותפלה ואז נפשו נפש המדברת יצאה בדברו, לקשר הגוף והנשמה לעלות המה מהבל יחד וחידותם משעשעות בלשונם הזהב „לזמר עריצים להכרית החוחים והקוצים" הסובבים לב האדם במחשבות בלתי טהורות ואחרי כונת הלב הן הן הדברים הנקנין באמירה „אמרי יאי דסלקי לגבוה" וממדרגה למדרגה יעלה עד שמגיע למקום „אבני שיש טהור" בו יחוד קדושה וברכה הוא היכל דק"ש למסור נפשו רוחו ונשמתו על יחוד קדושתו יתברך ויתעלה ונשאר אך כח השכלי חלק א' ממעל ושניהם כאחד עולים במסילת הקודש העולה בית א' והיו לאחדים למעלה ואז אך אז קול דממה דקה ישמע וקולו קול עוז לו במרומים.

ובזה נעמו דבריהם הקדושים שלמדו מהכתוב אצל חנה „היא מדברת על לבה" היינו מקודם היא מדברת על לבה לעורר ע"י דיבורים הקדושים בקול נעימה קדושה את לב האדם ואחרי כן היינו בתפלת י"ח דעמידה שפתי' נעות וקולה לא ישמע באשר כבר הגיעה ליחוד השם יתברך ויתעלה ומיחד אלוף יראה מאורות ותקרב רנתה לפני ד'.

ובזה עולים יפה דברי המג"א במנהגו של רב עיר וקדיש מן שמיא רבנו הקדוש האר"י הח"י זכיע"א אשר נפשו רוחו ונשמתו גם יחד כל הימים חבוקים ודבוקים באור החיים, במקור שורש העליון הוא אך הוא לא הי' צריך להרים קולו ביותר בפסוקי דזמרה יען כי לבו לב קדוש וטהור בהתלהבות אש כולו קודש לד' אשר עד מהרה יעלה ויבא ויגיע אל הקודש פנימה, כנ"ל והבן.

וכעין זה השבתי זה כביר לאיש אחד מכת המתחדשים, ששאלני ע"ז למה לנו להרים קולנו ביותר בתפלתינו הלא הקב"ה גם תפלתינו בלחש ישמע והשבתי לו הלא לפי דבריך יקשה ביותר למה לנו להתפלל כלל הלא הקב"ה יודע תעלומות לב, אך הענין הוא כנ"ל כי איך תעלה מחשבת האדם, הבלולה והחרבה בחברת החומר והיצר אל כסא רם ונשא שוכן בשמי מרום אם לא כי יטהר מקודם מחשבותיו מכל סיג ופגם ע"י התלהבות דיבורים הקדושים היוצאים מנפש המדברת להכניעה ולהביא גם אותה להיכל הקדושה, ולפי"ז הקול הוא לא כדי שבקולו קול רם ישמע למעלה כי לפניו יתברך ויתעלה גם דממה דקה וגם מחשבה לבדה בלי שום תנועה קלה יחדיו יבואו כי הוא בוחן כליות ולב ואך עיקר הצעקה הוא בשבילנו לטהר ולנקות מחשבות לבנו, ובזה מתקו אמרי קדוש התנא האי רנחב"ח בתפלתו

הנוראה „שועתינו" קבל ושמע „צעקתינו" ר"ל השועה והצעקה שהיא בשביל עצמנו קבל ברחמים וברצון כי אתה לבדך יודע תעלומות להעלות מחשבתינו לפני כסא כבודך זה שער השמים:

ואחרי אשר בררנו הדברים, להבין דברי חכז"ל בחכמה עמוקה ונפלאה להחקות על סודן ושורשן של דברים הוא הדרך ישכון אור אורה זו תורה בעבודה שבלב זו תפלה אין מן הצורך להאריך בדברים האלה נגד המתפרצים, המהרסים האלה אשר אך בעמל יסודם להרוס ולא לבנות ואם חששו „לתקנות" יאה ונאה היו לפניהם לתקן תקנות טובות ומועילות בביתם שלא לזמר בשירי עגבים ושלא לשמוע בקול מחולות... ואך עין בעין נראה כי מטרת כונתם חלילה להדמות... ולא באלה חפץ השם ומצוה רבה על כל איש תירא את דבר ד' ויש בידו למחות לגעור בהם ולבטל מנהגם לא טוב ולא לזוז ממנהגי רבותינו ואבותינו הקדושים אשר לכל דבריהם ומנהגיהם שורש למעלה בשמי שמים, ובשכר זה נזכה במהרה לשמוע בקול שופר גדול, בקול מבשר ואומר שובו בנים לגבולם ופדוים יעלו לציון ברנה בב"א.

דברי ידידו הדוש"ת בלונ"ח באהבה רבה

הק' שלמה הלברשטאם החופ"ק באבוב יצ"ו

כאמור, מכתב זה נדפס גם במחזיקי הדת ושם נאמר בהערת המערכת:

המכתב הזה מכבוד מרן של ישראל רשכבה"ג הרב הצדיק מבאבוב זצלה"ה נשלח לנו מידי גדול אחד נ"י באונגארן להדפיסו בעתוננו, למען ישמעו העם ויראו, איך מסר הרב הצדיק זצלה"ה נפשו ומאודו על נקודה אחת של דיני ישראל ומנהגיהם. אף שהיא נראה קטנה בעיני המון, ושתהייגה שפתותיו דובבות בקבר להמליץ טוב על כל ישר הולך בדרכי ד' ומנהגי ישראל.

המערכת

הערה להתשובה ב„יענה בקול"

מ"ש מכת המתחדשים ששאלו למה לנו להרים קולנו ביותר בתפלתנו וכו'. הנה המה גנבו שאלה זו משם הגדולים להחיד"א מע"ג אות שנ"ג וז"ל, וממילא רוחא ישוב הראשונים דמאחר שה' יתברך בוחן לב חוקר כליות אמאי צריך להתפלל בבטוי שפתים ותסגי דכל מי שיש לו לבקש מהקב"ה יחשוב בלבו שאלתו ויכון לבו ורעיוניו וה' יודע תעלומות ימלא משאלות לבו אם ראוי לכך ובזה היה מתקדש שמו כביכול ואי גברא לא חזי אף שיתפלל בקול אין דבריו נשמעים וכו'.

א"ה מפליאני על התייר הגדול הרב החיד"א שהיה בקי נפלא בכתבי האריז"ל ולא ציין דבריו כאשר העתיק ד"ק הגה"ק בעל נועם מגדים בריש פ' חוקת וז"ל (בנו"מ), כתבו בשם האריז"ל בענין התפלה אחרי דבעיקר הוא המחשבה, ורחמנא לבא בעי ואחרי כונת הלב וכו', וא"כ למה יבטא האדם בשפתים ובמחשבה הוי סגי, וה' הלא יראה ללבב וכו' עיי"ש. וכן עתה ראיתי בסה"ק תולדות (פ' ואתחנן) וז"ל דכתבתי קושית העולם למה צריך דבור בתפלה כי השי"ת יודע מחשבות וכו' עיי"ש, ולפלא אשר גם רביה"ק בעל התולדות לא הזכיר קושיה זו משמא דהאריז"ל.

תשובת רבינו מהר"ש להגה"ק אבדק"ק נאסוד מגדולי חסידי צאנז ז"ל

(נעתק מספר מקוה ישראל ה' שהו"ל ע"י חתני הרה"ג הרב ישראל ניימאן שליט"א)

ב"ה אור ליום ב' תולדות תרמ"ז לפ"ק ווישניצא.

להרה"ג החסיד הירא כש"ת מו"ה אברהם יהושע נ"י האבד"ק ראגנא יע"א.

הגיעני מכתבו בענין הכשר המקוה, והנה אנכי בעצמי לא שמעתי מכ' קדושת מרן אא"ז מו"ר הגאון הקדוש רשכבה"ג זלה"ה שום דבר בענין זה, רק שמעתי מפי כמה מגידי אמת שאמרו בשמו שאמר אשר לא ניחא ליה בהאי הכשר ע"י שפיכת חלב או משקה אחרת רק ע"י הכשר המבואר בפוסקים לנגב המקוה בסדינים וחול ואנכי כבר הכשרתי כמה מקואות אשר היו מעינות חזקות כמעט שהיה נראה לאנשים פשוטין שהוא מן הנמנע לנגב ועכ"ז ע"י הרבה פעולות הכשרתי בסדינים וחול והעליתי הרבה עפר וב"ה עלתה בידי ופעם אחת הכשרתי אנכי מקוה אחת ועמדו אח"כ איזה מאנשים דלא מעלי והלשינו עלי בפני דודיי הצדיקים שליט"א איך שהכשרתי ע"י חלב וכונתם הי' לשפוך סוללה ולעשות איזה מחלוקה ח"ו לגרום פירוד לבבות באמרם עלי שעשיתי היפוך מדעת כ"ק אא"ז מו"ר הגאון הקדוש רשכבה"ג זצלה"ה ובאמת אנכי עשיתי גם שמה ההכשר ע"י העלת הרבה עפר לתוך המקוה רק שם היה המעשה שהיה הרבה מעינות נובעין לתוך המקוה כלם היו בתחתית המקוה רק מעין אחד היה נובע לעיל מאמצע המקוה מתוך

הכותל וכאשר העליתי עפר לתוך המקוה והיה נגוב למטה לגמרי ועד מהרה באו המים מלעיל כרגע לתוך המקוה וכאשר רציתי לצאת מן המקוה ובאו המים תיכף בעודני בתוך המקוה וכאשר עשיתי כך שני פעמים וראיתי שאין באופן לצאת מן המקוה שתהיה (מטושטש כאן איזה תיבות מחמת כי הכת"י ישן) ויחזירו להמקוה האם כי לא יהיה בהם ג' לוגין רק מעט מזעיר עכ"ז צויתי להכין גם חלב אנכי עשיתי הרבה פעולות ובעבודה גדולה נגבתי את המקוה לגמרי וכאשר רציתי לצאת וראיתי שאין עוד שום לחלוחית מים בהמקוה כאשר באו המים החדשים מלעיל אשר ידעתי בבירור שאין שום חשש שאובין ע"י המים שפכתי חלב הרבה לרווחא דמילתא ובאמת לא היה שום סעד על ידי החלב כי ידעתי בבירור שהמקוה כבר נכשרה רק למען לא יחזירו מרגלי המקוה מהמים החדשים וב"ה הני מחרחרי ריב לא פעלו מאומה בעזה"י וזאת ידע מעכ"ת אשר לדעתי גם אותם הסומכין עצמם על הכשר חלב צריכים להודות שצריך לשפוך די חלב אשר לא יחזיר המים למראה מים עד שיהי' מקודם מ"ס דאל"כ מה הועילו בתקנתם אם כעת נהפך המים שאובים למראה חלב אם אח"כ חזר ונהפך למראה מים ועדין אין מ"ס ואין ראי' מדין המבואר במשנה וכן פסק הרמב"ם ז"ל ושאר פוסקים וכן נפסק בש"ע דג' לוגין מים שנפל לתוכן יין והרי מראיהן מראה יין שנפלו למקוה לא פסלוהו כי שם כבר היה שנוי המראה בשעת נפילה ולא הועיל הפסול כלל אולם המקוה שכבר פסלו השאובין בעת נפילתן להמקוה בודאי אין שנוי מראה מועיל עד אשר היה מקודם מ"ם סאה טרם חזרו למראה מים ובאם לאו לא הועילו בתקנתם כלל כי מה חזית ליזול בתר שעת הטלת חלב דלמא בתר שעת נפילת המים או בתר שעת חזרת החלב למראה המים לכן אין שום איפן שיאמרו שזה מועיל זולת אם שמו כ"כ חלב שלא יחזרו למראה מים עד שיהיה מ"ם סאה וזאת היא קשה מאד (מחמת שנקרע הכתב נמחקו גם כאן מספר תיבות) גם מעכ"ת על הכשר החלב אל יסמוך עצמו כי כן שמעתי בשם אא"ז מו"ר הגאון הקדוש רשספבה"ג זלה"ה וכן שמעתי אומרים עוד בשם גאון מובהק וצדיק הדור דלא ניחא לי' בזה ההכשר ומהיות טוב ימנע מלהכניס עצמו בזה.

מאת הדוש"ת בלונ"ח מברכו בהצלחה גדולה

ויזכה להרביץ תורה ויראה בישראל כנפש המחכה

הק' שלמה הלברשטאם

בס' מקוה ישראל מסיים אחר תשובה זו העתקתי מגוף כת"י של ש"ב הגאון הקדוש מבאבוב זצ"ל רק באמצע חסר מחמת שנקרע וחבל על דאבדין.

תשובה בדין כתיבת אות „צ"

כ"ק אדמו"ר הגה"צ מוהר"ש זצללה"ה

שאלתי לש"ב הרב הגאון והקדוש מה"ו שלמה האלבערשטאם זצ"ל אבד"ק באבוב בדין צ' שנפסק יו"ד נו"ן שמבואר בסימן ל"ב סעיף כ"ה שאסור לתקן משום שלכ"ס.

וזה אשר השיב לי. על הקושיא מהאל"ף שלא יעקם הרבה שלא תהיה דומה לעי"ן הוא דוקא לכתחלה אבל אם עקם מעט יותר אינה נפסדת צורת האל"ף בזה וכשר בי אות הפוכה אינה אות לדינא, ומה שפסול בצ' שנפסק ביו"ד הפוכה הוא ממ"נ אם תאמר שאות הפוכה הוי אות הא דומה לשתי אותיות, ואם תאמר שאינו אות כלל הלא לפנינו צורת הנו"ן גדולה ונראה וניכר לכל תחבר ותתקן תעשה מהנו"ן צ' ע"כ פסול משום שלכ"ס, שהוא נו"ן והנקודה מהיו"ד כמו שאינו אזי ג"כ אם אבל אם נפסק היו"ד מהשי"ן בצד ימין הוא להיפך הלא העיקר אנו רואין צורת השי"ן שהיא גדולה ונקודת היו"ד היא טפילה נמשכת אחריה והוי כמו שנפסק היו"ד מהאל"ף שמותר לתקן כמבואר בסעיף זה עכד"ה ודפח"ח.

מעלת הבטחון

במדרש רבה פ' מקץ (בשם ש"ב הרהגה"ק מו"ה שלמה הלברשטאם זצוקללה"ה אבד"ק באבוב). אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני נתוסף לו שתי שנים, והמדרש קשה הבנה מתחלה אמר אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים שהי' כל בטחונו בה', ואח"כ אומר ע"י שאמר לשר המשקים זכרתני וכו'.

ותירץ כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק מוהר"ש זצ"ל, כי יש שני מיני בטחון בשני סוגי אדם, כי יש איש אחד כאשר הוא בצרה רח"ל שם תחבולות בנפשו, ושם עצות בלבו להציל את נפשו מן הצרה, וכאשר רואה אח"כ שכל עצתו ותחבולותיו הוא להבל ולריק ואין לו ח"ו

שום תקוה, אז אומר אח"כ מוכרח הקב"ה לעזור לי כמו שאומרים הפשוטי עם: „וואס לאזט זיך טאן, וועט השי"ת מוזען העלפין". והבטחון הזה הוא גרוע מאד. והבטחון השני הוא במעלה יתירה באיש אחד כאשר הוא בצרה ח"ו תיכף שם בטחונו בהשי"ת ולא נאבד לו תקוה וגם יש לו מראה מקומות מכל צד אך יודע בעצמו אשר בלתי עזר השי"ת כל המראה מקומות שלו אינם כלום, מבקש מן הקב"ה שהוא יגמור בעדו לטובה, וזה הי' ביוסף אשר באמת כל בטחונו הי' בהשם ית' אך פחד בנפשו שלא יפול ח"ו במחשבתו הבטחון הגרוע ורצה שיהי' לו איזה מראה מקום לטוב, ע"כ אמר לשר המשקים והזכרתני הגם שידע בעצמו אשר לפני אנשים שאינם יודעים מחשבתו ידמו בעצמם ששם בטחונו בשר המשקים ויעגש עבור זה, על כל זה מסר נפשו כדי שלא יתפוש במחשבתו מהבטחון הגרוע, וזה פירוש המדרש, אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים ע"י שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני, כי כל זה עשה כדי שלא יפול ח"ו בהבטחון הגרוע רק יהי' בטחונו בה' בהבטחון המעולה, ע"כ.

העתק מספר זכר טוב, מאת הרב זאב וואלף ז"ל מלבוב.

קול קורא

(העתקה מהעתון קול מחזיקי הדת אשר יצא לאור בלעמבערג, יום ב' לסדר תרומה ב' אדר תרמ"ה)

אחי ועמי!

האם כי זה איזה זמן אשר התנהגות מסחר המדינה על דרך בחירת אנשים מביני מדע, ובוחרים גבירים חכמים ונבונים הן מבני עמנו והן מאשר לא מבני ישראל המה ללשכת המסחר (האנדעלס קאממער) אשר בק"ק קראקא יצ"ו. ואין דרכנו דרך הרבנים מורי התורה להתערב בכמות אלה לחוות שכלם בזה, כי חשבנו למשפט שהדבר הזה אינו נוגע לדתוה"ק, אמנם ימים ידברו שינוי העתים וחילוף הזמנים הורנו לדעת, מעת אשר השתררו עלינו ההולכי קדימה מבני עמנו (יידישע פארטשריטלער) ולוקחים להם שבט המושל וחלק הכבוד בכל הבחירות הן ראשי עדה בכל עיר ועיר (געמיינדע ראטה) הן ראשי הקהלה (קולטוס ראטה) הן נבררים ללשכת המסחר (האנדעלס-קאמער ראטה) הם קופצים בראש, ועי"ז הם פוסעים על ראשי עם קודש גם בהתנהגות תורניות ועניני הדת, דברים המוזרים להם, יען שלפעמים גם איש הירא ונזהר בדרכי תוה"ק בכל פרטי' ודקדוקי' מוכרח לקבל דבריהם על ידי הכרח ואונס, ועי"ז הם מחלישים כח התוה"ק בעוה"ר, באמרם אשר להם לבד ניתנה הארץ וידמו בנפשם אשר ע"י מעשיהם לא טובים ינחלו שני עולמות ח"ו בעניני מדינים ומסחרי עוה"ז רק הם היודעים והמבינים, והם היושבים בראש בעניני דתוה"ק שמירת ש"ק ואכילות דברים המותרים, היתמנו בעלי הוראה, שוחטים, חזנים, שמשים, גבאים דבתי כנסיות ומדרשות רק להם לבד, האם כי בזה אינם יודעים ואינם מבינים, אולם הלא בידם הכח והעוז ורוצים להכרית הכל עפ"י התוקף אשר בידם, ובראות כן היראים הגבירים הנכבדים דק"ק קראקא יצ"ו קשרו להם קשר של קיימא לחזק ידים רפות שלא להגיח שבט הרשע על גורל הצדיקי', ובראשם הגבירי' המפורסמי' יראי ה' מופלגים וכו' מו"ה שבתי הכהן בערטראם ומו"ה יעקב פריילך נ"י לעשות בהשכל ודעת ולבחור רק מהשרים הנכבדים החכמים אשר לא מפריצי בני ישראל המה וכו' ויבחרו רק מהאנשים היראים הנכבדים משכילים ונבונים אשר חפצם בחוזק ובקיום דתוה"ק, ואזי בעזה"י נלך בטח אשר לא ישתררו עלינו שונאי נפשינו ושונאי דת תוה"ק.

ונדרשתי מאת הנגידים הגבירים היראים לחוות להם דעתי בזה, ובאם ישרו דבריהם בעיני לחזק אותם ולבקש מאת אחב"י היראים ליתן דעתם עמהם הן בעיר הגדולה דק"ק קראקא יצ"ו, הן בעיירות הסמוכים הקרובים והרחוקים שלא ישמעו לקול המשולחים השומרים הסובבים בעיר ובערי המדינה לפתות ולהונות בני אדם בחלקת לשונם אשר גם המה דורשי טובת ישראל, וכי אין נפקותא כלל מי יהי' הנבררים הזה או זה, וגם מפחידים להרבה אנשים שיגרמו להם רעות אח"כ, כאשר שבלא זה יהי' המה לראש, וינקמו נקם מאתם כמה שהי' בידם, וכל זאת הוא שקר וכזב, דברים בדויים של הבל, אין בהם ממש, רק פתויים בעלמא ככל פתוי יצה"ר ר"ל.

לכן עמי ואחי, חזקו ונתחזקה בעד עמינו ובעד תורת ה' שמעו נא לדברי הגבירים היראים הנ"ל כי באמת ידברו בתום וביושר וכל כוונתם רק לשמים לטובת כללות אחב"י, בענינים תורניים ומדיניים, ומצוה רבה לסייע להם. וכל אשר יגיע העלה לידו (וואהל

בלאט) יראה נא לשלחו רק לידי הגבירים היראים הנ״ל; וכל אשר ביכולתו לדבר על לבות שאר אנשים שיתנו גם המה את העלים לידם אל ימנע עצמו כי דבר גדול הוא מאוד, ונזכה לרומם קרן התורה והיראה וקרן ישראל,

כנפש המתכה הדורש שלום אחב״י בכל מקומות מושבותם.

באעה״ח יום ה׳ לסדר וגאלתי אתכם תמה״ר גאולה ותחיש ישועה לפ״ק ווישניצא יע״א.

הק שלמה הלברשטאם

האבדק״ק הג״ל והגליל

מכתב מהגה״ק רבי שלמה זצ״ל האדמו״ר מכובוב בעניו הציונים

חלילה לנו לעבור בהשקט על מעשה המגונה הזה שיגרום ח״ו הסתרת פנים ועונש גדול. אנו יודעים מרבותינו ומאבותינו שעם ישראל מובחר ומקודש רק ע״י אמונתו ולא ע״י הגזע, ולפי דברי הגה״ק בעל „ישמח משה״ זי״ע מפני מה נאסרו לישראל נשים נכריות והלא באמת א״ל אחד ברא כל האנשים, אבל הטעם הוא שהם אינם מודים בתורה. והעצב בוער בלבי כאש על שנמצאים איזה רבנים העושים א״ע כפופים למורדים ופושעים ואיך לא תכסה בושה פניהם להתדבק בהם ויש מקום לפקפק כי גם הם ח״ו בהפקירא ניחא להו כי הם מתעקשים בסברא שכל זמן שלא נתגלה מלך המשיח אין איסור להנהיג ממשלה. ואיך אינם מרגישים שתהי׳ זאת ח״ו לרעתן של ישראל. והגם שרוב דברי רבותינו אודות חיוב ישיבת הארץ לא על זמן הגלות נאמרו, בכ״ז אני מגלה דעתי שאין אנחנו מתנגדים להתישבות כמנהג הקדמונים עפ״י תקנת הרמב״ן ז״ל. והחשש הוא מפני שהם רוצים לעלות בהמון וליסד מלוכה. ויש בזה מחלול השבועות שהשביע הקב״ה את ישראל ובפעולות כאלה הם מחריבים הכל ח״ו.

וקבלתי מזה מכתב באריכות מהגאון האמתי ר׳ שלמה הכהן ז״ל מווילנא שהגם כי כפי שבאר הגאון ר״י ליאון ז״ל בספרו מגלת אסתר ישוב א״י אינה מצוה חיובית בזה״ז, לדעתו נוהגת המצוה אף בזה״ז, אך הוא מתנגד לרעיון יסוד ממשלה. גם זאת לדעת כי כל תכלית העליה לאה״ק הוא רק לקיים מצות, אבל העו״ע יכבד וישב בביתו ולא יטנף אה״ק.

ומדי דברי בזה אזכיר מה ששמעתי בשם אז״ק הגאון הקדוש בעל דברי חיים זצלה״ה שאמר הנה העולם מקשה מדוע נתייסרו המצריים על הענוי והשעבוד לבנ״י, הלא באמת היתה זאת גזירת ה׳ ועבדום וענו אותם. אבל האמת היא כך אלמלא היתה כוונת המצריים כדי לקיים רצון השי״ת לא ה׳ מגיע להם שום עונש, אבל הם לא קראו בשם ה׳ והשעבוד בא רק להנאתם ומרוע לבם ואכזריותם, ולכך נענשו. — וכמו כן הוא אצל הציונים, הלא הם אינם מודים במציאות ה׳ וכופרים בהשגחתו, מפירים חוקי התורה ומבזים בזה כלל ישראל בגלוי, בהגם שהממשלות נותנות לנו רשות בכל מקום לשמור תורתנו ועליהם אמר הנביא ויבואו אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה׳ אלה. וראה מה שרמז בעל אוה״ח הק׳ פ׳ ראה כי אם ישראל לא יהיו שומרים את התורה בארץ יהי׳ נמסרים ביד אוה״ע ונהרגין ח״ו. ויש אתנו בקבלה שכל הזמן שהחטאים לא יתמו ולא יתוקנו לא יהי׳ לנו תקומה באה״ק וחלילה לנו לבקש נהמא דכסופא. עלינו רק להחזיק באמונתנו ולא להרהר אחרי ה׳.

וכבר הורה החת״ס ז״ל בתשובתו כי ה׳ הוא המחוקק לזמן הגאולה וביאת גוא״צ, ואין שום איש רשאי להתערב בעניינים היותר רמים, וכתבו המפרשים דאם בנ״י ישקרו באמונתם, אומת״ע בצדק יהי׳ אומרים כי הארץ אינה שייך לנו וגזל היא בידינו. ועובדא ידענא כי הרב ר׳ צבי קאלישער ז״ל מטהארן פנה בשאלתו לכ״ק אז״ק זצ״ל מסאנז שיסכים עמו לישוב א״י ולהיתר קרבנות ולחדש הסמיכה, וכתב כי הגאולה תבוא עפ״י הטבע, ואז״ק השיב עלי׳ בנזיפה כי זורע בדעותיו אלה גרעיני כפירה וע״י השטה שלו אחב״י ישטו ח״ו מאמונתם וכל ההבטחות של שרי הארץ וההסכמות שלהם להחזיר לנו אה״ק קלושות ולא יעמדו לנו בעת המשבר.

ועתה קבלתי מכתב מחכם מפורסם מגדולי אחינו בוויען ויתברך מאדון הברכות על שיצא בהתעוררות שהענין הציוני יתן מקום להתגרות בנו ח״ו, והרדיפות יתרבו עוד עי״ז והציונים רוצים במלוכה יהודית רק להנאתם ולנוי בעלמא. ושרי להו מארי׳ להרבנים המסכימים עמהם. וכל אחד יראה דברי החכם לנכון כי כח החיים של עם ישראל ונצחיותו נתגלה דוקא בהפזור שלו, והן הן גבורותיו הן הן נפלאותיו. וחוב עלינו להוכיח לאנשי רשע האלה כי יש במעשיהם סכנות נפשות, ועפרא לפומייהו של אלה האומרים יעבור עלינו מה ואנחנו רוצים במלוכה, ובזדון לבם הם מפיצים

עלילות שאנחנו ח"ו מורדים ומתקוממים כאילו אינם מבינים שח"ו יגרמו בזה כליון חרוץ לשונאיהם של ישראל.

ואני קורא בזה לאחב"י אל תשמעו לקול המפתים אתכם בשפת חלקות. וגם לאלה הרבנים ההולכים עמהם אני קורא עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים ואתם אומרים כי הגלות גורמת לחלל השבת ולאכול כל דבר איסור ובזה לא תצליחו ולא תעשו פרי לטוב לישראל. והאנשים הפשוטים מאמינים באמת כי הפושעים והמורדים העושים הכל בכפירה ובהפקרות לא ישובו לה' ולא מתנחמים על רעתם.

עלינו לשמוע בקול רבותינו ולעשות רק הטוב בעיני ה' והוא יתן לנו לחן ולחסד בעיני העמים ונזכה לגאולה האמיתית ולראות בבנין אריאל בב"א.

(נעתק מס' דובב שפתי ישנים).

(—) הק' שלמה הלברשטאם

בדף ע"ז הבאתי במדור „מוצל מאש" בדבר השריפה הנוראה שיצאה בביתו, רצוני לציין כי בתוך הספרי קודש שהיו למאכולת אש נשרף גם חיבור גדול בדבר ה' זו הלכה בירורים ופסקים בד' חלקי שו"ע במספר ד' מאות תשובות יקרי ערך, זכן הושמד ספר מדברות קדשו משבתות השנה ומועדי ה' אשר רבות הצטער על זה רבינו עד שנחלה ולא מצא מרגוע לנפשו.

חולה־לב היה הרבי מבובוב זצ"ל, ובשעת שהייתו בעיר המרפא נויהיים שבגרמניה יצאה נשמתו בטהרה. היה זה בר"ח תמוז תרס"ה. הידיעה המרה על פטירתו פשטה כבזק בציבור ואלפים יהודים השתתפו בהלוויה שהתקיימה בעיר באבוב. מספרים, שביום פטירתו זרחה השמש כרגיל ושרר חום של תקופת תמוז, אולם לפתע התקדרו פני השמים וחשכה וקדרות שררו בכל והטילו על כולם אימה ופחד.

ארזי מלכות שלמה לבנון צז

שנת השבע ועשרים ב"ה 27 JAHRGANG.

מחזיקי הדת

הנוסד ע"י הרב הגאון הצדיק מוהר"ר שמעון סופר זצ"ל האבד"ק קראקא נבחר בית הועד ונשיא החה"ק

ויו"ל ע"י חברת „מחזיקי הדת" בלבוב.

MACHSIKE HADAS

Zeitung fur das wahre Judenthum, Orgen des Vereines "Machsike Hadas"

מחיר החתימה:	האדרעסה:	מודעה רבא. לא החה"ק מחזיקי הדת ולא בית המערכת המ"ע מקבלים עליהם אחריות ההכשרים והמודעות שנדפסו במ"ע הלז רק על הרבנים נותני ההכשרים והסוחרים האחריות.
בארצנו לשנה 12 קראנען בחול לשנה 15 קראנען לחצי ולרבע שנה כפי הערך. מחיר ברכת מז"ט כמחיר טלגרמא אחת.	Administration "Machsike Hades" bel LEISER GUTWIRTH LEMBERG Spitals-Gasse Nr. 2.	

לבוב יום ו' פ' קרח ד' תמוז תרס"ה. Nr. 40 Lemberg den 7 Juli 1905,

קראו למקוננות!

בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר, כי עלה המות בחלונינו ובא השודד בצהרים ויקטף את צמרת הארז אשר בלבנון ה"ה כ"ק אדמו"ר רב האי גאון מובהק רכב ישראל ופרשיו ציס"ע איש אלקים קדוש מוהר"ר שלמה הלברשטאם זצוקללה"ה אבד"ק באבוב.

שאו על שפים קינה ואמרו בבית ישראל כי שדדנו אחד המיוחד בין בחירי האומה נגזל מאתנו, מי יורה דעה ומי יבין שמועה, מי יעמוד בפלל ומי ילמד סניגורים. מי יקרב רחוקים וינהל את הנתעים. אהה ליום כי מר!

אמנם כן, גדול כיום שבר ישראל. לא רק אלה שהסתופפו בצל קדשו של הגה"צ מהר"ש זצוקללה"ה יקרעו בגדיהם ולבביהם כי הוסרה העטרה ונטלה תפארת ראשם, כי כל ישראל יבכו את השרפה שהרבתה אש מן השמים בעדר ד', כי מי לא שמע את יקר גדלו בתורה ובעבודה, איה סופר איה שוקל את הכסף שהשקיע האדמו"ר המנוח זצ"ל בהחזקת ישיבתו הקדושה עוד בהיות כבוד ד' חופף עליו בקהלות הקודש בוקאווסק, אושוויצים, ווישניצא. מי לא יניע במו ראש לשוד בת עמנו הבא לפתע פתאום!

זה ימי מספר שמענו כי הולך אדמו"ר למרחץ נויהיים לגהות מזור על מחלת הלב. התקוה שעשעתנו כי מעיני הישועה ישיבו לנו בריאותו של האדמו"ר, והנה החרידתנו השמועה המרה כי בנויהיים עוד התגברה המחלה ובריאות אדמו"ר רופפה מאד. באנו לקול מבשר רע ונכנסו לבתי כנסיות ולבתי מדרשים לשפוך צקון לחש עבור חיי אדמו"ר ואריכות ימיו, ובעוד נפשם עליהם משתפכת, באה התשובה ממרומים: הסו ודומו. חיה יחיה הרב וכימי העץ ימיו, אבל לא בעולם השפל שימיו כצל עובר. פה בארץ החיים יתהלך לפני ד' בעולם שכולו ארוך יכון משכנו להיות ממטרוניתא דבעלה בין כל הקדושים אשר בארץ המה.

אדמו"ר המנוח ז"ל היה בן הרב הצדיק מוהר"ר מאיר נתן זללה"ה שלקחו אלקים בעודו צעיר לימים.

הוא הי׳ בן אדמו״ר הקדוש רבן שכבה״ג מקור חיים לישראל אבד״ק צאנז זצוקללה״ה וחתן הגאון האלקי הצדיק המפורסם מוהר״ר אליעזר זצוקללה״ה אבד״ק דזיקוב. אדמו״ר המנוח ז״ל נחנך על ברכי זקנו הקדוש מצאנז זי״ע. הזקנים שבדור שיצקו מים על ידי רבנו מצאנז עוד יזכרו את החבה היתרה שהראה רבנו זה לנכדו נטע שעשועיו והשיאו לבת הרב הצדיק המפורסם מוהר״ר יהושע זצוקללה״ה מקאמינקא. ידידיה זה שלמה אדמו״ר המנוח ז״ל הי׳ חביב ואהוב בין גדולי הדור עוד בימי עלומיו, והאדמורי״ם הזקנים זי״ע העריצו והקדישו את שמו לברכה. אח״כ בעת שהחזיק ישיבה ובחורים ואברכים למאות ישבו סביב לשלחנו אשר לפני ד׳, אז נוכח העם מגדולת נפשו הטהורה, שמסרה על קיום התורה. לא רק לחם שמים המטיר לתלמידיו, כי אם גם דגן הארץ השביעם ביד רחבה והאכילם לחק חקם, ואין קץ לגודל פזרנותו שהראה גם לאנשים אחרים. אין כונתנו לגלות בזה טפח ממדותיו של אדמו״ר המנוח ז״ל, כי כלום יבוא איש להעיד על השמש הזורחת וכל העולם כלו נהנה מקוי אורו. אבל רשאים אנו לתאר דבר האסון שנפל בישראל, וידעו העם כלו כי שבר גדול נשבר בית יעקב בהעדר האדמו״ר מבאבוב זצ״ל. עוד לא הגיעה שנת הששים כי „נח״ נפשי׳ דהרב. בראש החדש הרביעי, שמקדם קדמתה קראו ד׳ מועד לשבור בחורינו, נשבה ארון אלקים בעיר נויהיים והובולו את גוו הטהור לנוח בקהלת באבוב מקום שם רבץ תורה ועמד לפני אלקים בעודנו מתהלך אתנו. זי״ע ועכ״י.

הספד

וישכב שלמה עם אבותיו!

במסתרים תבכה נפשי על רב האי שופרא דבלי בארעא, בכי תמרורים על מות מגן גבורים, שר התורה הוא ש״ב הה״צ גאון תפארת ישראל, מנורה טהורה אור שבעת הימים ענף עץ אבות בנש״ק מרן שלמה האלבערשטאם זצלה״ה האבד״ק באביוו, כמת לבבי קצרה להכיל רב איכות השבר הגדול, ודמעות עיני יפרצו יעבורו לבלי חק, הי׳ לנחל שוטף ועל פני תבל אזעוק זעקה גדולה ומרה על שברי ועל שבר בת עם בני ישראל, ולהם לאמר! בכו עמי כי רבו אנחותינו ושברינו גדול כים, כי נלקינו בכפלים, המאור הגדול לקה גלל חטאתינו נר ה׳ כבה, ואור התורה נדעך הודינו פנה עטרת ראשינו נפלה אוי לנו כי חטאנו. —

כי הנה מדתו של שלמה מוסב בגבורת ארי שבחבורה הוא מר אא״ז מורינו ורבינו רב האי סבא קדישא גאון תפארת ישראל עמוד התורה והעבודה משיח ה׳ מרנא ורבנא רבינו חיים זצלה״ה זי״ע מצאנז הוא הי׳ ביגו ונכדו פרי שעשועו פרי עץ החיים והדעת וטעמם ישוה — כי הריחו ביראת ה׳ למסור נפשו ורוחו לה׳ ולהגדיל התורת ולהאדירה ללחום מלחמתה ולקנא לשם האל ולעמוד בפרץ, וכל אשר זכו להזות בנועם זיו אא״ז מו״ר ה״ק מצאנז זצלה״ה כל גדולי ארץ גם אחרי הלקח ארון ה׳ מאתם בלם נהו ונחמו אתנו מהודם להלום כתר מלכות בראש שלמ״ה — וגם אשר לא זכו לחזות בנועמו של אא״ז זצלה״ה יכלו לטעום טעם עץ החיים מכרם שלמה כאשר גם עינו ראו שכל תנועותיו הי׳ ברוח אש שלהבת יה — ועתה מי יורינו דעה? מי יבין לנו שמועה? מי יעמוד בפרץ? מי ילחום מלחמתינו? ולי נשאר לקונן כפלים, כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר מצאה את עם ה׳ ואיככה אוכל וראיתי בזכרי אבדן מולדתי עטרת הוד תפארתנו כ״ק אא״ז זצללה״ה ודמים בדמים נגעו ועלי דין רומז איש האלקים האר״י זצלה״ה זי״ע קדוש מדבר לאמר כי הגביא הגדול הנותן מהוד שפעת נביאתו לנביאים דמיונו כלב האדם, והנביאים אשר יקבלו שפעו המה האברים וכמו הלב אשר ממנו תוצאות החיים וכל הקרב קרב מהאברים אל משכן הלב יוקדם למו השגת החיים וכן גם יאחרו להשיג הסתלקות החיים בעת מות האדם כי הכח החיוני בהתחילו להסתלק מחי׳ יקדים הסתלקותו מהאברים ממקור החיים ואח״כ הלוך ומסתלק מהקרב הקרב עד משכן הלב עד כי נגע עד לבו שהוא מקור החיים כן הנביא הגדול וכל העם המסתופפים בצלו כי השפע הנבואיי יושג לכל בני הנביאים אבל בקדום ואחור כי הקרב קרב ישיג קדם והרחוק אח״כ ולעומת זה כהחל רוח ה׳ להסתלק ורגיש הרחוק הסתלקותו טרם ישיגיהו הקרוב ובזה יפרש בעל האפיקי יהודה את דברי הנביאים בשאלם את אלישע הידעת כי היום לוקח ה׳ את אדוניך וכו׳ כי אנחנו הרחוקים מאליהו שהוא מקור החיות כבר הרגשנו התחלות הסתלקות הנבואה וכו׳ יעו״ש.

כן אוכל לומר על יום מר המות הזה שקרה

לנו החסידים הישישים הצדיקים וגדולים הרגישו כבר העדר קדושת זקינו האלקי מצאנו זצללה"ה עינם ראו בעוה"ר דור יתום אחריו אך אנחנו בניו הקרובים מזרעו וקרובים למשכן לבב זקנינו זצללה"ה ועוד שהמלך שלמה במסיבו ומלא מקום אבותיו בתורה ויראה ונרדו נתן ריח חיים, הוא נחמינו אחרי זקנינו, הוא הי' הודינו ותפארתינו, ועתה כי גם אותו לקח אלקים מרגישים אנחנו אבידת רבינו ואבידת אבינו זקנינו הק' זצללה"ה.

ולקינו בכפלים ואיך אנחם — והמנחם אבילי ציון וירושלים ינחמינו בכפלים, לגאלינו שנית ולעיני כל חי נזכה לראות אבותינו הצדיקים כתמר יפריחו ויציצו כעשב השדה ושוכני עפר יקומו, ויאמר ה' בלע המות לנצח.

חיים נחום האלבערשטאם

תתן הה"צ שליט"א מקאמארנא נכד הה"צ ה"ק זי"ע מצאנו.

העתק ממחזיקי הדת מיום י"א תמוז תרס"ה

ימי האבל.

באבוב. — להבשורה המרה מפטירת כ"ק אדמו"ר האב"ד דפה זצוקללה"ה נמס כל לב ורפו כל ידים וכל ברכים הלכו מים. כל פנים קבצו פארור וילכו שחוח מפני יד ד' שנגעה בעיר לרעה. אמנם כן הוא — שאלו זה לזה בהגיעה הבשורה הרעה — כי רבנו גר ישראל נלקח מאתנו? זה מספר שראונהו בתוכנו, צל אלקים מתהלך אתנו, ועתה סר מעלינו הצל הזה? הצל שאלפי נפשות חסו תחתיו וימצאו מרגוע לנפשם, הצל הזה נסתלק מאתנו? אפשר הוא שהצדיק שבאו אליו מקרוב ומרחוק להתפלל לעצור בעד המות, ועתה נגעה גם בו חרבו של מלאך המשחית? אין זה כי אם בחטאינו ועונותינו נכרתו שותיו של רבנו, אנחנו אשמים בהאבדה הזאת — געו כל העם בבכיה כי ד' הפגיע את עון כלנו.

לא רק מסביבות עירנו, כי גם ממקומות הרחוקים ממקום החלל, נאספו ובאו אנשים למאות לתנות על הלוית הצדיק. הידיעה כי המסע המוביל את גוית

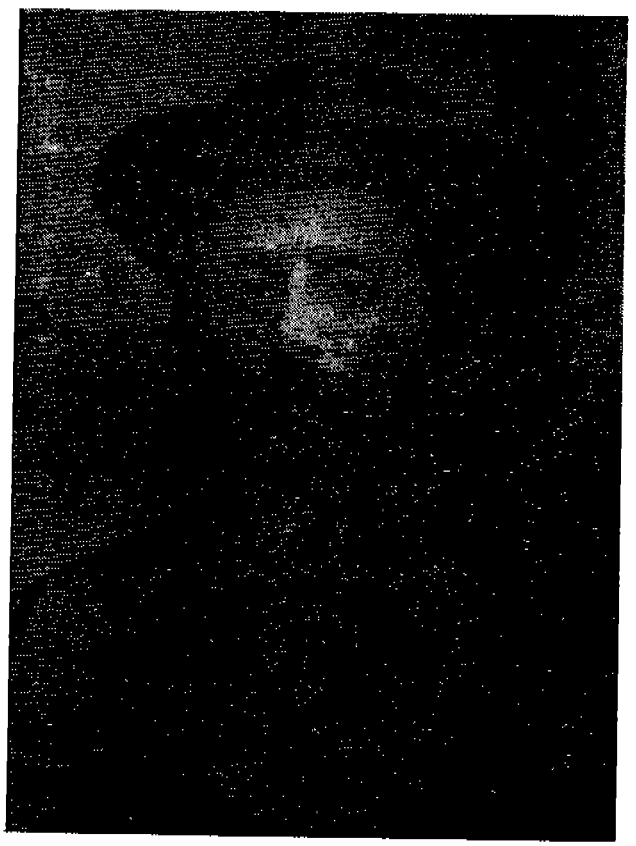

תמונת הרבי הקדוש רבי בן ציון ז"ל הי"ד
בעת פטירת אביו הקדוש ז"ל

אדמו"ר ז"ל בא יבא ביום ה' (שבוע העבר) בשעה 3. ה'עיקה את כל עיר מתים ואת כל אשר בה ויחנו כדור מסביב לתחנות מסה"ב. כאשר עמד המסע, הגביהו אלפי עינים זולגות דמעות חמות את ריסיהם להארון המסתיר את הגוף הטהור. המסע שהוביל את הנפטר הגדול זצ"ל הוביל גם אבלים ומקוננים לאלפים. על פני כולם נראו אותות יגון ואנחה וצער עמוק על אבדן רבם ז"ל, כולם נתנו דין וחשבון לנפשם את מי המה מלוים למנוחת עולמים. בלי אומר ודברים, רק באמצעות יבבות ואנחות הביעו אלפי המלוים כי מכירים הם מה היה להם קודם ומה חסר להם עתה.

את גוית רבנו ז"ל נשאו מחצר מסה"ב לביתו והכניסוהו לחצר תפלתו. שם קרעו כל העם בגדיהם והרימו קולם בבכי, בידעם כי עוד רגעים אחדים ישאר הגוף החי הזה פה עלי אדמות. רבנים למאות שהיו באותו מעמד לא עצרו בכחם לפתוח פה ולהספיד את אדמו"ר ז"ל. רק בנו הרב המופלא פרי עץ הדר הגה"צ מוהר"ר בנציון שליט"א שאותו קבלה עירנו לאב"ד עוד בחיי רביגו ז"ל וחתנו הרב המופלא מוהר"ר חיים יעקב שליט"א בן הרה"צ המפורסם מהרמ"י זצללה"ה אבדק"ק אוהעל. הם נשאו נהי וקינה אבל דמעותיהם לחצו את דבוריהם ונשמע בעם רק הוי אדון והוי הודו. לאחר שהוציאו מטת רבנו ז"ל לבית מועד לכל חי, כבר פנה היום ולא קמת עוד כל רוח בהאבלים מפני המספד שגדל כל היום.

רק אחת תנחמנו, כי על כסא רבנו ז"ל ישב זרעו אחריו, וד' השומר ברית דוד ושלמה לזרעו אחריו, ישמור ברית רבנו ז"ל לבנו הוא הרב הצעיר אב"ד שליט"א ויכין כסאו לישב עליו באהל התורה והעבודה וישמע תפלתו על ישראל כאשר בימי רבנו ז"ל העומד וממלא עלינו זכרונות טובות.

***

תשוא"ח להרה"ח ר' יהודה אריה ליבוש ב"ר יצחק משה ופרומט זילברשטיין הי"ו שפעל רבות בשליחותי להשיג מכ"ע מחזיקי הדת.

אני טרם אכלה לסיים את החלק השני בקראי שמו „מלכות שלמה" בספרי „ארזי לבנון" בדברים העומדים ברומו של עולם התורה וחסידות מכ"ק רבנו הגדול והקדוש אור בהיר בשחקים מרן ר' שלמה הלברשטאם זצללה"ה האבד"ק בוקאווסק אשפיצין ווישניצא אשר כאן מילא מקומו של זקנו שר התורה וציס"ע בעל „ברוך טעם" ועוד, שהיה אבד"ק ווישניצא טרם נתקבל ללייפניק, לא אוכל להתעלם אשר ב' שנים ומחצה לפני פטירתו של האדמו"ר הראשון בבאבוב. נשא אשה שנית היא הרבנית הצדקנית מרת רעכיל ברייגדל הי"ד בת הגה"צ מו"ה מנשה טייטלבוים וצ"ל מצאצאי הרשכבה"ג בעל ישמח משה מאוהעל זצללה"ה שהיה חתן הגה"ק הישיש ר' טוביה ליפשיץ זצללה"ה האבד"ק בריגל בן הגה"ק ר' משולם זלמן יונתן ליפשיץ שמילא מקום אביו בבריגל זה הגאון האלקי המפורסם בכל העולם רבנו ארי' ליבוש ליבשיץ בעהמח"ס שו"ת ארי' דבי עילאה וארי שבחבורה זצללה"ה והיה חתן הגה"ק ר' אברהם חיים הורוויץ אבד"ק ליגסק בן אביר הרועים הקדוש עליון הגה"ק מרן ר' נפתלי הורוויץ זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק ראפשיץ בעהמח"ס „זרע קודש".

החתונה היה בבריגל בבית אבי זקנה של הכלה הצדקנית מרת רעכל ברייגדל הי"ד וספרו חסידים ואנשי מעשה שהיו שם לנוכח אשר הגה"ק הישיש מבריגל שהוא אכל עוד מזונות על שלחנו של אבי חותנו הגה"צ ר' ישראל יצחק הוא הסבא קדישא גדול מרבן שמו הרבי ר' בער מראדאשיץ זצללה"ה וחותן חותנו של הרב הישיש מבריגל היה הגה"ק ר' ראובן מדזשארנאווצא זצללה"ה מחבר ספר הקדוש „דודאים בשדה" אמר על החתן רבנו הקדוש מוהר"ש מבאבוב זצללה"ה, מכירו הייתי עוד כשהיה אבד"ק ווישניצא והיה סמוך ונראה אלי אבל עכשיו ביותר ועתה ידעתי שהוא עוד „משירי כנסת הגדולה" והוא חד בדרא בדורנו.

לפיכך נתעלם ממני הכונה הפסולה של המוציא לאור מחדש את הספר הגאוני „ארי שבחבורה" ושם מפרט היחוס כמעט מכל צאצאי המחבר הקדוש ואכן מעלים עין מהרבנית הצדקנית מרת רעכיל ברייגדל שזכתה להיות מחבירתו של אותו צדיק רבנו הגדול והקדוש מוהר"ש מבאבוב זצלה"ה בעת אשר מפרט שמה שמם של הבנות של הגה"ק ר' טוביה האבד"ק בריגל זצלל"ה ועוד עשה לסמא את עיני הקורא שלא הזכיר גם את אחותה האשה הצנועה מרת רבקה'לי תחיה אשת הרה"ח ר' חיים דאכנר ז"ל אשר מביא אותו

שמה וגם את בנה של הרבנית מרת רעכיל ברייגדל הי"ד וכבר אמרו חז"ל אשר „בהדי הוצא לקי כרבא" ע"כ שכח להזכיר גם את האשה הצ' מרת רבקה'לי דכנר תחי' שהיא כהיום בארצנו הקדושה לאריכת ימים ושנים טובים.

ולפיענ"ד מי שירצה למצוא פירוש על התרי תמיהות שמדכר דכירי אינשי הנ"ל ימחל לעיין במאמרי לעיל „עשרה כללים בתורת הקבלה" מה שהבטיח הזקן שקנה חכמה התנא האלקי רבנו „הדברי חיים" זצללה"ה לנכדו רבנו הגדול והקדוש מרן מהר"ש מבאבוב זצללה"ה אשר כל מה שאירע לו יארע גם לנכדו ותלמידו המובהק בבחינת כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה בשתם וזה נשתם וכו' דברים המבהילים הרעיון ויובח לו הכל. תן לחכם ויחכם עוד.

משפחת רבינו מהר"ש זצ"ל

א) הרה"ק אדמו"ר הרב רבי בן ציון הי"ד זצוק"ל שעליו הקדשנו מדור בפני עצמו.

ב) בתו הרבנית הצדקנית מרת חיה הי"ד אשת הגה"צ רבי חיים יעקב טייטלבוים זצ"ל אבדק"ק טשענסקאוויץ (בגלילות באבוב) ואח"כ אבדק"ק לימנוב בהגה"ק רבי משה יוסף זצוק"ל אבדק"ק ואדמו"ר באוהל. היו להם חמשה בנים אשר שלשה מהם נספו בשואה הי"ד והחיים אתנו הם הרה"ג ר' יחזקאל שרגא טייטלבוים אבד"ק לימנוב ואחיו ר' שלום ברוך הי"ו שניהם בארה"ב. כן נשאר לפליטה בת אחד מבניהם הרה"ג ר' שלמה ז"ל חתן הגה"צ ר' חיים טייטלבוים הראב"ד בבריגל, אשר הרה"ח ר' חיים דאכנער ז"ל ואשתו מרת רבקה תחי' ובתם הרבנית מרת שרה הורביץ תחי' הצילו אותה מהשואה והביאו אותה לארה"ק, שמה מרת חנה תחי' אשת הרה"ח שמעון משה דיסקין שיחי' בבני ברק.

כן היה להם ג' בנות שנספו בשואה. ואלו הן:

א) מרת הענא זיסל ז"ל שהיתה אשת הרב הגאון הגדול ר' צבי הירש מייזליס שליט"א ר"מ בישיבת נייומארק ור"מ בישיבת ווייצען ונשארו ממנה שני בנים מופלגים בתורה וחסידות: מו"ה יוסף משה, ומו"ה יקותיאל יהודה, ובת אחת.

ב) מרת בלימה רחל ז"ל שהיתה אשת כ"ק אדמו"ר הגה"צ הרבי מבובוב שליט"א, נשאר ממנה הרה"ג הנעלה, אציל המדות איש חי ורב פעלים וכו', הרב נפתלי צבי הלברשטאם שליט"א.

ג) מרת מרים ז"ל שהיתה נשואה להרה"ח יקותיאל שניי ז"ל מעיר פשמישיל.

רצוני לציין פרט חשוב בנוגע לאבי מרן מהר"ש הגה"ק רמ"נ זי"ע.

כשנפטרה אמי (הצדקנית מרת מינדל נחמה בת"ר שמואל דוד ז"ל נכד הגאונים הט"ז והב"ח נלב"ע ג' שבט תרנ"ו). הייתי בן שמונה שנים ואמרתי קדיש בבית מדרשו של הגה"ק הר"ב מגורליץ זצוק"ל, והייתי אצלו ילד שעשועים וזכיתי כל יום לקפל את תפיליו. בהזדמנות אחת, אחרי התפלה, שמעתי מפיו שסיפר, שאחרי פטירתו של הגה"ק ר' מאיר נתן זצוק"ל, שאל אביו הגה"ק מצאנז אם ראו את רמ"נ בחלום, הם ענו שלא. לימים בא הרה"ק מגורליץ וסיפר לאביו, שהלילה ראה אותו בחלום והתאונן לפניו שיש לו בגדים קצרים.

ענה לו אביו, רבינו הקדוש הרב מצאנז, הלבושים בעלמא דקשוט הם לבושי מצות ומעשים טובים שעשה האדם בעלמא הדין, * ומה רוצה בני שהיה עול ימים שיהיו לו בגדים יותר ארוכים כמו לאיש זקן? וסיים הרב מצאנז, מה הוא רוצה, איך האב אים אריינגעגעבען צו מיינע גוטע פרייגד, ר' שלום און ר' אלימלך (מה הוא רוצה ממני, הלא מסרתיו לידם של ידידי הטובים, ר' שלום ור' אלימלך) — כוונתו להרה"ק ר' שלום מקמינקא והרה"ק ר' אלימך מרודניק, נכד בעל נועם אלימלך זי"ע.

---

*) א"ה ז"ל התולדות (פ' תצא. עה"כ ועשית מעקה) נודע ממעשה המצות והתפלה נעשה חלוקא דרבנן ועי"ז יהיה לך בבנין בית שהוא מדור תחתון, עי"ז יהיה לך בג"ע תחתון חלוקא דרבנן ועשית מעקה לגגך כי העמ"ק היא מעקה ע"י כונת המצות ובתפלה יהי' לך לבוש בגן עדן העליון שהוא גגך וכו' עכ"ל. (ועיין בנו"א פ' תזריע ד"ה והיה).

ובזה באתי לסיים את החלק „מלכות שלמה" בדברי תורה. ואביא בזה איזה דברי אגדה מה ששמעתי אומרים בשם המלך מאן מלכא רבנן הוא נזר תפארתנו כ"ק רבנו הקדוש הגאון עולם בנגלה ובנסתר יחיד בדורו מרן ר' שלמה הלברשטאם הרב מבוקאבסק אשפיצין ווישניצא ובסוף נטע אהלו אפדנו בעיר באבוב זצללה"ה.

א) שמעתי מהחזן גאטליב בניו־יורק ששמע מפיו הקדוש בעת שהיה בעיר ניימארק בדרך שנסע להמרחץ נויהיים, שהקשה על המאמר (בכתובות דף ס"ח ע"א) אחר המעשה שהביא שמה מרבי חנינא בעמוד הקודם „אמר הייגו דאמר ר' אלעזר בואו ונחזיק טובה „לרמאין" שאלמלא הן הייגו חוטאין בכל יום" ומפירוש רש"י ז"ל נראה קצת שלא גרס „הבכל יום" ובאמת קשה לאיזה צורך מביא הגמרא „הבכל יום" ולא סגי שאלמלא הרמאין הייגו חוטאין כפירש"י שאנו מעלימין עין מן העניים אבל עכשיו הרמאין גורמים לנו הייגו בעת שבא העני, ומה גפקא מיניה אם בא העני „בכל יום" או בכל שבוע או בכל חודש ע"ז אמר רבנו הקדוש זצללה"ה כי מצינו (בדניאל ד' כ"ד) שאמר לנבוכדנצר „להן מלכא מלכי ישפר עליך וחטיך בצדקה פרק ועויתך במחן ענין, הן תהוה ארכא לשלותך", ולפי זה אמר יאמר איש אם מצינו תיקון לחטאים במתן צדקה כאשר אמר דניאל לנבוכדנצר אלך גם אני ואחטא בכל יום כאשר עם לבבי ואח"כ אפדה בצדקה גפשי, אבל אם יש רמאין שעושין עצמן לעניים ויוכל להיות אשר הצדקה שלו לא יבוא לידי עני הגון וא"כ כפרה אין כאן כי הניח מעותיו על קרן הרמאי וצדקה אין כאן, אשר ע"כ לא יכול לחטוא בשום יום על דעת ליתן אח"כ צדקה ולפדות נפשו בזה, ודיפח"ח ושפתים ישק.

ב) שמעתי מזקנים חסידי באבוב אשר בעת שהיה האדמו"ר מוהר"ש זצללה"ה באיזה מרחץ חם, שאל אותו נגיד ות"ח אחד בשמו ר' יצחק הירש ראצעס־דארפער ע"ה שיאמר לו הפירוש בתפלת „עזרת אבותינו" מה שאנו אומרים בכל יום קודם ה„שמונה עשרה", אמת אשרי איש שישמע למצותיך ותורתך ודברך ישים על לבו, מה זה שישמע ומה זה שישים על לבו? והוא שאל לכמה רבנים וגדולי תורה וגם חפש בפירושים על התפלות ולא נתקבלו על לבו הפירוש על זה ענה ואמר לו רבנו הגדול והקדוש מוהר"ש זצלה"ה שיש לפרש עפ"י הירושלמי (מכות פרק ב' סוף הלכה ו') ומובא (בילקוט תהילים סימן תש"ב) בזה הלשון: „שאלו לחכמה חוטא מה ענשו, אמרה להם חטאים תרדף רעה. שאלו לנבואה חוטא מה עונשו, אמרה להן נפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה חוטא מה עונשו, אמרה יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו, אמר יעשה תשובה ויתכפר לו, הה"ד טוב וישר השם על כן יורה חטאים בדרך שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה, עכ"ל הילקוט". וע"ז אמר רבנו הקדוש זצללה"ה בשם המפורשים הפירוש של „אדם ובהמה תושיע השם" הייגו ממה שצוה השם לחוטא לעשות תשובה ויתכפר, נושעו בהשם האדם שלא ממיתין אותו כאשר אומר הנבואה ולא מקריבים את הבהמה לקרבן כאשר אומרת התורה, ולפי"ז יונת הנוסח „אמת אשרי איש שישמע למצותיך", הייגו שיעשה תשובה נכונה, אבל עכ"ז ידע שעפ"י הנבואה והתורה שאמרו או מיתה או קרבן איננו פטור בהתשובה לבדה, אבל כל זה ישים רק ללבו, ואם יזכור זה תמיד יהא בטוח שלא יחטא עוד, וזה ותורתך מה שאמרה תורה שיביא קרבן ודברך הייגו דברי הנבואה ישים על לבו שהיה חייב ח"ו מיתה וניצל רק ע"י מצות הקב"ה שצוה לעשות תשובה שלמה, וכששמע זאת השואל הג"ל נפל על צוארו של רבנו הקדוש ואמר זאת היא תורת אמת וצדק בדברים המתקבלים על „הלב" ופירוש אמת ומתוק כזה לא פירש לו שום גדול בעולם.

ג) חסידים מספרים אשר בעת שביקר רבנו הגדול והקדוש המהר"ש זצ"ל בביתו של הגדיב והצדיק הגביר המפורסם מו"ה שמעון וואלף ראטהשילד זצ"ל הראה לו את כבוד עושרו ובתוכם בית גדול ומפואר ביחוד על חג הפסח אשר שם לא דרך כף רגלו של שום אדם בכל ימות השנה, והיה מיוחד רק על חג הפסח לבדו עם כל הכלים הנצרכים לחג הפסח, וכאשר ראה הברון ראטהשילד הצדיק המפורסם, שרבנו הגדול והקדוש לא נתפעל מזה, שאל אותו אני רואה שכת"ר לא נתפעל מביתי לחג הפסח בלבד, הלא כל יהודי היה מאושר להיות לו בית מיוחד על חג הפסח להיות נשמר ממשהו חמץ כמוני וכת"ר לא נתפעל, מדוע? ע"ז ענה ואמר לו, לי היה סבא קדישא שלא היה עשיר כמו

הגביר ראטשילד אבל בימיו לא היה כסף נחשב לכלום על דבר מצוה, ואם בית מיוחד על חה"פ היה דבר גדול לא היה חסר כלום מבית המלך וקני הקדוש וגורא וצללה"ה עד שהיה מפזר הון רב על הבית הזה, ע"ז שאל לו הברון ראטשילד ומדוע לא? הלא זה הוא שמירה היותר מעולה? ע"ז הסביר לו רבנו הגדול והקדוש אשר ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך זה היצר הרע כמאמרם ז"ל (ברכות י"ז ע"א) מי מעכב שאור שבעיסה, ופירש"י יצה"ר שבלבו המחמיצני, וכל ענין החג המצות הוא להורות תשובה על המעשים מכל השנה, וע"ז אמרו חז"ל (יומא פ"ו ע"ב) היכא דמי בעל תשובה? אמר רב יהודה וכו' מחוי רב יהודה באותה אשה באותו מקום ובאותו פרק, א"כ בהבית שמבערים את החמץ באותו בית צריך לעשות תשובה באכילת מצה ומרור ושאר המצות, וע"כ לא דאג הסבא קדישא שלי התנא האלקי בעל "דברי חיים" מצאנז להיות לו בית מיוחד שלא הכניס בו שום אדם חמץ בכל השנה, רק בדק בחורין ובסדקין בזה הבית, וביער כל צורכו עד שבאותו מקום הכניס את היצר טוב שמשתוקק לכל המצות, וזה הוא התשובה שלמה. וע"ז אמר לכ"ק רבנו הגדול והקדוש מוהר"ש מבאבוב זצללה"ה הבאראן ראטשילד יי"ש"כ, ובעבור זה הבטיח לשלוח בכל שנה ושנה ג' אלפים ריינ"ש כסף בעד הישיבה הקדושה מווישניצא זכי"ע ועכ"י.

ד) שמעתי אומרים*) ע"ש רבנו הגדול והקדוש מוהר"ש מבאבוב זצללה"ה שאמר פעם בפורים על הפסוק (בתהילים קמ"ח ו') ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור ע"ד דאיתא (במדרש רבה יתרו פרשה כ"ט) כביכול ירד הקב"ה לסיני ליתן הדברות שלא יהיה העולם מתמוטט שנאמר ארץ רעשה וכו' וכן עמודי שמים ירופפו וכו' ואיתא (בע"ז ג' ע"א) ואמר רבי שמעון בן לקיש מה דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ואיתא (בשבת פ"ח ע"א) ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י"ט י"ז) אמר רב אבדימא בר חמא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, אמר רבא אף על פי כן הדר קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב קימו וקבלו היהודים קימו מה שקבלו כבר.

והקדים עוד הקדמה אחת, מצינו (במגילה ב' ע"א) מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד ובט"ו ושם בגמרא ואימא שיתסר ושיבסר? ומתרץ הגמרא ולא יעבור כתיב, ועפ"י הקדמות הנזכרים למדנו שלא עמדו עמודי שמים על מעמדם עד שישראל קבלו התורה בסיני אבל לפי הנ"ל שלא קבלו התורה ברצון בסיני, רק מחמת אונס, התרוספו עוד עמודי שמים עד שקבלו התורה בימי אחשורוש ברצון, וזה פירוש ויעמידם לעד לעולם חק נתן בעת שנתן הקב"ה התורה בעת "ולא יעבור" שאז קבלו ברצון הטוב מגודל הנס שנעשה לישראל ונתחזקו עמודי שמים עד עולם, ובזה מפרש בנו הממלא מקומו רבנו הגדול והקדוש מרן ר' בן ציון הי"ד האדמו"ר והאבד"ק באבוב זכ"יע ועכ"י את הפסוק (שמות י"ט ב') ויחן שם ישראל נגד ההר היינו האותיות ויחן המה ראשי תיבות חק נתן ולא יעבור אז חנו כל מעשה בראשית כי שם בסיני הוא רק נגד ההר היינו שקבלו התורה מחמת שכפה עליהם ההר כגיגית אבל בעת "ולא יעבור" קבלו ברצון וחנו כל מעשי בראשית ודפיח"ח ושפתים ישק.

*) חתני הרה"ח ר' ישראל ניימאן שליט"א כתב לי ששמע מרבינו הקדוש הרב"צ הי"ד שאביו הקדוש ז"ל אמר שתורה זו נתגלה לו בחלום.

ספר

ארזי לבנון

חלק ג'

מציון תצא תורה

מאמרים, תולדות, זכרונות, חייו ופעליו של הקדוש עליון,
מקים עולה של תורה וחסידות, רעיא מהימנא קדישא

מרן רבי **בן ציון הלברשטאם** הי"ד זי"ע
אדמו"ר ואבדק"ק **בובוב** יצ"ו

מיסד ומצביא ראשי לרשת הישיבות הגדולות
עץ חיים
בערי גליציה

שנת אור זרוע לצדיק בא לפ"ק

פעיה"ק **ירושלים** תובב"א

לפרט אור זרוע לצדיק בא

ולפלא אשר "אור" עם הכולל בגמטרי' בן-ציון

גם "צדיק" עם ד' אותיות בגמטרי' בן-ציון

כי מציון תצא תורה

(מיכה ד', ב')

הגאון הק' הרב רבי בן־ציון הלברשטאם זצ"ל הי"ד נולד במרחשון תרל"ד בעיר בוקובסק, לאביו הגדול והמפורסם הרב מבובוב, רבי שלמה'לה זצ"ל ולאמו הרבנית רבקה הענא ע"ה, שהיתה בתו של הצדיק הקדוש הנודע ר' יהושע'לה מקמינקה זצ"ל.

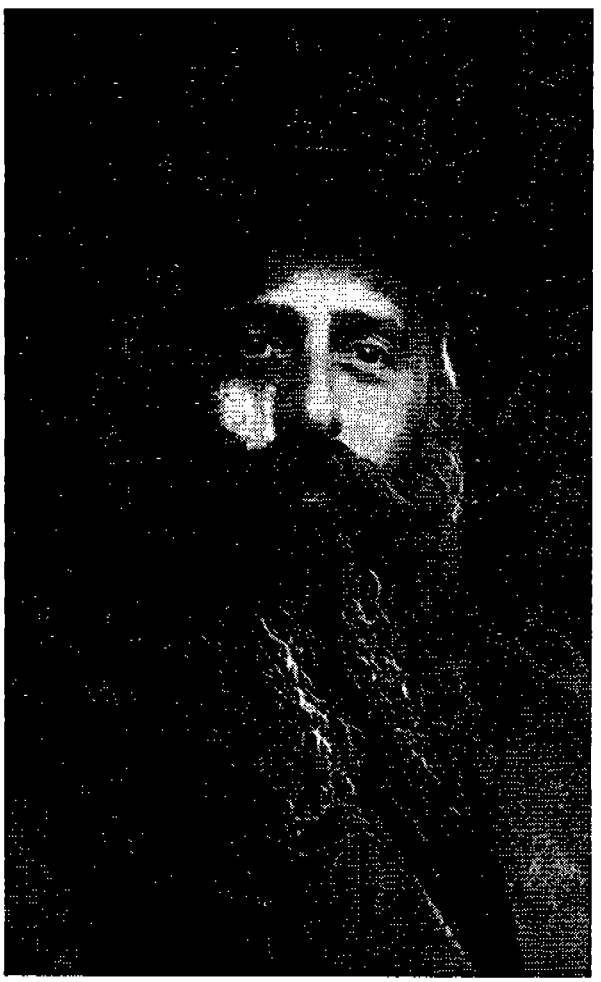

דמות דיוקנו של רבינו הקדוש ז"ל

הוא זכה לראות עוד זקינו אדמו"ר מרן מצאנז זצ"ל בעת היותו יותר משנתיים, והוא אמר שהוא זכר את זקינו בעת שלקח אותו על זרועיו ואף זוכר את תואר פני קדשו.

כידוע סבל רבות מרן מהר"ש ז"ל מצער גידול בגים (ל"ע), ושמעתי ממקורות מוסמכים שאחרי שהיה לו מקרה לא טובה (ל"ע) נסע לסבו הגה"ק בעל דברי חיים ז"ל להשיח את צערו וצער ב"ב, אמר לו סבו הקדוש: אולי בדירה זו שהנך גר בה היא דירת הרב פלוני.... שהיה גר בעירך לפני חמשים שנה וזהו הסיבה שאתה סובל מבנים?

נסע הרב מהר"ש לעירו והתענין בדבר ואמרו לו זקני העיר שדירת רב זה עלתה באש ואין זכר לה.

למגינת הלב שוב קרה לו מקרה לא טובה רח"ל ונסע שנית לסבו הקדוש וסיפר לו כי חקר ודרש היטב כי דירתו היא לא של דירת רב פלוני, ענה לו סבו, אם כן יעזור לך השי"ת.

אמנם סבו ז"ל המשיך ואמר למהר"ש ז"ל חקור היטב אם דירתך עומדת על מקום שהיה בו דירת רב פלוני.

מהר"ש ז"ל עשה כפקודת סבו ז"ל ונודע לו כי דירת הרב היתה במקום אחר.

לדאבון נפשו שוב קרה לו מקרה מעציבה ושוב עלה לשפוך נפשו לפני סבו הקדוש ז"ל וסיפר לו כי יודע ברורות שדירתו אינה עומדת על מקום דירת רב פלוני.

ענה לו סבו, עתה בטח שה' יתן לך זרע של קימא, אמנם ערוך חקירה ודרישה אם חלונותיך אינם מכוונים מול המקום שעמד עליו דירת רב פלוני.

והתענין מהר"ש בזה ונודע לו שכן הוא הדבר וחזר לצאנז וסיפר לסבו שחלונותיו מכוונים נגד מקום דירת רב פלוני.

אמר לו סבו כי הקפדת של הרב הזקן מראפשיץ ז"ל שהיה על רב פלוני מזיקך כי אתה נכדו, לזאת הגני מצוה אותך לאמור: אם כי רבינו רבי יהודה החסיד ז"ל צוה שלא לסתום חלונות, אמנם במקום

סכנה שאני, ולא צוה, לזאת סתום החלונות הנשקפות אל מקום דירת רב פלוגי ותוושע בס"ד, וכן עשה ונולד למהר"ש בן ובת, בנו הוא מרן הקדוש אשר עליו אנו מקדישים מדור זה "מציון תצא תורה". בתו הרבנית הצדקנית מרת חייטשע ז"ל אשת הגה"צ רח"י טייטלבוים אשר הזכרנו אותה לעיל בסוף מערכת "מלכות שלמה".

כשנולד לו למז"ט הבן החי שאל הרב מבובוב את סבו בעל ה„דברי חיים" באיזה שם לקרוא לרך הנולד, ואז הוא הציע את השם בן־ציון, למרות ששם כזה לא היה בין בני המשפחה אלא ניתן לשם סגולה בלבד *).

בשנת תרל"ו נתמנה מהר"ש לרבה של אושפיצין, ובנו למד אצל מלמדים שונים, ובשנת תר"מ כשנתמנה אביו לרבה של ווישניצא, ייסד אביו את הישיבה המפורסמת שלו בווישניצא שנקראה על שמו של בעל „דברי חיים" זצ"ל. יצויין, כי ישיבה זו היתה הישיבה הראשונה, בפולין ובגליציה, כי עד אז לא היו קיימות שום ישיבות, אלא הבחורים למדו בקלויזים וכו'.

בהיותו בן תשע נכנס לישיבת אביו.

מלמדיו, שהיו ת"ח מובהקים מתלמידי הגה"ק בעל אריה דבי עילאה זצ"ל, אמרו לאביו, שאין להם מה להשפיע לו, כי הוא יודע הכל, ולכן ייעצו לאביו הקדוש להכניסו להישיבה בין הבחורים המבוגרים.

ראה בשו"ת מהר"ש חלק רביעי מופיע רבנו הגדול מופת דורו כקש"ת מרן בן־ציון הלברשטאם זצוקלה"ה וז"ל שם לכבוד הה"ג הצדיק בנש"ק וכו' כקש"ת מ' בן-ציון הלברשטאם שליט"א אבד"ק באבוב יצ"ו בדבר שאלתו בעופות החדשים וכו'.

ג' בהעלותך תרס"ה ראדאמישלא הק' שמואל ענגעל חופ"ק הנ"ל.

וכנראה השיב זאת התשובה בחייו של אביו רבנו הגדול גאון עולם וקודש קדשים מרן ר' שלמה זצוקלה"ה שנפטר אח"כ בפרשת קרח בר"ח תמוז של אותה שנה תרס"ה במרחץ נויהיים. זכי"ע ועכ"י.

וכן מוזכר בשו"ת מהר"ש ח"ג סי' ל"ה בענין מקוה.

מענין כי בעת היות רבינו בגיל י"ב שנה התחשבו עם חתימת יד קדשו.

*) א"ה ז"ל הרב החיד"א ז"ל בספרו (שה"ג מע"ג בקונט"א אות ב') בן ציון ראיתי שכתב אחד קדוש בכ"י משם ירושלמי שמי שמתים לו בניו יקרא לבנו אשר יולד לו בן ציון ויחיה.

ואלו הן הסכמות גאוני וצדיקי הדור על התוצאה בשנת תרמ"ו.

ש"ב הרב הצדיק מופה"ד מווישניצע והגליל

ב"ה. מוכ"ז הרבני המופלא ש"ב מו"ה **צבי הירש** נ"י מק' בעלזין יע"א מוציא לאור ספר **אלה המצות** מהגאון הקדוש **מהר"מ חאגיז** ז"ל על תרי"ג מצות. והנה הספר הזה נדפס זה לא כביר אך מי שרואה הספר הישן הזה אשר ביד מוכ"ז הנ"ל הנדפס בשנת תפ"ז ישתומם על המראה כמה גרעו המדפיסים החדשים כמעט יותר מחצי הספר דברים נחמדים ומתוקים הנאמרים אצל כל מצוה ומצוה עפ"י הלכה פרטי דינים של המצוה ודברי מוסר המלהבים לבות בני ישראל בוערים כלפיד אש מאירים ומזהירים כזהרי חמה כדרכם בקודש של הגאונים הקדושים הקדמונים. לכן בודאי מצוה רבה להחזיר אבדה יקרה לבעליה. ועל המלבה"ד ועל כל אשר יסייע בידו תגין זכות המחבר הקדוש ז"ל. וגם אנכי השפל אקח בל"נ ספר אחד ונתתי מ"ק כנהוג למען להנות מאור תורתו של הקדוש המחבר זללה"ה ויהיה גם חלקי בכלל השבת אבדה גדולה כזו ונזכה לישועה בעגו"ק. דברי המדבר למען כבוד התו"ק ולומדיה בקדושה ובטהרה. אור ליום ד' ט' ניסן תרמ"ו לפ"ק.

הק' **שלמה האלבערשטאם** אב"ד דק' וישניצא והגליל.

גם אנכי אקח בל"נ ס' אחד מש"ב. הק' **בן ציון האלבערשטאם**
(הוא אדמו"ר הגה"ק מבובוב הי"ד זצוק"ל)

גלופה מס' אלה המצות (מהדורת הרב בריזל, ירושלים)

רבינו זצ"ל היה חתן זקן דודו הגה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערט זצ"ל, בנו של הגה"ק מרן בעל „דברי חיים" זצ"ל. שם הרבנית הצדקנית חי' פראדיל תחי' והיא היתה בתו השניה של מהרש"א מראצפערט.

כדאי לציין, כי מהרש"א מראצפערט שאל לדעת חותנו הגה"ק רבי מרדכי מהורנוסטופול זצ"ל בדבר השידוך הזה, והוא השיב לו, כי לא בכל יומא מתרחיש שידוך כזה, ויש לעשותו בשעה טובה ומוצלחת.

גלעד

בבובוב קיים מקום „גלעד" לזכר נס ומופת מכ"ק אדמו"ר רבי שלמה הלברשטאם ומעשה שהיה כך היה:

האדמו"ר זצ"ל היה מנהגו בקודש לנסוע ולטייל במרכבתו בלוויית הדיין המו"ץ מבובוב ר' לייביש הרצוג ובנו הרב"צ בסביבות שדות ויערות ע"י הנהר ביאלא ושם היה אגם מים עמוק מאד.

פ"א בנסיעה כזו, כשמרכבתו הגיעה לאגם המים, התעורר רצונו של האברך ר' בן ציון לרדת לאגם, לרחוץ ולשחות בו. הרבי ר' שלמה והדיין ר' לייביש נסעו וטיילו הלאה וכשחזרו לשם לא מצאו את רב"צ. נבהל הרבי וקרא „בן ציון" „בן ציון", ואין עונה.

והנה ר' לייביש הדיין שהי' שחיין גדול התפשט וקפץ לתוך המים העמוקים וחיפש את רב"צ, אבל לא נראה בכל גבול האגם, ובאותה שעה עומד הרבי ומתפלל.

(א"ה יודע אני להוסיף: מהר"ש הרים ידיו בתפלה כשעיניו השמימה, ואמר, רבש"ע, אם עשיתי פעם דבר טוב בעיניך, הרי זכות זאת וזכות אבותי הקדושים יעמדו לי שבני רב"צ ינצל).

רואה המר"צ ר' לייביש והנה שערות צפות על פני המים, והבין שאלו הן שערות הפיאות של ר' בן־ציון, כי פאות ארוכות היו לו. הגביר את שחייתו עד שהגיע למקום השערות ותפסו בפיאתו, וכך משה אותו מן המים. עמדו הרבי והדיין והניעו את ידיו ורגליו עד שהשיבו רוחו בקרבו. באותה שעה אמר הרבי, הנה מצאנו שדברים העומדים ברומו של עולם

תמונת רבינו הקדוש, משמאלו חתנו הרב יחזקאל שרגא ה"ש, לידו בנו כ"ק אדמו"ר שליט"א מ"מ רבינו זי"ע

תלויים בשערה, הלכות שבת שהם כהררים התלוים בשערה, כלומר, כשראה ר' לייביש את השערה, שהיא כמו שליח מצוה של ה„פיאה", ושליחי מצוה אינם ניזוקין, לכן בזכות הפיאה ניצול מטביעה.

מכל מקום, בריתחא דאורייתא קרא ואמר: אגם, אגם, גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם". וכך היה: לא הגיעו מים למקום הזה ונשאר "גלעד", שצדיק גוזר והקב"ה מקיים.

(פנקס גורליצה, מר רפאל פלאטנר בן הנגיד החסיד מוה"ר דב בער פלאטנר ז"ל מראשי קהילת בובוב).

השתתפותו בועדת רבנים

בהיותו צעיר עדיין הוא השתתף בועידת רבנים בהונגריה. באסיפה זו דנו בעניני הכלל של יהדות הונגריה. השתתף אז גם הגאון המפורסם מרדמישל, רבי שמואל אנגל זצ"ל, באסיפה זו שהתקיימה בעיר ברדיוב בשנת תרע"ב.

כשהסתיימה האסיפה והוקראו ההחלטות, כיבדו את זקן הרבנים, רבי שמואל אנגל זצ"ל לחתום הראשון על ההחלטות. סירב הלה באומרו, שהוא לא יחתום בטרם יחתום הרבי מבובוב, ברם הרב מבובוב סירב לחתום הראשון ועם זאת לא חפץ לסרב להרב מרדומישל, על כן חתם את שמו בקצה הגליון למטה, כדי לאפשר לזקני הרבנים לחתום שמם למעלה במקום הראוי. כמו שארז"ל רוחא שביק למאן דקשיש מיניה.

מספרים, שבימי צעירותו, כשחבורה של יהודים מבובוב נסעה לימי חג הסוכות הראשונים אל הרב הקדוש משינובה זצ"ל, פתח הרב הקדוש משינובה, בליל החג השני, ואמר: צריכים אתם להגיש יין לשולחן שהרי הלילה חל האושפיזין של רבכם הצעיר.

המסובים השתוממו לא מעט, שכן הם לא הבינו איזה קשר יש לאושפיזין עם שמו של רבם הצעיר, ואז הסביר הרב משינובה. היודעים אתם למה אמרתי מה שאמרתי? הרי היום האושפיזין של יצחק, ובן ציון בגימטריא — יצחק.

הכתרתו למנהיג ישראל

לאחר פטירת אביו בשנת תרס"ה, הוא הוכתר לרבי. בתחילה לא הסכים לכך בשום אופן, אך רבים מבני משפחת הרב הגה"ק מצאנז שהשתתפו בהלווית אביו ונשארו בעיר בובוב לשבת, הלבישוהו בליל ש"ק בטלית. בישבו ליד השולחן, קבלו מרות ממנו, ובכך הכתירוהו לרבי.

בזה התחילה עבודתו המסועפת והאדירה בשדה החינוך וההדרכה. הוא החל לייסד שטיבלעך לבחורים ששם ישבו ולמדו יומם ולילה תורה וחסידות. בחורים אלו הצטיינו בהתנהגותם המופתית, הן במילי דעלמא והן במילי דשמיא.

הרב מבובוב ניהל כל ענין בהשכל ובדעת. הוא טען תמיד, שכל ענין בעולם מוכרח להתבצע בשיקול דעת ובכובד ראש אפילו כשאין הענין נוגע במישרין לתורה.

השטיבלעך החדשים שהפכו לישיבות שייסד הרב מבובוב לעתים תכופות, התפשטו במהרה בכל מערב גליציה, ולשמם יצאו מוניטין בכל מקום, אלפי תלמידים יצאו משם כלילי השלמות. (ראה להלן בארוכה אודות ישיבות „עץ חיים").

הרב מבובוב זצ"ל היה מקיים קשר מתמיד ואישי עם כל תלמיד מתלמידיו. הוא התעניין וידע בדיוק את מצבו הרוחני והגשמי של כל תלמיד. לשבתות וחגים נסעו הבחורים לבובוב להסתופף בצל רבם ולשאוב מלוא חופניים תורה וחסידות בהדרכת מנהיגם הגדול.

בכח זה של ייסוד השטיבלעך הוא הציל עיירות שלמות מכלייה רוחנית ממש, כמו לדוגמה, מחוז טורקא, מקום שם הפכו אנשים פשוטים ובערים, ללמדנים וחסידים מופלגים. וכל זה הודות לשטיבלעך הללו.

אני מוצא לנחוץ להסביר מניעי הקמת הישיבות.

ברכה מיוחדת קובעת לעצמה פעילותו הענקית והמזהירה של מרן הגרב"צ זצ"ל בשטח הפצת התורה, ועליו באמת מתאים התואר „מקבציאל" — שריבה וקבץ פעלים לתורה (עיין ברכות יח, ב).

כפי שהזכרנו נוסדה בשנת תר"מ ע"י אביו, מהר"ש מבובוב הישיבה הראשונה בעולם בשיטת הבעש"ט לתלמידיו, שנקראה כנראה ע"ש סבו מרן בעל „דברי חיים" זצ"ל. אולם הישיבה הזאת גדלה והתפתחה בממדי ענק וללא כל תקדים אחרי מלחמת העולם הראשונה.

ידוע היא, שהמלחמה הזאת חוללה הפיכה גמורה בחיים הרוחניים של יהדות פולין וגליציה, כמו במקומות

תמונת רבינו ז"ל, לימינו חתנו הרב משה סטמפל חי"ד ולידו בנו השני של רבינו הרב חיים יהושע הי"ד, משמאלו חתנו הרב ר' יחזקאל, עם שאר אנ"ש.

אחרים. רוחות חדשות ומהרסות החלו לנשוב ברחוב היהודי, צצו ועלו חדשים לבקרים רעיונות ושיטות שונות, אשר מטרת כולן היתה לעקור את זיק האמונה הטהורה ושמירת תורתנו הקדושה ומצוותיה. במשך שנים אלו נתרוקנו בתי הכנסיות ובתי המדרשות, הקלויזים היו שוממים מאין יושב, ובמיוחד נהר הנוער היהודי אחרי האלילים התדשים בהשליכם אחרי גווים את מורשת אבותם ותורת ד' תמימה. כמעט שעוד לא היתה עזובה כזאת, בשטח הרוחני, בכל תולדות העם היהודי.

מרן הרב"צ זצ"ל, עם שובו לגליציה אחרי מלחמת העולם, אזר את מתניו ויצא למאבק חרוץ כדי לומר למלאך המשחית הרף ולשים קץ להפקרות ולפריקת העול המוחלטת שהשתררו בציבור היהודי ובמיוחד בקרב הנוער. בחריפות שכלו ובתבונתו המעמיקה וכחכם הרואה את הנולד, בא לידי הכרה, שרק התורה היא אשר יכולה להציל את עם ישראל מכליון רוחני ח"ו, ולנגד עיניו עמד מאמרם ז"ל (יומא כ"ח, ב) „מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהן כו' והיא אשר עמדה לנו ולאבותינו להתגבר על כל משברי הזמן שאיימו להציף את עם ישראל בכל הדורות בשטף האלילות או המינות. הוא חגר כוחו כארי והשקיע מאמצים על־אנושיים ועמל כפרך כדי לחדש את קיומה של הישיבה בבובוב בשם „עץ חיים" („אין עץ חיים אלא תורה" — ברכות לב, ב), ומבלי להסתכל על ההוצאות הכבירות שגאלץ להשקיע בהחזקתה של הישיבה, הספקת אש"ל ביד רחבה לתלמידים, שברובם היו מחוסרי אמצעים לרגלי המצב הכספי הקשה והיוקר המאמיר ששררו בימים אלה, וכבר אמרו „הזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה" (נדרים פא, א), ועשה הכל לכונן את הישיבה ולבססה ולהעמידה על רמה נאותה וגבוהה ובדרכי החסידות. הוא קיים בזה מאמרם ז"ל בברכות (סג, א) אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו — כנס. הוא ריכז בחורי חמד מכל קצות גליציה וספי להם כתורא — תורה ויראת שמים בדרך החסידות.

נוסף לגדלותו בתורה ולמידותיו הנאצלות, היה הרבי גם בעל חוש גדול לנגינה. הוא היה אחד מהאדמורי"ם היחידים בגליציה שחיבר בעצמו מנגינות

שיריו ונעימותיו של הרבי ר' בן־ציון מבובוב הסתכמו במאות אחדות. מנגינותיו שבו את הלב ביופיין וברגישותן הרבה. בכלל, היה כח משיכתו של הרבי רב מאד, אם למבוגרים ואם לצעירים, ובמיוחד לצעירים. חסידיו הצעירים ממש התדבקו אליו ושתו בצמא כל מלה שהוציא מפיו וחיקו כל תנועה מתנועותיו.

ואמנם בני נוער אלו, שקירבו אותם מאד בבית הרבי, היוו את אבני־החן של בובוב, והם הקרינו מזיוום ומבהקם על כל סביבותם. הם עמדו בראש השולחן כמעט והיוו את ה„פני" שם. כוונותיו וטעמיו של הרבי מבובוב היו עמו בהתנהגות זו. הוא השתוקק לייסד דור חדש וחסון של חסידים והתחיל מ„בראשית", מהגיל הרך ביותר.

לנגד עיניו עמדה דוגמת שיטתו של יוצר החסידות, רבי ישראל בעש"ט זי"ע, שאף הוא החל את דרכו בקודש מעולם הילדים דווקא, בהיותו עדיין נסתר והיה „ריש דוכנא" אצל מלמד. כשהיה בא לעיר במרכבה כדי לאסוף את התלמידים, היה נוהג לרכז סביבו את הילדים ולחלק להם ממתקים. אחר כך הסיעם ליער הסמוך ושם זימר יחד עמהם והרנין לבותיהם הצעירים בדבקותו, והדריכם בתורה ויראת שמים.

בדרך זו התכונן הרבי מבובוב ללכת ולהתחיל מ„בראשית". ואמנם בתקופת זמן של עשר — חמש־עשרה שנה צצו בערים ובעיירות שונות בגליציה ישיבות רבות לתפארת, ואלפי בחורים ואברכים החלו לזרום בהמוניהם מכל קצוות גליציה לבובוב לשבתות ולמועדים.

בעיר בובוב עצמה היתה הישיבה שנקראה „עץ חיים", ושם למדו כשלש מאות תלמידים, ובכל רחבי גליציה היו כששים ישיבות, ביניהן שלש בקראקא.

באושפצין שתי ישיבות, וכמו כן בבילץ, יאסלה (בבנין עצמאי), בטורנה, קשאנוב, גורליץ, לימנוב ובשאר ערים ועיירות שבהן למדו אלפי תלמידי ישיבה. אפשר לומר בדרך צחות, כי אם אמרו אין ישיבה אלא לשון עכבה (מגילה כא, א) הרי ע"י מרן הרב"צ נתקיים זאת במלואה, כי בחסדי ה' הצליח לעכב את תהליך התדרדרותו של הנוער היהודי שעמד על עברי פי פחת, ע"י הישיבה הזאת שהחדירה בהם אור התורה והיהדות הצרופה. הלימוד בחבורה בישיבה (אין התורה נקנית אלא בחבורה — ברכות סג, ב, דברי תורה אין מתקיימין ביחידי — תענית ז, א) ע"י רמי"ם מומחים פירסמה את טיבה של הישיבה במקומות רחוקים ויצאו לה מוניטין כמרכז אדיר לתורה וחסידות, שהן יהיו הערובה הנאמנה שהנוער היהודי ישוב אל צור מחצבתו ואל מקורו.

תמונת רבינו ז"ל, משמאלו חתנו הרב יחזקאל ז"ל, וממולו בנו הרב חיים יהושע וחתנו הרב משה סטמפל הי"ד.

תוך זמן קצר ביותר הורגשו באופן מוחשי התוצאות המוצלחות והמפליאות שחוללה הישיבה. כאשר צר היה המקום מלהכיל את התלמידים הוקמו סניפים לישיבה במספר רב של ערים ועיירות בגליציה, עד שהגיעו לכדי ששים סניפים בכל רחבי גליציה. כאן צילום של פירמה מהישיבה המפרטת את המקומות העיקריים בהם היו

הישיבות „עץ חיים" מבאבוב ישלחו פארותיהם בכל ערי גאליציען כמו בזיר אושפיצין, באכניא, ברינג, ביאלא-ביעלין, גאריין, גריבוב, דאמבראווא, וואדאוויץ, ווישניצא, טארנא, יאסלא, לימאנוב, מישלפניץ, מושינא, ניימארקט, נייסאנדעץ, סוכא, פאדגורז, קראקא, קשאנוב, ועוד עיירות קטנות אין מספר. ובתוכם כחמש עשרה מאות בחורים כ"י וכ"י מושגחים בתודה וד"א ומספיקים להם כל צרכיהם ברוחניות וגשמיות

ישיבות „עץ חיים" מבאבוב
של כבוד קדושת אדמ"ור הגה"ק שליט"א מבאבוב

המנהלים והמשגיחים: ה"ה
הרה"ג המפורסמים כקש"ת
הרב חיים כהן פרידמאן שליט"א
רב ומו"ץ מפריסטיק
הרב מנחם אריי' ר"צ שליט"א
ר"י ור"מ מנייסאנץ

המוכיר
הרב יחזקאל ראטטענבערג שליט"א

אדרעסא לכתפים ולמכתבים:
Nadrabin
B. HALBERSTAM, BOBOWA
k. Stróż

בחילוף מכתבים נא לרשום מספר הזה

מספר

ב"ה יום תר

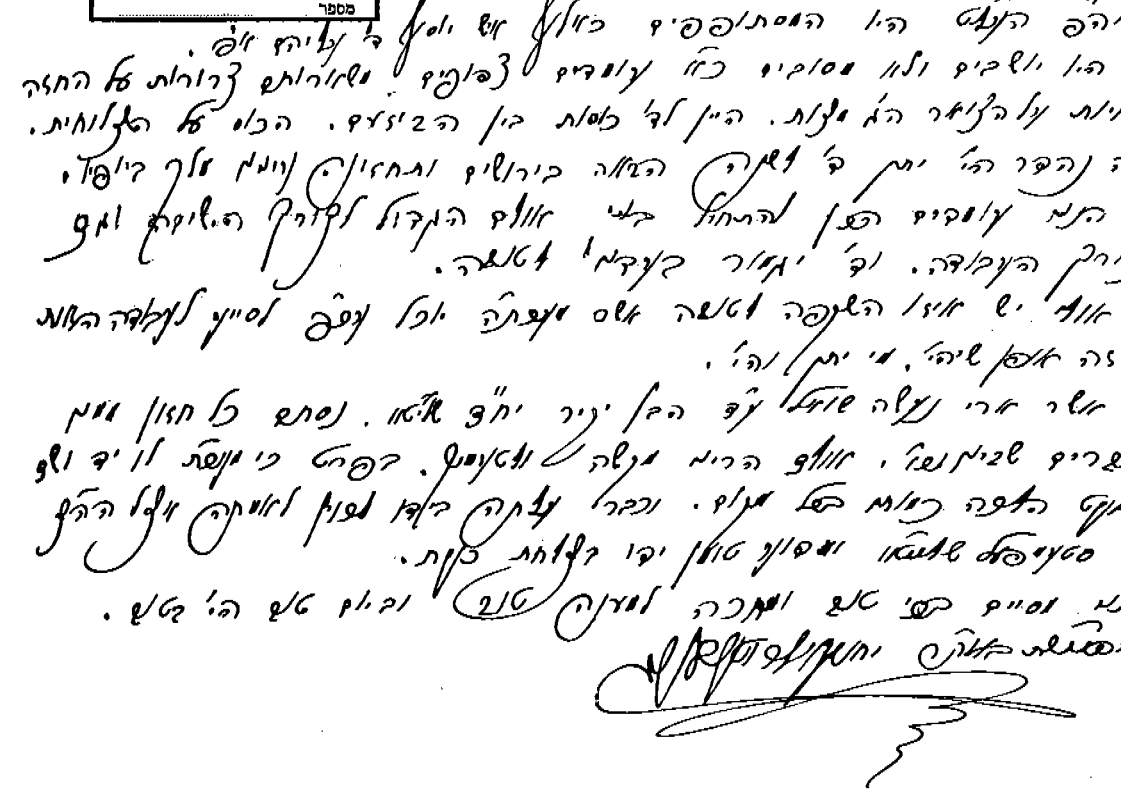

Adres: Nadrabin B. HALBERSTAM, BOBOWA k. STRÓŻ Małopolska.
Konto czekowe P. K. O. Kraków Nr. 408. 816. • • TELEFON Nr. 3.

גלופה מפירמה של הישיבה אשר בה רשימה מפורטת של כל סניפיה

קיימים הסניפים הראשיים עם אלף וחמש מאות תלמידים ומספר גדל בהרבה במשך השנים עד שעלה הכורת על רשת ישיבות „עץ החיים" עם פרוץ מלחמת העולם השניה.

כאמור, זכתה רשת ישיבות „עץ חיים" להצלחה עצומה. במשך שנים מועטות הצליחה להעמיד רבנים ומורי הוראה בישראל אשר הפיצו את אור תורתם בכל המדינות. מרן הרב"צ גילה חביבות יתירה לדור הצעיר, אשר הקדיש לו תשומת לב רבה יותר מאשר לאנשים מבוגרים יותר וזה אשר משך את הנוער ברבבותיו לחסות בצל קורתו. וכבר אמרו חז"ל (קהלת רבה) שמח בחור בילדותך — בתורה שלמדת בילדותך, מי גרם לך להיבחר בזקנותך — תורה שלמדת בילדותך. הבחורים לומדי הישיבות הללו היו באמת בחורי חמד מלאים וגדושים בתורה ובחסידות אשר כל רואיהם הכירו כי המה זרע ברוכי ה'. זכה מרן הרב"צ למלא אחרי ציווי „שלא יעצור אדם התורה לעצמו ולמשפחתו אלא יפזרה לכל באי העולם" (פסיקתא זוטרתא — יתרו). הוא הי' טוב עין בכל המובנים, הוא לא חסך מתלמידיו שום מאמץ ושום דבר לא הי' קשה בשבילו ובלבד שיהי' טוב לתלמידים הממיתים עצמם באהלה של תורה.

הישיבה עמדה על ראש דאגותיו, ולדוגמה אני מביא כאן מספר מכתבים שכתב בנוגע לישיבה, באיזו התלהבות דקדושה ובאיזו מסירת נפש לקיומה של הישיבה הוא מתבטא במכתבים אלה, ואלה הם רק מעט מן המעט. אני מביא כאן גם מספר מכתבי תעודה מגדולי גליציה המעידים על טיבה של הישיבה „עץ חיים" וסניפיו. הוא דאג בעיקר לבסס את מעמדה של הישיבה שתוכל למלא את ייעודה, וחז"ל אמרו „אם בקשת לעשות צדקה — עשה אותה עם עמלי תורה" (קהלת רבה) ומרן זצ"ל דרש בתוקף לקיים צדקה זו שהוא ראה בכך עוגן הצלה יחיד לחיי תורה ויהדות בגליציה.

המחבר נדד בשנת תרפ"ב לארצות־הברית וב"ה הקדשתי שם מאמצים רבים לריכוז הכנסות כספיות עבור הישיבה.

בהזדמנות זו רצוני להזכיר חברי האופיס בניו יורק שפעלו למען מוסדות בובוב, נשיא הלשכה: החזן החרדי המפורסם ר' יוסף רוזנבלט ז"ל חתן הרה"ח ר' יהודה קופמאן השו"ב מבריגל מגדולי חסידי בובוב. יו"ר הנגיד ר' חיים שלמה פענצטערהיים. גזבר, הנגיד החסיד ר' יצחק בלויא ז"ל מתלמידי וישניצא, יליד קולבסוב בגליציה ולמד אצל רבינו הקדוש מהר"ש בעיר וישניצא, ומהיותו בארה"ב נתמנה לגזבר בועד הלשכה תומכי ישיבות בובוב ופעל רבות לטובת מוסדות בובוב, וגם לרבות יבלחט"א — בנו הגדול הרבני הנגיד איש חי ורב פעלים מוהר"ר ישראל בלויא שליט"א אשר עמד לימין אביו ז"ל בעבודת הקודש. השוחט החסיד המופלג ר' אליעזר לוייער בן הרב ר' גרשון לוייער, רואה חשבון מבובוב. ואני הדל מנהל האופיס.

ואני מביא כאן מספר מכתבים ממרן זצ"ל או מגאמן ביתו שבהן מובעת הערכה נאמנה למאמצים בקיומו של מרכז אדיר זה לתורה ולתעודה.

ב"ה ד' תולדות תרפ"ג באבוב יע"א.

שלו' וכ"ט לכבוד ידידי הנגיד החסיד המופלג בתוי"ר כ"ש מו"ה אלימלך אלעזר עהרנבערג נ"י.

בהמשך על מכתבי מיום ד' וירא אשר בו העדתי לבוא באריכות דברים בעוד יום או יומים. אמנם בינתיים סבבני טרדות רבות ומשני ימים נעשה שני שבועות. ופניתי הפעם מהמון טרדותי למלאות דברי, אל תתפלא ידידי מדוע נתעכבו כ"כ המכתבים והק"ק אשר דרשת הלא ידעת טבעי ומזגי כי למורת רוחי לכתוב מכתבים כאלה. וכאשר תתבונן בלשון המכתבים תראה איך גלגלתי בלשוני בכדי למעט ולקצר בתחינות ובקשות גם על עשיית החותם עצרו כו"כ ימים עד התרתי בדוחק לעשותו כי מעודי בחלה נפשי בכתיבת מליצות בלשון מדברת גדולות ושונא אנכי הרעקלאמעס בתכלית השנאה וכן בחרתי בדרך קצרה עכ"פ, ולולא ההכרח לא הי' ביכולתי לכתוב גם זאת אבל מה אעשה כי הנני כעת במבוכה רבה אשר אין להעלות על הכתב והשי"ת ירחם. כי מלבד העבודה העמוסה עלי מאז לכלכל ולפרנס הבחורים שי', הושבתי כעת עוד ששה אנשים ת"ח שלומדים עם הבחורים למען יגיעו בעזה"י לתכלית הנרצה. האחד הוא הה"ג ר' לייביש הערצוג, ר' חיים בנו של רש"י, ר' עזריאל מ"ב, ר' ישראל מדובעצק, ר' מענדל מבאכניא, ר' חיים מטשעשענאב. וזולתם לומדים עוד הבחורים הגדולים עם הרבה תלמידים. הבט נא השמימה אם

תוכל לספור ההוצאה הרובצת על שכמי, ואל תדמה בנפשך כי השער עודנו עומד כאז טרם יצאת מכאן, כי כמו שירד מחיר הפ"מ עשר מעלות אחורנית כן לעומת זה עלה מחיר כל מיני המזון ביתר שאת הוצאות צרכי ביתי וכלכלת הבחורים עולים היום א' וחצי מיליאן לשבוע. הכנסה ע"ז הוא המעות שבוע שעשו אנ"ש יחי' בקראקא העולה בערך מאה וארבעים אלף לשבוע, ועתה יש לי עוד מראה מקום על הכנסה אשר כבר כתבתי לך במכתבי הראשון כי הרחש"ל נ"י (הוא הנגיד הנדיב בצדקה ר' חיים שמעון ליפשיץ מאמסטרדם) חושב לעשות איזה הכנסה עבורינו ועשו כעת עסק געלאנטעריא בקראקא בבית מגורי. הפירמא הוא א מאטצנער*) עט א וואסרשטרום וס"ה עם הכנסה שיש לי בביתי נוכל לחשוב שיעלה בערך חצי מיליאן לשבוע אמור מעתה כלום חסר כ"א מיליאן אחד לשבוע מלבד מה שנחוץ לי לעשות איזה מלבושי חורף

*) הוא הנגיד החסיד מו"ה אשר הכהן מאטצנער הי"ד מאמסטרדם, בנו של הגביר החסיד מו"ה נחמיה ז"ל אשר היה מהחסידים הראשונים של מרן מהר"ש ז"ל בהיותו באושפצין.

סיבת התקרבותו לבובוב: ר' גודל רגיל היה לנסוע תכופות לצאנז, פ"א אמר להגה"ק מרן מצאנז ז"ל כי בהיותו טרוד מאד בעסקיו וגם העיר זאטער שהיה דר בה היא רחוקה מצאנז לזאת שאל בעצת רבנו מה יעשה כי קשה עליו הנסיעה לרבינו ורצונו אביר להיות מקושר ברבינו. ענה לו מרן מצאנז העיר אושפצין קרובה אליך סע שם לרבי שלמה'לע שלי ובזה יהיה לך שייכות גם עמדי.

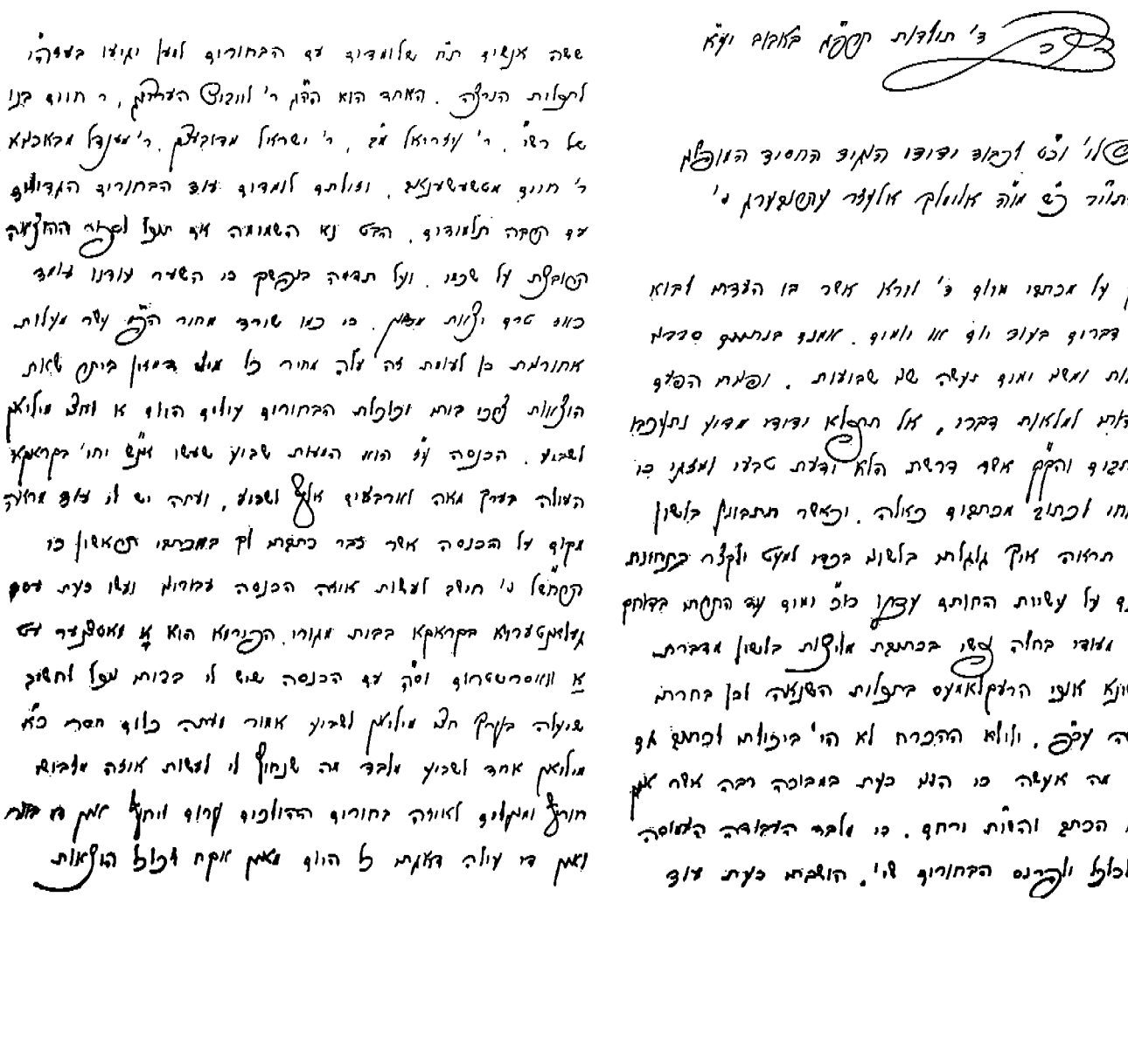

ומנעלים לאיזה בחורים ההולכים ערום ויחף אין די באר ואין די עולה דאגתי כל הום מאין אקח לכלכל הוצאות מרובים כאלה המן הגורן המן היקב. הגם כי ת"ל ישמח לבי ותעלוזנה כליותי בבואי אל הקודש

[illegible]

לבהמ"ד ובי"ה הבחורים יושבים כארזים נטע ד' והקול קול יעקב מפרק הרים ומשבר סלעים עד כי הוכרחתי להעתיק משם שני מלמדים ותלמידיהם והושבתים בחדרי הראשון כי לא יכלו לשבת יחדיו מפני הקול והרעש. אבל בהעלות על לבי ההוצאה העמוסה עלי תסמר שערות ראשי. האמת אגיד ולא אכחד כי החיתנו בדברך אשר הודעתני כי אנ"ש הנגידים יחי' משם חפצים להיות לנו לעזר יופקחו עיני לראות צמיחת ישועה שישלח ד' לנו ע"י עושי רצונו. וכן יה"ר מלפני אבינו שבשמים. אם אמנם נראין דברי כסותרין זא"ז מצד אחד משכתי את ידי מזה, ועתה הגני כנוגש, אבל באמת או"א דברי א"ח. בתחילה לא חפצתי שום סיוע לזה משום איש. בטח עוד זכור תזכור בהיותך בקראקא בשנה העברה דברת על לבי שטוב לעשות מעמדות בין אנ"ש יחי' לתכלית זה. ודחיתי הצעתך אז בשתי ידים. אבל עתה בראותי הנחוצות ועד היכן הדבר מגיע מוכרח הייתי לבטל דעתי ורצוני וכבר אמרו חכז"ל לעולם יהי' אדם רך כקנה ואל יהי' קשה כארז. וכן דבר נא באזני אנ"ש יחי' ותמלא את דברי וברצ"ה דרככם הטוב תהי' שלוחי מצוה לחזק ברכים כושלות.

ועתה לא אמנע מלבקש מכם חטיבה כי בבוא מכתבי זאת לידך תשלחו מיד איזה מאות דאלאר ע"י ווארשא כמו ששלחתם המאה דאלאר הראשונים ותעשו בזה מצוה כפולה. כי תעשו גם עמדי חסד להשקיט רוחי הנבוך בקרבי, והמשלם גמול ישלם גמולכם מידו הרחבה והמלאה כאות נפשך ונפש ידידך הדור"ש באה"ר

הק' בן ציון הלברשטאם

ב"ה ד' לסדר ושמרו דרך ד' וכו' תרפ"ג באבוב יע"א.

שוי"ר לכבוד ידידי הרבני הנגיד המופלג הגכבד כ"ש מו"ה יצחק **בלאה** נ"ע.

אחדשה"ט, לנכון קבלתי הסך מאה דאלאר ביום ג' פ' נצבים, ולא ידענו אל מי להשיב קבלה עד בוא מכתבו של ידידי הנה"ח המופלג בתוי"ר כ"ש מו"ה אלימלך אלעזר נ"י המכונה עהרנבערג אשר בו יאמר כי מידכם היתה זאת לי בתור מעות קדימה על הכסף אשר יהי' בידכם בעזה"י כאשר תכוננו עמוד התורה

והמלאה ותוושעו בכל משאלות לבבכם לטובה איש איש כברכת ידידכם הדו"ש באהבה.

הק' בן ציון הלברשטאם

וזאת הברכה הכתובה למעלה בתודה רבה יחולו

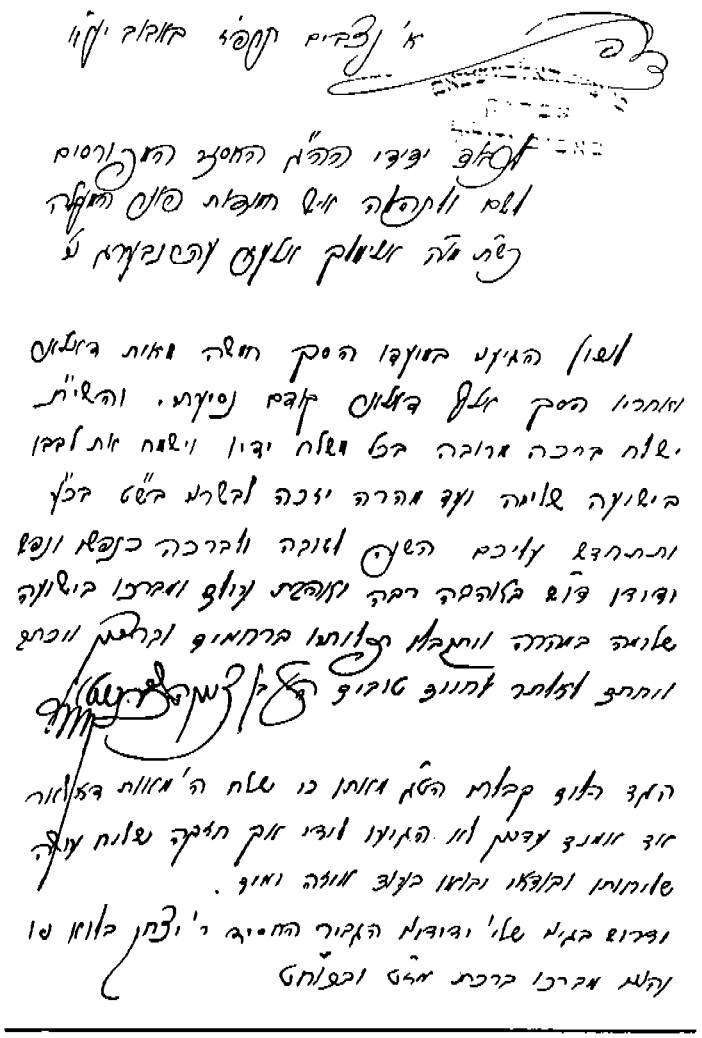

ב"ה א' נצבים תרפ"ז באבוב יע"א.

לכבוד ידידי הה"ג החסיד המפורסם לשם ולתהלה איש חמודות פאר המעלה כש"ת מו"ה **אלימלך אלעזר עהרנבערג** נ"י.

לנכון הגיעני במועדו הסך חמשה מאות דאלאר ואחריו הסך אלף דאלאר קודם נסיעתי. והשי"ת ישלח ברכה מרובה בכל משלח ידיו וישמח את לבבו בישועה שלימה ועד מהרה יזכה בשרני בש"ט בכ"ע ותתחדש עליכם השנה לטובה ולברכה כנפשו ונפש ידידו דו"ש באהבה רבה ואהבת עולם ומברכו בישועה שלימה במהרה ויתקבלו תפלותיו ברחמים וברצון ויכתב ויחתם לאלתר לחיים טובים.

הק' בן ציון הלברשטאם

הגם הלום קבלתי הט"ג מאתו כי שלח ה' מאות דאלאר אם אמנם עדיין לא הגיעו לידי אך חזקה שליח עושה שליחותו ובודאי יבואו בעוד איזה ימים.

ידרוש בגיני שלו' ידידינו הגביר החסיד ר' **יצחק בלוא** נ"י, והנני מברכו ברכת מז"ט ובכוח"ט.

הנ"ל

גם על ראש ידידנו הנגיד הגביר החסיד כ"ש מו"ה **יצחק בלוא** נ"י העוסק בעבודת הקודש באמונה ישלם ד' פעלו ותהי' משכרתו שלימה ויצליח בכל דרכיו.

הנ"ל

חמעות הנ"ל נשלח ע"י השתדלות ונתינות הנגידים המפורסמים רודפי צדקה וחסד בכל עת החשוב מר ב. זעמעל ומר ח. פישמאן ומר י. וואכמאן וחבריהם שליט"א וכולם יעמדו על הברכה

ב"ה ט"ו למב"י תרפ"ח באבוב יע"א.

לכבוד ידידי הרה"ג החסיד המפורסם החו"ב כש"ת מו"ה **אלימלך אלעזר עהרנבערג** נ"י.

הסך שש מאות דאלאר אשר שלח על חג הפסח העל"ט לנכון הגיעני וישלם ד' פעלו ומשכרתו כפולה ויזכה לעשות צדקה וחסד מרוב כל תמיד והשי"ת ישמח אותו בישועה שלימה מן השמים וישלח ברכה בכל מעשי ידיו ויבשרנו בש"ט.

כנפשו וכנפש ידידו"ש באה"ר ומחכה לישועה קרובה ולבש"ט,

הק' בן ציון הלברשטאם

המעות הנ"ל נשלח ע"י השתדלות ונתינות הנגידים המפורסמים רודפי צדקה וחסד בכל עת החשוב מר ב. זעמעל ומר ו. פישמאן ומר י. וואכמאן וחבריהם שליט"א וכולם יעמדו על הברכה.

ב"ה א' תצא תרפ"ח פה ווייעסבאדען יע"א.

כבוד ידי"נ הרה"ג החסיד המופלג כ"ש מו"ה **אלימלך אלעזר עה"ב** נ"י.

ברב תודה קבלתי ביום ה' העבר לטובה הסך אלף דאלאר, ואם אמרתי לתאר המפעל הנשגב הזה תקצר היריעה מהכיל, בפרט כי המוביל האגרת הזאת השגית ה"ה איש חמודות ידידי ש"ב הרה"ג רנט"ב שליט"א נחוץ לדרכו. ע"כ קצרתי במקום הראוי להאריך והמשכיל יבין ויקרא הכל מבין השיטין. והמשלם גמול ישלם לכם כגמולכם הטוב.

ידידו"ש באה"ר,

הק' בן ציון הלברשטאם

בעט זהב תשורתו של ידידינו הגה"ח הנכבד ר' יצחק בלאו הנני דורש שלומו.

ב"ה א' תולדות תר"ץ באבוב יע"א.

כבוד ידידי הנגיד המפורסם החסיד המופלג מו"ה **יצחק בלאה** נ"י.

קבלתי לנכון המכתב עם פ"נ... והנני מברכו בישועה שלימה בכ"ע והשי"ת ישלח עזרו מקודש ברפואה שלימה הוא וביתו וירום קרן הצלחתו ויזמין לפניו עסקים טובים ויזכה לבשרני בש"ט בקרב בכ"ע כנפש ידידו"ש באהבה מברכם ברפואה קרובה והצלחה גדולה.

הק' בן ציון הלברשטאם

טרם בא מכתבו הי' פה ידידנו ר' אהרן לעזער נ"י והזכיר אתכם גם את ידידנו הרה"ג ר' אלימלך אלעזר נ"י ועיני נשואות למרום שתוושעו עד מהרה ויתרומם קרנכם בכבוד, וגם אותנו יפקוד ד' ברחמים במהרה כמאמר חכז"ל במד"ר כי שחה וכו' אותה שעה קומה עזרתה לנו.

הנ"ל

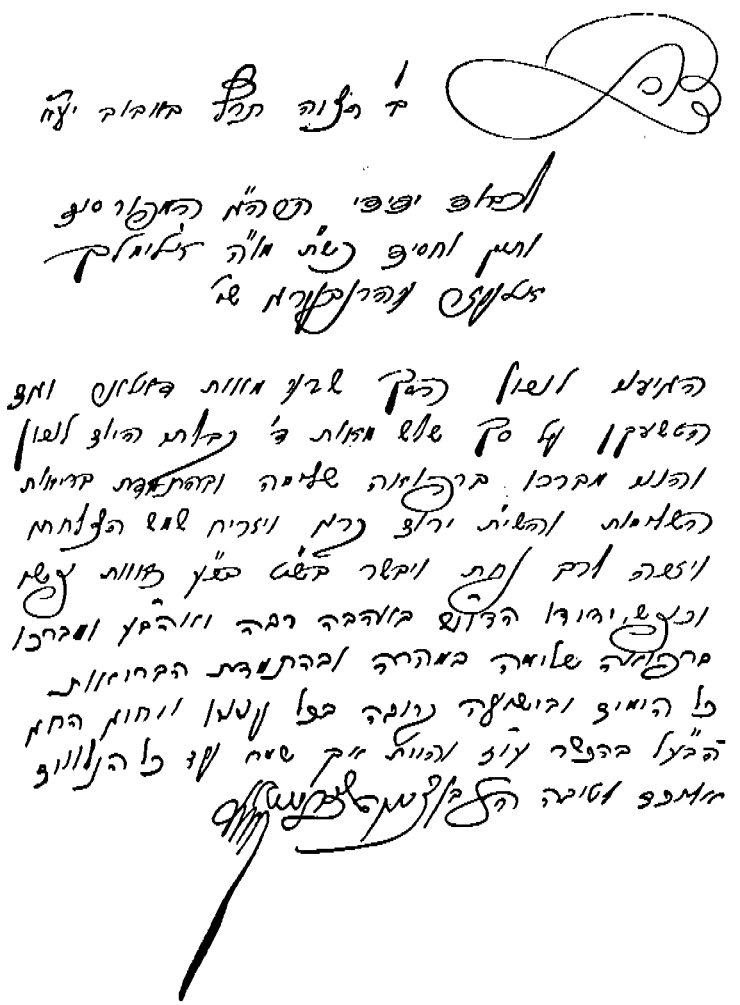

ב"ה ב' תצוה תר"ץ באבוב יע"א.

לכבוד ידידי הרה"ג המפורסים ותיק וחסיד כש"ת מו"ה **אלימלך אלעזר עהרנבערג** שי'.

הגיעני לנכון הסך שבע מאות דאלאר וגם הטשעקן על סך שלש מאות ד' קבלתי היום לנכון והנני מברכו ברפואה שלימה ובהתמדת בריאות השלימות והשי"ת ירום קרנו ויזריח שמש הצלחתו ויזכה לרב נחת ויבשר בש"ט בכ"ע כאוות נפשו וכנפש ידידו הדוש"ת באהבה רבה ואהב"ע ומברכו ברפואה שלימה במהרה ובהתמדת הבריאות כל הימים ובישועה קרובה בכל עניניו ויחוג החג הבע"ל בהכשר עו"ז והיית אך שמח עם כל הנלווים אליכם לטובה.

הק' **בן ציון הלברשטאם**

ב"ה ג' נח תרצ"א באבוב יע"א.

כבוד ידידי הרה"ג המפורסים ותיק וחסיד כש"ת מו"ה **אלימלך אלעזר עהרנבערג** שי'.

לנכון הגיעני הסך חמש מאות דאלאר בעתו ובזמנו וכן קבלתי הפתקא ופ"נ ג' דאלאר והנני מברכו שיושע בקרב בהרמת קרן ישועה ויזכה לעשות טוב וחסד בתוך רב נחת כנפש ידידו"ש באה"ר מחכה לישועה קרובה ולבש"ט בכ"ע.

הק' **בן ציון הלברשטאם**

קבד ארזי מציון תצא תורה לבנון

ב"ה ועש"ק בהעלתך תרצ"ד טשעבין יע"א.

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב ותיק וחסיד כש"ת מו"ה אלימלך אלעזר עהרנבערג שליט"א.

נצטויתי מאת כ"ק אדומ"ר שליט"א לכתוב לכ"ת תודה ות"ח בעד התשורה היקרה טלית נאה ועטרת כסף מזוקק, וכ"ק אדומו"ר שליט"א מברכו בהצלחה ובישועה קרובה ויזכה לחלוקא דרבנן ועיניו יחזו רב נחת ויבשר בש"ט בכ"ע.

ידידו"ש באה"ר מכבדו ומוקירו כותב בפקודה"ק

יחזקאל דאטענבערג

ק"ק
נ' ציון האלבערשטאם
א ב ר י ק
באבוב והגליל

ב"ה א' בראשית תרח"ם נ"א לפ"ק פה באבוב יע"א.

כבוד ידי"נ הרה"ג המפורסם החו"ב איש חמודות כש"ת מו"ה **אלימלך אלעזר עהרנבערג** שליט"א.

לנכון הגיעני במועדו ה' דאלאר לדו"ד וה' דאלאר לפ"נ והנני מברכו בישועה קרובה בכל ענייניו והמקום ברחמיו ירום ויגבי' קרן ישועתו כאשר עם לבבו ויהי' לאל ידו לבשרני בש"ט מעו"ע בכ"ע כנפש ידידו"ש באה"ר ומחכה לגדולתו ולטוב לו כל הימים ומברכו ברב נחת ויבשר בש"ט. הק' **בן ציון הלברשטאם**

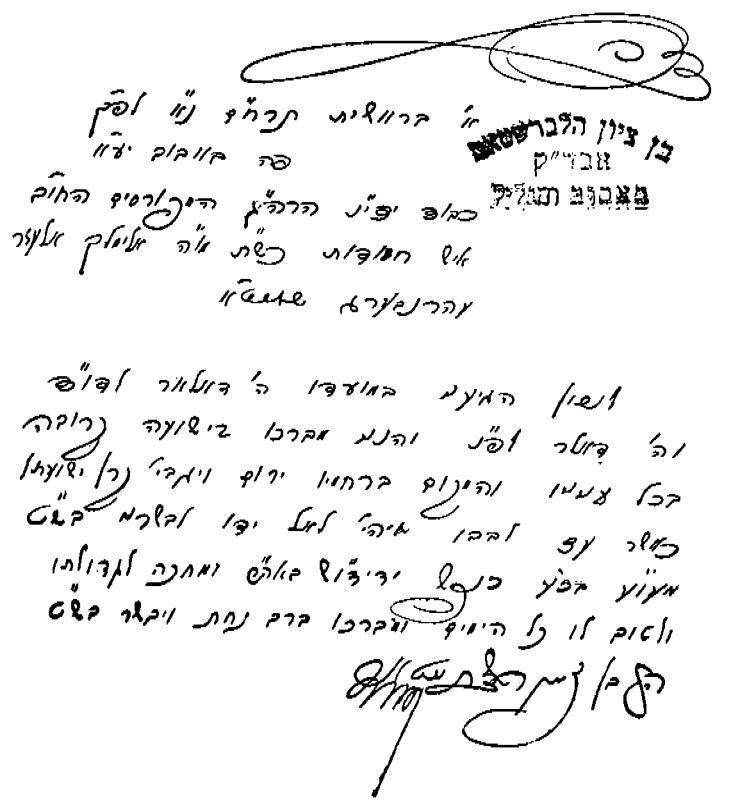

ב"ה ב' בא תרצ"ו טשעבין יע"א.

שוי"ר לכבוד ידידי היקר והנעלה **כמוהר"א** נ"י ויהל כוכבי גפשו ויזרח שמש הצלחתו מהרה.

יען לא גליתי זאת אפי' לאנשי ביתי ע"כ באתי בזה בעצמי וגם אתה לא תגלה זאת לשום ב"א.

בשבוע העברה בא אלי איש אחד ובקש ממני חטיבה בדבר מצוה היות שע"פ סיבה נתודע לו אדרעס מאיש אחד מנעוויארק אשר מעשיו נפלאים מאוד שמו זיידע מ' שמעללנער 452 רופ'ערזידע דרייפ'ע נויורק שכתבו לו מעיר אחת ובקשו מאתו תמיכה להכנסת כלה ושלח תיכף ומיד אלף דאלאר ונתודע מזה להרב ממונקאטש וכתב גם הוא אליו מכתב בקשה עבור הכנסת כלה ושלח גם אליו מיד אלף דאלאר. אח"כ באה אליו אחת ממשפחתו והפצירה בו שיכתוב גם עבורה והשיב כי לא יוכל לכתוב מיד בזא"ז רק שיתן לה כתב מליצה סתם כנהוג והיא תוכל לעשות בזה כרצונה. ושלחה להאיש את המליצה ושלח גם עבורה סך אלף דאלאר. ע"כ הוא מפיל תחינתו לפני שאכתוב להאיש עבור בת אחיו יתומה ר"ל ואין שום מבוא להשיאה כ"א עי"ז. והשבתי לו איך אוכל לכתוב לאיש אשר אין לי אתו שום היכרות ואפי' שמו מוזר לי. אולם המדובר הפציר בי מאוד בטענה מה איכפת לי הלא גם אם לא אפעול כלום אה"י עכ"פ כחשב לעשות מצוה. בטענה זו מצאו דבריו מסילות בלבבי. אמנם בנתיים נזכרתי מהמכתב שקבלתי מאת ידידנו רד"נ לעזער נ"י שנמצא שם איש אחד שרוצה לעשות לטובתך לחלצך מן המצר. ובאמת הי' הדבר לפלא בעיני אז שימצא איש לעת כזאת שירצה להעמיס על שכמו להמציא סכום רב שמריח עם איזה אלפים דאלאר. ועתה כאשר הגיד לי האיש הדבר הנזכר

הוספתי להתפלא תרי תמ״ ועלה ברעיוני מי יודע אם האיש הנדבן או הממציא והמשתדל איננו זה האיש אשר רדנ״ל נ״י כתב אז. והשבתי להאיש כי זה לא כביר כתבתי לאיש אחד משם בעגין נחוץ ושם האיש לא נודע לי ע״כ כאשר אתודע שהוא איש אחר אזי אמלא שאלתו, וירף ממני.

וכן עתה בטרם אסיים מכתבי לא אכחד ממך כי יודע אנכי בעצמי כי ירוק אני בכל זה לא רחוק בעיני

להאמין שכל הענין מרישא עד סיפא אין בו קרטוב של אמת לא מגי' ולא מקצתו, אך לאשר הענין לעצמו הוא באמת מצוה רבה עבור יתומה ר"ל ובת ת"ח ובפרט כי אינני כותב זאת באיתגליא רק לך לבדך בסוד גדול אמרתי להשטות א"ע בנוגע לדבר מצוה והרשיתי לי לכתוב זאת ואתה תשיבני דברים ברורים, ובזה הנני ידידוש"ת באה"ר ומחכה לישועה קרובה בכלל ובפרט.

הק' בן ציון הלברשטאם

ב"ה.

שלו' טובה וברכה. ריוח ששון והנחה לכבוד ידי"נ הרה"ג המפורסים נודע בשערים במדות תרומיותיו היקרים כש"ת מו"ה **אלימלך אלעזר** עה"ב שליט"א.

חת"י תעיד איך שקבלתי יקרתו תוכו רצוף טשעק ע"ס חמשה דאלר ולנכון מסרתי הפ"נ תליתאי בקודש פנימה ומתן שכרי בצדה וכן לחד דעמי ותודה ות"ח לכ"ת אם אמרתי אספרה כמו מן העבר לטובה תלי"ת בחגים וזמנים לששון ולשמחה הזמן יכלה והנייר יכלה. ברוך ד' אשר נתן לעמו ישראל שארית בארץ וישלח לנו עיר וקדיש מן שמיא להורות לעמו חוקים ישרים הוא גאון ישראל וקדושו אדון עוזנו שליט"א אשר בכח קדושתו מטהר ומצרף נשמת ישראל ויפח באפיו רוח, דעת ויראת ד' כן יזכנו ד' א' להנות מאור קדושתו עד ביאת הגואל ברוב נחת ורחבת הדעת נושע בד' תשועת עולמים, אשרי עין ראתה זאת ומי יתן והי' גם כת"ה בתוכנו בקרב בתוך נחת מן המון שיחות קדושות ותורת אמת לא אוכל להעלות אף מקצת עלי הגליון עתה בעת כותבי נזכרתי דבר אמת אשר דיבר בקדשו בסעודת ליל יו"ט שני אשר יאמר כי הוא זה בהקדמת ר"ש מאסטרפאלע זי"ע עה"פ רבות רעות צדיק וכו' דידוע דתוכחות מפ' בחקותי נאמרו מפי הגבורה כביכול כמדבר בעדו, והם מועטים במספר התיבות נגד תוכחת פ' תבא שנאמרו מפי "צדיק" מרבע"ה בל' יוסיף, יתן. ושם נאמרו הרבה יותר עד כי עלו התי' למספר תרע"ו, אולם נגד זה יש שמה המתקה שנכתבו כ"ו פעמים שם הוי' שעולה ג"כ למספר תרע"ו במכוון. והמה ממתקים הכל לטובות. וזה כוונת הכ' שמתמה מדוע "רבות" הם "רעו"ת" של "צדיק" מרבע"ה ומתרץ ומכולם יצילנו "ד'" שנכתב כ"ו פעמים עולה בגמט' זה לעומת זה. עכלה"ק.

ועפי"ז פי' כ"ק מרן אדומו"ר שליט"א יחל ישראל אל ד' שהכ' ינחמנו שלא נפחד מן כל התלאות של התוכחות כי עם "ד'" החסד פי' שהשם כ"ו מהפך הכל לחסד ורחמים. ולאות אמת, תי' "יחל ישראל אל ד' כי" עולה בגמט' תרע"ו דו"ק ותשכ"ח והוא מתוק מדבש. וכמין חומר יאמר הכ' נתינת הטעם יחל ישראל אל ד' כי, פי' תדע מדוע תייחל אל ד' שלא יגיע אליך רעה ח"ו, ומפרש עם "ד'" החסד. יען עם השם כו' שנזכר כ"ו פעמים הוא הכל חסד גמור. ע"כ "והרבה" אעפ"י ששם רבות רעות עכ"ז "עמו" עם השם "פדות" ודפח"ח. והוסיף לדבר בקדשו והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו, כי ת' עוונות במלואו כזה עין וו נון וו תיו עולה מכוון תרע"ו ופלא, ומבטיח הכ' כי השם כו' יפדנו ויגאלנו "מכל" "עוונותיו" פי' מחשבון עוונות במלואו שזה מרומז בתי' "כל" ולא תאונה אלינו רעות ח"ו.

והנה בסוכות מקריבים צ"ח כבשים לבטל ג"כ התוכחות מפ' תבא שהם צ"ח פסוקים כנאמר בפי' בפיוט של יום ראשון לקלוע בם תוכחות שמונה ותשעים, א"כ חג הסוכות מסוגל להמתיק ג"כ הרעו"ת שהם חשבון מלואו של תי' עוונות. וזה רמזו חז"ל במתק שפתותיה ראשון לחשבון עוונות שביום זה הוא יום הראשון שמתחילין להמתיק חשבון של עוונות, היינו התוכחות שהם בחשבון עוונות כנ"ל, ע"י שמקריבין הכבשים שהם לקלוע בם שמונה ותשעים פסוקים הכל, אשרי אזן שומע דא"ח מפורש יוצא מפה קדוש מפיק מרגליות שליט"א.

ואין בכוחי להעלות על הכתב במכוון זולת מה שהנני סומך על רוח מבינתו של מע"כ שי' המבין דבר מתוך דבר, והנני חותם מכתבי באה"ר ובברכה שלימה כפולה ומכופלת ומחכה לישועתו ולטוב לו.

יחזקאל שרגא ראטטענבערג
באבוב
בוחב בבית כ"ק אדמ"ר שליט"א
פעה: טשעבין

יחזקאל שרגא ראטטענבערג
באבוב
טוחב בבית כ"ק אדמו"ר שליט"א
כעת: טשעבין

שמתבטאת בהתעלמות מהצורך הבסיסי של הילד לדעת שהוא נאהב ומקובל. כאשר הורה מתעלם מבקשה של ילד, הילד חש שהוא לא חשוב מספיק כדי שיענו לו. הוא לומד שהצרכים שלו אינם חשובים, ושהוא צריך להתאים את עצמו כדי לזכות בתשומת לב.

הורה שמתעלם מבקשות הילד עלול לגרום לו לפתח תחושות של בדידות, חוסר ערך ואפילו דחייה עצמית. הילד עלול להגיע למסקנה שהוא לא ראוי לאהבה, ולכן הוא מנסה להתאים את עצמו כדי לקבל אותה. הוא לומד להסתיר את רגשותיו האמיתיים, את צרכיו ואת מי שהוא באמת, כדי לא להסתכן בדחייה נוספת.

כאשר הורה מתעלם מבקשות הילד, הוא שולח לו מסר ברור: "מה שאתה מרגיש או צריך לא חשוב לי". המסר הזה יכול להיות הרסני במיוחד בגיל הרך, כאשר הילד עדיין בונה את תחושת הזהות והערך העצמי שלו. הוא מתחיל להאמין שהוא לא ראוי לתשומת לב, שהוא מטריד או מפריע, ושהוא צריך להתאים את עצמו כדי להיות מקובל.

חשוב להדגיש שלפעמים הורים מתעלמים מבקשות של הילד לא מתוך כוונה רעה, אלא מתוך עומס, לחץ או חוסר מודעות. הורים עסוקים, לחוצים או מותשים עלולים לפספס רמזים עדינים של הילד, או לחשוב שהבקשה לא דחופה. אבל גם אם הכוונה לא הייתה לפגוע, ההשפעה על הילד יכולה להיות משמעותית. לכן חשוב להורים להיות מודעים לצרכים של הילד, גם כאשר הם לא מבוטאים במפורש.

הדרך הטובה ביותר להתמודד עם בקשות חוזרות ונשנות היא לא להתעלם מהן, אלא לנסות להבין מה עומד מאחוריהן. לפעמים הבקשה היא רק ביטוי לצורך עמוק יותר, כמו צורך בקשר, בביטחון או בתשומת לב. כאשר הורה מצליח לזהות את הצורך הזה ולענות עליו, הוא לא רק מספק את הבקשה הספציפית, אלא גם בונה אצל הילד תחושת ביטחון, ערך עצמי ואמון.

יחזקאל שרגא ראטטענבערג
באבוב
טוחב בבית כ"ק אדמו"ר שליט"א
כעת: טשעבין

לסיכום, התעלמות מבקשות חוזרות ונשנות של הילד עלולה לגרום לו לתחושות קשות של בדידות, חוסר ערך ודחייה עצמית. הורים שמבחינים בצורך שמסתתר מאחורי הבקשות, ומגיבים אליו בהתאם, לא רק עונים על הבקשה עצמה, אלא גם מחזקים את הקשר עם הילד ואת תחושת הביטחון שלו. זוהי אחת הדרכים החשובות ביותר שבהן הורה יכול להשפיע לטובה על נפשו של ילדו.

יחזקאל שרגא ראטטענבערג
באבוב
טוחב בבית כ"ק אדמו"ר שליט"א
כעת: טשעבין

יחזקאל שרגא ראטטענבערג
באבוב
טוחב בבית כ"ק אדמו"ר שליט"א
כעת: טשעבין

עתה נזכרתי ג״כ דבר פלא שאוכל להודיע לכ״ת אולם ע״מ שלא לפרסם כי ממני יצאו הדברים מפני הבושה שלא נאה זאת עבורי.

על ר״ה בא לכאן בנו של הרבי מספינקא הוא הרב מבילקא כנודע הוא גאון וצדיק ומנהל ישיבה רבתי וגם עשיר גדול והי׳ בכאן ר״ה, מתחלה העלים א״ע להגיד מי הוא אולם הי׳ בכאן ר׳ איטשא קופערמאן מוויען, שהי׳ בקיץ במרחץ ביחד עמו ועם אביו הרבי מספינקא גם איזה נגידים מקראקא הכירוהו ג״כ שהי׳ אתו במרחץ להאשאוויטץ והוכרח כבר לפרסם עצמו, והמתיק סוד עם חתנא דבי נשיאה ר׳ משה סטעמפל שליט״א והגיד לו כי נתפעל מאוד עד אין חקר והודה לד׳ הטוב שהנחהו במעגלי צדק אביו כתב לו לכאן מכתב מוסר רב מדוע עזב קהלתו על ר״ה כנודע מה שישנו על שכם רב באונגארין בימים ההם, אולם הוא כתב לו מכתב מאם הדרך כי כך עלה במחשבה לפניו, וכי גם אביו עשה כן בילדותו בהיותו סמוך על שלחן אבותיו ויברח לשינאווא. ע״כ גם הוא עשה כמעשהו. וכנראה ג״כ שהוא אדם נכבד.

יותר איני זוכר וכבר עתה באישון לילה הנני מוכרח לבוא על החתום והנני ידידו דו״ש באה״ר.

בשבוע העבר נכתב מכתב בכתי״ק לרד״נ לעזער נ״י בדבר עסק כת״ה.

יחזקאל שרגא ראטטענבערג

הא לכם תעודות מגאוני אדירי ארץ והבתי דינים המרכזיים בגליציה, לפי סדר תאריכי התעודות

תעודת הגאונים מהר״ש פיהרער ז״ל אבדק״ק קראסנא ומהרי״פ תאומים ז״ל אבדק״ק פאדגוש

ב״ה ב׳ ואתחנן ואו מג״א תפר״ח לפ״ק.

לבי לחוקקי ישראל ומשענותם ה״ה ההבנים הגה״ג דכל אתר ואתר ועמהם הנגידים הקצינים אוהבי תורה ותומכי׳ במדינת אמעריקא יחי ד׳ עמם לעולם.

עלינו לשבח לפאר ולרומם בשערי בת רבים מעשי הישיבה הגדולה והקדושה „עץ חיים״ בעיר באבוב, ועלינו להחזיק מלא חפנא דטיבותא לכבוד האי גברא רבא ה״ה הרב הגאון הצדיק המפורסם מאוה״ג קדוש ד׳ מכובד דרופתקי דאורייתא כקש״ת מרן בן ציון הלברשטאם אבד״ק באבוב שליט״א, אשר נדב לבו אותו וטרח ועמל ליסד הישיבה הק׳ ולעבדה ולשמרה, ובזה אין וחיקר ותיקן דבר גדול שאין כמוהו, כי עשה אזנים לתורה כידוע כי מעת קרא ד׳ מלחמה בארצנו נדלדלו בתי מדרשות והיו שערי׳ שוממין בחורי חמד חובשי ביהמ״ד נתמעטו מיום ליום עד כי הי׳ למתי מספר ונער יכתבם, חיל ורעדה אחזה כל אוהבי תורה ויראי ד׳ לאמור תורה מה תהא עלי׳ וח״ו עתידה תורה שתשתכח מישראל הנערים בילדי נכרים ישפיקו ולא לאמונה גברו בארץ ואם אין גדיים אין תישים, הפחד והמגור מסביב מחץ ראש כל דורשי תורה ואוהבי׳ וח״ו אבדנו לולא ד׳ הותיר לנו שריד וממרום שלח לנו עזר וד׳ העיר את רוח קדשו של הרב הגאון הקדוש מבאבוב שליט״א להחזיר עטרה ליושנה ורב פעלים מקבציאל יסד בעירו ישיבה גדולה ומפוארה אלי׳ ינהרו בחורים מכל רחבי מדינתנו ואותו יום יום ידרושון ומכל פנת ארצנו באים בחורים ונערים קטן וגדול שם הוא והרב הגאון הצדיק שליט״א הטה שכמו לסבול עולם ולנחותם הדרך אשר ילכו בה, ומהם בני עניים אשר כל מחסורם על הרה״ק שליט״א ומשלחן גבוה קזכו והזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. ושם ביהמ״ד גדול ורחב ידים, שם יקדשו עתותיהם לתורה ולתעודה מפי מורים רבנים גדולים בתורה וביי״ש, משימים לילות כימים להגות בתורת ה׳ באמת ובתמים וגדיים נעשו תישים כי כבר יצאו משם למאות בחורים מופלגים וגדולים בתורה וביראת שמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ד׳ והרבה מהם כבר זכו בכתרה של תורה ונתעטרו להיות מורי הוראות בישראל, ועוד בהרבה מקומות במדינתנו יסד הרב הגאון הצדיק אבד״ק באבוב שליט״א ישיבות כאלו יושבים אגודות אגודות והוגים בתורה בשקידה נפלאה והם ענפים להישיבה הגדולה בבאבוב וכלם עומדים תחת השגחתו והשפעתו של הרב הגה״ק, ומספר הבחורים של כל הישיבות הנ״ל עולה לערך ט״ו מאות כן ירבו לא נראה עוד כבושם הזה, ומעולם לא הי׳ במדינתנו קיבוץ חשוב ומפואר כמוהו, לא יאומן כי יסופר אשר בעינינו ראינו כמה בחורים אשר מסבת ביטול התורה בשעת המלחמה כבר פנו עורף לתוה״ק והלכו בשרירות לבם ויתיצבו על דרך לא טוב ר״ל, ובבואם שמה נכנס הרב הגאון הקדוש שליט״א עמם בדברים ומשכם בשפתי נועם וגדלו והצליחו וגם עשו פרי בלמודם ועתה הנם לומדים מופלגים יראי ד׳ ופנים הדשות באו לכאן.

הן אלה קצות דרכי הישיבה הגדולה והיקרה, ע"כ באתי בזה להכיר לכם טובה בעד הסיוע שסייעתם להרב הגאון הצדיק שליט"א לבצר חומות הישיבה אשריכם שזכיתם לכך להיות סניף למצוה רבה זו יהי חלקי עמכם ועם כל המסייעים ועושים ומעשים, כי בעוה"ר אין לנו שיור רק התורה הזאת בגלות החל הזה ועל להבא אני מבקש מכם עוד תוסיפו לחזק מוסדות הישיבה ביתר שאת ומה מאד הפליגו חז"ל בשכר מחזיקי לומדי תורה עד שאמרו כל הנביאים לא נתנבאו אלא למחזיקי לומדי תורה, וכדאי היא זכות המצוה הגדולה להגן על כל העושים והמעשים להתברך בכל משאלות לבם לטובה ועץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מאושר.

כנפש הכותב לכבוד התוה"ק ומצפה לרחמי שמים ולבנין ציון וירושלים.

(—) שמואל פיהרער אבד"ק הנ"ל

ב"ה מבלי יכולת בידי לבא במכתב מיוחד כי תש כח אני מאד ע"כ הנני מצטרף בצרופא דרבנן למכתב יד"נ הרב הגאון המובהק אבד"ק קראס שליט"א לדבריו הנאמרים באמת וצדק,

ובעה"ח הק' יעקב פרענקיל תאומים
אבדק"ק פאדגורזע יצ"ו

תעודת הבד"צ דק"ק קראקא

כי דינא רבא דפה קראקא יצ"ו
קראקאווסקא 41 — טלפון 307

ב"ה קראקא, יום ד' ער"ח אלול תרפ"ח לפ"ק.

מצדיקי הרבים ככוכבים יזהירו ה"ה הרה"ג המפורסמים אוהבי תורה ושוחרי תושי', ועמם הקציני הנגידים רודפי צדקה וחסד מחזיקי תורה ולומדי' במדינת אמעריקא, יהי נועם ד' עליהם.

טוב להודות לד' ולזמר לשם עליון על החסד אשר גמל בעדינו ונתן בלב כ"ק הרב הגאון הצדיק המפורסם בוצינא דנהורא קדוש ד' מכובד רב רבנן מרן בן ציון הלפרשטאם שליט"א אבד"ק באבוב לייסד ישיבה מפוארה בשם „עץ חיים" בעירו ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך מגיע מאן מלכי רבנן העיר את נערי בנ"י מתרדמתם והעמיד להם מורים מופלגים בתורה וי"ש לנחותם הדרך אשר ילכו בה לשקוד על דלתי התורה יום ולילה לא ישבותו, ממנה יתד ממנה פנה לבנות חרבות עולם ושממון התורה הורס והודש במשך ימי המלחמה וצוק העתים, זכרנו את הדאגה אשר דאגנו בראותנו כי גבר אויב ונערי בנ"י משערי תורה שבתו, מי יתדש ימינו כקדם להשיב לב בנים אל אביהם שבשמים ולהרים את תוה"ק מאשפות דלותה,

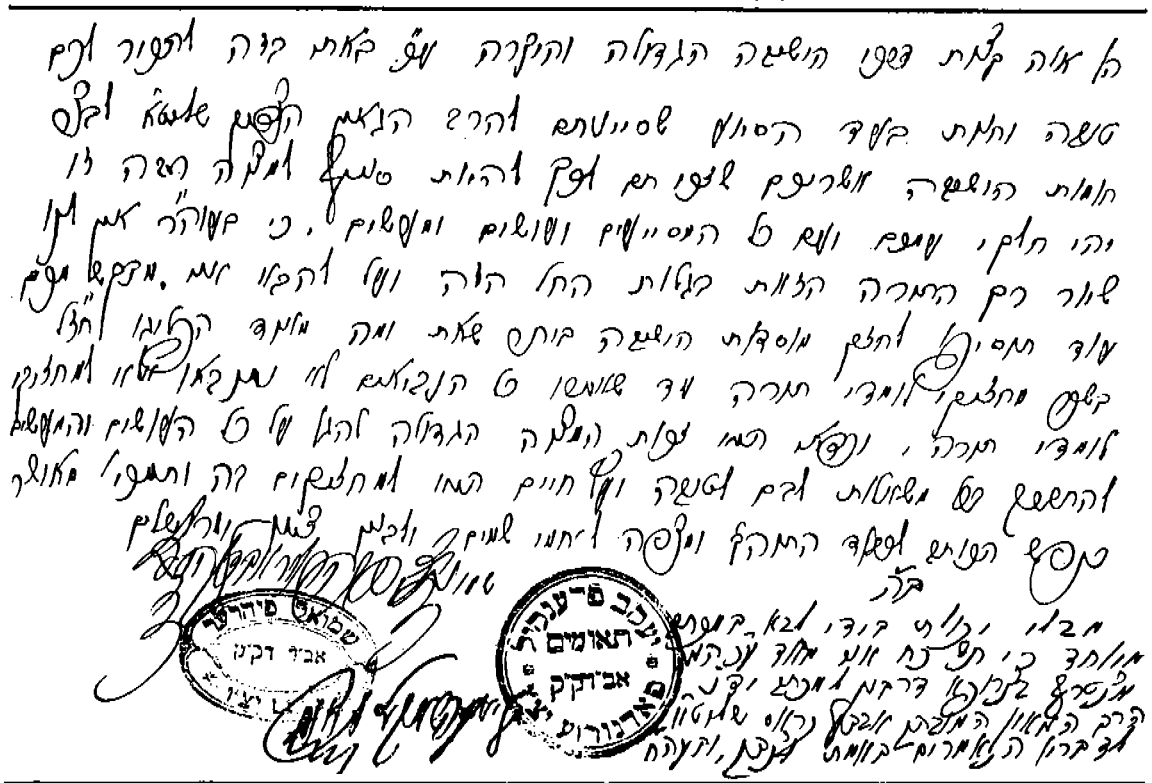

עד שקם הרב הגה"ק בישיבתו הרמתה שם יגדלו עדרים עדרי צאן קדשים רובצים שמה ומקדישים עתותיהם לתורה ולתעודה, ובצדק נוכל לומר כי בנה בזה חרבות עולם מוסדי דור ודור כי כמה אלפים תלמידים העמידו בהישיבות הנ"ל וכבר יצאו משם הרבה מאות תלמידים מופלגי תורה ויראי ד' והרבה מהם כבר הגיעו להיות מורי הוראות בישראל.

והנה רובם של התלמידים המה בני עניים אשר מהם תצא תורה והם סמוכים על שלחן רבם שליט"א, ואחרי אשר ידוע לנו כי יסוד הכנסה הוא מאשר נדב לבכם אתכם לסייע להרב הגאון שליט"א על הוצאות הישיבה ואשרי לכל המסייעים בזה, ע"כ אומרים לפעלא טבא יאושר חילו וכחו לאורייתא, ועל להבא אנו מחלים פניכם עוד תוסיפו אומץ לחזק את המוסד הקדוש הזה כי יתרבו הבאים מיום ליום כן ירבו, ואין הקומץ משביע את ההצטרכות המרובים, ונחוץ מאד מאד להרבות פעלים ואמצעים לחזק את הבנין הגדול לבל ירופפו עמודיו ח"ו והמוסד הקדוש הזה הוא יחיד בדורנו אין ערוך אלי', וכל המוסיף לסייע לדבר מצוה גדולה זו יוסיפו לו אורך ימים ושנות חיים בטובה והצלחה רבה בכל מעשי ידיו ושכרו יהי' כפול מהמשלם גמול לעושי טוב ויקוים בכם מקרא שכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מאושר.

באנו עה"ח לכבוד התורה,

משה שמואל בלייכער

מרדכי צבי שפירא

ניסן כ"ץ שעניידער

(הוא הגה"צ אב"ד דק"ק זאקליטשין)

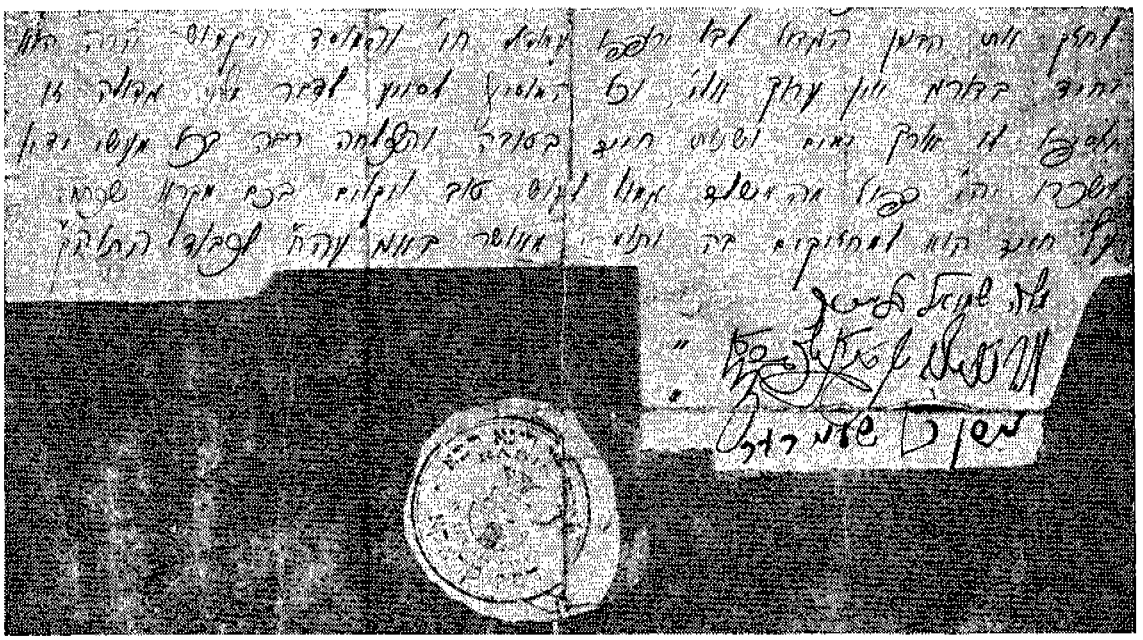

תעודת הבד"צ דק"ק לבוב

לכבוד הרבנים הגה"ג בכל אתר ועמהם הנגידים הקצינים אוהבי תורה ותומכיה במדינת אמעריקא יהי' ד' עמם לעולם.

דבר שפתים אך למחסור לפאר ולהלל מעלות הישיבה הגדולה אשר בעיר באבאב אשר היא תחת השגחת והתנהלות הרב הגאון הצדיק המפורסם קדוש ישראל כקש"ת מוה"ר **בן ציון האלבערשטאם** שליט"א ולסיבת המלחמה אין הבור מתמלא מחוליותו מדינתינו אשר נתרוששה ועינינו צופיות אל אחינו נדיבי לב שבארצות הברית אשר יתנו אל לבם כי בזכותם נרחיב עמוד התורה וכל היעודים הטובים אשר נתנבאו הוא למחזיקי ת"ח ובפרט הישיבה הלזו אשר עמוד התורה והיראה נצמדים בה יחד אשרי כל תומכים אשר יקחו חבל במצוה רבה הלזה ותהי חלקינו עמם.

וע"ז באעה"ח יום ב' ח' חשון תרפ"ט פ"ק לבוב.

נתן נטע לייטער

ישראל יהודה ליבוש ולפגאנג

תעודת הבד"צ דק"ק סטניסלוב

שלום ישאו הרים ממאיר לארץ ולדרים אל כבוד אחב"י הרבנים הגבירים והקצינים האלופים והתורניים אשר גובה להם ויראה להם רדו עם ד' ועם קדושים נאמנים הי"ו יאריכו ימים ושנים, ויראו זרע ברוכי ד' מבנים — בארץ אמעריקא יע"א.

למען אשר־דת תוה"ק אדברה והרימותי ידי בעים רוחי לבוא אליהם במגילת ספר ולערוך להם מילין בדברים חמים ונלהבים, כי אש אהבת התורה תוקד על מזבח לבבי ואתם אחי ורעי הסכיתו אלי ושמעו אמרי פי וישמע אליכם אלוקים, והלא כה דברי הלא ידעתם אם לא שמעתם כי הרה"ג הצדיק המפורסם בכל רחבי תבל כקדוש"ת מוהר"ר בן ציון שליט"א אבד"ק באבוב הוא הוקם עול לתורה ולתעודה הוא ידו הכינו גם יסדו ישיבות רבות במערב גאליציען, בעיירות רבות ות"ל רבו למעלה ראש והתלמידים יעשו פרי תבואה ותורה מאתם תצא ויראת ד' חופף על פניהם, ואתם ידעתם כי הישיבות כאלה דורשים דמים הרבה אין די באר כי נטל על שכם הרה"צ הנ"ל להחזיק במעות הישיבה ולשלם למורים ומלמדים להועיל למנהלים ולמשרתים מי יוכל לתאר בשרד אמ' ההוצאות הנחוץ לזה ומוכרח אותן וכבר עיף ויגע אנשי העיירות ולסבול עול כבד כזה ובפרט בעת הזאת יתיצבו על דרך לא טוב לכן אנחנו החתומי מטה מפילים תחנונינו לפני אחב"י באמעריקא כי המה יצאו חוצץ כולו לישע את הישיבות ולקבץ עליהם לנקבצים לשלוח מנה אחת אפיים מדי חודש בחדשו ואם כן יעשו יש לקוות כי הישיבות יעמדו על מכונם ועוז וחדוה יהי' במקומם וידרשו מעל ספר ד' תורה וגם חכמה יחד ולכם יהי' צדקה לזכרון בהיכל ד' כי סוד אלוק עלי אהלכם וטוב וחסד יהי' בגבולכם שלום ושלוה עושר וכבוד לפניכם, דברי אלה למען חיקה ונרתיקה של תורה.

בעה"ח היום יום ב' לסדר „והי' ברכה" ח' מרחשון לפ"ק פה עיר וק"ק סטניסלאב.

(—) דוד הלוי איש הורוויץ האבדק"ק והגליל יע"א

(—) אלטר יחיאל נעבענצאהל ראב"ד

(—) פינחס פין, דומ"צ

תלמידי הישיבה היו לא רק גדולים ומצויינים בתורה, אלא היו מתנהגים ע"פ דרך החסידות, וזאת אחרי שמרן זצ"ל משכם בחבלי גועם לאור הגנוז והטמיר של תורת החסידות בדרכו של רשכבה"ג הקדוש האלקי מרן הבעש"ט זי"ע. מה נהדר היה המחזה בשבתות וביחוד במועדים כאשר רבבות רבבות חסידים נהרו לתפלותיו המלהיבות ולשלחונותיו של מרן הרב"צ זצ"ל שערך בגינוני מלכות בשמחה עצומה ובמגיגות המשובבות את הנפש והלוהטות באש קודש. השתתפות בתפילה או בשולחן היתה חוו' עצומה לגבי כל אחד שלא נשכחה מעולם. במיוחד תפסו שם מקום בני הנוער אשר מרן זצ"ל קירבם בכל מיני קירוב עד שגדלו והיו למאורות בישראל.

תעודת הגאון רבי שמעיה שטינברג ז"ל אבד"ק פרעמישלאן, ואח"כ מילא מקום אביו הגאון האדיר רבי אברהם מנחם שטינברג ז"ל בברוד

בעזהשי"ת יום ד' ר"ח כסלו תרפ"ט פרעמישלאן

שלום רב לאוהבי תורתך. הר"י אחב"י הקצרנים נדיבי עם א"א ד' בכל אתר ואתר במדה"י.

ברוכים אתם לד'.

מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק. תמיד לא יחשו המזכירים עלת תהלת הישיבה הגדולה והמפוארה שמה נאה לה „עץ חיים" בעיר באבוב כשמה כן הוא כי שמה יקום וישענו תחת העץ למאות בחורים מופלאים בתורה. ואלי' ינהרו יום יום חדשים מקרוב ומרחוק מכל אפסי מדינתינו, כי עבר עליהם רוח קנאה קנאת סופרים תרבה חכמה, וקנאת ד' צבאות תעשה זאת. והישיבה עומדת תחת השגחת והשפעת הרב הגאון הקדוש המפורסם מופה"ד — כקש"ת מוה"ר בנציון הלברשטאם שליט"א אב"ד דשם. לאורו יסעו וילכו מחיל אל חיל בתורה וי"ש משימים לילות כימים. וכבר יצאו משם הרבה בחורים מוכתרים בכתר תורה והורמנא דמלכי מאן מלכי רבנן אשר סמכום להוראה. והרב הגה"ק הנ"ל ברוח קדשו ובתבונות כפיו ינחם וינהלם בלחם לאכול ובגד ללבוש לבני העניים אשר מהם תצא תורה. ווה מעבודות הקשות שבמקדש בצוק העתים במדינתינו הדלה שנתרוששה

לזכרון בספר

הגאון אבדק"ק מסטאטניסלוב ז"ל היה מחותנו של הרב הצדיק הקדוש, עטרת תפארת החסידות, אוהב ישראל באמת אדמו"ר מקאפיטשניצא שליט"א בתו המשולמת מרת לאה רחל הי"ד היתה אשת הרב הרה"ג ר' אפרים פישל הורביץ הי"ד בן אותוגאון מסטאניסלוב ז"ל.
ראוי לציין כי אדמו"ר הקדוש מקאפיטשניצא שליט"א פעל רבות על ידי משלוח תעודות מסע להצילם מידי הצורר ולא עלתה בידו ה' ינקום דמם.

בשנות המלחמה, וכבר הי' העולם שמם מתורה ובחורים מביהמ"ד שבתו. לולי ד' הותיר לנו שריד הישיבה הקדושה הזאת לא ידענו מה הי' לנו ותורה מה תהי' עלי'.

וע"כ חוב קדוש רובץ עלינו להכיר טובה לכ"ק הגה"ק שליט"א על טוב מפעלו ועל רוב עמלו להרביץ תורה בישראל ולגערה מעפרה כי שחה עד לעפר ודורש אין לה, ועלינו לתת ידינו עמו לשאת במשא הכבדה ולהשתתף עמו למען יוכל לבצוע את אשר החל, ולשמע אוזן שמענו כי אתם אחב"י במדה"י יסדתם שמה תמיכה הגונה לחזק את בדק בית ד' אשריכם, מה טוב חלקכם ומה נעים גורלכם כי זכיתם למפעל נשגב ורם כזה. ותערב עתירתי לפניכם על העתיד אשר עוד תוסיפו להרים תרומת ד' כל איש ואיש כברכתו אשר ברכו ד' וכדאי הוא זכות המצוה להגן על כל העושים והמעשים להתברך בחיים. וברכה כאמור כי עץ חיים הוא למחזיקים אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד.

הכ"ד המעתיר ומדבר בצדקה כו"ח יום הנ"ל פקה"ק.

שמעי' שטיינבערג אבדק"ק בן הגאון רשכבה"ג האבד"ק בראדי זצ"ל, הכ"מ

(מקום החותם)

תעודת הגאון רבי אלתר יחיאל נבנצל ז"ל ראב"ד בק"ק וישניצא וסטניסלוב בעל מנחת יחיאל

אלטר יחיאל נעבענצאהל
ראב"ד דק"ק סטאניסלאב והגליל.

ב"ה סטאניסלאב יום א' ז' מרחשון תרפ"ט

לבי לחוקקי ישראל על מתנדבים בעם העושים והמעשים ה"ה הרבנים הגאונים ואתם הנגידים הקצינים והנדיבים חובבי תורה ומחזיקי לומדי' במדינת אמריקא למחי' שלחם ד' לפנינו שלומכם יסגא.

כמה גדולים מעשי חייא איש חי רב פעלים מקבציאל לתורה ולתעודה ה"ה כ"ק הגאון הקדוש מוה בן זה גדול מרבו שמו מרן ר' בנציון הלברשטם שליט"א האבד"ק באבוב, במפעלי' הכבירים אשר פעל ועשה שלא תשתכח התורה מישראל חלילה, כי ברבות הסכנה אחרי שנות המלחמה הוא יצא ראשונה לעמוד בפרץ ולגדור גדר קבץ ורבץ קיבוצים גדולים מצעירי הצאן קדשים ובמרכזם הקבוץ הגדול אשר כמוהו לא הי' עוד במדינתנו ה"ה הישיבה הגדולה והקדושה „עץ-חיים" בבאבוב, וחפץ ד' בידו הצליח להוציא ממש יקר מזולל והציל כמה נפשות צעירי ישראל מרדת שחת, תהום הכפירה וההפקרות אשר הכו גלים ורבו למעלה ראש לבלע כל הקדוש והיקר והוא ברוב חכמתו וצדקתו הכניסם תחת כנפי השכינה והשקם מבאר מים חיים התורה והיראה וכבר יצאו משם הרבה מאות תלמידים מופלגי תורה ויראה כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ד' אשר בהם יתפאר ישראל, תקות ישראל סבא ועתידו ורבים מהם גברו וגם עשו חיל גדיים נעשו תיישים בעלי קרנים ללחום במלחמתה של תורה והגיעו להוראה.

מחלקכם יהי' חלקי אחים יקרים אשר באמריקא על כי הואלתם לבוא לעזרת ד' בגבורים לעמוד לימין צדקו הגה"ק הנ"ל שליט"א ולסייעי' לו במפעלי' הכבירים, יישר כחכם וחילכם לאורייתא, חזקו ואמצו ושחדו מכוחכם גם הלאה לחזק המוסדות האלה ביתר שאת ונאמנת עלינו עדותם של חז"ל כל הנביאים לא נתנבאו אלא למחזיקי אורייתא להתברך בברכותיהם ולהתנחם בנחמותיהם ולהושע בימין עליון ולזכות לנחמת ציון לגאולת ישראל והרמת קרן התורה במהרה כעתירת המצפה לרחמי שמים וכותב לכבוד התורה ולומדי' באהבה ובשקידה.

אלטר יחיאל נעבענצאהל ראב"ד
(מקום החותם)

כמו־כן מוצא אני לחובה קדושה להכניס כאן רשימה מלאה של תלמידי בובוב בשנות תרפ"ט—תר"ץ היות שרובם עלו על המוקד על קדושת שמו ית', מן הראוי ששמותיהם יונצחו בספר זה המוקדש למרן החב"צ זצ"ל שהי' מורם ומדריכם ואהוב ונערץ.

ב"ה

אלה שמות ומספר התלמידים הלומדים בהישיבות „עץ חיים" במקומות המרכזים באמעס־קראקא ובהסניפים בכמה וכמה עירות במדינת פולין קטן ובתוכם הרבה בחורים מתפלגים גדולי תורה וגם כמה מוסמכים להוראה *).

בשנות תרפ"ח—תרפ"ט

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
אביגדור הארויץ	16	יוסף	קראקא	
אביש רייכענבערג	19	בעריש	אשפצין	
אברהם וואלקאן	17	אלימלך	אשפצין	
אברהם יצחק וואולקאן	22	שמעון צבי	אשפצין	
אברהם טאדאניער	20	משולם	אשפצין	
אברהם צבי הירשפרונג	19	זאב	פאדגורז	חובר חבורים מחוכמים
אברהם נייגער	15	זיינוויל ע"ה	סוכא	
אברהם שרייבער	14	מרדכי	צעשאנוב	
אברהם ראזענפעלד	20	ר' חיים יעקב שליט"א	קרשאנוב	
אברהם חיים האלבערשטאם	23	ר' ברוך ז"ל	קרשאנוב	
אברהם ראזענוואסער	17	עוזיאל	קרשאנוב	
אברהם ריגדער	24	משה	קרשאנוב	
אברהם חיים ווייגפעלד	23	ידידי'	קראקא	
אברהם הארוויץ	23	אלי'	צאנז	
אברהם ארי' בראווער	22	שמואל	צאנז	
אברהם נייגרעשל	18		צאנז	
אברהם חיים לעהרער	16	יעקב	צאנז	
אברהם שמואל באכנער	14	שמחה	קרשאנוב	
אברהם וויענער	26	חיים	וואדאוויץ	
אברהם ווייגפעלד	19	יוסף ע"ה	וואדאוויץ	
אברהם טייטעלבוים	21	ר' זלמן לייב שליט"א	טארנא	מוסמך להוראה
אברהם הערץ	15	יצחק	טארנא	
אברהם קליינהענדלר	21	יודל	טארנא	
אברהם גענגער	19	נטע	באכניא	
אברהם פייוויליס	16	יצחק	באכניא	
אברהם גרויזנער	20	שרגא	ביאלא	
אברהם באדיר	16	חיים יוסף	בריגל	
אברהם האלענדר	17	דוד	גארליץ	
אברהם אלימלך בערגמאן	22	ברוך	גארליץ	
אברהם יעקב טיפענברונר	21	אפרים	וויעסבאדען	
אברהם פיטרעניק	16	אליעזר	באריניא סמוך טורקא	
אברהם זאגאן	16	ישעי' דוד	קראקא	
אברהם זאב דרענגער	14	חיים	קראקא	
אברהם שלו' לייבלר	14	אהרן	קראקא	
אברהם ברוך בוכאייסטער	24	זאב	מישלעניץ	

*) בשנת תרפ"ט בהיותי בארה"ב, בקשתי ממשרד הישיבה בבובוב רשימת התלמידים ופרטיהם וקבלתי רשימה הנוכחית

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
אברהם הענך הענדלער	19	פנחס	מישלעניץ	
אברהם ראטענבערג	18	אהרן	מישלעניץ	
אברהם לאנגזאם	16	יצחק	מישלעניץ	
אברהם לעביל	16	בערל	מישלעניץ	
אברהם ענגלארד	19	מאיר צבי	סאניק	מוסמך להוראה
אברהם יצחק האלצער	21	משה	פאדגורז	
אברהם צבי לאבין	20	פישל	פאדגורז	
אהרן צווערלינג	19	מנחם	אשפצין	
אהרן מיללער	18	חיים שמעון	אשפצין	
אהרן וואלף	17	דן	קרשאנוב	
אהרן באדיר	23	אייזין	קראקא	
אהרן יוסף גרינבערג	13	אברהם	פאדגורז	
אהרן עקשטיין	13	יעקב	פאדגורז	
אהרן יצחק וואלף	23	שאול	צאנז	מוסמך להוראה
אהרן עפשטיין	21	צבי	צאנז	
אהרן דוד וואלף	23	חיים	צאנז	
אהרן סאלאמאן	23	דוד	צאנז	
אהרן ריין	14	שמואל	נעבילעץ	
אהרן טייטעלבוים	20	ר' זלמן לייב שליט"א	טארנא	
אהרן שטערן	17	אלעזר	טארנא	
אהרן שטארק	18	חיים	טארנא	
אהרן פלאטנר	26	חיים ע"ה	טשענסקאוויץ	
אהרן טייטעלבוים	16	הרב ר' יהושע דומ"ץ	טשענסקאוויץ	
אהרן ברוין	22	מרדכי	באכניא	
אהרן דעגען	21	מאיר צבי	גארליץ	מוסמך להוראה
אהרן ניכטבארגער	17	צבי	דאברא	
אהרן פישלער	21	יצחק	דאברא	
אהרן דוד צייזעלבערג	13	שמואל יצחק ע"ה	ווישניצא	
אהרן שמחה ברוין	14	יצחק	באלטא ס' טורקא	
אהרן קאנארעק	24		באכניא	
אהרן שלאנגער	20	אברהם	מישלעניץ	
אהרן לאנגסאם	15	יצחק	מישלעניץ	
אהרן גולדקלאנג	22	חיים	פאדגורז	
אייזיק מעהט	15	חיים אהרן	דאמבראווא	
איסר שמיידלער	16	שמעון	אשפצין	
איסר גרוביר	21	שמעון	אשפצין	
איסר קארנהייזער	21	שמואל	טורקא	מוסמך להוראה
אלחנן אבראהאם	24	אליעזר	טשענסקאוויץ	
אלטר חיים ווייסבערג	16	צבי	פאדגורז	
אלי' בלוטה		אברהם חיים	פאדגורז	
אלי' קרישער	20	פנחס	סאניק	
אלי' אפטערגוט	15	זיינוויל	באכניא	
אלימלך ליימאן	16	ישראל	אשפצין	
אלימלך ווילק	21	מענדיל	אשפצין	
אלימלך באכנער	17	משה	קרשאנוב	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
אלימלך בירנשטיין	27	משה	קרשאנוב	
אלימלך ראזענפעלד	14	ר' חיים יעקב שליט"א	קרשאנוב	
אלימלך ליכטמאן	15	שלמה	בערלין	
אלימלך רייך	16	יודא	באכניא	
אלימך אפטערבערג	18	משה זלמן	באכניא	
אלימך איראם	27	יוסף ע"ה	בריגל	
אליעזר בארבער	16	אהרן	קרשאנוב	
אליעזר בענדיט ריכטער	23	נפתלי	בריגל	מוסמך להוראה
אליעזר ליפשיץ	23	בנימין זאב	בריגל	
אליעזר יצחק שטעהר	19	מרדכי אליקים	בולטע ס' טורקא	
אליש בארנפריינד	15	לייב	אשפצין	
אלישע מרגליות	20		קרשאנוב	
אלישע שענקער	20	חיים	קראקא	
אלישע אונגער	17	צבי	צאנז	
אלישע חיים מאנדעלבוים	24	עזריאל	פאדגורז	
אלכסנדר זעלטענרייך	18	הרב אשר אנשיל יצחק אב"ד	וואדאוויץ	מוסמך להוראה
אלעזר וואקשטאק	14	יעקב	פאדגורז	
אלעזר ואהל	14	דוב	אישטשי ס' גארליץ	
אלעזר ליפא פיללער	23	נחמיה	פאדגורז	
אלעזר קלמן הרשקאף	17		קראקא	
אנשיל וויעטשנער	22	אביש	טארנא	
אנשיל נאדיל	23	שלמה	סאניק	
אפרים האלץ	20	אלכסנדר	קרשאנוב	
אפרים פערטיג	15	אהרן ע"ה	אשפצין	
אפרים אויערבאך	18	חיים	אשפצין	
אפרים וידובסקי	21	דוד	צאנז	
אפרים ארי' פ'ארשנר	16	טוביה	דאמבראווא	
ארי' רייכמאן	17		קארטשין	
ארי' קינץ	16		צאנז	
ארי' שיינער	16		אשפצין	
ארי' וואלף	16	זעליג	אשפצין	
ארי' ענאך	15	דוד	אשפצין	
ארי' בארנפריינד	16	יעקב דוד	אשפצין	
ארי' שטורם	29	שמואל עזריאל	באכניא	
ארי' שארף	14	משה יעקב	ביאלא	
ארי' הארוויץ	15	משה	לימינוב	
ארי' טוליפאן	15	אפרים	פילזנא	
ארי' וויכסעלבוים	16	משה בנימין	טארנא	
ארי' רייפען	18	מאיר	טארנא	
ארי' ראזענבערג	19	יעקב	טורשיק ס' טורקא	
ארי' לעזער	20	משה	טשענסקאוויץ	
ארי' שיינבערג	15	אברהם	טשענסקאוויץ	
ארי' שור	13	דוד	סאניק	
ארי' מאנדעלבריערג	22	חיים	באכניא	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
ארי׳ נעבענצאהל	20	ר׳ חיים	וויעליטשקא	
ארי׳ בראנער	17	דוב ע״ה	אשפצין	
ארי׳ שפיעלמאן	16	טובי׳	זאדילסק ס׳ טורקא	
אשר דערשאוויץ	17	הה״ג האב״ד שליט״א	מישלעניץ	
אשר ליעבערפריינד	20	יעקב	וואדאוויץ	
אשר ריינהאלד	13	יעקב	טארנא	
אשר האלענדער	18	יצחק	קרשאנוב	
אשר וויינפעלד	19	יהושע	קראקא	
בצאל קארן	17	סיני	גארליץ	
ברוך ביטערספעלד	23	שמואל	גארליץ	
ברוך הערבסטמאן	20	נפתלי	גארליץ	
ברוך הערצפעלד	17	שלמה	טארנא	
ברוך ווילד	22	אברהם משה	גארליץ	
ברוך טייטלבוים	20	הרב נפתלי שליט״א	טארנא	
ברוך שטארך	22	מענדל	גארליץ	
ברכי׳ וואקספרעס	25	שמחה	טארנא	
בנימין אבראהאם	17	אליעזר	טשענסקאוויץ	
ברוך זילבערמאן	20	צבי ארי׳	טארנא	
ברוך פאטשעוויץ	23	שמשון	סאניק	
ברוך בערגער	13	יואל	באריגיא ס׳ טורקא	
בנימין ענגלארד	15	אמו הינדא	סאניק	
ברוך אברהם בלום	21	חיים דוד	צאנז	
בן ציון בלאזענשטיין	18	אבלי	צאנז	
ברוך בראוער	19	שמואל	צאנז	
בן ציון שטיצער	11	אמו פיגא	רעדים	
ברוך דוד גראנער	21	זאנוויל	קשאנוב	
בן ציון ראזענבערג	16	ישראל	ליבעכאר, סמוך טורקא	
בן ציון קירשנער	15	עזריאל	ליבעכאר, סמוך טורקא	
בן ציון פאלגר	20	דוד	קראקא	
בן ציון אטטערמאן	21	ארי׳	קראקא	
ברוך שטייער	21	צבי	קראקא	
בצלאל קעגיל	16	אפרים יצחק	צאנז	
ברוך טעללער	17	שמעון	טיכוב	
גרשון האכהייזער	21	מתתי׳ ע״ה	מושינא	
גדלי׳ וויינרייך	16	פייביש	מישלעניץ	
דוד ראנד	26		מישלעניץ	
דוד ראזענבערג	16	אמו שרה	ביקלא ס׳ טורקא	
דוב זילבערבערג	16	אלי׳	פאדגורז	
דוד בארבער	15	אהרן	קרשאנוב	
דוב קיהנרייך	17	אהרן	סוכא	
דוד מאסטער	12	משה	נעמרוב	
דוד ליפשיץ	17	משה	קרשאנוב	
דוד וואלף	20	דן	קרשאנוב	
דוד שלמה מעלצער	17	חיים	קרשאנוב	
דוב קרעבסט	18		זשמיגראד	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
דוד וואלדמאן	24	משה יוסף	קרשאנוב	
דוב לעוי	15	חיים	קראקא	
דוב רייכער	16	שמואל	קראקא	
דוד מאייער	21	שלמה	קראקא	
דוד קראקאווער	20	שלמה	קראקא	
דוד בליטץ	20	זאב	וויעליפאלע	
דוד שיינפעלד	13	משה	קראקא	
דוב קופפערמאן	17	אלעזר	טארנא	
דוד איראם	16	שלו'	טארנא	
דוד קלאפהאלץ	16		ביליץ	
דוד זיעגעל	21	נפתלי	טארנא	
דוד פריעידמאן	16	אמו סימא	דובעצק	
דוד שטיין	16	מענדיל	טארנא	
דוד פ'יהרער	18	משה מענדיל	גארליץ	
דוד האלבערשטאם	19	ארי'	גארליץ	
דוד שטערן	19	אהרן	באכניא	
דוד געגגער	21	נטע	באכניא	
דוד פערלמאן	20	יוסף שאול	באכניא	
דוד שארף	15	משה	קראקא	
דוב שעהן	21	זלמן	אשפצין	
דוד מאנדעלבוים	22	משה	אשפצין	
דוד פ'עניגער	21	אברהם ע"ה	אשפצין	
דוד בערגמאן	22	דוב	שטשאוניץ	
דוב צווערלינג	14	פסח	אשפצין	
דוב קארנהייזער	15	משה דוד	אשפצין	
הענך שפרינגער	18	נתן	צאנז	
הלל לאנגעטאל	16	אמו דבורה	צעשינוב	
העערצקא מינצער	20		יאווארזנא	
זאב בוכאייסטער	18	שמואל	מישלעניץ	
זלמן האלענדער	15	יודל	מישלעניץ	
זיינוויל שטארך	15	אברהם	טורקא	
זכרי' מענדעל	16		צאנז	
זאב הערבסט	16	שלמה	צאנז	
זישא ליפשיץ	19	זאב	קרשאנוב	
זעליג פ'ורמאן	17	שלמה	טאנקא ס' טורקא	
זאב מאייער	23	שלמה	קראקא	
זלקא רייכמן	19	דוד	קראקא	
זלקא קלוגער	20	מנשה יחזקאל	קראקא	
זלמן האלענדער	20	יעקב ע"ה	באבאב	
זלמינא יעדוואבנע	21	חיים	טארנא	
זינדל ליכטמאן	13	דוד	טארנא	
זלמינא מאהרער	13	אהרן	טארנא	
זישא טייכמאן	02	מענדל	סאקאליקא ס' טורקא	
זעליג אידלר	13	משה	בלוזיב	
זאב בערגמאן	22	משה	ווישניצא	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
זאב שמואל הילליר	22	אהרן דוד	ווישניצא	
זאב זילבערמאן	17	ברוך ע"ה	ווישניצא	
זלמן קויפמאן	18	מנשה	בריגל	
זאב שטיינפעלד	23	שמעון דוב	אשפצין	מוסמך להוראה
זלמן שאייער	17	ישעי' לייב	בריגל	
זלמן בוימאן	24	אברהם	ביאלא	
זלקא ענגלענדר	23	שאול יצחק	באכניא	
זאב ענגלענדר	19	שאול יצחק	באכניא	
זאב פערדערבער	18	קלונימים	באכניא	
זאב אורוואשעל	21	ישראל	סאניק	
חיים יצחק ווערנער	15	צבי	רובנא ס' לינסק	
חנינא ריינהאלד	19	אברהם חיים	גארליץ	
חנינא גניויש	25	יוסף	גארליץ	מוסמך להוראה
חיים קעלמאן	18	יצחק אהרן	באכניא	
חיים ברוינפעלד	13	קאפיל	באכניא	
חיים אלטר קעלמאן	21	לייביש ע"ה	באכניא	
חיים בן ציון פרייא	16	זאב	נאנצאווקא ס' עורישין	
חיים גיסינגר	19	אמו יוטא	בוטעלקי ס' טורקא	
חיים רובינפעלד	17	משה	קרעצוב ס' סאניק	
חיים שינדלר	15	אברהם	טורקא	
חיים געזאנג	22	מרדכי	פאדגורז	
חיים שטוב	17	יוסף אשר	פאדגורז	
חיים לייביש באדיר	17	יוסף	צאנז	
חיים זינדל וואסערטהייל	17	שלמה	קרשאנוב	
חיים זאב בערגער	18		חירוב	
חיים יצחק ריין	17	שמואל	נעבילין, ס' ריישא	
חיים שטיינפעלד	22	משה	קראקא	מוסמך להוראה
חיים יוסף לייבלר	17	אהרן	קראקא	
חיים גראספעלד	19	מאניש	קראקא	
חיים ברוך עהרליך	18	משה אליעזר	קראקא	
חיים יעקב בערגמאן	17	יצחק	טשענסקוויץ	
חיים ישעי' טעמפלער	25	פנחס	טארנא	
חיים יוסף הארוויץ	19	ר'אברהם צבי שליט"א	טארנא	
חיים דורכפאהרט	15	יוסף	ווישניצא	
חיים צבי גיימאן	18	זיינוויל	טורעצקי ס' טורקא	
חיים צבי קרויס	18	דוד	וויסאצקי ס' טורקא	
חיים זארנאוסקי	18	יעקב	וואדאוויץ	
חיים דוב שלעכטער	15	יעקב לייב	זידיטשויב	
חיים גאטליעב	22	יצחק צבי	באבוב	בקי בכל הש"ס בע"פ
חיים שלמה שטארק	19		טורקא	מוסמך להוראה
חיים כהנא	14	משה	אשפצין	
חיים קופפערמאן	19	שלו'	בערלין	
חיים גלאנצמאן	19		טורקא	
חיים גלאסס	25	יוסף	אשפצין	
חיים קליינהענדלר	21	יעקב	אשפצין	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
חיים שניצער	18	שמואל	אשפצין	
חיים וואלנרמאן	18	יוסף שמחה	אשפצין	
טרייטל בראנדסדורפער	13	דוד אלכסנדר	באכניא	
טעביל פינטשאוסקי	29	מרדכי יושיע	סאניק	
טוביה פרענקיל	16	מרדכי	צאנז	
טוביה טייטעלבוים	18	ר' נפתלי שליט"א	טארנא	
יחזקאל שרגא באכנער	16	יוסף פנחס	דאברא	
יוסף ניכטבארגער	21	מרדכי	דאברא	
יצחק האלענדער	20	לייביש	גאדליץ	
ישראל קעסלער	15	ברוך	וואלקאוו ס' לינסק	
יודא צינגער	17	משה יושיע	גארליץ	
יוסף הערבסטמאן	17	נפתלי	גארליץ	
יושיע מאנדעל	16	זלקא	גארליץ	
יוסף ריכטר	24	דוד שלמה	בריגל	
יוסף אלימלך בערמאן	22	יצחק אורי	בריגל	
יצחק אייזין ועלקיס	19	חיים	באריניא סו טורקא	
ישראל חיים בערמאן	18	יצחק אורי	בריגל	
יחזקאל געזאנג		מרדכי	פאדגורז	
יושיע צינז	17	ברוך	צאנז	
ישראל צבי דיענסטאג	16	ברוך	סאקאליקע ס' טורקא	
יושיע געלדצעהלער	14	פנחס	פילזנא	
יחיאל צבי רובין	24	ר' אשר ישעי' שליט"א	צאנז	
יעקב וואלדמאן	15	משה יוסף	קרשאנוב	
יוחנן אייזענבערג	16	ראובן	זשמיגרוד	
ישראל וויענר	15	לייב	קרשאנוב	
יעקב פ'ריש	19	דוד מאיר	קרשאנוב	
יושיע בירנשטיין	16	יונתן	קרשאנוב	
יחזקאל וואלף	17	נח	ליטוויסק	
יחזקאל גראסס	16	מרדכי	יאוארזנא	
יעקב לעווי	14	אמו איטל	אשפצין	
יחזקאל גלאסס	20	חיים	קרשאנוב	
יעקב שטערנפ'עלד	19	זימל	קרשאנוב	
יונה פריימאן	15	בערל	טורקא	
יחזקאל וואלדמאן	17	משה יוסף	קרשאנוב	
יחזקאל ליפשיץ	15	משה	קרשאנוב	
יודא בראן	26	משה	קרשאנוב	
יעקב בראדמאן	13	דוד ע"ה	ראטערדאם	
יחזקאל ווילק	20	ברוך	באכניא	
יוסף בעטטייל	19	אהרן דוד	באכניא	
יחזקאל האכהייזער	27		מושינא	
ישראל יושיע ווייניריך	23	פייביש	מישלעניץ	
יעקב ווייניריך	15	פייביש	מישלעניץ	
יעקב דערשוויץ	22	משה חיים	מישלעניץ	
יודל ווייסבארד	14	אברהם זאב	צאנז חדש	
יחזקאל נתן קעמפלער	16	אהרן	מישלעניץ	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
יצחק שמואל בעקער	18	יודל	מישלעניץ	
יצחק שמואל בעקער	19	נתן	מישלעניץ	
יוסף חנינא קארנגוטה	14	יצחק זאב	מישלעניץ	
ישראל דוב ענגלמייער	19		טארנא	
יחזקאל הענדלער	16	משה	מישלעניץ	
יעקב עהרליך	12	נפתלי	מישלעניץ	
ישראל מייא	25	אמו חנה דבורה	סאניק	
יודל סעגאל	23	שלמה זעליג	סאניק	
יעקב גלייכער	18	נחום	סאניק	
יעקב לערנער	15	ארי' לייב	סאניק	
יצחק ענגלארד	16	מאיר צבי	סאניק	
ישעי וויענער	15	לייביש	בייטהען	
יוסף ענגלארד	16	ישראל	בערטש	
יוסף צבי מאזינגער	20	מרדכי	קראקא	
יחזקאל ביטערספ'עלד	14	ברוך	קראקא	
יצחק לויליכט	17	משה	קראקא	
ישראל אבסטפעלד	18	שמואל	קראקא	
יצחק צוקערבראד	16	ליב	קראקא	
יעקב יושיע טייטעלבוים	16		יאסלא	
יצחק גניוויש	17	פנחס	צאנז	
יעקב דיענסטאג	21	משה	סאקאליקע ס' טורקא	
ישעי' בערגמאן	20	שמואל מאיר	באגאניאוויץ ס' טשענסקאוויץ	
יעקב מנחם קליין	20	חיים	טשענסקאוויץ	
ישראל קליין	18	חיים	טשענסקאוויץ	
ישראל פנחס שמידט	23	מענדיל	טארנא	
יעקב ענגלאנדער	21	מאיר	טארנא	
יוסף פרנס	21	נפתלי אלימלך	טארנא	
ישראל פריש	20	אליש	טארנא	
ישראל יוסף שטרום	14	יושיע	טארנא	
יעקב ראזנר	23	ישעי'	טארנא	
יוסף ערטיל	19	עזריאל	ליבעכאר ס' טורקא	
ישעי' לערנער	16	יעקב	בריגל	
יצחק קאמפף	15	יוסף	סצריווא ס' בריגל	
יעקב פראנק	15	שלו'	בריגל	
ישראל צייצלער	15	פסח	בריגל	
יצחק יחיאל באכנער	15	אלי'	בריגל	
ישראל חיים שעהן	20	שרגא	ביאלא	
יעקב קליין	19	אברהם	ביאלא	
יצחק גאטזעליג	19	יוסף	ביליטץ	
יושיע גינסבערג	20	ניסן	ביאלא	
יצחק צבי הירש	22	אמו שרה	ביאלא	
יוסף הירש	15	אמו שרה	ביאלא	
ישראל קעמפלער	18	דוב	באכניא	
יושיע וואסערלויף	16		זשמיגרוד	
יצחק אפטערגוט	13	זיינוויל	באכניא	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
יושיע באנאק	13	שכנא	באכניא	
ישעי' ווייצען	23	חיים מיכאל	באכניא	
יעקב קלאפהאלץ	22	מרדכי העשיל	באכניא	
יוסף וואכנטעל	24		באכניא	
יודל שטארך	18	שמחה	חנילא ס' טורקא	
יוסף שאדענט	17	יעקב	לימינוב	
יושיע שווארץ	17	משה שלו'	וואדאוויץ	
יושיע ביענענשטאק	18	אליעזר	וואדאוויץ	
יעקב באכנר	16	משה	קרשאנוב	
יצחק מאנדערער	18	בעריש	קראקא	
יצחק קאנענגיעסער	20	דוד ע"ה	קראקא	
יואל הירשפרויג	19	זאב	פאדגורז	
יעקב רייז	19		טורקא	
יחזקאל סאנדער	23	שמעון	באבוב	
יצחק נייגער	20	זיינוויל ע"ה	סוכא	
יוסף לויליכט	17	נתן	קראקא	
ישראל חיים שעהן	24	זלמן	אשפצין	
יונה לינקר	18	שלמה	אשפצין	
יוסף אייכעל	15	אברהם צבי	טורקא	
יצחק בארבער	22	הענך	אשפצין	
יושיע שניצער	16	שמואל	אשפצין	
ישראל זילביגער	20	אהרן ע"ה	אשפצין	
ישראל האסס	15		אשפצין	
יצחק פאזנר	17	ישראל	אשפצין	
יעקב טורנר	18	יצחק	אמסאנא	
יוסף ווערנער	17	לוי ע"ה	לינסק	
יצחק לאעגעאוהר	19	שמעון	טורקא	
יעקב צבי זינגער	18	חיים ע"ה	טורקא	
יוסף דרייער	20	אלי'	זידיטשויב	
יושיע שווארץ	14	אפרים	אשפצין	
יושיע בליטצער	16	יצחק	אשפצין	
יודל אייזען	20	חיים	אשפצין	
יחזקאל זילביגער	18	אלי' יצחק	אשפצין	
יוסף טעמפלער	21	שמואל יצחק	אשפצין	
יצחק גאלדשטיין	18	יונה	קשאנוב	
יוסף שלו' רייך	16	זאב	צאנז	
יודא צבי שרענציל	20	פנחס ע"ה	אשפצין	
ישראל זלמן שנעסיל	15	עקיבא	באליגראד	
ישראל פערטיג	16	אהרן ע"ה	אשפצין	
יעקב אייזען	15	חיים	אשפצין	
יצחק יערוד	14	בנימין	אשפצין	
יחזקאל זעלינגער	16	שמואל יונתן	אשפצין	
יוסף ווערנער	16	לייב	סאניק	
יושיע שפאלטר	17	דוד	דינוב	
יעקב פערלמאן	22	שלמה	פאדגורז	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
ישראל בצלאל גאלדוואסר	23	אלימלך	פאדגורז	
יחזקאל צימטבוים	20	אליקים	פאדגורז	
יושיע האלבערשטאם	18	חיים בן ציון	פאדגורז	
יחזקאל פייערשטיין	20	ישראל מרדכי	פאדגורז	
ישראל לייבל	20	יוסף	פאדגורז	
ישראל בייגל	20	פישל	פאדגורז	
ישראל פערבער	21	יחזקאל ע"ה	פאדגורז	
יצחק גניוויש	18	אלימלך	מושינא	
יעקב שעהן	16	טרייטל	פאדגורז	
יוסף פרנס	17	לייביש	פאדגורז	
יחזקאל קלאוויטש	16	בעריש	פאדגורז	
יצחק דארענטי	15	שלמה	צאנז	
יחיאל ווייגגארטין	13	יוסף	פאדגורז	
יעקב יודא ווייגגארטין	11	יוסף	פאדגורז	
יצחק גאלדשטיין	14	שמשון	פאדגורז	
יצחק פינקעלשטיין	13	יעקב	פאדגורז	
יעקב מאנדלבוים	23	חיים	קשאנוב	
יחיאל טיללעס	21	אליעזר	קשאנוב	
ישכר בארבער	21	אהרן	קרשאנוב	
יוסף וויענער	20	שמחה	קרשאנוב	
יצחק מענדיל שינדעל	17	משה	יאבלאני ס' טורקא	
יעקב ווייגבערגער	21	יצחק	קרשאנוב	
ישראל איסר שוואַרץ	15	עזריאל	ליבעכאר ס' טורקא	
ישראל יוסף בלויגרונד	18	מנשה יחזקאל	קראקא	
יוסף הוידע	20	נפתלי יודא	קראקא	
יעקב מייער	22	משה	קראקא	
יוסף פרלמאן	16	יודל	קראקא	
ישראל מענדיל ליליענפעלד	15		טארנא	
יודל שבתי בליץ	16	זאב	וויעליפאלע	
יוסף פייט	16	יעקב	דוקלא	
יוסף שנעסיל	15	משה	באַליגראַד	
יוסף פערלמאן	15	נפתלי	קראקא	
יצחק לייבלר	15	אהרן	קראקא	
יוסף הלל גאלדשטאף	18	זלמן	קראקא	מוסמך להוראה
יושיע אייגשיין	18		קראקא	
יצחק קרישער	20	נפתלי חיים	קרשאנוב	
ישראל יצחק פאביאן	18	יעקב	טארנא	
יוסף מאנדיל	17	משה	טארנא	
יוסף מעללער	15	משה	זיליץ	
יושיע אלטער	17	אמו דבורה	צעשיניב	
יצחק כהנא	15	דוד	קרשאנוב	
יעקב צבי פאנט	15	רחל	צעשיניב	
יוסף קראנטער	18	שמואל	זידיטשיוב	
יחזקאל פערטיג	19	יוסף	טארנא	
יצחק דוד בערגמאן	17	משה	ווישניצא	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
יחיאל קינצלינגער	19	יושיע	ווישניצא	
יוסף אינגבער	16	משה מרדכי	ווישניצא	
יעקב זאב סמוט	22	אברהם	וואדאוויץ	
ישראל שלמה ליעבערפריינד	17	יעקב	וואדאוויץ	
ישראל שמאייער	20	יודא שלמה ע"ה	וואדאוויץ	
יעקב ציזנר	18	חיים שלמה		
יעקב יוסף ווייץ	15	אברהם	ראפשיץ	
ישראל לאעגער	17	נחמי'	וואדאוויץ	
יושיע באדער	16	שלמה	וואדאוויץ	
יושיע ברוך זעלטענרייך		הרב ר' אשר אנשיל יצחק	וואדאוויץ	
יונתן וואולקאן	16	נחמי'	אשפצין	
יצחק זילביגער	16	אלי'	אשפצין	
לוי יצחק טעמפלער	13	נפתלי	באכניא	
ליפא פייוויליס	18	יצחק	באכניא	
ליפא ווילדשטיין	16	חיים	מושינא	
לוי גערלמאן	22	מנשה יחזקאל	פאדגורז	
לעמיל פראנק	23	משה	צאנז	
ליפא וואולקאן	20	שמעון צבי	אשפצין	
ליפא עליאקער	19	אייזיק	לינסק	
מנחם באכנר	21	יוסף פנחס	דאברא	
משה אהרן באכנר	18	יוסף פנחס	דאברא	
מרדכי גימפל פערשטער	18	יצחק זאב	דאברא	
מאיר פישלר	19	יצחק	דאברא	
משה קארן	18	סיגי	גארליץ	
מיכל ענגלהארד	15	אהרן	גארליץ	
משה וואכטעל	13		גארליץ	
מענדיל דארמאן	18	צבי	גארליץ	
מענדיל שיף	20	חיים	בריגל	
משה פערלמאן	16	חיים זאב	בריגל	
מיכל קעניג	16	משה	זידיטשויב	
משה אליעזר ענגלהארד	13	מאיר צבי	סאניק	
מנחם האלבערשטאם	20	חיים בנציון	פאדגורז	
מנחם דוד גאלדקלאנג	19	חיים	פאדגורז	
מאיר האבערמאן	25		טורקא	
משה לויפער	22		פאדגורז	
משה חיים גרינבערג	22	אברהם	פאדגורז	
מאיר יצחק הירשפרונג	21	זאב	פאדגורז	
משה שטאמבערגער	18	לייב ע"ה	אמסאנא	
משה זילבערבערג	13	אלי'	פאדגורז	
מנחם גלאנצר	24	יצחק	פאדגורז	
משה גאלדשטיין	13	שמשון	פאדגורז	
מאיר נתן בראוער	15	שמואל	צאנז	
משה דוד פריש	23	אליש	צאנז	
משה הערבסט	22	שלמה	צאנז	
מענדיל קעלער	20	ישראל חיים	צאנז	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
משה אנטאק	18	יצחק	מאשיסצק	
משה זינגר	14	אמו רבקה	צעשינוב	
מרדכי ארגלער	15	צבי	דזימוגרד	
מאיר לעזער	19	חיים	קרשאנוב	
משה אהרן נייישטיין	17	מאיר	סאקאליקע ס' טורקא	
מענדיל בעקער	16	נתן	מישלעניץ	
מענדיל נייימאן	16	אליש	מישלעניץ	
משה אליקים בריעה ראגד	14	חיים	מישלעניץ	
מענדיל בראכפעלד	15	יוסף הלל	מישלעניץ	
משה פישל	20	שלמה	סאניק	
משה פינטשאווסקי	24	מרדכי יושיע	סאניק	
משה זאממער	17	חיים זאב	איסטריק	
משה קעללער	15	ישראל חיים	צאנז חדש	
משה ווייסס	15	ישראל	סאניק	
מנחם יעקב	15	מאיר צבי	סאניק	
משה אליעזר	13	מאיר צבי	סאניק	
משה בערגלאס	15	אברהם מנחם	לימינוב	
משה בירנקרנץ	18	ישראל	פשעמישל	
מאיר גערשטענפעלד	16	אמו בילא	דזיקוב ס' צעשיניב	
מיכל שטוב	13	יוסף אשר	פאדגורג	
משה ברענער	25	אברהם ע"ה	פאדגורז	
משה טורקער	17		טורקא	
משה יוסף בלוטה	20	אברהם חיים	פאדגורז	
משה געזאנג	18	מרדכי	פאדגורז	
משה נייימאן	15	צבי	בריגל	
מרדכי ריטטער	19	נפתלי	בריגל	
משה חיים רינג	20	משה ע"ה	ביאלא	
משה קאלפוס	20	שמחה	ביאלא	
מנחם קלאגסברון	18	זאב	ביאלא	
משה גינסבערג	19	ניסן	ביאלה	
מרדכי שלאכעט	15	דוד	ביעליטץ	
משה קויפער	19	שלמה	ביאלה	
מנחם מאנדיל	17	שמואל דוד	באכניא	
מענדיל קעלמאן	18	לייבוש ע"ה	באכניא	
משה ריקעל	19		באכניא	
מיכל שטארק	15	שמחה	ח' ס' טורקא	
משה מאנדיל	15	שמואל דוד	באכניא	
מנחם פייווילס	14	יצחק	באכניא	
מיכאל העניג	24	זאב	באכניא	
משה ווייסבערגער	22	יוסף	מישלעניץ	
מאיר ווייס	18	אברהם	לינסק	
משה קארגער	15	ישראל	מישלעניץ	
מתתי' פיילער	14	שלמה	וויסיצק ס' טורקא	
מענדיל צינגר	14	אלישע	קראקא	
מאטיל ציעגעלטוך	12	יעקב	קראקא	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
מרדכי וואקסבערג	15		קראקא	
מענדיל בראדמאן	17	דוד ע"ה	ראטערדאם	
מאיר לעזער	15	משה	טשענסקאוויץ	
משה ציממער	25	בעריש	טשענסקאוויץ	
מרדכי שמואל ווינד	15	ישראל	טארנא	
משה אדאם	17	יואל	דובעצק	
מענדיל שרייבער	15	יוסף	זידיטשויב	
מתתי' ראגעל	13	צבי	טארנא	
משה לעזער	22	אהרן	טארנא	
משה חיים סאנדר	24	מרדכי יעקב	טארנא	
מנשה טייטלבוים	21	ר' נפתלי שליט"א	טארנא	מוסמך להוראה
משה הארוויץ	22	ר' אברהם צבי שליט"א	טארנא	מוסמך להוראה
מרדכי גוטווירטה	15	ר' זלמן שליט"א	טארנא	
מיכל בליץ	17	יודל שבתי	ווישיניצא	
מיכל זאממער	18	חיים צבי ע"ה	בוטלא ס' טורקא	
משה ווינפעלד	18	יוסף ע"ה	וואדאוויץ	
משה דוד שיף	18	יעקב	טארנא	
מרדכי העשיל ריקל	17		אשפצין	
משה אלימלך שיף	15	אליעזר	בלאזוב	
מרדכי שטיעל	18	משה יונה	קראקא	
משה כץ	19	מתתי' ע"ה	קראקא	
מענדל צענווירט	18	יעקב	ווישניצא	
מאיר יודא צעללער	17	צבי ישכר	באבוב	
מרדכי שעהן	233	זלמן	אשפצין	
משה פעניגער	24	אברהם ע"ה	אשפצין	
משה שניצער	18	שמואל	אשפצין	
משה ווילק	17	מענדיל	אשפצין	
משה לעווי	17	פייטל	אשפצין	
משה לייב לאנדא	16	חיים	אשפצין	
מרדכי דוד גרין	16	משה	אשפצין	
משה מיללער	25	חיים שמעון	אשפצין	
משה יוסף אטטערמאן	21	פנחס	אשפצין	
מיכל ראזנטהאל	20	ישראל מאיר ע"ה	אשפצין	
מאיר אורבאך	16	ישראל	אשפצין	
מענדיל אטטערמאן	18	זאב	אשפצין	
משה פערטיג	18	אליעזר	אשפצין	
מתתי' פעטערזייל	17	משה	קרשאנוב	
משה פילער	17	יעקב	טורקא	
מאיר ווינפעלד	16		קרשאנוב	
משה וויענער	17	שמחה	קרשאנוב	
משה קויפמאן	25	יצחק	קרשאנוב	
משה בארבער	22	אהרן	קרשאנוב	
משה וויענער	21	נפתלי שמואל	קרשאנוב	
מתתי' העגער	18	צבי	יאווארי ס' טורקא	
מענדיל שטיעל	21	משה יונה	קראקא	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
משה סטעמפיל	19	פייביש	קראקא	מוסמך להוראה
מאיר רפאל איבערספעלד	20	מרדכי	קראקא	
משה מאנדערער	20	דוב	קראקא	
מרדכי ניימינץ	18	אברהם משה	קראקא	
משה האבערמאן	17	דניאל	טורקא	
מרדכי מאנדיל	16	שמואל	לינסק	
מענדיל אליגער	14	צבי	צאנז	
משה דוד קאפנער	14	חיים שמעון	מושינא	
משה קאנענגיסער	14	לוי	אמסאנא	
משה לייב לאנדא	22	ברוך	קראקא	מוסמך להוראה
משה קאנר	18	קלמן	אשפצין	
מנשה טעמפלער	17	שמואל יצחק	אשפצין	
מאיר יודא בערגלאס	20	לייביש	דובעצק	
נתן דוב באכנר	15	יוסף פנחס	דאברא	
נפתלי צבי פרנס	23	אלעזר	גארליץ	
נפתלי צבי שיף	25	חיים	בריגל	
נפתלי צבי שיף	21	דוב	בריגל	
נפתלי טייטלבוים	18	הרב ר' חיים שליט"א	בריגל	
נתנאל קלאפפער	13	ישעי' ברוך	באכניא	
נטע אטטערמאן	13	ליב	קראקא	
נחמי' קעללמאן	22	לייביש ע"ה	באכניא	
נחום שטאהל	23	אבא	באכניא	
נתן הוידא	23	בעריש	מישלענץ	
נחום מייא	22	אמו חנה דבורה	סאניק	
נפתלי הערץ ראטה	20	חיים	סאניק	
נפתלי שפאלטר	13	ר' מרדכי גרשון מו"ץ	סאניק	
נפתלי בנימין פערלמאן	25	מנשה יחזקאל	פאדגורז	
נפתלי בנימין עקשטיין	16	יעקב	פאדגורז	
נטע בוכהאלץ		יונה	רעדים	
נטע גאלדקלאנג	16	חיים	פאדגורז	
נפתלי בעסבוים	16	מיכאל מרדכי	קלימקאוקא ס' גארליץ	
ניסן קרעבסט	17	אברהם	מאשיסק	
נתן קאזעניק	16	אברהם	וויעליפאאלע	
נחמי' לעווי'	22		קראקא	
נפתלי בנימין גאלדקלאנג	18	משה מאיר	קראקא	
נתן ליפשיץ	19	דוד	קראקא	
נפתלי מאנדל	14	שמואל	לינסק	
נתן לויליכט	15	משה	קראקא	
נפתלי מעהר	22	שלמה	טארנא	מוסמך להוראה
נפתלי עלענד	19	אלי'	טארנא	
נפתלי דינטענפאס	24	אפרים	טארנא	
נפתלי וויעטשנר	11	אביש	טארנא	
נפתלי צייזלבערג	20	שמואל יצחק ע"ה	ווישניצא	
נפתלי שטיין	14	יעקב	ווישניצא	
נטע פערטיג	22	יוסף	טארנא	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
נפתלי חיים מיללער	17	פסח	קאשוי	
נפתלי וואהלמוטה	19		נייטארק	
נפתלי צעללער	23	צבי ישכר	באבוב	מוסמך להוראה
נפתלי מאנהיימער	15	חיים אליעזר	בריגל	
נחום קעגיל	26	יוסף ע"ה	אשפצין	
נטע זילביגער	23	יודל	אשפצין	
נטע זילביגער	16	אלי יצחק	אשפצין	
נתן צוויק	17	שלמה	טארנא	
סיני גרונער	16	פנחס	רישא	
סענדר צינגער	18	דוד	באבוב	
עקיבא צווערלייג	17	פסח	אשפצין	
עזריאל מאייר	17	צבי	וואיטקאווא ס' פשעמישל	
עקיבא שטערנליכט	23	רפאל ע"ה	פאדגורז	
עבער ענגלענדר	21	שאול יצחק	באכניא	
פישל שוללעהרער	20	מאטיל	בריגל	
פייוויש האלפערן	18	חיים אהרן	ביאלא	
פישל האנץ	14	יעקב	וויסיצק ס' טורקא	
פנחס עפשטיין	25	משה	סאניק	
פסח טיעפענברונער	18	אלי' ע"ה	צאנז	
פנחס בועז מאהרער	24	אהרן	טארנא	
פייביש וויענער	18	ירוחם	טארנא	
פנחס לייביש קליינהענדלר	23	יודל	טארנא	
פנחס יעדוואבנע	16	חיים	טארנא	
פסח העניגוואקס	17	ישעי'	טארנא	
פנחס יואל עליקער	15	אייזיק	לינסק	
פייוויל גאלדפאדען	15	יצחק מאיר	יאסלא	
פייבל נאנץ	18	זאב	טורקא	
פייבל יערלד	15	חיים	אשפצין	
פנחס קלאמקע	16	ברוך	קראקא	
פנחס לאנגראק	17	לייב	קראקא	
פייבל קאצענבערג	21	יונה	קראקא	
פישל מיללער	20	ישעי' זעליג	קראקא	
פנחס ברוך הויפטיין	15		זאטור	
פנחס מונטשטיק	17	יצחק	ווילקי דראגא	
צבי לייב פרייער	23	(אלעזר)נטע	גארליץ	
צבי דיענסטאג	18	משה	סאקאליקא, ס' טורקא	
צבי הייבערגער	19	אפרים	ביעליץ	
צבי דוד בוכאייסטער	17	זאב	מישלעניץ	
צבי טורקער	18		וויסיצק ס' טורקא	
צבי לעהרער	17	חיים	פאדגורז	
צבי זאב אנטאק	14	יצחק	מאשציסק	
צבי באכנר	16	פסח	טשרוויף	
צבי ווייסס	17	בן ציון	טורקא	
צבי ארי' באכנר	20	משה	קרשאנוב	
צבי ארי' פארשער	21	יעקב	קרשאנוב	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
צבי לויליכט	21	חיים עובדי' ע"ה	קראקא	
צבי לייבלר	22	אהרן	קראקא	
צבי עהרליך	17	משה אליעזר	קראקא	
צבי אליעזר פעדערבוש	16	יעקב	סאניק	
צבי וואקסבערג	21		קראקא	
צבי העניגוואכס	22	ישעי'	טארנא	
צבי אלימלך דיאמאנד	13	אמו שרה	לינסק	
צבי ארי' שטראם	16		ווישניצא	
צבי יואל סאנדער	22	מרדכי יעקב	טארנא	
צבי אלימלך שעהנגוט	22	מנחם ע"ה	וואדאוויץ	
צבי וואלף	25	מנלי	באבוב	
צבי לויליכט	15	נתן	קראקא	
צבי לינקר	21	שלמה	אשפצין	
צבי טייכמאן	17		טורקא	
צבי ליימאן	21	ישראל	אשפצין	
צבי קעגיל	18	יוסף ע"ה	אשפצין	
צבי טאדאגיער	14	משולם	אשפצין	
צבי גאטטערער	15	משה	אשפצין	
צבי צעשיניבער	16		פילזנא	
צבי גלאסס	12	יושיע	פאדגורז	
צבי שווארץ	16	אנשיל	לימנוב	
צבי שניידער	14	אברהם	צעשוניב	
קלמן גוטווירטה	18	ר' זלמן שליט"א	טארנא	
קלמן גראסבארט	15	חיים	טארנא	
קלמן קלאפהאלץ	16	יוסף שמואל	ווישניצא	
קלמן אטטערמאן	26	זאב	אשפצין	
קלמן מאזינגר	15	מרדכי	קראקא	
ראובן איינהארן	17	יעקב	קראקא	
ראובן נאטאוויטץ	17	חיים	אשפצין	
ראובן קורץ	21	יעקב יצחק	קרשאנוב	
ראובן גוטפריינד	22	יודל	קרשאנוב	
שמעלקא ציזנר	24	יעקב	קרשאנוב	מוסמך להוראה
שלמה באכענעק	21	אברהם	קרשאנוב	
שלמה לעוונשטיין	20	יוסקא	קרשאנוב	
שלמה לאנדא	17	חיים	אשפצין	
שלמה רובין	16	שמואל לייב	אשפצין	
שמואל פאליבוים	20	חיים	קראקא	
שלמה אבסטפעלד	18	שמואל	קראקא	
שמואל אונגר	14	צבי	צאנז	
שלו' ווינשטיין	14	צבי	לאשע ס' גארליץ	
שלמה פאליבוים	16	חיים	קראקא	
שמעון צינגר	17	אלישע	קראקא	
שמואל אל' זאגאן	22	ישעי' דוד	קראקא	
שלמה צינגער	15	אלישע	קראקא	
שמעלקא שולקינד	14	יחיאל נתן	קראקא	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
שמעון פאליבוים	14	חיים	קראקא	
שלום שטעגער	15	חיים צבי	שטשאוויץ	
שלו לאנדא	17	זעליג	צאנז	
שמואל לייב באנאך	24	שכנא	באכניא	
שמואל ווילדשטיין	16	חיים	מושינא	
שלמה פערלמאן	20	מנשה יחזקאל	פאדגורז	
שלמה האבער	21	חיים	פאדגורז	
שלמה גאלדקאנג	17	חיים	פאדגורז	
שמואל פאליבוים	24	שלמה ע"ה	פאדגורז	
שמואל רעדליך	19	פישל	פאדגורז	
שלמה פערלמאן	21	אברהם יצחק	וויעסבאדען	
שלמה ברוך פייערשטיין	22	ישראל מרדכי	פאדגורז	מוסמך להוראה
שלו' פ'ערבער	20	יחזקאל ע"ה	פאדגורז	
שמואל קירשבוים	18	חיים	פאדגורז	
שמחה ישכר דוב שעהן	15	טרייטל	פאדגורז	
שלמה הירשפעלד	16	מאיר	פאדגורז	
שמואל גלאס	16	יושיע	פאדגורז	
שמחה שטוב	18	יוסף אשר	פאדגורז	
שמואל זיטאמער	18	יוסף	פאדגורז	
שמאי הירשפעלד	19	מאיר	פאדגורז	
שמואל הירשפעלד	17	מאיר	פאדגורז	
שמואל שטוב	22	יוסף אשר	פאדגורז	מוסמך להוראה
שלמה שוואלב	16	יעקב	טשיטש	
שלמה קליינהענדלר	24	יעקב	אשפצין	
שמואל הירש	22	חיים	אשפצין	
שלמה מיללער	21	חיים שמעון	אשפצין	
שבתי זעביל	14	יעקיל	טארנא	
שלום הערצפעלד	13	זיינוויל	טורעצקי ס' טורקא	
שמעון אורבאך	23	מענדיל	טארנא	מוסמך להוראה
שמעון געלערנטער	20	איתמר	טארנא	
שלמה יעקב ראנד	21	חיים לייב	טארנא	
שלמה שווארץ	22	פנחס	טארנא	
שמחה מענדיל גרינפלד	15	יצחק	טארנא	
שלמה פריש	22	אליש	טארנא	
שמרי' דיענסטאג	18	ברוך	סאקאליקע ס' טורקא	
שלמה שמידט	17	מענדיל	טארנא	
שלמה שעהנבערג	12	מאיר	טארנא	
שאול אבראמאוויטש	22	ראובן	טארנא	
שמעון קליין	15	חיים	טשענסקאוויץ	
שלמה ציממער	23	בעריש	טשענסקאוויץ	
שמשון לייבנר	15	אפרים	זשמיגרוד	
שלמה פלטנר	20	חיים ע"ה	טשענסקאוויץ	
שלמה שיינבערג	23	אברהם	טשענסקאוויץ	
שמואל פילער	15	הענך	קרשאנוב	
שלום פראנק	23ב	אברהם	צאנז	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
שלמה ראטה	16	בעריש	סאניק	
שמעון גאטליעב	14	יצחק צבי	באבוב	
שלמה וואלף	21	מנלי	באבוב	
שלמה	15		קראשטשינקא	
שלו'	15		טורקא	
שלמה לאנדא	22	יצחק זאב	באבוב	
שלמה לייב בערגלאז	21	אליעזר	באבוב	
שלמה בראגנער	24	יוסף	פאדגוזש	
שלמה ברוך מיללער	24	משה ע"ה	וואדאוויץ	
שלמה ווינפעלד	21	יוסף ע"ה	וואדאוויץ	
שלמה כהנא	15	בן ציון	צאנז חדש	
שמחה צוזנר	20	יושיע	וואדאוויץ	
שמואל רייפער	20	אברהם יעקב	וואדאוויץ	
שמואל שמאייע	18	יודא שלמה ע"ה	וואדאוויץ	
שמואל רובין	21	ר' חיים ברוך שליט"א	ווישניצא	
שלו' יעקב צעהנווירטה	18	חנינא ע"ה	מעליץ	
שלמה צייזלבערג	17	שמואל יצחק ע"ה	ווישניצא	
שמואל גאלדבערג	20	יוסף	ווישניצא	
שמואל ניימאן	15	שמעון	ווישניצא	
שמעון זילבגר	21	יוסף	אשפצין	
שמואל קרעמניצר	19	משה לייב	אשפצין	מוסמך להוראה
שמואל קוואדראט	19	יצחק ע"ה	אשפצין	
שלמה הויפטשטיין	15	זאב	אשפצין	
שלמה דוד זילבגר	14	יודל בר"נ	אשפצין	
שלמה פיהרער	16	ישראל	אשפצין	
שלמה עפשטיין	24	חיים ע"ה	אשפצין	מוסמך להוראה
שלו' טראגער	15	לייביש	זייבוש	
שלמה רובין	17	הה"צ ר' צבי ז"ל	מישלעניץ	מוסמך להוראה
שמואל יעקב בערגער	18	אברהם יצחק	בערטש	
שלמה שאפירא	17	יצחק	דאבראמיל	
שלמה שעכטער	22	זידיטשויב	זידיטשויב	
שלמה לויכהיימער	24	בנימין	פאדגוזש	
שמחה ווינשטאק	16		בערלין	
שלמה גאלדשטיין	16	חיים ע"ה	אשפצין	
שבתי יצחק מיללער	19	פסח	קאשוי	
שמואל פעלדגייער	20		באבוב	
שמחה עברשטאק	16	משה חיים	אמסאנא	
שלום קאפלער	20	ר' מנשה מו"ץ	בריגל	מוסמך להוראה
שמואל קרישער	18	נפתלי חיים	קרשאנוב	
שמואל ענגעלבערג	21	אהרן דוב	קרשאנוב	
שלמה ציונר	15	משה	קרשאנוב	
שמעון זאלצבערג	18	משה	הארגיץ ס' צעשינוב	
שמואל יונה אייזנבערג	14	ראובן	זשמיגרוד	
שלמה ברוך וואלף	16	דן	קרשאנוב	
שלמה זלמן פארשער	18	יעקב	קרשאנוב	

שם התלמיד	מספר שניו	שם אביו	שם עירו	הערות
שלמה יערעט	15	ליבר	קרשאנוב	
שלמה בארבער	15	בנימין	קרשאנוב	
שמחה בעריש לייבל	16	אפרים יעקב	סוכא	
שלמה רייכמאן	15	מנשה יחזקאל	קרשאנוב	
שמואל לעהרער	16	יצחק	טורקא	
שמואל ראטענבערג	20	אהרן	צאנז	
שלמה צבי וויס	15		קלימקאווקא ס' גארליץ	
שלמה קעללער	19	ישראל חיים	צאנז	
שמואל הויזשטאק	18	יוסף	צאנז	
שמשון ליעבער	17	יעקב	סאניק	
שלמה עליאס	28	אלי'	סאניק	
שלמה פינקאס	23	אמו צפורה	סאניק	
שלמה קעניג	17	צבי	ראסעריץ ס' טורקא	
שלו' בערגער	16	חיים	באריניא ס' טורקא	
שמואל ביענענשטאק	16	קלמן	מישלעניץ	
שלו' העגדלער	15	משה	מישלעניץ	
שמואל גאלדבערג	21	יצחק	טארנא	
שלמה פערלבערגער	23	משה מאיר	מישלעניץ	מוסמך להוראה
שלמה ווייסבערגער	24	יוסף	מישלעניץ	
שמואל ראנד	27		מישלעניץ	
שלו' ווייניריך	20	פייביש	מישלעניץ	
שמואל רובין	18	אלישע	גארליץ	
שמואל ראזען	23	אהרן	מישלעניץ	
שלמה וואהלמוטה	22	אהרן	מישלעניץ	
שמואל לייב קארגער	18	ישראל	מישלעניץ	
שלמה גרינבוים	17	חיים	באכניא	
שלמה מנחם ראטערסמאן	18	זאב	באכניא	
שמעון האלענדער	14	יעקב ע"ה	באבוב	
שלמה פייוועלעס	13	יצחק	באכניא	
שלמה שארף	20	משה יעקב	ביאלא	
שמעון צעהנווירטה	20	שמואל	טארנא	

ע"כ רשימת תלמידי בובוב שהיו מקושרים בחבלי עבותות אהבה עם רבם הקדוש והנשגב מרן הרב"צ ז"ל, ואין כל פלא אשר כל תלמידי הישיבה היו לשם, לתפארת ולתהלה כי זכו לצקת מים חיים ממרן הקדוש והענין מבואר (בשער הגלגולים, הקדמה י') כל רב שלומד עם תלמידו, נותן רוחא דיליה גו תלמידיה וכל דרך האב לבנו ולא עוד אלא שהוא תבור יותר נמרץ, כי לעולם ועד נשאר ההוא רוחא עם התלמיד קיים, ולעולם לא יפרדו, בסוד יתדבק נפש דוד ביהונתן, וזה הטעם יתרון בבוד הרב מכבוד האב, עכ"ל, (ואתה תחזה הענין באריכות בספר ישב רוחו דף ט"—י', ירושלים, תרצ"א).

רבינו היה מעורה בכל עניני ציבור, ומאלף הוא המכתב הזה.

ב"ה, ג' תולדות תרע"ד באבוב יע"א.

יקרת מכתבכם מיום ח"י מנ"א לנכון הגיעני ולאשר חשבתי כי תשובתי איננה נחוצה מיד לזאת לא מהרתי להשיב, וכעת נתעוררתי להשיב על ידי איש וו"ח הנודע למשגב ידידי הרב הגאון מוהרמ"ש*) נ"י מקראקא להחיש תשובתי, לכן באתי הלום לפרש שיחתי, כי יקרה האגודה בעיני עד מאד, ומה נעים גורלכם כי עלה בידכם לאחד אנשי שם יקרי ערך ממדינות שונות ובתוכם גם אלה אשר עד הנה ישבו בד בד מפוזר ומפורד בין העמים במדינות אשר כהה שמש היהדות, והאגודה הזאת הפיחה התעוררות רגש חם בלב כל אלה הישרים בלבותם והיו לגוף אחד לדאוג לטובת אחב"י, ובכל מדינה ומדינה מקום אשר יראי ה' הבינו כי לפי מהות המדינה תקוה טובה נשקפה לחיזוק הדת לתת יד להאגודה בודאי טוב ונכון הדבר, וזכות הרבים יעמוד להם ויברך ה' חילם ופועל ידם ירצה.

ובנוגע למדינת גליציה דעתי כי נחוץ מאד ולא סגי לאו הכי, רק שיתאספו הצדיקים אשר יראי ה' והושבי שמו ינהרו אליהם כי יהיה להם דבר שופכים לב ונפש לפניהם ומי כהחכם יודע מחפורם ברוח ונשם יותר מהם זמן האספה הזאת יצא דבר משפט אם עלולה מדינתנו לבוא לכרית האגודה ואופני תהליכי האגודה כפי צורך ממדינתנו. וכאשר חפץ ה' בידם יצליח לעשות האסיפה מוכן גם אנכי ברצ"ה לחוות דעי בתוכם, והמקום ירחם את פליטת עמו ישראל ויתרומם קרן תוה"ק.

ובזה הנני דורש שלומם וטובתם ומכבדם כערכם הרם.

הק' בן ציון הלברשטאם.

חליפת המכתבים של גדולי הדור עם רבינו הקדוש ז"ל כפי שנדפס ב„הפרדס" שנה י"ב חוברת ז'.

בדיני ניקור

חליפות מכתבים מגאוני וצדיקי הדור האדמורי"ם מליובאוויטש ובאבוב שליט"א, ומכתב מהגאון הקדוש האדמו"ר מבאבוב שליט"א לגאון הדור שר התורה הרב ר' חיים עוזר גראדזיענסקי שליט"א מוילנה.

מכתב מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ל לכ"ק אדמו"ר מבובוב ז"ל

ב"ה כ"ה ניסן תרח"ץ אטוואצק.

כ"ק ידיד עליון וידידי עוז הרה"צ והרה"ק ומפורסם לשם תהלה ותפארת גזע תרשישים בנשק"ע כקש"ת מוהר"ר בן ציון שליט"א.

אחד"ש כ"ק שליט"א.

ידיד עליון וידיד נפשי הרב הגאון המפורסם והנודע בכל מרחבי תבל וקצוי ארץ לשם תהלה ותפארת בתוככי גאוני יעקב ועסקני הכלל בכביר פעולותיו הנשגבות לטובת כלל ישראל בגשם וברוח מוהר"ר חיים עוזר שליט"א גראדזיענסקי כותב לי על אודות מצב הרציני בגזירת השחיטה — ירחם

צורת רבינו הקדוש בשנת תרצ"ח

*) הוא היה הרב משה (מאשיל) שמעלקיס ז"ל בן אחיו של הגאון הנודע בעל בית יצחק ז"ל.

השי"ת ותבטל — אשר באם שינהיגו את ענין הניקור בכל המדינה או תקוה טובה בעזהי"ת נשקפת בזה. וכבר כתב לכ"ק שליט"א אודות זה והציע אשר כ"ק שליט"א יחוה דעתו בזה ברבים אשר ינהיגו את הניקור כי החומרא בזה ח"ו הילי"ת יכולה לגרום היזק בעצם הענין, ומבקשני לבא בכתובים עם כ"ק שליט"א בענין זה כאמור, ולא אפונה אשר כ"ק שליט"א יודע המצב הרציני כאשר הוא ויעשה הכל לטובת הענין, ואב הרחמים ירחם עמו ונחלתו בכל מקומות מושביהם להשפיע להם שפעת חיים וברכה מרובה בגשמיות וברוחניות.

ידידו הדו"ש כ"ק מוקירו מכבדו ומברכו,

יוסף יצחק

האדמו"ר הגה"ק מליבאוויטש, שליט"א

ב"ה א' אמור ב"ך יברך ישראל לעמ"ר תרח"ץ, באבוב יע"א.

כבוד ידידי הרב הגה"צ המפורסם בכל אפסי ארץ בוצינא דנהורא כשלמה עוטה אורה פאר הדור בנש"ק כקש"ת מוה"ר **יוסף יצחק שניאורסאהן** שליט"א, האדמו"ר מליובאוויטש.

יקרת מכתבו האיר מול עבר פני, וכבר גליתי דעתי להגאון האדיר המפורסם ר' חיים עוזר גראדזיענסקי שליט"א (רשום פה העתקה בשלהי המכתב) ומצאתי לנכון לפרסם לפני העמים והשרים ולהסביר להם הטעם מדוע לא הטו הרבנים את לבם להנהיג הניקור עד הלום, יען הוא מקושר עם טרחה יתירה והוצאה מרובה ואחריות עצום שיהי' נכון לבם בטוח שלא יתגאלו אחבנ"י במאכלות אסורות ח"ו

תמונת כ"ק אדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש זצ"ל

ואולם לעת כזאת הכריחו להטות שכמם לשאת ולסבול כובד משא העבודה הזאת ולהג הרבה יגיעת בשר כשר למען לא יהי' דת תוה"ק בעיני העמים כפלסתר ולאומים יהגו ריק שהרבנים עושים עם חוקי התוה"ק כטוב בעיניהם. והמקום יחוס וירחם שארית פליטת עמו בית ישראל ונושע כולנו יחד בישועה שלימה במהרה.

כנפש המחכה ידידו דוש"ת בלונ"ח ומכבדו כערכו הרם.

הק' בן ציון הלברשטאם
האדמו"ר הגה"ק מבאבוב שליט"א

באבוב יע"א

ב"ה ב' דחהמ"פ קדש בכתב"א.

עוד ינוב בשיבה טובה דשן ורענן הגאון
המפורסם זקן ונשיא פנים מעוז ומגדל כש"ת
מו"ה חיים עזור גראדזיענסקי שליט"א

ע"ד אשר כ"ת עוררני כי נחוץ להנהיג ניקור אחוריים, הנה רוב הפוסקים מחמירים ומזהירים מאד בעצם הניקור שצריך זהירות שלא לבא לידי מכשול חלילה ביש"ש פ"ק דחולין סי' ב' וכה"ג סי' י"ט החמיר שאחר המנקר יהי' עמו בודק אחריו שנית ובפלתי ס"ה כ' שלא אכל זולת מה שניקר בעצמו והישוי"ע מביא שיראי ד' נמנעים שלא לאכול כלל ובשלה"ק שעה"א א"ק כלל צ"ד מזהיר להסיר דוקא בחמימו ושיהי' המנקר צדיק וישר ובבאה"ט ס"ד שיש להחמיר שלא לאכול בשר אחוריים ובפמ"ג או"ח בהנהגת הנשאל הוסיף שהרבנים בעצמם יהי' בקיאים בניקור. ומדברי כולם למדנו שהוא ענין חמור מאוד וסכנה מרחפת בהנהגת הניקור לחוש לחטאת הקהל, וביותר בעיירות קטנות אין אתנו יודע איך יהי' באפשרות לתקן הניקור כראוי בכל זאת אם יעלה בידי הרבנים והקהלות להנהיג הניקור באופן המבואר בהפוסקים הנ"ל ולהעמיד מנקרים מומחים יראי ד' תחת השגחה גדולה ומעולה לית דין צריך בושש כי אין בידנו לאסור את הניקור בבהמות גסות חוץ מעגלים כדברי מהרשד"ם המובא בישוי"ע שם זולת מה שיש לעיין עוד אם במקומות שלא הי' מנקרים עד כה אם אין זה בכלל גדר וסייג ופרישות שצריך התרה וחרטה כמבואר ביו"ד רי"ד ומובא בש"ך שם תשו' הרש"ל בזה ובפר"ח או"ח תצ"ו באריכות, ואולי יש להסתפק אם נתהוה למנהג מצד חומרא כנ"ל או מחמת שלא הי' לחוצים לאכול אחוריים מנוקר המסובך בכמה עקולי ופשורי הן מצד אזהרת הפוסקים והן מצד הוצאות מרובות ללא צורך כי הרבה קופצים היה להם מא"י למכור האחוריים כנראה גם מד' החת"ס יו"ד ס"ת. וכמו שנמצאים כמה עיירות גדולות ותושבים מבני עמנו בהם מתי מספר אשר ע"כ לא הי' להזובחים צורך להסיר סירכות ע"י מיעומ"ש כי שחטו שם הרבה בהמות וכאשר בא ליד הבודק אפי' סירכא קלה וקלושא הניחה ומשך ידו הימנה ובחר לו בהמה אחרת נקי' מכל סירכא כי הי' די עבור היהודים בשר בהמה בלי שום סירכא וכי יוכלו לדון באותם המקומות דין גדר וסייג שלא לאכול מסירכא העוברת ע"י מיעומ"ש ע"כ באם יסורו החששות והניקור יהי' עפ"י דברי הפוסקים באופנים הנ"ל בודאי בני עמנו הכשרים המעמידין דבריהם על ד"ת יש להם לסמוך על הוראות גדולי הדור לאכול מבשר המנוקר בלי שום פיקפוק. אמנם בעלי נפש המתנהגים בפרישות ועושים משמרת למשמרת הלא ימצאו די סיפוקם לאכול מחלק הפנים ובאופן זה כ"א על מקומו יבא בשלו'. והמקום ירחם ויהפוך לב מלכים ושרים עלינו לטובה ולבטל מעלינו כל גז"ר ר"ל וכדברי סה"ק החינוך במצות גה"נ משרשי המצוה שהוא רמז לישראל שאע"פ שיעברו עליהם צרות רבות בגלות מיד העמים שיהי' בטוחים שלא יאבדו אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם ויגאלם מיד צר ויעמדו באמונתם וצדקתם לעולם ולבסוף תהי להם תשועה מהם וכאשר זרחה לו השמש ליאע"ה לרפואתו ולישועתו כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו בב"א עכדה"ק.

ובזה הנני דוש"ת בכבוד כראוי ליקר תפארת גדולתו ומברכו בשמחת הרגל וכימי צאתנו מאמ"צ יראנו נפלאות.

ומחמת קדושת המועד באה חתימתי ע"י איש ביתי הכותב,

הק' בן ציון הלברשטאם

התשובה אשר השיב הגאון האדיר ר' חיים עוזר ז"ל לכ"ק אדמו"ר הגה"ק הי"ד זצ"ל ב"ה אייר תרח"ץ ווילנא.

בדבר מה שהרגיש כתר"ה שאולי במקום שלא נהגו בו ניקור הוי כגדר סייג לאפרושי מאיסורא וצריך היתר באמת באופן זה אין היתר כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רכ"ח.

אלא דכוונת רומעכ"ת להמבואר בסי' ריי"ד דמיירי באופן שהחמירו מעצמם דבכה"ג מהני שאלה וסייג לדבר מצוה שהוא בעצמו מצוה ואיסור, ועיין בחדושי רעק"א ליו"ד שם גדר לרבים היינו לדבר מצוה שלא תתבטל וכן גדר שלא יתרו דבר איסור אבל הסכמה לעשות דבר מצוה מחדש דינו כנודר לצדקה דאף שהוא מצוה יש לו התרה.

והיטב כתב רומעכ"ת כי יש להסתפק אם נתהווה המנהג מצד החומרא או שלא הי' צריכין לזה ואפשר שלא הי' להם מנקרים מומחים שיש לסמוך עליהם.

וגם בספק בדין אחרים שנהגו בו איסור יש להקל כמ"ש הברכי יוסף וה"ר מדברי הרא"ש בפ' מקום שנהגו דאין איסורו מדאורייתא וספיקו לקולא ע"ש. ובאמת מפורש כן בנדרים (ט"ו ע"א) ומאי בל יחל מדרבנן ומי איכא בל יחל מדרבנן אין והתגיא דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתיר בפניכם שנאמר לא יחל דברו, וע"ע בתשובת מהרשד"ם סי' מ'.

וגם בגדר וסייג לדבר מצוה מבואר בתשובת הרא"ש כלל נ"ה אות י' שאפילו מנהג שעשו לסייג ולהרחקה ויכול לבוא ממנו קלקול יש לבטל המנהג וכו' ואין לך קלקול גדול מזה שאם לא יהי' הניקור לפי המצב כעת יוכלו למכור לישראלים בשר אחוריים שאינו מנוקר וגם לפי פקודת הרשות אי אפשר למכור לנכרים בשר אחוריים של שחיטה בלתי מחותך.

והעיקר כאשר גילו מפורש שאם יסדרו את הניקוד בכל המקומות ישפיעו לבטל את הגזירה ואם לא ינהיגו את הניקור בכל מקום במדינתינו אז סכנה גדולה נשקפה לקיום השחיטה ובודאי החוב על גדולי התורה והיראה להנהיג את הניקור ע"י מנקרים מומחים שומרי התורה.

ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו ויבטל כל גזירות קשות וימהר לרוחתנו וישועתנו וארוכתנו במהרה תצמיח.

חיים עוזר אבד"ק ווילנא יע"א

תמונת אסיפת גדולי ישראל

רבנו השתתף בכל האסיפות החשובות בעניני חיזוק היהדות, ואני מביא כאן תמונה מעניינת מאספה אחת בעניני ניקור.

יושבים מימין לשמאל: דאזאר יצחק שטיקגולד, הגאון ר' מנחם זעמבא הי"ד, פרעזעס מאזור, האדמו"ר מסוכטשוב ז"ל, האדמו"ר מבובוב ז"ל, הרב קאנאל ז"ל, הרב מפאבניץ ז"ל (אחיו של האדמו"ר מגור ז"ל), ד"ר לאנגלעבען, הרב מנובוגרודק, ד"ר מילייקובסקי, יעקב טשרייגסקי.

עומדים מימין לשמאל: הרב משה רובין ז"ל, הרב שלמה הלברשטאם שליט"א (האדמו"ר הגה"צ מבובוב כיום), הרב משה סטמפל הי"ד, חתן הגה"ק הרב"צ מבובוב הי"ד, הרב שטיין, ר' ישעי' ניימן משב"ק, ר' אברהם מנדלבוים נ"י, ר' שלמה ביטרספלד, נציג הקונצרן הפולני לבשר בוורשה.

כידוע, הרבי מבובוב שהה בימי מלחמת העולם הראשונה בווינה, אולם מיד עם סיומה חזר לגליציה ושיקם את ביתו ואת חסידות בובוב. משם שלח אגרות לחסידיו שבהן דן בענין חיזוק היהדות וחיזוק האמונה, וגם בזמן שרוח הנאציזם החלה להשתולל וכתוצאה מכך נשלחו אלפי יהודים לפולין, ממשלת פולין סירבה לקבלם בחזרה וכך נשארו אלפי עקורים בין שני הגבולות ללא מקום לחזור, אז שלח הרבי מבובוב אגרות רבות אל חסידיו ועודדם לבוא לעזרת היהודים האומללים הללו בסיוע חומרי ורוחני גם יחד. וביזמת קדשו נתפרסם „אגרת הקודש" ע"י ישיבת עץ חיים בקראקא.

בן ציון הלברשטאם
אבד"ק באבוב והגליל

ב"ה ג' לסדר לישועתך קויתי ד' תרצ"ט באבוב יע"א

רחש לבי דבר בעתו מה טוב לדבר על לב אחב"י יחיו השרוים בצער בעת הזאת בפרוע פרעות בישראל ולחזק את לבבם הנדכה והנכאה מפני הצרות והתלאות אשר מצאו את בני עמנו יחיו הנתונים בצרה ובשבי' בארצות פזוריהם ועל כל לב אנחה על חלול ס"ת ובתי כנסיות השאטים אותם סביבותם למען לא יפלו ע"ז במכמורת היאוש והעצבות ר"ל.

זכרו נא קהל עדת ישרון אשר עבר על נפשנו המים הזדונים, בשנים קדמוניות כו"כ גירושין וגזירות רעות להכרית את יתר הפלטה ולא יזכר שם ישראל עוד ח"ו. וישראל קדושים עם אלקי אברהם עמדו בנסיון וצירוף ולא רפו ידיהם ונכשלים אזרו חיל לעמוד כמגדל עוז מפני אויב, עיניכם הרואות בספרי כותבי דורות הראשונים ומשנות תתנ"ו ות"ח ובחזקוני בסופו (דפוס ישן) נדפס גזירות וגירוש וויען באופן נוראה ואיום מאוד ובמדרש תלפיות ענף גירושין תסמר שערות ראש הרואה את כל הקורות אותם הי"ד, ובכל זאת שמו בד' כסלם ועל כל גל וגל נענעו להם ראש והוחילו לא' כי הוא טרף וירפא יד ויחבש.

עורו נא התעוררו נא שמעו ותחי נפשכם הטו אזנכם לדברי הזוה"ק פ' תשא וז"ל זמין קב"ה למעבד לישראל כל אינון טבאן דקא אמר ע"י נביאי קשוט וישראל סבלו עליהון כמה בישין בגלותהון ואלמלא כל אינון טבאן דקא מחכאן וחמאן כתיבין באורייתא לא הוו יכלין למיקם ולמסבל גלותא. אבל אזלין לבי מדרשות פתחין ספרין וחמאן כל אינון טבאן דקא מחכאן וחמאן כתיבין באורייתא דאבטח לון קב"ה עליהו ומתנחמין בגלותהון וכו' עיי"ש.

דברות קדשו מלהבות אש יקגנו בחדרי לבבכם. לשקוד על דלתות בתי מדרשות לדרוש ולתור אחר התבטחות והיעודים הכתובים בתורה ובנו"כ הנותנים עוז ותעצומות לישא ולסבול עול הגליות והשעבוד ותומכים את הלב בתוחלת ותקוה טובה כי לא יזנח לעולם ה'.

וכהיום הזה אשר כל כלל ישראל הגיעו לתכלית השפלות והביזוי עאכו"כ יש לנו לצפות לישועה קרובה כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב כדברי המד"ר פ' שמות. כל זמן שישראל הם בירידה התחתונה הם עולים ראה מה כתוב ועלה מן הארץ אמר דוד כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטנגו אותה שעה קומה עזרתה לנו.

והנה מלבד מה שאנחנו מאמינים באמונה שלמה שהבורא ית"ש הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים והכל בהשגחה פרטית על גוי ועל אדם יחד. גם מעצמית המאורעות המתרגשות לבוא לעולם כל עין יפה רואה שאין זאת מדרך הטבע כי מי האמין כזאת אשר בדור אחרון הנוכחי שמתפארים ומתגאים עם ההשכלה שפרשה כנפי' בכל המדינות וזככה את טבעי בני אדם להתנהג בחמלה ויושר זה עם זה עד כי גם על צער בע"ח הגיע רחמנותם. איך בפתע פתאום

נהפכו לאכזר כיענים במדבר לטבוח ישרי דרך אבות על בנים וגמולי חלב שלא פשעו, הלא זאת פוקח עיני האדם לראות שאין זאת מחק ומשפט הטבע וגם ממנו נקח צרי ומזור למכאובינו כי כאשר ניתן רשות למחבלי כרם ה' צבאות, כן לעומת זה תבוא ישועה פתאומית ממרום כאמור חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ויתרומם קרן ישראל.

מדי דברי זכור אזכור עוד אחינו המגורשים מארצות מגוריהם ועל צוואריהם נרדפו בשצף קצף בעירום ובחוסר כל ותחת היותם במנוחות שאננות ובתים מלאים כל טוב, מתגוללים עתה במצור ובמצוק ונסתם כל חזון מתי יעלו מבור תחתיות אוי לנו שכך עלתה בימינו, יכמרו נא רחמכם על האומללים האלו לתמכם בכל מה דאפשר עד עת בוא דברו להוציא ממסגר אסיר, ישלם ה' גמול טוב להנדיבים בעם אשר כבר הרשיטו להם יד עזרה עד הלום ותהי' משכרתם שלמה, ובדרך זו ילכו ולא ייעפו ויתנו ויחזרו ויתנו בפרט כל מי שלא יצא עדיין ידי חובתו יפתח את ידו ברוח נדיבה העשיר ירבה והדל לא ימעיט ויגמלו חסד עמהם איש איש בכל אשר לאל ידו, כי כעת בעקבתא דמשיחא צריכים אנחנו להתאמץ בכל אמצי כחנו להרבות בגמ"ח שהוא עמוד השלישי מהג' עמודים שהעולם עומד עליהם ועיין במג"א פ' לך על אמרם ז"ל יכול יהא חותמין בכולן ת"ל והי' ברכה בך חותמין, ופי' שם לפי שהאבות תיקנו הג' עמודים אאע"ה תיקן עמוד גמ"ח ויצחק אע"ה תיקן עמוד העבודה ויעאע"ה תיקן עמוד התורה. ובימות עולם היו עמודי התורה והעבודה בראשונה ובזמן האחרון ישלם עמוד גמ"ח וזה בך חותמין עיי"ש, והדברים עתיקים, בספרן של צדיקים, ומכ"ק אאמו"ר זי"ע שמעתי בשם זקיני מצאנו זי"ע שאמר שבמתן תורה הי' התחלת עמוד התורה ובבהמ"ק הי' עמוד עבודה שהוא הקרבנות, והבעש"ט זי"ע אחז צדיק דרכו בקודש לדורות עולם בעמוד גמ"ח והוא לזכות גם את חבירו בנפש ובגוף וזהו דרך החסידות לסייע לזולתו הן במילי דשמיא הן במילי דעלמא עכדה"ק, ובזה עלה ברעיוני ליישב דקדוק המפרשים בפסוק וזכרתי את בריתי יעקב ואא"ב יצחק ואא"ב אברהם אזכור. ודקדקו מדוע שינה הכתוב כאן הסדר מבכל מקום שכתוב אברהם בראש ואח"כ יצחק ויעקב ודברי רש"י ז"ל והמפרשים ידועים ועפ"י דא"ח הקדושים הנ"ל שפיר ניחא הסדר בפסוק זה יעקב בראש ואח"כ יצחק וחותם את בריתי אברהם שהוא עמוד גמ"ח שיושלם עד ביגא"צ ב"ב כסיום הכתוב והארץ אזכור כי אז גאולה תהי' לארץ וכדברי חכז"ל בגמ' אין ירושלים נפדה אלא בצדקה שנאמר ושבי' בצדקה.

אמנם לא על צדקתנו לבד אנחנו מפילים תחנוניו א) לפני המקום ב"ה רק נחפשה דרכינו ונחקורה להטות לבבינו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמור את כל מצותיו ב) בלב שלם ובנפש חפצה ג). ועוד אני מדבר בתפלה ד) וחותם בברכה, הדורש שלומכם וטובתכם כל הימים.

הק' בן ציון הלברשטאם

ב"ה, העתקה מן אגרת הקודש שכתוב אדמו"ר רשכב"ה מבאבוב שליט"א.

כבוד ידידי מחו' הנגיד הגביר החסיד היחסין מו"ה צבי יוסף בינדיגער נ"י יען אמרינן לפעלא טבא יישר כחך כן הורו לנו חכז"ל (שמות רבה פרשה כ') (פסיקתא רבתי פ' י"ט). ולכאורה יש לדקדק הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ועלה ברעיוני מדי כותבי זאת עפ"י אמרם ז"ל באבות „שכר מצוה מצוה" והשכר הזה הגהו דייקא בהאי עלמא כי היום לעשותם ועפי"ז שפיר אמרינן לפעלא טבא יש"כ הייינו שהשי"ת יתן לאל־ידו לעשות עוד מצוה אחרת הנמשכת ממצוה זו ובזה יש להבין מה דמביא בספר א"ר סימן קל"ט בשם תשו' מהר"ם מינץ.

והנני חותם בברכת הרפואה והישועה כאות נפשו ונפש מחו' דו"ש באהבה,

הק' בן ציון הלברשטאם

אמר המעתיק יען שהספר אלי' רבה הוא יקר המציאות הנני בזה להעתיק את דברי הא"ר ככתבו וכלשונו בסימן קל"ט סי"ק י"ד וזה לשונו שם „ומזה וכ"ו בתשו' מהר"ם מינץ סימן פ"ח כתב טעם כמ"ש אחר כל פרק ומסכת הדרן עלך כלומר השמר לך פן תשכח את הדברים חזור בהן שלא תשכח" או „כמו שנהגו לומר לחזן יישר כחך כלומר גמרת מצותיך יהי רצון שתזכה לעשות ולומר יותר מצוות" (כתוב הס"ח אחר הקריאה ינשק הס"ת עכ"ל.) ובאמת בלי דברי רבנו הגדול מבאבוב שליט"א נראין דברי הא"ר כספר

א) דניאל ט'—י"ח.
ב) מלכים א', ח'—נ"ח.
ג) ד"ה א', כ"ח—ט'.
ד) דניאל ט'—כ"א

החתום אבל עפ"י הפשט הנ"ל יש להבן בטוב טעם ודעת וקורא אני עליו ותפיח"ה ושפתים ישק.

אגרת זו העתקתי מס' זמירות לשבת שנדפס ע"י תלמידי ישיבת עץ חיים בלנדסברג בגרמניה בשנת תש"ח.

ב"ה לסדר המללמה תרצ"ט באבוב יע"א.

לידידי ש"ב האברך המופלג בתו"י תלמיד ותיק בבית מדרשנו כש"מ שמואל יעקלי נ"י יכונה בערגער מבערטש.

מכתבך קבלתי ויותר ממה שכתבת קראתי מבין שורותיך וראיתי כי דלפה נפשך מתוגה והנך מלא דאגות על העתיד מהיכן ירק זה חי. ולמותר להביאך עד כמה ירדו דבריך אלה אלי לחדרי בטני דכתיבן ודקריין, כי זאת בין תבין ותרגיש בעצמך.

אמנם בכל זאת לא אעצור כח לעבור על דבריך בשתיקה ואוכיחך בתוכחת מגולה מאהבה מסותרת שלא יבהלוך רעיוניך כלל רק תשים בטחונך בהשי"ת הזן ומפרנס לכל ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא, הגם כי נותן עול ברזל על האדם להביא טרף לביתו ככתוב וברכך ה"א בכל אשר תעשה, אבל זאת אומרת רק לענין עשיה והשתדלות ולא להאנח ולדאוג שהוא ללא יועיל, ואם ידאג אדם כל היום וכל הלילה לא יברא אפילו פרוסה קטנה, אדרבה הוא מבלבל את מחשבתו ומטמטם את לבו מבלי ידע אנה לפנות ומה לעשות, ואלמלא לא ניתן רשות ממעל לעסוק במסחר או במלאכה הלא היה חטא ועון פלילי להרהר אחרי מדותיו של הקב"ה ולחשוב מחשבת פיגול על המחיה ועל הכלכלה כי אם לישא עין לשמים ולא להושיט אצבע למים קרים, אך כאשר עלה ברצונו הפשוט לשום עול הפרנסה על האדם צריכים משרתיו עושי רצונו לעסוק במסחר וקנין בחריצות והרי הוא ככל עבודת הקודש עליהם וצריך האדם לעשותה בזריזות ובלב שלם להשלים רצון קונו, אבל הדאגה והיגון מי התיר לך.

ואשר כתבת כי בני גילך שהיו חבריך בימי נעוריך להבלים ולמעשים תעתועים הם השגו חיל ושוכבים אדינרי, אל תקנא לבך בחטאים, וחוץ ממה שיש לך ב"ה להתהלל עם נחלתך בעמלך בתוה"ק ובספרי מוסר אשר רק בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, ויפה שורה אחת מבאר מים חיים ומשאר ספרי צדיקים מכל הונם וריכושם אשר בודאי לבם ודעתם רחוק מזה.

אלא אפילו במילי דעלמא אל יעלה עליך רוח הקנאה, כי האדם יראה לעינים ואינו יודע מטמונותיו של חברו, ומי יודע אם הם אינם מתקנאים בך, האתה יודע רזי עולם כמה דאגות ואנחות הסובבים אותם מכל צד, ואם היו מגלים לפניך מסתורם לא תחפוץ להחליף אותך עמהם גם כי יתנו לך מלא ביתם כסף וזהב.

ומלבד זה לא יעלה על לב האדם להתקנא בנחש אשר עפר יאכל ופרנסתו מצויה לו בנקל ובכל מקום שהוא לא יחסר לחמו.

אך דגתי אותך לכף זכות כי לעורר רחמים כתבת זאת כאמור לדוד למה יאמרו הגוים וכו'.

ואני מסיים סיפא דקרא כל אשר חפץ ה' עשה, וכן יה"ר מלפני אבינו שבשמים להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה ימלא טוב ותושע בקרוב בכלל כל המחכים לישועת ה'.

האותיות בראש האגרת הם ר"ת ה'נני מ'מטיר ל'כם ל'חם מ'ן ה'שמים ישר ההפוך והרמז כי עבודת האדם להעלות כל דבר גשמי לשורשו על דרך ישראל מפרנסין לאב"ש וזהו בר"ת ממעלה למטה והפוך בה ממטה למעלה. יען גם זאת הוא בסיעתא הלעילא.

כנפש ש"ב הדו"ש באהבה רבה,

הק' בן ציון הלברשטאם

(המכתב הזה נשאר מעזבונו של המנוח ר' בעריש לאנדאן ע"ה, שכתב לו האדמו"ר זצ"ל, בשעה שברח ממדינת פולין לאנטווערפן מפני גיוס הצבא, הוא הי' שם בדד וגלמוד, ולא ידע לשית עצות בנפשו אם יעסוק במלאכת עור או בלטישת יהלומים, ולשאלתו השיב לו האדמו"ר זצ"ל בטורים אלה).

ב"ה ב' ויחי תרפ"א קראקא יע"א.

איש לפי מהללו, אם זך וישר פעלו, זה חלקו מכל עמלו, יצו ד' אתך את הברכה, הב' כהלכה, המושלם והמעלה, כי שלמה דוב יחי'.

מאפס עתותי, מרוב טרדותי, עתה באתי, ערוך תשובתי, והי' לך לאות, מכתבי זאת, בעצה ישרה, אי תימא גמרא, ואי תימא סברא, למה תבלה שנותיך לבטלה בכל קליפין, היוצאים דחופים, או בכל מלאכת עור, לא נראה אור, ובמה יזכה נער את אורחו, לפני אבי שלו' בברחו, אם לא ישום אל לבו, בעודנו באבו, פתרון החלום, כי באתי עד הלום, מדחי אל

דחי, בערב ילין בכי, ולא בוקר רנה, מבלי מצוא חנינה, כל היום נגדי כלימתי, ותדד שנתי, יראת שמיר ושית, ולצרעת הבגד ולבית, ומזונותי מרורין כזית, אמנם א׳ חשבה לטובה, וירדפם עד חובה, על פני תבל ארקא, באתרא דליעול ירקא, ליעול בשרא וכוורא, ומאי וטהר גברא, למען נסותך, להטיבך באחריתך, לכן אמור, הגיע התור, לחזק לבבי, לערוך קרבי, לבל אפנה להבלים, עשות פעלים, בטלים ומבוטלים, רק זאת עבודתי, לצאת ידי חובתי, לתכלית המבוקש, להסיר לב עקש, ואני תפלה, לנורא עלילה, הוא יישר המסילה, וידריכך בדרך סלולה, כפעם בפעם, עד יעבור זעם, עדי תשוב לגבולך, בין עדרי חברך, גם ד׳ יתן הטוב, לפרוץ לרוב, וארצינו תתן יבולה, לחסות בצלה, פנים בפנים, עם חברים נאמנים, חזק ואמץ לבך, והט אזניך, מאמר החכם מילתא בטעמא, אחר דרגא יבוא תביר, ואחר אתנח יבוא מונח.

כעתירת נפש המחכה לרחמי שמים חיש מהר.

הק׳ בן ציון הלברשטאם

אגרת רבינו לאיש בריתו בארץ ישראל

ב״ה א׳ אח״ק י״ט במחב״י תער״ב באבוב יע״א.

*) שלום רב לידידי האברך המופלג הירא היוחסין כ״ש מו״ה **יעקב ישראל** נ״י **שמעריל**.

נדרשתי מאחד מאנ״ש יחיה בענין נשגב, היות ששמע מפי אנשי אה״ק ת״ו שקבלה בידם סגולה לחשוכי בנים רח״ל לנדב ח״י ראטל משקה ביומא דהילולא על ציון התנא האלקי רשב״י זי״ע ועכ״י.

לכן בחרתי בו לעשותו שליח מצוה להזכיר לטובה את הזוג מאיר בן חיה לאה עם זוגתו שרה בת שינדל שיפקוד השי״ת אותם בזרע ש״ק במהרה בלי שום מכשול ונזק, וינדב עבורם ח״י ראטל משקה כנהוג. וכאשר יעזור השי״ת ויפקדם בישועה במהרה מוכנים המה לשלם נדבת לבבם בשמחה.

ובזה הנני מברכו בישועה בכ״ע ויזכה לישב על אדמת הקודש במנוחה והשקט ובטח וברוב נחת והרחבה.

ידידו״ש באהבה,

בן ציון הלברשטאם

---

*) נעתק מס׳ טעמי המנהגים (הוצאת אשכול) עניני ל״ג לעומר שנערך ע״י ידידי הרש״א מרגליות שליט״א.

מכתב שכתב כ״ק אדמו״ר הי״ד אל מחבר הספר בעת הוציאו לאור ספר ״טללי אורות״

בן ציון הלברשטאם

אבד״ק

באבוב והגליל

ב״ה, ה״יום את״ם נצ״בים לפ״ק פה קרעניץ יע״א.

שוכ״ט לכבוד ידידי הה״ג המפורסם ותיק וחסיד ירו״ש כ״ש מו״ה **משה אורי** נ״י.

ע״ד אשר דרש ממני הסכמה על ספרו הלא גלוי וידוע כי אין דרכי בכך, ובפרט כי כבר אתמחי גברא בספרו ילקוט האורים שהוציא לאור עולם זה יותר משלשים שנה ונתעטר אז בעטרת חכמים בהסכמה מאת כ״ק אאמו״ר הגה״ק זצללה״ה והגאונים מבערזאן ומסטאניסלאוו נ״ע גם הם נתנו מהודם עליו ויהללו בשערים מעשיו בעוד הי׳ רך בשנים, וכעת כאשר הניף ידו בעים רוחו והוסיף לקבץ דרושים מכתבי יד גאוני קדמאי מפז ומפנינים יקרים אשר לא נראו עדיין בעולם עאכו״כ כי נאותים ושייכים הסכמות הנ״ל על ספרו זה, ואם יש את נפשו דייקא ליקח הסכמות חדשות ג״כ אזי יפנה אל איזו מגאוני זמנינו המפורסמים ובודאי ימלאו שאלתו. ואשר שאל חו״ד אודות שם הספר מצאתי לנכון זה שמו נאה לו טללי אורות עשה״כ הקיצו ורננו שוכני עפר וגו׳ ע״ד אמרם ז״ל עה״פ דובב שפתי ישנים, ויה״ר שיצליח בכל משלח ידיו ויראה פרי טוב בעמלו ויזכה להיות ממזכי רבים מתוך נחת ורחבה כנפשו ונפש ידידו״ש ומברכו בכח״ט.

בן ציון הלברשטאם

ב״ה ה׳ שלח לך ת״ש לפ״ק טאראנטא יע״א.

שלמא רבא לכבוד האי גברא רבא ויקירא הרב הגדול בתורה ויראה המפורסם במעלות רודף צדו״ח חו״פ כש״מ מהור״ר **אלימלך אלעזר עהרנבערג** שליט״א.

אהדשת״ה באה״ר. וכו׳.

אגב אכתוב לו איזה מן הרמז״ם צופים שלקטתי ממכתבים שקבלתי מבן צדיק ידידנו היקר הב׳ משה אהרן יחי׳ הבן יקיר לכ״ק אדומו״ר הקוה״ט שליט״א.

א) על אמרם ז״ל במנחות ק״י אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, דהנה האותיות קודם לב הם „אך״ שהוא מיעוט ואחריו הם „גם״ שהוא רבוי, ולב הוא באמצע, וזהו הפי׳ אחד

המרבה היינו שמרבה על תיבת ל״ב ואחד הממעיט היינו שממעיט מתיבת ל״ב שהוא אך הם אינם עיקר ובלבד שיכוין לב״ו לשמים היינו הלב שהוא האמצעי יהי׳ לשמים כי אחר כוונת הלב הן הן הדברים, ודפח״ח וש״י.

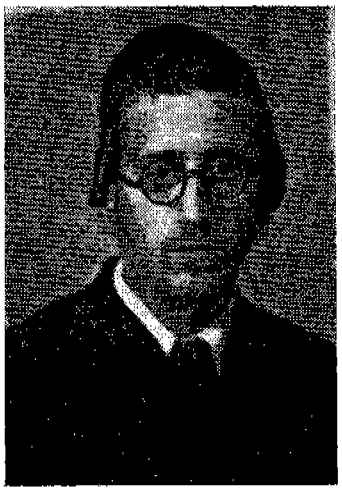

תמונת הבחור הקדוש הרב
משה אהרן ז״ה הי״ד

ב) הנה ידוע דהחטאים נקראים שנים כמאה״כ אם יהיו חטאיכם כשנים וכו׳ ולזה מרומז בר״ת שנים שומר נפשו ירחק מהם, והוא רמז נפלא.

ג) בפ׳ תצוה עה״פ שפה יהי׳ לפיו סביב, וידוע מספה״ק דזה קאי על לשון הרע, והפי׳ שיעשה שפה לפיו שלא לדבר לה״ר, דבאמת מעיל מכפר על עון לה״ר כדאיתא בזבחים פ״ח ע״ב עכדה״ק, וידידי הב׳ משה אהרן הוסיף רמז על דבריהם דידוע דברית הלשון מכוון וכו׳ ומי ששומר פיו ולשונו לא במהרה הוא חוטא, ולזה בא הרמז בתיבות יהי׳ לפי״ו גמטריא קנ״ו מנין יוס״ף שהוא מדת יסוד להראות כי האיש אשר יהי׳ שפה לפיו ולא ידבר לה״ר זוכה עי״ז למדת יסוד שהוא מדת יוס״ף ולזה יהי׳ לפי״ו גמטריא יוס״ף, וש״י.

הים ראה וינוס

בפסוק הים ראה וינוס וכו׳ יש לרמז כאן רמז נפלא עפי״ד חז״ל במד״ר מה ראה ארונו של יוסף ראה, ועתה בוא וראה אותיות שלפני הירדן כזה ד׳ ט׳ ק׳ ג׳ מ׳ הם בגמטריא יוס״ף, במספר המכוון, וזה הים ראה וינוס, מה ראה, ובא כמשיב הירדן יסוב לאחור היינו אותיות הירד״ן תתיצב לאחור ותראה מה עומד לפניהם הוא מספר יוס״ף וזה ראה, וכדברי המדרש, ע״כ לשונו הזהב.

בהגדה של פסח

בהגדה של פסח, יחיד במלוכה כביר כהלכה לימודיו יאמרו לו וכו׳. ואמר כ״ק אדמו״ר זי״ע עפמש״א הישמח משה זצ״ל פעם אחת בשלש סעודות בזה״ל יחיד ורבים הלכה כרבים, אף שאתה יחיד אפי״כ אנחנו רבים, ואנו אומרים שתשפיע עלינו ועל כל ישראל כ״ט.

ואיתא בגמרא ברכות דף ח׳ מנין שאין הקב״ה מואס בתפלתן של רבים, שנאמר הן א־ל כביר לא ימאס, וא״כ מוכן שתיבת כביר מורה על לשון רבים. ובזה אמר מרן זי״ע יחיד במלוכה אף שאתה יחיד במלוכה אעפי״כ כביר כהלכה, פי׳ הלכה ככבי״ר שהם רבים פי׳ הלכה כרבים, ועי״ז לימודיו יאמרו לו שישפיע כ״ט על ישראל.

רמז למכות של המצריים

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי — ובתרגום יונתן ואוף ית עמא דיפלחון להון דיין אנא במאתן וחמשין מחן, וסתם כר״ע דס״ל כמה לקו באצבע חמשים מכות ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות, דאילו לר׳ יוסי הגלילי הוא ס״ל דלקו באצבע ארבעים מכות ועל הים מאתיים מכות.

וצ״ל מנ״ל הא לסתום כר״ע. ואמר כ״ק מרן אדמו״ר הי״ד זי״ע רמז בפסוק זה כר״ע עפ״י מה דאיתא בספר דגא פשרא (מבעל המחבר ספר שבט מוסר) דמחלוקת ריה״ג ור״ע הוא בסידור אותיות מ׳ נ׳ צ׳ פ׳ ד׳ (הם כנגד ה׳ אצבעות היד) דידוע שהדינים באים מן אלו אותיות שהם בגי׳ פ״ר דינים והאותיות מנצפ״ך הם כנגד ה׳ אצבעות היד, וס״ל לריה״ג דהסידור של אותיות אלו הוא כסדרן כ׳ מ׳ נ׳ פ׳ צ׳ נמצא לפי סדר זה דעל האצבע דהוא שני לאצבעות היד, הוא אות מ׳ ומשו״ה קאמר דמצרים שנאמר אצבע אלקים הוא לקו ארבעים מכות, ועל הים שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה לקו במאתים מכות, ור״ע ס״ל דהסידור הוא כמו שאנו אומרים מ׳ נ׳ צ׳ פ׳ ד׳ נמצא דעל אצבע דהוא שני לאצבעות היד הוא אות נ׳ ומשו״ה קאמר דמצרים לקו חמשים מכות ועל הים חמשים ומאתים מכות.

ולפי"ז אמר כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע דרמז הכתוב בתיבת דן כנ"ל דין נו"ן פי' שנידונו בדין אות נו"ן כר"ע ושפיר תרגם יונתן דיין אנא במאתן וחמשין מחן דנרמז בפסוק זה כרבי עקיבא.

נושאי ארונו של יוסף

בפרשת פסח שני ויאמרו האנשים אנחנו טמאים לנפש אדם, ובגמרא סוכה דף כ"ה איתא בזה"ל אותן אנשים מי היו נושאי ארונו של יוסף היו עיי"ש. ולדעתי יש לרמז זאת בתיבת האנשים שהוא ר"ת מ' ה'יו נ'ושאי א'רונו ש'ל י'וסף והוא רמז נכון בעוה"ת.

(מהב' הקדוש החו"ב משה אהרן ע"ה, בנו הצעיר של כ"ק מרן אדמו"ר הרה"ק זצ"ל).

יותר חדשות אין לי כעת והנני דושת"ה באה"ר ולונ"ח.

(—) שמואל ראזענגארטען *)

הודיעני נא חדשות מכ"ק אדומו"ר הרה"ק שליט"א, אם יש מבוא שיבוא לחו"ש באלה הימים.

(הנני מוצא לנחוץ להביא כאן מכתב מאת בנו הב' הקדוש החו"ב משה אהרן ע"ה).

ב"ה ב' בשלח תרצ"ט בובוב יע"א.

יצו ד' אתך את הברכה, כבוד ידידי הב' כהלכה, חריף ובקי, משנתו זך ונקי, מופלג בתורה, ויראה טהורה, מעוטר במדות, ומתנהג בחסידות, כ' **שמואל ראזענגארטען יחי'.**

יקרתו הגיעני, **והראיתי** התמונה לכ"ק **אאמו"ר** הרה"ק שליט"א ואמרתי כי אחד מן המסובים הנהו רב. וכאן הבן שואל לאביו מי הוא זה ואיזו הוא. **ובהשקפה** ראשונה מגי' ובי' השיב, מסתמא זה היושב בגלוי ראש ומראהו כמראה כהן אליל, וישא משלו ויאמר.

אלופי וגדולי היהודים,	התמימים הישרים והחסידים,
העושים רצון קונם,	בכל כחם ואונם,
ראשם מעוטף ומכוסה,	מפחד רם ונשא,
והפושעים הפורקים עול,	ומכחישים את כל,
ראשם חשוף ופרוע,	כאיש נגוע וצרוע,
הפושעים לדראון ולמגערת,	והחרדים לגאון ולתפארת,

הלא כה דברי כע"ת ידידך עוז דו"ש באה"ר

משה אהרן הלברשטאם

---

*) הוא הרה"ח המופלא ומופלג מו"ה שמואל רוזנגרטן מטראנטא (תלמיד מובהק מישיבת בובוב) כעת הוא באה"ב.

מכתב מכ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל הי"ד אל בנו הצעיר ז"ל, אודות שאלתו אם לכתוב חידושי תורה אל גדולי הדור

ב"ה ג' אמור כ"ח למב"י תרצ"ו, טשעבין יע"א.

א' יחנך בני אהובי כ' משה אהרן יחי' לאיוט"א.

יקרתך הגיעני, ומה מאד נמלצו לחכי דבריך הנעימים, אשר שאלת ודרשת הסכמתי לכתוב פלפולא דאורייתא לגדולי הדור וברכתי ברכת הנהנין, כי ת"ל הגעת למדה זו להגיש פלפולים לפני יושבי שער, ונכון הדבר מאד בעיני, אך בתנאי קודם למעשה שיהי' דבריך ראוים להעלות על שלחן מלכים, מאן מלכי רבנן, בטוב טעם ודעת, בלי מגרעת, לא כאותן תלמידים טועים, כשור על בלילי גועים, ומרבים דברים, חמרים חמרים, שדופות קדים, מצדי צדדים, ולית בהו צריכותא, אפילו לצור פי צליחותא, וכל מגמתם ומטרתם, לשכר טרחתם, ומחזירין על הפתחים, לתוארים ולשבחים, ובאים במחתרת, ויחפרו בבאר אחרת, ולובשים אדרת, לראשם עטרת, וגדולים נשמעין לקטנים, ועל הבליהם מטפחין ומענין, וילכדו במכמורים, שפורשים הבורים, ופונים לרהבים, בשבח המגיע לכזבים, ומרחיבים עליהם שפתם כבדחן ביום חתונתם, כי קב ונקי משנתם, ויראתם קודמת לחכמתם, לא מני' ולא מקצתם, בני בני אל תלך בדרכיהם, כי לא מחשבותיך מחשבותיהם, ולא תקח חבל, בפלפול

של הבל, רק שתה מים מבורך, הנובע ממקורך, ואספת דגנך, ממה שחנך, ויהי׳ ברוחך פי שנים, בעזרת רוכב שמים.

אגב מכתבי, אגיד לך את אשר בלבבי, על אודות הכתיבה, אשר היתה עוד בימי האבות אהובה, ונירו להם גיר, ע״ד המליצה והשיר, בכל זאת תהי׳ זהיר במליצות, בלתי נחיצות, האמנם במכתב איש לרעהו, שמרהו וזכרהו, אבל בדברי תורה ופלפולים, השירים והמליצות עלולים, להעלות בלולים, בלתי צלולים, ואם יקרה במרוצה לא בנחת ובמתון, יטה המליצה לדרך עקלתון, ועוד מעט, ויעזוב הפשט, בכלל ופרט, לכן בכותבך אגרת, עשה משמרת למשמרת, וראה בתחילה, לסקל המסילה, ולא תשחת דבריך הנעימים, כי אז דורשיך לעולם לא יכשלו, כאמור ותבחר לשון ערומים, ואומר ודעת שפתי ברור מללו.

ובזה הנני חותם בברכת אבות יה״ר שתעלה מעלה מעלה בתורה וגדולה ונזכה מאתכם לרב נחת, כעתירת אביך הדו״ש באה״ר.

בן ציון הלברשטאם

*) דרוש תוכחת מוסר מכ״ק מרן אדמו״ר זצ״ל מה שדרש בחוה״מ סוכות שנת תרפ״ה

הנה זה כמה פעמים שעלה במחשבתי לדבר אודות הידוע אשר כבר הרעישו בזה חכמי ישראל בכל עיר ועיר, רק מנעתי עצמי מפני שני טעמים הא׳ כי לאנ״ש הבאים לכאן מעיירות אחרות אינם צריכין לכל זה ואם כי המצא תמצא איזה מיעוטא דמיעוטא שצריכין לדבר בשבילם בענינים כאלו אין ראוי ונכון לפגוע בכבוד רובא דרובא ולדבר דברים אשר לא מגיע עליהם, ורק צריכין להורות להם דרך אשר ילכו בה בעבודת השי״ת ויזדככו ויקדשו עצמם לעבוד את בוראם בכל לבם ונפשם.

הב׳ כי אף לאנשי עיר הלזו אשר הן אמת צריכין לכ״ז אעפי״כ לא מצאתי א״ע מחוייב שאדבר עמם מזה כי רק שם תואר לבד יש לי ביניהם. רק זאת השבתי אל לבי ומצאתי א״ע מחוייב בדבר כי לולא הי׳ משכני ביניתם הי׳ על מקומי רב אחר אשר הוא בודאי הי׳ צוח ככרוכי׳ ואני הוא הגורם לזה שאין להם רב אב״ד, ולזה מצאתי עצמי מחויב לדבר דברים בשביל אשר הי׳ ראוי להיות בכאן [ואף אם יהי׳ בלבם על הדברים אשר אדבר לא עלי תלונותיהם כ״א על אשר הי׳ צריך לישב כסאות למשפט בעיר הלזו] לדבר בשבילו.

כי הנה מאוד נתרבה המכשלה ונפרצה הפרצה בבנות ישראל לילך בגלוי הלב וחשופי זרוע ושאר דברי פריצות ללכת אחרי ההבל בדרך עקש ופתלתול במאדים שותות רח״ל ונתרבו עוד יותר מכל העמים אשר סביבותינו ונתעוררתי במכתב מרב אחד אשר עוררני על גודל הפרצה אשר בעיר זו נתרבה בה המכשלה יותר מכל ערים הגדולות שבישראל, ועי״ז נתעוררתי לדבר דברים הללו במקום הרב אב״ד אשר הי׳ ראוי׳ להיות בכאן.

והגם כי הוא הי׳ מרבה בדרושים לפרש פסוקים בזה הענין ואני אין רצוני בזה להעמיס דברים מתועבים ומשוקצים בפסוקי תוה״ק. רק בדרך עברי באמירת קהלת היום עלה ברעיוני בפסוק יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא כבר הי׳ לעולמים אשר הי׳ מלפנינו אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים וכו׳, ואי׳ במסו׳ ג׳ פעמים תיבת זכרון, אין זכרון לראשונים, אין זכרון לחכם עם הכסיל, זכרון תרועה מקרא קודש, וי״ל דהנה בנות ישראל אשר הלכו אחרי ההבל ויהבלו לילך אחרי המאדים וכסבורין הם שמאדי חדשה מאתם תצא והוא דבר שלא בא לעולם, אבל האמת זה אינו כי כבר היה לעולמים וכבר צווח ישעי׳ הנביא (ישעי׳ ג׳, טז) באמרו ויאמר ד׳ יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים וכו׳ ביום ההוא יסיר ד׳ את תפארת העכסים והשביסים והשתרונים וגו׳ וקחשיב שם כל מיני מאדיס אשר ישנם פה היום וצועק בקול מר שאלו הם היו מחריבי קרתא קדישא, שהחריבו את בית קדשינו ושרפו את היכלנו.

ובה״ז בנות ישראל רחוקות מאוד מהיהדות ואין להם ידיעה כלל בזה ומדמין בנפשותם כי הן זה חדש תחת השמש, וע״ז אמר שלמה בחכמתו ורוה״ק הופיעה בו ורומז רמז על הדורות אשר יהי׳ בעקבתא דמשיחא פריצותא יסגי, באמרו יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא והכל מורין באצבע על החדשות שמקרוב באו, אבל באמת כבר הי׳ לעולמים אשר הי׳ מלפנינו כבר צווחו בי׳ קמאי דקמאי רק אין זכרון לראשונים,

*) הנני מעתיק מאמר זה שנתפרסם ב„שערי ציון״ כי דברי קדשו שנאמרו בשעתו נאמרו ביותר לדורנו בארצנו הקדושה.

כי אין נותן אל לב לזכור צעקת נביאים הראשונים ולהסיר את חרפת ישראל וגם לאחרונים הם הרבנים הגאונים די בכל אתר ואתר הגם שיזעקו בקול רעש גדול אין איש שם על לב ולא יהי' להם זכרון עם שיהי' באחרונה.

ורבותינו הקדמונים בעלי המסורה באו לפרש הפסוק אשרי העם יודעי תרועה, לזה שאמרו אשר אין נותן אל לבו זכרון תרועה לזכור בהרע להעבירו אשר החריב בית תפארתינו הנקרא קודש כי הנה כל ישראל אפי' הפחות שבפחותים רוצה בבנין ביהמ"ק ולא ידעו ולא יבינו כי בנפשם הוא והם הם המחריבין אותו במעשיהם המתועבים כי כל שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו, נמצא אם הם המעכבין הבנין המה המחריבין אוי להם ולנפשותם.

וקאמר עוד אין זכרון לחכם עם הכסיל כי אין מהראוי ונכון להעמיס דברים הבלים כאלו אשר בשם כסיל יקראו עם מקראי קודש חכמת אלקים וגם לכלול ביחד אנשים אשר מנוקים מכל חטא ופשע, עם אנשי רשע, וזה בעצמו כוונת הכתוב הן העם הזה בשפתם כבדוני ולבם רחוק ממני, הייגו אעפ"י שבאים לקודש פגימה להתפלל בבית ד' אעפ"כ ולבבם רחוק ממני מחמת מעשיהם ורוע מעלליהם.

ודרך צחות עלה ברעיוני לפרש הכ' (ישעי' א') מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, ולכאורה מצינו כאן מקום לדקדק שלא בתוב מי בקש זאת מאתכם רק מידכם, ואמרתי לפרש עפ"י אמרי קודש הרבי ר' יהונתן בספרו יערות דבש לפרש דרך צחות הפסוק על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו כי ביהכנ"ס וביהמ"ד נקראים שערי ציון כנודע מדברי חז"ל ואיתא במשלי שועלים כי השועל אמר ששכח לבו בביתו וזהו על הר ציון ששמם דהייגו בתי כנסיות אנשים שהלכו שם להתפלל הם שועלים שהלכו ושכחו לבם בביתם ומתפללים בלא לב, עכה"ק.

נמצא לפי"ז יש להם תירוץ על שהולכים לביהכנ"ס בגילוי הלב כי הולכים בלא לב ולב, אבל עדיין קשה איך מצאו ידיהם בביהמ"ד חשופי זרוע ועל זה צועק הנביא מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי ידכם דייקא, לכן כל איש אשר יראת ד' נוגע אל לבו יתחזק נגד המעשה הרע הזה ויתאמץ לתקן את המעוות והקלקול, ובזה נזכה לבנין ביהמ"ק ב"ב ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח אמן.

הרבי מבובוב הציל יהודי ממות לחיים
תירגום מהשבועון איזראליט מ' 11.7.29 *)

מתמוז התרפ"ט מספר 28.

תשוא"ח להרה"ח שרגא פייוול יונגרייז ובנו ר' אברהם שיחיו שהעתיקו כתבה זו ללשון הקודש.

העתונים היהודיים וגם עתונים פוליטיים פולניים מביאים בהבלטה את המקרה שנחשב כדבר פלא, ואשר מעסיק כעת את היהדות של כל מדינת גאליציי...

בכפר קאמיאנקא סמוך לקשאנוב, גליציה מצאו את גופתו של האיכר ראמאן בילעבסקי שנרצח, החשדות בדבר הרצחו של האיכר נפל על בעל בית מרזח יהודי בשם בעלער שהי' לו לפני כמה ימים איזה סיכסוך תריף עם האכר הנ"ל שתקף את היהודי והתעלל בו וגם חיבל בו גופנית.

כתוצאה מזה הי' ברור לציבור האכרים של הכפר, וגם למשטרה עצמה, שבעל בית המרזח התנקם בו ורצחו נפש.

היהודי למרות כל הכחשותיו ולמרות כל השבועות שנשבע בהשם עושה שמים וארץ ועל כל מה שיקר לו, שהוא חף מפשע, נלקח למעצר ע"י השלטונות.

בנו של היהודי בראותו את הצרה הגדולה שנפלה על אבא שלו, נסע מיד אל האדמו"ר מבאבוב זצ"ל ושם לפני הרבי זצ"ל שפך את מר לבו וסיפר בדמעות את גודל הסכנה המרחפת על אביו ועליהם, בין היתר גם סיפר להרבי (זצ"ל) שהאכר הנרצח הי' לו בכפר שלושה אויבים אשר מזמן איימו עליו שירצחו אותו.

הרבי (זצ"ל) צוה על הצעיר בעלער מיד לנסוע בחזרה כדי שיגיע הביתה עוד לפני הטמנת גופתו של הנרצח, ואמר לו, שיעשה את כל המאמצים וישפיע על המשטרה ועל השופט החוקר, שיתנו צו להעביר לפני הנרצח את אבא שלו וגם שלושת היריבים הגויים של הנרצח, וכל אחד, זה אחר זה ילחץ את יד הנרצח, ומי שיוכל להחזיר את ידו בחזרה בשלום סימן

---

*) עובדה זו שמעתי בשעתו מהרה"ח ר' אלימלך ביגל שו"ב בפרנקפורט (מתלמידי בובוב) והוא אמר לי כי הענין נתפרסם בשבועון איזראליט. הוא בנו של הרה"ח ר' יעקב ביגל ז"ל מותיקי חסידי בלבוב ועליו מספור כדלהלן:

הנחתום תקרקאי ר' יעקב ביגל סיפר למרן הקדוש כי זכה לקים המצוה ואתם כתבו לכם את השירה הזאת שכתב בעצמו ס"ת, ענהו לו מרן ז"ל בדרך צחות מאודע זו יכולים לכנות נכתב ביום ונחתם (לשון נחתום) בלילה.

שהוא חף מפשע וזה שלא יוכל לעשות זאת הריהו הרוצח.

הרבי (זצ"ל) מבאבוב הי' מוכר בכל מדינת גליציה והשפעתו היתה כבירה בכל שכבות העם אף בין הגויים כך, שהשופט החוקר אחרי היסוסים קצרים קיבל את הצעת הרבי מבאבוב זצ"ל.

בנוכחותו של השופט החוקר ושלטונות בית המשפט הפלילי הועברו ארבעת האנשים לפני הנרצח.

לראשונה ניגש היהודי מר בעלער אל הנרצח, לחץ את ידו ולקח את ידו בחזרה בשלום, אחריו ניגש איש אחד היריבים אליו, לחץ את ידו וחזר גם בשלום, אחריו ניגש השלישי בשם יוזעף פאלניק לחץ את ידו של הנרצח ופרץ פתאום בזעקת אימים היסטרי, פחד איום נפל על האיש שהנרצח עלול להתנקם בו, האיש באותו המעמד לפני השרים הודה הודאה שלמה שהוא הוא הרוצח, וסיפר, שהי' לו ריב ישן עם האיכר בדבר איזה גבולות שדה, וברצותו לעשות סוף להריב שלהם פעם אחת ולתמיד, כשפגש אותו על הדרך בפעם האחרונה רצח אותו.

הרוצח י. פאלניק נלקח לבית הסוהר ובעל בית המרזח היהודי מר בעלער יצא חופשי.

אם זה הי' מופת או רק עצה טובה של הרבי, העיקר שחכמתו של הרבי (זצ"ל) עזר לפענח את תעלומת הרצח ולגולל מעל ראשו של היהודי את הסכנה הגדולה שריחפה עליו ללא כל דופי ח"ו.

עד כאן מאמר האיזרעליט מפראנקפורט

אני מוצא לנכון להעתיק כאן מאמר הערכה של אחד מתלמידי מרן הרב"צ זצ"ל, הוא ר' שלמה דב לונדון ז"ל, שכתב אותו בשנת תש"ה בשבועון בירושלים *).

אין לך יהודי שמצוי במידת־מה אצל עולם ידוע להם. בובוב — אין זו אלא עיירה קטנה בדרך בין צאנז וטארנוב שבגליציה המערבית, ואם רב כל כך מספר אלה, היודעם את שמה ומוקסמים ממנו, הרי אדמו"ריה שחיו ופעלו בה, הם שהגדילו ופיארו את שמה והוציאו לה מוניטין בקהל־ישראל.

מיסד בית בובוב היה האדמו"ר רבי שלמה הלברשטאם זצ"ל, בן הגאון החסיד ר' מאיר נתן הלברשטאם זצ"ל, שנפטר כ"א שנים קודם פטירת אביו בן ערך שלשים שנה והי' בן שלושים. ונכדו של הגאון הצדיק הנודע האדמו"ר רבי חיים הלברשטאם זצ"ל מצאנז, מחבר הספרים „דברי חיים", אשר הוציאו לו מוניטין גם בעולם הלומדים. רבי שלמה נתגדל בצאנז על ברכי סבו, בעל ה„דברי חיים". הסבא הגדול השתעשע בנכדו המחונן, שעוד בילדותו היתה ניכרת בו „חכמת שלמה" והכל ראו בו כוכב מזהיר בשמי החסידות בעתיד. בשנת תר"ם נתמנה כרבה של קהלת וישניצה ושם יסד את הישיבה הראשונה בגליציה — היא ישיבת וישניצה המפורסמת. במסירות רבה ובהצלחה גדולה ניהל את הישיבה שלוש־עשרה שנים רצופות. רובם של גדולי גליציה בעת ההיא — רבנים, תלמידי חכמים וחסידים — מתלמידי ישיבת וישניצה הם. בשנת תרנ"ג אנוס היה רבי שלמה, בשל מחלת לבו, לעזוב את וישניצה ולעבור לבובוב השקטה והברוכה באויר צח. מחמת חולשתו קשתה עליו הנהלת עניני הישיבה והרבנות ובמקומו העל על כסא הרבנות וההוראה בנו יחידו רבי בן־ציון, האדמו"ר של ימינו.

רבי בן־ציון נולד בשנת תרל"ד בעיר בוקובסק שבגליציה. עוד בשחר ילדותו הצטיין בכשרונות נעלים עד להפליא. כשחגגו בתרמ"ז את חג ה„בר־מצוה" שלו בבית אבי־זקנו רבי יהושלה מקאמינקה זצ"ל, הפתיע בדרשתו החריפה, בשכלו החד, בזכרונו הנפלא והמפליא וביחוד בנגוניו העילאיים רוויי־הנפשיות את גדולי הרביים והרבנים, שהיו באותו מעמד. אביו הגדול הוא גם רבו העיקרי, הפותח לפניו שערי תורה וחכמה בנגלה ובנסתר ומשני מקורות־חיים שאב את משנתו בחסידות: מצאנז ומרופשיץ. מסירות נפש עצומה מזה וחכמה עילאית מזה. אחרי שנסתלק אביו בשנת תרס"ה הוכתר ע"י הרביים, הרבנים וקהל החסידים כממלא מקומו של אביו ומנהיגם של אלפי חסידיו.

המלחמה העולמית הראשונה, שפרצה בשנת תרע"ד, עשתה שמות בעולם היהדות במובן הרוחני והחומרי גם יחד. וגם ישיבת בובוב לא ניצלה מהרס. הרבי עצמו היה בשעת המלחמה פליט בויגה ובמא־ריינבאד ורק בשנת תרע"ט שב למדינת פולין. גדול היה החורבן, שמצא הרבי בשובו. הפקרות ופריקת־עול של תורה ומצוות. נתרוקנו בתי המדרש ונדם

*) הנני מביא מאמרו יען שהשתדל רבות להציל את רביה"ק ז"ל.

ארזי לבנון קסט

מציון תצא תורה

קולה של תורה. לעומת זה צצו ופרחו ברחוב היהודי המפלגות למיניהן, שלקחו שבי את נפש הדור הצעיר.

הרבי נתיישב בעיר קראקא, שאותה בחר למושב לו באורח זמני, ובניגוד למקובל עד אז בעולם החסידות, התחיל לקרב אליו דוקא את הצעירים. ובבוא אליו אחד מחסידיו ובנו עמו, הזניח את האב והמתיק שיח באהבה רבה דוקא עם הבן הצעיר. כך גדל והלך מספר תלמידיו מיום ליום והיו מאחדים לעשרות, מעשרות למאות, ממאות לאלפים ולרבבות.

„עץ חיים" — זה שמה של הישיבה הבובובית שנוסדה אז בקראקא. עם שובו של הרבי בשנת תרפ"א לבובוב, עלו עמו מאות מתלמידיו, שדבקו בו בלב ונפש. ומשרבו הבאים וצר היה מקומה של הישיבה להכילם החליט הרבי לייסד סניפים ל„עץ חיים" בקהלות הסמוכות. ובמרוצת הימים השתרעה רשת גדולה של ששים סניפים כאלה על פני כל גליציה. ובפרוס החגים עולים התלמידים שבעיירות לרגל אל הרבי בבובוב. ורק מי שראה בעיניו את שמחת הרגל בבובוב — ובמיוחד את סדר הפסח — יכול להבין ולהעריך אל־נכון את המפעל הכביר, שהקים האדמו"ר מבובוב.

רבים התקשו להבין את סוד השפעתו, שהיתה רבה כל כך על הדור הצעיר. והדבר פשוט בתכלית: פנימיותו השלמה וחיצוניותו ההדורה, עשוהו לכולו אומר כבוד ושלימות, ו„אם הרב דומה למלאך ד' צבאות תורה יבקשו מפיהו"!

ידע הרבי את הויות העולם על בוריין, אולם נפשו הפיוטית מתפעלת מההדר והתפארת שבכל דבר שבקדושה ודבר זה בא לידי ביטוי בתפילתו, בנגינתו, בשולחנו ובשיחותיו עם הבריות.

נגינתו בלבד כוחה לעורר רגשי תשובה עד כלות הנפש. מנגינותיו הרבות מפורסמות על פני תבל ומצטיינות בלבביותן. „רחמנא לבא בעי". גם מנגינות־רקוד של הרבי מבובוב — השתפכות הנפש בה, בבחינת „וגילו ברעדה", והאוזן מלאה התפעלות לשמע הצירופים הנעימים והשכליים של נגינת בובוב.

משפלשו גייסות הנאצים לפולין נאסר הרבי ע"י אותם הרשעים וכל המאמצים לפדותו עלו בתוהו. מאז לא נשמע ממנו דבר. הי"ד.

באורח פלא הצליח בנו בכורו הרב ר' שלמה'לה שליט"א להנצל מידי הנאצים ולהמלט להונגריה, ומשם לבוקארשט, ורבים הם המצפים לעליתו הקרובה.

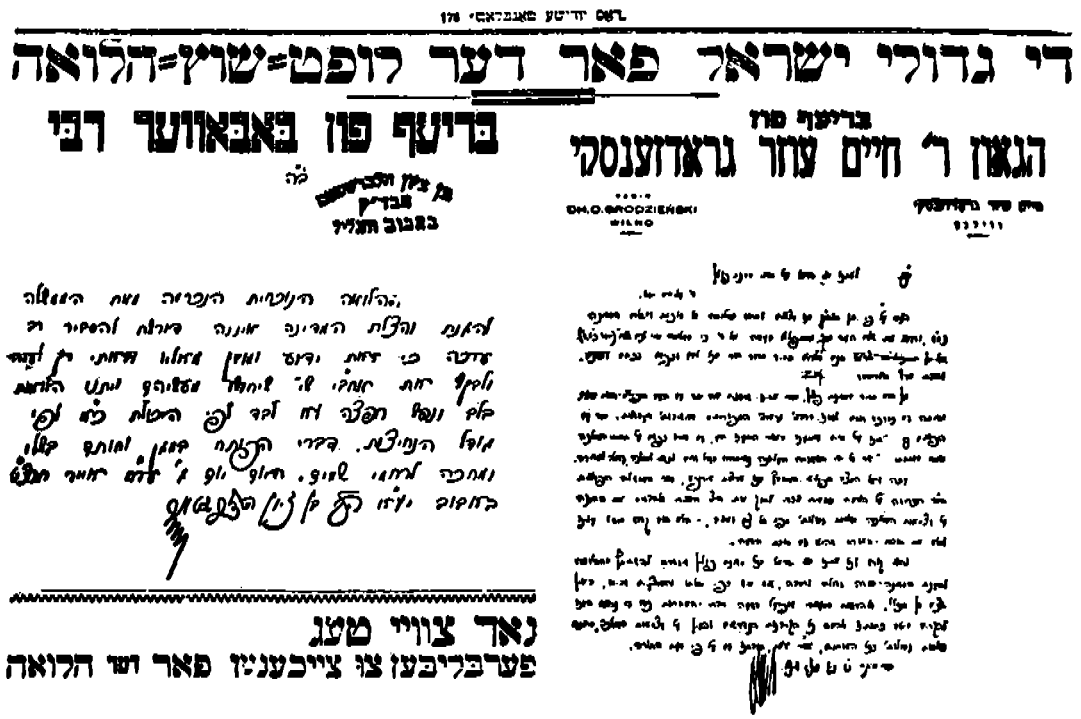

דאס יודישע טאגבלאט, 178

די גדולי ישראל פאר דער לופט־שוץ־הלואה

בריף פון באאבוער רבי

הגאון ר' חיים עזר גראדזענסקי

מכתבו האחרון שכתב רבינו ז"ל ונתפרסם ב„דאס יודישע טאגבלאט" מס' 178
עם אגרתו של הגאון רח"ע ז"ל

לזכר עולם יהיה צדיק

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי, ועל אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים, כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי, וכמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי, היה לבי כדונג נמס בתוך מעי, הורידי כנחל דמעה חומת "בן ציון" ועל "ציון" במר אבכה, "ובירושלים" אתן קולי, לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על חלליהם של צדיקים גמורים, שנפלו בידיהם של הרשעים הארורים היותר גדולים מיום שברא הקב"ה את עולמו, שם רשעים ירקב הנאצים והאוקרינים ותיפח עצמותם על שהרגו בזדון חסידי עליון, ארץ אל תכסי דמם, והבעל נקמות ינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך ככתוב בתורת משה איש האלקים, הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום, ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו.

תמונת רבינו ז"ל עם מחותנו
הרה"ח ר' פייביש סטמפל הי"ד ובנו חתן רבינו ז"ל

והנה כאשר שמעתי מספרים *), אנשי עיר לבוב וגם חוג המשפחה הקדושה, אשר בחמלת השי"ת נשארו בחיים מתוך ניסי ניסים, להחיות לפליטה גדולה הבני ציון היקרים השם עליהם יחיו, היה היום המר שנתפס רבנו הגדול הטהור לב ועטרת הגולה, חכם עדיף מנביא, גאון ישראל וקדושו ואור העולם, כבוד קדושת שמו מפארים מרן הרב בן ציון ה"ש הי"ד נשבג"מ האדמו"ר והאבד"ק באבוב תע"א זכי"ע ועכ"י, מביתו של אחד מאנ"ש הנאמנים הרבני הירא וחרד מו"ה ר' אלי' אביגדור ברונער הי"ד בעש"ק אחר חצות בזמן קידוש ויקדש השם כשהיה חגור בלבוש הבדים בגדי לבן כדרכו בקודש, ופארי המגבעות הנקרא שטרימל חבוש בראשו, ופניו כלפיד אש בשלהבת קודש. ובעונ"ה לא הועילו שום בקשות של אנ"ש, תפסוהו ומסרוהו לבית הסוהר, ושוב הוסיפו בני עולה לענותו בגערה ביסורים קשים, שאי אפשר לתאר על הכתב, עד שהוליכו אותו אחר השבת, ביום ב', והיה אז ד' לחודש אב, למקום שהוכן מקודם לפורעניות, ביער מחוץ לעיר לבוב, ושם הורמה המצנפת והוסר העטרה, ונפלה עטרת ראשנו רה"ק הנזכר הי"ד שנעשה כמטרה לחץ וירו בו הרשעים שר"י, החצים עד שנשפך דמו ודם זרעותיו ביום אחד, ולא ידע איש את קבורתם עד היום הזה, ועוד לא שככה חמתם של האוקרינים שר"י עד ששפכו גם את דמם של שלשת חתניו לוקחי בנותיו של רה"ק הי"ד, וחמתם בערה בם עוד, עד שהשמידו כמה וכמה אלפים מישראל, ובתוכם צדיקים ואנשי מעשה, וכל זה נעשה בהחודש שבו נשרפו ונחרבו הב' בתי מקדש, ללמדך ששקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו [ר"ה י"ח ע"ב].

גם מספרים ממעשה פלא הנעשה שמה בזמן הזה, כי כאשר הרשעים שר"י פרצו למשכן כבודו של רה"ק, היה טמון שם במחבואו בהתיבה שבהקיר בנו "הבר חכים" הבחור הקדוש כמר משה אהרן הי"ד, והם הרשעים שר"י לא ידעו דרכיו, ורק תפסוהו את הראשון לציון הגדול שבבית רה"ק והטהור מאורן של ישראל הי"ד וכבר רצו לעזוב את הבית, אמנם לדאבוננו הרב כאשר שמע "הבר חכים" במחבואו שהרשעים האוקרינים שר"י תפסוהו את אביו הגדול והקדוש הי"ד להוליכו לאיזה מקומן לא נודע איה, פתח את פתח התיבה, כמהר צפור אַל פִּחַ ולא ידע כי בנפשו הוא, וקפץ לתוך חבל הרוצחים שר"י והרים את קולו כאבן מקיר תזעק, וצעק מר בלב יודע מרת נפשו, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו אני לא אניח בשום אופן את שבט הרשע, על גורל הצדיק כ"ק אבי מו"ר עטרת ראשי ותפארת ישראל, וכאשר תלך אלך גם אני, ובכן נפל הוא ג"כ ביחד עם כ"ק אביו רה"ק הי"ד בפח יוקשים רח"ל, ותהום כל העיר לבוב מגודל מס"נ של הבן צדיק הבן יקיר לו שהיתה נפשו של אותו צדיק רה"ק הי"ד קשורה בנפשו, של אותו הבן זקונים, התמיה מכל יהודי לבוב היתה, יען כי באם היה נשמר אז במחבואו בהתיבה שבקיר ונחבא אל הכלים שמה, בטח היה ניצל עכ"פ לפי שעה, ואפשר היה גם נגאל באלה, בעבור זה שרק על אותו יום המר חופשה ניתן מהנאצים לחבריהם האוקרינים הצוררים שר"י לעשות בהיהודים כרצונם רח"ל, ואפשר ע"ז כיוונו חז"ל במה שאמרו "גזירה עבידא דבטלה" [כתובות ג' ע"ב].

ואני במסתרים תבכה נפשי על זה הבחור הקדוש הנזכר הרב משה אהרן הי"ד שנקטף בדמי ימיו בגיל י"ט כאשר היה כבר מפורסם לגדול בתורה ובעל מחבר ספר בפלפול עצום ורב ובבקיאות נפלא, אשר פיו הקדוש יקבנה "נר למאה" מטעם שהראשי תיבות משמו מ"שה א"הרן ה"לברשטאם המה "מאה" והיה תמים במעשיו ומעורב בדעת עם הבריות, שפל

*) ניצולים אלו סיפרו כיצד אמר הרבי מבובוב הי"ד לפני הירצחו: "מדוע להיחבא? היתכן הדבר להסתתר בפני חבלי משיח?" ועוד סיפרו הם, שכאשר האנקראינים, המודרכים ע"י הגרמנים אסרו את הרבי מבובוב, ביקש הוא בקשה אחת, והיא, שיורשה לו ללבוש את בגדי השבת שלו, ובמלבושים אלו ובשטריימל צעד הרבי ליער ובאותם מלבושים הוציא את נשמתו בטהרה, והוא כבן 68 שנה.

ברך ורצוי לכל אחד, וחוץ מזה היה מנגן מצוין בקול ערב ונעים אשר לא נמצא הרבה כמוהו, ואביו אהבו אהבה רבה.

ראוי לציין שביום שהכניסו אביו רה"ק הי"ד בבריתו של א"א ע"ה קרא את שמו בישראל ע"ש דודיו זקניו קדושים אשר בארץ המה, שמו הראשון קרא ע"ש דודו זקנו הרבן של ישראל הצדיק וקדוש עליון כקש"ת מרן ר' משה האראוויץ זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק ראזוואדוב אשר אביו של רה"ק הי"ד הוא רבנו הגה"ק מרן מוהר"ש האדמו"ר הראשון מבאבוב זצללה"ה אמר עליו, אשר כל מי שרוצה לתאר לעצמו את הצורה של מלך ישראל, יבוא להסתכל בדמות דיוקנו של כ"ק דודי אחי אמי הקדוש והטהור הר"מ מראזוואדוב ואז יראה את הצורה של מלך ישראל, ואת שמו השני אהרן קרא אותו ע"ש דודו זקנו הצדיק הגה"ק המפורסם מרן ר' אהרן הלברשטאם זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק צאנז והקרייז, ואומר אני על רה"ק הי"ד ובנו הבחור הקדוש הרב משה אהרן הי"ד מה שכבר נאמר "הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו" מנשרים קלו ומאריות גברו לעשות רצון קונם, יזכרם אלקינו לטובה עם שאר צדיקי עולם.

ובזה מצאתי את עצמי כמחויב בדבר להזכיר גם את שמותיהם של השלשה חתניו לוקחי בנותיו של אותו צדיק רה"ק הי"ד שנמסרו ג"כ על קידוש השם באותו זמן ובאותו מקום הי"ד. שם האחד היה חתנו בעל בתו המושלמת הרבנית המשכלת מרת רבקה בילא תחי' הוא האברך הגדול בתורה ויר"ש זרע קודש מצבתו, כבוד מו"ה יחזקאל שרגא הלברשטאם הי"ד בנו הצעיר של כבוד הצדיק והקדוש כקש"ת מרן ר' יצחק ישעי' ה"ש הי"ד האדמו"ר והאבד"ק טשחויב ואח"כ תקע אהלו של תורה בעיר ואם בישראל ק"ק קראקא המעטירה, בנו של רב האי גאון הגאונים התנא אלקי ודמי לבר אלהין כבוד קדושת שמו מפארים רבנו הקדוש מרן ר' חיים הלברשטאם זצללה"ה האדמו"ר הגדול והאבד"ק צאנז והגליל בעהמ"ח ספרי קודש "דברי חיים" זכי"ע ועכ"י, ומצד אמו הצדקנית הרבנית כל כבודה בת מלך מרת אסתר ז"ל היה ג"כ נכד קדושים, שהיא היתה בתו של רבן של ישראל הגה"ק המפורסם מרן כקש"ת ר' יעקב צבי זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק פַּאריסוב אשר היה בן בנו של הקדוש ישראל המפורסם מאד הגאון האלקי מרן רבנו ר' יעקב יצחק היהודי הקדוש מפרשיסחה זצללה"ה זכי"ע ועכ"י.

השני היה חתנו בעל בתו אשת חיל עטרת בעלה, הרבנית הנכבדה מרת נחמה גאלדא תחי' הוא האברך החשוב והנפלא ש"ב הרב הגדול בתורה אשר יראת השם היה חופף עליו כל היום לרבות הלילות והכל מודים אשר חכמת אדם תאיר פניו, בפנים מאירות כספירים, כבוד מו"ה משה הי"ד ראש ישיבת באבוב בקראקא בן הגביר לאחיו והמופלג בתורה וגם ציר הסיים הפולני מו"ה שרגא פיבוש הי"ד ממשפחת אפרתית "סטעמפעל", ומצד אמו הצנועה והנכבדה היה נכד זקננו הגאון המפורסם לבעל גילוי אליהו זכור לטוב שהי' ראש ישיבת רבנו אור העולם הגה"ק הרבי ר' שמעלקא האדמו"ר והאבד"ק ניקלשפורג זצללה"ה ואח"כ האדמו"ר והאבד"ק קרשאנוב כקש"ת מרן ר' שלמה חריף המכונה באכנר זצללה"ה, זכי"ע ועכ"י.

השלישי בקודש היה חתנו בעל בתו המצוינת והללוה בשערים מעשיה הרבנית הנכבדה מרת ברכה תחי' ה"ה האברך הרב הגדול בתורה ויראת השם טהורה, אשר במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, כבוד מו"ה שלמה ראבין הי"ד שנקרא ע"ש רבנו הראשון האדמו"ר הקדוש רבנו ר' שלמה ה"ש מבאבוב זצללה"ה, בן הה"צ בוצ"ק חו"פ הרב צבי הירש ראבין זצ"ל בן בתו של אותו צדיק אמת השר התורה ושר בית הזוהר כקש"מ מרן ר' חיים ה"ש זצללה"ה בעהמ"ח ספרי קודש ד"ח.

אמנם כן אשר בזה לא נשלם עוד הסאה של הצרות מרה"ק הי"ד בלבוב מהנאצים והאוקרינים שר"י ורק תכפו הצרות גם ממקום

אחר מהשותפים של אלה העמלקים שר"י, והם הבאלשוויקעס מרוסיא שר"י הנשלח מלבוב לגלות הסיביר ועבדו בו בפרך בזה הבן רה"ק הי"ד אשר לא ניסה כף רגלו להצג על הארץ הוא בנו החביב עליו כגופו האברך הרב הגדול מעוז ומגדול ואוצר כל כלי חמדה, כבוד שמו מו"ה חיים יהושע הלברשטאם הי"ד, וחוץ מזה שסבל שם ענוים קשים בסיביר שאין לשער ואין להעלות על הכתב, עוד באו הרשעים בעלילה עליו והשליכוהו לבור בבית הכלא· בעבור ברוך שאמר בעת עריכת הסדר בחג הפסח "לשנה הבאה בירושלים" עד שמגודל היסורים והענוים קשים שנעשה לו בבית הכלא יצאה נשמתו הטהורה שמה הי"ד, להאברך הקדוש הזה קרא את שמו אביו הגדול רה"ק מבאבוב הי"ד בנוכחותי, את שמו הראשון "חיים" על שם זקן אביו המאור הגולה אשר כל בית ישראל נשען עליו כקש"מ מרן רבנו "חיים" ה"ש בעהמ"ח ספרי קודש "דברי חיים" מצאנז זצללה"ה ואת שמו השני קרא אותו "יהושע" ע"ש זקנו אבי אמו המלומדת ונהצדקנית המפורסמת הרבנית מרת רבקה הענא זצ"ל ה"ה הקדוש עליון והמקובל אלקי הנורא כקש"ת מרן ר' יהושע ראזענפעלד זצללה"ה האבד"ק קאמינקא סטרימאלאווא והאדמו"ר משם, בן ומ"מ של רב האי גאון הגאונים וקודש הקדשים התנא האלקי מרן ר' שלום ר"פ האבד"ק יאריטשוב וקאמינקא זצללה"ה·

אכן לצערנו הרב, עוד לא נאמר די לצרותיהם של המשפחה הקדושה מבאבוב כי במקום המוכן לפורעניות בעת השואה נחטפו לכלותם מהר, כלתו של רה"ק ושני ילדי עמה, היא אשת בנו הגדול הממלא מקומו שליט"א והיא הרבנית הצדקנית אשת חיל מרת בלומא רחל, וב' ילדיהם הי"ד שהיתה בת אחותו היחידה של רבנו הגדול והקדוש הי"ד היא הרבנית מנשים באוהל תבורך אשר עלי' רמז החכם מכל אדם "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה", החכמנית והצדקנית מרת חיה המכונה חייטשה הי"ד אשר גם היא נקראת מאביה הגה"ק רשכבה"ג רבנו הראשון כקש"ת מרן ר' שלמה ה"ש האדמו"ר מבאבוב זצלה"ה על שם סגולה כמו אחי' הגדול רה"ק הי"ד, והיתה אשת הגה"צ הנודע בוצ"ק חו"פ עה"י פ"ה פאר מקדושים כקש"ת הרב ר' חיים יעקב טייטלבוים זצללה"ה האבד"ק טשענסקאוויץ ולימאנוב בן האדמו"ר הגה"ק פה מפיק מרגליות מופת הדור כקש"ת מרן ר' משה יוסף טייטלבוים זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק זבאראוו סטראפקוב ואח"כ ממלא מקום זקן אביו רבן של ישראל בעהמ"ח ספרי קודש ישמח משה והשיב משה ותפלה למשה האבד"ק שינאווא ואח"כ האדמו"ר בק"ק אוהעל ושם נתפרסם שמו הקדוש בכל העולם ואיתמחי גברא ואיתמחי קמיע זצלל"ה, הילד האחד שנקטף עם אמו הנזכרת הוא הנפלא והמצוין כמר מרדכי דוד הי"ד שנקרא ע"י זקנו הסבא קדישא רה"ק הי"ד ע"ש האב הזקן הגה"ק והנורא מרן ר' מרדכי דוד אונגאר מדאמבראווא זצללה"ה, ביחד עם אחותו הילדה הברוכה הענטשא הי"ד·

ועכשיו אחר כל הרפתקאות דעדו עלינו, שנוטל כבוד מבית חיינו זה רבנו הקדוש הי"ד וצאצאיו וצאצאי צאצאיו הי"ד אין לנו אלא להצדיק את "הדינא קשיא" ואען ואומר אני הגבר ראה עני בשבט עברתו, והצור תמים פעלו, כאשר רק מהשי"ת מצעדי גבר כוננו ואין בכח שום אדם בעולם להטות משפט גבר, ואפילו אם יתגבר כארי, ומבשרי אחזה, כי אין בכל העולם מבלעדי שנכנס בעובי הקורה בכל האמצעים דאפשר ודלא אפשר, להציל את כ"ק רה"ק אור העולם הי"ד וכל משפחתו מרדת שחת, וגם אין איש או אדמו"ר בכל העולם שנעשה בעבור הצלתו כמו שנעשה בעבור עטרת ראשנו ורשכבה"ג רבנו הקדוש מבאבוב הי"ד כאשר אספר להלן ואפס גזירה היתה מלפניו יתברך שמו והכל עלתה בתוהו ונכזבה תוחלתי לצערי הגדול, ואם אמרתי אספרה כמו··· הנה דור בניך בגדתי··· ואחשבה לדעת זאת מה שאירע לרח"ק וחלק ממשפחתו הקדושה הי"ד

קעד ארזי לזכר עולם יהיה צדיק לבנון

שלום אליעזר הלברשטאם
בהרה"ס מצאנז זצלה"ה
חונה פק"ק ראצפערטא יע"א.

מעת אשר עזבו את ביתם ה„בית ועד לחכמים" בבאבוב והלכו בגולה, עמל הוא בעיני... עד אבוא אל מקדשי אל אמונה ואין עול, אבינה לאחריתם... ומיום שנתודע לי באמריקה אשר רה"ק הי"ד ומשפחתו הלכו בגולה, לא נחתי ולא שקטתי עד שהרעשתי את העולם וביחוד אנ"ש חסידי ומעריצי באבוב, לחפש אמצעים כדי להחיותם ברעב, בכל מקום שהם ובפרט בלבוב, וגם חשבתי מחשבות רבות בלבי באיזה אופן להציל ממות נפשם, ונסו יגון ואנחה.

נתבקשתי מחותן המלך הגה"צ מהרש"א לפעול להצלת רבינו הקדוש הי"ד. (והרי העתק המכתב שבעמוד הקודם).

ב"ה ג' ואתה תחזה מכל העם.

ידידי היקר החסיד הנכבד לעמו מו"ה אלימלך אלעזר נ"י אתם ידעתם את נפש חתני הרב הצדיק מבאבאוו שיחי' והוא עם בניו בלעמבערג ובני ביתו כולם עם ר' יחזקאל דוד נ"י בקראקא והם כולם בצרה גדולה. מה לי להאריך ולספר הלא אתם תדעו יותר בשם והיום קבלתי מכתב מנכדתו רבקה תחי' מכתב מרירות תסמר שערות כל נפש כל חי, ע"כ למע"ה האספו בשם הלא יש בשם חסידי באבאוו בלעה"ר למאות ולאלפים ועשו כל מה שביכלתכם אצל חשובים בשם וד"ל במסירת נפש ובזריזות יתירה להוציאם משם מדינה של גהינם כי הוא ממש בנפשם — הוא סכנת נפשות — הרחמנות עד לב השמים, האספו כולכם ועוצו עצה ותחבולה להביאם למדינתכם או לארה"ק אבל לא בעצלות כי כל רגע ורגע יחשב לשנה וד"ל ואקוה שיעשה זאת מיד למעני ולמען רבו שליט"א מבאבאוו וד"ל.

א"ד ידידו הדוש"ת המצפה לבשו"ט ולתשובה מיד מכל וכל כדי להחיות את נפשי בזה וא"ש כ"ד ידידו

הק' שלום אליעזר הלברשטאם

בהרה"ג מצאנז זצלה"ה

השי"ת ירחם במהרה עם הג"צ בי"מ.

ואז בקול רעש גדול בדברים שיצאו מהלב קרוע ומורתח, נכנסו ללבם של כמה נדיבים מאנ"ש החסידים והמעריצים של רה"ק מבאבוב הי"ד, ומה גם להנגידים הנדבנים ה"ר חיים שמעון ליפשיץ ע"ה וה"ר מאיר פלאקס ע"ה ובפרט הגביר ר' מאיר המכונה מאקס ווייגבוים ע"ה וגם לרבות חבריו מהביהכ"נ הנקרא „דזשאיש צענטר" במערב העיר ניו־יורק רחוב 86 וגם הכהן שדעתו יפה שהיה עוד מותיקי חסידי באבוב, הגדול בתורה והגביר ר' גוטמן גוטווירטה ע"ה והאשה הנדיבה מרת גוטשה בלאה אשת הנגיד מתלמידי רה"ק הזקן מוהר"ש זצללה"ה בווישניצה מו"ה יצחק בלאה ע"ה הם ובניהם הנגיד ורב פעלים מו"ה ישראל בלאה שליט"א ועוד כהנה וכהנה אשר רבים הם ואי אפשר לפורטם, עלתה בידי לשלוח כמה וכמה אלפים דולר בדרך נסתר ללבוב על המחיה ועל הכלכלה לבית רה"ק הי"ד ות"ל אשר עוד היום נמצאים אצלי קבלות ע"ז, וביחוד עשיתי צילומים מהקבלות שכתבם הבחור הקדוש ר' משה אהרן הי"ד לחברו תלמיד מובהק של הישיבה הקדושה „עץ חיים" מבאבוב המו"מ הנגיד והחסיד מו"ה שמואל ראזענגארטען שליט"א מטאראנטא קנדא וכעת משכנו בעיר ברוקלין וכאן נמצא בספרי „ארזי לבנון" אשר אני נותן לפניכם היום הצילום של הגלויות הנ"ל ושם נאמר הרבה תודות שנותן לי הבן יקיר בשם אביו רה"ק הי"ד בעד התמיכה שאני תומך אותם וברכני גם אני.

אחר הדברים האלה קבלתי פתאום מכתבים דחופים וגם כמה מברקים מלבוב לשלוח להם תומ"י בלי איחור „ווייזעס" כדי לאפשר להם לבוא לארצות הברית, אבל לדאבוני הרב, הם לא ידעו דרכי, ולא הבינו שזה דבר שאי אפשר וכמעט מן הנמנע לפי חוק „הקוואטא" בחוק ולא יעבור שום איש או אשה לארצות הברית אפילו אם יש לו כתוב וחתום „אפפי" דייוויט" מגביר היותר גדול באמעריקא באם המדינה אשר נולד שאבה כבר את הסכום שנקבעה לה ברשות מדינת אמעריקא הצפונית לבוא שנה בשנה. אבל כאשר רה"ק הי"ד ומשפחתו המה ילידי פולין שמתחילה היה להם מספר קטן ב„הקוואטא" ולצערי הגדול

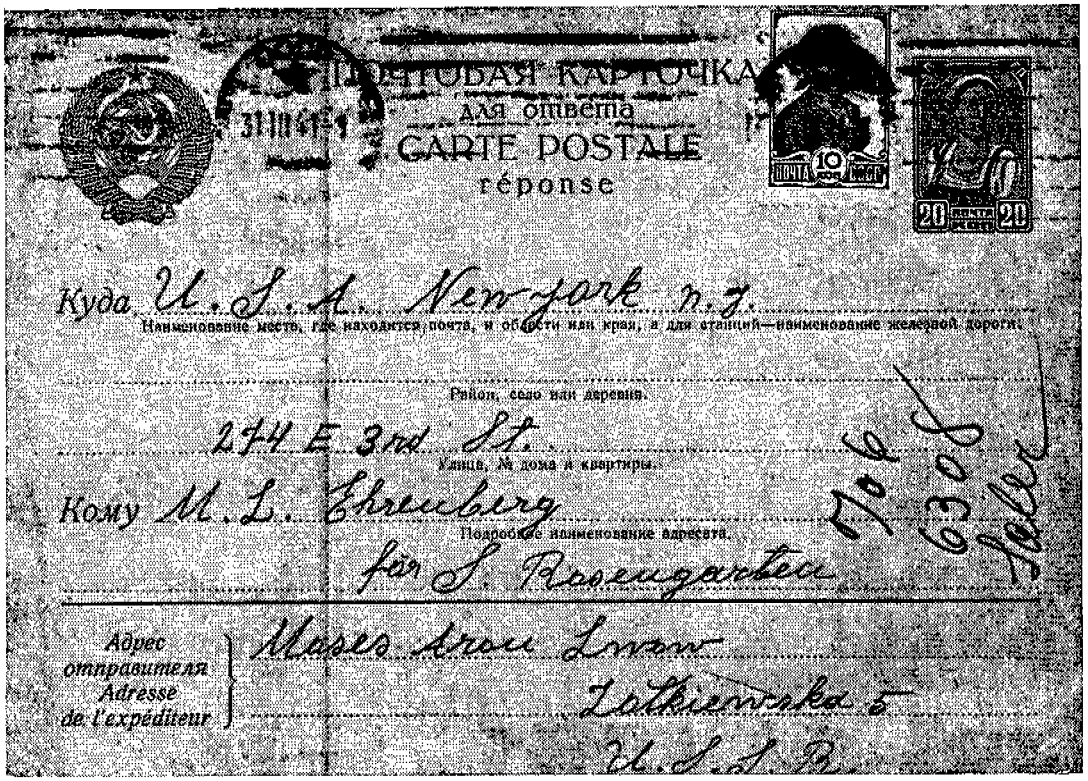
ПЛАТНАЯ КАРТОЧКА
для ответа
CARTE POSTALE
réponse

Куда U. S. A. New-York n. y.
Наименование места, где находится почта, и области или края, а для станций—наименование железной дороги.

Район, село или деревня.

274 E 3rd St.
Улица, № дома и квартиры.

Кому M. L. Ehrenberg
Подробное наименование адресата.

for S. Rosenzweig

Адрес отправителя / Adresse de l'expéditeur

Museo Arqu. Lwow
Zatkiewicza 5
U. S. A. P.

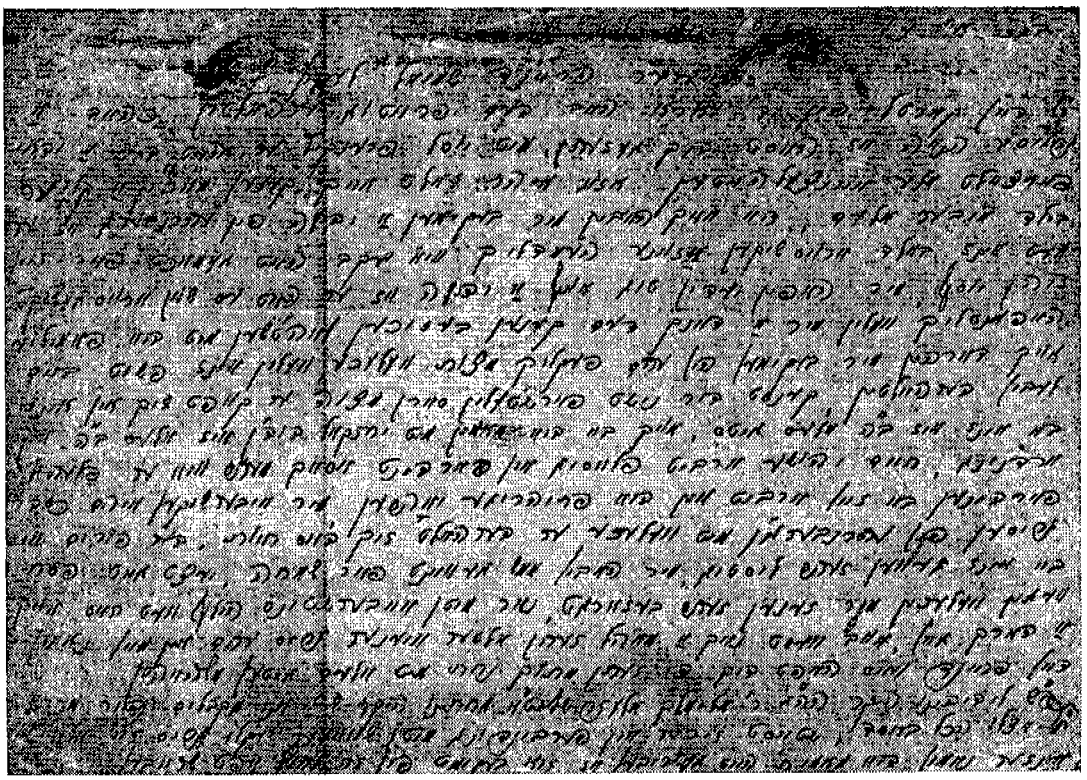

אשר באותו זמן נשאבה אפילו המספר קטן, אשר ע"כ ירט זה הדרך לנגדי, ואמנם כן היה בחוק "הקוואטא" עוד יוצא מן הכלל, וזה אשר כל רב שיש לו מכתב קבלה מאיזה ביהכנ"ס מארצות הברית, יש לו רשות לכנוס לארצות הברית מחוץ של מספר "הקוואטא" מאותה מדינה, ובלי תפונה חשבו בלבוב בזה הדרך ילכו בה, היינו לשלוח להם מכתבים בכתבי רבנות כאלה, מכמה בתי כנסיות, לאפשר להם לבוא תיכף בלי עיכוב לארצות הברית מחוץ למספר הקרוואטא".

אבל זאת נעלם מהם שאין זה דרך קצרה, ואדרבה דרך רחוקה היא, יען שאפילו עם השתדלויות רבות יעלה בידי לשלוח להם מכתבים מכמה בתי כנסיות, מי יודע כמה זמן יתעכב הדבר עד שישיגו ה"וויזעס" ויגיעו למלכות אמעריקא, בעבור זה כי הסדר הרגיל היה שכאשר הגישו את המכתב קבלה מהביהכ"נ, ליד איזה קונסול אמריקאי בכל מקום שהוא, לקח הקאנסול את הכתב ושלחו בחזרה לאמעריקא לעשות חקירה ודרישה, ראשית אם הכתב איננו מזויף, ושנית אם יש יכולת להבית הכנסת להחזיק באמת את הרב הנדרש עם כל ב"ב ועל כולם שאלו מדוע לא מקבלים להם רב מאמעריקא רק רוצים דוקא ברב מחוץ למדינה ורק בעת שהיו שבעי רצון במשרד החוץ היינו סטייט דעפארטמענט בוואשינגטאן מהתשובות כי אז ניתן פקודה להקאנסול האמריקאי ליתן הוויזע. אכן זה הסדר נתעכב הרבה פעמים זמן רב עד שלכל הפחות שנה תמימה, ולפעמים נתעכב עד שנתיים ימים, ובכאן היו אצים לאמור כלו מעשיך דבר יום ביומו ובחפזון, וכל הקודם זכה להוציא ממסגר אסיר ולהציל ממות נפשם, ומצאתי את עצמי אז כגבר אין איל וכגוי אובד עצות השם ישמרנו.

אולם מגודל אהבתי לכ"ק מורי ורבי המובהק האספקלריא המאירה מבאבוב הי"ד לא הגעתי לידי יאוש שלא מדעת ואפילו בעת שנותרתי אני לבדי, לחפש את הדרך נלכה בה כדי למלאות את משאלותם של רה"ק ומשפחתו לטובה, שישיגו מהר הרשיון כניסה לארצות הברית, ועלה ברעיוני אשר באין ברירה אנסה גם אני לילך בהדרך אשר דרכו בה חסידי האדמו"ר הקדוש מוהרי"י מליובאוויטש זצלה"ה שנכנס לארצות הברית עם כב"ב הע"י בלי שום "אפפידייוויט" אפילו מאיזה ביהכ"נ. וכאשר שמעתי כך עוד אחזה להשתדל גם בעד רה"ק הי"ד להשיג רשיון עבורו ועבור כל הגלוים אליו לכנוס לארצות הברית מחוץ ל"קוואטא" כאשר נעשה כבר לליבאוויטש, ועם אפילו הרבה שחקו עלי, ואמרו "אין מביאין ראיה מן המתיר" (מגילה) ועוד וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה? (גיטין י"ט ע"א) אבל אני עשיתי את שלי ודרשתי ק"ו של גביהה בן פסיסא (סנהדרין צ"א ע"א) שהשיב להאי מינא "דלא הוו הוו, דהוו לא כש"כ", וב"ה עלתה בידי בסיעתם של חסידי ליבאוויטש יזרח נרם ובראשם העו"ד מר שמואל או סעם קרעמער נ"י אשר מסר לי הסימנים הנצרכים, לעשות ניירות כמו שהם עשאו והצליחו וגם אני הראיתי לדעת שיש לרה"ק מבאבוב הי"ד ג"כ לשכה תמידית בארצות הברית דאמעריקא מזה כמה שנים, וכבר נשלח מהכא להתם ערך חמישים אלף דולר וגם היה לו ישיבה מרכזית בבאבוב עם קרוב ששים סניפים של יותר מאלף תלמידים, אשר ע"כ מגיע לו הזכות של ראש "הירארכי" הידועה, שיש לו רשות לכנוס לארצות הברית בלי שום "וויזא" מקאנסולאט כאשר לשלטון הנוצרית ושאר דתות, עם כב"ב וחבריא דיליה, ואני בתומי הלכתי ועבדתי בכל כחי עבודה תמה בלי ליאות במשרד החוץ הנקרא "סטייט" דפארטמענט" בוואשינגטון בסיעת ידידים עו"ד כמו העו"ד ראבינאוויטש נ"י משיבויגען הסמוך למילאווקא וויס. וגם עו"ד הנגיד המופלג מו"ה דובער הכהן קעניגסבערג נ"י בן הנגיד החסיד מאנ"ש באבוב מו"ה ישראל הכהן ק"ב ע"ה שהיה כל ימיו גזבר הכולל "חבת ירושלים" באמעריקא עם עוזרם העו"ד האשה מרת חוה אדערמאן תחי' בת אחד מחסידי באבוב ר' אייזיק ראטה ע"ה אחי ר' צבי ראטה ע"ה שהיה כמה שנים גובה עבור הישיבה הקדושה "עץ חיים" מבאבוב בארצות חברית.

והמה העורכי דין ביחד עם כותב הטורים האלה ידעו לרצות את השרים המושלים במשרד החוץ בוואשינגטאן בנוגע לדברים האלה, וגם דפקתי אני וידידי הנאמן זקן זה שקנה חכמה ד"ר יונה סימאן נ"י על דלתות של כמה סנוטרים מצוינים בוואשינגטאן ותלי"ת שמצאנו חן בעיניהם עד שהדת נתנה בוואשינגטאן הבירה, אשר רבינו הקדוש מבאבוב הי"ד יש לו הזכות של ראש "הירארכי" ובחמלת השם עלינו עלה בידינו לפעול אשר במשרד החוץ הנקרא „סטייט דפארטמענט" נתנו פקודה להקאנסול האמעריקאי הצפונית במוסקובה (כאשר לדאבוננו לא היה אז קאנסול מארצות הברית בלבוב) אשר הרב והר"מ מבאבוב יש לו הזכות מראש „הירארכי" וכאשר יופיע בכבודו ובעצמו להקאנסול האמעריקאי ינתן לו ולכול הנלוים עמו בצירוף המנהל של „האירארכי" דודו של רה"ק הי"ד הה"ק ר' ישעי' ה"ש האדמו"ר מטשחוב הי"ד וגם לרבות ב"ב וכל המשמשים כמה שיהיו רשות לכנוס לארצות הברית דאמעריקא הצפונית, אבל חבל חבל אשר לגודל צערינו לא נתנו הבאלשוויקים שר"י לשום אדם לצאת מלבוב החוצה, אשר ע"כ סגר עליהם המדובר ללכת למאסקווא לקבל הרשיון שהיה מן המוכן לפניהם בהקאנסולאט של אמעריקא הצפונית לדרוך על אדמתם.

ובכן השגתי שוב כמה מברקים מלבוב בפנים חדשות בעצה חדשה ואחרת והיינו לשלוח להם תעודות מסעי „פעסעער" מאיזה מדינה ממדינות אמעריקא הדרומית וכאשר אך יהיה בידם „הפעסעער" מאמעריקא הדרומית ישיגו הרשות מהמשטרה הנקרא נ.ק.ו.ד. לצאת מחוץ לעיר לבוב כרצונם הטוב, ובזה ויסעו ויחנו במאסקווא, ובשם יקבלו הזכות של ראש „הירארכי" חתום בגושפנקא של הקאנסול מארצות הברית ברשות לכנוס לארצם, כאשר הדת נתנה כבר בוואשינגטאן הבירה כנ"ל, ואין חכם כבר נסיון אשר כבר נעשה מעשה שעזב את העיר בעבור זה שהיה להאיש „עתי" „פאס" מאמעריקא הדרומית, וזה הוא אביו של אותו האיש שנרשם לי במברק של „שלמה פריידעלעס" מלבוב לדבר אתו בזה הענין אשר הוא הוא בכח להזמין את „הפעסעער" מאמעריקא הדרומית כאשר כבר הזמין לאביו ועלה והצליח, אני בתומי הלכתי בזריזות למקום הרשע שנרשם לי בהמברק מלבוב וזה הוא בשכונת „איסט בראנקס" במזרח העיר ניו־יורק, וכאשר רק התחלתי לדבר אליו כבר ידע את אשר אני מבקש כי בטח אביו הודיע לו כל זאת מקודם והבינהו שיש כאן מקום לגבות כי אין צבור עני' ובכן יעשה הטובה ויקח על עצמו להיות סרסור בדבר הזה וישתדל להשיג את „הפעסעער" מאמעריקא הדרומית וכבר יצא השער בשמונה מאות דולר בעד כל „פאסס" ... ומובן מעצמו אשר שקר העד ומתחלה בעלילה בא ליקר את השער בדמים תרתי משמע כדי למלאות הקופסאות שלהם, ודרש בעד טרחתו... פי שנים מאשר הוא שילם בעד „הפאס" של אביו המפקיע שערים...

אמנם לצערי הרב לא נמצא אז בקופה של „ועד הצלת באבוב" סכום עצום כזה לשלם בעד תשע „פיספער" ובכללם פאס" בעד האדמו"ר הקדוש מטשחוב הי"ד כאשר ביקש מידי המפקיע שערים הנ"ל בעבור זה שכל הכסף שנאסף בהתעמולה שעשיתי להחיות עם רב בלבוב שלחתי בזה אחר זה ללבוב על המחיה ועל הכלכלה של בית רבה"ק הי"ד, ובאין ברירה אחרת שלחתי מברק ללבוב, אשר מוכן אנכי לשלוח תומ"י בלי עכוב „פאסס" אחד עבור יחיד ומיוחד רה"ק הי"ד בעבור זה שהוא הקדוש המפורסם הוא יותר בסכנה מכולם, ואח"כ כשירחיב השם את גבולנו בתעמולה חדשה, הנני מוכן ומזומן לשלוח „פעסעער" בעד כל המשפחה הקדושה, וע"ז קבלתי תשובה במברק מלבוב בזה הלשון „אבי ממאן מליסע יחידי בלא בנים" רק לשלוח מיד תעודות מסעי מאמעריקא הדרומית לכל המשפחה ומובן מעצמו אשר גם המחותן של רה"ק הה"ק הי"ד בכלל כל המשפחה.

כמובן הייתי אז כמתעתע ונאחז במבוכה גדולה, בשביל שלא היה בידי אז לפורטה את הסכום העצום שנדרש ממני בעד כל „הפעסעער"

ביחד, ואני אנה אני בא להציל את רה"ק הי"ד מהסכנה היותר גדולה המרחפת ביותר עליו? ולפיכך באתי לידי מסקנא לנסות להשיג המזומנים בדרך קצרה אם כי ארוכה ואליו בקשתי למר ווייגבוים ע"ה שיבטיח למי שילוה איזה סכום לתכלית השגת "הפעסעער" שהוא ישלם אחר איזה זמן מכיסו וכאשר הוא ראה את עניי ואת יגיע כפי, מצאתי חן בעיניו עד שהסכים להיות ערב בהלואה לצורך "הפעסעער" בשעה הי"ב, אכן לצערי הרב שומע לא היה ובשום אופן לא היה ביכלתי לפדות את "הפעסעער" מאמעריקא הדרומית, לעת כזאת אשר היה עוד באפשרי לצאת החוצה מלבוב בתעודות מסעי כאלה, עד שהתחלתי בתעמולה חדשה לאסוף נדבות בעיר ניו יורק, אמנם אלה האנשים שגם שנאתם וגם קנאתם לא נאבדו מהם המה הבעלי לשון הרע אשר עליהם נאמר מות וחיים ביד הלשון שהתנגדו בהבלי שוא מלשלוח "הפעסעער" ללבוב באמתלאות שונות, ומה גם באומרם אשר זה הוא רק ספק אם "הפעסעער" מסוגלים להוציא ממסגר אסיר, ואין ספק מוציא מידי ודאי להטיל עול על אנ"ש ונדיבים להוציא מהם והמונם קרוב לשמונת אלפים דולר בעד פעסעער" ששוים רק לצור עפ"י צלוחיתו ואין להביא ראיה מאותו איש, אביו של הדורש דמים שדן דיננו והוא כבר יצא מלבוב ברשות ממשלת זדון וא"כ אין חכם כבר נסיון בזה האופן, אבל אמרו שכבר אמרו חז"ל "אין מקיפין בבועה" ואף גם זאת שלא שמרו פיהם ולשונם מדבר מרמה שאין האשם תלוי רק בי, כי אני הדל רק לעצמי הנני דורש אשר מי יודע איזה סכום אני ארויח בזה? ובעבור זה אינם מחויבים להעשיר אותי, וליקח חלק וחבל בקנית "הפעסעער" מאמעריקא הדרומית, וממילא כשהפטירו בשפה שפתי חלקות וינוע בראשם גם לאחרים, הכל מודים להם ובזה מנעו גם האחרים מלעשות מצוה, כאשר ידועה דברי התוספות (כתובות י"ח ע"ב) ומובא בש"ך חו"מ סימן פ"ב סי"ק י"ט, דאע"ג דאין אומרים מיגו "בשנים" מטעם דקשה לומר דשני בנ"א יכונו לומר דבר אחד, אפילו הכי במיגו "דאי בעי שתיק" איכא למימר ששניהם יכוונו לשתוק ולא לומר כלום, וכש"כ כאן לשתוק מלפזר ממון הכל אוחזים "בשתיקה" כדי שלא להניח מעותיו על קרן הצבי, ובזה שב ואל תעשה עדיף.

ובעבור זה הוכרחתי ליקח מקלי ותרמילי בידי, באלה מסעי ברוחב ארצות הברית וקנדא, במקום שאין מכירין את הבעלי לשון הרע, ולעשות שמה התעמולה בעד הכסף שהוצרכתי לשלם לידי המפקיע שערים, אב ובנו שראו החידוש, להוציא מקופת הצדקה הון רב כזה ובעזרת השי"ת חפץ השם בידי הצליח אחר שעשיתי תעמולה גדולה בעיר שיקאגא ומה גם בביהכנ"ס אנשי גאליציא בסיעת איש החסד מר שניידער ושותפו מר ראטענבערג הנדיבים הידועים, עלתה בידי לפדות "הפעסעער" בממון רב שיצאתי משם, ונשלחו "הפעסעער" ממדינת קאסטאריקא" מדינה באמעריקא הדרומית ישר ללבוב מהקאנסול בפארטוגאל, ונמצאים עוד בידי כל ההעתקות של הפעסעער" וגם נמצא בידי כעת, הקבלה מלבוב שהשיגו את כל הפעסער כרצונם הטוב.

ואולם העכבה מלשלוח "הפעסעער" בעתם ובזמנם בטרם נסיעתי על רחבי המדינה לא היתה לטובה, ואת אשר יגורתי שכאשר לא נעשה בזריזות רב בעוד מועד מי יודע אם לעת כזאת יגיעו למלכות באבוב, בא, ולגודל צערי הרב, כך היה כאשר היה בזמן חורבן בית המקדש תובב"א שאדאזיל איזדבין. ואין יוצא ואין בא אפילו עם "הפעסעער" מדרום אמעריקא והעיר לבוב סגור ומסוגר יען שהשותפים הרשעים הנאצים והבאלשוויקים שהיו מקודם אוהבים ונעשו שונאים גמורים וכבר בחשאי ערכו מלחמה זה כנגד זה, וכדי בזיון וקצף על שנכזבה תוחלתי, ואפס זאת נחמתי בעניי שאין האשם תלוי בי על שלא ניצל רה"ק מאור הגולה הי"ד מידי הרוצחים הרשעים שר"י משום שלא חסרתי דבר ששאלו ממני מלבוב כהוגן או שלא כהוגן שלא לעשותו בעבודה תמה במס"נ אשר לא נעשה כזה לשום אדמו"ר בעולם וחבל על דאבדין ולא משתכחין הי"ד והקולר תלוי על

צוארם של מי שעכבו לעשות מצוה בזמנו כאשר אותי יום ויום ידרשון מלבוב לשלוח להם מהר בחפזון את „הפעסטער" מאמעריקא הדרומית ולבל לאחר לשלחם כי בכל יום הסכנה מרחפת עליהם וכאן סוף מעשה במחשבה תחלה, והשם הטוב יכפר.

ואולם כי לא מחשבותם של הרשעים הארורים הנאצים והאוקריינער שר"י וימח שמם וזכרם, מחשבות של הרחום וחנון ב"ה וב"ש אשר הוא יתברך אף בברוגז רחם זכור יזכור, כי אלה הרשעים למיניהם שר"י חשבו במעשיהם הרעים ח"ו להשמיד ולהרג ולאבד את כל היהודים, מנער ועד זקן ביחד עם הטף ונשים עד שח"ו לא ישאר שום זכר למו רח"ל, אבל אבינו אב הרחמן ברוב רחמיו וחסדיו, הפר מחשבות ערומים שר"י ולא הניח להם להפיק זממם הרע, ועם כי גדול כים שברנו מי ירפא לנו, אעפי"כ להכעיס כל הרשעים ושונאי ישראל בכל מקום שהם השאירו ב"ה השלשה חתניו לוקחי בנותיו וכלתו ובנו הנחמד של רח"ק הי"ד, זרעא חיא וקימא אשר בעזר השי"ת לא יפסוק ולא יבטול מפתגמי אוריתא ולשם ולתפארת, השם עליהם יחיו.

מחתנו הרב ר' יחזקאל ה"ש הי"ד נשארו בחיים עם אמם הרבנית הנכבדה תחי' בן ובת, שם הבת הגברת הנכבדה מרת אסתר תחי' ושם הבן האברך הנכבד מו"ה יעקב צבי ה"ש שליט"א ושניהם נמצאים כעת באמעריקא.

וגם מן חתנו הרב ר' משה'לי הי"ד נשארו ג"כ בן ובת בחיים, הבן הוא האברך הגדול בתורה ורב פעלים החסיד מו"ה שמואל יהודה סטעמפעל שליט"א אשר ביום שהכניסו אותו אבותיו בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום בעיר קראקא בנוכחותו של הסבא קדישא היה קורא אותו הסבא הבעל רוח הקודש על שם של אבי המלך ישראל הגה"ק ר' שאול וואהל זצללה"ה, ה"ה הגה"ק רבנו ר' שמואל יהודה מינץ בעל הי"ב דרשות של מוהר"י מינץ זצללה"ה האבד"ק וויניציאה באיטליה בן הגה"ק המהר"ם פאדובה חברו של הרמ"א זצללה"ה כאשר אמר אז רה"ק הי"ד שנראה לו (בטח ברוה"ק) אשר אחר כמה דורות (אינני זוכר כמה) ראוי לקרות

תמונת חדב"נ הרה"ג הצדיק
רבי משה סטמפל הי"ד

כת"י של החדב"נ
הרה"ג ר"מ סטמפל ז"ל

שם הילד נ״י בן בתו ע״ש זקנו זה מכמה דורות בשם ״שמואל יהודה״ שהיה אז לפלא שפסח רה״ק הי״ד על שמות א״ז הקרובים ורק מרחוק

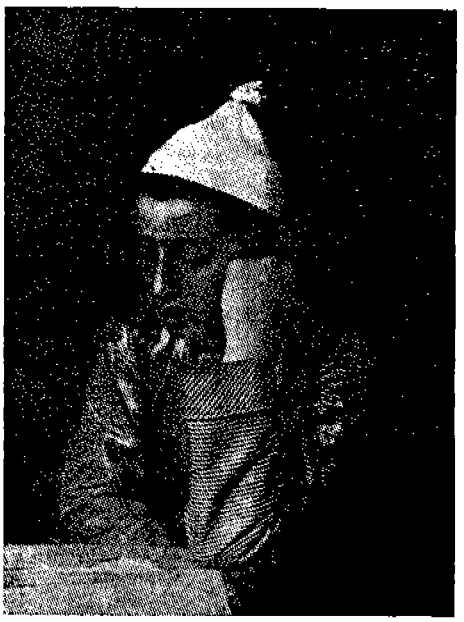

תמונת הרה״ג ר׳ נפתלי צבי ה״ב שליט״א
בעת בואו לירושלים מהגולה הדויה

השם נראה לו לקרות את שם הילד ע״ש אביו זקנו בעל הי״ב דרשות למוהר״י מינץ זצללה״ה· ושם הבת משה, כשושנה בין החוחים, וככוכב המזהיר הגברת רוזה (שושנה) שטערן תחי׳, שנמצאים כעת עם אמם בלאנדאן הבירה·

ומן חתנו הרב ר׳ שלמה׳לי רובין הי״ד נשאר עם אמו תחי׳ בחיים רק בן יחיד ומיוחד, הוא האברך הנפלא ת״ח ויר״ש אשר הולך תמים ופועל צדק, ודובר אמת בלבבו כאשר פיו ולבו שוים, מו״ה צבי הירש׳לי רובין שליט״א הנקרא ע״ש אבי אביו האדמו״ר ממישלעניץ זצ״ל, והוא כעת בניו יורק, ואשר הצד השוה שבהם שכולם עזרו חיל ב״ה להעמיד דורות ישרים יבורך, וכל רואיהם יכירו כי הם זרע ברך השם עמו״ש·

וגם זאת אשר מכלתו של רה״ק הי״ד הצדקנית מרת בלימא רחל הי״ד נשאר ג״כ בן יקיר הנותן אמרי שפר האי אוצר בלום האברך הגדול בתורה, ומלא ביראת שמים, אשר במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, וסבו הסבא קדישא רה״ק הי״ד קרא את שמו נפתלי צבי שליט״א ע״ש ראש המשפחה הקדושה אביר הרועים הרשכבה״ג ומאור הגולה הגה״ק כקש״ת מרן רבנו נפתלי צבי האראוויץ זצללה״ה האדמו״ר והאבד״ק ראפשיץ בעהמ״ח הספר

תמונה של החתונה הגדולה של הרה״ג ר׳ נפתלי צבי שליט״א·
הראשון כ״ק אדמו״ר הצה״ק מקאפיטשניץ שליט״א· השני חותנו של החתן האדמו״ר הה״צ מדעש זצ״ל, השלישי החתן שליט״א, הרביעי אדמו״ר הגה״צ מבובוב שליט״א

הנורא „זרע קודש" על התורה ומועדים לשמחה. וזה הנפתלי אילה שלוחה, הוא רוח החיים של הישיבה הקדושה „בני ציון" מבאבוב בברוקלין שיסד אביו הגדול האדמו"ר הגאון הצדיק כקש"ת מ' ר' שלמה האלברשטאם שליט"א האבד"ק באבוב אשר הוא חונן ומלוה כל היום וזרעו שזורע לצדקה הוא לברכה.

וגם לרבות אשר גם מבנו השני של רה"ק הרב הגדול האברך הרך והענוג מאד אשר לא נסה כף רגלו הצג על הארץ כקש"ת מו"ה ר' חיים יהושע הי"ד נשאר ב"ה לפליטה גדולה „ברוך" בתוך ביתו וב"ה שלא נמחה שמו ונאבד מן הארץ ח"ו גם הוא מתוך הקהל הרב שאין זכר למו רח"ל ובזה אלקי אביו בעזרו בבנים גדולים האחים אהובים תרי צנתרי דדהבא כמו הבכור האברך כמדרשו והמושלם, הרב הגדול בתורה וחכמה ויראת השם אוצרו כבוד מו"ה ברוך דוד שליט"א וזה האברך מנהל בכשרונותיו העצומים את הישיבה הגדולה והקדושה מבאבוב שיסד דודו אחי אביב הגאון הצדיק עטרת תפארת ישראל כקש"ת הרב ר' שלמה הלברשטאם שליט"א האדמו"ר והאבד"ק באבוב וכעת אוה למושב לו בברוקלין אמעריקא תע"א.

וגם את שמו של הרב ברוך דוד יזרח נרו קרא עוד הסבא רה"ק הי"ד את שמו הראשון קרא ע"ש אבי אמו החכמנית הרבנית הצנועה והחסידה הגברת הנכבדה אשת חיל מרת לאה תחי' ה"ה הה"צ בוצ"ק חו"פ שלשלת היוחסין כקש"ת הרב ר' ברוך הלברשטאם זצ"ל מיקירי קרתא דשופריא עיר קרשאנוב, ואת שמו השני קרא ע"ש זקן זקנו הגאון הקדוש מופת דורו ורבן של ישראל כקש"ת מרן ר' דוד הלברשטאם זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק קרשאנוב בן חביב של אביר הרועים ראש גולת אריאל ושר בית הזוהר בעהמ"ס ספרי קודש „דברי חיים" מצאנז זצללה"ה.

ויש לו אחיו הצעיר בדומה לו שהוא „הבר חכים" והוא איש אשכולות כמו אחיו הגדול וגם הוא אב בחכמה ורך בשנים, הרב הגדול החריף העצום והבקי טובא וגם דרופתקי דאורייתא ועל כולם יַרא שמים מרבים כבוד שמו מו"ה יעקב יוסף שליט"א הנקרא בשמו ע"י הסבא קדישא זקן זה שקנה חכמה בבחינת חכם עדיף מנביא הוא רבנו הקדוש עליון הי"ד ע"ש פסוק בתורה בספר בראשית ברא „אלה תולדות יעקב יוסף" שנכנס בברית מילה באותה פרשה, והוא חונה כעת בקרית באבוב בבת ים והוא עמוד התוך ומשגיח רוחני וגם מגיד שיעור בהישיבה הקדושה "קדושת ציון" ע"ש זקנו הגדול שהרביץ תורה לרבים כמה עשרות בשנים הוא רבנו הקדוש כקש"ת מרן ר' בן ציון שנתיסדה ע"י דודו האדמו"ר הגאון הצדיק מזה בן מזה כקש"ת הרב שלמה הלברשטאם שליט"א האבד"ק באבוב וכעת בברוקלין עם סיעת מרחמוהי חסידי ומעריצי באבוב השם עליהם יחיו.

ומעתה אדברה נא שלום „ורב שלום בניך" מן השני בנים של רה"ק הי"ד שנשארו ב"ה בחיים בניסי ניסים מן השואה האיומה, וכנראה אירע לרבנו הגדול גאון ישראל וקדושו צדיק יסוד יולם ומאור הגולה מרן רבי בן ציון זכי"ע ועכ"י, מה שאירע כבר לאהרן קדוש השם, והכהן הגדול מאחיו הראשון, אשר מתפלותיו של אחיו שלא קם כמותו הוא משה רבנו עליו השלום אנו למדים שתפלה עשתה מחצה ונשארו החצי מבניו אלעזר ואיתמר הנותרים וכאשר רבנו הקדוש הי"ד התנהג ג"כ במדתו של אהרן הכהן שאמר עליו הלל הזקן הנשיא שהוא היה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, כמו כן רה"ק במספר של ישיבות שיסד בפולין, ודאג בעבורם בחומריות וברוחניות, והיא שעמדה לו אשר

---

*) במשך כל ימי נדודיו מפולין לצ'כוסלובקיה, נשא עמו הרבי ר' שלמה צרור שבו היו מספר כתבי יד, כתב יד מהרבי ר' משה מפשיבורסק, שני כתבי יד של הרבי ר' אליעזר'ל הורביץ מדז'יקוב, מקל בעל גולת כסף משל הרבי מצאנז, שאותו נטל הרבי הזקן מבובוב רק לחופות וספר כתב יד שהיה לקט מתורות אביו. אולם בשעת הבריחה מהגיהנום הנאצי אבדו ונכחדו כל כתבי היד.

בזכותם נמלטו מפח יוקשים החצי מבניו ונשארו בחיים לאורך ימים ושנים טובים.

הראש וראשון הוא הגדול שבכל האחים האהובים, ששימש עוד ברבנות באבוב בחיי אביו הגדול רה"ק הי"ד, וכעת הוא מכהן פאר ברבנות ואדמורי"ת תחת אביו הרשכבה"ג הי"ד ה"ה הרב הגאון הצדיק בוצ"ק חו"פ נ"י עה"י פאר הדור כקש"ת ר' שלמה הלברשטאם שליט"א שיסד בברוקלין ישיבה בשם "בני ציון" וגם בארץ ישראל בעיר בת"ים קרית באבוב יסד ישיבה "קדושת ציון" וקרא אותם על שם אביו הגדול רה"ק הי"ד, והוא קרא אותו בנוכחותי ע"ש אביו הקדוש והטהור הוא רבנו הראשון המפורסם בדורו בגאונותו ובקדושתו העטרת הגולה כקש"ת מרן ר' שלמה הלברשטאם זצללה"ה, תלמיד מובהק של זקנו האביר הרועים וראש גאוני וצדיקי דורו והמקובל האלקי מרן רבנו חיים הלברשטאם זצללה"ה בעהמ"ח ספרי קודש "דברי חיים" מצאנז זצללה"ה והוא הגבר אשר הקים עולו של תורה וחסידות בערי בוקאווסק אושפצין ווישניצא ושם יסד בשנת תר"ס את ישיבתו הגדולה והקדושה אשר תורה וחסידות יחדיו היו תמים ועד אז לא נראה כבושם הזה ואמנם זכה להיות הראש וראשון ללמד תורה בטהרה, ובסוף ימיו נטע אהלו אפדנו בעיר באבוב ושם חלקת מחוקק ספון, זכי"ע ועכ"י.

שם הבן השני בקודש אשר נמלט מפח יוקשים, הוא זה שהיה בן משק ביתו של כ"ק רה"ק הי"ד מבאבוב ועל פיו נישק זמן רב כל הנהגות ביתו וישיבתו והוא אשר ניהל את תפקידו בחכמה כמה שנים לשביעת רצונו של אביו הגדול רה"ק הי"ד וזה הוא האח הצעיר הדגול מרבבות קודש הגדול בתורה וחכמה וחריף עצום כבוד שמו מפארים הרב מו"ה יחזקאל דוד הלברשטאם שליט"א החונה כעת בניו יורק תע"א, ואת השני שמותיו קרא לו אביו רה"ק הי"ד בנוכחותי ע"ש דודיו זקנים אנשי שם ראשי בני ישראל המה, הראשון בקודש הרבן ומאורן של ישראל ורשכבה"ג הגה"ק המפורסם בכל תפוצות הגולה, כקש"ת מרן רבנו יחזקאל שרגא ה"ש זצללה"ה האדמו"ר

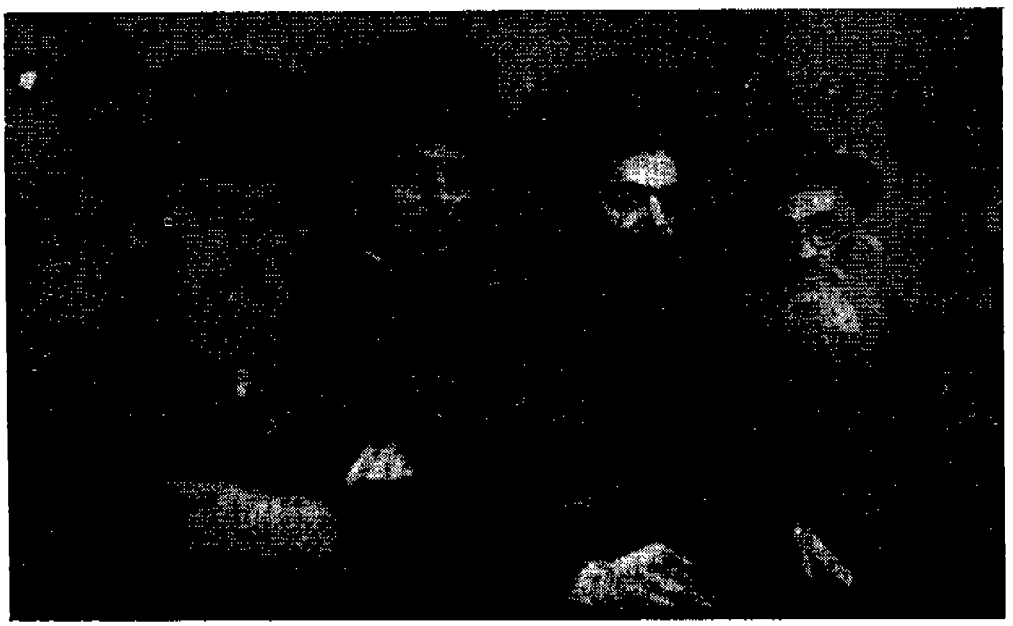

תמונה מאסיפת רבנים בווארשא. כ"ק אדמו"ר שליט"א מבובוב הופיע באסיפה זו כב"כ של אביו הגה"ק מרן הי"ד. לידו יושב כ"ק הרה"צ הרב רבי מרדכי רוקח ז"ל אבדק"ק בילגוריי (בנו של כ"ק אדמו"ר הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זיע"א, והוא אביו של אדמו"ר מבעלזא בירושלים, הרה"צ רבי ישכר דב שליט"א) שהופיע באסיפה זו כב"כ של אחיו הקדוש אדמו"ר מוהר"א מבעלזא זצוק"ל

משינאווא בעל דברי יחזקאל ושם השני ע"ש אחיו הצעיר מופת דורו ורבן של ישראל הגה"ק מרן ר' דוד ה"ש זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק קרשאנוב.

ומה שקרה עם זה הבן החכם ישמח האב בגן עדן הוא באמת פלאי פלאים, אשר הוא ניצל על אודות בנו הבכור פטר רחם לאמו הנכבדה היא הרבנית המשכלת והצדקנית ומגזע היחוס מרת רבקה'לי תחי בת הגה"צ המפורסם כקש"ת מו"ה ר' אברהם האראוויץ הי"ד

PHOTO BY JOSEPH BROWN

דער באבאוער רבי (לינקס) געפֿינט זיך פֿאר זיין אַפּפֿאר קיין ישראל מיט מר. משה מארגענשטערן (רעכטס) באַוואוסטער מנצענאַט, וועלכער האָט פֿרעזענטירט דעם רבין אַ ספֿר תורה פֿאר דער נייער שוהל אין קרית באבאוו. אין צענטער זיין דעם באבאוער רבינס בדודער הרב ר' יחזקאל דוד האלבערשטאם.

האדמו"ר והאבד"ק פאקשעוניץ בן של אותו צדיק הגה"ק כקש"ת מרן ר' יחיאל האראוויץ זצללה"ה האבד"ק והאדמו"ר מפאקשעוויץ בנו של הגאון האדיר וקדוש עליון מרן רבנו מאיר האראוויץ זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק דזישקוב בעהמ"ח ספרי קודש „אמרי נועם" על התורה ומועדים ושו"ת, וחתנו של הגה"ק צדיק הדור מזה בן מזה כקש"ת מרן רבנו דוד ה"ש זצללה"ה האבד"ק קרשאנוב, וקראו אז את שם הילד יחיאל ע"ש זקן אמו הנ"ל וכהיום הוא האברך הגדול בתורה ויר"ש כבוד שמו מו"ה יחיאל הלברשטאם שליט"א. וב"ה אשר נס גדול היה שם במה שלא רצה או לא היה ביכלתו של ר' יחזקאל דוד שליט"א לעזוב את ביתו זו אשתו היולדת הנ"ל תחי' לבדה עם בנה הנולד להם למז"ט בימים ההם ובזמן הזה, ובעבורם לא נסע בחזרה למקום מגוריהם בבאבוב, אשר אז נסעו משם כל הגברים אחיו וגיסיו למען לעזוב את הארץ ובעונ"ה נדחו מדחי אל דחי בגלות עד שהגיעו ללבוב מקום הרשע ביחד עם גדול הבית כ"ק רבנו הגדול והקדוש הי"ד אשר רח"ל רובם נפלו בפח של הרוצחים הארורים שר"ל, השם ינקום דמם, אבל החריף הגדול החכם ר' יחזקאל דוד שליט"א עם אשתו כגפן פוריה הרבנית הנכבדה, והילד ר' יחיאל יחיו שחיו בקראקא נשארו כולם בחיים והיה שם

ביחד עם אמו הרבנית הצדקנית מנשים באוהל תבורך אשת רה"ק הי"ד היא האשה הגדולה והחשובה מאד מרת חיה פריידל תחי' עמו"ש, בתו של אותו צדיק וקדוש עליון מופת הדור המפורסם כקש"ת מרן ר' שלום אליעזר ה"ש האדמו"ר מראצפערד הי"ד, בנו של שר בית הזוהר השר התורה המרגיז ארץ ומלואה תבל ויושבי בה כקש"ת מרן רבנו חיים ה"ש זצללה"ה האבד"ק והאדמו"ר הגדול מצאנז בעהמ"ח ספרי קודש „דברי חיים" עה"ת ומועדים וחידושי בבא מציעא ועל שמות אנשים ומקואות, וקרוב לשמונה מאות שו"ת. ואחר שנעשה הרב ר' יחזקאל דוד שליט"א בן חורין זכה לקבוע דירתו בראשונה בעיר הקודש ירושלים תובב"א, וכאן זכה עוד לבנים זרע קודש. האחד הוא בנו האברך הגדול בתורה ויראת השם טהורה, והוא מנגן נפלא כש"ת מו"ה חיים ה"ש שליט"א הנקרא ע"ש זקן זקנו של אביו הראש המשפחה, התנא האלקי בעהמ"ח ספרי קודש „דברי חיים" מצאנז זצללה"ה, והשני הוא הבחור כהלכה והנפלא עדיו לגאון ולתפארת החו"ב בכל חדרי תורה והמצוין בכל המקצועות, כמר בן ציון אברהם שליט"א, והוא תפארת הבחורים כעת בישיבה „קדושת ציון" בקרית באבוב בבוז ים, וכמובן אשר בשמו הראשון נקרא ע"ש אבי אביו, גאון ישראל וקדושו הוא רבנו הקדוש הי"ד זכי"ע ועכ"י. והשם השני ע"ש אבי אמו ה"ה הגה"צ פאר מקדושים כקש"ת הרב ר' אברהם האראוויץ הי"ד האדמו"ר והאבד"ק פאקשעוויץ בן אחר בן של רבן של ישראל היחיד בדורו בחכמת אלקות הגה"ק כקש"ת רבנו מרן ר' נפתלי צבי האראוויץ זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק לינסק וראפשיץ ולמעלה בקודש, ובן בתו של נזר הגאונים הגדולים בדורו, הנקרא בפי כל הרב ר' יצחק'ל האמבורגער שהיה אבד"ק הארחוב, בראד, גלוגא, ובסוף ימיו באה"ו ושם מנוחתו כבוד. ועל הגה"ק הזה אמר כ"ק רבנו הגדול אור העולם הטמיר ונעלם מרן ר' ישראל בעש"ט זצללה"מ מה שנאמר על שאול המלך ישראל אשר משכמו ולמעלה גבוה מכל העם, זכי"ע ועכ"י, והוא הרב ר' אברהם האראוויץ הי"ד היה חתנו של הצדיק הקדוש עליון כקש"ת מרן ר' משה'לי אונגאר מדאמב־ ראווא זצללה"ה נכדם של הצדיקים הקדושים רבי ר' יוסף ורבי ר' מרדכי דוד מדאמבראווא זצללה"ה וגם לרבות שהיה נכדם של המאורות הגדולים המגיד הגאון הקדוש הרבן של כל בני הגולה מרן רבנו ישראל מקאזשעניץ זצללה"ה ונכד של הגה"ק בעל באר משה והגה"ק רבי אלימלך ובנו רבי אלעזר מליזענסק זצ"ל, והחוזה האיש אלקים נורא מאד מלובלין כקש"ת מרן רבנו יעקב יצחק הלוי בעל „דברי אמת" זצללה"ה, והפוסק האחרון הגאון האדיר המובהק ציס"ע מרן ר' שמואל ענגעל האבד"ק ראדאמישלא זצללה"ה אשר היה גיסו של הצה"ק ר' משה'לי מדאמבראווא זצללה"ה, נשא

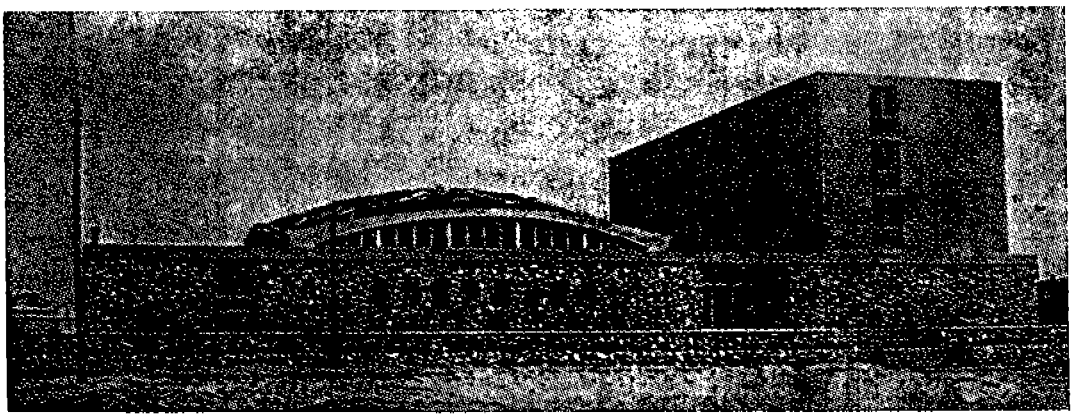

תמונת הבנין הענקי של הישיבה הקדושה **קדושת ציון** בקרית בובוב בעיר בת ים בארצנו הק'

עליו הספדו כמבואר בפתיחה של שו"ת מוהר"ש חלק שמיני עיי"ש, וכשקבע אח"כ הרב ר' יחזקאל דוד שליט"א הנזכר, את דירתו בעיר ניו יארק, נולד לו ג"כ בן יקיר למז"ט הוא הבן זקונים בחור כהלכה מהשם ישא ברכה המופלג ומופלא ולומד בהתמדה כמר שלמה שליט"א הנקרא ע"ש זקן אביו המאור הגולה והרבן של ישראל עטרת תפארת כל המשפחה רבנו המיסד השושלתא דבאבוב עד היום הזה כקש"ת מרן רבנו שלמה הלברשטאם זצללה"ה ומנו"כ בבאבוב.

ביחוד הודות להאל הטוב אשר כל האחיות בנתי' דמוריין רה"ק הי"ד שהי' ג"כ תחת הסכנה מהאויבים הצוררים שר"י ניצולו מחמת המציק ונשארו כולם ב"ה בחיים עמו"ש, כי חוץ מאלה שזכרתי למעלה שהיו נשואות לבעליהם החשובים עוד קודם השואה האיומה הי"ד, כאן נמצא כן היה גם שלש בתולות שלא היו בזמן הקודם לשואה נשואות לאיש, והמה הגברת הנכבדה מרת גוטשה תחי' ואחותה הגברת הנכבדה מרת שינדל רייצא תחי' והבת זקונים הגברת הנכבדה מרת מלכה תחי' אשר המה נשאו כולם בעזרת השי"ת לבעלים הגונים אנשים נכבדים כפי ששמעתי, ואני עוד לא זכיתי להכירם, ואולם זאת שמעתי אשר המה בני חסידי באבוב, והתורה מחזרת על אכסניא שלה, וזכות אבותם מסיעתם אשר כבר זכו להעמיד דורות ישרים יבורך והבנים לומדים בישיבות מפורסמים בהתמדה רבה.

וגם לרבות אשר גם השלש בנות האלמנות יחיו כבר נשאו גם הם שנית אנשים מכובדים לפי כבוד המשפחה, הראשונה הרבנית הכבודה מרת רבקה בילא תחי' נשאה את ש"ב הרב המו"מ כבוד שמו מו"ה חיים פרלמאן שליט"א בן בנו של הגאון הישיש כבוד שם תפארתו הרב נפתלי בנימין פערלמאן זצ"ל האבד"ק מישלעניץ תע"א ונכד מצד אמו הצנועה והחסידה לזקננו הגה"ק מרן רבנו שלמה חריף באכנר זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק קרשאנוב, והשניה הגברת הנכבדה מרת נחמה גאלדא תחי' נשאה את הנגיד והקצין המפורסם מו"ה יהושע פרישוואסער שליט"א מלאנדאן, והנה כאשר אמר ר' חלבו בפרק הזהב שאין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו, כן נתעשר מר פרישוואסער נ"י אחר שנשא את הבת מלך רה"ק הי"ד הזאת, מאה פעמים יותר מאשר היה בטרם שנשא אותה, ונוסף ע"ז הכניסה לו אוצרות יקרים שאין לערוך את ערכם בזה שהולידה לו תרי צנתרי דדהבא שני בחורי חמד אשר לפני מלכים יתיצבו, והם משימים לילות כימים בלמוד התורה הקדושה ועתידם להיות מגדולי תורה שבזמננו, שם הגדול הוא בן ציון ע"ש רבנו הגדול הקדוש וטהור הי"ד, ואולם אחיו הצעיר גם הוא יגדל הנקרא ע"ש רבנו האדמו"ר הראשון מבאבוב זצלה"ה בשמו ישראל שלמה שליט"א, ואני הכרתי אותו בעת שביקר בהיכלי בעת שלמד בהישיבה הקדושה "קדושת ציון" בקרית באבוב בבת ים והכרת פניו ענתה בו שהוא מצאצאי גדולים אשר בארץ המה זכי"ע ועכ"י, וגם השלישית מהאלמנות, הרבנית הכבודה אשת חיל מרת ברכה חתי' נשאה גם היא לאיש ההגון לה הוא ידי"נ הגאון המובהק ריכא בר ריכא ופה מפיק מרגליות כבוד שמו הרב יהודא לעמבערגר שליט"א מלפנים האבד"ק סערענטש וכעת יושב על כסא הרבנות במערב העיר רבתי עם ניו יארק תע"א, ואף היא הביאה לו "ברכה" בתוך ביתו וילדה לו הבת ת"ח המצוינת בין הבנות אשר יש לה שכל טוב וחריף, שמעט בנמצא אפילו בין הבנים, בשמה מרים יוטא שתליט"א שמה הראשון ע"ש זקנתה האשה הגדולה הרבנית מראצפערד הי"ד ויש להפליא את כשרונותיה הרבים.

וכאן אנו רואים בחוש אשר בזכות הרבצות התורה שהרביץ רבנו הקדוש מאורן ורבן של ישראל שהאיר לעולם כולו בכבודו מרן רבנו ר' בן ציון הי"ד האדמו"ר והאבד"ק באבוב, בכמה וכמה עשרות בשנים למאות ולאלפים תלמידים, נעשו הניסים האלה לאשתו הרבנית הצדקנית תחי' ולבניו ובנותיו שיחיו, והיא

שעמדה לו להיות יוצא מן הכלל של כמעט כל העולם כולו, בניסים נגלים כאלה, וכבר אמרו חז"ל על רבי יוחנן שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים (ברכות ה' ע"ב) אשר ע"כ הוא עלה על מוקדה על המזבח כפרה על כל תולדותיו, תן לחכם ויחכם עוד.

ומעתה הודו להשם כי טוב כי לעולם חסדו שנשאר ב"ה זכר עולם לאותו צדיק אמת, רה"ק הי"ד, מכל בניו ובנותיו הנשואים והם ימשיכו הלאה את השרשרת זהב טהור, דור אחר דור מהעולם עד העולם, וממילא לא ימוש גם זכרו הקדוש, ולא יסוף מזרעו לעד ולנצח נצחים, ואכן אשר „מהבר חכים" הבחור הקדוש כקש"ת הרב משה אהרן הי"ד שנקטף בבחרותו בגיל י"ט על קידוש השם כאמור ולא נשא עוד אשה בזמן הזה להוליד ממנה בנים, לא נשאר לצערינו הרב שום זרע של קימא, אבל לעומת זה דבריו הקדושים בחידושי תורה שהשאיר אחריו אשר מעט מהם אני מדפיס בספר הזה בשמו, הן הן זכרוניו, ומה גם אשר בעצת אמו הצדקנית

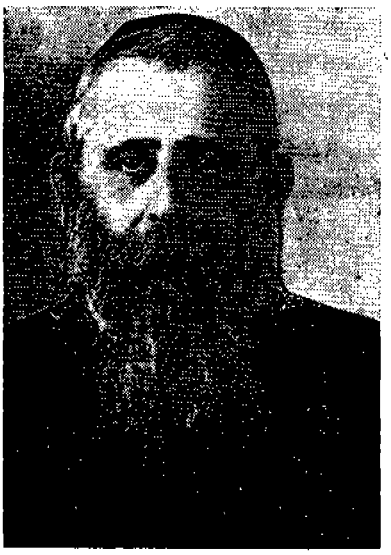

תמונה אחרונה מרבינו הקדוש הי"ד

כ"ק אדמו"ר שליט"א עם בנו היקר הב' בן ציון אריה ליבוש שיחי'
בעת עמדו בשדה התעופה בניויארק בהפרדו מקהל אנ"ש חסידיו ומעריציו

הרבנית אשת רה"ק הי"ד שתאריך ימים עבג"צ כבר נבנה לתלפיות אלף המגן בית המדרש לתורה ולתפלה בעיר ואם בישראל בני ברק תובב"א, בשם "בית משה אהרן" ע"י תלמידי וחסידי ומעריצי באבוב השם צבאות יגן עליהם אשר עליהם נאמר (במדרש רבה שמות פרשה כ') אמרינן לפעלא טבא ייש"כ, ובזמן האחרון נתקבל לרב ומורה בביהמ"ד "משה אהרן" בן אחיו הרב הגדול בתורה וחכמה החריף העצום והבקי טובא שמו מפארים הרב יעקב יוסף הלברשטאם בן בנו של רה"ק הי"ד ומחכים לו בכל יום שיבוא לקבל המשרה ויאריך ימים על ממלכתו, בקרב ישראל עכב"ב שיחיו לכבוד ולתפארת, וזכות דודו הקדוש ר' משה אהרן הי"ד וזכות אבותיו הקדושים והטהורים יעמוד לו שיתקדש שם שמים על ידו.

אחרון אחרון חביב

חובה נעימה לפרסם בשער בת רבים את ידידנו

עוז הגביר החסיד הנודע למשגב וכו'

כמוהר"ר יחיאל ריינהאלט שליט"א

עם בניו הגבירים היקרים שיחיו

שעזרו רבות מהונם למשלוחי הכספים ללמברג להחיות נפש צדיק הי"ד מרן הקדוש ומשפחתו, ועשו גדולות ונצורות להשגת תעודות מסע לרבינו הקדוש ולמשפחתו שנוכל להביאם לארה"ב.

זכות רבינו הקדוש יגן עליהם בכל עניניהם

מילואים

למערכת הגה"ק מקאמינקא
במדור "זוכר נשכחות"

השמטה למערכת הגה"ק מהר"ש מקאמינקא זצוק"ל *).

למאן דלא חזינא ולא ידענא קא מברכינא לה"ה הרבני המופלא ומופלג בתורה ויראה חכם ושלום מהו' מרדכי אייזיק הכהן באכנער נ"י מבולקאמין.
מכתבו הגיעני.

ע"ד המעשה שני אנשים החזיקו הליווירונג משבולת לפני בעל מלחמות ונתנו שניהם מעות על קאפציע והניחו לשותפות מעות על שבולת על הזמן שהחזיקו ליתן לפני בעלי מלחמות והקאנטראקט לא נכתב רק על שם אחד מהם והלך גיסו של בעל הקאנטראקט ומסר אצל מקום הגבוה שלא יקבלו השבולת, וכאשר ראה בעל הקאנטראקט שלא טוב הדבר התפשר עצמו עם גיסו שיהיה שותף בעסק הזה ושאל לשותף השני אם הוא מסכים שיהיה גיסו שותף בהליווירונג והשיב שמסכים באופן שיתן תיכף חלקו מעות ואמר לבעל הקאנטראקט שישלח לגיסו שיתן חלקו מעות ושלח אל גיסו שיתן מעות והשיב שיתן ושוב שלחו אליו פעם שנית שיתן מעות ולא נתן ואמר שותף לבעל הקאנטראקט תדע שאין רצוני שיהיה שותף אף שישלח מעות ואחר כמה שבועות שלח לבעל הקאנטראקט חלקו מעות ואמר בעל הקאנטראקט לשותף שני שגיסו שלח לו חלקו מעות ושותף השני צווח עליו שאין רצונו כלל שיהיה שותף בעסק הזה ועתה רוצה בעל הקאנטראקט ליתן לגיסו חלק ריוח.

הנה העתקתי שורש המעשה שבא במכתבו למען דעת שדברי תשובתו אינם אלא על אותן הדברים ממש שישנם בהשאלה ודעת מעלתו נוטה לפטור את שותף הב' כי יכול למחות שלא יהיה שותף שלישי בעסק המשא ומתן והרב הגאון מקאמינקא התוכח בזה וערך תשובה בזה שאין השותף יכול למחות בדבר שעשה שותף הראשון לטובת השותפות ודרש מעלתו אותי לחות דעתי. הנה מקודם אעתיק כל דברי הגאון מקאמינקא וז"ל אות באות:

בדבר אשר נשאלתי נידון הדין ודברים מהליווירונג שבין השותפים, הנה זאת א"צ לפנים במה שלפי ראות עיני הב"ד הוא מהצורך לטובת השותפות אפילו מוחה השותף השני מכל מקום צריך לקיים דבריו וכל עניניו שעושה לטובת השותפות, וכמו שהביא מעכ"ת מסימן קע"ח בדבר שא"א מלבנות אפילו מוחה השותף בו מכל מקום צריך לשלם חלקו. ואמנם למען כת"ה אבאר קצת בארוכה. הנה דברי הצד המתעקש לדמותו לדין במכר בהקפה דאם מוחה חייב לשלם אין צריך להשיב על דבריו דהא גם במכר בהקפה גם אם מוחה השותף הב' אין צריך לשלם רק ההפסד ולא מניעת הריוח, וכמבואר למעיין במקור הדין בטור וב"י וגם הגאון מליסא בספרו נתה"מ באר היטב דאין צריך לשלם רק כפי מה שהיה שוה וכדין מזיק, ובאמת ה"ט של הראנ"ח כאשר הובא דבריו בש"ך ס"ק מ"ו החילוק הוא בין אם נתן השותף השלישי מעות דהא כשנקנה הסחורה ממעות של השלישי

---

*) תשוא"ח לידידי כנפשי הגה"צ המפורסם, איש האשכולות אדמו"ר מטשעשינוב רבי יחזקאל שרגא ריבין הלברשטאם שליט"א שעוררני להדפיס תשובה זו, מספר שו"ת יד יוסף להגאון ר' יוסף יואל וויטש ז"ל אבדק"ק חודורוב.

ג"כ הוא מדינא לשלם חלקו הריוח ומה טענה של השותף הראשון לאמור אם אתה נתפשרת אתו תן לו מחלקך דהא אינו נותן מחלק השותפות כלום רק מחלק מעותיו בהסחורה שיש לו ואשר נקנה ממעותיו כמבואר בתשובות הרא"ש שם. ונהי דלא היה לו רשות להשתתף אתו רק לקנות בעד מעות השותפות מכל מקום הגם דאסור מפני שמתרשל בעסק השותפות מכל מקום אין צריך לשלם בעבור ההתרשלות, וכמ"ש הש"ך בס"ק כ"ב, וכיון דחלק שלישי מהסחורה הוא ממעות השותף בודאי דהריוח לו דהא אותו חלק השלישי לא נקנה ממעות השותפות ומעותיו הרויחו לעצמו. והגם דהיה בכיס השותפות מעות לקנות גם חלק השלישי מכל מקום אין זה אלא התרשלות בהשותפות שלא קנה כי אם ב' חלקים ממעות השותפות ובעבור זה אין צריך לשלם ובזה יבאו דברי הסמ"ע לחלק בין לכתחילה ודיעבד ודברי הר"א בן חיים בקנה אחד עולים ודי בזה.

והנה בזאת יש עוד מלין לבא בארוכה, ואולם בקיצור מלין אומר דהא באמת מבואר במכר סחורה קודם זמנה חייב לשלם, ונתחבטו בזה האחרונים הקצה"ח ונתה"מ ודעת הנתיבות דהוי מדין קבלן ומדין אם אוביר ולא אעבוד אשלם במיטבא. והנה גם בזה יש להעיר ממה שבארנו לעיל בהתרשלות בעסק השותפות א"צ לשלם עבור זה, ועיין בתשובות הרא"ש המובא בטור בדין ב' שותפים שהיה להם שטר אחד ואחד מהשותפים מוחה בחבירו אל תזקוף שטר חוב זה לזמן אחר והשני עבר על דבריו דאעפ"כ אין צריך לשלם רק בשומת השטר חוב כמה היה שוה ואולם אין זמן הפנאי לבאר היטב כל אשר יש לברר בענינים הללו.

אמנם נחזור לענינו דבמכר בהקפה בודאי דא"צ לשלם רק ההפסד דלא הוי כמו אוביר ולא אעבוד דהא מדרכו למכור בהקפה ואם כן הגם שהשותף השני מוחה מכל מקום אינו משועבד מדין אם אוביר ולא אעבוד דעל זה לא שיעבד עצמו דהא דרך הסחורה ודרך הסוחרים למכור בהקפה ע"פ דרך התגרים. וא"כ בנ"ד דעשה כדרך התגרים בבוא עליהם חשש עלילה והפסד הם מתפשרים עצמם בודאי דאינו מחויב לשלם מדין אם אוביר ולא אעבוד, ועכ"ז יש להעיר בנ"ד דהשבולת נקנה ממעות השלישי גם כן מ"מ יש פתחון פה לבעל דין לומר דהחיוב של מכתב הקאנטראקטין מהקיר"ה כבר נגמר ונתחייב להם בסך על זמן הרשום ורק הם נשתעבדו נגדו להעמיד השבולת ואם כן כיון שהיה מעות השותפות לקנות מהם כפי הסך הקצוב אם כן במה העמיד השבולת ממעות מהשותפות אם כן הזיק השטר חוב מהקאנטראקט ודומה למי שמחל או פטר החוב בלי דעת חבירו או זקף במלוה כדין המבואר בתשובת הרא"ש שם מכל מקום הלא מבואר שמה בשו"ת הרא"ש שם דאין צריך לשלם רק כפי שומת השטר חוב כמה היה שוה ושמין אותו לפי אלמותו כמבואר בסימן ס"ו אם כן הכא בנ"ד בודאי דזה החוב אינו בטוח כלל מפני חשש עלילות והמסירות אם לא היה מתפשר אתו אשר על כן הנני להסכים כדעת כ"ת בלי שום פקפוק כלל וכלל.

הק' שלום הלוי אבד"ק קאמינקא.

לאחר פטירת הרבי מראפשיץ (כמה שנים) נפגש הגה"ק מצאנז עם הגה"ק הר"ש מקאמינקא, שאלוהו, אומרים שהרב מרופשיץ בא אליו להקפות, האם זה נכון? ומדוע אינו בא אלי? הרי שגינו עסקנו ויגענו ביחד. ענהו הרב מצאנז, מה שהחסידים אומרים שהוא בא אלי להקפות, הלוא אני לא אמרתי זאת, רק החסידים אומרים כן, ועל שאלתו השניה, מדוע איני בא אליו, הוא משום שאני לא ניתקתי עצמי מהשורש. שאחר פטירתו של מורי הקדוש הרב הזקן מראפשיץ הייתי גם כן אצל שר בית הזוהר בעל עטרת צבי מזידיטשוב להשלים את נפשי בחכמת הקבלה, וגם כב' היה שם, ומאז לא קיבלתי מרות משום צדיק בימינו, כי נפשי קשורה בשורש הרב הזקן מראפשיץ, ואם כי הייתי בפרשת בראשית ובפרשת פרה אצל צדיקי הדור, אבל לא ניתקתי עצמי מהשורש של מורי ורבי המובהק מראפשיץ, לא כן עשה כבוד תורתו.

וזה מרומז בספר דור דעה (מערכת רבי שלום מקאמינקא זצ"ל דף שט"ז):

„ויהי אחרי פטירת הצדיקים מוה"ר אשר ישעי' זצ"ל והרבי ר' הירש זצ"ל התחיל הגה"ק בע"ס דברי חיים האבדק"ק צאנז להמשיך עדה, ונהרו אליו מסביבות העיר צאנז עד לגבול אונגארין, וגם מעבר לגבול ממדינת אונגארין, ושמעו הטוב היה הולך וגדל עד כי גדל מאד, ולא קיבל מרות עוד, וגם כי נסע לפעמים להרה"ק שר שלום מבעלז זצ"ל, היה נוסע רק מפני הכבוד, כאשר

כן נסע להרה"ק מריז'ין זצ"ל, אבל לא בתור „חסיד" שיקבל מרות ולהיות כפוף תחתיהם.

שמעתי דבר יקר בשם הגאון הצדיק מוהר"ר שלום מקאמינקא ז"ל כי מימרא ראשונה בש"ס אשר אמר רשב"י הוא שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל [ברכות ה.] ואמר הוא ז"ל כי במימרא זו רומז כוונת ל"ג לעומר, כי צריך לכוון בימי הספירה בכל יום תיבת אדם בעת הספירה הרי ביום ל"ג לעומר נשלמו הכוונה של ל"ג פעמים אדם, ותיבת מתנה עולה י"א פעמים אדם, הרי ג' פעמים מתנה הוא ל"ג פעמים אדם, ויען כי הילולא דרשב"י הוא ביום ל"ג לעומר ע"כ אמר הוא מימרא זו של ג' מתנות בראשונה בש"ס לרמז על יום הילולא שלו עכ"ד פח"ח וש"י.

דבר נחמד זה כותב הגה"ק רבי **אברהם שמחה** הורביץ ז"ל הרב מבארנוב בעמח"ס חמרא טבא, בספרו „אורה ושמחה" (כת"י) ומסיים שם כי לפי דבריו הקדושים הנ"ל מה שנתנו הסימן פל"ג, שיום ל"ג לעומר הוא ביום שחל בו פורים, הרי לפי הנ"ל נרמז בזה כי בפורים הוא קריאת המגילה ותיבת מגלה הוא אתוון ג"ל עם אתוון מ"ה גימטריא אד"ם הרי הרמז על ל"ג פעמים אדם שנשלמו בכוונות יום ל"ג.

בספר טעמי המנהגים לאיש שו"ב מלבוב בעניני מילה וז"ל שם שמעתי בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר שלום אבד"ק קאמינקא זצוק"ל טעם למנהג שהנושא את התינוק להמילה שקורין קוואטער שולח להסעודה חלה אחת שקורין קוואטעק קויליטש ורקיק אחד שקורין רעשיטקע עיי"ש.

בס"ד.

השמטה מדף ל"ב במדור „זוכר נשכחות" שהבאתי מספר „שושנת העמקים" להגאון עולם בעל „חות דעת" שהביא בשם זקנו הקדוש השר התורה בעל החכם צבי זצללה"ה זקנם של אדמור"י באבוב זצללה"ה הנני בזה לפרט את ספר יחוסם להגה"ק בעל החכם צבי זכי"ע וזה אשר אחד מבניו הגאונים הקדושים הוא הגאון החסיד מו"ה ר' דוד זצ"ל אבד"ק יאריטשוב, אשר בנו היה הגאון המפורסם מו"ה ר' משולם זלמן האבד"ק דינאוואיץ זצ"ל ובנו היה הגאון החסיד ר' דוד מטארניגראד זצ"ל וחתנו היה הגאון החסיד ר' ארי' ליבוש הלברשטאם זצ"ל ראב"ד פרעמישלא אשר בנו היה הרבא דעמא ומדברנא דאומתי' הריש גלותא אדומו"ר הגאון האלקי אשר כל בית ישראל נשען עליו בהוראותיו בקדושה וטהרה מרן רבנו רבי חיים הלברשטאם זצלה"ה בעל מחבר ספר בנגלה ובנסתר „דברי חיים" זכי"ע ועכ"י. אשר בנו השלישי היה הגה"ק אור העולם מו"ה ר' מאיר נתן ה"ש מצאנז זצללה"ה, ובנו היחידי הי' אדומו"ר הגה"ק צדיק יסוד עולם, ורשכבה"ג מרן ר' שלמה ה"ש האבד"ק בוקאווסק אשפיצין והראש מתיבתא ואבד"ק ווישניצא ובסוף ימיו תקע אהלו בק' באבוב ושם מנוחתו כבוד, ובנו היחידי היה אדוננו ורבנו גאון עוזנו ומופת דורנו עטרת תפארה עם סגולה המרביץ תורה לאלפים מרן ר' בן ציון ה"ש הי"ד האדמו"ר הריש מתיבתא בק' באבוב זצללה"ה, זכי"ע ועכ"י, נמצא לפי"ז אשר רבנו הגדול, הראש של רשת ישיבות באבוב היה דור שמיני לראש דורו הגאון האלקי והקדוש עליון רבנו בעל החכם צבי זכי"ע ועכ"י.

למערכת הגה"ק מצאנז
במדור "ראש צורים"

הנני בזה להעתיק מה שכותב הפוסק הדור הגאון הרשכבה"ג מרן ר' חיים צבי הירש מאנהיימער זצללה"ה האבד"ק אונגוואר, אחד המיוחד מתלמידי מאור הגולה רבנו הגדול והקדוש הח"ס זצללה"ה בספרו „שו"ת עין הבדלח" סימן ט' באמצע התשובה שם וז"ל

ועתה באתי על מה שנתעורר בדבר שעומד ברומו של עולם, וכבר דברתי עם מעלתו בענין זה כמה פעמים פא"פ רק בהעברה, וכעת אשר ראה מעלתו דברי הגאון הקדוש מק"ק צאנז זצוק"ל בספרו שו"ת דברי חיים ח"ב שהאריך להלכה ולמעשה (א"ה בחמשה תשובות

שם מן סימן קי"ד עד סימן קי"ח) דאם לא חתך הערלה כולו עד שנתגלה העטרה רק את"כ כשפורע עור הפריעה פורע ג"כ עור הערלה עד שנתגלה העטרה הרי זה נימול אף שלא חתך הערלה הנשארה, ומעלתו וכו' ואדרבה מביא ראיות שהוא ערל, וביקש ממני לחוות דעתי ואם אסכים לדברי מעלתו לפרסם הדבר שלא לומר כן ובדבר שאין ברור כאחותו בדבר המקובל מרבותי אין להרעיש עולם ע"ז וכו', והנה עתה באתי מה שדחה מעלתו ראיות הגאון מצאנז זצוק"ל ולהביא ראי' איפכא הנה אף שבכמה ראיות הדין עם מעלתו וכו' מ"מ מעלתו שויה אותו טועה ח"ו וקורא אני על מעלתו מה שכתוב מהר"ם פאדווא להגאון הרמ"א

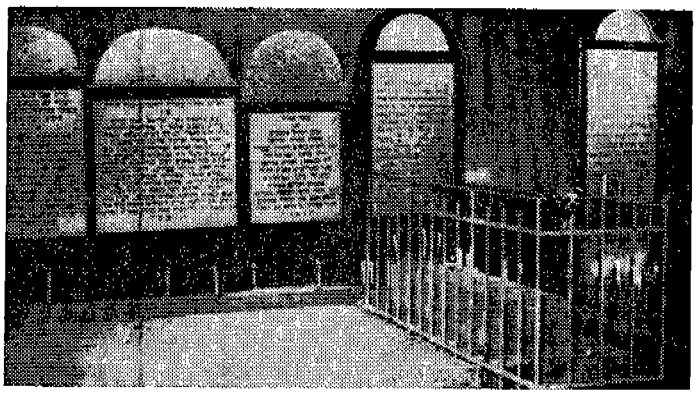

ציון הקודש הקה"ק מצאנז

מימין לשמאל: 1) הגה"ק ר' ארי' מרדכי בן הגה"ק חר"מ משינאווא. 2) אביו הגה"ק ר' משה משינאווא. 3) הגה"ק ר' מאיר נתן בן הגה"ק מצאנז. 4) מצבת הגה"ק בעל "דברי חיים". 5) הגה"ק ר' אהרן ממלא מקומו בצאנז זצוללה"ה זיעוכי"א.

יטעה איש אחריו בזה, הנה הקשה לשאול ממני דבר אשר בעו"ה אין לי ע"ז קבלה מרבותי לדון עם „מי שתקיף ממני", ואף שבכמה תשובות הוא בעצמו כתב שאין לסמוך על דבריו כי בחפזון השיב, אמנם הוראה זו שהשיב כמה פעמים וגזר להלכה ולמעשה דאסור לחתוך ולסכן הולד, ש"מ דכתב זה בעיונא רבה, קשה הדבר לחלוק עליו ולסמוך על ראיות, כי כל קושיא יש לה תירוץ, וכו' וכותב עוד שמה, ואם אמנם אילו כל העולם היו נוהגין להקפיד דוקא לחתוך הציצין המעכבין לא היה מלאני לבי לחדש דבר ולהקל באיסור חמור, דאע"ג שנראין הדברים כן מ"מ מפני שאנו מדמין אין לעשות מעשה ח"ו (א"ה זה לשון הגמרא גטין י"ט ע"א „וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ?") אבל כיון שכבר העיד הגאון הקדוש מצאנז זצוק"ל שכך נהגו דבדיעבד אין חותכין, וידוע דבמדינות פולין יש מוהלים גדולי ישראל ובפרט הסנדק הוא הרב דעיר וכל גדולי הדור שותקין לזה רק שבא בעל „חכמת אדם" להרעיש עולמות, מחויבים אנחנו ליישב מנהג העולם ולא להוציא לעז ח"ו על כמה מבני ישראל שהם ערלים ח"ו, חלילה שהשיג על הב"י בפסק שלו, שאף שמצא פירכא על כל דבריו מ"מ לגברא רבה כהרב ב"י אין להשיב באריכות כזה, וכן מעלתו אף שבאיזה השגות הדין עמו מ"מ אין לשוי' טועה להגאון מצאנז זצוק"ל כי גברא רבה היה ושימש ת"ח גדולים רק כתב במהירות ולא ביאר כל הצורך, וכו' עד שכתוב וע"ז כדאי הגאון זצוק"ל לסמוך עליו ופוק חזו מה עמא דבר וכו' אך כיון שהעיד שכך נהגו מחויבין אנו ליישב המנהג ולא להוציא לעז על בני ישראל ואין רצוני עוד להאריך בפלפולים בזה כי כבר אמרתי שאין לבנות דין על פלפול או ראיות כאלו ומשמעות הלשון ודבר מקובל אין בידי, והשם יאיר עיניו בתורתו לאמיתה של תורה, כאות נפשו וחפץ ידידו הטרוד מאוד וכותב בנחיצה. הק' חיים צבי הירש מאנהיימער חונה פה ק"ק הנ"ל והגליל. עכ"ל הקדוש של בעל שו"ת „עין הבדלח"

ובהיותי בזה לא אוכל להתעלם מה שכותב ג"כ בענין זה גאון מובהק ממדינת ליטא אשר הוא הי' מהפוסקים המובהקים בדורו וזה הרשכבה"ג מרן ר' יעקב מאיר פאדווא האבד"ק בריסק דליטא זצוקלה"ה

בספרו שו"ת מהרי"ם שנדפס בשנת תרי"ד בסימן כ"א וכמעט שניבא בסגנון אחד עם מרן מאור הגולה מצאנו זצללה"ה בחמשה תשובות שלו בד"ח יור"ד חלק ב' אעפ"י שלא ראו זה את זה והוא כותב התשובה בשנת תר"ב בחודש כסלו וז"ל שם, זה איזה שבועות אשר כבודו הרמה היה במחיצתי וביקש ממני לעיין בדבר הנוגע למעשה, במצות מילה שנכרתו עלי' י"ג בריתות והבטחתי לכבודו לעשות רצונו והנני למלאות רצונו ולהשיב כפי ענ"ד הקצרה, בדבר קטן שנימול מעט ולאחר שנתרפא ניכר שעובר העור ע"פ העטרה רק שנראה קצת אך כשאין בשרו רפוי ניכפל העור מעל גובה ונראה העטרה מה דינו ? וכותב שם נלע"ד דהיכא דיש בית מיחוש לחלישות התינוק יש לסמוך על הש"ך שהיה גדול באחרונים שחולק על החכם הספרדי שהביא מרן הב"י שכתב שבדיקה זו לא נאמר אלא לבני המסורבל והמדולדל שגימולו תחלה כהלכתן אבל היכא שלא נימול תחלה כהלכתו בעי גילוי העטרה אף בשעת שהבשר רפוי והש"ך חולק ע"ז והביא ראי' ברורה מדברי הירושלמי וכו' ובספרו נה"כ כתב דמצא ראי' ברורה לדבריו מדברי הרמב"ם בפי' המשניות, והגם שבספר חכמת אדם חולק עליו נראה לפיע"ד שצדקו דברי הש"ך בזה וכו' והענין בזה נראה לדעתי דעיקר הקפידה תורה על גילוי העטרה וזה הוא גוף מצות המילה וכו' מ"מ סברת הש"ך בזה, אחר שתתך מעט ונשארו רוב ציצין המעכבין את המילה ואח"כ ע"י הפריעה נתגלה העטרה אף ציצין המעכבין את הפריעה א"צ לשוב לחתוך את הציצין המעכבין את המילה כיון דכבר קיים כהלכתו המצוה ונתגלה העטרה הגם דלא קיים מעיקרא מצות חיתוך כהלכתו מה דהוי הוי ואי אפשר בחזרה כיון דכבר נתגלה העטרה ע"י פריעה נקרא מהול כהלכתו וכו' עד שכתב לכן נראה לפיענ"ד להקל בזה, וכו' עד שחתם את עצמו יעקב מאיר פאדווא.

הבאתי כל זה להראות שיש בזה חוט המשולש משלשה ראשי גאוני דורם אשר הלכה כמותם בכל חלקי השו"ע והם פסקו שלא כדעת „החכמת אדם" וממילא לא יוכל לנתק שום מורה הוראה בישראל שיקום אחריהם את פסקיהם הנאמרים אחר ישוב הדעת הרבה ובקיאות בכל חדרי תורה.

אחרי כותבי את כל זאת שבתי וראיתי ג"כ אחד קדוש מדבר ה"נ שר התורה וגאון הגאונים כקש"ת מוהר"ש קלוגער זצללה"ה בספרו הגדול שו"ת „טוב טעם ודעת" ח"א בהלכות מילה שאלה רכ"ג וז"ל ע"ד שאלתו, הנה זה מקרוב נשלח לידינו מעיירות הסמיכות נער אחד כבן ט"ו שנה לעיין בתקנתו אם נימול כהוגן או צריך תיקון וכו' והנה הנער הזה שלא בשעת קישוי הוא ערל גמור ולא נראה מעטרה אפילו כל שהוא אמנם בשעת קישוי מתגלה העטרה וכו' עכ"ל.

והנה כבר ראה רו"מ דברי החתם סופר סימן רמ"ח שמיקל בזה וכו' ובספר חכמת אדם מחמיר בזה דהוי ספק דאורייתא ורו"מ פלפל בזה בחכמה, והנה אין לי פנאי לפלפל בדבריו רק אבאר אשר ישים השם בפי בגוף הדין, ואחר שמתוכח עם הח"ס ומסיים אשר במילה אין אומרים רוב מצוים בהם מומחין כמו שכתב הח"ס כותב ג"כ שלא כדעת החכם הספרדי המובא בב"י סימן רס"ד דהיכי דלא נימול מעולם לא מהני מה שנראה מהול בעת קישוי ומן התורה בעי תיקון, ואשר הש"ך חלק עליו מן הירושלמי וכו', ובאמצע התשובה שם כותב והנה לדינא נראה לי כדעת הח"ס ולא מטעמי' רק מטעם הנ"ל דהוי ס"ס וכו' והנה עוד עלה בלבי ראי' דלא כהחכם הספרדי וכו' וא"כ בנידן דידן דהוי נראה ממש בעת קישוי אף בלי נימול כהוגן דמי, ואם כי אין בידי להכריע, עכ"פ כיון דספק הוא וגם הש"ך חולק נראה כן להכריע, ומסיים שם וכ"ז אני כותב לרווחא דמלתא ולדינא אף בקטן כה"ג נראה להקל כדעת הח"ס ולא מטעמיו, רק מטעם הנ"ל, ובפרט במקום שיש חשש סכנה ולכך נראה דאין למולו שנית, וכתבתי בזה רק הנראה לדינא וכו' דברי ידידו... עכ"ל של הפוסק הגדול בדורו רבנו מוהר"ש קלוגער זצללה"ה.

ועיין בספר הנחמד ונעים „משמרת שלום" הלכות מילה סימן רס"ד ס"ק ד' שכתב שם וז"ל ועיין תשובת „דברי חיים" ח"ב יור"ד מסימן קי"ד עד סימן קי"ט דיצא בכה"ג ידי מילה וכן הוא בצמח צדק החדש סימן ר"א ור"ב והסכים עמו הגאון מהרי"ם מבריסק זי"ל דמהני דיעבד, (א"ה כבר קדמו המהרש"ם בח"א סי' כ"ז שהביא את דברי הגאון בעל צמח צדק) דלא כ„חכמת אדם" ועיין תשובת „בית יצחק" ח"ב יור"ד סימן צ"ג ס"ק ג' דכתב דמ"מ אין להחליט הדין שלא כדברי הגאון ה„דברי חיים" וכו' עכ"ל המשמרת שלהם.

א"ה הנה ברגע אחרונה קודם שמסרתי לבית הדפוס את כל הגהות מספרי „ארזי לבנון" השגתי מכתב

ארוך בידידות נאמנה מכבוד הגאון הגדול הרב ר' משה נתן לעמברגער שליט"א מלפנים אבד"ק מאקאווא וכעת הרב והתר"מ בקרית אתא בארץ ורצוף פה תשובה ערוכה באריכות מכבוד מו"ר המובהק גאון ישראל הנודע בשערים של הלכה בכל העולם כקש"ת הרב הרב שמעון גרינפעלד הראב"ד במונקאשט והאבד"ק סעמיהאלי זכר צדיק לברכה, בנידון החמשה תשובות של מרן שר התורה בשו"ת ד"ח שלו זצללה"ה והגאון הרש"ג הנזכר מפלפול עם הגדולים המתנגדים לתשובת ד"ח הנ"ל ובדחמו לברר מקחו של אותו צדיק בדברי חיים לא מנע אף להלחם עם מורו ורבו המובהק לרשכבה"ג הגאון בעל מהר"מ שיק זצללה"ה בראיות ברורות שאין להשיב עליהם, ואולם לדאבוני הרב, אי אפשר בשום אופן להדפיס עוד את התשובה כהלכה הנ"ל בספרי „ארזי לבנון". אבל ידעתי ומצאתי דרך קצרה להביא קטע מאגרתו של הגאון מקרית אתא שליט"א ושם נאמר „רצ"ב התשובה אשר להגאון המפורסם מהרש"ג זצלה"ה מסעמיהאלי ובה ביאר באריכה בביאור דברי הגה"ק הד"ח מצאנו זצללה"ה, ולהצדיק הצדיק ויראה במו עיניו כמה טרח להעמיד דבריו הקודמים, וגם ביסודות נאמנים, ואף בדברי המהרש"ם העלה הקמשונות בכדי שיאיר השמש בזוהרה ותפארתה" עכ"ל הקטע באמצע האגרת של הגאון הרב מ"ג למברגר שליט"א.

והנה אם ו' אריות כנ"ל שהם ראשי הפוסקים בדורם ובדורות אחריהם שהאירו פני תבל ברב ספריהם הגדולים והלכה כמותם בכל מקום שואגים בקול שאין להחמיר בכגון זה המובא לעיל מי לא ירא לבטל את דבריהם ולומר אשר יודע מה שהם לא ידעו ולהיות חובל באחרים נגד ו' נביאים שנבאו בסגנון אחד חוץ מן מה שמקיל הש"ך ואחריו הח"ס ז"ל זכותם יגן עוע"י.

ועובדא ידענו מה ששמעתי מה שסיפר העניותן האמתי הגה"צ כקש"ת מו"ה מנחם מנדל הלברשטאם האבד"ק פריסטיק וצ"ל שהיה חתן רבנו הגדול והקדוש אור העולם משינאווא זצללה"ה, שאירע פ"א בעת שהיה חותנו הקדוש מוהריח"ש במרחץ חם בקרעניץ קיבל שאלה מאיזה רב בדבר ילד אשר שלא בשעת קישוי לא גראה העטרה שלו, אם למולו שנית, וכאשר רבנו הגדול והקדוש משינאווא היה מתלמידי ומחסידי המובהקים של עיר וקדיש משמיא הגאון האלקי מרן רב שר שלום מבעלזא זצללה"ה, זימן את עצמו להשיב לעשות כדעת רבו הקדוש מבעלזא כמובא בספר הקדוש „דברי חיים" יור"ר ח"ב סימן קי"ד וסימן קט"ו וקט"ז עיי"ש, ואמנם אחרי שלקח את הנייר בידו הגדולה לכתוב את תשובתו כדעת רבו הקדוש מבעלזא, פרה ממנו הזימן שהזמין את הנייר לכתוב, דרך החלון, והיה מוכרח להזמין נייר אחר, וצוה לסגור את החלון שלא יהי' רוח מצויה והתחיל לכתוב כדרכו בקודש עם עט של קנה אווז, ובפתע פתאם נשברה הראש של עטו באמצע מכתבו ונתלכלוך כל הנייר עם הדיו של העט, ואז התאנח באנחה השוברות, עד שצוה להכין לו עט אחרת מקנה אווז, ואז לקח פעם שלישית נייר בידו הגדולה וכתב התשובה כדעת רבו הקדוש ונורא הנ"ל עד גמירא, וחתם עצמו עלי' ואחר הכתיבה כשרצה ליקח את הכלי עם חול העשוי' לייבש את הדיו נתחלף בידו ולקח הכלי עם הדיו ושפך את הדיו על פני כל הנייר, ויהי כראות רבנו הקדוש מה שאירע לו זה שלש פעמים אמר כנראה נפסקה בשמים הלכה כדעת אבא הגה"ק מצאנז ברברי חיים זצוללה"ה ולא הניחו אותי מן השמים לצאת בכתב נגד פסקו בה' תשובות שכתב בהתעוררות גדולה בספרי הקודש שו"ת ד"ח (יור"ד ח"ב עיין סי' קי"ד עד סימן קי"ט ועד בכלל).

ובעודי בזה הנני להביא כאן דרך אגב, מה שסיפר עוד הפה קדוש הגה"צ ר' מנדלי ה"ש האבד"ק פריסטיק זצללה"ה מה שאירע פ"א בשינאווא כשבאו להסתופף בצל הקודש על ש"ק לכ"ק חותנו העטרת הגולה והרבן של ישראל מרן רבנו יחזקאל שרגא ה"ש האבד"ק שינאווא האב הגה"ק המפורסם מרן ר' שלמה ה"ש זצללה"ה מבאבוב עם בנו יחידו הממלא מקומו הגה"ק מרן ר' בן ציון הי"ד זכי"ע, נתכבד האברך הרב הצעיר מבובוב להיות שליח צבור לקבלת ש"ק בנעימת קולו, והיה כניגן המנגן בשירה וזמרה את השיר „לכה דודי" ותחי עליו יד השם לזמר בהתרגשות עצומה כדרכו בקודש, ואמנם כאשר בא להחרוז „לא תבושי" והתחיל בניגון של רקידה נתרשמו כל העדה הקדושה יחד בקול עד כאשר בא להחרוז „בואי בשלום" כי אז רקדו כולם כאלים מגודל התפעלות ועל גביהם הסבא קדישא חותנו הקדוש וטהור רבנו הגדול משינאווא זצללה"ה, וכאשר גמר האברך הרב הצעיר מבאבוב את תפלתו הזכה מיהר ובא לפני כ"ק דודו זקנו ורבו המובהק הצדיק אמת משינאווא זצללה"ה לאמור לו „שבתא טבא" ואז השיב לו הסבא קדישא בפנים שוחקות „שבתא טבא" ביחד

עם „יישר כחך" ושאל חותנו הקדוש בשל מי הוא הניגון שזמיר על „לא תבושי" והשיב לו כי הוא בעצמו חיבר את הנגון לכבוד דודו זקנו האדמו"ר הקדוש שליט"א וסיפר הה"צ מפריסטיק הנ"ל אשר כ"ק חותנו הקדוש אמר לו ע"ז אשר לפי דעתו הקדושה שבעת יצאו כל ישראל לקבל פני משיח צדקנו ב"ב יזמרו את הניגון הזה כי אין למעלה ממנו בהתעוררות דקדושה לשמח אלקים ואנשים.

ומסיים הפה קדוש את הסיפור אשר בש"ק הבא כאשר היה בעש"ק אחר תפלת מנחה הוכרחתי לצאת מביהמ"ד החוצה לבית השימוש, ושהיתי שמה איזה זמן וחשבתי על בטח אשר בבואי בחזרה לביהמ"ד יחזיקו כבר באמצע התפלה של קבלת ש"ק ואמנם נשתוממתי על המראה שלא התחילו להתפלל אבל כ"ק חותני יושב על הכסא והמתין עלי וכאשר שאלתי את פי קדשו מדוע לא צוה חותני הקדוש להתפלל ? השיב לי חותני הקדוש בעבור זה שנשכח ממנו מי שהתפלל בשבוע העל"ט וכי גם אין אחד מהגבאים זוכרים... אשר ע"כ המתין עלי, אולי אתה זוכר ? ותומ"י הזכרתי אותו זה שהתפלל בשבוע העל"ט היה האברך הצעיר בן הרב מווישניצא כי כך היו קוראים את הרב הקדוש מבאבוב עוד על שם רבנותו בווישניצא כל הימים בשינאווא, וכאשר שמע חותני את כל זאת, אמר כן כן האברך המושלם ר' בן ציון התפלל וטעם של התפלה עוד מונח בפי עד היום... ותומ"י אחר זה התחילו בקבלת ש"ק עכ"ל לשונו הזהב של הגה"צ ר' מגדלי ה"ש מפריסטיק שמפורסם שהי' לו מאזני זהב בפיו הקדוש זצללה"ה.

כרוזא קרא בחיל *)

חידושי דינים נחוצים לזכות את הרבים שנתפרסם בכל בתי כנסיות בחו"ל בפקודת גאון ישראל וקדושו מרן מצאנז זי"ע ולאחר פטירת מרן ז"ל נתפרסם הכרוז שנית בירושלים עיה"ק.

ב"ה

הנה זה עשר שנים דפסתי עלה לתרופה לזכות הרבים בפקודת רשכבה"ג רבינו חיים מצאנז זצוק"ל ונתקבל בששון ובשמחה בעיני כל גאוני הדור, ונקבעו בכל בתי מדרשות בכל גליל גאליציען ואונגארין באקווינע וואלחי ושמחו לקראתו כל ישראל, ועתה באתי להדפיסו שנית בכמה תוספת בהסכמת כמה רבני וצדיקי הדור.

א) בש"ע או"ח סי' נ"ח ס"ב מצוה לקרא ק"ש כותיקין קודם הנץ החמה, אך לאו כל אדם יוכל לעשות כן, ומ"מ אעפ"י שלא קראה כותיקין יש לו למהר לקרותה כל מה שיוכל וע' בבית יוסף סי' מ"ו כת' שכל רגע שיכול להקדים הק"ש חייב להקדים, ומביא הירושלמי שכן הי' המנהג בימיהם אם הי' איזה סבה שלא יכלו לקרות ק"ש בברכותיה קודם נץ החמה הי' קורין תיכף משהגיחו תפילין כל הג' פרשיות, וכ"כ בהגהת לבושי שרד בסי' נ"ח ס"ב, לכך יזהר מאד כל אדם אחר שבירך ברכת התורה אם כבר הגיע זמן ק"ש יקרא תיכף כל הג' פרשיות שמע, והיה אם שמוע, ופ' ציצית, עד אני ה' אלהיכם אמת ולא סגי בפרשת שמע לבדה, ואפי' מי שדעתו להתפלל תיכף מ"מ נכון הדבר לקרות כל הג' פרשיות תיכף אחר בה"ת שכן כתב המקדש מלך בפ' בלק דף קפ"ו בפי' הרמ"ז וז"ל, קבלנו ממורנו האריז"ל כשאדם ישן בלילה נשמתו מסתלקת ממנו ושורה על גופו רוח הטומאה וכשקם בבוקר אפילו יעסוק בתורה ויעשה כמה מצות אין רוח הטומאה סר מרמ"ח איברים עד שיקרא רמ"ח תיבות הק"ש שסגולת ק"ש שכל תיבה ממנה מפגה רוה"ט מאבר אחד, ומי שלא קרא ק"ש בעונתה נהפך מן רמ"ח לחרם ח"ו ותפלתו ותורתו של כל היום אין עולה למעלה, לכך אפי' רשב"י וחביריו שהי' פטורים מתפלה חייבים בק"ש שאל"כ אין תורתו מתקבלת והיה לחרם ח"ו עכ"ל המק"מ, א"כ שפיר כ' הש"ע שצריך לקרותה במהרה כל מה שיוכל ואין לחוש מה שקורא ק"ש בלא תפילין כי מה שארז"ל הקורא ק"ש בלי תפילין כאלו מעיד עדות שקר דווקא אם אינו מניח תפילין כלל אבל אם מניח אח"כ תפילין מותר לקרות ק"ש בלא תפילין, וכן אמר הה"ק רבינו יעקב יצחק מלובלין זצוק"ל והביא ראי' מדאמרי' בגמרא הקורא ק"ש בל"ת כאלו הקריב זבח בלא נסכים והרי קיי"ל המקריב זבח היום מביא נסכים אפי' למחר כן הכא אם מניח תפילין אח"כ לית לן בה, וכן הסכים הלבוש והרב התניא בש"ע וכן נהגו כל צדיקי הדור, הגם שרש"ל נהג לומר רק פרשת שמע, ידוע שרש"ל לא ראה הס' מקדש מלך

---

*) תשוא"ח להרב הגאון רבי משה יוסף שפר שליט"א בעמח"ס מארי דארעא דישראל, שעודדנו לספח כרוז זה לתוך ספרנו הואיל והכרוז נתפרסם בפקודת מרן הגה"ק מצאנז.
(המסדר)

מה גם שעתה נהגו כל צדיקי הדור וגאוני הדור לומר כל תג' פרשיות אין לשנות, אך דע כי יש ג' זמנים לק"ש, זמן א' כותיקין, זמן ב' עד רביע היום ולדעת הש"ע וכל האחרונים היינו לפי היום אם ארוך אם קצר, נמצא בימי הקיץ שהיום ארוך י"ח או י"ט שעות יש כמה ימים שזמן ק"ש הוא עד רבע שעה על זיבין או האלבער זיבין, וצריך ליזהר לקום מקודם שעה אחת כדי שיפנה ויטול ידיו ויניח טלית ותפילין ויקרא ק"ש, ואם רואה חבירו ישן חייב להקיצו שיפנה ויקרא ק"ש בזמנו, אמנם יש דיעה ג' שבין בקיץ בין בחורף זמן ק"ש עד וייגער ניין כי הזמן הוא כמו בגן עדן שתמיד היות הוא י"ב שעות ולילה י"ב שעות, וכ"ד הפני יהושע בחלק הרביעי בהשמטות למס' ברכות וכ"ד הרב ר' יעקב עמדין בס' לחם שמים על המשניות וע' במשניות של הה"ק ר' יצחק אייזיק מקאמרנא זצוק"ל, לכך יש ליזהר שגם אם אירע לו אונס ועובר זמן רביע היום לדעת הש"ע מ"מ ימהר לקרות עכ"פ קודם זייגער ניין ואז טוב לקרות עם תפילין ואפי' מי שקורא תמיד ק"ש אחר בה"ת מ"מ אם אפשר שיקרא ק"ש בתפילין ובברכותיה קודם זייגער ניין נכון לעשות כן ויכול לדלג קצת מסדר התפלה כדי לעשות כן כמו שמצוה לדלג כדי להתפלל בצבור. ואדם הרגיל לקרות ק"ש בברכות בזמנה או כשקורא פעם ראשונה כל הק"ש תיכף בקומו יתנם בלבו אם יותר רצוי לפני הקב"ה ק"ש השגיה שקורא בברכות אזי מכוין בק"ש ראשונה כקורא בתורה לא לצאת בה מ"ע של ק"ש ומוטב שיאמר כן בפי' ויועיל תנאי זה שפירש אח"כ על כל מיי חייו ובליל ג"כ יש ליזהר אם כשקראו ק"ש הי' עוד בין השמשות ולא הי' צאת ג' כוכבים סמוכים זה לזה, אזי קודם שיאכל סעודת הערב יקרא כל הג' פרשיות ק"ש, וכ"כ המ"א וכל האחרונים.

ב) הנה כל הראשונים והאחרונים כתבו לברך ברכת המפיל הבלי שינה קודם ק"ש שעל המטה, וכן כ' האריז"ל בס' פרי עץ חיים ובמשנת חסידים ונגיד ומצוה, רק המ"א הביא דעת סדר היום שיברך ברכת המפיל באחרונה שנופלים חבלי שינה על עיניו וכבר השיג הרב הכנה"ג וכ' וז"ל מעודי לא נהגתי כבעל סדר היום כי יראתי פן תחטפנו שינה ונמצאתי ישן בלי ברכה ע"כ אין לזוז מדעת הראשונים שכולם כתבו להקדים הברכה ו"פ בס' אלי' רבא, ובס' מחנה אהרן לגאון ספרדי הביא כעשרים מגדולי הראשונים וכמה אחרונים שכולם כתבו להקדים הברכה, אך העולם נהגו כסדה"י לפי שכתב הרמ"א שאין לדבר אחר ק"ש לכך מאחרין הברכה כדי שיהי' רשאי לדבר, ע"כ יש להודיע שזה טעות כי מצד הדין מותר לדבר אחר ברכת המפיל שאין זה דומה למברך המוציא, שצריך לאכול מיד שהרי אין זה מסור ביד האדם שכמה פעמים אחר הברכה אינו יכול לישון רק ברכה זו תקנו אנשי כנה"ג וכמו שתקנו ברכת השכיבנו שאומרה בבהכ"נ אעפ"י הוא ער כמה שעות וכן בברכת ברוך ה' לעולם אומרים בידך אפקיד רוחי אעפ"י שעדיין הוא ער כמה שעות, כך ברכת המפיל חייב כל אדם לברך אעפ"י שישן אחר כמה שעות א"כ מותר לדבר ואפי' לאכול ולשתות אם הוא נחוץ לכך כן אם הוא אחר ברכת המפיל בא גוי או ישראל לקנות ממנו סחורה מותר לדבר כל צרכו, לכך הב"י לא הביא זה בש"ע ולא נזכר מזה בשום ראשון כרמב"ם וטור רק הרמ"א הביא בשם הכלבו והרוקח נהגו שלא לדבר כו' וסמכו על פסוק אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, ואמר הה"ג רביגו חיים מצאנז זצוק"ל שמוטב להפסיק בדיבור כ"פ אחר ברכת המפיל ולא ישן פ"א בלי ברכה כי הישן בלא המפיל כאוכל בלא המוציא ושמעתי מפי מורי הה"ק רבנו דוד בן הה"ק רבינו צבי אלימלך מדינאב בעה"מ ס' בני יששכר שאמר שלדעתו חמור יותר מאוכל בלא ברכה שהרי קיי"ל הנשבע שלא יישן ג' ימים מלקין אותו ויישן לאלתר, ובנשבע שלא יאכל השיעור ז' ימים ע' בי"ד סי' רל"ו ס"ד א"כ שינה הוא הנאה יותר מאכילה ואם אסור לאכול בלי ברכה והרי כאלו מעל ק"ו לשינה, וכן בסוכה שינת ארעי אסור חוץ לסוכה ואכילת ארעי מותר, לכך יזהר מאכילה ואם אסור לאכול בלי ברכה והוי כאלו מעל לק"ו לשינה, וכן בסוכה שינת ארעי אסור חוץ לסוכה ואכילת ארעי מותר, לכך יזהר מאד כל אחד אפי' אם רוצה לנהוג לאחר הברכה אחר ק"ש מ"מ יברך בעמידה לא בשכבו על משכבו כי אז כ"פ יישן בלי ברכה ח"ו ומחסר ברכה א' מק' ברכות וגהנה מעוה"ז בלא ברכה, ובליל טבילה כ' המג"א בשם של"ה לברך אחר התשמיש וירחץ אותו מקום במים מקודם ואח"כ יברך, ולפמש"ל טוב יותר לברך קודם התשמיש דאין חשש בהפסק התשמיש כמו שאין חשש בהפסק שיחה או אכילה וכ"כ בסידור ר"י עמדין ודע שכ' החיי אדם שאם בירך המפיל ולא ישן כלל כל הלילה אין לחוש כמו מי שבירך על ביעור חמץ ולא מצא חמץ, ודע כי

אפילו יישן אחר חצות ואפי' שעה אחת קודם אור היום צריך לברך לא כמו יש שטועים שאחר חצות לילה או סמוך ליום אין מברך וזה דעת בורית וח"ו להקל בזה.

ג) הישן בטלית קטן א"צ לברך בבוקר על מצות ציצית, ואם הסיר הט"ק בליל' אזי בבוקר כשלובשו אם הוא מכסה ראשו ורוב גופו יש נוהגין לברך, ויש נוהגין שלא לברך לפי שבזמ"ז אין יוצאין בט"ק לשוק ואותן הנוהגים שלא לברך טוב לנהג לומר ברוך אתה ויהרהר השם בלבו היינו י"י אלהינו ויאמר מלך העולם אקב"ו עמ"צ וכל אחד יעשה כמנהג רבו, כי הרבה צדיקי הדור נהגו לברך בשם ומלכות ומעט מצדיקי הדור נהגו שלא לברך רק בהרהור, והנה הפמ"ג כ' כי בג' ברכות הייגו ברכת המקדש שמו ברבים שברוב בתי כנסיות אומרים בא"י ובבתי מדרשות אין אומרים, טוב לומר ברוך אתה והשם יהרהר בלבו ויסיים המקדש שמו ברבים וכן ברכת מודים דרבנן שבירושלמי איתא ברוך אתה אל ההודאות (וכן נהג הגר"א מווילנא) ואנו אין נוהגין כן יהרהר השם בלבו וכן בבורא נפשות דבירושלמי כ' בא"י חי העולמים (וכן נהג הגר"א) ואנו אין נוהגים כן ע"כ יהרהר השם בלבו עכ"ד הפמ"ג, אך באמת זה כלל גדול לכל ספק ברכות כגון הישן שינת קבע על מטתו ביום שלדעת הרא"ש והרשב"א וב"י צריך לברך ברכת התורה בקומו משנתו והאגור ורמ"א כ' שאין נוהגין כן ע"כ חיוב גדול לומר ברכת התורה בלא שם רק יהרהר השם בלבו בפרט להרמב"ן דברכת התורה מה"ת וספיקא דאורייתא לחומרא והי' ראוי לברך בשם ומלכות וכן נהג הגר"א וכן נוהגין בכל ארצות המערב וספרד אך בני אשכנז לא נהגו כן (ובחידושו כ' טעם למנהג ואכמ"ל) ע"כ חיוב גדול לברך עכ"פ בהרהור השם כנ"ל, וכן בתפילין דר"ת שדעת הרב מצת שמורים לברך ב' ברכות התפילין אך אנו אין נוהגין כן ע"כ יעשה כנ"ל. כלו של דבר בכל ספק ברכה יעשה כן, וכ"כ בתשובת מהר"מ שיק חלק או"ח סי' מ"ב, וטוב להתנות אם הלכה כמ"ד שחייב לברך אז יהיה ההירהור כדיבור ואם הלכה כמ"ד דפטור מלברך אז לא יהי' ההרהור כדיבור ומועיל תנאי זה פעם אחת על כל ימי חייו.

ד) בברכת תפילין של ראש שכ' הרמ"א לומר בשכמל"ו יזהר לאמרו אחר ההידוק שאם אומר קודם ההידוק הוי הפסק ומאד צריך ליזהר בזה.

ה) הנצרך לנקבי' אחר שהניח תפילין ונכנס לבה"כ חייב לברך שנית על התפילין כ"כ כל הראשונים והאחרונים והש"ע, הגם שהמ"א מסופק שאפשר בה"כ שלנו שאינם בשדה לא חוי היסח הדעת הרי הרב התניא שתמיד מביא דעת המ"א ובכאן לא הביא כלל דעתו ופסק בפשיטות דחייב לברך, ופאי' בקטנים אם נכנס לבה"כ דעת הרב התניא לברך שנית וכ"פ החיי אדם, הגם שהפמ"ג הוסיף להחמיר לא שבקינן פשיטותא דכל הפוסקים מפני ספקו של המ"א וכן נהגו ההה"ק רבינו חיים מצאנז והה"ק ר' אייזיק מקאמארנא זצוק"ל.

ו) בענין בורא נפשות אחר קאווע וטייא הגם שבס' חיי אדם כ' שלא יברך הרב התניא כ' בהלכות ברכת הנהנין שאם שותה רביעית בכדי אכילת פרס היינו במשך שאוכל שלש ביצים יברך בנ"ר וא"צ להמתין שיצטנן וישתה רביעית ביחד וכן נהג הרב ההה"ק מסאנז והה"ג ר' יוסף בטארנאפאל זצוק"ל וכן נהגו רוב הת"ח.

ז) כשאוכל לאקשין או טשיפקליך עם באבלעך ודרך לבשלם בב' קדירות ואח"כ מערבין אותם יחד כך נהגו רוב הת"ח אם המיני מזונות הרוב והבאבלעך מיעוט פשיטא שאין לברך רק במ"מ ואסור לברך בפה"א אך אם הם שוים או באבלעך הרוב אז יש ספק ברכה וטוב שיאכל תחלה מיני מזונות לבד כזית וכן באבלעך לבד כזית בלי עירוב ויברך ב' ברכות ואח"כ יערבם יחד ואז גם ברכה אחרונה יברך ב' ברכות. והמשנה ממה שכתבנו מכניס א"ע בספק ברכה לבטלה ואותן שמברכין גם על הרוטב שהכל ודאי מברכין לבטלה וח"ו לעשות כן ואם כל בני בית אוכלים סגי שבעל הבית יעשה כנ"ל ויפטור כל בני הבית.

ח) חוב גדול על כל רב שישלחו פעם אחת בכל ב' חדשים שגי ת"ח נשואי פנים לבתי כנסיות שישגיחו על המון העם שיניחו התפילין על המצח ויתקנו הקשר ש"ת כדת וילמדום שיהי' הקשר בעורף למעלה מן הגומא ועיקר התפילין בגובה של ראש ויאמרו להם שכל מה שהתפילן בגובה הראש יותר משובח וכן תש"י שיהיה במקום הקיבורת וכן ישגיחו על הציצית שלא יהי' למטה מקשר אגודל וכן יזהירו אותם לקצוץ הצפרנים עכ"פ בכל ב' שבועות ויאמרו שכל שאינו עושה כן הוי כאוכל בלא נט"י ושתי פעמים בשנה ילכו שני ת"ח לבדוק המזוזות כי גדול המכשלה ומעיד אני

עלי שמים וארץ שכמה שנים עסקתי בזה בין בעירי שהייתי דר בה בין בנסעי כ״פ לכמה קהלות השגחתי על זה וזכיתי כמה מאות מישראל מהמון עם להצילם שלא יהיו קרקפתא דלא מנח תפילין וגם מברכין בכ״פ ברכות לבטלה על התפילין, וכן הי׳ דרכי בעירי לבדוק המזוזות ומצאתי הרבה מזוזות פסולות נקובות מן היתרות או שנמחקו או שקבעום אחורי הדלת, ואז ילמדו הב׳ ת״ח הלכות מזוזות שיהיו בקיאים היטיב בהלכותיה כי יש כמה שאלות וחקירות בזה כי לפעמים צריך לברך על מזוזה החדשה שקובע, אם פסולה היא לגמרי ופעמים א״צ ברכה אם יש פלוגתא והמשכיל יבין.

ט) הבודק מזוזות ומצאן פסולין כשקובע מזוזה חדשה פשיטא שחייב לברך, ואם מצא כשרות אז יש פלוגתא עיין פתחי תשובה סי׳ רפ״ט, וההה״ק רבינו שלום מבעלז זצוק״ל נהג לברך כשבדק המזוזות ואם יש הרבה מזוזות טוב להחליף של פתח זה לזה ואם א״ל רק מזוזה אחת מ״מ יברך כן נראה לי.

יוד) בערב יוה״כ שהשוחט הולך לבית כמה בעלי בתים ותמנהג שהשוחט מכבד לבעה״ב במצות כסוי יש ליהר שיתן הבעה״ב עפר קודם שחיטה ואח״כ ישחוט השוחט והבעה״ב יברך ויכסה דהא מצות כסוי עפר למטה ולמעלה ואיך יברך על חצי מצוה וע׳ בתב״ש סי׳ ב״ח ס״ק י״ג ובס׳ דעת קדושים שם ועוד כיון שמכבד השוחט לבעה״ב במצוה זו א״כ מצוה בו יותר מבשלוחו ואיך יעשה את השוחט שליח לחצי מצוה ועוד שהרב חכמת אדם חוכך לומר דאסור לכבד לפי שארז״ל מי ששפך וכסה אבל עתה שבעה״ב מניח עפר למטה קודם שחיטה בעוד שלא חל על השו״ב חובת כסוי א״כ שפיר אמרי׳ המתחיל במצוה אומרים לו גמור כן גלע״ד ודו״ק.

יא) יש ליזהר לקוץ צפורניו בכל ע״ש כדאי׳ בש״ע, ועיין בזח״ג ע״ט. זוהמא דטופרין יתער זוהמא אחרא, ובגיני כך בעיין גניזא, ומאן דעבר לון לגמרי כאילו אתער חסד בעלמא, דתנינן אלף ות״ה זינין בישין מתאחדן בההוא זוהמא דאטיל חויא תקיפא וכלהו מתערין בההואזהומא דטופרין כו׳ ע״ש. ובס׳ מבוא שערים ואוצ״ח להאריז״ל כ׳ על מארז״ל ביוסף שיצאו י׳ טיפין מבין צפורנו ידיו הכונה שצדיק גדול כיוסף לא הי׳ שליט״ה ליצה״ר להסיתו לעבירה חמורה של ג״ע אלא ששכח יוסף ליטול צפורנו ידיו ועבירה קלה זו גררה עבירה חמורה שיצאו ממנו י׳ טיפין ותראה עד כמה יש ליזהר בזה, חוץ שגם ע״פ הדין הוא הציצה לנט״י.

יב) בקריאת המגילה בפ׳ להיות כל איש שורר בביתו רוב העולם אומרים בשין שמאלית והוא טעות וצ״ל שרר בשין ימנית וכן אי׳ בפירוש במסרה וכן קרא הה״ק רשכב״ה רבינו שלום מבעלז זצוק״ל והפי׳ מלשון משגיח כמו אשורנו ולא קרוב, ומי שירצה שלא לבטל המנהג יקרא פ׳ זה פעמים פ״א כפי המסורה ופ״א כפי המנהג.

יג) בברכה א׳ מעין שלש נדפס בסידורים הזכרת שבת ויו״ט ור״ה קודם כי אתה ה׳ טוב כו׳ אבל הה״ק מבעלז זצוק״ל אמר שכמו בבהמ״ז מזכירין קודם ובנה ירושלים כן כאן וכן נהג הה״ק רצ״ה מזידטשוב ותלמידיו וזכיתי ובא לידי כת״י מתלמידי האריז״ל וכתוב שם הנוסח הנ״ל.

ראיתי את הדף הזה וכולו הלכה ברורה והנני מסכים ומהדפיסו הק׳ צבי הירש אורנשטיין אבד״ק לבוב.

גם אני מעיד שרוב זה הדף נדפס בהסכמת רשכב״ה הה״ק מפאנו זצוק״ל. הק׳ ישעי׳ נפתלי בלא״א הה״ק ר׳ דוד בנו של הה״ק רבינו צבי אלימלך מדינאב בעה״מ פ׳ בני ישכר.

המחבר מבקש מכל מי שיגיע דף זה לידו לדבק אותו על לוח הנק׳ טאויל למען יעמוד ימים רבים.

הבאתי לבית הדפוס אני הקטן מתושבי גאליציע, ועתה אויתי למושב לי פה ירושלים עה״ק תובבא ואני נין ונכד לגאונים החכם צבי והתב״ש וההה״ק ר׳ אלעזר ריזקס מאמשטרדם והפנ״י זצוק״ל זי״ע.

הגה״ק המקובל מהרי״א מקאמארנא זי״ע כותב על רבינו הקדוש מצאנו: לולא עמד איש צדיק בארץ, שמסר נפשו על התורה ועל המצוה, לחזק דת אמת, כבר היה נכבה **נרה של תורה לגמרי, חיים** שמו הקדוש וחיים ארוכים יוסיפו לו וכו׳.

ז״ל הגאון הגדול רבי נטע ראב״ד בק״ק אושפצין בספרו כנף רננה (סי׳ ל״ו), ,,עמוד העולם יסוד שלישה, שר התורה המלובש בענוה ויראה, ככהן משרת בטהרה וקדושה עובד עבודה תמה, רודף חסד וכשריון לובש

צדקה, לשאר עמו עטרת צבי וצפירת תפארה, הגאון אלקי, הר ה' זה סיני ועוקר הרים מרנא ורבנא חיים הלברשטאם עמו מקור חיים. באורו נראה אור הלבנה, כאור החמה ואור החמה שבעתים".

מדור "זרע קודש"

השמטה למחותניו של רבנו הגדול והקדוש בעל „דברי יחזקאל" משינאווא זצללה"ה מחותנו הראשון חותן בתו הצדקנית מרת דרעזיל ע"ה, אשת הגה"צ ר' פינחס האבד"ק בוקאווסק וטשעשינאוו, הוא הגה"צ ר' דוב בעריש פרענקל זצ"ל האבד"ק קנעהניטש וטשעשינוב המוזכר ד' פעמים בשו"ת „דברי חיים" לרבנו מאור הגולה מצאנו זצללה"ה, היינו שלש פעמים יש לו תשובות שמה בחלק א' חו"מ סימן י"ח ובחלק ב' יור"ד סימן כ"ג ושם בא"ע סימן קנ"ד ומתארהו שם לידידי ב"ג הרב המאה"ג החריף החסיד המפורסם ירא ושלם כ' מו"ה בעריש פרענקל האבד"ק טשעשינוב ובד"ח חלק א' חו"מ סימן ל"א מביאו וז"ל שם הנה הוא בכתב אצל הרב בעריש פרענקל בן גיסי הרב החסיד מו"ה יהושע העשיל ז"ל מקאמארנא.

ושם מחותנו השני חותן בנו הגדול הגה"ק ר' נפתלי זצללה"ה בעהמח"ס „אילה שלוחה", הוא הה"צ ר' נחום נייעמדושיבר זצ"ל בן הגה"ק חכם הרזין מרן ר' דובער האדמו"ר האמצעי מליבאוויטש זצללה"ה וחתן דודו הגה"ק מרן ר' יעקב ישראל טברסקי המגיד הקדוש מטשערקאס זצללה"ה אשר על שלחנו אכל מזונות והקדוש מטשערקאס השיא את בניו זכי"ע ועכי"א והגה"ק ר' נפתלי הלברשטאם אכל ג"כ מזונות על שלחנו של הסבא הקדוש האדמו"ר מטשערקאס זצללה"ה ושם מנו"כ בימי נעוריו תנצב"ה.

השמטה לר"ד מקשנוב

הנה כתבתי השאלה מד"ה יוצא להרב הגאון בן קדושים מה"ו דוד הלברשטאם שליט"א אבדק"ק קרשנוב בן מרנא רשכבה"ג בעל דברי חיים ז"ל לדעת אם יש אתו מאומה בזה, והנה גם הוא לא שמע בזה דבר אך השיב דעתו הרמה. ואלה דברי דוד:

לכבוד ידידי המאוה"ג הגאון וכו' מר"ה נתן נטע ראב"ד נ"י.

אשר מסופק אי מותר להשליך עצמות הדג קודם אכילת הבשר דהוי כבורר פסולת מתוך האוכל, לדעתי הקלושה אין חשש וכדעת יש"ש בביצה בלוזים שנשברו, ומ"ש המג"א סי' תק"י סק"ד מס"ס שכ"א בקולף שומים אדרבה משם ראיה דז"ל הב"י ס"ס שכ"ח מותר לקלוף השומים והבצלים ולאכול מעט מעט אבל לקלוף קבוץ גדול נראה כבורר ואסור ע"ש. וקבוץ גדול משמע אפילו הרבה על יום מחר וכ' נראה כבורר ולא בורר ממש. דאין שייך בורר אלא בשני מינים או בפסולת ואוכל, וזה הוי שומר לפרי ואורחייהו בהכי כסברת מהרש"ל גם לשון הה"מ פ"א משביתת עשור גבי קניבת ירק שכ' וז"ל לא נקרא בורר רק מין אחד ממין אוכל אחר, אבל זה הכל מין אוכל אחד ואין עליו אלו פסולת ולא ראוין להקרא פסולת, ואפשר שראוין לאכילה ע"י הדחק, וגם ק' אף שראוי מ"מ מה שאינו רוצה לאכול הוי פסולת וע"כ עיקר הסברא דבר שגידולו כך ולא נתערב בו דבר אחר ל"ח בורר כסברת יש"ש.

ידידו דש"ת בלונ"ה **דוד ה"ש**

תשוא"ח לש"ב הדגול הגאון הגדול רבי יהושע מנדל ארנבורג שליט"א ראב"ד ת"א שהמציא לי הספר כנף רננה.

מדור "מלכות שלמה"

מעגין כי רבינו מהר"ש השתדל להפיץ תורתן של ראשונים וביניהם הספר הק' ישע א־להים, פירוש על מגילת אסתר, מהחכם הנעלה רבי אברהם צהלון ז"ל בן החכם המפורסם רבי יצחק צהלון.

כן כותב המו"ל של הספר י"א הרה"ח שמואל זאנוויל בראן מק"ק זאבנא... „ולתארהו אור יקרות אור שבעתים אשר היה צפון וטמון בחבו של בית עקד הספרים אשר להרה"צ המפורסם הגאון הגדול שלשלת היוחסין בנש"ק כקש"ת מו"ה שלמה הלבערשטאם שליט"א החונה בק"ק באבוב יע"א הנה זה פתאום הניח ממחבואו ויראה לפנינו בעצם נגהו וביפעת זהרו ה"ה הספר ישע א־לקים וכו' והנני נותן אלפי תודות להגה"צ מבאבוב שליט"א אשר כב' נתן לי הספר הזה וגם עודדני להפיצו על פני תבל למען ילכו רבים לאורו", וכו'.

הספר הנז' הודפס בפאדגורזא אצל קראקא בשנת תרנ"ח, ובשער הספר מופיע הסכמתו של רבינו מהר"ש ז"ל.

גם מענין הסכמתו של רבינו על הספר הנפלא זרע יצחק המיוסד על ג' עמודי עולם תורה, עבודה וגמ"ח שחובר מר' יצחק בן אברהם ז"ל הנקרא בפי כל ר' יצחק גר יצ"ו דיין מצויין באמשטרדם.

ז"ל הסכמת רבינו:

ב"ה,

הן המוכ"ז האברך המופלג החסיד מו"ה משה מ' מכונה ענגלאנדער מעלה על מכבש הדפוס הספר זרע יצחק אשר כוננו ידי הרב הצדיק הנקרא ר' יצחק בן אברהם הגר אשר נתגייר הוא ואביו והיו גרי צדק צדיקים עובדי ה' באמת קדושים וטהורים ומשה שפיר קאמר כי לא בא הספר הזה בדפוס רק בפעם הראשון בזמן המחבר ז"ל וכמה גדולי הדור מזמן ההוא משבחים ומהללים לבעל המחבר ומפארים דבריו הקדושים אשר כשלהבת על מוקדה להלהיב לכל איש להחזיק במעוז שלשה עמודי עולם וכי יצחק הלזה בא מארץ הנגב לבאר באר לחי ראי ופוקו חזו מאן גברא רבא קמסהיד עליה ה"ה הרב הגאון הקדוש המפורסם מו"ה שאול אבדק"ק אמשטרדאם והרב הגאון המפורסם בעמח"ס פני אריה ועוד הרבה מגאונים הגדולים והמובהקים הנקובים בשמותם שמה נ"ע וזלה"ה. כלם מתנבאים בסגנון אחד על גודל מעלת המחבר ומי לא יחרד לדברים כאלה שאך רוח ה' נוססה לפעם בלב איש להביאו תחת כנפי השכינה, ונתעלה כאחד הגדולים עד כי גדל מאד.

על כן אמרתי להסכים עם המו"ל הנ"ל לזכות רבים בדברים יקרים כאלה אשר יותר ממאה שנה מעת הוצא לאור עולם ואין בנמצא כעת.

אדברה בתחנונים עבור המוכ"ז להיות נא לעזר ולסעד בכל מקום בואו לקנות מאתו הספר בכסף מלא ולהביא ברכה לביתו למען לא יגע לריק ויבא על שכרו משלם כי גם זאת למצוה רבה יחשב להיות בתומכי נפשו וגם רצונו לגדור גדר לפני כל איש במדינתנו וחוץ למדינתנו מלהדפיס הספר הלזה עכ"פ עוד עשרה שנים מעת צאתו מבית הדפוס שבל יהי' ח"ו גרמא בניקין ועל דברים כאלה כבר גדרו הגדולים הקודמים ונאסר גם מטעם חוקי הממשלה וכל המסייע לו ישא ברכה מאת ה'.

דברי הכותב למען המצוה היום יום ב' לסדר מה נורא המקום הזה, תרנ"ז לפ"ק, באבוב יע"א.

הק' **שלמה האלברשטאם** חופ"ק באבוב

גם הספר זרע יצחק נדפס ע"י רבינו ז"ל כאשר כותב המהדיר הרה"ח ר' משה ענגלענדער מעיר קראשניצקא „תשואות חן חן לכבוד קדושת אדומ"ו הרב הגאון הקדוש צדיק נשגב שלשלת היוחסין כקש"ת מו"ה שלמה הלברשטאם שליט"א החונה בק"ק באבוב כי הואיל בטובו ומסר לידי ספרא דא אשר היה טמון וגנוז בבית אוצר הספרים שלו להוציא אותו מכוח אל הפועל, יתברך ממעון הברכות ומשכורתו יהא כפולה מן השמים ויזכה לראות בנחמת ציון וירושלים".

מדור "כי מציון תצא תורה"

ב"ה

כן ציון הלברשטאם

אבד"ק באבוב

ג שלח תרצ"א פה סוואסאוויטש יע"א

ש"ב תב' המופלג בתוי"ר בנש"ק מו"ה שלמה רובין יחי'

הן קבלתי מכתב מאת זקנותך הה"צ תי' כי אין רצונך ללמוד הוראה ורצונה הי' שתהי' מוכן ליקח הורמנא. ע"כ אמרתי להודיעך כי נכון הדבר בעיני שתלמוד ש"ע ופוסקים ראשונים ואחרונים למען תגיע להוראה בעזה"י. וכענין זה שמעתי מאת כ"ק אאמו"ר הגה"ק זצ"ל שבא פ"א אברך א' לפני כבוד זקנינו הגה"ק זצלה"ה מצאנז ושאל אותו אשר רצונו ללמוד הוראה, ונתן בקולו עליו מה זאת הוראה. הלומד גפ"ת ופוסקים זאת הוא הוראה. ומובן כי היטב חרה לו

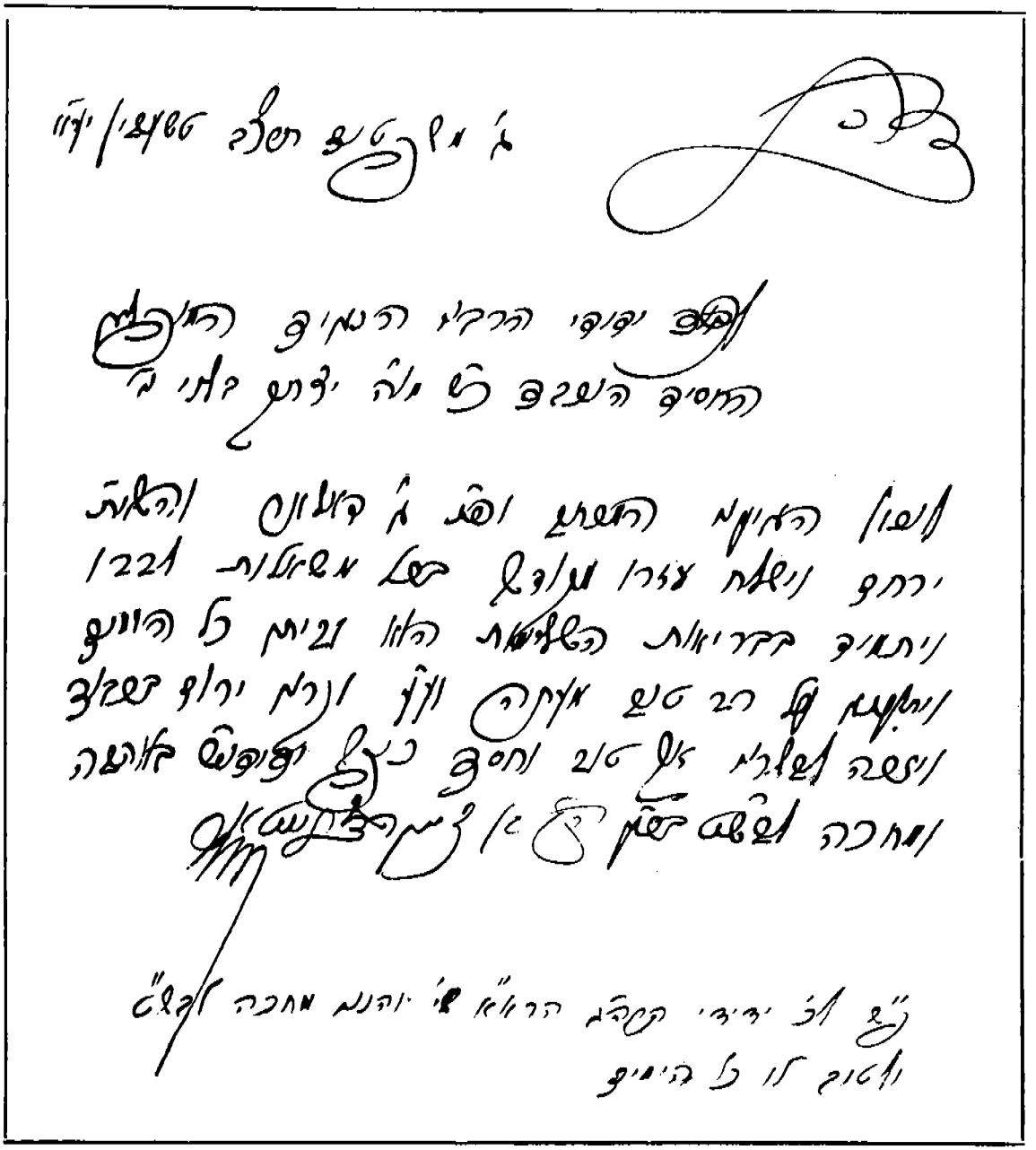

שילמוד קיצורים ולהיות בעל הוראה מזה אבל ללמוד ש"ס ופוסקים ולידע מקור כל דת ודין הנה מה טוב וזה תכלית הלומד באמת לזכות ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, וזכות אבותיך זצ"ל יעמוד לך להבין ולהשכיל בתוה"ק ללכת בדרכי ישרים ותעלה מעלה מעלה בתורת ד' וביראתו, ואגב זה הנני לעורר אותך שתשמור בריאת גופך ולשאוף רוח צח וכן באכילה ושתי' ושינה תזכור להשמר והזהר לעשות הכל בהשכל ובדעת למען תהי' בריא אולם לעבודה בלי שום מניעה.

כנפש ש"ב הדו"ש באה"ר.

מקום החותם

לי על סמך זה שש מאות. בהלואה וגם הבטחתי לכל הבע"ח כי אתן להם בשבוע זו בטח והנה היום השגחתי בכליון עינים הקאנטע הב' סך שמונה מאות, והנה אם אמנם קויתי כאשר אקבל הסכום המבוקש אוכל להקל מעט משא החובות אמנם כעת אשר שלחתם לאחדים קמא קמא בטיל לי ונתאכלו המעות הראשונים וכמעט עקבותן לא נודע ולא עליכם תלונתי אמנם כבר כשל כח הסבל לשמוע תלונות הבע"ח אשר סבוני גם סבבוני ולא אדע מה להשיב להם לכן אם כי אקוה כי יגיע לידי המותר עוד קודם בוא מכתבי זאת לידכם אולם באם לא שלחתם עוד אבקש שתשלחו לידי סך

כ"ק אדמו"ר הי"ד. משמאלו: חתנו הרה"צ ר"ש רובין הי"ד. ממולו: הרב ר' יחזקאל דוד שליט"א ולמטה ממנו בנו הצעיר כמר משה אהרן הי"ד.

ב"ה

ג' וארא תפר"ח באבוב יע"א

כבוד ידידי הרה"ג החסיד המפורסם איש אשכולות כש"ת מו"ה אלימלך אלעזר עהרענבערג נ"י.

לנכון קבלתי ביום ה' דחנוכה הקאנטע הא' סך שש מאות דאלאר, וכאשר הגיע הט"ג מאתכם שניח כי תשלימו להסכום המבוקש בשבוע העברה, לקחתי

אלף שלם למען אוכל לשים מעט ריוח בין עדר לעדר, ואקוה כי תמלאו בקשתי ובזכות זה תצליחו בכל משלח ידכם וזה ירום קרנכם למעלה בישועה שלמה כנפש המחכה לישועה ומברכם בכט"ס ות"ח לו בעד השמן זית אשר שלח להעלות נר חנוכה, והשי"ת יאיר עיניו לראות בישע אלקים ויזכה לבשרנו בש"ט.

הק' בן ציון הלברשטאם

מגדולי החסידים ואנשי מעשה
(נעתק משערי ציון)

בין גדולי החסידים בבובוב נמנה גם הר"ר איטשע בארבער ז"ל, או כפי שכינוהו יודעיו, ר' איטשע פיוו־ניטשער.

עוד בימי שחרותו היה ר' איטשע מבאי ביתו של הרה"ק בעל ה„דברי חיים" זי"ע בצאנז ושם נקשר הזמן אל הרב הצעיר דאז מבוקובסק (שנעשה ברבות הזמן לרשכבה"ג, הראשון לשושלת בית בובוב). הוא נשאר חסידו הנלהב והמסור ואח"כ גם אצל הרב השני הי"ד זי"ע במשך כל ימי חייו (הוא נפטר בשנת תרצ"ב).

ר' איטשע הצטיין במדותיו הנעלות והנאצלות. הוא התעלה במדרגות החסידות והשפיע מהן גם על סביבותיו. שמועות רבות התהלכו על אודות מעלותיו הגדולות ובמיוחד באשר לעניני צדקה .סכומים עצומים נתרמו על־ידו לא פעם למטרות צדקה.

קרה פעם כשר' איטשע בא לבובוב לימי הסליחות והתכונן להישאר שם, כדרכו, עוד שבועות מספר, מבלי לשים לב שעסקיו מוזנחים ע"י כך. נקרה אז על דרכו ר' ישראל'קע ראנד (שהיה נכדו של המגיד מקוז'ניץ זי"ע. הוא התפרסם כחסיד מופלג והיה זה הוא ששתה בבובוב מכוסו של אליהו הנביא). בפגישתם זו היה ר' ישראל'קע לבוש בגלימה קרועה ובלויה. ובראות זאת ר' איטשע הוא פנה אליו ושאלו, על שום מה הוא לבוש בבגד קרוע ובלוי זה, „אם אין לך כסף" — הוא אמר — „אלווה לך סכום זה לקניית מלבוש חדש". „הזדרז, אם כן, והיכנס אל החייט ותהיה לך גלימה חדשה עוד לימי החגים".

ר' ישראל'קע לא היסס וקיבל את הסכום והתקין לו מלבוש חדש ונאה. אחרי ראש השנה חזר ר' איטשע לביתו לקראת החגים, בחג הסוכות היה לו חזיון לילה ובחלומו נתגלה לו המגיד מקוז'ניץ זי"ע.

לימי החג הנותרים חזר ר' איטשע לבובוב. בדרכו פגש את ר' ישראל'קע והלה אמר לו בשמחה. „נו איטשע. יכולני לסלק לך חלק מהחוב מאחר שהרווחתי מספר ריינישים".

— אין צורך — ענה לו ר' איטשע — החוב כבר סולק לחלוטין.

— הא כיצד ? — תמה ר' ישאל'קע, ואז סיפר לו ר' איטשע את פרשת החלום.

— אם כך, אמר ר' ישראל'קע, מוכרחים אנו לסור אל הרב ולספר לו את הענין.

בשמעו את אותו המעשה, הפסיקם הרב ואמר: „אתם אחוזי תימהון ופליאה, ואילו לדידי אין כאן כל חידוש ופליאה. גם אתם תבינו לאחר שתשמעו את המעשה שאספר לכם מיד".

„ובכן", התחיל הרב בסיפורו, „לרב מדזיקוב זצ"ל, כונתו לזקנו הצדיק הקדוש רבי ר' אליעזר האדמו"ר מצדיקים, נתגלה פעם חזיון לילה. בחלומו והנה הוא נמצא בארמון שאת פארו והדרו אין לתאר במלים ואדם אחד הדריכו והראה לו את כל מכמניו וחמודותיו של הארמון. תוך כדי כך הוא הבחין, שמתוך אחד החלונות השקיפו פני יהודי בעל חזות קורנות והדרת פנים נדירה ממש. נפעם ונרעש שאל הרבי מדז'יקוב את מלווהו מי הוא אדם זה, ואז אמר לו המלווה שזהו הרבי ר' אלימלך זצ"ל. ובשמעו זאת ניעור משנתו.

למחרת נכנס אל אביו הצדיק מרופשיץ זצ"ל וסיפר לו את חלומו המופלא.

— קשה להאמין — אמר הצדיק מרופשיץ בהשתאות באמת קשה להאמין שהיתה לך זכות כזאת, כי כדי לראות את הרבי ר' אלימלך בעולם האמת, צריך להגיע למדריגה עליונה ממש. הגד נא לי מה פעלת ומה עשית כדי לזכות בכך ?

ענה לו ר' אליעזר'ל: „הרי יודע אבי את אופן התנהגותי למן קומי משנתי וכמה שיעורים לומד אני מדי יום ביומו", וכך עמד ופרט בפני אביו את אורחותיו ומנהגיו.

הפסיקו אביו באומרו, „לא, לא יתכן! מכל אלה אין רואים עדיין את הרבי ר' אלימלך מעולם האמת. אין זאת אלא שעשית דבר נשגב וגדול שזכית לכך. וכאן נזכר ר' אליעזר'ל, שבשעה שהוא לבש את אדרתו החדשה הוא פגש את נכדו של הרבי ר' אלימלך שהיה אז אורח בעיר. בהבחינו שלאורח אין כל אדרת עליו מסר לו ר' אלעזר'ל את אדרתו החדשה בלי כל היסוסים.

— עתה מחוור לי העניין, הכריז הרב מרופשיץ. הלבשת במלבושך את נכדו של הרבי ר' אלימלך, והרגנת

את לבו והחיית את נפשו, ולא פלא שעמדה לך זכות זו ושכרך ניתן לך באותו חזיון נפלא.

א"ה כי החסיד ר' איטשע היה אחד מגדולי החסידים ואנשי מעשה שהי' עיילין בלא בר אל הקודש פנימה לבית מרן הקדוש ז"ל הראש והראשון היה החסיד המופלג בתורה ר' ישראל יצחק מאס ז"ל מקרקא. החסיד המופלג בתורה ר' כתריאל בלומנפלד ז"ל, מגורליץ. החסיד המופלג בתורה ר' אברהם קליינהענדלער מבוכנא ז"ל. החסיד המופלג בתורה ר' יעקב הירש המכונה יעקלי הירש ז"ל מקראקא. והחסיד הגדול בתורה ר' שלום יצחק פריעדמאן מצאנז ישן ז"ל והחסיד המפואר ת"ח גדול ר' קלמן קלאסנר המכונה רוטענבערג ז"ל.

והחסיד מו"ה שרגא פייביש פלאקס שהיה חזן, מוישניצא נכד הגה"ק בעל מאור רשמש. והחסיד הירא מאד רבי יחיאל מיכל קאלווערייער ז"ל.

ואני הדפסתי המעשה של החסיד ר' איטשה ברבר ז"ל לכבוד נכדו ידיד נפשי המופלג והחסיד מו"ה שלמה ברבר שליט"א המנהל הפאנסיון סגולה בקרית באבוב בבת ים בישראל.

כתב לי הרה"ג ר' ישעי' גיימאן, המשב"ק, תי"ד, ששמע ממרן זי"ע עה"כ (במדבר י"ב—ח') ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה ופירש"י ז"ל, ואם תאמרו איני מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה, והסביר רבינו ז"ל את דברי רש"י בדברי הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות טומאת צרעת פרק ט"ז הלכה י' כתוב לאמור „הצרעת" הוא שם האמור בשותפות כולל ענינים הרבה שאין דומין זה לזה וכו', עד שכתוב ועל ענין זה מזהיר בתורה ואומר „השמר בנגע הצרעת זכור את אשר עשה השם אלקיך למרים בדרך" הרי הוא אומר התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחי' שהיא גדולה ממנו בשנים וגידלתו על ברכי' וסכנה בעצמה להצילו מן הים והיא לא דיברה בגנותו אלא טעתה להשוותו לשאר נביאים, והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו, שנאמר „והאיש משה ענו מאד" ואעפי"כ מיד נענשה בצרעת, קל וחומר לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות, לפיכך ראוי למי שרוצה לכוין, להתרחק מישיבתן ומלדבר עמהן כדי שלא יתפש אדם ברשעת רשעים וסכלותם, וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים, בתחלה מרבין בדברי הבאי כענין שנאמר וקול כסיל ברוב דברים, ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים, כענין שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק, ומתוך כך יהי' להן הרגל לדבר בגביאים ולתת דופי בדבריהם, כענין שנאמר ויהי מלעיבים במלאכי אלקים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו, ומתוך כך באין לדבר באלקים וכופרים בעיקר, כענין שנאמר ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על השם אלקיהם, והרי הוא אומר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ מי גרם להם לשות בשמים פיהם לשונם שהלכה תחלה בארץ זו היא שיחת הרשעים שגורמת להן ישיבת קרנות וישיבת כנסיות של עמי הארץ וישיבת בתי משתאות עם שותי שכר, ומסיים שם אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה לפיכך הקב"ה עוזר על ידן ומזכה אותן בה, שנאמר אז נדברו יראי השם איש אל רעהו ויקשב השם וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי השם ולחושבי שמו. עכ"ל הקדוש של הרמב"ם ז"ל.

ועתה מה מאד מתקו דברי רש"י ז"ל ואם תאמר איני מכיר במעשיו [בניחותא] כי מזה תבואו לומר איני מכיר במעשיו [של הקב"ה], כי מי שמדבר בלעגי שפה על הצדיק הדור הוא מדבר גם על הש"ת ח"ו. והוסיף להסביר גם ההמשך של דברי רש"י ז"ל „זו קשה" מהיכן בא לידי עברה גדולה כזו (לדבר על ה') מן „הראשונה" אשר לא יראתם לדבר בצדיק הדור בעבדי משה. ודפח"ח.

וגם סיפר לי המשב"ק הרה"ח ר' ישעי' גיימאן הי"ד הנ"ל אשר בעת ביקורו של הגאון הנודע מוהר"מ שפירא זצ"ל הר"מ והאבד"ק פיעטרקוב ולובלין בעהמ"ח שו"ת אור המאיר בדירתו של כ"ק מרן הגה"ק האדמו"ר והאבד"ק באבוב הי"ד זכי"ע ועכ"י במרחץ חם בעיר קרעניץ; אז נדברו יראי השם איש אל רעהו בדברים חריפים בדרוש ובהגדה, כל אחד בסגנון שלו עונים ואומרים, שאל הבעל שו"ת אור המאיר את כ"ק האדמו"ר הקדוש הי"ד למה תפס רש"י ז"ל בפרשת ויצא (בראשית כ"א פסוק כ') את הלשון „והלא קל שבקלים אינו אומר כן" ומדוע לא אומר רש"י והלא „הפחות שבפחותים" אינו אומר כן, ע"ז השיב לו רבנו הקדוש מיניה וביה על אתר אשר רש"י ז"ל כיון לזה שכתב בספר „בן סירא" ומובא (בפרק המוכר פירות ב"ב דף צ"ח ע"ב) וז"ל, הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסובין וקל מסובין „חתן הדר בבית חמיו",

וא"כ יעקב אבינו ע"ה הי' תחן הדר בית חמיו „לבן הארמי" נמצא הוא ממילא „קל שבקלים" אשר ע"כ נקט רש"י ז"ל זה הלשון ולא לשון אחר ודפיח"ח ושפתים ישק, וכששמע המהר"מ שפירא זצ"ל זה הדבר יוצא מפי מרן בקדושה וטהרה וחכמה ענה ואמר בהתפעלות, רבי מאבוב מה נשאר לי עוד לעשות אם כבודו מלא עולם בהחזיקו ישיבות הרבה ולא די לו בזה אלא שהוא פה מפיק מרגליות והוא מפליא פלאות להוציא מפיו דברים כאלה, למה זה אנכי...

כתב לי עוד בחיים חיותו של רבנו הקדוש הרב"צ הי"ד הרה"ח, חתני ר' ישראל ניימאן שליט"א כי איש חסיד אחד (ר' יוסף טייטלבוים ז"ל,) מעיר גריבוב בא לרבינו הקדוש לשפוך לפניו את מר לבבו כי יש לו ד' בנות שהגיעו לפרקן ואין לאל ידו להשיאן, ושאל אותו רבינו באם יש לו על מה שיחול הברכה, ענה לו החסיד בדאבון נפש כי אין לו פרוטה לפורטה. אמר לו רבינו כי הקב"ה משפיע ברכה גם מאין ליש וטמן ברמז את דברי קדשו במקרא מקימי מעפר דל, ומלוי של עפר הוא „אין יש" וברכת צדיק נתקיים כי האיש נתברך מברכתו והשיא את בנותיו כראוי וכיאות.

מילואים להתורות שהבאתי בשם מרן רבנו הגדול והקדוש רב"צ הי"ד מבאבוב זכי"ע ועכ"י א"ה באמת נמצאים תחת ידי עוד כהנה וכהנה תורות מה ששמעתי בעצמי מפי אדמו"ר הגה"ק הי"ד או מן מה ששלחו לי מפעם לפעם בכתב ידים של המשמשי בקדוש הי"ד, אמנם ב"ה ראיתי את הנולד, אשר בטח יצאו לאור עולם כמה תורות כזו שנמצאים אצלי וידינו אותי כגנב שמשלם כפל, ויאמרו שהגיעני כפול, בעבור זה אליו בקשתי לכפר עון חטאתי, וענה ואמר שלתי כדבריך, ה"ה ידידי שאהבה נפשי מאז ומקדם הרבני הנגיד והחסיד ואיש חכם יכפרנה מו"ה אשר רייכמאן שליט"א, בן החסיד הנכבד מו"ה כתריאל רייכמאן ע"ה מבארדיטב בנו של החסיד הנודע ויר"ש שלשלת היוחסין כש"ת מו"ה צבי הירש רייכמאן ע"ה וחתנו של אותו חסיד וירא מותיקי חסידי באבוב כש"ת מו"ה משה יוסל ע"ה במארדיטב, ור' אשר נ"י הנ"ל התאמץ ושלח לי את כל הכתב יד אחר שהי' מוגה מהספר הקדוש „קדושת ציון" עוד בטרם שיצא לאור עולם ונתמלא בזה רצוני עצהיו"ט ע"כ תודה לו אשר ע"י טרחתו והוצאת הבי דואר לא באו הדברים בכפילא, והכל על מקומו בא בשלום, אמנם אין דנין משאי אפשר אשר באין ברירה מטעם ההדפסה נכפלו ב' דברי תורה, והוא רחום יכפר עון...

ולמה אכחד אשר בזריזות הדבר הי' גם יד חתנו כבנו של ידידי ר' אשר רייכמאן נ"י וזה הוא הידיד נפש כל חי אשר כ"ק רבנו הגדול והקדוש רב"צ מבאבוב הי"ד זכי"ע ועכ"י אהב אותו כמעט יותר מכל תלמידיו והי' אצלו ילד שעשועים ובאמת הוא תלמיד חכם גדול אהוב למקום ואהוב לבריות כש"ת מו"ה הרב יוסף מאנדעלבוים שליט"א ולאות אמת הוא ש"ץ מפורסם באותו ביהכ"נ „אנשי ספרד" בעיר ואם בישראל „בארא פארק" זה ח"י שנים.

למערכת "כתבי קודש"

מדור "מפרי צדיק עץ חיים"

ב"ה.

ג' אמור כ"ח למב"י תרצ"ט באבוב יע"א.

הרב שלמה הלברשטאם באבוב סמוך סטרוז

בלשון פולנית נכתב כאן

כבוד ידיד נפשי וה"ג החסיד המופלג המפורסם לשם ולתפארת ולתהלה כש"ת מו"ה אלימלך אלעזר עהרענבערג נ"י.

מה טוב ומה נעים היתה לנו חברתו מאז מעולם טרם גבה טורא בינינו, ובכל עת אשר אני רואה חרות על לוח לבי אהבתו וידידותו יתעוררו זיקי חבה יתירה נודעת, ואומר מי יתן ונתעלס באהבים, כאשר טובים היו הימים הראשונים, הנה דברי הטורים האלה המה סבוני גם סבבוני, לקחת עט סופר בידי הפעם, לא לשום כונה אחרת רק את ידידי אשר אהבתי ואשיחה, לא פעם ושתים כבר הי' לי נחיצות לכתוב למע"כ וגם להשיב על אמרותיו הנעימים אשר נדרשתי לפרקים, אולם לא אסתייעא מלתא יען היו קשורים דברים שא"א רשאי לאומרן בכתב וכדומה, אמנם לבבי יום יום ידרוש היתכן בזמן שאוהב נאמן דבוק מאח יושב ממרחק בלב

קרוב איך לא יהי' חליפת מכתבים ביניגו ולדרוש בשלומו ומה יעשה בו, ועתה אשלים נא חובתי זאת, ואגב עלתה בידי ג"כ להביא לו תשורה אשר מלתא אלבושיהו יקירא, איזה תמונות חשובות שיצא כעת לאור בעתונים מטעם הממשלה כאשר עיניו תחזינה משרים.

ישמחני נא כמ"ע בבש"ט ויודיעני בפרטות את מצבו כי נכספתי לדעת כי רמה קרנו ועלה על במתי הצלחה, ויעזור השי"ת שגם אנכי אוכל אח"כ להשיב גמולו ולרווות נפשו השוקקה בידיעות משמחות משלום כ"ק א"א מו"ר הגה"ק שליט"א ובכלל מצבם של אחיגו כל בית ישראל הנמצאים פה, כי לעת כזאת בעוה"ר נתקיימו החבלי משיח במדה גדושה, והעתונים מפחידים, בכל יום יוצאים מבוהלים בדבר המלחמה העומדת תחת כתלינו רחמנא לישזבן מכל מיני פורעניות המתרגשות לבוא לעולם, וכבר קפצה עלינו רוגזה של קודם המלחמה, כי מחמת הבהלה השוררת בעולם נתבטל המסחר וסגרו דלתים בשוק ותפר האביונה הכנסת ישראל אשר כלה פרוטה מכיס אמנם בתוך היגון והאנחה תעודד בשבועות האחרונות נחמה אחת קטנה כי ת"ל בחסד עליון באנו בברית עם הארצות הדעמאקראטיס ומחכים אנחנו שבהתקרבות הזאת תגרום שינוי לטובה גם בעניני פנים במדינותינו ושונאי ישראל יוכרחו גם לבלום פיהם ולא יוכלו להרים ראש, מצאנו לנו את הבטחון הזה כמו לגימת י"ש בדרך, טרם בוא לבית המרזח, והשי"ת ירחם חיש מהר על פליטת עמו בית ישראל ויוציאנו מצרה לרווחה, ונשמע ונתבשר בש"ט כל הימים כתקות נפש ידידוש"ת באהבה רבה ובלונ"ח מצפה להתראות פנים בתוך רב נחת.

אביע תודתי וברכתי ברכת יישר כח למע"נ חלף עבודתו לטובת ש"ב וגיסו של אחי מו"ה דוד"ל הלברשטאם שליט"א מווינא.

דברי האגרת השנית

שלמה הלברשטאם אבד"ק באבוב

ב"ה ערב שבת שקלים ויקהל תש"ו לאנדאן יצ"ו

חדו סגי ייתי לידיד נפשי האמתי הרה"ג המפורסם המופלג בתורה ומופלא בחסידות איש תבונות ורב

כ"ק אדמו"ר מרן מבובוב שליט"א

פעלים יראת השם היא אוצרו כש"ת מוהר"ר אלימלך אלעזר עהרענבערג נ"י.

אחדשה"ט לנכון הגיעוני שני מכתביו היקרים ועתה לא אוכל לשית עצה בנפשי אודות נסיעתה של כ"ק אמי היקרה הרה"צ תחי' כי אדמה שאין זה דבר קשה שיעלה בידי ע"י השתדלות לפעול עבורה וויזע לטאנזשיר, אולם מתירא אנכי להטיל עול קשה וטורח

מנאי ידידוש"ת באהבה

רבה מצפה לישועת ד' במהרה ונתראה פנים בשובע שמחות

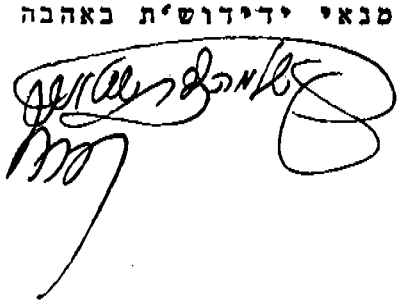

הדרך גדול כזה על אמי הרה"צ תחי' שגם בביתה מרגשת עצמה באפיסת הכחות אחרי התלאות הגדולות שעברו עלי', תלי"ת על מצב בריאותה כמו שהיא השי"ת יחזק אותה, ואם נאמר שתקבל על עצמה גם את הנסיעה הזאת יכולים לדבר מזה רק באופן אם ללוות אותה בלוית חן מי מבנותי' אחיותי היקרות תחי', כי להרחיק נדוד בטלטול דרך זה עבור אמי הרה"צ תחי' לבד לבדה, לא בא בחשבון כלל כמובן, וכאשר עבור אחיותי תחי' אין לי על אתר מקום להשיג וויזע לארצה"ב א"כ איפוא אינני רואה שום אפשרות לנסיעת אמי הרה"צ תחי' לטאנזשיר ולכן נכון שכמ"ע יסכים שאכתוב לאמי הרה"צ תחי' את הסכמתי שתואיל לנסוע יחד עם בנותי' לארה"ק בעלי' ראשונה אשר תלך אי"ה כי אין רצוני לשנות בענינים אלו בלתי חוות דעתו.

שטריימעל לשבת אין לי פה ועד היום יצאתי י"ח בשטריימעל שאול לכן נחוץ מאוד לקנות תיכף ולה־כין עבורי שטריימעל נאה לכבוד שבת מדת הכובע שלי הוא נומער 57 או 57 ½ יש לי ב"ה קאפטאן וחלאט אשר נתתי פה לתפור.

אשר העיר כ"ת שלא לשכוח להזכיר שתכלית ביאתי לארצה"ב הוא בשביל תקנות עגונות אינו מתאים לדעתי, כי באמת אינני רואה תועלת גדול שיכולים לעשות באמעריקא לטובת העגונות, אמנם יכול אני להזכיר גם מזה, ואם מוכרח אני לספר תיכף על האיר־פארט את תפקידי בארצה"ב, יתכן לדבר מסידור משפחות אלמנות ויתומים מבית כ"ק אאמו"ר הגה"ק זצ"ל ולהוציא מן המחנות את תלמידי הישיבות באבוב למאות אנשים במספר ולסדרם בארצה"ק כמה שיוכלו לעלות והשאר בארצה"ב, ויואיל נא כמ"ע ברב טובו להעירני עוד ענינים שצריך אני לידע תיכף בביאתי, כי אינני מכיר הגימוסין באמעריקא.

ומפני נחיצות ש"ק אסיים בכל ברכאן דלעילא ותתא, מנאי ידידוש"ת באהבה רבה, מצפה לישועת השם במהרה ונתראה פנים בשובע שמחות.

הק' שלמה הלברשטאם

לפי לוח המסעות נפרח מכאן אי"ה ביום ג' ויקרא בשעה 6 לעת מנחת ערב ונגיע בעזהשי"ת לארצה"ב בשעה 11 קודם צהרים, ואם רצונכם לידע ביום הנסיעה אם פרח המעופף מאן בשעה המסוחרה תוכלו להתודע ע"י טעלעפאן להאיר פארט משם אודות שם זמספר דלהלן, אמעריקאן עקספארט אירליינס פלייט נומער 11/12.

משה סטעמפל

התן כ"ק אדומו"ר הגה"ק שליט"א

ק ר א ק א

ב"ה, יום ו' ערב ש"ק פ' ויקרא, ד' ניסן תרצ"ט.

בפניא דמעלי שבתא כל ברכאן דלעילא ותתא על ראש ידי"נ הב' המופלג בתורה, וביראת ד' טהורה, חריף ובקי טובא, מרגניתא דליח בי' טימא, ה"ה כ' שמואל הכהן ראזענגארטען שיחי' לאויט"א.

אחדשה"ט באהבה תקבל בזה מכתב בקשה והתעוררות לאחנב"י שבמדה"י מאת כ"ק גיסי הגאון הצדיק ר"ש שליט"א אשר נכתב בשם המלך כ"ק חותני מרן הגאון הקדוש ראש גולת אריאל אשר בצלו נחי' בגוי' עבגצבב"א שליט"א, ונחתם בטבעת המלך מאן מלכי רבנן עבור איש אחד נכבד מאד נעלה מהחשובים הגדולים שבמדינתנו וכל ימי חייו פיזר נתן לאביונים ביד רחבה כיד ד' הטובה עליו בעת ההוא, ועכשיו בעו"ה נהפך עליו הגלגל ר"ל, וכבר עשינו הרבה יותר מכפי יכולתנו אבל אין הקומץ משביע את הארי שבחבורה, ולכן אמרנו לבקש עזרה מאחינו שבמדה"י להקים מעפר דל, ובעזהש"י תקוה טובה נשקפה שיעלה בידינו להצילו מרדת שחת ח"ו, ותהי המצוה נקראת על שמם.

ובטחוננו חזק שדברינו אלה הנאמרים בצדק יכו שורש בלב אחבנ"י במדה"י וברצות ד' ובהשתדלות נמרצה תקבוץ על יד עכ"פ שני מאות דאלאר, ואשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ד', כי בודאי הוא זכות המצוה להגן על העושים והמעשים להוושע בד' תשועת עולמים כמאמרם ז"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה.

ואקוה כי כל מי שיראה את האגה"ק מכ"ק גיסי הגה"צ שליט"א ידע להוקיר ערכו הרם כי לאו בכל

יומא מתרחיש ענין נשגב כזה אשר כ"ק מרן הגה"ק רבא דעמי' ומדברנא דאומתי' שליט"א יצוה לבנו יקירו הה"ג שי' לכתוב בשמו מכתב חם כזה לכל אחבנ"י. הלא ידוע דרכו בקודש שלא לכתוב מכתבי מליצות, ולמען נחיצות וגודל חשיבות הענין הנשגב והנורא יצא מגדרו אשר גדר בעדו, מובן מאליו עד היכן הדברים מגיעין.

ולאת נכון לבי בטוח שכל מי שיקרא האגרת הנ"ל יתן הרבה יותר מכפי כחו וחפץ ד' בידך יצליח לעשות רצון כ"ק מרן רשכבה"ג שליט"א, ובודאי גם אביך היקר הנה"ח שיחי' ישתדל בכל עוז ותעצומות לעשות רצוננו למען גודל המצוה ולכל היותר עד יומא דהילולא דזקננו הגה"ק מאור הגולה מצאנז זי"ע זצלה"ה תשלחו לידי סכום הנ"ל עכ"פ, וכל המוסיף מוסיפין לו חיים ושלום וכ"ט.

א"ד ידידך עוז דושה"ט באהבה רבה מחכה לגדולתך ולטוב לך כל הימים ומברכך בכשרות ודיצת החג הקדוש הבע"ל. וגוושע כולנו בישועה שלימה ונעלה לציון ברנה ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים.

הק' משה סטעמפל

וכדי לעטר מכתבי בדברי תורה ארשום מה שעלה ברעיוני באחרית הימים בלימוד הישיבה מענייני דיומא במס' פסחים דף ה' דכ"ע מיהא חמץ משש שעות ולמעלה אסור, מנ"ל וכו' רבא אמר מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים, ובתוס' שם ד"ה לא תשחט הקשו הא זמן שחיטת הפסח אחר התמיד ותמיד ששחטו קודם חצות פסול, וא"כ שחיטת הפסח לא הוי מיד אחר חצות עד כדי שהיית הקרבת תמיד עיי"ש.

ולי צ"ע בקושייתם דהא לקמן דף ס"ג איתא השוחט את הפסח על החמץ עובר בל"ת, ר"י אומר אף השוחט את התמיד עובר בל"ת, א"כ אפשר דרבא דהכא ס"ל כר"י דאף בתמיד עובר בל"ת רק תופס בכאן לשון אשר אליבא דכ"ע הוא, וממילא מוכח דעשה דתשביתו מתחיל מחצות מתמיד גופי'.

ואמרתי ליישב לפענ"ד דרבא לשיטתו ע"כ לא יסבור כר"י, דהנה בתוס' שם ד"ה השוחט כתבו בשם ריב"א דהשוחט הפסח על חמץ, הפסח כשר, דהא לא שינה עליו הכתוב לעכב, עכ"ל. ובירושלמי הובא בתוס' תמורה דריש להכשיר מדכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי דאף לאחר שנשחט על חמץ הוא נקרא זבחי.

וקשה דלר"י הנ"ל דאף השוחט את התמיד על חמץ עובר ויליף לי' מדכתיב זבחי,, והיינו זבחי המיוחד לי והוא תמיד כמבואר בגמ' שם, א"כ לפי הירושלמי מנ"ל לר"י דהפסח כשר דהכי איצטריך לי' זבחי לתמיד ששחטו על חמץ.

אמנם אפ"ל דר"י יסבור דהפסח כשר משום דלא שינה עליו הכתוב לעכב. והנה התוס' בתמורה ד' בסוגי' דכל מילתא הקשו לרבא דס"ל דאי עביד ל"מ, א"כ אמאי השוחט הפסח על חמץ הפסח כשר, ותירצו דבירושלמי הובא קרא להכשיר והיינו מזבחי כנ"ל, ולפי"ז א"ש קושי' התוס' שם, דע"כ ליכא למימר דרבא סובר כר"י כיון דטעמא דר"י בתמיד משום דכתוב זבחי והא דפסח שנשחט על החמץ כשר משום דלא שינה עליו הכתוב לעכב, וזה לא יתכן לרבא דס"ל אעל"מ, דאי לא מהני אף דלא שינה עליו לעכב פסול, וע"כ בעי' קרא להכשיר והיינו זבחי ותו' ל"ל ריבוא בתמיד שנשחט על החמץ ולא מצי סבר כר"י ודו"ק.

ועתה ידידי לא עת להאריך כי עוד מעט ויגיע זמן שאין הלבלר יוצא בקולמסו, מאד נכספה נפשי לדעת משלומך הטוב בכלל ובפרט ברוחניות ובגשמיות, כי אם אמנם הגופין נתרחקו אבל לא הלבבות, ומחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל הדבוקים באלקים חיים ע"י כבוד קדושת אדומו"ר הגה"ק נשיא אלקים שליט"א אשר כח קדושתו ואור תורתו מופיע למרחוק לכל הרוצה להתקרב לדרכו דרך המלך מלכו של עולם ע"י שליחו של מקום עיר וקדיש מן שמיא נחית בדור שפל כזה להחיות עם רב ולהשיבם בתשובה שלימה ומחויבים אנחנו להודות להלל ולשבח לבוראינו אשר לא נתן למוט רגלנו והופיע בקרב המחנה ישראל רוח חיים ע"י נאמן ביתו צדיקו ומנהיגו של עולם מרן הגה"ק שליט"א, אשרי העם שלו ככה, יהי' שם ד' מבורך מעו"ע.

ולכן תראה לדבק מחשבתך במקור הקדושה והחכמה ואל יפסיקוך שום דבר שבעולם מדבקותך בגאון עוזנו מרן שליט"א, וכל החבריא קדישא, ותראה להתמיד בלימוד תוה"ק ובספרי מוסר וחסידות כאשר

שמיעתי אומרים בשם כ"ק מרן קוה"ק מצאנז זי"ע שאמר לאחד ממקורביו שנסע למרחקים ושאל את הה"ק זצ"ל קודם נסיעתו איך להתנהג, והשיבו בזה"ל. דיא גמרא זאל זיין דין רב און שבת דער רבי. הפוך בה והפוך בה דכולה בה.

ובזה אסיים כי הגיע זמן הכנסת כלה שבת מלכתא ואסיים בשים שלו' רב ובשבת שלו' ומבורך, כ"ד ידידך עוז הנ"ל.

המעות תשלח על אדרעססא שלי בלי גרעון מסכום הנ"ל.

מילואים למאמרו של המנוח ר' שלמה דב לונדון ע"ה בספרי „ארזי לבנון" דף קס"ח שורה כ"ש שהעתקתי משבועון שהי' נדפס בירושלים בשנת תש"ה, ושם נאמר על רבנו הגדול והקדוש בקש"ת מרן ר' בן ציון הלברשטאם הקדוש הי"ד האדמו"ר והאבד"ק באבוב זכר"ע ועכ"י, בכתבו וכלשונו:

„עוד בשחר ילדותו הצטיין בכשרונות נעלים עד להפליא, כשחגגו את חג „הבר מצוה" שלו בבית אבי-זקנו ר' יהושע'לי מקאמינקא, (א"ה זה הקדוש זטהור ציס"ע מרן ר' יהושע האדמו"ר והאבד"ק קאמינקא זצללה"ה) הפתיע בדרשתו החריפה, בשכלו החד, בזכרונו הנפלא ותמפליא, וביחוד בנגוניו העילאיים רוויי-הנפשות את גדולי הרביים והרבנים שהיו באותו מעמד" וכו' עכ"ל.

אמנם אני הכותב לא אוכל להתעלם ממה שנעלם ממנו בענין זה, וכאשר שמענו כן עוד נחות לגוננמו במגן „בחידוש" הזה, ולספר כל מה ששמעתי בזה מזקני תלמידי חכמים וחסידי בובוב זכרונם לברכה אשר היו לנוכח בחגיגת „הבר מצוה" בעיר קאמינקא, ואלה אנשי מעשה ספרו אשר אחר גמר החגיגה בקאמינקא, חוברו יחדיו עם כ"ק רבנו הגדול והקדוש מרן ר' שלמה'לי הלברשטאם זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק באותו זמן בווישניצא ביחד עם בנו היחידי הבחור „הבר מצוה" אשר אחר זמן מילא מקום אביו הגה"ק בבאבוב הי"ד, ונסעו משם לבעלז לקבל פני הגדול הדור ורבן של ישראל הגה"ק מרן ר' יהושע האדמו"ר והאבד"ק בעלז זצללה"ה שהי' שארו הקרוב אליו ע"י דודו הקדוש הרב ר' צבי הירש מדריסקאפאליע זצללה"ה שהי' חותן חותנו של רבנו הקדוש ר' שלמה'לי הנ"ל בימים ההם בווישניצא זצללה"ה.

וכאשר דרכו על מפתן ביתו של האדמו"ר הקדוש מבעלז לקבל שלו' כנהוג, פקד כאשר אמר האדמו"ר הקדוש מוהר"י מבעלז זצללה"ה את משמשיו להכין סעודה גדולה לכבוד האורחים ולהחם חמין ולעשות פשטידא שקורין „קוגעל" בלע"ז כאשר כן מכינים על שבת קודש, באשר שהרב הצדיק והגאון מווישניצא הוא תלמיד חכם אמתי ע"כ הוא בבחינת ש"ק, וכמובן אשר פקדתו של הצדיק מבעלז זצללה"ה שמרה הרבנית הצדקנית ז"ל והכינה את אשר יביאו להשלחן הטהור, לעשות כאשה כשרה רצון בעלה הצדיק.

ויהי ממחרת כשישבו הצדיקים לאכל לחם לפני האלקים כפירש"י ז"ל „מכאן שהנהגה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאלו נהגה מזיו השכינה" (א"ה רש"י ז"ל מציין המקור מגמרא ברכות דף ס"ד וצ"ע אשר בגמרא שלנו נמצא גירסא אחרת עיי"ש וצ"ע גדול) צוה האדמו"ר הקדוש מבעלז זצללה"ה לחתנו האהוב והחביב אשר בזמן הזה אכל „מזוגות" בביתו הוא הגה"ק המפורסם מ"ה ר' שמחה ישכר דוב הלברשטאם זצלה"ה שהי' אח"כ האדמו"ר והאבד"ק טשעשינוב שיעמיד יין על שלחן הטהור כמו שנוהגים בש"ק יען שהרב מווישניצא הוא ג"כ שארו הקרוב אליו יען שהוא בן אחי אביו הקדוש האבד"ק שינאווא, (כעת זצללה"ה) וכן עשה חתנו הקדוש מטשעשינוב הנ"ל זצללה"ה.

ושם באמצע הסעודה הגדולה קרא האדמו"ר הקדוש מוהר"י מבעלז, שכמובן נהג את השלחן הטהור, את הבחור „הבר מצוה" שהי' חבוש אז בכובע הנקרא שטריימיל בלע"ז, שינגן מה, לכבוד המסובין והסעודה, ואמר לו בזה הלשון אבי מו"ר זכרונו לברכה צוה למי שאהב אותו לנגן „אודה השם" ע"כ „בן ציון לעב" אני מכבדך שתזמר „אודה השם בכל לבב", וכאשר מצוה לשמוע דברי חכמים לא סירב „הבר מצוה" כלל, ואז בקול כאשר ניגן המנגן בקול ערב שלו את הזמר כאשר נצטוה מפי כ"ק האדמו"ר הקדוש מבעלז זצללה"ה צוה האדמו"ר מבעלז למשמשיו שיקראו את הרבנית הצדקנית ז"ל שתעמיד מאחורי דלת הביהמ"ד לשמוע את נעימת קולו של המנגן הצעיר „הבר מצוה" והמצוין, וכן עשתה, זכותם של כל הצדיקים הנזכרים יגן עלינו ועל כל ישראל אנס"ו.

אגרת מהקדוש הרב חיים יהושע הי"ד בנו השני של אדמו"ר הרב"צ הי"ד

ע"ה ב' ויגש תרפ"ב קאמוק יע"א

שלום לכבוד אחובי, ר"ע הבקר הישמע החסיד
נ"מ אין בקי לתהלתו כמו ווה אלעזר שליטא
הנמרוסוק החוב בכל חדו"ת את האשכות רופף
וההתפעלות בעלי, ווא בלהבתו הטהר בעת הגיוד לידי הטראראקט
אלה ל"י נתודעתי שבדר השיג ואתיבי האפיזודוס אירוב גוסי
היקר שלוטא בלעזיג תלובתו ל"י ע"ג דוחתו לעלעה שיר לך עתאלקא
לי בעתות שתאוק פעת תקוה תחוה לך להוכיח ואמא תקוק.
ואל נא תהי ברכתי ברכת הדיוט בלתי על ולא ברכות
אשר את פעלו לבבות הדיוט תלוי ועתר ווה שהפה וכל לבדו
אשר את פעלו לבבות הדיוט תלוי ועתר ווה שהפה וכל לבדו
אל הפוקד ויהי' לבבות תעלה הישלה פעלתי"ם.
ג"פ היקר שלוטא כתב לי אשר רבץ ומכרחוק להשתל לפץ
זך אשר אז לא יתוק הרשיון הרשיק בדרך חשלה ורחוק ובוקק השורר לפ אין
אומן לעבות נאל רב כוחו וכבד לובד הדבר בדיוק לשלות האוטענאת
בשווה לעבות נאל רב כוחו וכבד לובד הדבר בדיוק לשלות האוטענאת
ולשות אחת לשתים ושתים לשלוש ומשם ואילך אין קץ לשלות אי"ה
ולשות אחת לשתים ושתים לשלוש ומשם ואילך אין קץ לשלות אי"ה
ברכת אוהבו עד מאה ועשרים.

נ"מ אין בקי לתהלתו כמו ווה אלעזר שליטא
הנמרוסוק החוב בכל חדו"ת את האשכות רופף
וההתפעלות בעלי, ווא בלהבתו הטהר בעת הגיוד לידי הטראראקט
שוכס לכבוד אחובי, ר"ע הבקר הישמע החסיד

אגרת מהקדוש הרב חיים יהושע הי"ד בנו השני שלאדמו"ר הרב"צ הי"ד

בעזה"י

ביום ה' ויחי תשרי תשע"ה

לכבוד ידידי הרה"ג ר' נתן אריאל הלוי שליט"א

קבלתי את מכתבו ידידי בשלום אסיר תודה לכ"ת על כל מילי דמיטב שכתב לי בענין הקונטרס שחיבר בענין מצות ציצית ואודה לכ"ת על הטרחה שטרח בזה ובודאי שיש לדון בכל מה שכתב ואף שבודאי יש לדון בכל מה שכתב אבל אין זה מקומו ומקום הדיון בזה הוא בספרים ולא במכתב ולכן אין לי כעת פנאי להאריך בזה ואסתפק רק בכמה מילים בקצרה.

ראשית כל אשמח לשמוע ממנו בקצרה מה הם הראיות שהביא לדבריו שהמנהג שלא לעשות ציצית מצמר גפן הוא מנהג חדש ומה הם הראיות שהביא לדבריו שהמנהג הוא מנהג חדש שלא היה נהוג בעבר

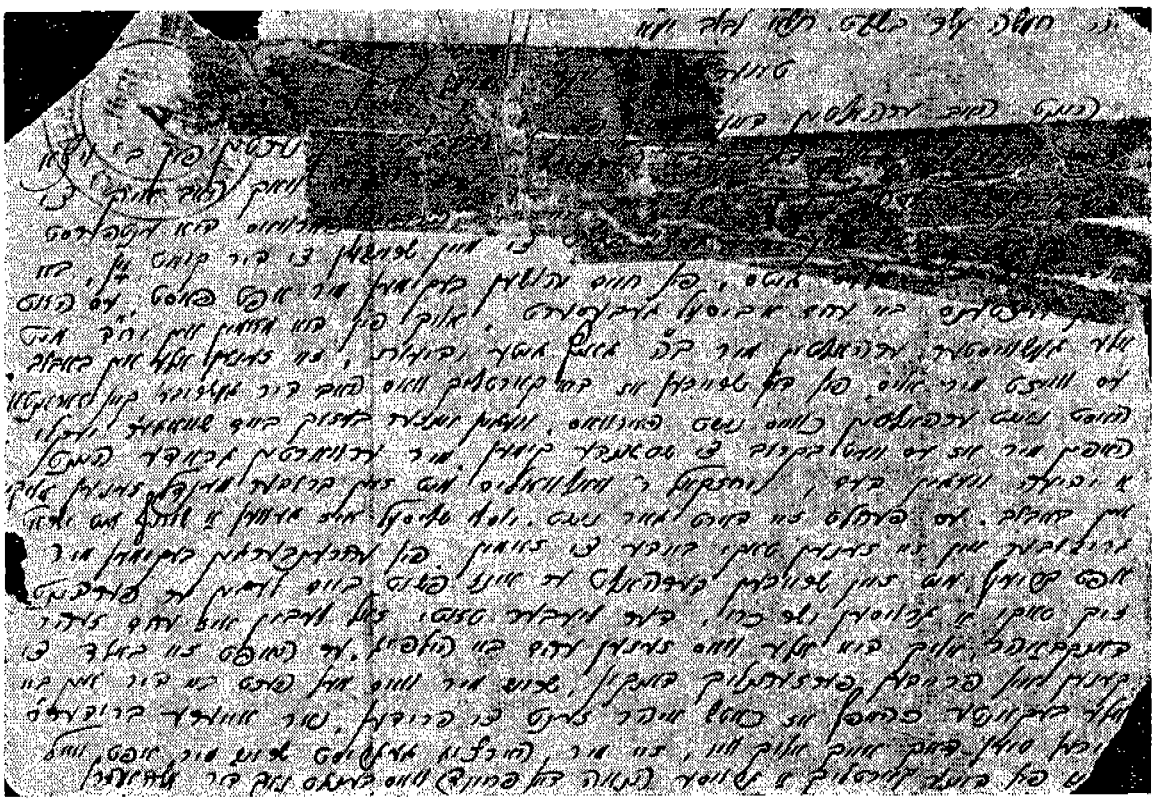

מכתב מהרב משה אהרן הי"ד

יום חמשה עשר בשבט תש"א לבוב יע"א

טייערער פרייגד שמואל לעבין

הייבט האב ערהאלטין דיין קארטל פון א' תולדות אין נעבטין פון ב' ויצא פאר וועלכע איך דאנק דיר רעכט הערצליך. הערשט די וואך האב איך צוגעשריבן צו לאה־טשע זאל זיך נאך פרעגן פאר וואס דו ענט־פערסט מיר נישט, איך האב שוין געצוויפלט צו מיין שרייבן צו דיר קומט אן. ביי אונז איז ב"ה אלעס גוטס. פון חיים יהושע באקומען מיר אפט פאסט, עס האט זיך לעצטענס אביסל געבעסערט, אויך פון די מאמען און יחי"ד מיט אלע געשווייסטער ערהאלטין מיר ב"ה גאנץ גוטע ידיעות, זיי זענען אלע אין באבוב, עס ווייזט מיר אויס פון דיין שרייבען דיא קארטליך וואס האב דיר געשריבען קיין טאראנטא האסט נישט ערהאלטן. כווייס נישט פארוואס, וועגן אונזער באזוך ביים שוואגער יעקלי האפין מיר אז עס וועט בקרוב צו שטאנדע קומען, מיר ערווארטן גראדע היינט א ידיעה וועגען דעם, יחזקאל ר' וואלוואליס מיט זיין ברודער מענדל זענען אויך אין באבוב, עס פעהלט זיי דא גאר נישט, יוסף שליסעל איז געווען א שותף מיט ישראל גריבובער און זיי זענען טאקע ביידע צו זאמין, פון עהרענבערגען באקומען מיר האפט בריף. מיט זיין שרייבן דערהאלט עך אזוי פשוט ביים לעבן עך פארדינט זיך טאקי א גרויסען ישר כח, דעך ליבער טאטי זאל לעבין איז אים זייער דאנקבאר, אויך די אלע וואס זענען עהם ביי הילפיג, עך האפט זיי באלד צו קענען און פריידען פערזענדליך דאנקען, שרייב מיר וואס מען הערט ביי דיר און ביי אלע באקאנטע, כ'האפ אז חאטש איהר זענט צו פרידען, נאר אייערע ברודעסר'ס לעבען טוען דאך אייך וויי, זיי מיר הארציג געגרייסט שרייב מיר האפט ווייל האב פון דיינע קארטליך א גרויסע הנאה, דיין פרייגט וואס בענגט נאך דיר.

משה אהרן

השמטות

הגה"ק מצאנז נולד בשנת תקנ"ז (ולא כמו שכתבו שאר כותבי הדורות) שנה אחת לפני שנסתלק הגר"א מוילנא זי"ע לקיים מה שנאמר וזרח השמש ובא השמש. וזה נראה בהקדמת ספר ברוך טעם שכתב בעצמו שלמד רוב הש"ס וראשונים מחותנו הגאון המחבר ז"ל שנה אחת ולא שהה שם יותר משנה ונסע בחזרה לביתו ונולד לו הגה"ק משינאווא ז"ל בשנת תקע"ה ואז היה בר שיבסר נמצא לפי"ז שנולד בשנת תקנ"ז וכן כתב בספר קדושת ציון שהגה"ק בצאנז הגיע לגבורות בשנה אחרונה לימי חייו בשנת תרל"ו וזה ראיה לדברינו.

לדף נג שורה ג' (טור ב').

להגה"צ רי"ש קאנאר ז"ל שנקרא ע"ש זקינו הגה"ק ר' יעקב שמשון משפטיפקא (מנו"כ בטבת"ו) זי"ע והוא נכד של הגה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע. היו עוד שתי בנות שנספו בשואה: הבכירה מרת יוכבד אשת הגה"ק מו"ה יעקב אלימלך פנט אבדק"ק דעש בעמה"ס זכרון יעקב (עה"ת) בהגה"צ רבי יחזקאל אבדק"ק דעש ז"ל בהגה"צ רבי משה אבדק"ק דעש ז"ל בן הגה"ק רבי מנדל אבדק"ק דעש בעמה"ס שו"ת מעגלי צדק בהגה"ק אור העולם בעל מרראה יחזקאל אבדק"ק קארליסבורג בזינברגן. ב) מרת סאשע אשת ב"ד הגה"צ בו"ה ר' מנדיל פנט מדעש הי"ד. השאירו אחריהם בת בארה"ק מרת לאה תחי' אשת הגה"צ רבי משה הגר אבדק"ק דקרית ויזניץ בבני ברק בן הגה"ק רבי חיים מאיר אדמו"ר מויזניץ בן הגה"ק אוהב ישראל באמת רבי ישראל מויזניץ בן הגה"ק רבי ברוך בן הגה"ק בעל צמח צדיק מויזניצא בן הגה"ק בעל תורת חיים מקוסוב בן הגה"ק רבי מנחם מנדל בעמה"ס אהבת שלום מקוסוב בן הגה"ק רבי קופיל חסיד תלמיד הבעש"ט זיע"א.

לדף נג שורה ו':

יש להוסיף שהוא השאיר את בנו הרה"צ רבי זלמן יהודה ה"ש אשר נהג אדמוריו"ת משינאווא הי"ד.

לדף נג שורה י':

הרבנית מרת דבורה תחי' היא אשת הה"ג מ"ה אהרן ירוחם שליט"א בן הגאון מאלטשטאט ז"ל, ויש להם ב' בנים מופלגים בתו"י מו"ה משה ומו"ה חיים שיחיו.

לדף נד שורה י"א:

להרבנית חנה מלכה היו לה עוד שני חתנים: א) הרה"צ ר' נחום אפרים ה"ש מטורנא הי"ד. ב) הרה"צ ר' אביגדור בהגה"צ מפריסטיק ז"ל.

להרבנית פיגא בילא הי' לה בן שני הרה"צ ר' אביגדור ח"ד מווישניצא ז"ל.

לדף נה שורה י"ב:

יש להוסיף כי אדמו"ר ר' ליבוש מטורנא היה לו עוד ב' בנים: א) הרב צבי הירש מסאטמאר די"ד. ב) הרב יחזקאל שרגא הי"ד מפרעמיסלא. וכן עוד ב' בנות: א) מרת חנה אשת הרב ר' שלמה בלויגרונד בהגה"צ ר' ישכר מקלווריע. ב) דינה אשת הרב שלמה טייטלבוים אבדק"ק באליגראד — דאבראמיל. ג) רבקה הענא אשת הרב הג' רר' יוסף חיים לאם מ"מ ומו"ץ בטורנא. ד) מרת מרים ה' ינקום דמם.

לדף סג שורה ד':

אחיו הה"ג ר' נפתלי ה"ש שליט"א, ממנהלי ועד הכשרות של העדה החרדית כאן. דעד שני אחיו מחוץ לחומות ירושלים יחיו.

לדף סז:

להגה"ק רמ"ד טברסקי יש להוסיף שהוא הי' נכד הגה"ק רי"י מטשערקאס ז"ל שהיה בן בתו של רבינו הגה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין אשר השתלשלות המנהיגות שלו ומסטולין נמשך עד היום הזה לשם ולתפארת ולתהלה ע"י היגוקא השני שליט"א.

לדף פט שורה ו':

הגה"צ ר"ח ליברמן הי"ד רעיתו היא הרבנית מרת תרצה ע"ה.

תקוני טעויות

דף לב: ממומן, צ"ל ממוכן.

דף לה: הערה בציון * שייכת לטור ב' שורה ט'.

דף לו: בשורה אחרונה ממני, צ"ל ממנו.

דף מט: שורה כ"ג דבר, צ"ל דברי.

דף מט: שורה ל"ה בחייב, צ"ל בחיים.

דף נג: שורה כ"ג קאדעמישטא, צ"ל ראדעמישלא.

דף נז: שורה ח' מ"ש בן הגה"ק ר' נפתלי מליזענסק, צ"ל בן הגה"ק רבי מנדל בער (כן העיר לי ידידי הרה"צ אדמו"ר מלאס אנדזועלעס רבי אלעזר אדלער שליט"א, נכד הקדושים לבית ללוב והיוד הקדוש זיע"א. ועוד צדיקים.

דף פ"ח שורה ט"ו תלה ושנה ארבעים דברים, צ"ל ארבעתים דברי חיים

דף קלו: שורה ל"ז תרפ"ט—תר"ץ, צ"ל תרפ"ח—תרפ"ט.

דף קמח: שורה י"ב הירשפרוינג, צ"ל הירשפרונג.

דף קסז: בהגה"ה שורה ג' לבוב, צ"ל בובוב.

דף קע"ה: שורה כ, מנכדתו, ל"ל נכדתי.

דף קפ"ב: שורה כג, יולם, צ"ל עולם.

שם: ההגהה שייכת לד"ה וגם לרבות.

דף קפג: שורה קפג תא"ס צ"ל תר"מ.

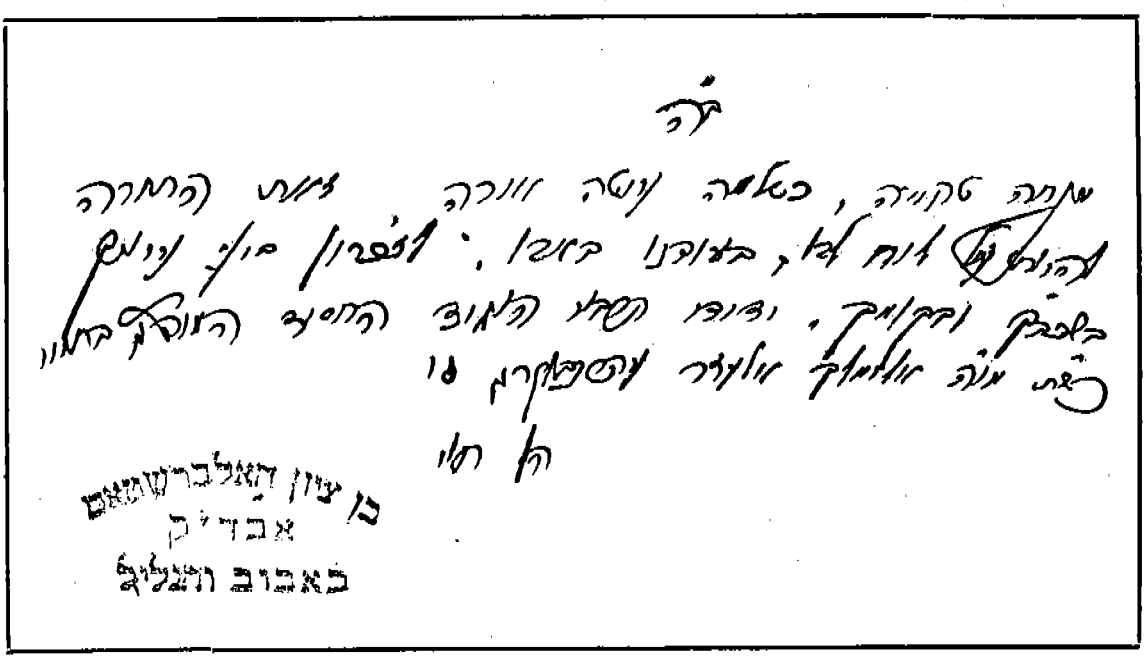

מרן הקדוש זי"ע שלח לי תשורה הסה"ק נועם אלימלך וכתב עליו הקדשה זו.

ספר

ארזי לבנון

חלק ד'

מדור

מחובר לטהור

מאמרים, רעיונות ומילי דיוחסין
והערות בדברים העומדים ברומו של עולם

אשר זכיתי לערוך בעזר ה' השוכן בציון

אלימלך אלעזר ארנברג

שזכיתי להתאבק בצילא דמיהמנותא קדישא
של האדמו"רים הקדושים לבית **בובוב** זיע"א

בעזרת החונן לאדם דעת ובזכות אבותי ורבותי הקדושים,
נשלמו בזה כל הארבעה חלקים מספרי „ארזי לבנון"
בשנת „כארז בלבנון ישגה בם" לפ"ק

פעיה"ק **ירושלים** תובב"א

בס"ד

הרי זה בכי יתן ממני הבעמ"ח ספר „ארזי לבנון" ד' חלקים, הסוכנות הראשית למכירה את ספרי הנזכר לכבוד ידי"נ הטוב שכן קרוב היחסין המפואר שמו מפארים ההה"ג מו"ה יהודה צבי הורוויץ שליט"א מכאן עיה"ק ירושלים „גבעת שאול 22".

הרב ר' יהודה צבי הורביץ הנ"ל זכה להוציא לאור את ספרי הקדוש „זרע קודש" עה"ת ומועדים מזקנו אביר הרועים האדמו"ר הקדוש מרן רבנו נפתלי הורוויץ זצללה"ה האב"ד ראפשיץ תע"א והוא מש"ב וחסידי רבנו הגדול והקדוש רב"צ האדמו"ר האבד"ק באבוב הי"ד זכי"ע ועכ"י.

ותוץ מיחוס ראפשיץ הוא ר' יהודה צבי שליט"א הנ"ל מגדולי היחוס בדורנו גם מצד אמו ע"ה שהיתה נכדת רבנו הקדוש וטהור שר בית הזוהר מרן האדמו"ר רבי ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב זצללה"ה, וגם היתה נכדת ההה"צ המפורסם מו"ה ר' נחום האדמו"ר מבורשטין זצללה"ה בן ההה"צ הגדול ר' אליעזר מאזיפאליע זצללה"ה בנו של אותו קדוש עליון אשר דבריו הי' נשמעים בשמים מרן הרבי ר' יהודה צבי הירש זצללה"ה האדמו"ר הגדול מסטרעטין תלמידו ומ"מ של הקדוש ונורא השרף רבנו רבי אורי מסטרעליסק זצללה"ה, וגם מצד זקנתו הרבנית אשת הר"נ מבורשטין זצ"ל הנ"ל הוא נכד ר' צבי האבד"ק פעטשיניזין זצ"ל בן הקדוש המפורסם מרן ר' דוד'קע מזאבליטוב זצל"ה בנו של אותו קדוש וטהור הגאון האלקי רבנו ר' מנחם מענדל זצללה"ה בעהמח"ס הקדוש „אהבת שלום" האדמו"ר והאבד"ק קאסאב יחתן הרשכבה"ג והקדוש עליון הגאון עולם ונזר החכמים מרן רבנו האדמו"ר רבי ר' משה ליב האבד"ק סאסוב זצללה"ה זכי"ע ועכ"י.

כאשר כתבו רבוה"ק שיש לרמז בשם הספר שם המחבר לזאת, באתי להודיע כי גם שמי נרמז בשם הספר „ארזי לבנון", שהוא ר"ת אליעזר יצחק מלך לעזר (וכידוע שבירושלמי נדרים פ"ג ה"ט וכן בעוד כמה פעמים מוזכר ר' אלעזר בן עזריה בשם ר' „לעזר").

וה' הטוב יהי' בעזרי ברוב רחמיו וחסדיו. וכן בחלק מחובר לטהור מרומז שמי בר"ת וד"ל.

תקון טעות: בדף ר"כ שורה ז' שרשישים צ"ל תרשישים.

הטיבה ה׳ ברצונך

את רעיתי הרבנית הצדקנית, טובת הלב ויקרת ערך

יראת ה׳ היא תתהלל

מרת פרומא נחמה תחי׳

בת מוהר״ר יהודה ליב ז״ל פערסקע

שנלב״ע אדר״ח אדר

ומרת שרה רבקה ז״ל

שנלב״ע ערב סוכות, מעיר אשמענע יכב״ץ (הסמוכה לוילנא)

אשר זכתה בעת זקנותי לעמוד לי לעזר בכל עניני בקדשי ישראל

וחלקה גדול שזכיתי לערוך ספרנו הנוכחי.

מגלגלין זכות ע״י זכאי הגה״צ רבי שלום טברסקי שליט״א אדמו״ר

ממאלין ומראדעמישלא ורעיתו הרבנית ב״ק מרת רבקה תחי׳

(כעת בחיפה) שעל־ידי השתדלותם זכיתי להקים את ביתי מחדש.

תהא משכורתם שלמה מאת ה׳ שיתברכו באורך ימים ושנים

דשנים ורעננים יהיו עד ביאת גואל צדק אמן.

וכן יזכר לטובה גיסתה האשה המלומדת

מרת שרה תחי׳ בת דודה הגדול בתו״י מו״ה אברהם דוד גרודמן ז״ל

אשת אחיה מו״ה יוסף דוד פערסקע הי״ד שנספה בשואה.

כן יזכר לטובה בתם הגברת הנכבדה מרת מיכלא תחי׳ עם בעלה נ״י

ובנותיהם מרת יוכבד תחי׳ ומרת חנה רבקה תחי׳.

אמרינן לפעלא טבא ייש"כ

(שמות רבה כ')

בשם השם

בזה הנני נותן תודה רבה להמסדר ומגיה את ספרי „ארזי לבנון" ד' חלקים הוא האברך כמדרשו הרב הגדול בתורה ויר"ש איש אשכולות מו"ה שלמה אליעזר מרגליות שליט"א, בן הגה"צ והחו"ב בנגלה ונסתר והמחבר הרבה ספרים ע"ד הנסתר והקבלה כבוד שמו מפארים הרב אשר זעליג מרגליות שליט"א מיקירי קרתא דשופרייא ירושלים עיה"ק אשר הרבה עזר לי בסידור את ספרי הנ"ל ועל כמה הערות שעורר אותי יחזקהו השם ויאמצהו ויעזור לו השי"ת באריכות ימים ושנים טובים עם ביתו זו אשתו תחי' ויזכו ביחד לגדל בניהם לתורה ולחופה ולמעשים טובים כרצונם הטוב ונזכה כולנו לקבל פני משיח צדקנו במהרה בימינו מתוך שמחה.

גם מגלגלין זכות על ידי זכאי שעזר לי הרבה בדיני ממונות שתהא יכולת בידי להוציא לאור את ספרי „ארזי לבנון" באשר לא לקחתי משום איש או אשה פרוטה חדא בתורת מעות קדימה כאשר רוב המחברים עושים, והזכאי הוא ש"ב הרבני המו"מ בתורה ויר"ש מו"ה יעקב צוויבעל שליט"א מעיר ניו יארק, השי"ת ישלם לו כגמולו הטוב ביחד עם אשתו כגופו המצוינת היחסנית מגב"ת מרת מנוחה'לי תחי' בת בתו של דודי הת"ח גדול והחסיד גביר לאחיו כש"ת מו"ה יצחק ארי' ארנברג מגארליץ הי"ד, ובזכות זה יאריך להם השם ימים ושנים טובים ויזכו לקבל נחת מכל צאצאיהם והמה בתם המושלמת והמצוינת מרת גולדא פערל תחי' עם בעלה החשוב הגדול בתורה מו"ה שלמה בראנשטיין שליט"א ובניהם הילד ששעועים כמר מנחם מענדל יחי' הנקרא על שם זקן אמו הרבני החסיד המופלג בנש"ק אראלים ותרשישים מו"ה מנחם מענדל האגער זצ"ל שמנו"כ בירושלים וגם ברכה לילדה שלהם יזכו אביהם ואמם לגדלם לתורה ולחופה ולמעשים טובים עם עוד זש"ק, גם יזכו לקבל נחת מבתם היקרה והמצוינת הבתולה מרת שרה תחי' שישלח לה מן השמים זיווג הגון, ואחרון חביב הבן זקונים שלהם הבחור המופלג בתורה ויר"ש ולומד בהתמדה כמר חיים דוד יחי' עמו"ש.

וכעת ברצוני להזכיר את כל קרובי לטוב להם באשר ניצלו מהשואה האיומה רח"ל הראש וראשון הוא אחד המיוחד הרב הגאון הגדול שמו מפארים מו"ה יהושע מנחם ארנברג שליט"א הראב"ד בעיר ואם בישראל תל־אביב תובב"א עם זוגתו האשה המצוינת הרבנית מרת הינדזשע תחי' בת ר' דוד הלוי מקראקא עליו השלו' עם בנותיהם העדינות מרת שרה ומרת ליבא ומרת ריבה יחיו עמו"ש ביחד עם בעליהן הרבני המו"מ בנש"ק מו"ה יחזקאל פרענקל מרמת גן שליט"א הרבני המו"מ בנש"ק מו"ה דוד אהרליך שליט"א מתל־אביב ואחרון חביב הרבני המו"מ מו"ה חנוך אבראמאוויטש שליט"א מת"א המה ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם וכל אחד בשמו יבורך בכל טוב סלה.

בת דודי מו"ה ישראל ודודתי אסתר הדסה שהנבערג הי"ד האשה המשכלת מרת בילה חנה תחי' אשת מו"ה אליעזר אבראמסאן שליט"א ובנה הבן יחיד מו"ה ישראל חיים שליט"א ואשתו וצאצאיו בן ובת יחיו עמו"ש.

בן דודי הרבני המופלג מו"ה פינחס ארנברג שליט"א עם אשתו מרת פרידה תחי' מתל אביב. אחיו הצעיר ב"ד הרבני החריף בנש"ק מו"ה אברהם ישראל ארנברג שליט"א עם אשתו מרת רחל תחי' ובניהם החו"ב כש"ת מו"ה צבי שליט"א ואשתו ושתי בנותיו יחיו, והבחור החשוב הגדול בתורה מו"ה אלימלך אלעזר שליט"א הלומד בישיבת באר יעקב, ובנותיהם שתי בתולות מצוינות תלמידות של הסמינר „בית יעקב".

נ"ד הרבני החו"ב מו"מ כש"ת מו"ה דוד צוויבעל ואשתו המושלמת תחי' ובניהם ובתם יחיו. אחותו נכדת דודי האשה המשכלת מרת צילה רחל תחי' עם בעלה המופלג בנש"ק מו"ה ליבוש פרנקל שליט"א עם בניהם היקרים מו"ה ניסן ומו"ה חיים אפרים וכמר אלימלך וכמר יעקב שלמה יחיו.

נ"ד הרבני המושלם הגביר מו"ה איסר אייזענבערג שליט"א ואשתו וצאצאיהם יחיו מבוגעס איירעס ארגענטינא, אחותו מרת דבורה תחי' ובעלה הרבני המופלג מו"ה צבי מאיר שטיינמעץ שליט"א וצאצאיהם שיחיו.

נכדת דודי הגברת המצוינת מרת שרה ת' אשת הנגיד המופלג מו"ה אלטר גראס שליט"א ובניהם כמר חיים ג"י ומענדעל נ"י ואחותה נכדת דודי הגברת המצוינת מרת חנה תחי' ובעלה הנגיד מו"ה משה נתן טענענבוים שליט"א ובניהם הבחור כמר מנחם מאניס נ"י ואחיותיו מרת צירל ומרת בריינדל יחיו.

נ"ד מו"ה דב בעריש בערגלאז ואשתו ויו"ח ואחיו יחיו ואחותו מרת הענא גולדה ובעלה מ. עלבוים ובנותיהם תחיו.

ברם זכור לטוב לדידי שאהבה נפשי הרה"ג ר' חיים נחום שווארץ שליט"א שו"ב בלוס אנג'לס ובנו הרה"ח ר' שמעון אריה ואשתו ומשפחתו בהטיבו אתי בהיותי בעירם. וגם זכור לטוב ש"ב הרה"ח ר' יהושע צבי דעמביצער שליט"א ורעיתו ובנו הרה"ח מו"ה מרדכי אורי שליט"א ואשתו וב"ב והוריו ש"ב הרה"ח ר' מרדכי אליעזר דמביצר שליט"א ואשתו ובניו ר' רפאל אליהו ור' יחיאל אריה ור' משה יהושע ובנותיו מרת אסתר דבורה ומרת חיה מנוחה ומרת לאה גיטל.

ולוקחי בנותיו ר' יצחק שלום ור' אלכסנדר זישע ור' אליהו זיו"ח בנ"י.

גם זכור לטוב לדידי נפשי איש האשכולות הנגיד המצוין ר' צבי הירש ליפשיץ בעל ביח"ר ליין (כשר למהדרין ליראי ה') וראש קהל עדת יראים הנקרא ביהכנ"ס עדת ווין.

מחובר לטהור

עמ"י עש"ו, כתר לי זעיר ואחוך, כי עוד לאלוה
מילים, אשא דעי למרחוק ולפעלי אתן צדק.
(איוב ל"ו ב' ג')

הקדמה

ישמחו השמים ויעלזו החסידים בכבוד, בהתגלות פועל ידי תרצה, האור חדש על "ציון" תאיר, בברכה המשולשת בתורה הכתובה במעשה ידי להתפאר, בהחיבור אשר אני נותן לפניכם היום בשמו נאה לו "ארזי לבנון" ובזה אשים בהשם בטחוני, אשר החוט המשולש לא במהרה ינתק, כמו "זוכר נשכחות" "מלכות שלמה "מציון תצא תורה" שבו, ואמנם יתענגו בו כל ישראל ורבנן ותלמידיהם בכל מקומות מושבותיהם, ומה גם החסידים והמעריצים של אור ישראל וקדושו העיר וקדיש משמיא רבנו הגדול והקדוש מרן הבעש"ט זצללה"ה, אשר מתלמידי תלמידיו הופיע בהדר גאון עוזו הרשכבה"ג רבנו הגדול אור החיים מצאנז זצללה"ה ואחריו יאיר נתיב כל בניו כמו הבכור הקדוש משינאווא וכל אחיו הקדושים בכלל, וגם לרבות נכדיו האדמורי"ם הקדושים מבאבוב זצללה"ה בפרט, אשר מאורם הי' לנו אור, ועל כן נקוה שאזכה גם אנכי הצעיר להבנות ממנו ברב זכותם אשר מנעורי נתגדלתי על ברכם ותחת השפעתם לטובה עד היום הזה, במה שהוספתי כאן מדעתי כיהודא ועוד לקרא, ותמכתי יתדותי במשנה מפורשת במסכת כלים פרק י"ב משנה ב' ושם נאמר הגירסא "והמחובר לטהור טהור" ובגמרא ב"ק צ"ב ע"ב נראה שגורס בהמשנה "כל המחובר לטהור טהור" בקראי שם החלק הרביעי של ספרי "ארזי לבנון" בשם הקודש "מחובר לטהור" והוא רחום יכפר עון.

והנה כי כן מזקנים אתבונן, ולמדתי ממעשיו של אותו זקן שקנה חכמה, הוא הידיד עליון וידיד נפשי החביב, הגאון העצום סיני ועוקר הרים והמזכה את הרבים בחכמת תורתו ובטובת לבו לצורך עניים שמהם תצא תורה, כקש"ת הרב יוסף אלי' הענקין צדיק באמונתו יחיה, בעהמ"ח ספר יקר הערך "לב איבראי" שהוציאו לאור בניו יארק בשנת תשי"ז לפ"ק, וכאן נמצא כאן הי' הערותיו בקדושה בכל ד' חלקי השו"ע, שענה מלבו ופירסם אותם על דפי עתונים שונים למיניהם, ובמשך הזמן אסף איש טהור גברא אותם, אחת לאחת למצא חשבון, וחיבר את האוהל להיות אחד בספר מיוחד בקראי שמו כנ"ל "לב איבראי", כן גם אנכי תולעת ולא איש הולך בעקבותיו ואספתי "כאמור" גורנה מאמרים וגם קונטרסים שונים בהערות רבות על כל מה שנעשה "תחת השמש" בעתונים רבים, מינים "ממינים" שונים, ואני בעניי תלי"ת הראתי לדעת שכל מה שכתבו שמה הוא שגיאות מי יבין או סתם טפשות, או וילכו שניהם יחדיו, ולבד זה יש לי ב"ה קונטרסים בדבר הלכה אשר נמצאים באמתחתי חתום באוצרות כתובים פנים ואחור זה כמה שנים ולא הי' להם עדיין שעת הכושר לראות את אור העולם, לפיכך גמרתי כעת בדעתי להוציא את מחשבתי מכח אל הפועל, ולאורות נתתי בלבי את כמה כתבי יד שלי הנזכרים כאשר האמת ניתן לכתוב, כדי לספחם לספרי "ארזי לבנון" הזה, כי ואם לא עכשיו בארץ ישראל אימתי? וכבר נאמר עלי היום קצר

והמלאכה מרובה, ויהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל אכי"ר. אלה דברי הדואג ונאנח על פגעי הזמן ומדבר ברוח נמוכה פה ירושלים עיה"ק.

אלימלך אלעזר

בן יחיד לאאמ"ו החו"ב והחסיד בנש"ק אראלים ושרשישים הוד שמו מפארים מו"ה **יוסף** ט"ב ע"ה ז"ל בן לאותו צדיק הרב הגדול בתורה ויראה החסיד והעניו כקש"ת מו"ה **שלמה יחזקאל** ט"ב זצ"ל **מקרשאנוב** בנו של האי גברא רבה הגדול בתורה והגביר עצום אשר זכה להתחתן עם כמה גאוני וצדיקי דורו כקש"ת הרב ר' מאיר צבי הירש טענעבוים זצ"ל מעיר בריגעל וזכה להיות חותן משה הוא הרב הצדיק הקדוש העובד השם המפורסם כקש"ת מרן ר' משה הלברשטאם זצללה"ה הממלא מקום אביו רבנו הקדוש בעל "דברי יחזקאל" משינאווא זצללה"ה, וזקני החסידים היו מספרים אשר בעת ההתחתנות עמו אמר לו רבנו הגדול הנשר הגדול בעל כנפים והשר בית הזוהר מרן "הדברי חיים" אשר הוא ר' מאיר הירש ט"ב הוא דור יותר קדום ממנו להמאור הגולה והקדוש אלקי רבנו רבי ר' אברהם יהושע העשיל זצללה"ה האבד"ק לובלין וקראקא ולמעלה בקודש יחוסו המפורסם זכי"ע ועכ"י.

גם הייתי בן יחיד לאמי מורתי הצנועה והצדקנית המפורסמת מרת **מינדל נחמה** ע"ה ז"ל שהיתה בתם של אותו גביר אדיר ונדיב ידוע מו"ה **שמואל דוד** עהרענבערג ע"ה ז"ל וזוגתו הצדקנית אשת חיל מרת **ריבה** ע"ה ז"ל בת הרבני החסיד מו"ה **נתן צבי** ע"ה ז"ל המובא בספר הקדוש "שו"ת דברי חיים" חלק ראשון חו"מ סימן כ"ב, ואבות אמי מורתי ע"ה מגארליץ הכניסו אותי לביתם אחר פטירתה בימי נעורי, כשהייתי בגיל שמונה, וגידלו וחינכו אותי על טהרת הקודש בת"ת וישיבה וגם האכילו והלבישו אותי כלבן יחיד עד שהשיאו אותי ופזרו עלי הון ועושר מביתם, השי"ת ישלם להם שכרם בגן עדן, וחוץ מהקרן קימת לעוה"ב, נתקים בהם גם הבטחת חז"ל שאכלו פירותיהם גם בעוה"ז במה שזכו לבנים מצוינים, תלמידי חכמים גדולים ואנשי שם, גבירים נכבדים מאד ובעלי צדקה וגמ"ח, וכמו"כ חתניהם לוקחי בנותיהם העדינות היו ממיוחסים שבישראל וגם ת"ח מובהקים חסידים ואנשי מעשה, זכר כולם לברכה, וגם לרבות שניצלו מהשואה בני בניהם נכדים ונינים גדולי תורה המפורסמים שנמצאים כאן בארץ ישראל השם עליהם יחיו.

זקני ר' שמואל דוד עהרענבערג מגארליץ ע"ה היה בן איש אפרתי ונכבד מאד שמו מפארים מו"ה ר' **אלימלך אלעזר** ממשפחת **אפרתית עהרענבערג** ע"ה ז"ל, אשר ממשפחה הכבודה הנוכחית יצאו גבורי תורה ואנשי שם המפורסמים בעולם, והאחד הוא המיוחד שיצא שמו בכל הארץ הוא הגאון העצום וצדיק נשגב כקש"ת מרן הרב ר' יוסף אשר עהרענבערג זצללה"ה האבד"ק פרעמיסלא והגליל, אשר בימים ההם הי' נקרא מפי כל "הצדיק מפרעמיסלא," וגדולי הדור היו מיחסים אליו ביראת הכבוד, כמו הגאון העצום והשר התורה המצוין בדורו רבנו בעל "הישועות יעקב" על כל ד' חלקי שו"ע ועל התורה ושו"ת ישועות יעקב, שם בחלק אהע"ז סימן ו' ז' מביאו וז"ל שם לכבוד ש"ב וידי"נ המאוה"ג הגאון המפורסם בתורתו וחסידתו "בכל העולם" כ"ש מ' אשר נ"י אבד"ק פרעמיסלא והשני בדומה לו המאור הגולה וגאון הגאונים רבנו ברוך פרנקל זצללה"ה בעל ברוך טעם ועטרת חכמים ועוד, מחליף אתו מכתבים כאשר נמצא בהתחלת ספרו "ברוך שאמר" בהצילומים של המכתבים ושם נאמר בעטו של הגה"ק מלייפניק זצללה"ה לתלמידו בזה הלשון נתכבדתי שוב במכתב מאת כבוד ש"ב הגאון וצדיק מפורסם אבד"ק פרעמיסלא וכו' עיי"ש.

וכאשר ידוע לכל הי' לאמו של זקני ר' שמואל דוד עהרענבערג ע"ה היא האשה המשכלת והצדקנית מרת **מיכלא** ע"ה ז"ל ספר יוחסין אשר היא בת בן אחר בן של הרב הגדול ר' **שמואל דוד סג"ל** בן הגאון הגדול המפורסם ר' ישעי' סג"ל בנו של אותו צדיק כביר הגאון הנורא

והרשכבה"ג ראש הפוסקים בדורו ובדורות שלאחריו כקש"ת רבנו הרב ר' דוד סג"ל, האבד"ק לבוב בעהמ"ח הספרים הגדולים "טורי זהב" על כל חלקי הטור ושו"ע וספר "דברי דוד" על רש"י לתורה, והרבה שו"ת המפוזרים בכמה מקומות, שהי בן הרב הגדול נגיד ומצוה מו"ה שמואל איש מבית לוי זצללה"ה בנו של גאון הגאונים ופוסק הדור כקש"ת רבנו ר' יצחק ר' בצלאלש האבד"ק וולאדימערא בגליל וואהלין זצללה"ה שהי' בימי הפוסקים הגדולים רבותינו הרמ"א ומהרש"ל ושארית יוסף זצללה"ה, המובא בשו"ת הרמ"א באמצע סימן צ"א, ושו"ת המהרש"ל סוף סימן א' וסימן ט"ו ובשו"ת שארית יוסף סימן י"ז והמפורסם אין צריך ראי' שזקננו בעל הט"ז הי חתן הראש כל גאוני דורו הגאון האלקי מרן רבנו ר' יואל סירקיש זצללה"ה אשר בנה בית חדש על כל הארבעה טורים וגם לרבות שו"ת ב"ח הישנות וגם החדשות האבד"ק בריסק דליטא ובעלז ולבסוף האבד"ק קראקא ושם חלקת מחוקק ספון, זכי"ע ועכ"י.

ומעתה נחזיר ליחוסו של אבא מארי מקראקא זצ"ל, וזה אשר אמו הצדקנית המפורסמת מרת חנה ע"ה ז"ל היתה בת הרב המופלא הנגיד והחסיד, אשר צדיקי הדור אמרו עליו שהוא אחד מהל"ו צדיקים שבדור כקש"ת מו"ה ר' יעקב המכונה ר' יאקעלע שעהנבערג זצ"ל, בן להנגיד וחסיד הנודע בשערים מו"ה ר יוסף שעהנבערג מכפר ליביאנז הנקרא ר' יוסל ליבי־ יאנזער זצ"ל וכידוע בעולם החסידות הי' הוא שהכיר במעשי הצדקים יסודי העולם האחים אהובים קדושי עליון מרן הרבי ר' אלימלך מליזענסק ואחיו מרן הרבי ר' משולם זוסיא מאניפאליע זצללה"ה, בעת הלכו לערוך גלות בהסתרת פנים, והתארחו אצלו בכפר ליביאנז אז פשט בעה"ב את ידו והכניסם לביתו ונתן להם די מחסורם, ואז הסיר מהם את המסוה, וגילוי אותם שאינם אנשים פשוטים כמראיהם, ואדרבה המה קדושי עליון, אז נבהלו מפניו ואמרו, אכן נודע הדבר א"כ מוטב לחזור לביתינו לחו"ש.

אשת זקני רבי יאקעלע שעהנבערג זצ"ל היתה בת הגאון האלקי ומאור הגולה המפורסם בכל העולם לבעל גילוי אלי' זכור לטוב, מרן רבנו שלמה האדמו"ר והאבד"ק קרשאנוב והגליל זצללה"ה בנו של הגאון הגדול המפורסם מרן ר' משה חריף המכונה באכנר האבד"ק חמעל־ ניק זצללה"ה בן אחר בן של אותו גאון עצום ומפורסם בדורו רבנו ר' משה חריף הראשון המובא בט"ז או"ח סימן ת"ל וגם הי' זקני הגה"ק מקרשאנוב תלמידיהם המובהק של אבות החסידות ה"ה הגאון הקדוש אביר הרועים הרבי ר שמעלקא הורביץ האבד"ק וריש מתיבתא בק"ק ניקלשבורג זצללה"ה והשני בדומה לו הקדוש והנורא מרן רבנו הרבי ר' אלימלך מליזענסק זצללה"ה, אשר הוא הי' אב החסידות מכל מדינת פולין ועסטרייך אונגארן זכי"ע ועכ"י, שניהם היו תלמידים מובהקים להנשר הגדול, אביר רועי ישראל, המגיד הקדוש הרבי רבי בער ממעזריטש זי"ע. והי' חברים נאמנים לבנו איש א' קדוש ונורא רבי אברהם המלאך זי"ע.

ועוד בימי נעוריו של זקני הגה"ק ר' שלמה'לי חריף המכונה באכנר האבד"ק קרשא־ נוב זצללה"ה נתמנה מבן דודו רבנו הקדוש הרבי ר' שמעלקא זצללה"ה לראש ישיבה בישיבתו הגדולה והקדושה בניקלשבורג, ועיין בזה בספר "עשר אורות" מערכת רבנו הגדול והקדוש אלקי מרן רבנו ר' יעקב יצחק האדמו"ר הגדול מלובלין זצללה"ה, ושם נאמר אשר כמה פעמים עלה על לב הה"ק ר' שלמה הרב מקרשאנוב שהי' המתורגמין של הרבי ר' שמעלקא איך לתהות על קנקנו של הרב ר' יעקב יצחק לידע מדרגתו בלימוד וכו' עד ויגד לו הרב מקרשאנוב הפשט ויענהו יישר כח וילך לו עכ"ל של "העשר אורות" עיי"ש, באות י"ט.

וזקני החסידים היו מספרים המעשה כאשר עבר זקני הגה"ק מקרשאנוב דרך לובלין הלך בוקר השכם לבית מדרשו של הרבי זצללה"ה להתפלל שם עם הנץ החמה, בא הרבי הקדוש לבית מדרשו וכאשר ראה איש אחד עומד אצל

הקיר ולא ראה פניו, תמה ואמר מי זה האיש אשר מתפלל ממש בזה הכוונות שהתפלל חרבי ר' שמעלקא זצללה"ה, ואמנם כאשר עקר רגליו מהשמו"ע הכירו ושמח עמו עד לאחת, וכן מובא זקני הגה"ק האדמו"ר מקרשאנוב זצללה"ה בהסכמות הגאונים לשו"ת "ארי' דבי עילאי" להגאון האלקי והקדוש וטהור רבנו ארי' ליבוש האדמו"ר והאבד"ק ווישניצא ובריגעל, כמו בהסכמת מחותנו רבנו הגדול השר התורה והרשכבה"ג "הדברי חיים" מצאנז זצללה"ה משנת תרל"ד ושם נאמר וז"ל והרב החריף החסיד מו"ה שמחה נ"י נכד הרב הגאון הקדוש מו"ה שלמה זצללה"ה שהי' אבד"ק קרשאנוב, וכו' וגם הסכמת בנו בכורו הקדוש מרחם הגה"ק בעל "דברי יחזקאל" זצללה"ה על הספר מאותו גאון וקדוש מווישניצא בשם "ארי' שבחבורה" על מסכת כתובות משנת "ששון" נאמר ג"כ בזה הלשון בא אלי ידידנו הרב החריף וחסיד מו"ה שמחה באכנר נ"י נכד הגאון הקדוש מו"ה שלמה זצללה"ה האבד"ק קרשאנוב וכו', וכידוע הי' זקני הגה"ק מקרשאנוב אדמו"ר מאדמורי"ם ואחד המיוחד שבהם הי' הצדיק והקדוש המפורסם הרבי ר' דובעריש מאושפיצין זצללה"ה בעהמ"ח "דרכי צדיקים" והוא הי' ג"כ תלמיד הרבי הגדול והקדוש מלובלין זצללה"ה.

זקני רבנו הגה"ק מקרשאנוב הי' חתנו של הרב הגדול מו"ה ר' שמחה ראפאפארט בן הרב הגאון הגדול ר' ישראל ר"פ המובא בשו"ת אחיו הגדול הגאון חנורא רבנו חיים הכהן ראפאפארט זצללה"ה האבד"ק זשעטל, סלוצק, ולבוב, ושם מנו"כ, בני הכהן הגדול מאחיו המאור הגולה מרן הרבי ר' שמחה ראפאפארט האבד"ק הורדנא ולובלין זצללה"ה אשר בעת הלוכו לקבל את הרבנות בעיר לבוב נפטר בעיר שעבערשין ושם חלקת מחוקק ספון, והוא הי' בנו של הגה"ק ר' נחמן הכהן ראפאפארט ליפשיץ האבד"ק דובנא זצללה"ה בן אחר בן דור שלישי להגאון ר' שמחה ר"פ בעהמח"ט "קול שמחה" זצללה"ה והוא הי' בן בנו של הגאון מו"ח ר' אברהם כץ רפא מפארטא, בעהמח"ס "עמודי הגולה" ולמעלה בקודש בן אחר בן עד הר"ר יקותיאל כ"ץ רפא הנזכר במהרי"ק שורש ע"ג ויחוסו מבואר דור אחר דור עד עזרא הסופר עליו השלום, וכפי המבואר בספר "תולדות אנשי שם" הי' הגאון ר נחמן ראפאפארט ליפשיץ נכדו של גאון הגאונים וראש דורו רבנו בעל התוספות יו"ט זצללה"ה.

וגם ידוע אשר זה הגאון ר' נחמן הכהן ליפשיץ ראפאפארט האבד"ק דובנא זצללה"ה הי' חתנו של הגאון המפורסם וגדול הדור כקש"ת מו"ה ר' יוסף בן מו"ה אליקום געץ האבד"ק לבוב זצללה"ה המובא בשו"ת "צמח צדק" בסוף סימן מ"ב, והגאון הזה הרב ר' יוסף מילא מקום חותנו הגדול המאיר עיני חכמים בהלכה המאור הגולה ורבן של כל ישראל מרן רבנו מאיר זצלל"ה בעל הר"מ מלובלין על הש"ס ושו"ת מהר"מ מלובלין ולמעלה בקודש גאונים מובהקים שהיה חתנו של המאור הגולה מיחוסי כהונה החריף הגדול הגאון ר' יצחק הכהן שפירא האבד"ק קראקא, והר"מ מלובלין מילא מקומו בהוראה בקראקא עד שנתקבל לאב"ד בק"ק לובלין ולבוב.

זקני הגאון ר' משה חריף האבד"ק חמעל־ניק זצללה"ה הי' חתנו של אותו צדיק הגה"ק והמפורסם לבעל רוח הקודש כקש"ת מרן ר' מאיר מטיקטין הנקרא בשמו ר"מ טיקטין זצללה"ה; בנו של הגה"ק הרבי ר' שמעלקא הראשון האבד"ק טארנא בן הגה"ק ר' יהושע ארוך והי' נקרא בשמו "ארוך" בשביל שבכל שבת כאשר לבש הבגדי שבת נתארך חצי אמה, והי' בנו של הגה"ק ר' פינחס הורביץ זצללה"ה גיסו של עמוד העולם רבנו הגדול והקדוש הרמ"א זצללה"ה והי' בן הקצין הראש מו"ה יעקב ישראל הורביץ מפראג בן הראש והקצין מו"ה אהרן משולם הורביץ מפראג בן הרב ר' פינחס הורביץ אשר בנה בפראג בשנת רצ"ה את הביהכ"נ הנקרא בשם "פינחס שוהל", אבי אביו של גאון הגאונים וקדוש וטהור רבנו הגדול בעל השל"ה זצללה"ה בני הראש והמנהיג מו"ה ישעי' זלמן הלוי מעיר הורביץ במדינת

ביהם ומעהרין אשר ע"ש עירו יקראו כל יוצאי יריכו בשם הורביץ חתן הגאון ר' עקיבא הנשיא מאובין זצללה"ה חוטר מגזע רבנו יצחק הלוי בן רבנו פינחס הלוי אחי רבנו הרא"ה בעהמח"ס בדק הבית בני ר' זרחי' הלוי בעל המאור זצללה"ה ולמעלה בקודש הובא יחוסם עד דוד מלך ישראל חי וקיים; א"ז הגה"ק הר"מ מטיקטין היה אביהם של הגאונים הקדושים המפורסמים בכל העולם ה"ה רבי ר' צבי הירש האבד"ק טשארטקוב ורבי ר' יוקל מגלוגא זצללה"ה אביהם של המאורות הגדולים אנשי שם הגה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג ואחיו הרבי ר' פינחס בעל הפלאה ומקנה ופנים יפות ושו"ת גבע" פינחס וב"ד הגאון הנורא ר' יצחק'ל האמבורגר זצללה"ה זקנו של אביר הרועים היחיד בדורו בחכמת האלקות רבנו הגדול והקדוש הרבי ר' נפתלי הורביץ האבד"ק לינסק וראפשיץ האדמו"ר של הנשר הגדול שר בית הזוהר בעל "דברי חיים" מצאנז זצללה"ה וזקנם של האדמורי"ם לבית באבוב זצללה"ה והי"ד.

א"ז הרבי ר' שמעלקא הראשון אבד"ק טארנא הי' חתן הגאון הגדול הרב ר' משה שהי' יותר מארבעים שנה הראב"ד בק"ק קראקא בנו של אותו צדיק כביר המאור הגולה הרשכבה"ג רבנו יהושע זצללה"ה האבד"ק לבוב ובסוף ימיו אב"ד ור"מ בק"ק קראקא ושם מנוחתו כבוד בעהמ"ח ספר הנורא "מגיני שלמה" ושו"ת פני יהושע, רבו המובהק של רבנו הגדול והקדוש בעל הש"ך זצללה"ה ואבי אמו זקנתו של אותו שר התורה ומרא דכולא תלמודא מרן ר' יעקב יהושע זצללה"ה בעהמ"ח ספרי פני יהושע כמעט על כל הש"ס.

ביחוד יש לי לציין שאשת זקני הגה"ק מאור הגולה מרן רבנו שלמה חריף המכונה באכנר האבד"ק קרשאנוב זצללה"ה היתה שמה הרבנית מרת "העסא" זצ"ל וזה השם היתה נקראת על שם זקנתה הרבנית מרת העסא בעבור שנולדה אחר שהלך אבי' הגדול גאון הגאונים וקודש קדשים הרבי ר' אברהם יהושע העשיל האבד"ק לובלין וקראקא לגן עדן, ותחת השם העשיל קראו אותה בשמה "העסא" ואמה היתה הרבנית הגדולה מרת דינא בת הגאון ר יהודה וואהל בנו של השר וטפסר הגאון הנורא והמלך מפולין הוא רבנו ר' שאול וואהל זצלל"ה בן הגאון המובהק ר' שמואל יהודה מינץ קאצענלנבויגען בעל י"ב דרשות מהר"י מינץ בן הגאון האדיר ר' מאיר מינץ אבד"ק פאדובא הנקרא מהר"מ פאדובא חתן הגאון מרגיז ארץ ר' אברהם מינץ בן הגאון רשכבה"ג ר' יהודה הלוי מינץ אבד"ק פאדובא בעל שו"ת מהר"י מינץ מגזע מאור עינינו רש"י זצללה"ה נין להתנא האלקי ר' יוחנן הסנדלר דור ד' לרבן גמליאל הזקן הנשיא בן רבן שמעון הנשיא בן הלל הזקן הבבלי הנשיא מזרע המלוכה עד שפטי' בן אביטל ודוד מלך ישראל חי וקיים.

את יחוסי הנזכר העתקתי מן ספר "תולדות אנשי שם" ומן ספר "כלילת יופי" מרבני לבוב וקראקא ומן "יקרא דשכבי" הנדפס בספר תהלוכות עולם שנדפס בעיר לעמבערג בשנת תרס"ב בהסכמת הגאון הגדול ר' אברהם בנימין קלוגער בן השר התורה הגאון מהרש"ק מבראד זצללה"ה ומן הלוח "מגילת יוחסין" שיצא לאור בשנת תרפ"ח ע"י המחבר האיש אשכולות האברך המצוין בכל המעלות החריף ובקי טובא וירא השם מנעוריו שמו מפארים מו"ה אברהם צבי הירשפרונג הקדוש הי"ד תלמיד מובהק מישיבת באבוב אשר חיבר את הלוח לכבוד אדמור"י באבוב זצללה"ה הי"ד והוא הי' בקי בסדר היחוס כאחד חבקיאים הגדולים שלא נמצא בזמננו כמותו, יהי זכרו ברוך.

פלפול ממו"ר המובהק ז"ל

וכאשר ברצוני להביא את עצמי לידי חיוב כמאמר חז"ל הובא בברכות מ"ז ע"א ושבת ט"ו ע"א שחייב אדם לומר בלשון רבו, והמקור הוא ממשנה דעדיות פ"א משנה ג' ושם גירסא אחרת שאדם חייב לומר בלשון רבו, הנני בזה להקדים את לשון מורי ורבי המובהק הגאון העצום בדורו והמפורסם בפלפולא חריפתא שלו בכל ארצות מרן ר' שמואל פיהרר הי"ד, ותהי ראשית ממלכתו אבד"ק מילאפקא ואח"כ נתמנה לריש מתיבתא הגדולה בעיר ואם בישראל ק"ק קראקא ואח"כ נתקבל לאב"ד וק"ק קראס עד השואה האיומה הי"ד, ולפתוח בדבר הלכה משלו, בטרם אתחיל בדברי הלכות שונות משלי.

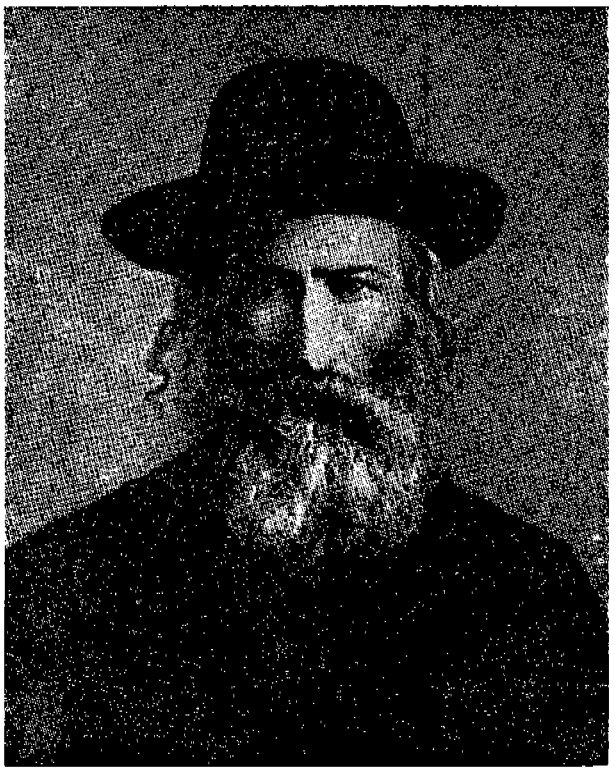

דמות דיוקנו של מורי ורבי הגאון הצדיק
רבי שמואל פירהר ז"ל

בעת שמורי המובהק (שלמדתי בישיבתו ממרחשון תרס"ד עד ניסן תרס"ו) הגאון האמתי הצדיק רבי שמואל פירהר זצוק"ל אבדק"ק קראס ערך את נשואי בנו היקר ת"ת וירא וכו' הרב אהרן יהודה ז"ל הי"ד עב"ג מרת בילא בת הגאון החסיד רבי ניסן כץ שעניירער הי"ד אבדק"ק זאקליטשין ואח"כ ראב"ד בעיר קראקא — שלח לי הזמנה על החתונה ומעבר לתזמנה כתב רבי בזה"ל:

ב"ה קראס, ה' ויקהל תרפ"ז

שלו' וברכה ברבוי והמשכה לכבוד אהובי מחו' היקר הרב הגדול בתורה החריף ובקי משולם במעלות ומדות תרומיות עדיו לגאון ולתפארת איש האשכולות כש"ת מו"ה **אלימלך אליעזר ערנברג** נ"י.

אחדשת"ה בחיבה יתירה, וכו' ולאשר אני רואה בך התענינות בדברי תורה הנני מצרף לך בזה סנסן אחד מה שאמרתי בימים אלו לפני תלמידי ואקוה כי תהנה ממנו

והנני בזה ידידך מחו' הדושת"ה בלונ"ח ובאה"ר נ"ם.

שמואל פירהר
אבדק"ק הנ"ל.

פחו"מ סי' ע"ב ס"כ

מחבר, המלווה את חבירו על המשכון בין שהלוהו מעות כו' ה"ז שומר שכר וברמ"א וי"א דמלוה על המשכון ל"ה אלא ש"ח לענין זה שאם דמי המשכון יתירים על החוב אין המלוה נותן ללוה היתרון אלא אבד מעותיו ולא יותר ומספיקא לא מפקינן ממונא ע"כ. והש"ך בס"ק כ"ג כותב וז"ל ואם תפס המלוה כפי מה שכנגד מעותיו לא מפקינן מיניי' דהא משמע בתוס' ופוסקים דהרי"ף וסיעתו ל"ס הך סברא דה"ל כאילו פירש שיפסיד כנגד מעותיו א"כ לפי מה שהעליתי בספרי ת"כ סי' ע"ב דמצי התופס לומר קים ליה כפוסק בזה ולא קים לי כותי' בזה א"כ ה"ג מצי המלוה לומר קים לי כהפוסקים דהוי ש"ח ולא קים לי כהא דפוסקים דה"ל כאילו פירש אלא כהחולקין עכ"ל. ודברים אלו תמוהים מאד כאשר הרבו להקשות עלי' התומים

הקצוה"ח וגה"מ עיין בדבריהם דהלא משנה מפורשת בגמ' ב"מ דף פ' הלוהו על המשכון ש"ש ונחלקו רבה ור"י בטעמא דלר"י הוה ש"ש משום שמשתכר פרוטה דעני ולרבה דהוה כאילו פירש שיפסיד כנגד מעותיו והאיך אפשר לומר קים לי כזה דל"ה ש"ש משום פרוטה וכזה דל"ה כפירש דזאת נגד דין מפורש במשנה. וכל האחרונים הניחו בצ"ע דברי הש"ך וחולקים עליו מטעם זה. וכדי לקיים דין הש"ך אמרתי באופן זה, דהנה טעמו של ר"י דהוה ש"ש משום שמשתכר פרוטה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה הוא לכאורה תמוה דהרי המלוה שומר את המשכון כדי שלא יפסיד מעותיו ואיזה עוסק במצוה הוה שיפטור מפרוטה לעני אבל זה אינו דהא מה שמפסיד מעותיו הוא משום שמשתכר פרוטה דעני ואם ה' מחויב בפרוטה הוה ש"ח ולא הפסיד מעותיו ושפיר הוה עוסק במצוה לשמור ממון חבירו ולכך פטור מלתת פרוטה לעני ושוב הוה ש"ש ועדיין יקשה דהא עכ"פ מפסיד המלוה כנגד מעותיו משום דהוה כאילו פירש דיפסיד כנגד מעותיו ולכך שומר המשכון שלא יגיע לו הפסד זה ואמאי יפטור מפרוטה לעני והדק"ל למה הוה ש"ש לר"י על כל המשכון אולם ז"א דודאי ר"י ל"ל האי סברא דהוי כאילו פירש וממילא אין המלוה שומר המשכון לטובתו רק לטובת חבירו ושוב הוה עוסק במצוה ופטור מפרוטה לכך הוה ש"ש על כל המשכון ומעתה מיושב שפיר דינו של הש"ך דלהמשנה והפוסקים דהוה ברירא להוא טעמא דהלוהו על המשכון ש"ש אי כרבה אי כרב יוסף לכך ה' יכול לפסוק כל אחד כדאית לי' או שמחויב לשלם מה שהמשכון שוה יותר מכדי מעותיו משום דלא הוה כאילו פירש שיפסיד כנגד מעותיו וממון חבירו הוא שומר ושוב הוה ש"ש על כל המשכון משום שמרויח פרוטה דעני, או שמפסיד כנגד מעותיו משום דהוה כאילו פירש ושומר לטובתו ואין כאן מצוה אבל לדידן דמספקא לן הלכתא כמאן אף אם נימא דבאמת ה' צריך להיות הלכה כר"י עכ"ז לית כאן דינו דפטור מפרוטה משום דאם יאבד יוכל הלוה לומר קים לי כרבה דהוה כאילו פירש ושוב שומר המשכון לטובתו שאם יאבד יפסיד כנגד מעותיו משום דהלוה יטעון קים לי כרבה ואין כאן מצוה ומחויב ליתן פרוטה לעני ולכך אם נאבד ותפס המלוה כנגד מעותיו לא מפקינן מיני' דיכול לטעון קים לי כרב יוסף דלא הוה כפירש ואפי"כ שמרתי המשכון לטובתי ולא הייתי פטור מליתן פרוטה לעני דלולא שתפסתי הייתי מפסיד מעותי דה' אומר הלוה קים לי כרבה.

קונטרס ודע מה שתשיב...

תשובה על התקפתו של ד"ר דובובסקי נגד מצוות „חליצה"

(נתפרסם ב„פארווערטס" ב־26 יולי 57 למספרם)

לפני שאגסה להוכיח את טעותו „ההלכתית" החמורה של ד"ר דובובסקי בהגחתו, כאילו מצוות חליצה אינה אלא מנהג ולא דין, ברצוני לדחות קודם לכל, בתור רב בישראל, בשאט נפש את פנייתו לרבנים.

דבר מגוחך ביותר הוא, שאחד שאינו מוסמך להוראה ואף אינו עוסק בכלל בענינים הנוגעים לרבנות, ירשה לעצמו — מבלי שהוזמן לכך — לחוות את דעתו בענינים המקודשים ביותר של ההוראה... וברצוני לשאול: האם היה זה דבר אפשרי בעולם, שרב, שלא למד רפואה ולא התמחה בה, יביע דעתו לרופאים חוקיים למעשה בענין רפואי מסוים? והאם היו הרופאים מתחשבים עם חוות דעתו? האם היו מגיבים על התערבות כזו מצד אדם שאין לו כל ידיעה במקצוע זה, ויהא זה הרב הגדול ביותר? — אפשר להניח כמעט בוודאות, שהיו מסתכלים על התערבות כזו בעל אבסורד, אקט טפשי ואף חוצפני.

למען האמת, נמצא אני באותו מצב שהתנא הגדול רבי יוחנן בן זכאי אמר עליו (בבא בתרא פט:) „אוי לי אם אומר, ואוי לי אם לא אומר וכו' ואם לא אומר, שמא יאמרו הרמאין אין תלמידי חכמים בקיאין במעשה ידינו".

לכן, אי־אפשר במקרה זה לא להגיב נגד התנפלותו של ד"ר ד' על מצוות „חליצה", משום שהוא עצמו ועמו מרבית קוראיו של ה„פורברטס" יפרשו זאת, כאילו הרבנים אינם יודעים מה לומר בענין זה של חליצה, או, מה שגרוע יותר, יחזור על טענתו של „בר קמצא" (גיטין נה.): „הואיל והוו יתבי רבנן ולא מחו ביה שמע מינה קא ניחא להו"...

עתה מגיעים אנו ל„אוי לי אם אומר"! אכן, קשה לי להשיב על טענה טפשית כזאת, שמצות חליצה אינה אלא מנהג אצל היהודים, והיות שביצוע דבר זה קשור בקשיים, ואף קשיים גדולים, צריכים הרבנים ל„ותר" על המנהג הזה, והכל על מקומו יבוא בשלום! נחשוב רגע, משל למה הדבר דומה? סבורני שאפשר להשוותו לדוגמה הבאה:

אותו ד"ר ד. מוזמן לחולה, שקיבל התקפת־לב והוא נותן הוראה להעבירו מיד לבית החולים בכדי שיקבל טיפול מתאים תוך בדי כך נכנסת לחדר שכנה אחת שאומרת: אין צורך בבית־חולים, מספיק שילחשו לו על „עין הרע", וזה הכל... הגידו נא, האם היה ד"ר דובובסקי נכנס אז לויכוח עם אותה שכנה? — בטח שלא!

אולם, חכמינו ז"ל כן הרשו לנו, בדברי תורה, להשיב על דברי אוילות... (ראה מס' שבת ל:). אבל, כפי שרש"י מפרש שם, הכוונה היא רק שמותר להשיב, אבל לא מוכרחים לעשות כן. ברם, ממסכת בבא מציעא (פד.) מסתבר, שאם אחד „מוציא לעז" על אחרים חובה לענות. והמקרה שלנו דומה יותר ל„הוצאת לעז" בכך שיצא בהאשמה כוזבת, כאילו הרבנים מכבידים את חייהן של אלמנות מסויימות בבצעם למעשה את „מנהג" החליצה.

הוכחה נוספת לכך אנו מוצאים בתנא דבי אליהו רבא (סוף פרק י"ד) כשאליהו השיב לאחד: „בני, כתוב אחד אומר אל תען וכתוב אחד אומר ענת וכו' ושנו במשנה „הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשוב לאפיקורס".

ונשאלת השאלה: הרי רבי יוחנן אמר (סנהדרין

לה:) על המשנה באבות (פ"ב, י"ד): הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשוב לאפיקורס, לא שנו אלא אפיקורס עכו"ם אבל אפיקורס ישראל כ"ש דפקר טפי. והרמב"ם אכן מביא במקומו באבות את ההבדל שבין אפיקורס גוי ויהודי...

אבל כאן יכולים אנו להיעזר ב„רבינו יונה", בפירושו על אבות, שמפרש את המשנה המצוטטת לעיל בפירוש זה: שיקבע עצמו ללמוד תורה כדי שידע להשיב על דברי האפיקורס שאם לא ישיבוהו כפי טענותיו ילמדו העולם מהם וישתו מים הרעים בראותם כי נוצח אותו נמצא שם שמים מתחלל. ואפיקורס שבכאן הוא כופר בתורה שבעל פה והוא הדין למורים שלא כהלכה ולשון הפקר הוא".

אנו רואים איפוא, שרבינו יונה אינו מבדיל בין אפיקורס גוי לבין יהודי, במקום שישנה אפשרות שהעולם עלול ללמד מהאפיקורס, אם לא ישיבו על דבריו, ולכן צריכים אנו במקרה שלנו כן לענות לו ולהוכיח על פי ההלכה, שמצות חליצה היא מצות עשה שבתורה ולא סתם מנהג, כפי שד"ר דובובסקי רוצה להניח (ראה מנין המצות להרמב"ם ז"ל, מ"ע רי"ז). ד"ר דובובסקי לא אמר זאת ליחיד, לאדם בודד, אלא פירסם דבריו ב„פורברטס", שיש לו בערך 100,000 קוראים, מחוץ למספר רב נוסף של אנשים שדבריו יגיעו אליהם, ורבים מהם יתמלאו רוגז על הרבנים שבידם „לבטל" את „מנהג החליצה", אלא הם אינם רוצים! אין בלבם רחמנות על אלמנות אומללות ובודדות, וע"י כך עלולה להתגבר השנאה לרבנים.

אולם מתעוררת שאלה נוספת, האם מותר להתווכח בדברי תורה על-גבי טורי עתון יומי, שע"פ רוב מתגולל בסלי הפסולת אחרי הקריאה? הרי הגמרא אומרת (ראש השנה יח:) שקבעו חג ביום שהפסיקו להזכיר את שם שמים בשטרות, הואיל ואחרי פריעת החוב זרקו את השטר לזבל?

ברם, שיקול נוסף הביא לביטוס החלטתי, שלא רק מותר, אלא חובה הוא לענות „תשובה„ באותו מקום, באותו עתון, שבו התפרסמה התקפתו של ד"ר דובובסקי, כדי שכל אלה אשר קראו בגליון יום ששי העבר את התנפלותו המחפירה נגד מצות חליצה, תהיה להם ההזדמנות לקרוא גם את ההגנה על מצוה זו, ויחד עם זאת להביא ראיות וציטאטות מדברי חז"ל.

ב„ספרי" (נשא אות ס"ה) ובש"ס בבלי (סוכה נ"ג ע"א וע"ב, מכות יא.) ובירושלמי (סנהדרין פ"י סוף ה"ב) מוצאים אנו, שבשעה שדוד המלך חפר את יסודות בית המקדש, רצה התהום להציף את העולם. אז התיר לו אחיתופל לכתוב את שם המפורש ולהשליכו למים בכדי להציל את העולם. אחיתופל למד זאת בק"ו מסוטה, שבה אמרה תורה „וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה את מי המרים". והספרי אומר שם, והלא דברים קל וחומר, ומה להטיל שלום בין איש לאשתו אמר המקום ספר שנכתב בקדושה ימחה על המים, ספרי אפיקורסים שמטילין איבה ושנאה וקנאה ובעלי דיבות על אחת כמה וכמה שימחו מן העולם.

מדברי הספרי למדים אנו איפוא, שמותר אפילו לשרוף ספר תורה שכתבו אפיקורס, ובמקום שישנה שאלה של עשיית שלום בעולם, או להציל את העולם מאפיקורסים, מותר אפילו למחוק או להשמיד מלים קדושות...

בכך ברצוני לסיים את הקדמתי, שהיתה נחוצה בכדי להצדיק עצמי כלפי חלק מחברי, רבנים, שהם מתנגדים למתן־תשובה לד"ר דובובסקי. חלקם מתבטאים בפתגם הגמ' „שבקיה לרויא דמנפשיה נפל"... שבת ל"ב ע"א חלקם סבורים, שאין עתון הבמה המתאימה לויכוח מעין זה. לכן השתדלתי להבהיר כאן שלא רק שמותר, אלא שתשובה היא לענות על דבריו ולהשיבם. אני מבקש איפוא את סליחתם של הקוראים החשובים של „פורברטס" שהכבדתי עליהם בהקדמה ארוכה כזאת.

ועתה לעצם הענין של „מצות חליצה".

ד"ר דובובסקי כותב במאמרו „חליצה", לאחר ששופך דמעות תנין על המצוות חסרות־הרחמים של יבום וחליצה ולאחר שמביא את הפסוק המקורי בתורה (פרשת כי תצא כ"ה ה':) כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, יבמה יבא עליה ויבמה ולקחה לו לאשה", ולאחר מכן מביא את הפסוקים ו. ז' ח' ט' י', ומפרשם כרצונו, הוא מוסיף: זוהי ה„חליצה", האקט הצרמוניאלי בא בתור עונש לבעל ולא לאשה, עלינו להשיב על דברים אלה, שסברתו זו היא כוזבת לחלוטין ומתעה, לפי הגמרא ולפי הפוסקים. הייתי מייעץ לד"ר דובובסקי

שיעיין בספר „החינוך" מצוה תקצ"ח ותקצ"ט במקום שמסביר את שתי המצוות: יבום וחליצה.

הבה ונראה דבריו של הרמב"ם בהלכות יבום וחליצה. לאחר שהוא מביא בהלכה א': מצות עשה שבתורה שייבם אדם אשת אחיו אם מת בלא זרע שנאמר וכו', מוסיף מיד בהלכה ב': לא רצה הוא לייבם או שלא רצתה היא הרי זה חולץ וכו' ומצוות יבום קודמת למצוות חליצה עכ"ל. הרמב"ם פוסק שמצוות יבום קודמת למצוות חליצה, מכיון שהוא פוסק כחכמים ולא כאבא שאול שסבור שבימינו מצוות חליצה קודמת למצוות יבום (ראה בבלי יבמות ג. לט: קט., כתובות פד., בכורות יג., תוספתא יבמות פ"ו מ"י, ירושלמי יבמות פ"א ה"א ופי"ב ה"ו) והירושלמי כותב: „מאן דאמר חליצה שבח נאמר כאן קריה ונאמר להלן ויקרא בהם שמי ושם אבותי מה קריה שנאמר להלן לשבח אף כאן שבח".

מהציטאטות הנ"ל רואים אנו, שחליצה לא באה כעונש לגבי הבעל ולא כתחליף, אלא בתור מצוה כשלעצמה. וישנן דעות הסבורות שהמצוה של חליצה קודמת אף ליבום, כלומר, אפילו במקרה שהיבם והיבמה מסכימים להתחתן, גם אז אומרים לבעל לחלוץ אותה, הואיל וקורה לפעמים שאין הם מתכוונים לשם מצוות יבום, אלא לשם יופי, ממון וסיבות אחרות, ואז יש חשש של „פוגע באיסור ערוה", מכיון שלולא המצוה של יבום אסור לקחת את אשת אחיו, ולכן מעדיפים את מצוות חליצה.

ואלו הן השיטות בנוגע ליבום וחליצה: הרי"ף והרמב"ם ועוד פוסקים סבורים שגם בימינו, בדורותינו, קודמת מצוות יבום, אבל ר"ח, רש"י, ר"ת והרא"ש סבורים, שבימינו קודמת מצוות חליצה. מחבר השו"ע מביא שתי הדיעות, (אעה"ז סי' קס"ה) והרמ"א בספרו „דרכי משה" ו„מפה" פוסק להלכה, שמצות חליצה קודמת, וכך זה נהוג אצל כל ישראל בעולם כולו ולא נותנים לייבם, אלא חולצים, ולא בתור עונש לבעל, אלא בתור מצוה ולא בתור מנהג בדוי מהלב.

בקשר לענין זה פרצה עוד לפני למעלה ממאתיים שנה מחלוקת בין הגאון מפרנקפורט, מחבר ספר שו"ת „שב יעקב", לבין הגאון הגדול מחבר „מנחת יעקב" ו„שבות יעקב" בנוגע למקרה שליבם היתה רגל עקומה שלא יכול לגעול נעל. שאל אז בעל „שבות יעקב" מאת ה„שב יעקב", אם במקרה כזה שאי-אפשר להתקיים מצוות חליצה, הואיל והיבמה הרי אינה יכולה לחלוץ לו את הנעל, אולי אפשר יהיה להתירו לייבם, וזו היתה באמת דעתו של הגאון בעל „שבות יעקב", אולם בעל „שב יעקב" לא הסכים שהיבם בעל הרגל העקומה ישא את יבמתו משום שהיום אינה נוהגת מצוות יבום (ראה פתחי תשובה אבן העזר סי' קס"ה ג').

להלן מנסה ד"ר דובובסקי להחליט דין החליצה בהנחתו הבלתי מבוססת, שהענין לייבם אשת אחיו הערירי, ירשו היהודים מעובדי האלילים. בתור הוכחה לכך הוא מביא את הסיפור עם יהודה בנו של יעקב, עם בניו וכלתו תמר, שיהודה אמר לבנו אונן: „בא אל אשת אחיך ויבמה", והרי זה קרה עוד לפני מתן תורה. לפי דעתי זהו זיוף טפשי, מפני שכולם יודעים שאברהם יצחק ויעקב וכן השבטים לא היו עובדי אלילים, אדרבה, הרי אברהם אבינו שבר דווקא את אלילי אביו... וקיים את כל התורה עוד לפני שניתנה על הר סיני (ראה מס' יומא כח:) ושם נאמר שהאבות היו כולם „ראשי ישיבות".

הייתי מייעץ לד"ר דובובסקי לעיין בפירושו המפורסם של ה„מלבי"ם" — „התורה והמצוה", בפרשת כי תצא על הפסוק „כי ישבו אחים יחדיו", במקום שהוא עוסק באופן יסודי בענין היבום והחליצה, והוא כותב שם בין השאר: „ענין יבום הוזכר במעשה „ער ותמר", וכאן, ובענין „בועז ורות" ובכל אחד מהשלשה בא באופן אחר, ויתבאר עפ"י ב' הקדמות וכו' והקדמה ב' במאמרם ז"ל שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה ואחריו יצחק ויעקב והשבטים". רואים אנו מכאן, שמצות יבום מקורה המפורש הוא מהתורה ולא מעובדי אלילים...

ד"ר דובובסקי השיג את שיא הגיחוך בכותבו, בפנייתו לרבנים, בזו הלשון: „יואיל הרבנים החשובים שלנו לעיין בספר ויקרא פרשת אמור". אגב, מדבריו אלה אפשר להיווכח לדעת, כי ד"ר דובובסקי לא ראה מעולם את ספר החומש עם פירוש רש"י, אלא שאב את כל „ידענותו" מאיזה „בייבל", משום שהפרשה היא נמצאת בפרשת קדושים, אלא רק בחומש אפשר למצוא מקומו של כל דבר, ולא כן הדברים ב„בייבל"

שבו אי־אפשר לדעת אם הפרשה ההיא כתובה באמור או בקדושים, וזהו מקור טעותו. ד"ר דובובסקי אומר, ששם כתוב „ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא ערות אחיו גלה ערירים יהיו", והד"ר מוסיף את ביאורו, שהמדובר כאן אינו לקחת גיסתו, בשעה שבעלה עודו חי, שהרי במקרה זה מענישים שניהם במוות, אלא המדובר הוא בנשואין עם גיסה לאחר מות בעלה, ואז העונש הוא ערירות. וד"ר דובובסקי מסיק, אם לא יולידו ילדים כשהוא ישא אותה, איזה טעם יש איפוא לחליצה, או הבזיון שגורמים לו אם אינו רוצה לשאתה לאשה. למה ממיטים אסון על נשים יהודיות רבות בגלל שלא רוצים לעשות דבר שתורת משה בויקרא אסרה לעשות אותו? עד כאן לשונו של הד"ר.

יש להודות שבקטע „עם הארצי" כזה הכשיל הד"ר את עצמו.

ראשית, אין זה נכון שהמדובר שם הוא בחיתון עם גיסה בשעה שבעלה חי עוד, הרי חז"ל אומרים בדיוק ההיפך (במס' יבמות נד:), ואני מצטט את לשונם: „אמר קרא (ויקרא ב) ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא, וכי אשת אחיו נדה היא, אלא כנדה, מה נדה אף שיש לה היתר לאחר מכאן, בשעת איסורא, כרת, אף אשת אח נמי אעפ"י שיש לה היתר לאחר מכאן, בחיי בעלה בכרת, ורש"י מפרש בחיי בעלה — אם גירשה אחיו".

שנית, הד"ר אומר, שאדם הנושא את גיסתו בחיי אחיו עונשו מיתה, והרי אנו רואים במפורש במסכת יבמות, שזהו איסור כרת ולא מיתה בידי אדם, ומצינו גם משנה מפורשת בהתחלת מס' כריתות, שהמשנה מונה בין שלושים ושש כריתות „אשת אח". מובן שהכוונה היא רק שלא במקום מצווה לייבם את גיסתו, וכן פוסק הרמב"ם (פ"א מהלכות איסורי ביאה).

אילו היה הד"ר לומד את החומש ע"פ מפרשיו, ולא היה שואב את ידיעותיו מה„בייבל", הי' רואה את דבריו של „תרגום יונתן" על הפסוק שבו נאמר עונשו של הנושא גיסתו (ויקרא פרשה כ' פסוק כ"א) „וגבר די יסב ית אתת אחבוי בחיוי, מרחקא היא, ערייתא דאחוי בזי בלא ולד יתון", וזהו בדיוק כדברי הגמ', שאיסור כרת חל גם כשלוקחים אשת אחיו בחיי אח, במקום שאחיו גירשה בגט.

אולם בפרשת „אחרי", במקום שנאמרה האזהרה (ויקרא י"ח ט"ז) מפרש תרגום יונתן על הפסוק „ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך היא", עריית אתת אחוך לא תבזי בחיי אחוך ובתר מותיה אין אית ליה בנין. כאן מוזהרים שלא לשאת אשת האח לא בחייו כשהוא מגרשה בגט ואינה כבר אשת איש וגם לא אחרי מותו אם השאיר אחריו צאצאים.

ויותר מזה אומר רבי אברהם בן עזרא, שהמלבי"ם מביאו על הפסוק „ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא", לפי שהתיר אשת אח במקום מצוה, פן יחשב לקחתה אף שי"ל בנים ת"ל נדה היא שדומה לנדה בפעמים אסור ופעמים מותרת. כמובן שהכוונה היא שההיתר הוא רק כשהאח מת ולא השאיר אחריו בנים.

מכל הציטטות האמורות רואים אנו בדיוק והיפך ממה שד"ר דובובסקי רוצה להוכיח מפסוק כ"א בפרשה כ' בספר ויקרא, שהרי בזה שאשת האח נמשלת לנדה, הרי שכמו שנדה מוצאת לה היתר לפעמים, כך אשת האח מותרת לפעמים, דהיינו במקום שיכול לקיים מצות יבום.

מעניינים הם דברי חז"ל, שהאיסור לשאת אשת האח וההיתר, כלומר המצוה של לקיחת אשת אחיו שמת בלא בנים, נאמרו ע"י השי"ת בדיבור אחד, דבר שאין באפשרותו של אדם לעשות (ראה מכילתא יתרו פרשה ח') ורש"י מביא את המכילתא על הפסוק „זכור את יום השבת לקדשו", מפרש רש"י, זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכן מחלליה מות יומת (שמות ל"א), וביום השבת שני כבשים (במדבר כ"ח) וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכן (ויקרא י"ח) ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה (דברים כ"ה), שנאמר (תהלים ס"ב) אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי.

והירושלמי (נדרים פ"ג ה"ב ובשבועות פרק ג הלכה ח) מביא עוד שני דברים (מלבד אלה שהמכילתא מפרט) שנאמרו בדיבור אחד, והם שוא ושקר, דהיינו בעשרת הדברות בפרשת יתרו נאמר „לא תענה ברעך עד שקר", ובפרשת ואחנן נאמר „לא תענה ברעך עד שוא", וכן לא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה אחר" (במדבר ל"ו ז') „וכל בת יורשת נחלה" (במדבר ל"ו ח'). על כל הדברים הללו אומר הירושלמי, שניהם

בדיבור אחד נאמרו, מה שאי אפשר לפה לומר ולא לאוזן לשמוע.

סבורני, שזהו באמת סמלי למאמרו של ד"ר דובובסקי, שהנחותיו ומסקנותיו הם „שוא ושקר" בדיבור אחד, כלומר שהוא נתן למספר הרב של קוראי „פורברטס" פירוש שוא ומסירת שקר של הדברים הנאמרים.

ועתה מגיעים אנו לשיא דברי האוילות והגיחוך של ד"ר דובובסקי. בסוף מאמרו הוא כותב, „חליצה אינה דין אלא מנהג". הוא כותב בזו הלשון „גם בספר דברים שעליו סומכים הרבנים את „מנהג" החליצה נאמר, „כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם", אבל איך יהיה אם אח אחד גר ברוסיה הסובייטית ואחיו השני גר בישראל וימות שם? באיזה תירוץ יוכלו או הרבנים לבסס את דרישתם על חליצה" — אלה הם דבריו של ד"ר דובובסקי.

באמת מעציב, מעציב מאד, שעלינו לנחות ממדריגתנו בכדי לפרש פסוק אשר כל תינוק של בית רבן מבין אותו יותר מאשר הד"ר למדיצינה, דובובסקי. יתר על כן, פירוש כזה, כאילו מצוות יבום או חליצה נוהגת רק אם האחים גרים בבית אחד או בעיר אחת, שם את התורה כולה לחרפה וללעג. כי היכן כאן ההגיון, שאם לא גרים באותה עיר לא מוטלת החובה לדאוג לכך ששם אחיו לא ימחה? הרי התורה אומרת במפורש — לאחר הפסוק של יבמה יבוא עליה — „והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל". מה אם כן הנפקא־מינה היכן האח גר? אלא עלינו לפרש את הפסוק „כי ישבו אחים יחדיו" כמו שחז"ל ומפרשי התורה הביגו ופירשו. יטריח נא הד"ר ויעיין ברש"י על הפסוק הנ"ל מפרש ומציין (יבמות יז:) „כי ישבו אחים יחדיו (דברים כ"ח ה') — שהיתה להם ישיבה אחת בעולם", כלומר שחיו בזמן אחד. אנו מדגישים את המלה „בעולם", איך שלא יהיה גודלו של העולם, הרי זה נחשב כ„יחדיו". להלן מפרש רש"י: „פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו", וזהו באמת הגיוני, כי התורה והחכמים לא רצו שהיבמה תהיה קשורה עד שהאח שנולד זה עתה אחר פטירת אחיו ויגדל ויוכל לייבמה ועד אז הרי עלולה היא לאבד את כושר הפריון שלה, ובין כך לא תוכל להתקיים המצוה של להקים לאחיו שם בישראל".

רש"י ממשיך בפירושו, ומובא בספרי, „יחדיו" — הכוונה למיוחדים בנחלה, פרט לאחיו מן האם שאינו יורש יחד אתו, אין הוא מחוייב לייבם או לחלוץ. בירושלמי יבמות (פ"א ה"א) נאמרים הדברים ביתר בהירות: „כי ישבו אחים יחדיו" ונאמר להלן „שנים עשר עבדיך אחים אנחנו" מה אחים שנאמר להלן באחים מן האב הכתוב מדבר אף אחים שנאמר כאן באחים מן האב, יחדו פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו. אולם, לא מתחשבים במקום מגוריו של האח, אפילו הוא גר במרחק של מיליון מיל, מוכרחה היבמה לחכות או לייבום או לחליצה, וזהו דין התורה ולא מנהג, שאפשר בשעת הדחק לוותר עליו, בין אם הדבר מוצא חן בעיני ד"ר דובובסקי ובין אם לא.

למען האמת יש להוסיף, שאין הד"ר דובובסקי הראשון שדיני יבום וחליצה אינם מוצאים חן בעיניו. אנו מוצאים כבר במדרש שגם היצר הרע מפריך את דין היבום והחליצה מחמת אותו ההנמקה של ד"ר דובובסקי. הדברים אמורים במדרש רבה, מדרש תנחומא פרשת חוקת ובפסיקתא רבתי פר' פרה, שבה נאמרים דבריו של ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי: ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהם וכתיב בהן חוקה, אשת אח וכלאים, שעיר המשתלח ופרה אדומה. אשת אח דכתיב „ערות אשת אחיך לא תגלה" מת בלא בנים יבמה יבא עליה. ממש אותה טענה המוטחת בפיו של ד"ר דובובסקי.

על אלה, הנמנים על אוהדי היצר הרע, כבר אמר הנביא הושע (י"ד) הדברים שאנו אומרים בהפטורת שבת־שובה: „מי חכם ויבין אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם", והתרגום מפרש: „מן חכים דיסבר אלין סוכלתן וידענון ארי תקנן אורחתא דהשם וצדיקיא דהליכו בה יהון בהון בחיי עלמא ורשיעיא יתמסרון לגיהנם על דלא הליכו בהון".

בכדי להוכיח שהרבנים, בכל הדורות, דאגו לנוחיותו של האיש היהודי והאשה היהודית וחיפשו תמיד דרכים להקל על חיי־תבדידות של האשה היהודית, אלו המכונות „עגונות" — אצטט את דבריו של גדול רופאי העולם וגדול האדם התלמודי בעולם, מאור הגולה, הרמב"ם הקדוש, אשר בסוף הלכות גירושין (פרק י"ב הלכה

כ"ט) הוא כותב: „אל יקשה בעיניך שהתירו חכמים הערוה החמורה בעדות „אשה" או עבד או שפחה או עכו"ם מסיח לפי תומו ועד מפי עד, ומפי הכתב, ובלא דרישה וחקירה כמו שבארנו שלא הקפידה תורה על העדות שני עדים ושאר משפטי העדות אלא בדבר שאי אתה יכול לעמוד על בוריו אלא מפי העדים ובעדותן כגון שהעידו שזה הרג את זה או הלוה את זה אבל דבר שאפשר לעמוד על בוריו שלא מפי העד הזה ואין העד יכול לשמט את הדבר אמת כגון זה שהעיד שמת פלוני לא הקפידה תורה עליו שדבר רחוק הוא שיעיד בהו העד בשקר לפיכך הקלו חכמים בדבר זה והאמינו בו עד אחד ומפי שפחה ומפי הכתב ובלא דרישה וחקירה כדי שלא תשארנה בנות ישראל עגונות" ...

כל אדם שעוסק בגמרא, פוסקים ושאלות ותשובות מהראשונים והאחרונים יכול להיווכח לדעת עד כמה הקלו הרבנים במקרה כזה שהמדובר הוא באשה בודדה, „עגונה", ולא חיכו עד שד"ר דובובסקי ייעץ לרבנים מה לעשות במקרה כזה ...

וכדאי לציין ולהדגיש עד כמה דאגה תורתנו שמצוות יבום לא תגרום אי־נעימות לאשה ולבעל, וכפי שאומרת הגמרא ביבמות (מד.) על הפסוק „וקראו לו זקני עירו ודברו אליו (דברים כ"ה, ה') מלמד שמציאין לו עצה הוגנת שאם היה הוא ילד והיא זקנה, הוא זקן והיא ילדה אומרים לו מה לך אצל ילדה, מה לך אצל זקנה, כלך אצל שכמותך ואל תכניס קטטה בביתך". רואים אנו מכאן שהחכמים דאגו לחיי־משפחה יהודיים, שלמים ומאושרים דאגו לטובת האשה הישראלית, לשלום ושלוה בבית היהודי, שלא יהיה בו מקום למחלוקת ומריבות. שהתורה חז"ל ביטו זאת היטב בפסוק „וחי בהם", שהתורה היא בעד „חיים", בעד חיים טובים ויהודיים.

לסיום ברצוני להזכיר לד"ר דובובסקי וליתר החי־לוניים, את פסוקו של דוד מלך ישראל: „מאויבי תחכמני מצותך", שמשונאי ישראל רואים אנו עד היכן מגיעה מידת חוכמתן של מצוות הבורא בתורתנו הקדושה, מכיון שכאשר סוקרים בחוקי הנשואין והגירושין של אומות העולם, רואים אנו חוכמתן וקלותן של חוקי התורה. לדוגמה, אצל הנוצרים לא קיים בכלל המושג של „גט", וכשזוג אינו יכול לחיות בצוותא ושניהם מעוניינים להפרד, לא עוזר להם שום דבר ועליהם להמשיך בחייהם החשוכים, או ליהפך לבלתי מוסריים כל ימי חייהם ... ואפילו אצל גויים אחרים, הרי במדינות רבות אסור להתגרש רק במקרה של בגידה, שמביאה תכופות לעדויות שקר או היפוקריטיות, שהופכות את הענין ללעג ולקלס, אבל אצלנו היהודים אסורים דברים כאלה, כי „משה אמת ותורתו אמת", היא ניתנה לנו על הר סיני מה' שהוא היה הוה ויהיה ברוך הוא וברוך שמו.

א. אערנברג

צביון מצטט את הרמב"ם

(מכתב למערכת)

לכבוד המערכת החשובה
של ה„פורברטס": —

תשומת לבי הוסבה ל„אינטרסים היהודיים" (אי־דישע אינטערעסען), של צביון, אשר הופיעו ב„פורברטס" בתאריך 20 נובמבר לשנה העברה. אני מבקשכם, לפרסם תיקונים בנוגע למספר ממסקנותיו של צביון אשר אינן הולמות את המציאות ברמב"ם, במקום שהוא עירב פשוט את הפרשיות, ואסור להשאירן בצורה כזו, שמא יביאו לידי מכשול. ברצוני לעבור מיד לעובדות אלו.

עובדה מספר 1. צביון כותב, שהרמב"ם „הסתבך מאד בענין של עבודת הבורא, הרמב"ם לא האמין שה' ברא את הארץ עם השמש והכוכבים מפני האדם. הוא כותב בספרו „מורה נבוכים" חלק ג' פרק י"ג, את

הדברים הבאים: שלא נאמין בנמצאות כולם שהם מפני מציאות האדם, והוא ממשיך שם הלאה: אפילו הי׳ הכל מפני האדם ותכלית האדם כמו שנאמר לעבוד השם השאלה קיימת והוא מה התכלית בהיותו עובד והוא יתברך לא יוסיף שלמות אם יעבדוהו״.

קרה כאן אצל צביון סירוס איום, המשפט שצביון מצטטו בהתחלה (,,שלא נאמין בנמצאות כולם שהם מפני מציאות האדם״), באמת מקומו בספר בעשר שורות לאחרי המשפט הבא (,,אפילו הי׳ הכל מפני האדם ותכלית האדם כמו שנאמר השאלה קיימת והוא מה התכלית בהיותו עובד? והוא יתברך לא יוסיף שלמות אם יעבדוהו״), ובכל זאת כותב צביון בפשטות אחרי הציטטה הראשונה: ,,והוא ממשיך שם הלאה״... כלומר שאין זה אחריה, אלא לפניה, ובאמת מופיעה ציטטה זו ביחס למשפט אחר שאין לו כל קשר עם המשפט השני המוזכר ע״י צביון, ובמילא נופלת מאליה המסקנה שצביון רצה להסיק. אולם מאחר שצביון רוצה דווקא להוכיח את הנחתו, כאילו הרמב״ם סותר את עצמו — דבר שלא היה ולא נברא אפילו אם נניח שהציטטות שלו נכונות הן — מוכן צביון אפילו לסרס את דברי הרמב״ם ללא רחם.

ובאמת, גם לאחרי הסירוס, אין סתירה בדברי הרמב״ם ב,,מורה נבוכים״, לבין דבריו בפירוש המשניות בהקדמתו לסדר ,,זרעים״. אם רק נצטט עוד מספר מלים ב,,מורה נבוכים״, נתרשם אחרת לגמרי.

אני מתכוון למשפט המתחיל ,,ואפילו אם הי׳ הכל מפני האדם״ ועד ,,כולן מכוונות לעצמן לא מפני דבר אחר״, ובגלל אריכות הלשון אין בידי לצטט הכל בעתון יומי. אני רק מציין את המקום, בכדי שהלומדים יעיינו שם לבדם. בציטטה זו לא כתוב שאין צורך לעבוד את ה׳, אלא, שגדולתו לא תתרבה עקב זאת שאנחנו נעבדו, וכדוגמת הדברים שאנו אומרים ביום הכפורים בתפלת נעילה, ,,ואם יצדק מה יתן לך״.

במאמר הנ״ל, מסרס צביון עוד הפעם ציטטות מהרמב״ם, ושוב כדי להוכיח, שהרמב״ם מלא סתירות. אולם מי שרואה את המקור ברמב״ם, רואה שלמעשה אומר הרמב״ם אותם הדברים הכתובים בתלמוד בשני מקומות, בברכות ובמגילה. הבה נראה, איך מפרש צביון את הרמב״ם ב,,מורה נבוכים״ חלק א׳ פרק נ״ט. הוא אומר שם, שהרמב״ם מבקר בצורה חריפה את יצירותיהם של הפייטנים, הואיל והם מעטירים את השי״ת בשבחים אנושיים. הוא אומר, שזהו חירוף הוא אומר אודותם ב,,מורה נבוכים חלק א׳ פרק נ״ט ,,קצתם כפירה גמורה וקצת יש בהן מן השטות והפסד הדמיון״. אולם הרמב״ם סותר את עצמו באומרו, שהתפילות החשובות ביותר בסדר התפלה הן קריאת שמע ושמונה עשרה. והרי תפילת שמונה עשרה מבוססת כולה על שבחים אנושיים ושירות ותשבחות אנושיים כלפי ה׳. הרי השבחים, שבהם מתחילה תפלת שמונה עשרה, הא־ל הגדול הגבור והנורא, הם שבחים אנושיים, ואיך איפוא יהיו דבריו תואמים? מכאן, שהרמב״ם סותר תכופות את דברי עצמו.

זהו תוכן דבריו של צביון. על כך ברצוני להשיב, שגם בחלק ההלכה אנו מוצאים הלכות אין־ספור שלכאורה נדמה ותרמב״ם סותר את עצמו. אבל כאשר מעיינים היטב בענין מלויים, רואים אנו, שהרמב״ם צודק ואין שום סתירה בדבריו. על דברי הרמב״ם נתחברו כבר אלפי ספרים, שעוסקים רק איך לתרץ רמב״ם מוקשה, כמו שכל בחור מצויין מתייגע לתרץ רמב״ם מוקשה, וסוף כל סוף באים לידי מסקנה בצדקת דבריו של הרמב״ם וכי אין הוא סותר עצמו כלל.

שנית, בדוגמה המובאת ע״י צביון, אין אפילו סתירה שטחית, אלא צריך לצטט את דברי הרמב״ם ככתבם ולא לסרסם, או להוציא מספר מלים מדבריו.

גם במקרה זה עלי להסתפק רק בהצגת המקום שהמעוניין בדבר צריך לעיין בו (מורים נבוכים חלק א׳ פרק נ״ט), כי בעתון יומי המופיע באידיש כמעט שאי־אפשר לצטט דף שלם בלשון הקודש. על המעיין רק להסתכל בפרק הנ״ל במקום שמתחיל במלים ,,והמופלג הנאמר בזה הענין״, עד המלים ,,וקצתם יש בהם משום תשטות והפסד הדמיון״, והקורא ימצא שם שהרמב״ם בעצמו כותב שם בפירוש, שתפלה אין פירושה להרבות בשבחים אך יש לומר אותם שלושת התוארים הגדול, הגבור והנורא, הואיל ואמרם משה רבנו בעצמו, ואנשי כנסת הגדולה תיקנו לומר שלושת התוארים הללו בשמונה עשרה, אך לא יותר מזה. ולכן יוצא הרמב״ם נגד מחברי הפיוטים, ואין כאן כל סתירה.

ואני חותם בכבוד ובברכת התורה,

(פורסם ב,,פורברטס״, 17 ינואר 1949)

הרב אלימלך אלעזר אהרנברג

תשובה לעורך שבועון „דער איד"

בעזהשי"ת יום ד' לסדר „ויבחנו דבריכם" בשטו"ת לפ"ק, פה ניו־יורק תע"א.
להעורך הנכבד מהשבועון „דער איד", אחדשה"ט!

במקרה הגיע לידי עתונכם מיום ששי, י"ב כסלו תשטו"ב, ונתקלתי בקטע תחת הכותרת „איהר קענט פרעגען", מאת המכונה „שואל ומשיב", שהוא העד והוא הדיין והוא הבעל דין" — א. בידרמן, תשובה לאדם המכונה בשם אברהם לבוביץ. שאלתו היא, מי היה הראשון שאמר „הוא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו". במקום להשיב בפשטות שזאת אמר דוד מלך ישראל בתהלים, הרי ברעיונו של אותו „משיב" צץ רעיון מקורי, עטוף חריפות, שהיות והברכה הראשונה של ברכת המזון נתקנה, לפי הגמרא, ע"י משה רבנו ע"ה, והרי באותה ברכה נמצא המאמר „הוא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו", יוצא במילא שמשה רבנו ע"ה היה הראשון שאמר „הוא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו". אפשר לכאורה להניח, שאותו „משיב" הוכיח את עצמו כבקי עצום ויחד עם זאת כחריף מופלג...

אבל איך אמרה הגמרא? „אגב חורפיה לא עיין בה" (עירובין צ„ ב"ב קטז:), או „לפום חורפא שבשתא" (ב"מ צו:, נדה לג:)...

ועתה לנקודה העיקרית ולתיקון הדבר:

א. ראה ב„בית יוסף", או"ח סימן קפ"ז שהוא כותב כדברים האלה: „כתב הרמב"ן בספר ההשגות אין מטבע ברכות מזון מן התורה אבל נצטוינו מן התורה לברך על אכילתנו כל אחד כפי דעתו; כעין „מנימין רעיא אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא" (ברכות מח:).

ב. גם התוספות יו"ט בספרו „דברי תמודות" על האשר"י בפרק שלשה שאכלו סעיף ט"ו אומר דברים דומים „שאעפ"י שהברכה היא מן התורה מ"מ נוסחה ומטבע שלה אינה אלא מתקון חכמים".

ג. עתה בנוגע למלה „הוא", הרי הנוסח של השל"ה הקדוש באופן סתמי „נותן לחם לכל בשר" בלי המלה „הוא", ואליהו רבה בסימן קפ"ז מביא בשם האבודרהם, שבפירוש אין לומר המלה „הוא" אלא „בחן בחסד וברחמים נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו".

ד. עתה באים אנו לשאלתנו הראשית, איך יתכן שמשה רבנו ע"ה חיבר בברכת „הזן" את הנוסח „הוא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו", בשעה שהרמב"ם ז"ל בספר „אהבה" נוסח ברכות המזון, אינו מביא בכלל את המאמר כולו של „הוא נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו", ואיך זה יתכן שהרמב"ם יחלוק על משה רבנו ע"ה. מוכרחים אנו, איפוא, להגיע לידי מסקנה, שהנוסח זה חובר ע"י מחברים מאחרים, והם הוציאו זאת מ„הלל הגדול" שדוד מלך ישראל חי וקיים אמרו הראשון.

וכעת, אם ברצונכם להיכלל ב„מודה על האמת", תחזרו בכם מהמצאתכם, ודווקא באותו עתון „דער איד". היות שאיני מעוניין בפרסומת, אינכם צריכים להזכיר את שמי, אלא לציין באופן סתמי, שהסבו את תשומת לבכם לשגיאה שעשיתם.

שני סוגי „טובלי שחרית"

עורך נכבד!

הרשה לי לפרסם מספר מלים במדורך „א טריבונע פאר'ן פאלק" בנוגע לתשובתו של חברך-לעבודה מ. א. למר חיים אנגלהרט לשאלתו, איזו כתה היתה זו של „טובלי שחרית"? ברצוני להבהיר כאן, שאין זה נכון לערבב יחד „:טובלי שחרית" המוזכרים בתוספתא סוף מס' ידים, עם טובלי שחרית„ המוזכרים במסכת ברכות (כב), שעליהם שאל ר' יהושע בן לוי „מה טיבן של טובלי שחרית"?

התוספתא מביאה שם לפי גירסת הגר"א ז"ל „אמרו טובלי שחרית קובלני עליכם פרושים שאתם מזכירים את השם בשחרית בלא טבילה, אמרו פרושים קובלני עליכם טובלי שחרית שאתם מזכירים את השם מן הגוף שיש בו טומאה", ופירש הגר"א ז"ל בגוף שהוא מלא צואה ולזה לא מהני טבילה. (כידוע, פרושים — הכוונה לחכמי ישראל, ראה פי' ברטנורא בפרק ד' דידים משנה ו', שמתרגם את המלה „פרושים" לחכמי ישראל היו קורין „פרושים" לפי שאוכלין חוליהן בטהרה ופורשים ממגעי ע"ה דתנן בגדי ע"ה מדרס לפרושים והתוספות יום טוב מציין שם כדתנן סוף פ"ב דחגיגה). על כל פנים, הפרושים ענו להם שאתם מזכירים את השם בגוף שהוא מלא צואה ולא מהני לכם טבילה. מובן שרק לאלה שפרשו מדת ישראל אפשר להדביק תואר כזה כגוף מלא צואה.

לכן, איך זה אפשרי לומר שאותם „טובלי שחרית" שהתווכחו עם הפרושים, שהיו בימי בית שני, עם אותם טובלי שחרית שהיו בזמן האמוראים, כפי שרש"י אומר זאת במס' גדה (י"ח: ר' יהושע בן לוי), הבדל של הרבה שנים. האמת היא, שרש"י דאג לכך שלא יערבבו בין שני סוגים אלה של „טובלי שחרית" בפירושו בד"ה של טובלי שחרית, „בעלי קריין הטובלין שחרית", ז. א. שלא כולם טבלו בכל בוקר, אלא אותם שהיו טמאים בטומאת קרי, וכתקנת עזרא. מאידך, „טובלי שחרית" בזמן „האיסיים", היו סתם טובלים, וכפי המובא בתוספתא ידים שהזכרנו.

הבין זאת גם ההיסטוריון הגאון ר' צבי הירש חיות ז"ל, שכותב בהגהותיו לש"ס, על דבריו של ר' יהושע בן לוי „מה טיבן של טובלי שחרית?, וז"ל, אמרו טובלי שחרית קובלני עליכם פרושים שאתם מזכירים שם שמים שחרית בלא טבילה, ועיין ר"ש שם שפירש דהכוונה על אלו שנזכרו כאן, אולם מלשון קובלני עליכם פרושים כמו שנזכר מקודם במשנה דהצדוקין אמרו קובלני עליכם פרושים, משמע, דהטובלי שחרית הם החולקים על הפרושים, כמו שנזכר מקודם במשנה דהצדוקין אמרו קובלני עליכם פרושים. ועוד דהטובלי שחרית אשר נזכרים כאן בבבלי ובירושלמי המה זמן מאוחר, והנזכרים בתוספתא היו בזמן המקדש, ואולם האמת דשני מיני טובלי שחרית היו, הנזכרים בתוספתא המה מכלל „האיסיים" הנזכרים ביוסיפון וביוחסין אשר ידועים בבית שני ורובם בנו להם חדשות בדת וכפרו בתורה שבעל פה, ואלו הנזכרים כאן (ברכות כב:) היו ת"ח מנהלים עפ"י הקבלה, ואין כאן מקום להאריך.

מדבריו של הגאון חיות ז"ל נמצינו למדים, שטובלי השחרית בימי בית שני השתייכו לכת „האיסיים", שמאנשיהם קמה הנצרות. מה שנוגע לחסידים שנוהגים לטבול כל בוקר מחשש טומאה, הרי לפי עניות דעתי מקור מנהגם הוא במשנה יומא (ל.), שנאמר שם, „אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אפילו טהור עד שיטבול, והיות שחז"ל אמרו „איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה" (בבלי תענית ב., ירושלמי פ' תפלת השחר ה"א ובספרי פ' עקב), לכן טובלים „אנשי מעשה" לפני עבודה שבלב כל יום, ואין כאן כל חשש של התחברות עם „האיסיים" שנעלמו כבר מזמן מתוך עדת ישראל.

בברכת התורה,

אלימלך אלעזר אהרנברג
חבר לאגודת הרבנים דארצות־הברית

תשובה למ. א.

(הועתק ממורגן־זשורנל, 27 יגואר 55) א טריבונע פארן פאלק!

במדור „פון אייביקן קוואל" מיום ראשון, 4 באפריל נזכר, שרבינו תם התיר לאכול גבינה שנעשתה ע"י נכרי, וכן התיר לשתות יין שנקנה אצל מוכר משקאות נוצרי!!! זאת, עורך נכבד, היא עלילה על רבינו תם הקדוש. כפי שאוכיח להלן, הרי הדברים הפוכים.

בשולחן ערוך יורה דעה, סימן קט"ו סעיף ב', כותב שם הט"ז בס"ק י', לאמור: „ובית יוסף כתב עוד בשם סמ"ק דלרבינו תם דפוסק דאיסור גבינות משום גילוי אסור גם האידנא". ז. א. שהר"ת סבור, שעיקר איסורה של גבינת עכו"ם הוא משום גילוי, הרי היא אסורה גם היום, אף שאיננו חוששים לגילוי. מכל מקום איסור גבינות במקומה עומדת. מיותר, דומני, להוסיף פירושים לדברי הסמ"ק המובאים ע"י הט"ז בקשר ל„בית יוסף", אבל הדברים הללו הם ממש להיפך ממה שמ. א. כתב בנוגע לרבנו תם!

ועתה בקשר למה שנאמר, שרבינו תם התיר לשתות יין שנקנה אצל מוכרי משקאות נוצריים, אביא את דבריו של רבינו תם עצמו, המוזכרים במספר מקומות, אבל אצטט רק את דבריו בתוספות במס' עבודה זרה (פרק אין מעמידין כט:, בתוד"ה אי משום אנסוכי חומץ לאו בר ניסוך הוא) הגמ' עוסקת שם בקשר לחומץ-יין שנעשה ע"י יהודי, אך נמצא אצל גוי כשהוא סגור בחותם אחד ולא חותם בתוך חותם, כפי שמחייבת ההלכה בקשר ליין, ונאמר שם בתוס' „מכאן היה נראה להתיר חומץ שלנו במגע עכו"ם, וגם רבינו משולם התירו, ורבינו תם הקפיד עליו ואמר כי אין אנו בקיאים בטיב חומץ כי מעשים בכל יום הדעות חלוקות יש קורין חומץ ויש קורין אותו יין וכו' וגם על הבוסר שהתיר רבינו משולם במגע עכו"ם וכו' הקפיד רבינו תם משום דאין אנו בקיאין מתי קרוי בוסר, ועוד כתב ששנה אחת לא נתבשלו היינות וכי בשביל שיינותיהם אינם מבושלות כל צרכיהן, הכי נאמר שלא ינהג אותה השנה דין דיי"נ".

רואים אנו איפוא מכאן דברים ברורים, שרבינו תם אוסר משום יין נסך גם במקום שספק הוא אם זה יין או חומץ, ואפילו ענבי בוסר, שהמוהל שלהם נחשב כמים!!!

תשובה להנ"ל

בעזהשי"ת יום ה' וישב תשטו"ב, 22 לנובמבר למספרם. סופר נכבד!

ב„טאג־מארגען זשורנאל" מיום 5 לנובמבר ש"ז במדור „פון אייביקן קוואל", תחת הכותרת „האם מותר להסתכל במראה כדי לראות אם התפילין מונחים כדין", הנך מביא פסקו של עורך עתון מסויים בשם „קול ירושלים" מחודש תשרי, שמותר להסתכל במראה כדי להיווכח אם התפילין מונחים כדין על מקומם בראש.

ברצוני להעיר, שאין זו שאלה חדשה והיא נמצאת כבר בספר הקדוש „שו"ת דברי חיים", חלק ב' סימן נ', שחובר ע"י הגאון הגאונים וראש הפוסקים בדורו, מרן קודש הקדשים רבינו חיים זצוקללה"ה האבד"ק צאנז והגליל, ושם הוא פוסק בדיוק להיפך, שבפירוש אסור להסתכל בראי על מנת לראות אם התפילין מונחים בדיוק על מקומם בראש.

אני מצטט כאן דבריו של בעל „דברי חיים" בסי' ו' „אם לראות במראה שהתפילין יהי' באמצע הוא דברי בורות, כי אפילו אינם מכוונים ממש כשר דידוע דיש מקום בראש להניח שני תפילין ואפילו ברוחב הראש ואין שיעור לתפילין ברוחב וכן משמעות המרדכי בהדי' (ועיין תוס' עירובין צח ע"ב ד"ה „מקום" ובבית יוסף כ"ז ד"ה „ומקום תפילין של ראש והגאון בספרו לא הקפיד ממש בצמצום) עכ"ל הקדוש של בעל „דברי חיים".

אודה לך מאד אם תפרסם את הערתי במדורך היומי. הערתי נשלחת קצת באיחור, אבל זאת משום שחיפשתי את העתון „קול ירושלים" בכדי לראות מה בדיוק הוא כותב שם, אבל לא הצלחתי להשיגו, ואני סומך רק על הציטטה שלך.

הנני חותם בדרך־ארץ,
הרב אלימלך אלעזר אהרנברג

קונטרס

והצנע לכת עם אלקיך

(מיכה ו' ח')

כאשר רבים יראים וכן שלמים, ובתוכם חסידים ואנשי מעשי, תאין ומתכנשין תמהין ושיילין בעסק „אתותא", כלומר על אותיות שפורחות באויר, בקול הברה ללהב יצאת, בכח „העלעקטרי" לעסוק בדברי תורה,במוצאי מנוחה שלא קדמנוהו תחלה, ורק רע כל היום, שמוציאים משם באותו מקום, מן מאורי אש שלא שבת, כמה דברי חשק, וכל ליצנותא דאסירא, ומה גם קול באשה ערוה... ושאר דברים מגונים, אשר אין להעלותם על הכתב, ואחר כל אלה נשמע קולו של אותו איש, בדברי אלקים חיים ומלך עולם, בזהוא מקומן של שפך הדשן ובצמיד „פסול" שמציל אותו בכנפיו, ולא יבדיל בין קודש לחול, ורק מדחי לדחי, הולך עם „דף על דף" גמרא, לשבר את האוזן קשבת לקולו, אשר עד מהרה ירוץ דברו, „בדפי" העתונים בקולי קולות לא יחדלון, להיות סוף מעשה במחשבה תחלה, בקול לו קול אליו...

המה ראו כן תמהו יחד „בקול" על כל החדש הנעשה תחת השמש, בימים ההם ובזמן הזה, אשר חדשים מקרוב באו לא שערום אבותינו, ותוקעים בקרן „הריידיא" שברוח סערה עשה דברו, והקול נשמע בבית ובחוץ, בשוקים וברחובות תתן קולה, בקול ענות אנכי שומע, מן „השומר דפין", באין סדר למשנה, כאשר איתא בעירובין (נ"ד ע"ב) כיצד סדר משנה, וכאן כל העם רואים את הקולות ואת הלפידים מאש „הריידיא" המשמיע בקול אדיר וחזק, כמעט מסוף העולם ועד סופו, וגם שמעו הולך בכל המדינות, ואנשים ונשים וטף, ואף בלא יודעים, מי שהוא תלמיד הגון לכך, ובדרך אחד יצא לפניו, גם לשלא כהוגן, כגון עבד ואפילו ממזר, ועושה כן לכל גוי, עכו"ם ונכרי, ובכל מקום שהם ישאו קולם „כנכריות" דכים, ובקולות רבים אדירים משברי ים „התלמוד", לא יבצר מהם אשר יזמו לעשות, לכל השומע יצחק לו, אף במקומות שאסור להרהר בהם בדברי תורה, בעבור זה הירא את דבר השם מרבים נסו מקולם, ושואלים ודורשים אם אין כאן נמצא וכאן הי' דרא דאיסורא, לדבקה בו ולשמוע בקולו, וברצונם לברר להם הלכה פסוקה עפ"י ד"ת שישמעו רחוקים ויבואו עם מי שרוח חכמים ורוח המקום נוחים...

והנה באמת, אשר במושכל ראשון, יכול אני לפטור את כל העולם כולו, מן הדין של „שיחות חולין" מרבנו הגדול גאון העולם וקדוש יאמר לו, אשר כל דבריו מתלהבין בקדושה נפלאה, בעל „החתם סופר" זצ"ל, שהי' שגור בפיו תמיד, על העושים „חדשות" אשר „החדש" אסור מן התורה בכל מקום, ולרוב חבת הקודש, אעתיק בזה לשונו הזהב בתשובתו לאו"ח (סימן קמ"ח, ואם אין „קמח" אין תורה) וז"ל שם „ואני שונא „חדשות" ומרגלא בפומי' „שהחדש אסור מן התורה בכל מקום", ולהלן (בסימן קמ"ט שם) הוסיף עוד בלשונו הקדוש להשואל וז"ל „יפה הורה וכן ראוי" לו ולכל יש"מ דכוותי' שלא לפנות אל רהבים ושטי כזב לחדש חדשים בהוראה, על דמיוני כזב עכ"ל הח"ס זצ"ל.

לפיכך זה הממציא המציאות החדשות עליו להביא ראי' שאין בזה שום חשש ופקפוק כלל עפ"י התורה, שלא יוכל ח"ו לצמוח מהפצת קול תורה סכנה בדרך שאדם אחד רוצה לילך דרך „הריידיא" כאשר רב שבענו בוז וקלון כבוד התורה, ונשלוח ספרים, להיהודים אשר בכל עיר להקהל ולעמוד על נפשם, בכחה דהתירא עדיף, ועיין ברש"י ותוספות ביצה (דף ב' ע"ב) בד"ה וכ"ת

כחה דהתירא עדיף, וכתבו שם דלכך כחה דהתירא עדיף, משום כשאדם מתיר סומך על שמועתו, וצריך להביא „ראי״ לדבריו, עכ״ל, והגאון האדיר בעל המצל״ח הוסיף שם על דבריהם, וז״ל הנה אני רגיל לפרש, כחה דהתירא עדיף משום דזה נחוץ להשמיענו, שאם לא נודע ההיתר בבירור, צריכין אנו להחמיר מספק, דספק איסור לחומרא אבל האוסר לא עשה לנו תועלת בדבריו, שאף אם היינו מסופקים ג״כ היינו מחמירים, מחמת הספק, ומתוך כך אני רגיל לומר, דהא דכחה דהתירא עדיף, היינו אם הפלוגתא היא בשל תורה, אבל אם הפלוגתא היא בשל סופרים, נהפך הוא דספק דרבנן לקולא, וא״כ כחה דאיסורא עדיף, עכ״ל של הצל״ח וצ״ל בזה, והגאון ר׳ צבי חיות ז״ל בהגהותיו למסכת ביצה תמה על הצל״ח במה שמחלק בזה עיי״ש, אמנם אני בעניי, הראתי לדעת, את מקורו טהור של הגאון הצל״ח בזה מן תוספות ע״ז (מ״א ע״א) בד״ה אמר שמואל, שכתבו שם וי״ל דכאן ודאי כחה דאיסורא וכו׳ עדיף, עיי״ש.

ועכשיו נלכה ונשובה ונחקורה, לענין הנ״ל והנה לדאבוני לא ראיתי ולא שמעתי עד כה, שום בירור הלכה, מהמשמיעים את קולם בלבת אש „הריידיא״ בכחה דהתירא עדיף, ואף לא משום מורה הוראה בישראל, להתיר להם לחדש חדשים, בעת שיש כאן דרא דאיסורא, וכל אשר אני רואה לי הוא ההיתר בזה, רק מהמקור של עבר ושנה נעשה לו כהיתר...

בעבור זה ההכרח יאלצני, לבדוק בחורין ובסדקין, ולחפש בנרות מנר השם נשמת אדם חופש כל חדרי בטן, בגזרה שוה ולדמות מלתא למלתא מה דעת חז״ל והפוסקים ראשונים ואחרונים בזה הדבר התמוה לרבים כנ״ל (עיין ביור״ד סימן רמ״ב סעיף י׳ והגהות הגאון ר׳ צבי חיות ביומא דף מ׳ ע״ב) ווה החלי בעזר צורי וגואלי!

גרסינן בגמרא דמועד קטן (ט״ז ע״א) שוב גזר „רבי״ שלא ישנו לתלמידים בשוק, מה דרש „חמוקי ירכיך כמו חלאים״ (שיר השירים ז׳ ב׳) מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, יצא ר׳ חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק לרב ולרבה בר בר חנה, שמע רבי אקפד, אתא ר׳ חייא לאיתחזויי לי׳ אמר לי׳ „עייא״ מי קורא לך בחוץ, ידע דנקט מילתא בדעתי׳ נהג גזופתא בנפשי׳ תלתין יומין וכו׳, לסוף אתא אמר לי׳ וכו׳ מ״ט עבד מר הכי? פירש״י ז״ל דשנית בשוק, א״ל דכתיב (משלי א׳ כ׳) „חכמות בחוץ תרונה״ א״ל אם קרית לא שנית, ואם שנית לא שילשת ואם שילשת לא פירשו לך, חכמות בחוץ תרונה, כדרבא דאמר רבא, כל העוסק בתורה „מבפנים״ תורתו מכרזת עליו מבחוץ, והא כתיב (ישעי׳ מ״ח ט״ז) לא מראש בסתר דברתי, ההוא ביומא דכלה, ור׳ חייא האי חמוקי ירכיך מה עביד לה, מוקי לה בצדקה ובגמילות חסדים, עיי״ש.

והילקוט שמעוני על ג״ך מקודם שמביא המעשה דרבי ור׳ חייא בסימן תתקל״א מביא שם בסימן תתק״ל על מה דכתיב חכמות בחוץ תרונה, שאל ר׳ שמואל בר נחמני את ר׳ יונתן בן אלעזר, שהי׳ עומד בשוק ואמר לי׳ שנה לי פרק אחד, א״ל לך לבית התלמוד ואשנה לך, א״ל לא לימדתני חכמות בחוץ תרונה? א״ל אם קרית לא שנית, בחוצות של תורה, המרגליות היכן היא נמכרת, בחוץ? כך התורה ברחובות תתן קולה, במקום שמרחיבין אותה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ורש״י בפירוש למשלי במקומו שם מפרש ג״כ חכמות בחוץ תרונה, הרי חכמותי׳ של תורה בחוצותי׳ תזעקנה, להזהירכם לסור אליהם, ומה הן חוצותי׳ בתי מדרשות, ברחובות תתן קולה במקום שמרחיבין אותה, כך דרש ר׳ תנחומא, (עיין במדרש ר׳ תנחומא פרשת פקודי), ועיין ג״כ בזוה״ק פרשת תולדות בד״ה ויעתק משם וז״ל, ר׳ שמעון פתח, חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה האי קרא איהו רזא עלאה וכו׳, ועיין ג״כ בביאור לספר משלי לרשכב״ה הגר״א מווילנא וצ״ל מה שמפרש על הפסוק חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה, ואחר שמאריך בכמה אופנים וחיות הקודש, מסיים שם „ברחובות שהוא הדרוש שמרחיב הלכה שם תתן קולה״.

ומעתה בטרם שנתחיל לפלפל בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים מה דעתם בזה להלכה מדברי חז״ל שהבאתי נחזה אנן אם לא נמצא באיזהו מקומן של הש״ס מי שעשה שלא כדברי רבי חוץ מר׳ חייא הנ״ל ויגעתי ומצאתי בב׳ מקומות שנראה לכאורה שלא עשאו כדברי רבי אבל אחר העיון הדק היטב נמצא שאין כאן שום סתירה לדברי רבי, וכדי להסביר הענין אעתיק בזה הב׳ מקומות בלשונם.

א. איתא בגמרא דברכות (כ״ב ע״א) ת״ר בע״ק שנתנו עליו תשעה קבין מים, טהור, נחום איש גם זו לחשה לר׳ עקיבא ור׳ עקיבא לחשה לבן עזאי ובן עזאי

יצא ושנאה לתלמידיו „בשוק" פליגו בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא, חד תני שנאה וחד תני לחשה, מאן דתני שנאה משום ביטול תורה ומשום ביטול פו"ר ומאן דתני לחשה שלא יהו ת"ח וכו'. ב. איתא בעירובין (נ"ד ע"ב) על הפסוק במשלי (ה' י"ט) באהבתה תשגה תמיד כגון ר' אלעזר בן פדת דתניא אמרו עליו על ר"א ב"פ שהי' יושב בשוק התחתון של ציפורי ועוסק בתורה וסדינו מוטל בשוק העליון. תנא אמר ר' יצחק בן אלעזר פעם אחת בא אדם ליטלו ומצא נחש שרוף עליו ועיי"ש בפירש"י בגמרא שם וגם בפירושו למשלי שמפרש באהבתה תשגה תמיד לשון משגה ובעבור אהבתה תהי' שוגג, וגם המצודת דוד שם מפרש ג"כ שתשגה מלשון משגה וחטא עיי"ש. הרי שלך לפניך שבן עזאי שנאה לתלמידיו „בשוק" וגם ר' אלעזר בן פדת יש„ב „בשוק" התחתון של ציפורי ועסק בתורה וזה סתירה לגזירת „רבי" במו"ק הנ"ל.

והנה אם זכרוני אינו כוזב לי, מצאתי וראיתי זה כמה בספרי „שדי חמד" שמביא את הסתירות האלה לגזירת „רבי" הנ"ל אמנם שנעלם ממני כעת באיזהו מקומן, ורק זאת אני זוכר שמתרץ שם את ר"א ב"פ שלא עבר על גזירת „רבי" יען שלא למד עם תלמידים בשוק רק בעצמו ביחידות עסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי אבל מה שמתרץ את המעשה דבן עזאי שיצא ושנאה לתלמידיו בשוק נשכח ממני לגמרי.

אבל בכל אופן כשאני לעצמי יש לי דעת אחרת בשניהם ולא קשה מידי כאשר אבאר, ראשית, בנוגע לר"א ב"פ, מצאתי בירושלמי בפרק אין עומדין סוף הלכה א' מביא שם מעשה מריש לקיש תברו של ר"א ב"פ וז"ל ריש לקיש מנהגו באורייתא סגיין, הוה נפיק לי' לבר מתחומא דשבתא והוא לא ידע לקיים מה שנאמר באהבתה תשגה תמיד ופירש „הפני משה" שם מחמת שהי' נוהג ומהרהר הרבה בתורה ומתוך המחשבה הלך בשבת חוץ לתחום ולא ידע מזה לקיים באהבתה תשגה תמיד אף שמביא לידי שוגג עכ"ל הפ"מ שם ולבסוף מביא שם הירושלמי מעשה מחד אמורא, מעין המעשה דר"א ב"פ בבבלי הנ"ל וז"ל הירושלמי שם ר' יודן בי ר' ישמעאל הוה מנהגי' באורייתא סגיין הוה נפיק וגולתי' שרעא מיני' וחכינא מזדהרא לה, אמרין לי' תלמידוי, רבי הא גולתך שריעה, אמר לון ולית ההיא רשיעתא זהירה לה? והילקוט שמעוני על נ"ך מביא הפסוק „באהבתה תשגה תמיד" (בסימן תתקל"ז), מהמעשה דר' אלעזר בן פדת ואח"כ (בסימן תתקל"ח) מביא המעשה דריש לקיש הנ"ל, ואח"כ המעשה דר' יודן בי ר' ישמעאל אבל תחת ר' יודן הוא גורס ר"א בר' שמעון, אמנם לדינא אין שום נפ"מ על שם מי שנאמר, אך שמצינו למידין מזה שמדמה הילקוט את המעשה דר"א ב"פ למעשה דריש לקיש ששגג באיסור שבת, דגם מה שר"א ב"פ הי' יושב ועסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי הי' ג"כ כשגגה שיצא מפני השליט אשר שכח מה שגזר רבי במו"ק כנ"ל.

ותדע שכן הוא דהרי ר"א ב"פ לא יסתור דברי עצמו ממה שאמר במסכת סוכה (מ"ט ב') בכגון זה ועיין „בספר יוחסין" שמביא שם בערך ר' אלעזר בן פדת זה המעשה דר"א ב"פ מעירובין (נ"ד ב') ומסיים שם וזה ר' אלעזר סתם דאמוראים, ומקורו בטח מדברי רש"י ז"ל שבת (י"ט ב') יבמות (ע"ב ב') ושם (קי"א ב') גיטין (ל"א ב') נדה (ח' א') אבל שם ביבמות (ע"ב ב') מרחיב רש"י הדיבור בזה וז"ל בד"ה ראיתי לבן פדת, ר' אלעזר בן פדת לאו תנא הוא, ואמורא הוא תלמידו של ר' יוחנן והוא ר' אלעזר סתם דמיירי בכל הש"ס בגמרא.

וז"ל הגמרא סוכה מ"ט ב' תנא דבי רב ענן (כנראה זה הוא הרב ענן דהוה רגיל אליהו דאתי גבי' דהוה מתני לי' סדר אליהו כתובות ק"ו א', ובזה ניחא מה שאומר הגמרא תנא דבי רב ענן כמו שאמר בכל מקום תנא דבי אליהו) מה דכתיב (שיר השירים ז' ב') מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב חמוקי ירכיך כמו חלאים (מעשה ידי אמן) למה נמשלו ד"ת לירך לומר לך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, ופירש"י חמוקי ירכיך הנסתרים כירך, שכבוד התורה בצנעא, ולא להיות יושב ושונה בגובה של עיר ומציין שם במסורת הש"ס כדאיתא בפסחים קי"ב א' ולא לשנות לתלמידים בשוק כדאמר במו"ק עכ"ל רש"י ז"ל ומסיים שם בגמרא והיינו דאמר ר' אלעזר מה דכתיב (מיכה ו' ח') הגיד לך אדם מה טוב ומה השם דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך, עשות משפט זה דין ואהבת חסד זו גמילות חסדים והצנע לכת עם אלקיך זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה, והלא דברים ק"ו ומה דברים שדרכן לעשות בפרהסי' אמרה תורה „הצנע לכת" דברים שדרכן

לעשות בצנעא על אחת כמה וכמה, ופירש״י על והיינו דאמר ר׳ אלעזר דכל מילי בעי צניעותא והוא הדין לדברי תורה, והמהרש״א שם בח״א בד״ה אף ד״ת בסתר, מפרש על דברים שדרכן לעשות בצנעא, טעם הענין משום העושה בפרהסי׳ עושה משום יוהרא ולא הוה לשמה והוא מפורש בפ״ב דמכות בספ׳, ואולי מקורו טהור של המהרש״א ז״ל הוא מפירש״י בפרק כל היד על מה שאמר שם נדה (ט״ז ב׳) דכתיב בספר בן סירא שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי ואחד מהם ,,והמושב שבת במרומי קרת״ פירש״י והמושב שבת לתלמידים במרומי קרת, אחת שגראה ,,מגסי הרוח״ וכו׳, ועיין ג״כ במצודת דוד על מיכה שם שמפרש על והצנע לכת עם אלקיך וללכת עם אלקיך בדרכי מצותיו בצנעא ולא בפרסום רב . . . ,,ולהתייחד״, וגם הגה״ק הבקי בגלה ובנסתר החיד״א ז״ל בספרו נחל שורק על הפטרת פרשת בלק כותב ג״כ על הפסוק והצנע לכת עם אלקיך וז״ל שם כלומר בתורה, שתלמד שכל התורה שמותיו של הקב״ה ובעסקך בתורה אתה עם אלקיך וצריך בצנעא כמו שכתב ,,רבי״ פרק בתרא דמו״ק מה הוא בסתר אף תורה בסתר וזה שאמר והצנע לכת עם אלקיך עכ״ל החיד״א.

וגם נזר תפארתנו רבן של חסידות הגאון האלקי בנגלה ובנסתר האדמו״ר הזקן מליאדי ומלאזני זצ״ל בספרו הקדוש ,,לקוטי תורה״ בפרשת בלק הורה לנו הדרך נלכה בה מה זה והצנע לכת בד״ה וזה מה טובו אהליך יעקב וכו׳, שמאריך שם בלשונו הקדוש עד שאומר שם אכן גילוי זה בבחינת מקיף ואוהל וזה ויעקב איש שם יושב אוהלים, ב׳ אוהלים הנ״ל דהמשכת דהוי׳ אלקינו כו׳ ופירוש מה טובו היינו כשהוא בבחינת מה וביטול ואינו נראה ליש וכמו שכתוב והצנע לכת עם אלקיך, אזי הם טובו כדכתיב כי טוב אמרו ז״ל כי טוב לגנוז היינו בחינת הצנע לכת עד כאן דברי פה קדוש התניא זצוקלה״ה.

אחת לאחת למצוא חשבון נראה בעליל אשר ר׳ אלעזר בן פדת הנ״ל בעי צניעותא לדברי תורה כמו רב ענן הנזכר והיינו כמו ,,רבי״ במו״ק, וא״כ איפוא האיך יכול להיות צניעותא בשוק? אלא ודאי כמו שכתבתי שעשה זאת בשוגג כמו ריש לקיש חברו אשר מחמת באהבתה תשגה תמיד שגג והלך מחוץ לתחום בשבת כן עשה ר׳ אלעזר בן פדת שמחמת באהבתה תשגה תמיד שכח ולמד בשוק, ולא עבר ח״ו במזיד על דברי רבי במו״ק.

והשנית במה שנוגע לתרץ התמי׳ גם על בן עזאי ,,שיצא ושנאה לתלמידיו בשוק״ והנה לכאורה יש לתרץ בפשיטות אשר בן עזאי הי׳ הרבה קודם לרבי יען שהי׳ תלמיד חבר לרבי עקיבא כדאיתא בבבא בתרא (קנ״ח ב׳) שאמר שם ר׳ שמלאי בן עזאי תלמיד חבר דר׳ עקיבא הוה דקאמר לי׳ שבאת, ואיתא בקידושין (ע״ב ב׳) כשמת ר׳ עקיבא נולד רבי וא״כ הי׳ בן עזאי קודם גזירת רבי ולא הי׳ זקוק לו, אמנם יש לשדות בזה נרגא לפי דברי הגאון מרא דכולה תלמודא בעל ,,סדר הדורות״ ערך ר׳ יהושע בן קרחה ומובא בגליון הש״ס להגאון האדיר ר׳ עקיבא אייגר זצ״ל בד״ה אל תשב, בפסחים (קי״ב א׳) וגם בהגהות הגאון רש״ש שם במקומו אדות מה שצוה ר׳ עקיבא את ר׳ יהושע בנו באחד מהשבעה דברים שאל ישב בגובה של עיר וישנה וכאשר שר׳ יהושע בן קרחא הי׳ רבו ,,דרבי״ (עיין במגילה כ״ח א׳ ובב״מ פ״ד ב׳ ובב״ב קי״ג א׳) ע״כ שמע ,,רבי״ מרבו מה שצוה לו אביו ר׳ עקיבא בעבור זה גזר רבי גם הוא שלא ישנו לתלמידים בשוק, נמצא לפי״ז אשר המקור הראשון הי׳ ר׳ עקיבא וא״כ האיך עשה בן עזאי עובדא נגד רצון רבו ר׳ עקיבא? ובפרט בזה שלחשה לו ר׳ עקיבא הוא הלך ,,ושנאת בשוק״ לתלמידיו?

ואולם אחר העיון, יש לומר שלא עבר בזה בן עזאי על דעת ר׳ עקיבא רבו במה שיצא ושנאה לתלמידיו בשוק, יען שהיתה אז השעה צריכה לכך, כדי שלא יבטלו איזה מתלמידיו מתורה ופו״ר מטעם אותו ,,אמורא״ במערבא דתני ,,שנאה״ בשביל שלא יבטלו מתורה ופו״ר, כי כאשר הובא לעיל באותו עמוד, מכאן אמרו, הזבים והמצורעים ובאים על הנדות, מותרים לקרות בתנ״ך לשנות במשנה וגמרא ובהלכות והגדות, אבל בעל קריין אסורים וכו׳, ר׳ יוחנן הסנדלר תלמידו של ר׳ עקיבא אומר משום ר׳ עקיבא, לא יכנוס למדרש כל עיקר, ואמר לה לא יכנוס לבית המדרש כל עיקר וכו׳, נמצא לפי״ז אשר אותן התלמידים שהי׳ אז בעלי קריין לא הי׳ להם רשות לכנוס ,,לבית המדרש״ כל עיקר, לשמוע לקח מפי רבם, ורק בחוץ הי׳ עומדין, וממילא הי׳ מוכרח בן עזאי לצאת אליהם לשוק מחוץ לבית המדרש, ולשנות להם מה שלחש לו ר׳ עקיבא רבו ממה שלחש לו נחום איש גם זו, אשר בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים, טהור, ואח״כ מותר להם לכנוס לבית המדרש וזאת היתה לו רק להוראת שעה, ואין כאן סתירה לדברי ר׳ עקיבא

שצוה לבנו ר' יהושע ואף לא נגד „רבי" במו"ק הנ"ל, ודו"ק.

עוד רגע אדבר, הנה לעיל הבאתי את סוף דברי הגאון בעל סדר הדורות על מה שצוה ר"ע לר"י בנו, ועכשיו ראיתי ג"כ להביא את ראש דברו אמת, במה שציין בגליון הש"ס פסחים (קי"ב א') על דברי רש"י שם בד"ה „אל תשב בגבהה של עיר ותשנה", שהוא מקום שבני אדם עוברים ושבים, שמא יבטלוך ויפסיקוך ממשנתך, וז"ל שם „עיין בסדר הדורות בסדר תנאים אות י"", והגאון רש"ש בהגהותיו מביאו שם בפסחים הנ"ל והוא מוסיף מצדו לעיין בסוכה (מ"ט ב') אשר בלי תפונה רצונו בזה לתרץ את הדקדוק של סה"ד ערך ר' יהושע בן קרחה, בד"ה ובתורת אגב יש לדקדק, בהמצוה ר' עקיבא לבנו ר' יהושע, שלא ילמוד בגובה העיר, ופירש"י שלא יפסיקוהו עוברים ושבים, דלמא מטעם דגזר „רבי" שלא ילמדו לתלמידים בשוק, משום חמוקי ירכיך, מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר כדאיתא במו"ק (ט"ז ב') ובעבור זה מציין הגאון רש"ש לעיין בסוכה (מ"ט ב') ששם פירש"י על חמוקי ירכיך הנסתרים כירך, שכבוד התורה בצנעא ולא להיות יושב בגובה העיר ושונה, ולא לשנות לתלמידים בשוק, כדאמרינן במו"ק (ט"ז ב') אמור מעתה אשר רש"י בעצמו נותן טעם לשבת על שלא ישב בגובה העיר וישנה לתלמידים, מטעם חמוקי ירכיך, כבמו"ק, וממילא יונח בזה הדקדוק של הגאון העצום בסדר הדורות הנ"ל.

ולא נשאר לנו רק לתמוה על רש"י ז"ל בשנותו את טעמו בב' המקומות, בפסחים טעם אחד ובסוכה טעם אחר כנ"ל. אמנם כבר תני ר' נחמי' מה דכתיב (משלי ל"א י"ד) היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה, דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר (ירושלמי פ"ג דר"ה ה"ה ומובא ג"כ בהשלשים ושתים מדות דר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי במדה הט"ו והתוספות בכריתות י"א א' ד"ה אלא מביא ג"כ את זה) ויגעתי ומצאתי דאתא לידי משמע, מה דאיתא בגמרא נדה (ט"ז ב') ור' יוחנן האי קרא דריש לקיש היינו הפסוק „בוזה דרכיו יומת" (משלי י"ט ט"ז) מה דרש בי' ? ומסיק הגמרא, מבעי לי' לכדכתיב בספר בן סירא, שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי, שר הנרגל בבית המשתאות, ואמרי לה שר הנרגן, ואמרי לה שר הנרגז, והמושב שבת במרומי קרת, והאוחז באמה ומשתין מים וכו' ופירש"י „ומושב שבת במרומי קרת" אחת שגראה מגסי הרוח, ועוד שמפסיקין אותו עוברי דרכים, ומעתה צא ולמד, אשר רש"י ז"ל מביא ביחד הב' טעמים וצדקו יחדיו עם מה שהבאתי לעיל פירוש המהרש"א ז"ל בח"א סוכה (מ"ט ב') אשר העושה בפרהסי' עושה „רק להתייהר" אשר ממילא נראה מגסי הרוח כטעם הראשון של רש"י הנ"ל על והמישב שבת.

ובעודי בזה מצאתי לנכון להעתיק ג"כ דברי רבנו הגדול המהרש"א ז"ל בכאן נדה (ט"ז ב') וז"ל ואמר והמושב שבת במרומי קרת, כדאמרינן במו"ק חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר, ולפי שבן סירא לא חשוב להו ביזה דרכיו אלא לגבי הבריות כמו"ש „שלשה שנאתי" הוסיף רשב"י לומר דגם הקב"ה שונאן, כמ"ש כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו, וקאמר דהקב"ה שונאן שהם כולם „מילי דפירצתא", וכו' עכ„ל, ועיין עוד בהגהות הגאון רש"ש בכאן שמציין על דברי רש"י והמושב שבת לתלמידים עמש"כ בפסחים (קי"ב א'), תן לחכם ויחכם עוד.

ואיידי דחביבים עלי דברי המהרש"א ז"ל הנני להעתיק בזה דבריו הקדושים מה שכתוב בח"א שבת (ס"ג א') על מה דאיתא שם מ"ט דר' אליעזר דאמר תכשיטין הן לו דכתיב (תהילים מ"ה ד') חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך, אמר לי' רב כהנא למר ברי' דרבינא האי בד"ת כתיב ופירש שם המהרש"א על האי בדברי תורה כתיב, ועוי"ל עפ"י מה שכתוב חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר עכ"ל המהרש"א ז"ל.

והנה אחר שהבאתי לעיל מה שמציין הרש"ש בפסחים ובנדה אשר רש"י ז"ל מביא בב' מקומות הטעם בזה שלא ישב בגובה העיר וגם שלא להיות מושב שבת לתלמידים במרומי קרת משום חמוקי ירכיך כבמו"ק הנ"ל קשה להאמין על מרא דכולה תלמודא הבעל סדר הדורות אשר כל רז לא אנס לי' שנעלם ממנו דברי רש"י בסוכה מ"ט ובנדה ט"ז, אכן כדי שלא נחשוב להגאון סדר הדורות לטועה נראה לפיענ"ד לומר בדרך אפשר שהתמי' של בסה"ד מוסב על כל הטעם שנותן רש"י בדבר שצוה ר"ע לר"י בנו שלא ישב בגובה העיר וישנה מטעם שמא יפסיקו עוברים ושבים, ראשית הי' קשה לו לבסה"ד איזה דררא דאיסורא יש בזה כמו שיש בהטעם מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר ואם עושה בפרהסי' נראה מגסי הרוח שאסור, והשנית מי פתי

יסור הנה להיות יושב ושונה לתלמידים במקום שאי אפשר לשמוע מקול נהמת המון עוברים ושבים ? שיתמו לריק כחותיו, כשיסביר הענין שקשה לשמוע, עד שנחוץ להיות מצווה שלא לעשות, ובשלמא בשאר הששה דברים שצוה ישנו במקצתן הלכות דרך ארץ ובמקצתן יש חשש לבל תשחית דגופא עדיף, אבל על שלא ניגע לריק יבין כל אחד מעצמו וא"כ לאיזה צורך הי' במה שצוה ר' עקיבא לבנו ר' יהושע „אל תשב בגבהה של עיר ותשנה" ?

אמנם כן כאשר אני הדל הנגי „עשירי" להגאון מאור הגולה בעל „מגיני שלמה" זצ"ל אשר אלף המגן תלוי עליו להגן ולהציל את אדוננו „הפרשן דתא" רש"י הקדוש זצ"ל מהקושיות ותמיהות של רבותנו הבעלי תוספות זצ"ל וכאשר העיד נכדו הרב המוציא לאור את הספר נפלא „מגיני שלמה" שסיפר זקנו המחבר באזני תלמידיו אשר רש"י זצ"ל בא אליו והכיר לו טובה בעבור זה עיי"ש בהקדמה וגם הגאון הקדוש החיד"א מביא כל זאת בספרו „שם הגדולים" ערך „יהושע" וז"ל שם וכתב שם שראה רש"י שהחזיק לו טובה עכ"ל, וכאשר „מעשי אבות סימן לבנים" (סוטה ל"ד א') אעשה כן גם אני ואתאמץ לחפש זכות ולפרש כוונת רש"י ז"ל בדרך שלא יקשה עליו תמיהות הגאון בסדר הדורות הנ"ל וכי איזה דררא דאיסורא יש באם שילמוד במקום שבני אדם עוברים ושבים וממ"נ באם שלא יכול לסבול את קול המון עוברים ושבים הוא בעצמו לא יבחר את המקום הזה לשנות לתלמידים וא"כ לאיזה צורך מצא ר' עקיבא לנחוץ לצוות לזה ?

ואולם אחר שנעמיק קצת בזה נוכל לומר אשר אין הכי נמי שיש לצמוח בלימוד לתלמידים בגבהה של עיר הייגו במקום פרוץ אשר רשות לכל אחד להיות שם עובר ושב, דררא דאיסורא, כאשר איתא בפסחים (מ"ט ב') תנא רבי חייא כל העוסק בתורה לפני „עם הארץ" כאלו בועל ארוסתו בפניו שנאמר (דברים ל"ג ד') תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מאורשה אלא מאורסה וגדולה שנאה ששונאין ע"ה לת"ח וכו' תנא שנה ופירש יותר מכולן וכו', ועיין במהרש"א שם ובעיון יעקב להגאון „שבות יעקב" בעין יעקב פסחים, ועל כולם עיין בספר הנורא „נתיבות עולם" לרבנו הגדול מאור הגולה מהר"ל מפראג זצ"ל בנתיב התורה פרק ט"ו, שמאיר עינינו בדברי ר' חייא הנזכר, וז"ל הקדוש שם, פירוש שהתורה היא מיוחדת לתלמידי חכמים, ונבדל ת"ח מן ע"ה, וכאשר לומד תורה בפני ע"ה אשר אין התורה מיוחדת לו היא פחיתות לתורה, שתהי' לתורה שום צירוף אל אשר אין לה צירוף אלי', ולפיכך הוא דומה לבועל ארוסתו אשר היא מיוחדת לו ונבדלת משאר האדם, ובועל אותה בפני שאר אדם אשר היא נבדלת מהן, ידבר זה מבואר, וגדולה שנאה וכו' פירוש כי עם הארץ הוא חמרי יותר מן הגוי וזה כי אף אם הגוי הוא ג"כ חמרי בערך ישראל שיש להם התורה, מ"מ לא נחשב זה חמרי כמו ע"ה שהי' ראוי לו לקנות השכל ואינו רוצה בו, שזה מורה יותר על הרחוק ופרוש מן השכלי, כיון שהוא חסר ממנו, ועם הארץ דומה קצת לשנה ופירש כי ע"ה קיבל ג"כ תורת משה, ואינו לומד אותה ולפיכך הוא גרוע מן הגוי שלא קיבל כלל, וזה שאמר גדולה השנאה ששונאים אותנו יותר מן האומות שאינם כל כך רחוקים ומתנגדים אל השכלי, כי לא נתנה להם התורה אבל עמי הארץ שהם אינם חפצים בשכלי, הוא יותר רחוק ויותר מתנגד אל השכל.

ויש לך להבין כי הפורש מן התורה, הוא יותר פרישה מן פרישת האומות שגם הם רחוקים מן התורה והבן זה מאוד וכו' ואמר שנה ופירש יותר מכולם, כי זה חמרי יותר מה שהי' לו התורה, ופירש מן התורה, וזה מורה שהוא מתנגד אל השכלי לגמרי, כיון שפירש ולכך הוא יותר נוטה אל החמרי מן ע"ה אשר לא רצה לקנות התורה, אבל זה בשביל החמריות שבו פורש מן התורה ולכך הוא יותר קשה מן הכל וכו'.

ואח"כ מבאר המהר"ל ז"ל, מה שתנו רבנן שם ששה דברים נאמרו בעם הארץ וכו' עד שאמר וגדר ע"ה פירשו זכרונם לברכה, במסכת סוטה (כ"ב א') ת"ר איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית דברי ר' אליעזר ור' יהודא וחכמים אומרים כל שאינו מניח תפילין, בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו, ר' יונתן ב"י אומר כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לתלמוד תורה, אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים זה עם הארץ, וכו', ואחר שמפרש המהר"ל ז"ל את כל הדעות הנזכרים כדרכו בקודש, אומר ודע כי אין מחלוקת בין החכמים האלו וכו' אבל כל זמן שיש בו ענין מה של ע"ה הנזכר נקרא עם הארץ דסוף סוף לא קנה השכלי מה שראוי אליו לקנות וכו' והתבאר לך גדר ע"ה וכו' עיי"ש באורך בדברים הקדושים שמתלהבים

לעבודת הבורא, ומועילים להבין ולהשכיל ולקיים את כל דברי תלמוד תורה שבע"פ באהבה, אשר בעבור זה הארכתי והעתקתי את רוב ותמצית דבריו הנאמרים בטוב טעם ודעת ומאירים כספירים.

ועתה כאשר הודיע אלקים אותנו את כל זאת, מאוד יונח לנו בזה דברי רש"י ז"ל הנ"ל שפירש על „בל תשב בגבהה של עיר ותשנה" מקום שבני אדם עוברים ושבים שמא כשהם עוברים ושבין יבטלוך ויפסיקוך ממשנתך, ובזה אהב רש"י את השמא ומדייק שמא כשהם עוברים, אבל הרשב"ם ז"ל כתב סתם ולא בלשון „שמא" אמנם כוונת רש"י אשר שמא אם העובר ושב יעבור לפניו והוא עם הארץ יהא בע"כ מוכרח להפסיק משנתו ולהיות יושב בטל כדי שלא ילמוד תורה בפני עם הארץ כדתנא רבי חייא הנ"ל ויוכל לצמות מזה דרא דאיסורא שדומה כאלו בועל ארו.סתו בפניו ולפי דברי העין יעקב הנ"ל חייב סקילה ועיין ג"כ בספר פתח עינים להגאון חיד"א על העין יעקב בזה בארוכת דבריו הנעימים, וא"כ מתורץ תמיהות הגאון סדר הדורות על רש"י ז"ל.

וכאשר עד הנה סמכתי יתדותי בספר החכמה חכמי ים התלמד בבלי, אודות צניעות בלימוד עם תלמידים, עכשיו נשובה ונחקורה, מה דדרשו חז"ל בתלמוד ירושלמי בכגון זה, והנה יגעתי ומצאתי מה דאיתא בירושלמי בפרק אין עומדין באמצע הלכה א' וז"ל שם אמר ר' יוחנן ברית כרותה היא היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משתכח, אמר ר' יוחנן ענתנייתא ברית כרותה היא היגע בתלמודו בצנעא לא במהרה הוא משכח מה טעם „ואת צנועים חכמה" (משלי י"א ב') והגאון פני משה במראה פנים בד"ה ברית כרותה מציין כל זה ומביאו הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ת"ת והטור יור"ד סימן רמ"ו מלבד מה שאמרו כאן הלומד אגדה מתוך הספר וכו' ואפשר משום דלא משמע הכי מהש"ס דילן שהרי בכמה מקומות אמרו דלא הותרה ליכתב אלא משום עת לעשות וגו' ובהאי דבצנעא בבבלי מו"ק (דף ט"ז) דריש מחמוקי ירכיך, מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, אלא מדרשא דקרא דהכא שמענו שברית כרותה שאינו שוכח וגם שהוא מחכים וכלשון הרמב"ם שם, והסובר וכו' כדפרישית, דלא ישנה בלחש דרשו בפרק כיצד מעברין דף נ"ד מקרא דערוכה בכל ושמורה עכ"ל המראה פנים.

ועיין בספר יקר המציאות „יפה מראה" על אגדות ירושלמי, לאחד מגאוני קמאי שנדפס בפעם הראשון בשנת ש"נ, וכתב על מאמר ר' יוחנן ענתנייתא הנ"ל בירושלמי פרק אין עומדין באמצע הלכה א' שאומר היגע בלימודו בצנעא לא במהרה הוא משכח, מה טעם ואת צנועים חכמה, וז"ל בד"ה „בצנעא" לא למימרא ביחיד דהא אין התורה נקנית אלא בחבורה, אלא שלא יהי' במקום מפורסם לכל כי הא דאמר באלו מגלחין (מו"ק ט"ז) גזר רבי שלא ישנו תלמידיו בשוק, מה דרש חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר, והא דדרש לה מהתם ולא מהכא דאין מכאן ראי' אלא דניחא לחכמה הצניעות, כדי שלא תשכח, אבל אי בעי מצי עסיק בה בפרהסי', אבל מהתם דייקא דע"כ צריך להיות בסתר, ור' יוחנן דלא קאמר מהתם משום דאיכא לאוקמי' בצדקה ובגמילות חסדים כדמוקי לי' התם לר' חייא, ואח"כ אומר על „בצנעא" והא דכתיב חכמות בחוץ תרונה מתרץ לה בפרק הנזכר כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו בפרהסי' והא דכתיב לא מראש בסתר דברתי מוקי לה התם ביומא דכלה, עכ"ל היפה מראה על אגדות ירושלמי עיי"ש.

ובטרם אתחיל לברר הלכה פסוקה בדברי חז"ל שזכרתי, מוכרח אני מקודם לרשום כדי שלא תהא עירוב פרשיות כתיב כאן (ב"ק ק"ז א', סנהדרין ב' ב') אשר בעת כותבי מה שהבאתי לעיל אודות התנא „בן־עזאי" ושם נאמר אשר מה שיצא בן עזאי ושנאה לתלמידיו בשוק היתה הוראת שעה (זבחים ק"ח ב', מנחות ג' ב', תמורה ט"ו ב' ועוד בכמה וכמה מקומות) יען שהיו שם תלמידים שלא הי' להם רשות לכנוס לביהמ"ד וכדי שלא לבטלם מתורה ופו"ר יצא הוא אליהם לחוץ, לאמר להם מה ששמע מר' עקיבא ששמע מפי נחום איש גם זו אשר די להם בט' קבין לכנוס לפנים בביהמ"ד, על זה הערני צורבא מרבנן אחד במה מצינו שאביי ורבא שניהם שבחו והודו לשמו של בן עזאי ואמרו „הריני כבן עזאי בשוקי טברי" ופירש"י ז"ל בעירובין (כ"ט ע"א) על מה שאמר שם „רבא" הרינו כבן עזאי בשוקי טברי' וז"ל, והריני מזומן להשיב בחריפות לכל מי שישאלני כבן עזאי שהי' דורש בשוקי טברי' ולא הי' בימיו עוקר הרים כמותו וכו' עכ"ל רש"י, ע"כ מוכח מזה שדרש בשוק, וגם בסוטה (מ"ה א') אמר כזה „אביי" הריני כבן עזאי בשוקי טברי' ופירש"י שם „הריני כאן בפומבדיתא מוכן להשיב דבר לשואל בעומק ובחריפות

כבן עזאי שהי' חריף ודורש בשוקי טברי'", עכ"ל רש"י שם.

ע"ז עניתי לו, ראשית מדוע אמרו אביי וגם רבא „בשוקי טברי'" ולא אמרו שדרש בטברי' בשוק, שהי' משמע שיצא לשוק לדרוש אבל „בשוקי טברי'" משמע שהי' מקום בטברי' שהיו קוראים אותו „שוקי טברי'" ובטח הי' שם ביהמ"ד ששם דרש בן עזאי, ועוד אמרתי לו אשר כבר אמרו חז"ל (ב"ב קס"ח א') אשר צורבא מרבנן לאו אורחי' למידק ואם הי' זה השואל מדייק הי' רואה מה שפירש"י בקידושין (כ' א') על מה שאמר אביי שם הריני כבן עזאי וכו' פירש"י הריני פתוח ומוכן להשיב לשואלי דבר תורה כבן עזאי שהי' דר בטברי' והי' חריף ודרשן ואמר (בכורות נ"ח א') „כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה", וגם בערכין (דף ל' סוף ע"א וריש ע"ב) כשאמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טברי' פירש"י שם הריני משובח במקומי שאני דרשן ובקי כבן עזאי שהי' „משתבח" בשוקי טברי' כדתני בבכורות בפרק תשיעי (דף נ"ח) בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום עכ"ל רש"י. הרי שלך לפניך אשר רק משתבח הי' בן עזאי בשוק אבל לא דרש בשוק ולמד לתלמידים בשוק.

ועתה לא נשאר לנו רק לברר הלכה כמאן בפלוגתא דרבי ור' חייא תלמידו שהבאתי לעיל ובאמת הגאון ר"י מעמדין בהגהותיו שם במו"ק (ט"ז ע"א וע"ב) תמה ע"ז שיצא ר' חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק וכותב ע"ז, נ"ב וצ"ע שהי' ר' חייא ממרה על פי נשיא ? ומתרץ שם עפ"י הגמרא בפרק נגמר הדין (סנהדרין מ"ט א') שמביא הגמרא שם על הפסוק ביהושע (א' י"ח) כל אשר ימרה את פיך וכו' יכול אף לדברי תורה תל רק חזק ואמץ, ובמחכת"ר נראה שנעלם ממנו באותו שעה דברי הירושלמי בב' מקומות ומה שמפרש ע"ז בעל קרבן העדה היינו בשבת (פרק א' הלכה ד') ועבודה זרה (פ"ב הלכה ח') מובא בתוספות ע"ז (דף ל"ו א') וגם באשר"י פרק אין מעמידין (סוף סימן כ"ז) וז"ל הירושלמי, יצחק בר שמואל בר מרתא נחת לנציבין, אשכח ר' שמלאי הדרומי יתיב ודרש, רבי ובית דינו התירו בשמן, שמואל קביל עליו ואכל רב לא אכל א"ל שמואל אכול, דאם לא כן אנא כתיב עלך זקן ממרא וכו' ואטרח עליו ואכל, ופירש הבעל קרבן העדה שם בשבת על דלא כן אנא אכתוב עלך שאתה זקן ממרא, אם לא תאכל אכתוב עליך שאתה ממרא על הוראות הנשיא, עכ"ל הקה"ע ובאמת הק"ה האיר את עינינו בפירושו אשר הכוונה בזקן ממרא כאן שאמר שמואל לרב רצונו בזה שהמרא את פי הנשיא כי בלא פירושו הי' קשה להבין וכי איזה שייכות יש כאן לדין זקן ממרא ממש ? והפני משה בע"ז הנ"ל מפרש ג"כ זקן ממרא שאתה חולק על מה שנמנו והתירו, וכמעט שכוונתו ג"כ לדברי הקרבה"ע שחולק על הוראות נשיא ובית דינו נעשה כזקן ממרא, ע"כ צע"ג במה שר' חייא המרא את פי רבו הנשיא, והריש מתיבתא ושכיחי רבנן קמי' כנ"ל כתמיהת הגאון ר"י עמדין במו"ק שם, והנה בנדה (דף י"ד ב') איתא, אמר ר' ישמעאל זה שאומרים עליו דאדם גדול הוא, האיך מניחין דברי הרב ושומעין דברי התלמיד ? ור' חמא בר ביסא סבר רבי ריש מתיבתא הוא ושכיחי רבנן קמי' ומחדדין שמעתתי' עכ"ל הגמרא נדה בבבלי וכן איתא גם בירושלמי נדה (פ"ב ה"א), א"ל דין הוא דאת משתבח בי' ופירש הפנ"מ האיך מניחין דברי הרב ושומעין לדברי התלמיד ? וגם בכמה דוכתא בש"ס (קידושין מ"ב ב, ב"ק נ"ו א', סנהדרין כ"ט א', תמורה כ"ה א') מצינן אשר דברי הרב ודברי התלמיד מי שומעין ?

ועיין ג"כ באלפסי ב"ב על המשנה „נפל הבית עליו ועל אשתו וכו'" (ב"ב דף קנ"ח ע"א) ב"ה אומרים הנכסים בחזקתן, שמביא בשם רב האי גאון וז"ל רבינו האי גאון ז"ל וכו' עד ובהא איפלגו ר' אלעזר ור' יוחנן ובר קפרא, וקא פסיק הילכתא כבר קפרא, חדא דהוה מסקנא דשמעתא ועוד דהוא רבי' דר' יוחנן וקיי"ל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב, וגם הרא"ש על הגמרא בפרק שור שנגח ד' וה' (דף ל"ט א') בפלוגתא דר' יוחנן ור' יוסי בר חנינא שר' יוחנן אמר מעליית יתומים ור"י ב"ח אמר מעליית אפוטרופסין אמר הרא"ש ונראה לי דהלכה כר' יוחנן שהי' רבו של ר"י ב"ח, כדמוכח לקמן וכו' ואין הלכה כתלמיד במקום הרב, וגם בב' מקומות בפרק אין מעמידין בסימן ל"ד בפלוגתא דחזקי' ובר קפרא ור' יוחנן בדג מליח וביצה צלוי' כתב שם וז"ל וקאמר גאון דלא אפסקא כר' יוחנן אלא בביצה צלוי' אבל בדין מליח הלכה כחזקי' ובר קפרא דשרו וכו' ועוד שהיו רבותיו של ר' יוחנן, ולהלן בסימן ל"ו גבי פלוגתא דחזקי' ור' יוחנן בכבשין שדרכו לתת לתוכו יין וחומץ כתב הרא"ש והלכתא כוותי' אע"ג דפליג ר' יוחנן עליו, אין הלכה כתלמיד במקום הרב ומובא ג"כ בהרבה פוסקים ראשונים ואחרונים אשר למותר להאריך בזה.

ואפילו לשיטת הר"נ ז"ל מובא בשל"ה הקדוש ערך „תורה שבעל פה" ד"ה אין, ומובא ג"כ ב„תבואות שור" הלכות טריפות סימן ל"ב ס"ה, שכתב הר"נ ופירש דבר זה מסורת בידינו מן הגאונים ז"ל בריש מסכת סוכה בד"ה ולר' זירא דאמר, ומאי דאמרינן נמי דאין הלכה כתלמיד במקום הרב הנ"מ כשנחלק עמו בחייו, דכיון שלא קבל רבו דבריו נדחו דברי התלמיד אבל כשנחלק עמו לאחר מיתה לא, ואדרבה הלכה כבתראי אע"ג דבתראי תלמידי דקמאי נינהו עכ"ל הר"נ שם והתבואות שור שהבאתי כתב ג"כ שם אשר הבית יוסף גופו כתב בספרו כללי הגמרא (דף צ"ה ע"א) בשם הר"ן, מקבלת הגאונים וכו' כנ"ל עיי"ש.

וכעין זה כתב הנמוקי יוסף בפרק כיצד הרגל בבבא קמא ומובא ג"כ בשל"ה הנ"ל בד"ה כתב הַר"ן, על מה שאמר הרי"ף שם איכא מאן דפסק כרבה משום דהוא רבי' דרבא ואיכא מאן דפסק כרבא דהוא בתרא, וכתב ע"ז הנמוקי יוסף וז"ל עוד כתב הרא"ה בשם רז"ל, שהלכה כרבא ואע"ג דרבה רבי' הוה, שלא אמרו אין הלכה כתלמיד במקום הרב אלא כשחולקין שניהם יחדיו בהדי הדדי אבל כשהתלמיד מאריך ימים אחר רבו וחולק עמו הלכתא כמותו וע"ז אמרו דהלכתא כבראי, עכ"ל הנמ"י מובא בתשובת בית אפרים (או"ח סימן כ"ז) להגאון רשכבה"ג רבי אפרים זלמן מרגליות ז"ל, וגם מביא מ"ש הר"ן הנ"ל והוא ג"כ מביא את „מבוא התלמוד" שאמר ג"כ את הכלל שאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכתב ע"ז בקיצור כללי התלמוד דזה רק עד רבא ומכאן ואילך הלכה כבתראי, ואם כן כשחלקו רבי זר' חייא תלמידו פנים אל פנים בחייהם ולא הודה לו רבי, שמוכרחים אנו לכל הדעות לומר שאין הלכה כתלמיד במקום הרב וזה ברה כחמה, ולא עוד אלא שיש לומר כאן אשר ר' חייא בעצמו חזר בו כאשר אסר לעסוק בתורה לפני עם הארץ (פסחים מ"ט ב') הנ"ל וכשלומד בשוק הוא מן הנמנע שלפעמים לא יעבור לפניו עם הארץ ויצטרך להפסיק מלימודו.

אמנם אחר כל אלה גם כאן יש לשדות בו נרגא ולדחות לכאורה את כל המסקנא שלי באשר שלפי התוספות נדה (י"ד ב') בד"ה מאי לאו בזקנותו, וז"ל ועוי"ל מדקאמר ר' חייא לרבי אף אתה עשיתו כתם ולא אמר אף אתה רבי ש"מ דבזקנותו הי' דהוה תלמיד חבר כדאמר בשילהי מ"ש ב"ב (קנ"ח ע"ב) בן עזאי תלמיד חבר של ר' עקיבא דאמר לי' שבאת ולא קאמר שבא מר עכ"ל התוספות הנ"ל וא"כ יכול להיות שהכלל הזה אשר אין הלכה כתלמיד במקום הרב לא שייך למי שהוא תלמיד חבר, ובפרט כאשר כתב רש"י בפרק הדר עירובין (ס"ג א') אשר תלמיד חבר הוא חכם כמותו אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר ואפילו אם כשהי' ר' חייא מדבר עם רבי בדרך ארץ היותר גדול כמו שמצינו בתוספתא נגעים (פרק ח' משנה ז') עפ"י הגהות רבנו הגדול הגר"א ז"ל וגם בעל אור הגנוז שם, שאמר ר' חייא אמרתי לפני רבי למדתני „רבנו" שלא הי' יותם וכו' עיי"ש אין זה מעשה לסתור שלא הי' תלמיד חבר לרבי אבל אחר העיון קצת זה ליתא דהא אפילו אם ר' חייא לא הי' תלמיד רק חבר לרבי הי' ג"כ הלכה כרבי דהא קיי"ל בעירובין (מ"ו ב') שהלכה כרבי מחברו, ואפילו סתם חבר ומכש"כ תלמיד חבר, ומה גם שכאן גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, ורש"י פירש בעירובין (מ"ז) ובכתובות (נ"ז א') גבי ר"נ א"ש שהלכה כר' מאיר בגזירותיו בדבר שהוא מחמיר על דבר תורה באיסור והיתר ע"י גזירות דבריהם, וא"כ הכא „שגזר" רבי אין כאן ספק שהלכה כמותו.

וכשאני לעצמי יש לי צע"ג בדברי התוספות נדה (י"ד ב') שהבאתי, שמביאים ראי' לדבריהם שבזקנותו הי' ר' חייא תלמיד חבר לרבי, מגמרא דבבא בתרא בסדר נזיקין הלא הי' להתוספות להביא ראי' כזה מסדר זרעים הקדום היינו מברכות (כ"ז ב') דאיתא שם שאני ר' ירמי' בר אבא דתלמיד חבר הוה והיינו דקאמר לי' ר' ירמי' בר אבא לרב „מי בדלת" אמר לי' הין בדילנא ולא אמר „מי בדל מר" אשר מזה מדייק הגמרא שר' ירמי' בר אבא הי' תלמיד חבר לרב וזה הוא ממש כמו שמדייק הגמרא בבבא בתרא וא"כ למה להתוספות להביא ממרחק הראי' והעבירו את הגמרא דברכות גם המעדני יו"ט שם באות ש' מביא הראי' של התוספות מב"ב דאמר לי' שב אתה ולא קאמר שב מר ולא העיר כלל וצ"ע.

ועוד קשה לי על התוספות מדוע לא מביאים ראי' שהי' ר' חייא תלמיד חבר לרבי מסדר מועד מגמרא ערוכה הנ"ל (מו"ק ט"ז ב') שאחר שר' חייא נהג נזפותי' בנפשי' תלתין יומין ובא אח"כ לפני רבי שאל לו רבי מ"ט עביד „מר" הכי ? היינו ששנה בשוק לשני ב"א, וזה בפירוש איתמר ולא מכללו שרבי קורא לר' חייא „מר" בלשון שקוראין לרב או לחבר ולא לתלמיד. אמנם

מכאן אין לתמוה על התוס' שלא הביאו ראי' לדבריהם שר' חייא הי' תלמיד חבר לרבי, יען שנוכל לומר שהתוספות הי' להם הגירסא בכאן כמו שגרם רש"י ז"ל „מה טעם עבדית הכי דשנית בשוק" ולא גרס „מה טעם עביד מר הכי", ובאמת כגירסת רש"י מצינו בפירוש בירושלמי בשני מקומות במעשה דרבי ור' חייא וגם שם נאמר שנהוג ר' חייא נזופתא ל' יום משום מעשה שאירע לו עם „רבי" וגם איתמר אשר במשך השלשים יום למד ב"א ותלמידו „רב" כל כללי דאורייתא וזה בפרק ט' הלכה ג' דכלאים ובכתובות פי"ב הלכה ג' והמעשה שהי' כך הי' „רבי הוה מתני שבחי' דר' חייא רבה קומי ר' ישמעאל בר' יוסי וכו' עד אמר לי' רבי לר' חייא למה עבדת כן ? וכו' עיי"ש הרי שנאמר בפירוש שלא אמר לי' למה עביד מר כן אלא למה עבדת כן בלשון נוכח וזה כגירסת רש"י כאן במו"ק (ט"ז ע"ב) אבל מדוע מביאים התוס' ראי' לדבריהם מסדר נזיקין ולא מסדר זרעים מגמרא ברכות צ"ע קצת ודו"ק.

איברא שיש להביא ראי' מכמה מקומות בש"ס לדברי התוס' נדה שהבאתי לעיל אשר ר' חייא הי' בזקנותו תלמיד חבר של רבי כדאיתא במסכת מגחות (פ"ח סוף ע"א וריש ע"ב) יתיב רבי וקא קשי' לי' „ריביעית" למה נמשחה וכו' א"ל ר' חייא שבה הי' מודד לחביתי כהן גדול ריביעית שמן לכל חלה וחלה קרי עלי' מארץ מרחק איש עצתי" (ישעי' מ"ו י"א) וגם בנדרים (מ"א ע"א) נראה שהי' ר' חייא תלמיד חבר לרבי וזה לשון הגמרא שם „כי הוה גמיר רבי תלת עשרי אפי תילכתא, אגמרי' לרבי חייא שבעה מנהון לסוף חלש רבי אהדר ר' חייא קמי' הנהו שבעה אפי דאגמרי, שיתא אזדו, הוה ההוא קצרא הוה שמיע לי' לרבי כדהוה גריס להו אזל ר' חייא וגמר יתהון קמי קצרא ואתא ואהדר יתהון קמי רבי כד הוה חזי לי' רבי להההוא קצרא א"ל רבי „אתה עשית אותי ואת חייא, איכא דאמרי הכי קא"ל אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי" עכ"ל הגמרא שם.

ומצינו ג"כ במסכת הוריות (י"א ע"ב) שבעי מיני' רבי מר' חייא כגון אנא מה בשעיר, אמר לי' התם שבט הכא מחוקק ותניא וכו' עיי"ש ולא עוד אלא שמצינו שאמר רבי כמה גדולים מעשי חייא, א"ל ר' שמעון ברבי אפילו ממך ? אמר לי' אין (כתובות ק"ג ע"ב). ונפלאות היא בעיני לראות אשר ר' חייא רבה למד ג"כ מר' שמעון בנו של רבי כמו דאיתא בקידושין (ל"ג ע"א) במעשה דר' חייא הוה יתיב בבי מסחותא וחליף ואזיל ר' שמעון ברבי ולא קם מקמי' ואיקפד ואתא אמר לי' לאבוה (היינו רבי) שני חומשים שניתי לו בספר תהילים ולא עמד מפני, וגם בכמה מקומות איתא שר' חייא הי' ג"כ בר פלוגתא דר' שמעון ברבי כמו בשבועות (ט"ו ע"ב) איתא כיצד מהלכות „היינו השתי תודות" חד אמר זו כנגד זו וח"א זו אחר זו, עיי"ש וכמו בביצה (כ"ח ע"א) דהנהו שב בניתא דאתו לבי רבי ואשתכח חמש מינייהו בי ר' חייא ולא קפיד ר' שמעון ברבי עיי"ש ובמגילה (כ"ד ע"ב) איתא א"ל ר' חייא לר' שמעון ברבי אלמלי אתה לוי וכו' א"ל לאבוה, אמר לי' זיל אימא לי' כשאתה מגיע וכו' וגם במנחות (דף פ"ו ריש ע"א) איתא אמר ר' יוסף לא קשיא הא ר' חייא הא ר' שמעון ברבי דר' חייא זריק לה ור"ש ברבי מטביל בי' וסימנך עשירים מקמצין עיי"ש.

וכאן אני חוזר לראש ואומר אשר אפילו אם הי' ר' חייא רק תלמיד חבר לרבי אעפי"כ אין זה יוצא מן הכלל שאיתא בעירובין (מ"ו ע"ב) שזכרתי לעיל שבכל מקום הלכה כרבי מחברו וע"א כו"כ במקום „שגזר" רבי שאסור ללמוד לתלמידים בשוק ואפס בבתי כנסיות ובבתי מדרשות במקום שמרחיבין אותה בלבד כנ"ל בלי תפונה שהלכה כרבי ומי שעובר על זה נקרא „עבריין" כדרבא דאמר רבא „האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי לי' עבריינא" (שבת מ' סוף ע"א), ועיין בזה בחידושי הגאון ר' צבי חיות במקומו וז"ל שם, נ"ב ומטעם זה אמר רבא ג"כ (יבמות ק' ע"א, — אבל זה טעות סופר וצ"ל יבמות כ' ע"א ואצל המדפיס נחשב בת ק' כבת כ') „וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי לא מקרי בתמי' דהרי הוה רשע כמו שמוכיח רבא עצמו מברייתא וכן דעתו נדה (י"ב ע"א) אמר רבא ושאינו מקיים דברי חכמים צנוע הוא דלא מקרי הא רשע לא מקרי בתמי' הרי מקרי רשע ג"כ ע"ש ועיין ג"כ עירובין (ק"א ע"ב) דרש רבא הזהר בדברי סופרים יותר מד"ת וכו' ע"ש. ויש להתעורר דהרמב"ם ז"ל בהלכותיו לא הביא זה דשרי למקריי' עבריינא, ואילי לשיטתי' אזיל דס"ל בפ"א מהלכות ממרים דכל העובר על דברי סופרים עובר על עשה דעל פי התורה אשר יורוך, ועל לא תעשה דלא תסור וא"כ העובר על דרבנן עובר ג"כ על של תורה ובחי' הארכתי, עכ"ל מהר"ץ חיות ז"ל, ועיין ג"כ בדברי הגאון רשכבה"ג בספרו „טורי אבן" על ר"ה (דף כ"ט ע"א). וז"ל שם ור"ל

דס"ל מצ"כ א"כ הא ודאי פושע ורשע מקרי אפילו אינו מקיים דברי חכמים מקרי הכי, כדאיתא בפ"ב דיבמות וספ"ק דנדה עיי"ש עכ"ל הטורי אבן זצ"ל.

וכעת חל עלי חובת הביאור מה דעת הפוסקים הרי"ף והרמב"ם הרא"ש והטור ושו"ע בההוא „דרבי" שגזר שלא ללמוד עם תלמידים בשוק כנ"ל והנה לכאורה לא מצינו להרי"ף והרמב"ם והנמשכים אחריהם שהביאו בפסקם את „גזירת רבי" במו"ק (ט"ז ע"ב) ואף גם זאת אשר הרמב"ם השמיט לגמרי את כל דיני דנזיפות שאנו למידים ממעשה דרבי ור' חייא וממעשה דבר קפרא ורבי שם שנהגו נזיפה תלתין יומין אחר שגער בהם רבי, אשר נזיפת נשיא הוא שלשים יום ונזיפה דידהו ז' ימים ונזיפה דידן חד יומא, אמנם הרי"ף במקומו מביא את הגמרא (במו"ק ט"ז) מכל דיני דנזיף בלא שום פלוגתא וגם הרא"ש בביאורו שם כתב וז"ל ומ"מ מנזיפתו של רבי למדנו שלא בא ר' חייא לבית מדרשו של רבי שלשים יום אלא מלמד הי' לרב בביתו כל כללי דאורייתא ושמעתתי דבבלי במשך השלשים יום של ימי הנזיפה כמו דאיתא בירושלמי כלאים (פ"ט ה"ג) עכ"ל הרא"ש ז"ל בביאורו וגם בקיצור פסקי הרא"ש בפרק ואלו מגלחין אות ט' כתב „זמן נזיפה דידהו של נשיא שלשים יום ושל שאר אדם ז' ימים ונידוי שלנו שבעה ימים כנזיפה דידהו ונזיפה דידן חד יומא עכ"ל קיצור פסקי קרא"ש, וגם הטור וש"ע יור"ד בהלכות נידוי וחרם (סימן של"ד בסעיף ג' וסעיף י"ד) ובש"ך שם (ס"ק כ"ח) מביאים דיני דנזוף כנ"ל ומאור הגולה רבינו הגדיל הגר"א זצ"ל בביאורו שם (ס"ק כ"ז) בד"ה „נזיפה" צוה לעיין בדברי הרא"ש הנ"ל, אמנם הרמב"ם ז"ל השמיט מכל וכל את דיני דנזוף אשר למידין ממעשה דרבי הנ"ל לא בפרק ו' וז' דהלכות ת"ת אשר שם מביא דיני נידוי וחרם ואף לא בפרק ו' דהלכות ממרים שהביא שהמכה את בנו הגדול מנדין אותו והראב"ד ז"ל מציין זאת בהלכות ת"ת (פ"ו י"ז) על מה שכתב הרמב"ם ז"ל שאחד מכ"ד דברים שמנדין הוא המכשיל את העור כתב הראב"ד כגון המכה את בנו הגדול עיי"ש וא"כ יגדל התימה אשר מדף י"ז במו"ק ממעשה דאמתא דבי רבי שחזיתי' להההוא גברא דמחי לבנו הגדול אמרי ליהוי ההוא גברא בשמתא דתניא „ולפני עור לא תתן מכשול" במכה לבנו גדול הכתוב מדבר למד הרמב"ם שמנדין מי שמכה לבנו הגדול, וממעשה דרבי בעצמו שמובא בדף שלפניו מו"ק (דף ט"ז) שגזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק לא למד הרמב"ם ז"ל כלום וזה תימה גדולה אשר לפי קוצר ידיעתי בפוסקים לא קדמני אדם מעולם למה השמיט הרמב"ם דיני דנזיפה ?

ובאמת מצינו בכמה מקומות שתמהו על הרמב"ם ז"ל וגם על הטור ושו"ע שהשמיטו כמה פסקים מדיני דגמרא שלא מצינו שום חולק ופלוגתא בגמרא ע"ז ולדוגמא ארשום את מקצתן, א. עיין במגיד משנה על הרמב"ם בפרק רביעי מהלכות איסורי ביאה הלכה י"ב ומביאו הב"י על הטור יור"ד סימן קפ"ד שתמה שם על הרמב"ם מדוע השמיט הרמב"ם את הדין שהיוצא לדרך צריך לפקוד את אשתו אפילו סמוך לווסתה כדאיתא ביבמות (ס"ב ע"ב) מהא דריב"ל ורב יוסף שם וכדמצינו בעירובין (דף ק' ע"ב) עיי"ש וכן פסק הטור והמחבר בשו"ע יור"ד סימן קפ"ד הנ"ל סעיף י' ועיי"ש בספר תורת השלמים להגאון „שבות יעקב" (ס"ק י"ח) שמתרץ את תמיהת הה"מ הנ"ל ועיין ג"כ שם בגליון מהרש"א.

ב. מה שתמה המשנה למלך בפ"ד מהלכות כלי מקדש הלכה ה' ומובא בנוב"י קמא או"ח סימן ל"ט על הרמב"ם ז"ל שהשמיט דין זה דהילך מצה וכו' משום שסמך עצמו על מה שביאר בפרק י' מהלכות מעשה הקרבנות דין ט"ו שאין חולקין מנחה כנגד מנחה אפילו מעשה מחבת כנגד מעשה מחבת וכ"ש לחם הפנים נגד שתי הלחם שאין מעשיהם שוים ומ"מ הו"ל להביא משנה זו ללמדנו מה חולקין בתחלה אם חמץ או מצה וכו' וכעת לא ראיתי לרבינו שהביא דין זה עכ"ל הלחם משנה והנוב"י ז"ל נותן טעם לשבח מדוע השמיט הרמב"ם דין זה עיי"ש.

ג. ועיין ג"כ בנוב"י קמא אה"ע סימן נ"ה שכתוב שם וז"ל אמנם כל הפוסקים הרי"ף והרמב"ם השמיטו להא דרב ששת יבמות (דף מ"ז ע"א) אמר רב ששת דאמרי שמענו שנתגייר בבי"ד של פלוני וכו' עיי"ש.

ד. בנודע ביהודה במהדורא תנינא או"ח סימן ס"ט בתשובתו להגאון הנורא ר' ישעי' פיק ז"ל מתרץ תמיהתו של השואל מדוע השמיטו הפוסקים לבאר דחמץ האסור בפסח אין חילוק בין אם נתחמץ מאליו או נתחמץ ע"י דבר אחר עיי"ש.

ה. שם בנוב"י או"ח סימן צ"ד לגאון הנזכר שמתפלא על הטור ושו"ע שהשמיטו הא דאמר ר' יצחק

(ר"ה דף ט"ז ע"ב) „חייב אדם להקביל פני רבו ברגל והמחבר שם מתרץ בטוב טעם ודעת בפלפולו הנורא כדרכו בקודש ושם באותו תשובה כתב ואשר תמה במכתבו סימן ט' על שהשמיט הרמב"ם הך דינא דר' אמי בפסחים (דף ח' ע"ב) שכל שאין לו קרקע אינו עולה לרגל והרבה לתמוה בזה שהרי לא מצינו פלוגתא על ר' אמי בזה והנוב"י מאריך בזה הרבה עיי"ש.

ו. שם בנוב"י תנינא יור"ד סימן קמ"ד בתשובתו להגאון ר' ישעי' הנ"ל כתב וז"ל ואשר תמה במכתבו על הפוסקים שהשמיטו הך דינא שהנודר מן האור אסור באורן של כוכבים כדאיתא בפסחים (דף ב' ע"ב) והמחבר מתרץ שם בפלפולו, עיי"ש.

ז. שם בנוב"י תנינא חלק אה"ע בתשובה ע"ז בתשובה להני תרי צנתרי דדהבא הגאונים מו"ה שמואל ומו"ה זלמן מבראד והאחד הי' המיוחד בעל שו"ת בית אפרים כתב שם ומאוד נפלאתי על רבינו הגדול אשר לא הזכיר בפ"ה מהלכות ממרים כלל, דין הכה את זה וחזר והכה את זה וכיון דבר זה מפורש בגמרא דפליגו בי' תנאי ממ"נ איך שיהי' אם פוסק כתנא קמא או אם פוסק כר' יהודה עכ"פ הי' לו להזכיר שאין דרכו להשמיט לגמרי, וכעת לא ראיתי בנושאי כליו שהרגישו בזה, ומאריך שם הרבה לתרץ עיי"ש.

ח. בהגה על הרי"ף בעירובין פרק הדר שמביא הרי"ף ז"ל דברי הגמרא שם (בדף ס"ג ע"ב) אמר רב ברונא כל הלן בקילעא שאיש ואשתו שרוין בה, עליו הכתוב אומר „נשי עמי תגרשון מבית תענוגי" (מיכה ב') ואמר ר' יוסף אפילו באשתו נדה ומבואר שם בהגהות אות ד' שהגירסא בגמרא הישן ולא הלן, ודין זה לא הובא לא ברמב"ם ולא בטור ושו"ע וצ"ע למה ? עיי"ש.

ט. גם מצינו בהגהות הגאון ר' צבי חיות תענית (דף ז') על רש"י בד"ה אם תלמיד הגון שמצוה לרבו לילך אצלו ומציין שם בהגה לעיין במדרש קהלת פיסקא כי העושק יהולל חכם כי ר' אלעזר בן ערך ביקש לילך לתלמידו אמרה לו אשתו חמת העכברים, מי דרכו לילך למי ושכח תלמודו ומסיים שם ועל הרמב"ם אני תמה מדוע השמיט דין זה בהלכות ת"ת וצ"ע עיי"ש.

י. עיין בספר הנפלא „מנחת חנוך" מצוה קע"ה בדיני מקוה אות ז' ד"ה ודיני חציצה הניח בצ"ע מדוע לא הביא הרמב"ם בהלכות מקואות הלכה י"ב דין זה דכולו חוצץ מן התורה כמבואר בגמרא יבמות ע"ח ע"א וע"ב גבי נכרית מעוברת שנתגיירה וכתב שם המנ"ח וכעת לא ראיתי להר"מ ולהרמ"ח שיביאו דין זה.

י"א. בספר „נחל קדומים" להגה"ק הרחיד"א זצללה"ה בפרשת „כי תצא" על הפסוק „כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר" וכו' כתב שם וז"ל נוהג בזמן הזה וזו אחת מהשמטות שהשמיטו הטור ומרן מדינים הנוהגים בזמן הזה, ודע דהרמב"ם בספר המצות הוא אוסר אפילו לסחורה עכ"ל הרחיד"א (א"ה כוונתו בספר המצות מצוה שי"א) אמנם לי הדל צ"ע מדוע העלים הגאון הזה עיניו הבדולחים ממה שכתב הרמב"ם ז"ל ג"כ בהלכות ביד החזקה הלכות ממרים פרק ז' הלכה י' ובי"א שכתוב שם „ולא יעבור עליו שום דבר בעולם" ומובן מזה שאפילו לסחורה לא יעבור, ו„הלחם משנה" שם בהלכה י"א על ולא יעבור עליו, כתב נראה מדברי רבנו דמפרש „דעליו" קאי על האיש ולא קאי על „הצבא" כדברי הרמב"ן ז"ל בפירושו על התורה וכו' עיי"ש.

י"ב. הגאונים ר"ב רנשבורג ז"ל וה"ר צבי חיות ז"ל בהגהותיהם בשם שו"ת „באר שבע" תמהו מדוע השמיט הרמב"ם ז"ל בהלכותיו הא דאיתא בחגיגה י"ג ע"א אמר רבי אמי אין מוסרין ד"ת לעכו"ם ? והלא אין שום חולק ע"ז.

י"ג. ולי הצעיר קשה טובא מדוע השמיט הרמב"ם ז"ל בהלכותיו מה דאיתא בתענית דף ח' ע"ב וז"ל הגמרא שם בימי רב שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר, אלא ליבעי רחמי אמותנא, וכפנא נסבול, אמר להו ר"ש ב"נ ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב „פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון" וכו' ובאמת הנפ"מ הוא לדינא האיך להתפלל ? ומדוע השמיט הרמב"ם ז"ל את זה ? אמנם הב"י בפירושו על הטור או"ח ובש"ע סימן תקע"ו סעיף ט"ו מביא הך דר"ש ב"נ לדינא, ועוד אני תמה על „הבאר הגולה" שציין שם באות ל' על המחבר שם וז"ל „רמב"ם שם מעובדא דר"ש ב"נ" אבל במחכ"ת זה טעות כי לא נמצא כזה ברמב"ם לא בהלכות תענית ולא במקום אחר, אבל המעיין במה שמציין „הבעל עין משפט ונר מצוה" שם תענית ח' ע"ב באות א' וב' יראה שאינו מציין מדברי

הרמב"ם כלל רק שמציין טור וש"ע או"ח סימן תקע"ו, ובטח כוונתו להרב בית יוסף אבל הטור עצמו השמיט ג"כ את זה וצ"ע.

הארכתי כאן אולי יותר מדאי אבל הראתי לדעת אשר פעמים אין מספר השמיטו הרמב"ם ז"ל ובעלי הש"ע ז"ל דברים שבכתב מפורש בש"ס בגמרא ערוכה בכמה מקומות ואולם אני הבאתי רק מספר י"ג לדוגמא לקיים מה שנאמר (איוב כ"ג י"ג) והוא באחד ומי ישיבנו, אחד בגמטרי' י"ג, אמנם כאשר נעמיק קצת יתגלה לנו שח"ו לא נעלם משום אחד מהפוסקים שום דבר מדברי חז"ל ואולם כבר אמרו ז"ל ,,דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר כאשר ציינתי המקור לעיל, וגם המעיין בנוב"י ז"ל ימצא שמתרץ את השמטות הרמב"ם ובעלי הש"ע בכמה דיני דגמרא בשביל שסמכו עצמן במה שמביאים מעין אותו דבר במקום אחר ומהחלק יעיד על הכלל, בעבור זה לא יקשה בעיניך מדוע השמיט הרמב"ם ז"ל את גזירת ,,רבי" במו"ק ט"ז ע"א וע"ב שלא ישנו לתלמידים בשוק וגם מה דתנא דבי רב ענן בסוכה מ"ט ע"ב למה נמשלו ,,דברי תורה" לירך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר וגם מה שצוה רבי עקיבא לבנו ר' יהושע (פסחים קי"ב ע"א) אל תשב בגבהה של עיר ותשנה, אשר מהחוט המשולש הזה נשמע אשר לימוד התורה הוא רק ורק בצנעה בסתר ולא בגלוי ולא בקולי קולות אשר לא יחדלון, אבל אחר העיון הדק היטב יונח לנו מזה שכתבו הפוסקים ובראשם הראב"ד ז"ל בהשגתו על הרמב"ם ז"ל בהלכות קריאת שמע פרק ג' הלכה ו' וז"ל שם, זה הרב דרכו להיות סומך על הירושלמי וכאן לא סמך, ועיין ג"כ במערכת הרמב"ם להרחיד"א ז"ל שכתב הרמב"ם עשה הלכות על הירושלמי וכו' ובאמת כאן נמצא כאן הי' בירושלמי ברכות פרק אין עומדין הלכה א' מה שאמר ר' יוחנן ברית כרותה היא היגע בתלמודו בביהכ"נ לא במהרה הוא משכח ואמר ר' יוחנן עתנייתא ברית כרותה היא היגע בתלמודו בצנעא לא במהרה הוא משכח מה טעם ,,ואת צנועים חכמה" (משלי י"א ב') וכתב ע"ז ,,המראה פנים" לבעל פני משה כל זה מביא הרמב"ם בפרק ג' מהלכות ת"ת והטור וש"ע יור"ד סימן רמ"ו סעיף כ"ב ומסיים שם ,,ובהאי דבצנעא" בבבלי מו"ק דף ט"ז דרש ,,מחמוקי ירכיך" מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר" וכו' עיי"ש ז

וגם העיון יעקב להגאון בעל שבות יעקב מציין ג"כ על הא דצוה ר' עקיבא את בנו ר' יהושע ,,אל תשב בגבהה של עיר ותשנה" וז"ל כי התורה נמשלת למים אשר רצים למקום נמוך ושפל ועיין ברמב"ם בפ"ג מהלכות ת"ת עכ"ל העיון יעקב, ורצונו בזה במה שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג דת"ת הלכה י"ב ,,אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע בתורתו בביהכ"נ לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצנעא מחכים שנאמר ,,ואת צנועים חכמה" עכ"ל הרמב"ם ז"ל ומקורו מהירושלמי ברכות פרק אין עומדין ה"א שהבאתי לעיל, אבל בטעות מציין שם הבעל ,,מגדל עוז" ,,אין מעמידין" וכנראה זה טעות כמה מדפיסים שנתחלף להם ,,אין עומדין" במסכת ברכות ,,לאין מעמידין" במסכת עבודה זרה.

ועיין ג"כ בספר ,,יפה מראה" על אגדות ירושלמי וכתב שם על המאמר של ר' יוחנן ענתנייתא שהבאתי בנידן ,,היגע בלימודו בצנעא" וז"ל שם לאו למימרא ,,ביחיד" דהא אין התורה נקנית אלא בחבורה, אלא שלא יהא במקום מפורסם לכל... כי הא דאמר באלו מגלחין, גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, מה דרש ,,חמוקי ירכיך" מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר, והא דדרש לה מהתם ולא מהכי, דאין מכאן ראי' אלא דניחא לחכמה צניעות כדי שלא תשתכח, אבל אי בעי מצי עסק בה בפרהסי' אבל מהתם דייק דע"כ צריך להיות בסתר... ולא בפרהסי' ור' יוחנן דלא קאמר מהתם משום דאיכא למוקמא דברי ר' יוחנן ענתנייתא בצדקה ובגמילות חסדים, כדמוקי לי' ר' חייא התם עכ"ל ,,היפה מראה" נמצא לפי"ז אשר דברי ר' יוחנן ענתנייתא בירושלמי דפרק ,,אין עומדין" אחת היא עם דברי ,,רבי" במו"ק ט"ז בבבלי, ובעבור זה מביא הרמב"ם ז"ל אשר נמשך תמיד בפסקיו אחר תלמוד ירושלמי כנ"ל בשם הראב"ד ז"ל ועוד, רק המימרא של ר' יוחנן ענתנייתא דירושלמי הנ"ל אשר לומד שם צניעות מהפסוק ,,ואת צנועים חכמה" ומספיק לו בזה, ולא הוצרך להביא את דברי רבי מבבלי מו"ק ט"ז שלומד צניעות מ,,חמוקי ירכיך", ואחת היא לאמה ברה היא ליולדתה שאסור ללמוד בשוק ואין שום נפ"מ אם לומדים את האיסור מפסוק ,,חמוקי ירכיך" או מ,,ואת צנועים חכמה" תן לחכם ויחכם עוד...

הנה נא הואלתי לדבר ולטייל ארוכות וקצרות בבבלי וירושלמי ורי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור וש"ע וכמה וכמה עוד פוסקים ראשונים ואחרונים עד כי חדל לספור... שאוסרים בפירוש לחזור על הפתחים ולהשמיע בקול ענות דברי תורה ואפילו רק בקול דממה דקה,

ומכש"כ בקול רעש גדול אדיר וחזק על „הריידיא" בגלוי ולא בסתר שאין במציאות להשתמש בה בצנעא, כהלכות גוברין דיהודאין, אלא מוכרח להיות רק בפירסום ורב בכל הששה קצוות של העולם, בבית ומחוץ „בכופר"... ואמנם עד כאן הוכחתי רק אפס קצהו במה שנוגע לאיסור ללמד לתלמידים בשוק על הריידיא אפילו לתלמידים הגונים, ועכשיו אבוא בזה אי"ה לברר עפ"י הלכה את החשש בלימוד התורה או מילתא דחסידותא על „הריידיא" מצד המקבלים השומעים, אשר אסור ללמדם ולהשפיע להם דברי תורה וחסידות אפילו בצנעא מפאת שאינם ראויים לכך... וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

א. גרסינן בפרק אלו הן הגולין דף י' ע"א, תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו וכו' אמר ר' זירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.

ב. ובפרק הזרוע והלחיים חולין דף קל"ג ע"א איתא, כתיב (משלי כ"ה ב') „מערה בגד ביום קרה חומץ על נתר ושר בשירים על לב רע וכו' א"ל אביי לרב דימי ופשטי' דקרא במה כתיב א"ל בשונה לתלמיד שאינו הגון דאמר רב יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם שנאמר (איוב כ' כ"ו) „כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נפח ירע שריד באהלו" ואין שריד אלא ת"ח שנאמר (יואל ג' ה') „בשרידים אשר השם קורא" וכן פסק הרי"ף שם ופירש שם הר"ג למי ירד שריד באהלו למי שיש באהלו תלמיד רע תאכלהו אש לא נופח אשו של גהינם עכ"ל הר"ג ז"ל ולהלן שם אמר ר' זירא אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו „הגון" כזורק אבן למרקוליס שנאמר (משלי כ"ו ח') „כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד" וכתיב (משלי י"ט י') „לא נאוה לכסיל תענוג" ופירש המהרש"א שם בח"א וז"ל כי הזורק אבן למרקוליס, אף שאין דעתו רק לבזיון הנה הוא מוסיף כבוד ע"ז כיון דעבודתה בכך ונעשה גם אבן הזה אבן שיקוץ לע"ז כן השונה תורה שהיא אבן יקרה לאינו „הגון" הנה הוא הוסיף אבני מכשול בו שאינו לומדה אלא לתכלית וכונה רעה, כמאמרם ז"ל הלומד תורה שלא לשמה טוב לו שלא נברא עכ"ל מהרש"א גם בפרישה על הטור יור"ד בהלכות ת"ת סימן רמ"ו באות י"ט כתב דכמו הזורק אבן למרקוליס אף שמתכוין בדעתו לעשות מצוה דהייגו לבזות הע"ז בזריקת אבנים מכל מקום עושה עבירה ג"כ ואף שמדמה לעשות מצוה ללמדו תורה, מצוה הבאה בעבירה הוא וק"ל עכ"ל בעל הפרישה אשר הוא הפוסק הגדול ובעהמ"ח הספר הגדול והקדוש סמ"ע על החושן משפט.

ג. איתא בתוספתא דע"ז סוף פרק ז' ר' שמעון בן אלעזר אומר בשונה לתלמיד רשע מה הוא אומר „כצרור אבן במרגמה" כשם שזורק אבן במרקוליס עובד עבודה זרה כך השונה לתלמיד רשע כעובד ע"ז עכ"ל.

ד. איתא בירושלמי פרק אין מעמידין סוף הלכה ז' וז"ל דא מסייע למה דתני ר' שמעון בן יוחאי כתיב (שמות כ"א א') ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מה הסימא הזאת אינה נגלית לכל ברי' כך אין לך רשות לשקע את עצמך בד"ת אלא לבני אדם כשרין עכ"ל הירושלמי שם, וזה לשון הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות ת"ת הלכה א' וזה הלשון מביא ג"כ הטור ז"ל ביור"ד סימן רט"ו, אין מלמדין תורה אלא „לתלמיד הגון נאה במעשיו" או לתם אבל אם הי' הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה, ובודקין אותו ואח"כ מכניסין אותו „לבית המדרש" ומלמדין אותו (א"ה, הרמב"ם ז"ל מדגיש שמכניסין אותו לבית המדרש אבל לא מלמדין אותו בשוק כגזירת רבי במו"ק). אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס שנאמר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד, אין כבוד אלא תורה שנאמר (משלי ב' ל"ג) „כבוד חכמים ינחלו" וכו', ועיין ג"כ במהרש"א ז"ל בח"א על הגמרא (יומא דף ל"ה ע"ב) במעשה דהלל הזקן, ואיתא שם בגמרא אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום הי' עושה ומשתכר „בטרעפיק" חציו הי' נותן לשומר ביהמ"ד וכו' וע"ז אומר שם המהרש"א ז"ל בד"ה „ומשתכר" וז"ל וענין נתינתן לשומר אפשר משום שהיו בתי מדרשות שלהן בשדה והי' צריך שמירה א"נ שלא היו מניחין הכל לביהמ"ד כדאמרינן בפרק ת"ה שהי' רבן גמליאל מכריז אשר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנוס לביהמ"ד ועל דבר זה הושיבו שומר עכ"ל מהרש"א (א"ה וזה הי' עוד בימי שמעי' ואבטליון שמהם למד הלל הזקן זקנו של ר"ג וד"ל). ועיי"ש בכסף משנה ובבית יוסף יור"ד סימן רמ"ו סעיף ז' לא כתב המחבר את הלשון „או לתם" רק סתם „אין מלמדין תורה לתלמיד שאינו הגון אלא מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואח"כ מכניסין אותו לביהמ"ד ומלמדין אותו" עכ"ל

המחבר ז"ל, וא"כ שמעינן מכ"ז אשר מי שלומד תורה סתם על „הרמב"ם" לכל מי שרוצה לשמוע וללמוד, והלומד ומשמיע קולו על „הרמב"ם" אינו יכול בשום אופן לראות למי הוא מלמד אם הוא „הגון" או אפילו „תם" הוא עובר על דברי חכמים, בריש גלי ופעמים אין מספר הוא בכלל חילול השם, ולפי דברי הגה"ק בעל ברכי יוסף ביור"ד סימן רמ"ג סעיף ג' אסור לדבקה בו ולשמוע בקולו ולסמוך על הוראתו.

ה. איתא בחגיגה דף י"ג ע"א אמר ר' אמי, אין מוסרין ד"ת לעכו"ם שנאמר מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמ"ז י"ט). ובתוספות (ב"ק דף ל"ח ע"א) ד"ה קראו, מביא הגירסא מדברי ר' אמי המלמד תורה לעכו"ם עובר בעשה משום מגיד דבריו ליעקב ועיין בספר באר שבע בסופו בבאר מים חיים (סימן י"ד) שתמה מדוע השמיט הרמב"ם את מה שאמר ר' אמי להלכה אין מוסרין ד"ת לעכו"ם ואעפי"כ מסיים בזה הלשון ועם כל זה אומר אני שומר נפשו ירחק מללמוד עמהם וכו' ועיין בהגהות הגאון ר' צבי הירש חיות במקומו למסכת חגיגה (י"ג ע"א) שמביא את דברי הבאר שבע וכנראה מתרץ הוא ההשמטה של הרמב"ם בדין ר' אמי יען שהרמב"ם פוסק (בפרק שמיני מהלכות עבדים הלכה י"ח) ואסור לאדם ללמד את עבדו תורה וכו' עכ"ל, ואין שום אחד מנושאי כליו של הרמב"ם ז"ל מגלה מקורו של הרמב"ם ז"ל, ואני בעניי מצאתי המקור מכתובות (כ"ח ע"א) בבבלי ובירושלמי כתובות (פי"ב הלכה י') וגם במגילה (פ"ד ה"ג) וכן פסק הטור ושו"ע יור"ד (סימן רס"ז סעיף ע"א) וזה כש"כ שאסור ללמד לסתם עכו"ם כי העבד הוא קנין הגוף של האדון מה שאין כן העכו"ם סתם. ועיין ב„טורי אבן" לגאון הגאונים בעל שאגת ארי' שם במקומו בחגיגה, על מימרא דר' אמי שמחלק אשר בעת ששואלין העכו"ם בד"ת כי רק אז מותר להשיב להם אבל לא ללמדם דברי תורה.

ומעתה נחזי אנן מה דכתיב ע"ז בזוהר הקדוש פרשת „אחרי מות" (דף ע"ב ע"ב, וע"ג ע"א וע"ב) על מה דכתיב את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו ללכת בהם וגו' רבי אבא אמר וכו' ר"ש פתח וכו' מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל תרי דרגין אינון יעקב וישראל חד גליא וחד סתום וכו' אלא כל מאן דאתגזר ואתרשים בשמא קדישא יהבין לי' באינון מילין דאתגליין באורייתא כלומר מהדיעין לי' ברישי אתוון ברישי פרקין יהבין עלי' חומרא דפקודי אורייתא ולא יתיר עד דיסתלק בדרגא אחרא הה"ד מגיד דבריו ליעקב אבל חקיו ומשפטיו לישראל אלין רזי אורייתא ונמוסי אורייתא וסתרי אורייתא דלא יצטרכון לגלאה אלא למאן דאיהו בדרגא עלאה יתיר כדקא חזי ומה לישראל האי לעמין עכו"ם עאכו"כ וכל מאן דלא אתגזר ויהבין לי' אפילו את זעירא דאורייתא כאילו חריב עלמא ומשקר בשמא דקוב"ה דכולא בהאי תליא ודא בדא אתקשר דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי וכו'. ושם (בדף ע"ג ע"ב) נאמר ותנינן אעפ"י דאתגזר ולא עביד פקודי אורייתא הרי הוא כעכו"ם בכולא ואסור למילף לי' פתגמי אורייתא, וע"ד תנינן „מזבח אבנים" דא מזבח אבנים ממש והא קשיו דלבי' באתרי קיימא וזוהמא לא אתפסק מני' בגיני כך לא סליק בידי' ההוא גזירא ולא מהניא לי' וע"ד כתיב כי חרבך הנפת עלי' ותחללה בגיני כך לא עשה כן לכל גוי סתם ומשפטים בל ידעום לעלם ולעלמי עלמין מלה זעירא לא יהבינן להו כ"ש רזי אורייתא ונמוסין דאורייתא וכו'. וכן מצינו בתקוני הזהר הקדוש בתקונא עשרין ותמניא בד"ה פקודא קדמאה יראת השם וכו' עלי' אתמר גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום גן איהו אורייתא דבכתב דאיהו גן סדרים דאורייתא גל איהו אורייתא דבע"פ וכו' ובמאי איהו חתום באות ו' ואיתעבידת ב' עם חתימא דו' ם סתימה מה דהוה ב' איתעבידת מם סתימא יין סתום וחתום דלא יעול נוכראה תמן ודא יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית ועל האי יין אתמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום כ"ן ודאי, יי"ן שבעין אנפין דאורייתא ועלייהו אתמר סוד השם ליראיו וכו'. ומפרש שם בעל הכסא מלך ומי שמגלה סודות התורה לרשעים הוא גורם שיהנו החיצונים מהקודש המכוסה מהם כי סוד גימטריא יין, יין דאורייתא זו היא שמירתו שלא יתגלה למי שאינו הגון וכו' והמגלה סוד לרשעים כמוציא שז"ל! וז"ש כיין יין סתום וחתום עכ"ל הכסא מלך.

וכגון זה כתב גדול הפוסקים האחרונים בעל שו"ת „דברי חיים" וצללה"ה בספרו הקדוש דברי חיים על התורה בפרשת בחקותי בד"ה אם בחקותי וכו' וז"ל, והנה באמת לכאורה דבר זה הוא לפלא דהלא קיי"ל דאסור ללמוד תורה רק לבעל ברית ואם אינם מקיימין המצוות כמש"כ ואותי עזבו א"כ ח"ו אינם בגדר הברית ונקרא ערל לב ומה מועיל תורתו, עכ"ל שם.

ובגידן בן ברית ראיתי להעתיק בכאן דבריו של

הקדוש עליון והגאון הנורא רבי ר' צבי אלימלך זצללה"ה מדינאב מה שכתב בספרו „דרך פקודיך" (מ"ע ב' מילה בחלק הדבור אות י"ט) וזאת לדעת דבכל מצות התורה המוסרים והאפיקורסים דינם כמומרים לכל התורה וכו' אפיקורוס מקרי שאינו מאמין בתורה שבע"פ אפילו על א' מדברי חז"ל הנה ג"כ בנידון דידן המוסר והאפיקורוס שמלו צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית וכו' ומרבית העם נושאים להם פנים ומכבדים אותם בכיבודא דמצוה זו ואין איש שם על לב שמעשיהם במצוה זו כמעשה קוף בעלמא וגרע ביותר, ע"כ הנימולים על ידם ח"ו גדולים בעון בני בלי שם כי אינם חתומים בטבעת המלך ע"כ שומר נפשו ירחק מהם ולא יכבד בכיבודא דמצוה זו לכת הארורים הזאת, עכ"ל, ואם בימיו הוצרך לזרז על זה כש"כ בימינו ובפרט במדינות אמעריקא שאפילו הרופאים נעשו מוהלים וגם בני עלי' המה מועטים מי יאמר לבטח על מי שהוא מהול ואינו ערל עפ"י הלכה, שאסור ללמדו תורה.

ו. איתא בעירובין (דף נ"ד ע"ב) תנו רבנן כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו וכו', פירש"י ז"ל כיצד למדו ישראל תורה שבע"פ נכנס אהרן ישב לפני משה כדכתיב והיו עיניך רואות את מוריך (ישעי' ל' כ') וכן כולם בשעת שמיעתן היו יושבין לפניו. ומקורו של רש"י ז"ל לזה הוא ממסכת הוריות (דף י"ב ע"א) וכריתות (דף ו' ע"א) אמר להו רב משרשיא לבני' כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי רבייכו גרסו מתניתא ועלו לקמי' רבייכו וכי יתיבו קמי' חזו לפומי' דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך. ועיין עוד במסכת סוטה (מ"ט ע"א). אבל לפי"ז קשיא דברי רש"י ז"ל אהדדי כי למעלה בעירובין (דף י"ג ע"ב מפרש רש"י על הא דאמר האי דמחדדנא מחבראי דחזיתי' לר' מאיר מאחורי' ואלו חזיתי' מקמי' הוה מחדדנא טפי דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך, ופירש"י ז"ל כשלמדתי לפניו ישבתי בשורה שלאחריו, ואם כדברי רש"י ז"ל בדף נ"ד וכן בולם בשעת שמיעתן יושבין לפניו, האיך ישב רבי מאחוריו של ר' מאיר. ועוד קשה הא בירושלמי ביצה (פרק ה' ה"ב) איתא בפירוש לאחר המעשה שהביא רבי הוה מסב לר"ש ברי' והוה מטפחין לאחורי ידיהון בשובתא עבר ר"מ ושמע קלהון אמר רבותינו הותרה השבת שמע ר' קליה אמר מי הוא זה שבא לרדותינו בתוך ביתינו שמע ר' מאיר קלי' ועריק וכו' אודיק רבי מן כוותא ואמא קדלי דר' מאיר מן אחוריו, אמר לא זכיתי אנא לאורייתא אלא בגין דחמי קדלי' דר' מאיר מן אחוריו, עכ"ל הירושלמי. ומזה נראה שלא למד אצל ר' מאיר מאחורי דר' מאיר, ומצוה לתרץ דברי רש"י ז"ל.

וא"כ מכל הראיות ברורות שהבאתי אי אפשר בשום אופן לקיים דברי חז"ל ושו"ע ופוסקים מי שלומד גמרא על „הריידיא" והמלמד לא רואה עם מי הוא לומד אם התלמיד הוא הגון או אפילו רק תם, ואולם הפושע ישראל יכול ללמוד כמו ההגון, כי התלמיד לא רואה את המלמד לא לפניו ולא לאחריו רק בקול מן השמים. ואדמה אשר אחר כל הראיות שהבאתי יש ג"כ „זכר לדבר" דכתיב (דברים ל' מ"ב) לא בשמים היא לאמור מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשי' וכדברי ר' יוחנן בעירובין (נ"ה ע"א) לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח, ורבא אמר לא בשמים היא לא תמצא במי שמגביה דעתו עליו כשמים ודי למבין. ובאמת אין דבר כמו זה לחדש חדשים בדבר שלא שערום אבותינו וראוי לעשות רק בהקהיל את הקהל ובאסיפות גדולי העולם ורק בהסכמתם הי' ביכולתו להתחיל בדבר חדש ללמד על הריידיא, אבל לא המולך מעצמו ועלה על כסא רבנות בשביל אשתו שלקח שהיתה לה הרבנות בירושה ואוכל כל המתנות כהונה רק בשביל אשתו ועליו ניבא ישעי' הנביא „שכורת ולא מיין", כי אני זוכר כאשר בא לאמעריקא ובא אז ג"כ הגאון ר' אלי' מאיר בלאך ז"ל הראש ישיבה מטעלו ואח"כ בקליוולאנד ושניהם באו לאסיפת החצי שנתי של אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדא שהי' בעיר לאנג ברענטש ואז כיבדו את הגאון בלאך ז"ל לברך את האסיפה כנהוג, ואחר שגמר את ברכתו ביקש שיכבדו ג"כ את מי שבא עמו בצוותא חדא לדבר ג"כ על האסיפה, ושאל אז היושב ראש של האסיפה אם זה שרוצה לדבר בהאסיפה הוא רב כי לא נהגו גבן שבעל בית פשוט ידבר על אסיפות רבנים והשיב הגאון בלאך ז"ל שהוא אינו רב ואשר ע"כ לא זכה לדבר אז בהאסיפה. אני יכול להעיד על זה בתורת אם לא יגיד ונשא עונו, כאשר היתי אז נוכח בתורת רב וחבר לאגודת הרבנים, ורק לאח"כ שדכו לו בת הרב ובמקום נדן של כסף נתנו לו את הרבנות ועליו אתמר בירושלמי בכורים (פ"ג ה"ב) וז"ל ר' מני מיקל לאילין דמתמניי בכסף ר' איסי קרא עליהון אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם א"ר יאשי' וטלית שעליו כמרדעת של חמור ולפיענ"ד מה לי אם מתמנה בכסף או בשוה

כסף, והראי' לזה מצאתי ב„בכור שור" על מסכת ראש השנה מהגאון האלקי בעל „תבואות שור" שכתב על הגמרא שם דף כ"ה ע"ב על מה שכתב שם בגמרא „ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים וכו'" נקוט לשון נתמנה להורות דדוקא כשנתמנה שהי' ראוי לכך ולא ע"י ממון „או שאר תחבולות" דהכי מוכח ביבמות דף ס"א ע"א, דקאמר „נתמנה" לא קתני פירש"י דהוה משמע דראוי הי' לכך עיי"ש וק"ל עכ"ל ה„בכור שור" ועיי"ש עוד תיכף בד"ה „אוי ואבוי על הפרצה שבדורינו" וכו' שמאריך שם בדבריו הקדושים שבוערים כגחלי אש. ועיין עוד במהרש"א בחא"ג (במס' סנהדרין דף ז' ע"ב בד"ה בשביל כסף וזהב מה שמאריך בזה ודפח"ח וש"י על זה מרמז הרמב"ם ז"ל (בפרק ה' הלכה ד' מהלכות ת"ת) וז"ל אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי להם והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם וקופצין ויושבין בראש לדון ולהורות בישראל המה המרבים המחלוקת והם המחריבים את העולם והמכבין נרה של תורה והמחבלים כרם השם צבאות, עליהם אמר שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים, עכ"ל, ועיין עוד ברמב"ם (הלכות סנהדרין פרק ג' ה"ח) וז"ל שם אמרו חכמים שמא תאמר איש פלוני נאה אושיבנו דיין איש פלוני גבור אושיבנו דיין איש פלוני „קרובי" אושיבנו דיין איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דיין נמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי לא מפני שהוא רשע אלא מפני שאינו יודע, לכך נאמר לא תכירו פנים במשפט וכו' ועיין שם בהלכה ט' שהוציא זה מדברי הירושלמי הנ"ל שהבאתי לעיל.

ובאמת זה האיש הלומד על „הריידיא" יש לו עוד כוונה אחרת חוץ ממה שמונה הרמב"ם ז"ל שמבקשים להתגדל בפני עם הארץ, עוד עושה התורה קרדום לחפור בה ולאסוף הון ועושר בביתו מן הפלאטען ורעקארדס שעושה מלימודו על הריידיא והם מתגוללים בבזיון בכל מקום שהם כמו פלאטען של חול וכבר אמרו בירושלמי ברכות (פ"ה ה"ב) ומובא בברטנורא בפרק אין עומדין משנה ב' אם אין דעה הבדלה מניין בין קודש לחול וע"ז אמרו בגמרא ר"ה (דף י"ח ע"ב) וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע את חובו ונמצא שטרו מוטל באשפה, וביטלום, ואותו היום עשאוהו יו"ט וכו' ועיין רש"י ז"ל שם שמסיים ונחשב להם כנס.

וכבר נעשה עשיר גדול מהפסולת לוחי הפלאטען או רעקארדס של „הריידיא", ועוד מקודם רצה להתעשר במה שאסר על דעת עצמו אבל לא מדעת תורה כאשר אברר אי"ה להלן את היין שרף הנקרא באמעריקא „בלענדיד וויסקי" ואח"כ עלה על העלי' והכשיר יין שרף שנקרא בשמו „עלי'" כדי להתעשר מזה וע"ז אמר מורי ורבי האדמו"ר הגה"ק רב"צ מבאבוב הי"ד זצללה"ה בדרך צחות, לאחד כשבא אליו לפרסם איסור על איזה „דבר מאכל" מפני איזה חששות שאמר לו שלא הי' דברים מעולם כמו כאן ב„בלענדעד וויסקי", ואח"כ נתודע לכ"ק רבינו הגה"ק הי"ד שאותו איש בעצמו נתן הכשר על דבר מאכל כזה באומרו אשר תחת השגחתו לא ימצא שום חשש ע"ז, ואמר רבנו הגה"ק הי"ד בדרך צחות אשר בָּזה ניחא דברי חז"ל שאמרו בשבת (קי"ט ע"א) ובתענית (ט' ע"א) על הפסוק „עשר תעשר" (דברים י"ד כ"ב) עשר בשביל שתתעשר שהלשון נופל על לשון באידיש (היינו תחת שי"ן שמאלית תן סמ"ך) „אסער בשביל שתתעשר" דהיינו שתוציא איסור על איזה דבר ואח"כ תתן על מעין זה הדבר הכשר ואז תתעשר, ודפיח"ת.

אבל הוא המשמיע קולו בדברי תורה על הריידיא קיים את דברי רב יוסף בר חמא אמר רב ששת בפרק הי' נוטל (דף כ"א ע"ב) שמפרש המשנה חסיד שוטה ורשע ערום וכו' הרי אלו מבלי עולם זה המכריע אחרים באורחותיו, ופירש"י ז"ל ראו ועשו כמוני ולכו בדרכי, לא נתכוון זה אלא להראות עצמו כחסיד בעיני הבריות ואין תוכו כברו אלא שלא יזדקקו אחריו לבדוק בתועבותיו עכ"ל רש"י, ובעבור זה הקדים האיסור לבלענדעד וויסקי שלא יזדקקו אחריו אח"כ בזה שהוציא ד"ת בשוק על הריידיא שלא כדת, ועפ"י דברי רש"י הנ"ל נוכל לומר שזה ג"כ כוונת ר' זריקא אמר רב הונא ובירושלמי בפ"ג דסוטה הלכה ד' מביא הלשון ר' זריקן בשם רב חונא זה המקיל לעצמו ומחמיר לאחרים היינו שמחמיר לאחרים כדי שאח"כ יהא מקיל לעצמו ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

וגם ראיתי להביא בכאן הדבר צחות בשם אדמו"ר רשכבה"ג הגה"ק מרן ר' שלמה ה"ש מבאבוב זצללה"ה שאמר על הפסוק בתמני' אפי' (תהלים קי"ט) „זלעפה אחזתני מרשעים עוזבי תורתיך" היינו שחיל ורעדה יאחזון מן אותן אנשים שתמיד עוזרים להם עם ראי' מן התורה כרצונם לאסור או להתיר ויהא זה עוזבי תורתיך מלשון עזוב תעזוב עמו (שמות כ"ג).

קונטרס

ממשקה ישראל מן המותר לישראל

ומעתה אבוא להתיצב לפני הקורא את הקונטרס שלי „ממשקה ישראל מן המותר לישראל" (פסחים מ"ח ע"א מנחות ה' ע"א תמורה כ"ט ע"א) בעת שהוציא אותו איש המדבר דברי תורה על הריידיא בחוברת הפרדס שנת כ"ג חוברת ב' דף 11 סימן י' והי' אז חומר מן המוכן בתשובה על כל דבריו, ומעשה שהי' כך הי' אשר בעת פתחתי את „הפרדס" נבהלתי על המראה אשר יצר אדם יחיד פתאום איסור חדש, דבר שלא בא לעולם עד אז ונזכרתי בזמן הזה במה שאמר הר"ן ז"ל בפ"ג דנדרים דף כ"ב ע"א בד"ה הגודר כאילו בנה במה בסופו וז"ל שם, ה"נ כי מוסיף איהו אמאי דאסר רחמנא, פשע, כענין שאמרו בירושלמי בפרק פותחים לא דייך במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים וכו', והירושלמי הוא בפ"ט דנדרים וז"ל רב דימי בשם ר' יצחק לא דייך מה שאסרה לך התורה אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים לאסור וכו' עכ"ל הירושלמי, וגם הרמ"א ז"ל בשו"ת שלו סימן ג"ד מביאו וז"ל שם בסוף התשובה ואי משום שמחמיר על עצמו כאשר כתב מעכ"ת כבר אמרו בירושלמי דנדרים די לך במה שאסרה תורה ואמרו ג"כ הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, וגם זה מקורו מירושלמי ברכות פ"ב ה"ט ושבת פ"א ה"ב ותני חזקי' כל מי שהוא פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ופירש הבעל קרבן העדה נקרא הדיוט ואין אתה יכול להחמיר על עצמך. ועיין בתוספות ברכות (ל"ד ע"א) ד"ה „מלמדין אותו שלא ישחה" מקשה התוס' וא"ת וישחה ומה בכך, וי"ל שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים ועוד חיישינן ליוהרא. ועיין עוד בפתחי תשובה יור"ד הלכות נדה (סימן קפ"ד סי"ק ה') שכתב בשם תשובת הרדב"ז החדשות וכו', וכתב דאין לחדש חומרות על ישראל והלואי שישמרו מה שמוטל עליהם ע"ש היטב עכ"ל.

ואולם אחר כל אלה לא עיינתי בעיון רב מה שכתב שם אותו האיש ב„הפרדס" יען שהי' לנגד עיני שני דברים, ראשית דברי השל"ה הקדוש ז"ל בשער האותיות אות ק' כלל צ"ד בד"ה עתה באתי, וז"ל שם, עתה באתי לדבר ולהזהיר באזהרות גדולות מחמת שתיית יין אתם בני יצ"ו הוו זהירין במאוד שלא לשתות יין בכל מקום ומקום וכו' והפגם הגדול המגיע מאיסור סתם יינם של העכו"ם וה"ה למגעם ביין שלנו רב ועצום הוא מאוד וז"ל הזוהר פ' שמיני וכו' ומי ששותה ממגע עכו"ם נתעב וטמא טמא יקרא ואינו זוכה לחיי עוה"ב ואמר הזוהר לא ביין לבד כך אלא מכל מאכלות אסורות הוא מטמא את עצמו אלא שביין הוא מדרגה על כולם ומי הוא זה ואיזה הוא שלא ישים את לבו לדברים ההם להיות נזהר בתכלית הזהירות ולקדש עצמו בעשר קדושות. ומצאתי בספר טעמי מצוה שחיבר הרב ר' מנחם הבבלי שכתב בלאו שלא לשתות יין נסך וז"ל ובימי חרפי ראיתי אנשי מעשה שהי' מחמירים על עצמם שאפילו בראיית עכו"ם היין לא היו רוצים לשתותו אע"פ שלא נגע בו העכו"ם כיון שנתן עיניו בו אין בו סימן ברכה ומנהג ותיקין הוא וכו' עד שכתב טעמו וראו הצורך הגדול להתקדש בזה ע"כ קדושים תהיו ולהחמיר בכל החומרות וע"ז נאמר קדש עצמך במותר לך, עכ"ל השל"ה הקדוש זצללה"ה.

והשנית דברי הגאון הגאונים והקודש קדשים הרבי ר' יונתן אייבשיץ זצללה"ה בספרו הגדול והקדוש יערות דבש בחלק שני דרשה א' וז"ל שם בד"ה והנה בעו"ה

בענין שתיית סתם יינם וכו' ואל יהי' עון זה קל בעיניכם וכבר העידו שכל מי שפרוץ בשתיית יי"נ לבסוף נכשל בבעילת בת אל נכר וכבר אמרו על יינם משום בנותיהן וגזירה זו היא גזירה קדומה ופסוק בדניאל אשר לא יתגאל ובין משתיהם וכו' עכ"ל היערות דבש הקדוש עי"ש. ואישתמיטתי' לבעל חכמת אדם דברי הגאון יערות דבש שלא הביא זאת משמו רק כתיב בהלכות יי"נ כלל ע"ה וכתבו שקבלה בידם שהשותה סתם יינם יכשל בודאי לבעול ארמית וכו'. ובעבור אלה הדברים חשבתי אז מה איכפת לי אם לא ישתו הבלענדיד וויסקי.

אמנם אחר ששמעתי וראיתי שלאחר שאסר את היין שרף המעורב הנקרא בלענדעד וויסקי, נתן תומ"י הכשר על יין שרף אחר הנקרא „עלי" והי' זה האיסור בהירידה את הבלענדעד וויסקי לצורך „עלי" אמרתי לא עת לחשות וחברתי את הקונטרס „ממשקה ישראל מן המותר לישראל" שאין כאן ח"ו שום חשש. אף אחד מן אלף עפ"י דין לשתות את הבלענדיד וויסקי היינו יין שרף מעורב מאיזה מינים יין שרף ורק שיש איסור גמור לאוסרו כדאיתא בירושלמי סוף פ"ה דתרומות אמר ר' לעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור וגם בזה הלשון איתא בירושלמי חגיגה (פ"א סוף הלכה ח') ובכאן ובתרומות מקדים רק הלכה אחת וזה ר' אחא בשם ר' יוחנן כשם שמצוה לומר על דבר שהוא נעשה כך כך מצוה שלא לומר על דבר שאינו נעשה אבל בירושלמי סוטה (פ"ח ה"ב) מקדים שתי מימרות וז"ל שם אמר ר' יוחנן כל שאינו כגון אילו שהיתה ספיקה למחות אל ימחה ר' אחא בשם ר' אחא בשם ר' יוחנן כשם שמצוה לומר על דבר שהוא נעשה כך מצוה שלא לומר על דבר שאינו נעשה, א"ר לעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור עכ"ל הירושלמי, ואני אנסה לדרוש סמוכין מן הני ג' מימרות על אותו איש האוסר, ראשית אשר הוא בעצמו בלא הסכמת אגודת הרבנים או שאר בי"ד מוסמכים אין סיפוק בידו למחות, וא"כ כשם שמצוה לומר על דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר על דבר שלא נשמע כי באמת שומע לא הי' לו ועל כולם כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור, תן לחכם ויחכם עוד. ובאמת גורס המהרש"א ז"ל על הגמרא ברכות כ"ח ע"ב ת"ר בכניסתו מה הוא אומר יהי רצון מלפניך וכו' ולא אומר על טמא טהור ועל על טהור טמא גם ולא על מותר אסור, וכן הוא ברי"ף וראש והוא פי' שלא אכשל בדבר הלכה וק"ל עכ"ל המהרש"א ז"ל בח"א עיי"ש.

לא הוצאתי אז מכח אל הפועל הקונטרס שלי מטעם שראיתי שהאיסור בטל מאיליו וחסתי על הוצאות כי אין הצר שוה בנזק „המלך אלעזר", ונשאר הקונטרס תלוי ועומד אצלי, אמנם כאשר אותו איש החציף פניו והתחיל לדבר גבוהה גבוהה ויצא עתק מפיו בשמיעת קולו על הריידיא בשוק נגד כמה דברי חכמים ז"ל אשר בנחת נשמעין ועל „סדר הלימוד" ולא בקול לו קול אליו למען „הרבות זוז", ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה בירושלמי פרק אין מעמידין (הלכה ט') וז"ל הירושלמי שם נתן בר אבא אמר קומי שמואל ידע אנא מפרשה בין עוברי דגים טמאים לעוברין דגים טהורין עוברי דגים טמאים עגולין עוברי דגים טהורים ארוכין אחוי לי' הדא סלפיתא אמר ליה כזה מהו א"ל טמא א"ל ולא ביש לי דאמרת על טהור טמא אלא סופך דאמר על טמא טהור עכ"ל הירושלמי והובא בתוספות ע"ז (דף מ' ע"א(ד"ה אמר רבא ובתוספות פרק אלו טרפות (דף ס"ד ע"א) ד"ה סימנין לאו דאורייתא עיי"ש, אשר ע"כ אמרתי לא עת לחשות והנני בזה להשיבו על מאמרו בהפרדס הנ"ל וקורא אני עליו או על מי שלמדו כך, מה שאמר רבי עקיבא בפרק החובל (צ"א ע"א) צללת במים אדירים והעלית חרס בידך. ובראשית כל אתאר לפני העולם מה טיבו של המשקה יין שרף המעורב הנקרא „בלענדעד וויסקי" וכיצד מעשהו, והוא שלוקחים מכמה גוונן יין שרף המשונים במינם ובירושנם לפעמים לוקחים ה' מינים ולפעמים עוד יותר ואחד מהם של שלש שנים והשני של ארבע והשלישי של חמש שנים וכן הלאה, וזה המצאה חדשה להוציא מכל הטעמים טעם חדש אשר מסתמא ישונה לטובה וזאת נראה להדי' כתוב על הבקבוק כמה מזה וכמה מזה עד שחושב את כולם. והנה נתעורר החשש אשר לפי נימוסי מדינות ארצות הברית מותר ליתן לכל בקבוק של בלענדעד וויסקי עד שנים וחצי אחוזים ממשקה אחרת שאינו צריך לכתוב על הבקבוק, וא"כ יכולים לערב גם בלא יודעים ממשקה סתם יינם, וכבר אמר איש אחד שנתוודע לו אשר כמה בעלי בתי חרושת מערבים שתים וחצי אחוזים סתם יינם.

והנה אני לא אבוא על סדר הדברים בטלים שבונה הוא את בנין האיסור רק אברר אי"ה את הדין מעצמו,

ראשית הוא הוכיח מזה שכיון שמדינא דמלכותא של אמעריקא מותר לערב שתים וחצי אחוזים ממין לא ידוע למשקה יין שרף מעורבים הנקראים בלענדעד וויסקי ואינם מחויבים לרשום על הבקבוק מה שנמצא בפנים, וממילא יש חשש אשר אולי מעורב שם יין נסך או המין „גלעצערין" שנעשת מעצמות יבשות בסכום המותר לערב בלא יודעים וממילא אסור לישראל לשתות המשקה בלענדעד וויסקי, וזה החילו לעשות את האיסור, וע"ז יש לומר מעיקרא דדינא פירכא, כי אין זה ודאי יען שמעולם לא נתברר לא בדיני ישראל ולא בדינא דמלכותא אשר נתערב בבלענדעד וויסקי שום חומר של איסור, אלא שספיקא מספקא לי' מהוכחה שמותר להם לערב ומי יאמר להם מה תעשה, אשר ע"כ אין זה אלא ספיקא דדבריהם, ועיין ע"ז בבבלי שבת (ל"ד ע"ד) ועירובין (מ"ה ע"ב) וביצה (ג' ע"ב) ובירושלמי עירובין (פ"ג ה"ד) ויבמות (פ"ז ה"ג) ובכל הפוסקים, והיוצא מדבריהם אשר ספיקא דדבריהם לקולא ואפילו בטרפות דאיסור דאורייתא מסיק הגמרא בחולין (נ"ו ע"ב) וז"ל שם ולא הוא אחזוקי ריעותא לא מחזקינן, ופירש"י שם והיכא דלא מינכר ריעתא בהדיא לא טרפינן לה אא"כ מיתרמי דשליך לה וחזי ריעותא, עכ"ל רש"י ז"ל, וכן פוסק הרי"ף שם וכן ברמב"ם (פ"ז מהלכות שחיטה הלכה כ"א) כתב שם הכסף משנה כן על דעת הרמב"ם ז"ל, וכן כתב המרדכי במסכת ע"ז בסוף סימן תתמ"ז וז"ל שאני התם דאיתחזק איסורא בדאורייתא אבל הכא ספיקא דרבנן היא וספק דרבנן לקולא דסתם יינם דרבנן עכ"ל המרדכי, וכן כתב הש"ך ז"ל ביור"ד (סימן קי"ד סע"ק כ"א) בד"ה הרשב"א הי' נזהר מהכורכום, שם בסופו וז"ל אבל האידנא מאן לימא שמערבין בו בענין שהוא אסור דילמא אין מערבין בו כלל ואחזוקי איסורא לא מחזקינן עכ"ל הש"ך וכו' ומסיים שם ועוד דידוע שיש בזמן הזה הרבה כרכום שהוא בדוק וברור שאין בו שום חוטי בשר יבש, עי"ש, וזה בספק איסור דאורייתא ומכש"כ כאן באיסור דרבנן ושם בס"ק כ"א בריש המאמר כתב הש"ך ז"ל ונראה לומר שהרשב"א לא הי' נזהר אלא מפני שהי' יודע בודאי שבכל ארץ ההיא מזלפין עליו יין אבל אנן דלא ידעינן בודאי א"כ אמרינן דאי אפשר שלא יהי' אחד מהן שלא יזלף עליו יין ויציל על כולן וכי האי גוונא כתב המרדכי והאגודה פרק אין מעמידין, במרדכי פרק א"מ סימן תתכ"ד והאגודה שם דאע"פ שהעכו"ם מתקנים לחם בשמרי יין מותר הלחם כי אי אפשר שלא תיקן עכו"ם אחד משמרי שכר ואמרינן בכתובות אם יש שם מחבואה אחת מצלת על כל הכהנות עכ"ל ומביאו ב"י בסימן קכ"ג, ובספר האגודה שם כ"ו מסיים בזה וכל היכא דאיכא למיתלא לקולא ביין נסך תלינן ואמרינן פרק השוכר אימור מגבא דחמרא קלטינהו עכ"ל. וכ"כ האו"ה סוף כלל כ"ב ואע"ג דבד"מ לא פסק כן להקל וכו' היינו משום שדרך העכו"ם לתקן באיסור לכך לא תלינן להקל וכן משמע בד"מ להדיא אבל היכא דאין ידוע שדרכן בכך אלא דאנן ניקום וניחוש להחמיר שמא דרכן לתקן באיסור כמו בזמן הרשב"א א"כ פשיטא דיש לומר דאי אפשר שלא יתקן אחד בהכשר, ועוי"ל דהרשב"א הי' יודע שהי' מערבין בו יין הרבה וכמו שכתב בתשובת הרשב"א ובדברי המחבר ולא הי' בו ששים אבל בכרכום שלנו נראה דמסתמא איכא בי' ששים דהא אין טועמין כלל טעם היין בכרכום וכו' עיי"ש, ומדברי הש"ך הללו נראה שאינו חושש ע"ז שהזילף יין לכרכום הוא מילתא דעבידא לטעמא ולא בטל כאשר אברר אי"ה להלן. והנה גם הרמ"א ז"ל בתשובתו (סימן נ"ד) שהשיב לאחד שכתב לו וז"ל אך האמת כן שסיפרתי הדברים בפני רבים כמה בנ"א במדינה זו ובמדינה אחרת כי קבלה גמורה יש לי מן אחד הגרים שהגיד לי איך שאביו הי' עסק משאו ומתנו במכירת שמן זית ובעצמו הביא השמן ממדינת איטליא ולא הי' יכול להוליכו כל כך למרחקים בחביות של עץ משום דמדייתי טובא אם לא שעירה בתוכו שומן חזיר עד שנקפה ונתעבה ושוב עמד בתוכו ולא הוציא שום טיפה וכו' והשיב לו הרמ"א ז"ל באריכות וכתב וז"ל ועוד לא ניחוש לשומן חזיר כל זמן דלא ידעינן לי' מטעם שכתב המרדכי פרק אין מעמידין בשם ר"ב וז"ל אפילו לדברי ר"ת דאוסר שמרי יין מ"מ מותר לחם של כותי כי אינו יכול להיות שלא יהא כותי אחד שלא יתקן כך ואמרינן בכתובות שמחבואה אחת מצלת על כולן וא"כ ה"ה בנידן דידן ואע"ג דבגמרא פרק אין מעמידין דף כ"ז אוסרין לקנות כמה דברים מן הכותים מכח חשש עירוב יין נראה דוקא בדבר דשכיח וידוע לרבים וכו', ואם כן בנידן דידן שאינו דבר ברור שמשימים בו חזיר וכו' פשיטא דאזלינן לקולא ולא מחזקינן איסורא לומר שנתערבבו וכו'. עכ"ל התשובה. וכן פירש הרמ"א בעצמו בסימן קי"ד סעיף י' ואם ידוע שעכו"ם אחד הוא בעיר שאינו מערב בו יין אע"פ

ששאר עכו"ם דרכן לערב בו יין מותר ליקח מכולן כל זמן שלא ידוע כן בודאי שעירבו בו דתלינן לקולא שמא לא ערבו בו וכן כל כיוצא בזה באיסורי דרבנן עכ"ל הרמ"א ומציין הבאר הגולה כלומר אפי' לקנות בבתיהן דכל אחד ואחד שלוקח ממנו אומר זה שלא עירב כיון שלא נודע ודאי שעירבו וכו' עכ"ל הבאר הגולה.

והשנית, יש היתר בבלעגדעד וויסקי, היינו שמערב כמה מיני משקאות מיין שרף ישנים הנעשו משנים שונות להוציא הטעם של כל אחד ולעשות מהם טעם חדש משובח, ואם יש קרטוב של אמת שנותנין ג"כ לטעם החדש יין גפן ומכולם ביחד מוציאים טעם חדש, יש לדון כאן דין זה וזה גורם, עיין פסחים (כ"ו ע"א כ"ז ע"ב) סנהדרין (פ' ע"א וע"ב) ע"ז (מ"ח ע"ב מ"ט ע"א) חולין (נ"ח ע"א) תמורה (ל"א ע"א) משניות ערלה פ"ב משנה י"א וז"ל שם שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחמצו רבי אליעזר אומר אחר אחרון אני בא וחכמים אומרים בין שנפל איסור בתחלה בין בסוף אינו אסור עד שיהא בו כדי להחמיץ ופירש הברטנורא דזה וזה גורם מותר, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות עכו"ם הלכה י"ז וזה לשונו שם וכל שדבר אסור ודבר מותר גורמין לו הרי זה מותר בכל מקום וכן פסק בש"ע יור"ד סימן קמ"ב סעיף ז' וע"ש בט"ז וש"ך. ועיין עוד ביור"ד סימן פ"ז סעיף י"א ברמ"א וז"ל משום דדבר האסור ומעמיד אפילו באלף לא בטל ודוקא שלא הי' שם מעמיד אחר רק האסור אבל אם הי' שם ג"כ מעמיד היתר הוי זה וזה גורם ומותר אם איכא ס' נגד האיסור. ועיין ג"כ בשו"ע או"ח הלכות שבת סימן שי"ח ברמ"א סעיף י' וז"ל שם ואם עבר ונתן מלח אפי' בכלי ראשון אפי' הוא על האש שעבד איסורא מותר המאכל דהמלח בטל על גבי המאכל, וע"ש בט"ז ס"ק ט"ו שכתוב ואין לאסור מטעם דלטעמא עביד ולא בטיל כמו בשאור וחבלין כיון שמסתמא נמלח ג"כ מע"ש אלא שלא נמלח כ"צ ה"ל זה וזה גורם ומותר כמו בשאור של תרומה ושאור של חולין שנפלו לתוך עיסה ונצטרפו וחמצו דקיי"ל זוז"ג מותר, ע"כ בב"י בשם ש"ל בשם ר"ש. ולפענ"ד מאד תמוה דע"כ לא מצינו זוז"ג רק שאם באותו הזמן שגורם האיסור פעולתו אז גורם גם ההיתר פעולות כההיא דשאור שזכרנו דשניהם הם מחמצים בפעם א' וכן בכל זוז"ג הנזכרים ביור"ד כמש"כ שם בסימן קמ"ב הוא כן משא"כ כאן וכו' עכ"ל הט"ז ע"ש, ועיין בפרק כל הצלמים מ"ט ע"א ברש"י ד"ה משום דאחר אחרון אני בא, כתב שם רש"י וז"ל דקסברו גמרו באיסור אסור גמרו בהיתר מותר אבל היכא דנפלו בבת אחת לעולם קאמר לך זה וזה גורם מותר ס"ל. וכן באו"ח הלכות פסח (סימן תמ"ב סעיף ה' ס"ק ד') כתב הט"ז על מה דכתב המחבר וכן אם העמיד גבינות בחלא משכר שעורים או חטים חייב לבערם ואם העמידו גם בשמרים שאינם חמץ הו"ל זוז"ג ומותר וכו' וכן כתב המג"א (בס"ק ט'), וצ"ל שאין שם מעמיד אחר רק החמץ דאם הי' שם ג"כ שמרי דבש היתר הו"ל זוז"ג וישרי כמ"ש ביור"ד (סוס"י פ"ז) וכו'. הרי שהבלעגדיד וויסקי מעורבין ג"כ ביחד אם נותנים להיין שרף שונים גם יין גפן יש לומר כאן שזה וזה גורם ביחד.

וגם המגן אברהם שם בס"ק ל"א מעיר ג"כ כזה על דברי הרמ"א דהמלח בטל בס' ואע"ג דמידי דעביד לטעמא לא בטל שאני הכא דהוי זוז"ג דמסתמא נמלח גם בע"ש וכו' עכ"ל המג"א, ומזה נראה להדיא אשר אפילו גבי תבלין חריף כמו מלח אמרינן ג"כ בזה וזה גורם שבטל בדיעבד ומותר המאכל כמו שכתוב בטור יור"ד הלכות ע"ז (סימן קמ"ב) וז"ל שם אבל אגן קיימא לן זה וזה גורם מותר בדיעבד וכו' עכ"ל הטור וא"כ בנידן דידן של בלעגדיד וויסקי שעושה הפאבריקאנט העכו"ם בשביל כל אנשי אמעריקא שרובם ככולם המה עכו"ם הרי זה נחשב לדיעבד אצל ישראל כמש"כ ראש הפוסקים הנב"י תנינא חלק יור"ד (סימן נ"ו) המובא בפתחי תשובה יור"ד הלכות יין נסך (סימן קל"ד ס"ק ח') שהנוב"י נשאל אודות עושי יין שרף וכו' ונותנים בתוך היורה בשר נבלה או שחוטה בלא מליחה והדחה בשעת הבישול אם מותר ליהודי לעשות כן ומה דין היי"ש הנעשה אצל עכו"ם, והעלה דישראל אסור לכתחלה לעשות כן אפילו אם יש ביורה תיכף ס' דאין מבטלין איסור לכתחלה ויי"ש של עכו"ם אם ידוע שיש בו ס' אפילו לבסוף כל מה שנעשה אצל עכו"ם דיעבד הוא ובטל בס' וכו' עיי"ש, וא"כ כש"כ בסתם יינם שאיסורו הוא מדרבנן וכפי שהובא במג"א הלכות שבת (סימן שכ"ח ס"ק ט') וז"ל וכתב בד"מ שכיון שאיסורו מדבריהם מותר וגם איסורו קל מאד וכו' ועיי"ש במחצית השקל (ס"ק ט'), כש"כ שבטל אם נותן העכו"ם שתיים וחצי אחוזים יין גפן לתוך היי"ש המעורבים מכמה מינים כי כבר כתב החכמת אדם (כלל ג' דין י"ג

שנתערב סעיף ב') וז"ל שם, יי"נ שנתערב במים וה"ה בשאר משקין הט"ז סימן קי"ד סק"ד וכן הסכים הפר"ח ומ"א סימן ר"ד אם יש כדי לבטל טעם היין היינו ששה חלקים נגד היין מותר אפי' בשתי', ועיין במשנה ברורה או"ח (סימן ר"ב ס"ק י') בענין אם נתערב יין בשכר שפוסק הרמ"א דאזלינן אחר הרוב מביא בשם ביאור הגר"א דגם בענינו שוה למזיגת במים היינו שצריך ששה פעמים שכר נגד היין וממילא דעתו שגם בשאר משקין דינו בששה.

וקודם שאסיים מוכרח אני לבוא על סדר דבריו של האוסר את הבלענדיד וויסקי מעיקר טעם שראה את המציאה ונפל עלי' מחמת שאותן שמערבין יי"נ בייי"ש הנקרא בלענדיד וויסקי הוא כדי להשביח את טעם היי"ש והוה לי' מידי דעביד לטעמא דקיי"ל (בסימן צ"ח) דאפילו באלף לא בטל כל זמן שנרגיש טעם האיסור ומבטל שם דברי המנחת יעקב המובא בפ"ת שם, דמשמע מדבריו דיין וחומץ לא מקרי עבידי לטעמא ולפי דעתו הגבוה (כדר' נחמן בנדרים מ"א ע"א) דבר ברור הוא לדינא דיש ליין דין עביד לטעמא ולא בטל כל זמן שנרגיש טעם היין כאשר הזהיר הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות פ"ב מערלה לבל נטעה בזה וז"ל שם, והזהר שלא תעלה על דעתך שאין נקראין תבלין אלא המרקחות והדברים שריחן טוב כמו הזנגביל והפלפל אינו כן, אלא כל דבר שמתבלין בו התבשיל כגון השומים והבצלים והשמן והחומץ והיין כולם נקראים תבלין כשאדם מתכוין לתבל בהם או בזולתם קדרתו ותבשילו עכ"ל, הרי מפורש דיש ליין דין תבלין ולא בטל כלל, וזה עיקר טעמו לאסור את הבלענדיד וויסקי. ולפענ"ד אשר ע"ז אמר ר' עקיבא צללת במים אדירים והעלית חרס בידך (פרק החובל צ"א ע"א) כי האיש הזה פשוט כיחש להביא דברי הט"ז בסימן צ"ח ולא אישתמיט מיני' דברי הט"ז כי הוא מציין כאן את הסימן צ"ח, ואולם זה לשון הט"ז בסימן צ"ח (ס"ק י"א) שכתב, שוב ראיתי באו"ה כלל כ"ה דין ו' וז"ל דבר הנעשה לטעם כיצד כל דבר חריף כגון תבלין ומלח של הקדש אין בטיל ע"כ משמע דלא מקרי טעם בזה אלא דבר חריף ולא שומן דאף שגם הוא מטעים המאכל וממתיקו מ"מ אין נרגש כ"כ כמו דבר חריף ע"כ שפיר בטל כמו כל איסורים בכל גוונא ומשום הכי סיים כאן רמ"א כגון מלח ותבלין וכל זה אומרים האו"ה והט"ז אפילו אחר שראו את פירוש הרמב"ם ז"ל (מפ"ב דערלה) כי אפי' בגובה אפו של האיש הזה לא יעיז לומר שהוא ראה את הרמב"ם ז"ל מה שהפוסקים הגדולים לא ראו ועיין בפליתי להגאון הגאונים ושר התורה ופוסק בדורו בדור דעה בימיו (סימן פ"ד ס"ק ח') מה שמרעיש עולמות על הגאון הגורא הפרי חדש על שמקיל בכבודו של האו"ה וז"ל שם אבל הפריז על מדה לדבר גדולות נגד הגר"א ואו"ה וכו' ומלבד ח"ו לומר על גדולי חקרי לבב ובפרט או"ה שמפיו אנו חיים ממש בהוראת א"ו שיהי' כותב ופוסק דברים בלתי ברור לי' ומעיין ומדייקו וכו' וגם אודות גדלות הט"ז עיין מה שכתב הגאון הגדול ר' חיים נתן דעמבצער בעהמ"ח שו"ת תורת חן הראב"ד בקראקא ז"ל בספרו כלילת יופי אשר אעתיק אי"ה בסוף הקונטרס ממשקה ישראל מן המותר לישראל.

וכדי שלא יקשה דברי הרמב"ם ז"ל לדברי האו"ה והט"ז הנ"ל שהבאתי צריכים לעיין בדברי הגאון שר התורה בעהמ"ח ספר מנחת יעקב על התורת חטאת (בכלל וסימן פ"ה) על מה שכתב שם הת"ח (דין כ') בד"ה ודבר דעביד לטעמא אינו בטל וסיים שם אפילו אינו רק איסור דרבנן אינו בטל כל זמן שנותן טעם, וע"ז כתב המנחת יעקב קודם (בס"ק ס' ואח"כ בס"ק ס"א), וגם כאן נראה שכיחש באמתו זה האוסר את הבלענדיד וויסקי בזה שהזכיר את המנחת יעקב במאמרו לעיל, אבל מה שאינו לטובתו נתעלם ממנו, ע"כ אתחזק אני להביאו כנ"ל אשר (בס"ק ס') מציין על דעביד לטעמא אינו בטל, לאו למימרא דאינו בטל כלל אלא דלא בטל כשאר איסורים דשיעורו בס' אבל בטל ודאי שפיר כי ידעינן ודאי דנתבטל טעם כמו ביורה גדולה וכיוצא בו. והא דקאמרינן דאפילו באלף לא בטל היינו לפי שמן הסתם דברים החריפים מאוד נותנים טעם יותר מאלף כן הוא להדיא בתוספות פ' השוכר את הפועל (דף ס"ו ע"א) סוף ד"ה תבלין, (א"ה, עיין במהר"ם מלובלין שם), וכן משמעות המתניתן דערלה פ"ב דהמחמץ והמתבל והרמב"ם (פט"ז מהמ"א) וכן מבואר בב"י (ס"ס ק"ה) וכ' הש"ך (בסימן צ"ח ס"ק כ"ו) וכן דעת הרב כאן ובש"ע (ס"ס צ"ח). ועיין מה שכתבתי בסמוך (ס"ק ס"ב) ולהלן ובסמ"ק ס"ב כתב על תבלין לטעמא עבידי ואינו בטל ועיין בט"ז (בסימן צ"ח ס"ק י"א) שכתב שלא מקרי דבר דעביד לטעמא אלא כגון תבלין או מלח וכיוצא בו דבר חריף מה

שאין כן שומן לא מקרי דבר דעביד לטעמא ושכן דעת האו"ה.

וכתב עוד שם והרמב"ם בפירוש המשניות בפ"ב דערלה משנה י' כתב וז"ל והזהר שלא יעלה על דעתך שאין נקראין תבלין אלא דברים שריחן טוב כגון הפלפלין והזנגבל ודומיהן אינו כן אלא כל דבר שמתבלין בו התבשיל כגון השומן והבצלים והשום וחומץ והיין כולם נקראים תבלין כשאדם מתכווין לתבל בהם קדרתו עכ"ל הרמב"ם, ובאמת בש"ס דחולין פג"ה (דף צ"ז ע"ב) לא משמע כן, כהא דאמר ר' יוחנן כל השיעורים שבתורה משערינן כאלו הוא בצל וקפלוט א"ר פפא ולשערינהו כפלפלין ותבלין דאפי' באלף לא בטלי משמע דבצל וקפליט בטלי ולא דמי לפלפלין ותבלין דעבידי לטעמא, ואין לדחוק ולומר דהרמב"ם סובר דאף שהוא בכלל תבלין והוא מידי דעבד לטעמא מ"מ אינו נותן טעם באלף כמו פלפלין אבל מ"מ בס' אינו בטל וכו' דמסתימות דברי הרמב"ם משמע דבכל ענין מדמי להדדי, ומפרש לומר דהרמב"ם לא כתב שם דין זה לענין נותן טעם רק כיון דבמתניתין שם מזכיר מיני תבלין והשום לענין צירוף (א"ה, כי איתא שם בערלה פ"ב משנה י' תבלין ב' וג' שמות ממין אחד או משלשה אסור ומצטרפין) אבל מ"מ לענין הדין דבר דעבד לטעמי' גם הוא מודה דאינו בכלל הדברים החריפים מאוד כמו הפלפלין והמלח והשאור וכיוצא בו ולכן לא פירש הרמב"ם דבר זה דתבלין רק במשנה י' ולא במשניות הקודמות שם שהוזכר כמה פעמים תבלין לענין ביטול וכ"כ הרמב"ם עצמו בשבת (פ"ט משנה ה') (א"ה, זה לשון הרמב"ם שם כבר בארנו כי ביצה קלה היא ביצת תרנגולת ותבלין בשמים כמו הפלפלין והזנגביל ובלגאן וקדה ודומיהן) וכן משמעות הפוסקים כמה פעמים דיין ושמן בטלים וכאשר הוכיח ג"כ הט"ז מכמה סוגיות וכן עיקר, וע"ש בש"ע (סימן קי"ד סעיף ו') בהג"ה לענין שמרים מיי"נ וע"ל כלל ע"ד דין ב' עכ"ל המנחת יעקב.

ויש לי ראי' לדברי המנחת יעקב מדברי התוס' יו"ט ערלה (פ"ב משנה י') שמביא את הרמב"ם וז"ל כתב הרמב"ם הזהר שלא יעלה על דעתך שאין נקראים תבלין אלא המרקחת וכו' וכתב ע"ז התוס' יו"ט ועיין במ"ש במשנה ה' פ"ט דשבת, וציין ג"כ ועיין ריש פ"ט דחולין ושם נאמר העור והרוטב והקיפה והאלל והעצמות וכו' מצטרפין לטמא טומאת אוכלין, וגם כאן הרמב"ם חושב לענין צירוף לשיעור איסור, הרי נראה להדיא דאין להביא ראיה מדברי הרמב"ם פ"ב דערלה נגד דעת הט"ז ואו"ה וכן פסק הגאון תפארת ישראל בפיה"מ שלו ערלה (פ"ב משנה ד' אות כ"ג) וז"ל מיהו הא דאמרינן דכל דעביד לטעמא לא בטיל היינו רק באיסור מעצמו והוא דבר חריף, וציין טו"ז יור"ד סימן צ"ח ס"ק י"א. ועיין ג"כ בהגהות הגאון גליון המהרש"א יור"ד (סימן קי"ד סעיף ו') על מה שכתב הרמ"א שם ואם דרכן ליתן בו שמרים היינו של יין כמו שכתב המחבר אסור לקנות מהם אם אין במשקה ששים מן השמרים והוא דלא עבידי לטעמי' דלטעמי' אפי' באלף לא בטיל מציין שם בגליון מהרש"א על הרמ"א והוא דלא עבידי לטעמי כמלח ותבלין לעיל סימן צ"ח ס"ח בהגה וע"ש ש"ך ס"ק כ"ח ובודאי כן הוא דאטו בשר לא עביד לטעמי למים שמבשלים בו ומ"מ בטל בס', עכ"ל הגליון, וע"ז כתבו הט"ז והפר"ח והמג"א באו"ח ר"ד אשר יין שלנו במים ובשאר משקים הביטול הוא בששה, וכן פסקו האחרונים שבאחרונים החכמת אדם שהזכרתי לעיל והמשנה ברורה והערוך השלחן, ומכש"כ ביין שרף שמבטל בששה את כל טעם זולתו.

בסיום הדבר לא אוכל לעבור על החוצפה של אותו איש לדחות את דברי הגוב"י במהדורא תנינא שפסק שלא כדברי הרשב"א הלא הגוב"י הוא אחד מגדולי הפוסקים בהוראות או"ה וכל העולם קבלו עליהם הוראותיו בקדושה, וכבר ראינו את כחותיו העצומים בהויכוח שלו עם הרשב"א ז"ל במהדורא קמא באהע"ז תשובה ע"ב הנודעת, (בסתירת היתר השני) ושם נאמר ומשם בארה לבאר דעת הרשב"א בתשובה סימן אלף רל"ז בענין פלגינן דבורא וכו' וז"ל ואני תמה על בר הלבב ונקי השכל כמוהו ואיך נעלם ממנו מקור הגמרא במקומו וכו' ומסיים ותמהני על מאור עינינו הרשב"א ז"ל דנהירין לי' שבילי דנהר דעה, איך לא הרגיש בזה. כללא דמלתא לא נשאר להרשב"א שום ראי' כלל ובהתרועע היסוד נפל הבנין וא"כ כאן בתרי דרבנן ומספיקא אין כאן שום חשש, כי כאשר פריך המג"א (בסימן תמ"ב) באו"ח על דברי הרשב"א וסיים כי כונת הרשב"א שרק מדרבנן אסור שכל דבר שעיקרו כך לא בטל ובאמת ע"ז כתב הגוב"י שם בסימן נ"ו ואני תמה על המג"א שמשמעות דבריו שהוא כותב כן מסברא דנפשי' שהרשב"א מדרבנן קאמר ובאמת הדבר מפורש בדברי הראב"ד והרשב"א, וכיון שהוא מדרבנן כדאי

הם הר״י מגאש והרמב״ם לסמוך עליהם להקל, והמחצית השקל על המג״א שם בס״ק א׳ מאריך וכותב שם ע״ד המג״א ומ״מ צ״ב איך הביא הרשב״א ראי׳ לזה מד׳ מיני מדיני שאני התם דהוה כזית בכא״פ אבל היכא דליכא ובטל במיעוטו דלמא אפילו איסורא דרבנן ליכא וכו׳ עיי״ש.

ועוד ראיתי לאחד קדוש מדבר הוא האדמו״ר הקדוש מליבאוויטש הגאון האלקי ואחד מראשי הפוסקים בדורו בספרו הגדול והנורא שו״ת צמח צדק החדש זצללה״ה (בסימן ס״ז וס״ח) וז״ל שם, ע״ד מלאכת עשיית הצוקער ממוחל הבוריקעש וכדי להצליל המוחל מערבים בו תרי ממאה ,,דם״ וגם אפר וכו׳ עיי״ש שמאריך הרבה בסברות ישרות ובאמצע כתב שם וז״ל ובתשובת נוב״י מה״ת סי׳ ג״ו כתב דהרמב״ם ורבו הר״י בן מיגאש לית להו האי סברא דהרשב״א וכדאי הם לסמוך עליהם במידי דרבנן ועיין בתשובת הרשב״א ח״ג סימן רי״ד שבב״י סס״י קל״ד משמע דהתם לאו משום הך דינא לחוד דכל דבר שעיקרו כך אינו בטל, אסור שם וכו׳ וזה סברת הראב״ד הביאה בתה״א גבי איסור גבינות, וא״כ אדרבה דוק מינה דבשאר איסורים הי׳ בטל כה״ג ואעפ״י שעיקרו כך דומיא דגבינות שעיקרו כך לעשות ע״י עור הקיבה ואפי׳ הכי הוצרך לטעם משום שכל הדברים שנעשו ע״י עכו״ם שאסרו כדי להתרחק מהם בכל ענין אסרו דוקא והרשב״א כתב ע״ז שהוא הישר שבטעמים וא״כ מוכח דגם לדידי׳ רפוי מרפי לי׳ הדין הנ״ל דכל דבר שעיקרו כך שלא יהי׳ בטל וגם בלא״ה בנידן דידן אין עיקרו כך רק בשביל להצליל המשקה לבד וכו׳ ועוד כתבו דהתוס׳ ורבים עמהם ס״ל אפי׳ בדבר המעמיד דבטל כשאינו נותן טעם א״כ אין להחמיר כ״כ בדבר שאינו מעמיד רק שדרך עשייתו כך ובפרט שיש לזה עוד צדדים להקל כנ״ל, ובתשובה סימן ס״ח בד״ה גרסינן בפ״ק דביצה וכו׳ כתב וז״ל הקדוש ולענין ביטול איסור הנ״ל בהשאלה דצוקער י״ל דאין בזה משום מבטל איסור דהא פסק הרמב״ם וכו׳ גם י״ל הכא אינו ענין למבטל איסור כיון שהאיסור נהפך לגמרי למהות אחר כנ״ל וכו׳ עכ״ל הצ״צ החדש זכי״ע ועכ״י.

ועיין עוד בשו״ת ,,עין הבדולח״ לתלמידו המובהק של רבנו הגדול בעל החתם סופר זצללה״ה הוא הגאון האדיר כקש״ת ר׳ חיים צבי מאנהיימער זצ״ל האבד״ק אונגוואר סימן י״ח שנשאל אודות הציקאריע שיש חשש שמערבין בו שומן חזיר שמשיב שם באמצע ולכל היותר לא הוי אלא איסור דרבנן משום לתא דבב״ח א״כ שוב כיון דלא הוי אלא ספיקא שוב אם יש רק אחד שבוודאי לא מערב מציל על כולן וכו׳ וכתב שם וגם יפה הביא מעלתו דברי הנוב״י שכתב דקיי״ל דלא כרשב״א וכו׳ עכ״ל.

ואני הדל אוסיף מדעתי שאפילו לדעת הרשב״א ז״ל בתשובתו לא נוכל לאסור את הבלענדיד וויסקי כאשר אברר בסייעתא דשמיא, וז״ל הרשב״א בחלק ג׳ סימן רי״ד המובא בב״י (יור״ד סימן קל״ד ובמג״א סימן תמ״ב) ברופאים שאמרת ראיתי שערורי׳ שנותנים לחולים אותם המשקים הנעשים ביד נכרי מחומץ שלהם ודבש או פגג ולא ידעתי להם מקור שיסמכו בו שאם מפני שנתערב החומץ עם הדבש ובטל במיעוטו זה אינו שהרי עיקרו כך וכל שעיקרו כך אינו בטל כענין ד׳ מיני מדינה וכו׳ ואעפ״י שאפילו ודאי יינם שנתערב בשאינו מינו ובידינו או אפילו תחת ידם בטל בריובא לפי שזה דרך המקרה וכל שנתערב דרך מקרה לא החמירו בו עד שהי׳ נ״ט אבל כל שדרכן לעשות כן אסרו ואינו בטל במיעוטו כדרך שאמרו בכבשים שדרכן לתת לתוכן יין וכו׳ עכ״ל הרשב״א ז״ל. ונקדים עוד בזה דברי הרא״ש ז״ל בפרק השוכר את הפועל סוף סימן ל׳ על המשנה בע״ז (דף ע״ד ע״א — ואלו אסורין ואיסורן בכל שהן יי״נ, ועורות לבובין ועכו״ם וכו׳ ואומר שם הרא״ש ז״ל וז״ל והראב״ד ז״ל תמה על רב אלפס דמניין לו דחמץ בפסח אוסר את התערובות בהנאה במשהו וזה לא נזכר בשום מקום אי משום הנך דאלו עוברין (נף מ״ב ע״א) כותח הבבלי וחבריו השנויין שם, לאו משום משהו מתסרי אלא משום נותן טעם הרבה שיש בהן וכבר פירש בגמרא אחד מהם זיתום המצרי תלתא חיטי והוא מעיד על השאר שיש בהם חמץ הרבה, ועוד דהנהו שאני שאין גוף המאכל זולתי החמץ שיש בהן וכיון שהחמץ שיש בהן הוא מכשיר המאכל הרי הן חשוב כאלו הכל חמץ עכ״ל הרא״ש ז״ל, ועיין עוד בחידושי הרי״ם למסכת פסחים (דף ל׳ ע״א) להגאון עולם וקדוש עליון רבנו ר׳ יצחק מאיר מגור זצללה״ה שמביא שם בשם המלחמות בד״ה והנה לר״א, נראה לפרש כמו שכתבתי דאל״כ מה משיג הא דוקא ד׳ מיני מדינה קאמר הבעה״מ שהוא יסוד הדבר ולא בטל משא״כ היכא דבטל עכ״ל הרי״ם ז״ל, ולפי״ז נוכל לומר שגם הרשב״א ז״ל סובר כזה

הייגו במה שאומר כל שעיקרו כך אינו בטל הייגו שאינו במציאות לעשות הדבר המאכל או המשקה בלי לערב בתוכו דבר איסור כאשר עושין לרפואה חומץ בדבש אבל בלא התערובות חומץ ודבש לא הי' רפואה כלל כמו ד' מיני מדינה אבל אם יכולים לעשות המאכל או המשקה בלא תערובת דבר איסור כאשר עושים יין שרף כמה וכמה גוונין בלא תערובת סתם יינם אין זה בכלל כל שעיקרו כך כיון דבאמת אין עיקרו כך. והראי' שלי מגמרא מפורשת במסכת חולין (דף ו' ע"א) במעשה שהי' שם בר' זירא ור' אסי איקלעו לפונדקא דיאי אייתו לקמיי' ביצים המצומקות ביין וכו', עד רפרם אמר שאני שאור ותבלין דלטעמא עביד וטעמא לא בטיל ופירש"י ז"ל וטעמא לא בטיל לפי שהוא מתקן הכל והוא עיקר וכו' אבל יין במורייס או בביצים אינו עיקר וכן פירש"י ז"ל בנזיר (דף ל"ז ע"א) בד"ה בשלמא לדידי דאמינא וז"ל תבלין שאני הואיל ותבלין לטעמא וריחא הוא דעבידי חשובי להו ולא בטלי והוי כמאן דנפישי, עכ"ל, וא"כ אי אמרינן דרשב"א ז"ל סובר דאם אחד מערב במאכל ומשקה דבר שאפילו בלא זה הי' ראוי למאכל או למשקה דינו כעיקרו כך ולא בטל מה מתרץ רפרם שאני שאור ותבלין דלטעמא עבידי וטעמא לא בטיל הלא ג"כ ביצים המצומקות ביין הם עיקרו כך וכל שעיקרו כך ג"כ לא בטיל, ואין שום נפ"מ בין שאור ותבלין לביצים המצומקות ביין, אלא ודאי דביצים המצומקות לאו עיקרו כך בעבור שיכולים לאכול ביצים בלא יין ע"כ המה בטלים אבל בלי שאור לא יכול להיות הלחם ע"כ הרא עיקר ולא בטיל, ומוכח מזה שגם הרשב"א ז"ל כיון באמרו כל שעיקרו כך לא בטיל הייגו שבלא זה התערובות לא הי' נעשה זה המאכל או המשקה, וא"כ בעובדא דיין שרף מעורב מכמה משקאות של יין שרף הוא לא עיקרו כך כיון שעושין יין שרף הרבה בלא תערובת יין ואין שום הכרח לערוב דברים אסורים כמו סתם יינם וכדומה ע"כ בטיל הבלענדיד וויסקי כמו ביצים המצומקות ביין אפילו אליבי' דרשב"א ז"ל.

ואני אבוא בזה לידי מסקנא כמאמר ר' יוחנן ביומא דף ט' ע"ב אשר טובה צפורנן של ראשונים וכו' ואעתיק בזה תשובת רבנו הגדול והקדוש שר התורה בעל הדברי חיים זצללל"ה מצאנז, וז"ל (בח"ב יור"ד סימן נ"ג) בד"ה הנה בענין הסיקאריע ידע מע"ת כי כן הוא תוכן הענין, הגיעני מכתבים מרבנים דמדינתנו אשר רב אחד מפרייסען כתב להזהיר אותם מלשתות ציקאריע כי יודע בבירור שמערבין בתוכו ד"א והנה בתוך הימים נמצא בציקאריע הנקנה בחנות חתיכה ד"א ואו הומה הקרי' ושלחו אלי מה לעשות בזה וכתבתי לרב אחד מפורסם לגדול וירא השם והוא דר במקום הפאבריקען והשיב לי שנודע להם בבירור שמערבין בו ד"א או שומן של נבילה רק שבטל והאריך קצת בפלפול ומסיק שלדעתו נכון לחוש בעל נפש לעצמו ולא לאסור, כן הוא תוכן המעשה ולהלן בד"ה והנה עתה אחר שמפלפל שם בכמה אופנים מסיים אך כבר אמרתי דלפי הנראה שכולם מערבים הבאים ממדינת פרייסין ופיהם והסמוכים להם ולכן אין היתר רק מצד הביטול וגם ע"ז יש לפקפק הרבה דנראה שאינו מתערב כלח בלח ורק שנתפטם בשומן והרבה פעמים נשאר השומן הרבה ואין בו כדי לבטלו וכמ"ש המעשה שנמצא ד"א בעין בציקאריע אך עכ"ז לא אסרתי מעולם ורק בביתי מנעתי השתי' והשואל ממני אני אומר לו עפ"י הדין אין בידינו לאסור ורק בע"נ יחוש לעצמו וכן ראוי לעשות וכו' עכ"ל צדיק.

ואם בחשש איסור דאורייתא תלאו הגאונים הקדו' בביטול עאכו"כ בספק איסור דרבנן כמו בבלענדיד וויסקי, שאסור לאסור על העולם כאשר זכרתי לעיל דכשם שאסור להתיר את האיסור כך אסור לאסור את המותר ולא עוד אלא שחיישינן לו להיות „מין" כמו שמביא הש"ך בסימן פ"ט ס"ק י"ז על מה שכתב הרמ"א ויש להחמיר היינו בשר אחר גבינה כתב הש"ך ומהרש"ל שם (א"ה, היינו בים של שלמה בפרק כל הבשר סי' ו') קרא תגר על המחמירים שהוא כמו מינות דדוקא המהר"ם שבא מכשול לידו פעם א' החמיר וכו', והסולת למנחה לבעל מנחת יעקב כותב וכתב בתורת האשם דלדעת מהרא"י ומהרש"ל הרוצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי כגון מה שנתבטל בששים או בכלי שני הוי כמו מינות ויצא שכרו בהפסדו וכו' והא דאמרי' לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם היינו מסברי' דנפשי' וכמו שפירש"י והרא"ש פא"ט וכן משמע בסוגיא עצמה גבי רבה בר בר חנה אגמרי' סמך וע"ש בדברי הרא"ש וע"ש במע"מ שם עכ"ל הסולת למנחה.

וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ"ב ומובא בב"ח יור"ד סוף סימן קי"ג ובב"י סימן קי"ד באמצע ד"ה והשמן וז"ל הרמב"ם

ז״ל שמן של עכו״ם מותר ומי שאוסרו הרי זה עומד בחטא גדול מפני שממרה על פי ב״ד וכו׳ עכ״ל. וכעין זה כתב הבעל המאור במסכת שבת פרק כירה וז״ל שם בסוף ד״ה ואם תשאל, ועפ״י סברא זו נהגו לאכול את החמין הטמונין במקומותינו כמנהג הטמנתם ודברי רבינו חננאל נוטים לדברי האוסר ויש אומרים כי תקנת רבותינו היא לענג את השבת בחמין וכל מי שאינו אוכל חמין צריך בדיקה אחריו אם הוא מין ואם מת יתעסקו בו עממין, ולהזמין לבטל להטמין ולענג את השבת ולהשמין הוא המאמין ווכה לקץ הימין, ויש מן החכמים אומרים על השמאל שהוא ימין אנו קורין עליהם מי יתן החריש תחרישון ותהי׳ לכם לחכמה, עכ״ל הבעל המאור, והרמ״א בהלכות שבת סימן רנ״ז סוף סעיף ז׳ מביאו בזה הלשון ומצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין בשבת כי זה מכבוד ועונג שבת וכל מי שאינו מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת חיישינן שמא אפיקורס הוא עכ״ל הרמ״א, אבל כאן נמצא כאן הי׳ טעות הדפוס ותחת שמציין כאן שהמקור הוא מן בעל המאור פרק במה טומנים לא נמצא באמת בפרק ב״ט רק בפרק כירה, וכן נמצא זה הטעות בדרכי משה של הרמ״א סימן רנ״ט הלכות שבת שמביא בשם הכל בו וכתב שם והם דברי בעל המאור פרק במה טומנין ובאמת הוא בבעל המאור פרק כירה, ודו״ק.

ועיין ג״כ ,,בכסף משנה״ בפ״א מהלכות תרומות הלכה י״א בהקפידו על חכם אחד בימיו על שנראה לו שמתחסד ומחמיר לעשר פירות שגדלו בקרקע עכו״ם בא״י וגם נגמרו מלאכתן ביד עכו״ם, נגד דעת הרמב״ם ז״ל במקומו, ומסיים שם ,,הכסף משנה״ ולכן יש ,,לגזור״ עליהם שלא לעשות כן וכו׳ עיי״ש.

וכדי להצהיר את הענין עד כמה יפה כח הביטול עד שהמחבר סלת למנחה מביא בשם ,,תורת האשם״ לרבנו בעל התוספות יו״ט שכתב דלדעת מהרא״י ומהרש״ל הרוצה להחמיר לנהוג איסור כגון מה שנתבטל בששים וכדומה או בכלי שני הוי כמו מינות ויצא שכרו בהפסדו מוכרח אני להעתיק מה שכתוב בספר הקדוש בני יששכר אשר כמעט לא בא כבושם הזה בספרי דרוש בדרך פרד״ס להרשכבה״ג הגאון עולם וקודש קדשים מרן רבי ר׳ צבי אלימלך שפירא האבד״ק דינוב זצללה״ה במאמריו על חודש אדר מאמר ב׳ ,,שקל הקודש״ בדרוש ז׳ ד״ה העשיר וכו׳ והדל וכו׳ שמאריך שם בדברים העומדים ברומו של עולם ומראה שם נפלאות בכל המאמר בענין הביטול של איסורים ואמנם אני מביא רק בקיצור מה שכתוב שם בדבר הנצרך לענייננו.

והנה אחר שמסביר שם מקודם באריכות בענין ביטול ובירור ודברי פי חכם חן ושפתים ישק כתוב בד״ה וכיון שבאנו לכל זה, הנה אבאר לך, מה דקשה ע״ז כיון שכל הדברים הנאסרים עפ״י התורה חיותן משלש קליפות הטמאות אשר אין יכולין להתברר על ידינו א״כ למה תהיה כזאת שלפעמים תתבטל חתיכת איסור בהיתר והוא נאכל עפ״י התורה כגון שנתבטל בששים או יבש ביבש ברוב אבל תדע שהוא ממחשבות הצור תם הוא ית״ש יודע אשר הניצוץ הטמון באותה חתיכה האסורה ביחוד יכול להתברר על ידינו הנה ית״ש מזמין שתפול החתיכה האסורה כזאת לתוך ההיתר ותתבטל ואכול יאכלו אותה עפ״י התורה ותתברר הניצוץ הזה, וכן תתבונן בהיפך בדברים המותרים שחיותן מקליפת נוגה אשר מוטל על ישראל לברר הטוב מן הרע כאשר יש באיזה מקום דבר אשר אין הבירור מגיע לנו כי הוא משוקע מאד הנה היוצר בראשית פועל ומזמין שיבא הדבר לידי איסור כענין הבהמה הטהורה הכשירה כשיש בה הניצוץ שאין היכולת ביד ישראל לברר הנה יארע בה אחת מן הטריפות או בשחיטה או בבדיקה כדי שלא יאכלו ממנה ישראל, הבן הדבר.

ומעתה תבין הא דמפורסם הדבר בדברי חז״ל רוב בהמות כשרות הן והנה אנחנו רואים בזה״ז ותהי להיפך אך הוא לדעתי בדורות הקודמים היה ברוב הנה״ק הוא בחינת הטוב בתוכם והיו כשרות כדי שיאכלם ישראלים והן היום שכבר נתברר הטוב ולא נשאר רק מעט כי הוא עקבות משיחא אשר חוצפה יסגי היינו הרע הוא ביותר ע״כ על פי הרוב (א״ה לא באמעריקא) הבהמות הטהורות נטרפים בכדי שלא יאכלום בני ישראל, הבן היטב.

ועתה מהראוי לך להתבונן כיון שהדבר הזה מאת השי״ת שהוא מזמין הדבר האיסור שיתערב ברוב היתר בכדי שיהי׳ ניתר באכילה כי יודע השי״ת שזה הוא מכלל הבירור הנמסר לישראל וא״כ מצוה הוא בדוקא שיאכל ישראל החתיכה ההוא ולא יחמיר כענין שאמרו ז״ל גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים ופירש בזה הה״ק בעל השל״ה נהנה מיגיעו היינו שייגע א״ע בתורה

ויודע להכשיר המאכל הזה עפ"י התורה הגם שיש בתוך המאכל דבר איסור הנה שב להיתר עפ"י כללי התורה והאדם הזה אוכל המאכל ונהנה ממנו הנה הוא גדול מן הירא שמים המחמיר והוא כדבריגו ממש להיות הדבר הזה נסוב מאת השי"ת שיתברר המאכל האיסור ההוא ולזכות יחשב לאדם האוכלו עפ"י התורה כי יתברר הנה"ק והוא גדול מן הי"ש שאינו רוצה לאכל מטעם שיש בו תערובות איסור, הבן הדבר. ע"כ לדעתי הצעירה אין זה מדרך החסידות מה שכמה אנשים נוהגים סלסול בעצמן שלא לאכול מן שום מאכל שהי' עליו שאלת חכם, הגם שהוא דבר פשוט ומבואר דינו להיתר כגון ע"י תערובות בששים וכיוצא כי לדעתי אדרבה מצוה הוא יאכלו ענוים וישבעו כי הוא נסיבה מאת השי"ת שישוב האיסור להיתר ויתברר ע"י אכילת ישראל, ומה שאמרו ז"ל לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם היינו דוקא במילתא דתליא בסברא וכמ"ש הפוסקים. ואחרי אשר האריך עוד בדבר איסור שנתערב בהיתר ונתבטל עפ"י התורה מסיים הדרוש ז' וז"ל ומעתה תבין הנאמר ברמז המצוה, „העשיר" הידוע אשר הוא עשיר בדעת לא ירבה היינו לא יתחכם לאכול אפי' מאכל איסור בחושבו כיון שכונתו לש"ש הנה ירבה לברר הנה"ק גם מדברים אסורים, כי יודע בעל מלאכתינו שאין זה הבירור מגיע לנו ואדרבא ע"ז יתדבק ח"י וכו', והעד הנאמן ע"ז המלך החכם באומרו אני ארבה ולא אסיר וכונתו הי' להעלות וכו', „והדל" הידוע היינו עני בדעת לא ימעיט היינו אם יזדמן אשר דבר איסור שב להיתר עפ"י התורה וכמש"ל ומן הצורך היא לה להתברר הנה הדל בדעת לא ימעיט רק כתורה יעשה הבן הדבר ויונעם לך, עכ"ל הבני יששכר הקדוש.

עוד רגע אדבר במה שכתב הבני יששכר עוד על חודש אדר (מאמר ג' דרוש ו') בד"ה והנה יש במקוה טהרה תתק"ס לוגין, ויש אצלינו כונה פשוטה בטבילה במקוה לבעל תשובה להתהוות ברי' חדשה והימים הראשונים יפלו, כי לדעת תלמוד ירושלמי ברי' בטילה בתתק"ס והוא ששה עשר פעמים ששים ונ"ל הטעם דהנה כל ברי' יש בה ד' יסודות וכל יסוד כלול מכולם א"כ יש בה ט"ז יסודות ומספר ששים מבטל הטעם ע"כ אפי' ברי' האסורה מבוטל טעמה ואיסורה בט"ז פעמים ששים היינו תתק"ס יש בה להיתר לדעת הירושלמי וכו' ומסיים ואחר טבילתו הנה נעשה ברי' חדשה וכקטן שנולד ע"י התשובה ובכונת ביטל יסודותיו כנ"ל עכ"ל הבני יששכר הקדוש.

העתקתי כל זאת כדי שיונח לנו תמיהות הרשב"א שמובא במעדני יו"ט בפרק גיד הנשה על מה שמביא הרא"ש שם ויש מן החכמים שכתבו דברי' בטלה בתשע מאות וששים וראייתן ממס' תרומות פרק עשירי כל גרב וכו' וקאמר עלה בירושלמי שהוא אחד מתתק"ס ואומר שם המעדני יו"ט בסימן י' וכתב הרשב"א בתשובה סימן רע"א וז"ל ומה שאתה שואלני טעם הירושלמי בשיעור הזה גם אנכי לא ידעתי ולא נתפרש לנו ע"כ אבל לפי דברי הבנ"י הנ"ל יתורץ תמיהות הרשב"א מחמת אשר ד' יסודות של ד', הרי ט"ז וט"ז פעמים ששים הוא תתק"ס ודפח"ח ושפתים ישק.

ובזו הזדמנות אחשבה לנכון לתרץ את תמיהות התוס' יו"ט בפרק עשירי דמסכת תרומות על דברי המהרש"ל והמ"מ, עם דברי הגאון הנורא מוהר"א רוקח אבד"ק אמסטעדראם זצללה"ה בספרו יין הרקח על המשניות, וז"ל המשנה ח' בפרק י' דתרומות דג טמא שכבשו עם דג טהור כל גרב שהוא מחזיק סאתים אם יש בו משקל עשרה זוז ביהודה שהן חמש סלעים בגליל דג טמא צירו אסור, רבי יהודה אומר רביעית בסאתים ורבי יוסי אומר אחד משתה עשר „בו". ובד"ה אם יש בו משקל עשרה זוז מפרש התוס' יו"ט וז"ל פירש הר"ב שהוא אחד מתתק"ס ובירושלמי מפורש כיצד ועל רביעית לסאתים פירש הר"ב שהוא קרוב למאתים, ועל ורבי יוסי אומר אחד משתה עשר בו אומר התוס' יו"ט וכתב רש"ל בספר ים של שלמה פרק גיד הנשה סימן מ"ח דנ"ל טעמו מדתנא קמא בעי תתק"ס והוא שיעור ששה עשר פעם ששים וכהאי גוונא כתב המ"מ אלמא ששיעור ששה עשר הי' מצוי בשיעורי החכמים לחומרא והוא הדין לקולא ע"כ, וכתב ע"ז התוס' יו"ט ואכתי קשיא לי דערבך ערבא צריך דמה טעם יש בשעה עשר, ובספר תודת האשם כלל מ"א דין א' הארכתי קצת עכ"ל התוס' יו"ט זצללה"ה, ועל זה מפרש הבעל יין הרקח על המשניות שם בפרק י' דתרומות משנה ח' שכוונת רבי יוסי הוא לא שבטל בפשוט ט"ז כי לא מצינו בכל הש"ס ביטול של ט"ז ורק או ברוב או בששים או במאה ומה נשתנה כאן שיהא הדג טמא או צירו בטיל בט"ז אלא שרבי יוסי סובב על דבריו דת"ק שמצריך תתק"ס וזה סכום של

ששה עשר פעם ששים וע"ז אומר רבי יוסי אשר די רק בחלק ששה עשר מתתק"ס היינו ששים כמו שאמרו משום בר קפרא בפרק גיד הנשה דף צ"ח ע"א כל איסורין שבתורה בששים. ובעבור זה אומר ר' יוסי בששה עשר „בו" היינו בו דשיעור של התנא קמא הוא תתק"ס היינו ששה עשר פעם ששים ורבי יוסי אומר שסגי בפעם אחד ששים וממילא מיושב תמיהות התוס' יו"ט על המהרש"ל ומ"מ, וכי גם הם סוברים כך באומרם מחמת שהת"ק רוצה בששה עשר פעם ששים שהם תתק"ס אבל רבי יוסי רוצה בששה עשר לבד היינו בחלק ששה עשר של תתק"ס, וזה כפתור ופרח.

והנה אחר שהבאתי דברי הגאונים הקדושים מרן ר' אלעזר רוקח אבד"ק אמסטרדאם זצללה"ה ומרן ר' צבי אלימלך שפירא אבד"ק דינוב זצללה"ה בעניני ביטול האיסורים אחשבה לנכון לספח לספרי עוד ענין ביטול בששים עפ"י הקבלה, שנדפס זה יותר ממאתיים וארבעים שנה בספר „לחם הפנים" מחתנו של הגאון מאור הגולה בעל „המגן אברהם" זצללה"ה והספר הזה הוא יקר המציאות, ושם נאמר בזה הלשון „כוונה אמתית על דיני ששים העתקתי מכת"י הגאון מוהר"ר מאניש חיות ז"ל". וכדי להעמידו לפני העולם מי הוא זה הגאון ר' מאניש חיות, הנני בזה להעתיק מה שכתב עליו ה„שם הגדולים החדש" זה יותר ממאה שנים, וז"ל ישם ב„מערכת גדולים" באות מ' סימן ס': הרב מו"ה מאניש חיות הוא הגאון החסיד האמתי המקובל אלקי המפורסם בדורו חד מקמאי מאור הגולה אב"ד ור"מ דק"ק ווילנא וכו' והוא הי' בזמן הגאון המקובל בעל „מגלה עמוקות", והגאון המובהק מאור הגולה מו"ה אפרים זלמן מרגליות מבראד מביאו בספרו „שער אפרים" גם בספר „לחם הפנים" על ש"ע יור"ד מביא בשמו טעם ביטול בששים עפ"י קבלה ועל דרך נסתר, עכ"ל. וזה שלא במתכוון הגיע לשמו בסימן ס' מאות מ' של כמה גדולים, לא לפניו ולא לאחריו, יען שהוא דרש על ביטול בסמך. ושם ב„לחם הפנים" מתחיל אחר סימן קכ"ב בד"ה וזה לשונו.

מצינו בגמרא דב"מ פ' השוכר את הפועלים, ר' אלעזר בר"ש קיבל על עצמו יסורין שתפס גנבי, ואיתא התם באורתא הוי מייכין ליה שיתין נמטי ע"ש, לצפרא נגדי מחותיה שיתין משיכלי דמא, וכי אתא למחר עבדא ליה דביתהו שיתין מיני לפדא וכו', ולא הוי שבקא ליה דביתהו למיפק לבי מדרשא וכו', ואתו הנתו שיתין ספונאי עיילי ליה שיתין עבדי, כי נקיטי שיתין ארנקי ועבדי ליה שיתין מיני לפדא וכו', נפק לבי מדרשא אייתי לקמיה שיתין מיני דמא טהרינהו, הוי קא מרגני רבנן ואמר ס"ד לית בהו חד ספק, אמר להו אם כמותי הוא, יהי' כולם זכרים וא"ל תהא נקבה א' היו כולם זכרים, ואסיקו להו אלעזר על שמיה, מה רבו מעשיך ה' מהו הכוונה באלו ששים, הלא דבר הוא, וכן כיוונו חז"ל בענין הטפה של חלב שנפלה לתוך קדרה של בשר, הרבה דיני אית בהו, (הג"ה) כתב פענח רזי סוף פ' שמיני להבדיל בין הטמא והטהור וגו' זה הפסוק מתחיל בל' ומסיים בל' להורות על ביטול איסור בששים ולכך כל הפסוק אשר כל איסור והיתר כלול בו הוא בנתיים ובתוך הלמדי"ן הללו, לומר כי בתוך ס' של היתר האיסור בטל, וכן כלי עולה מספר ששים לומר שמשערין בכלי אם יש בו ס' עכ"ל, נל"ל שהכלי מצרפי' הרוטב והבצלים והמאכל שבו כדי לשער הס' וק"ל. עי' בי"ד סי' ק"ו וסי' צ"ב ס"ה (ע"כ הג"ה).

בטור י"ד ה' בשר בחלב סי' צ"ב, והוא מגמרא דחולין פ' ג"ה, והרבה פוסקים וז"ל טפה חלב שנפלה על הקדרה של בשר מבחוץ, אם הוא כנגד הרוטב אז הוא בששים כאלו נפל לתוך התבשיל עצמו, ואין חילוק כנגד אש או לא, וטוב לערותו מיד, ואם נפל הטפה שלא כנגד הרוטב דהיינו למעלה מן הרוטב אם נפל שלא כנגד האש הכל אסור, א"ל בהפסד מרובה, או בשעת הדחק או לצורך אורחים ושבת, ואז מניחין הקדרה עד שיצטנן ושרי, או מערין המאכל שלא כנגד הטפה ושרי ע"י ששים, ואם נפל כנגד האש אין חילוק בין נגד רוטב או שלא כנגדה הכל שרי, אם הוא דבר מועט, אבל במרובה אין להתיר אלא ע"י ס' אם הוא כנגד הרוטב, או שלא כנגדה לצורך שעה (כ"כ הטור י"ד בשם רביגו יחיאל, וכ"ה מסקנת ב"י). כיוונו חז"ל בשיעור ס' על הטפה לכוונה נכונה.

ומצאנו סמך לדברינו מספר ציוני בפ' בראשית בהג"ה, כי זוהמת נחש הקדמוני נחלק לד' רוחות, הטומאה, והם רוח שטות ורוח זנו"ת, ורוח המדה רע"ה, ורוח חטא"ת והן הנה הטומאות ומתפשטים לארבעים חסר א', לפיכך עונש החטא אשר עליו עבר רוח הטומאה הארבעים חסר א', וארז"ל עשרה גזירות גזר הקב"ה על הנחש, ועשרה על האדם, ועשרה על חוה, וט' על

הארץ כמבואר שם הרי ל״ט, ועוד שם בהג״ה, וז״ל ואני ראיתי במדרש שמלקות דלמטה ל״ט נגד ג׳ עונשין, ג״פ, כי מבן י״ג והלאה מענישין אותו, ומלקיות שלמעלה בשתין פולסא דנורא כי אין עונשין מן הדין של מעלה, עד בן ך׳ שנה ולמעלה, והענין כי האדם חוטא בג׳ דברים במחשבה בדבור ובמעשה ולכך עונשו ג״פ במלקות דלמטה ל״ט ובמלקות דלמעלה ג״פ ך׳, ס׳ הרי הסוד שארז״ל עד ששים בכרת כי יש עונש שלמעלה עליו, וש״ה תבא בכל״ח אלי קבר, בכל״ח ג׳ ששים, ומצאתי בציוני בפ׳ נח וז״ל תבא בכל״ח אלי קבר מובטח לו שהוא בן עוה״ב. והיודע סוד רמיזה הללו יבין סוד תרחיב צעדי תחתני, תחתי מבעי ליה, שאין דרך הלשון לומר תחתני אלא תחתי, שהוא סוד נ׳ שערי בינה, לפום ריהטא ומה ענין זה לזה, ונראה לפרש כי איש אלהי הדבוק באלהיו ויודע סודות התורה הוא יודע לכוין הנ׳ שערי בינה היוצאים מעשר ספירות עפ״י הקבלה, ודבוק דא בדא, ויוצא מהן מספר ס׳ ולהחמשים א״א להשיג, כמו שאמר הפסוק ותחסרהו מעט מאלהים נ׳ חסר א׳, ולאחרית הימים לעת קץ ימי חייו זכה בכולן, והוא שאמר תבא אלי בכל״ח גימט׳ ששים, אלי קבר באותו זמן תבין כולן, ככל העולה מדברינו האדם מחויב להשלים עצמו באלו ס׳, והסוד הנה מטתו המרכבה העליונה שלשלומה שהשלום שלו ששים גבורים סביב לה, והאדם יבין וידע יבחור בטוב ויזכה לבא בכל״ח אלי קבר, ויוצא מכלל כרת עונש מלקות של מעלה, וזהו היה כוונתו של ר״א בר״ש במה שקיבל על עצמו בעלמא הדין עונש היסורין במספר ס׳, והקב״ה הראה לו שכרו בעוה״ז במספרם ס׳ ולעוה״ב הוא מוכן להבין סוד ס׳ כנזכר, ולכך באו לפניו ס׳ נשים בכתמיהם, וכולן טהורים שהראה לו הקב״ה שהוא טהור, ונשמתו טהרה בס׳, וכולם דברים שהראה לו הקב״ה שהוא כולה רוחניי והנשמה בדוגמא זכר, וחלק הגופניי נקבה, וזכר גימ׳ ברכה, והראה לו הקב״ה כי הוא מושלם והנשמה טהורה עם הגוף ובר אלהין הוא.

וזהו כוונת הדין שלמעלה, טפה של חלב בקמץ שנפלה על הקדרה של בשר רמז נפלא על הטפה היא הנשמה הטהורה (הג״ה) נ״ל להביא ראייה לדבריו דכתב עמק השם ישעיהו ל״ח וז״ל על מר נפשי, כלומר טפת נפשי כי נפשו של אדם טפה א׳ היא מאש הנשמה, ומי שיש לו שלום מוסיפין לו עוד טפה א׳, וע״כ נאמר והנה לשלום מר לי מ״ר ב״פ, וכן במ״ר מדלי, וכן אשה רעה מ״ר ממות עכ״ל (ע״כ הג״ה). שהיא זכותה ולבנה וטהורה, ומזוקקת מכל סיג כמו חלב, גם רמז על הטפה שהביאה לפני הקב״ה טפה זו מה תהא עליה חכם או טיפש וכו׳, ורמז על המלאך לילה שמו כדאי׳ בנדה.

והביאו לרוח חיוני והביאו לתוך הגוף ועל אותו הרוח נגזר חכם או טפש עשיר או עני, גיבור או חליש והנה רמז בכאן טעם של חלב בקמץ שנפלה על הקדרה של בשר הוא הגוף הנמשל לקדרה, מבואר בכמה מקומות (הג״ה) וכן איתא בשבת דף ל״ג סוף ע״א נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן (ע״כ הג״ה), הרמב״ם בס׳ המדע בשם חכמי הרופאים שלא יאכל אדם כל שובעו למלאות כריסו, והנה אמר על הנשמה טהרה שנפלה למעלה מן הרוטב על הקדרה, אבל כנגד האש כי משכנה במיח כנגד הלב והקנה, וסימן מל״ך, מו״ח ל״ב כ״בד, והחמימות מושכת ועולה למעלה והיא למעלה מן הרוטב כי העיקר הרוטב של גוף טהור, היא התורה כארז״ל כשם שיבקש אדם רחמים שיכנסו ד״ת לתוך מעיו, כך יבקש רחמים שלא יכנסו מעדנים לתוך מעיו וכו׳, וכענין מי שטרח בער״ש, יאכל בשבת, והנה אותו טפה צריכה ס׳ לנהג האדם בעצמו, בס׳ מדרגות הנזכרים ולהוציא את עצמו מן העונש מלקות דלמעלה והם ס׳, ועיקר שלימתה ע״י הרחקת מאכילה ושתייה, כי אין לה אכילה ושתייה ולכן דינים הללו בס׳, וכן ביין נסך דינו בס׳, הנה קצת הארכתי בטעמי הששים עכ״ל.

ובסיום הקונטרס מצאתי לנכון להזכיר את המלתא דבדיחותא שאמר רבנו הגדול והקדוש האדמו״ר מרן בן ציון ה״ש מבאבוב הי״ד, אשר בימיו אספו אסיפות רבות לדון על כמה מנהגים שאין רוח חכמים נוחה מהם ופיזורו ע״ז כחות הרבה, ואמר רבינו זצללה״ה שעל דברים של מה בכך הללו הוריד המשורר דמעות רבות, באמרו (בתמני׳ אפי תהלים קי״ט) פלגי מים ירדו עיני על ,,לא״ שמרו תורתיך, היינו ששמרו את התורה רק על ,,לא״, על דברים של מה בכך שהמה ,,כלא״, ותחת זה הי׳ להם לחשוב על דברים העומדים ברומו של עולם כמו למנות שוחטים ומורי הוראות בישראל יראים ושלמים. ובאמת כבר אמר זקנו הקדוש ונורא השר התורה בעל ספרי ,,דברי חיים״ מצאנו זצללה״ה באחת מתשובותיו ביור״ד ח״א סימן י״ז וזה לשונו, ובעוה״ר קלקול הדור מזה מהשו״ב הלא טובים ומבעלי הוראה

המקולקלים והשם הטוב יגאלנו וישיב שופטנו כבראשונה וכו' עכ"ל הדברי חיים הקדוש.

ואם בימיהם בארזים הגדולים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר כמונו שהשוחטים והבודקים אין להם שום צלם אלקים *) והאיך יתקרי שוחט כזה „ירא שמים מרבים" (עיין בדרכי תשובה הלכות שחיטה סימן א' ס"ק מ"ח) כדי להאמין לו שלא שחט בסכין פגום. ועיין בזוהר הקדוש פרשת צו דף כ"ט בד"ה פקודי', דכתב וז"ל וכל מאן דשחיט בסכין פגום „גבילה איהו", דאתמר בי' לכלב תשליכון אותו דאיהו סמאל וכו'", ומה יענה האוסר הבלענדיד וויסקי לחלב עכו"ם וכבר נאסר במשנה (ע"ז ל"ה ע"ב) וז"ל הרמב"ם בהלכות מ"א הלכה ט"ו האוכל גבינת עכו"ם או חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו מכין אותו מכת מרדות, והחמאה מקצת גאונים התירוה וכו' ומקצת הגאונים אסרוה, ועיין בהגהות מיימוניות שמביא בשם הירושלמי שגם חמאת עכו"ם הוא מי"ח דבר שנאסרו במנין וגם הב"י יור"ד (בסימן קט"ו) מביא כזאת בשם הסמ"ג וכתב ויש ירושלמי שאין שם „חמאותיהן" וכן כתב בביאור הגר"א סימן קט"ו ס"ק י"ז עיי"ש, ומסיים שם התנא אלקי מרן הגר"א בהליקוט, „עת"ה פ"ו ב' שאוסר והאריך בזה", עכ"ל הגר"א, ועל הדברים כאלה שאוכלים ושותין אחינו בנ"י הרבה אין פוצה פה ומצפצף, ואפילו האוסר הבלענדיד וויסקי שותק, וע"ז כבר אמר רבנו הקדוש מבאבוב הי"ד שעל „לא" שמרו תורתיך, ודפח"ח. ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים והוא רחום יכפר עון.

---

*) כמבואר כן בדברי אחד המיוחד מהפוסקים הגדולים בכל קצוי תבל בעמ"ח הספרים הגוראים „כרתי ופלתי" ו„אורים ותומים" בספרו הקדוש והנפלא „יערות דבש" חלק ראשון דרשה ט"ו באמצע הדרשה דף צ"ז, וז"ל הקדוש וטהור, „כמו שיש ברית קודש במילה, כן „הזקן" ברית סמוך ללשון „ברית הלשון" וכן הזקן „אות ברית" לישראל חתומים בתקונא דדיקנא קדישא, וחותם „קודש קדשים" וכל מי שיש לו „זקן" הוא „בצלם אלקים" אבל מי שאין לו אינו בצלם אלקים, רק הוא „בצלם אדם בליעל הס"ס" מאמר התיקונים וכו', אמנם הכל עושים כדי להדמות „לגוים" לזנות ולניאוף ולגנוב זכר עיין שם בדבריו הקדושים וטהורים שבוערים כגחלי אש, וכל זה מכוון ממש למאמר זקנו הגדול הגאון עולם וקדוש עליון בעהמ"ח הספר הקדוש „מגלה עמוקות" בפרשת קדושים בשם הספר הקדוש „סודי רזי" עיי"ש.

וז"ל הספר יד שלום (סי' ל"ב) להגה"ק רבי שלום דוד אונגער מזאבנע זצ"ל. בתחלת התשובה והנה המתבאר מדברי הש"ס אלו (ע"ז דף ל"ה) דאיכא בזה חששא הנוגע לאיסור דאורייתא משום תערובת חלב טמא דאיסור דאורייתא הוא וכו' עיי"ש.

ושם באמצע התשובה בד"ה וא"כ הכ"נ י"ל דשפיר ליכא חששא מתערובת חלב טמא כיון שהאדון עושה מהחלב הזה חמאה, אך באמת י"ל דזה ליתא בנ"ד, כיון דהשומן מהחלב הנתמצה ע"י המאשין בעוד החלב לא נקפה, א"כ פשיטא שע"י תחבולה זו גם מחלב טמא ג"כ תוכל המאשין להוציא שמנה ולעשות ממנה חמאה וכל היתר הגאונים ז"ל שהתירו בחמאה ש"נ משום דחלב אינו נקפה בפל הלאה בכה"ג בנ"ד שנעשית החמאה בהמאשין (הצענטראפוג הנ"ל) כיון דגם מחלב טמא נעשה חמאה ובמכוין נסעתי למקום אחד שבסביבותינו שיש שם המאשין הנ"ל ועיני ראו ולא זר כי המאשין הוציא שמנה גם מחלב פופיא ואדרבא עוד שמן ביותר חלב סוסיא מחלב סתם של בהמה טהורה בכמה חלקים בכפלים למאה פראצענט ודאי דיש חששא רבה בזה וכבר מצאתי בעקרי הד"ט שמביא דברי פר"ת שכ' בזה"ל שהאידנא מצא אופן בתוך אופן להקפיא גם חלב טמא עיי"ש ועי' שו"ת רדב"ז חלק ו' (סימן ב' אלפים רצ"א) שכ' בזה"ל עוד דע שהעידו לי עדים כשרים הבאים מארץ תימן שראו חמאה מחלב גמלים ואין זה נגד קבלת חז"ל שהם לא אמרו אלא חלב טמאה אינו עומד אלא לענין נקפה ונעשה קשה כעין גבינה וכיוצא בה אבל אפשר שהוא נקפה קצת ומתערב ונסתפק בו חלב בהמה טמאה עם שאר החלב עיי"ש, גם בדבר הזה שמבואר בש"ס דע"ז המוצג בפתח דרבינו הנ"ל דחלב טהור חיור הוא וחלב טמא ירוק הוא במראה ובעיניגו ראינו שגם החלב מסוסיא חיור הוא ולא ניכר כלל בין החלב הטהור לטמא כאשר הראיתי זאת לכמה אנשים ולא הכירו שום חילוק כלל בין חלב הכשרה לחלב זו ובע"כ שהטבעים נשתנה גם בזה מזמן הש"ס ואולי אין בקיאים אנחנו בזה כמו בשאר דברים אשר אין אנחנו בקיאים בזמן הזה וכו' עיי"ש בדבריו המתוקים מדבש.

כדי לשמור מוצא שפתי כמו שהודעתי לעיל להעתיק דברי בעל הכלילת יופי בנוגע לגדלות הט"ז הנני מביא כאן דבריו.

וז"ל בסוף דף ס"ג ע"א, ויהי כאשר ראו המורים כי ירה הש"ך כל חצי השגותיו על הוראותיו של

רבינו הט״ז, וירפו ידיהם, כי לא היו יודעים עם מי הצדק, ואל מי מקדושים יפנו, ואז נבהלו אלופי ישראל וגדוליהם גם הם, כי מורא עלה על ראשם פן יעלה על לב המורים לדחות דברי הט״ז מהלכה ולהורות כדברי הנקודות הכסף מפני שהוא אחרון, על כן קם והתעורר מתוכם ארי שבחבורה הגאון המובהק מו״ה יואל בהרב הגדול מו״ה גד זצ״ל, אב״ד ור״מ בק״ק שעברשין, והוא נכדו של רבינו הט״ז (א״ה, גם אני מצאצאיו כאשר הוכחתי בסדר היחוס לעיל), וחבר ספר מגיני זהב אשר בו בא להגן ולישב דברי זקנו הגאון ז״ל מרוב ההשגות של בעל נקודות הכסף, והציע דבריו גם לפני גאוני הועד דארבע ארצות בלובלין, והם נתנו תוקף הסכמתם לדבריו בראש ספר מגיני זהב, ויעצו לו להדפיסו ולהפיצו בישראל, ואף גזרו אז בגזרה חמורה ובאזהרה גדולה לכל קהל עדת ישראל שלא להוציא דברי רבינו בעל הט״ז מחזקתם, וכן הוא תורף דבריהם שם: ״איך שבאו להכריע בהחלטה גמורה לפסוק כבעל הט״ז ושלא להשגיח כלל על השגות בעל נקודות הכסף אף באותן מקומות שלא יישב אותם נכדו הרב הנ״ל מפני שהיה טרוד מאד במשנתו ולא היה סיפוק בידו לישב כל דבר על אופניו, וכל בעל נפש יעיין בעצמו לישבם, וידונו את דברי בעל הט״ז מעותם אחרי רובם כאשר נתישבו ע״פ נכדו הנ״ל, כללו של דבר שאין להוציא דברי בעל ט״ז מחזקתם מחמת השגות בעל נקודות הכסף מדין שהוא אחרון, מפני שני טעמים, האחד שהוא זקן ויושב בישיבה, ומוחזק למופלג וגדול הדור, והשנית הוא חבור נכדו הרב הנ״ל המישב השגות נקודות הכסף הנ״ל ברוב השגותיו, וכו׳ ולא לדחות בגילתא דחיטתא דברי הזקן, וכדי להיות למשמרת לדורות הבאים באו על החתום גאוני ד׳ ארצות בהתועדות קודש בלובלין ביריד גראמניץ ביום ד׳ י״ב אדר תמ״ג לפ״ק, וחתומים עליו ארבעה גאונים ראשי וזקני הדור ההוא הגדולים והמצוינים, הלא המה: הגאון מו״ה יצחק בן רבי אברהם ז״ל אב״ד דק״ק פוזנן ורב על כל מדינות פולין גדול, והגאון מו״ה צבי הירש במו״ה זכריה זצ״ל, האב״ד דק״ק לבוב והגליל, והגאון מו״ה ישראל במו״ה שמואל ז״ל מטרניפאל האב״ד ור״מ דק״ק לויצק, והוא תלמידו וש״ב של בעל ט״ו, והגאון הגדול מו״ה יוסף יוסקי ז״ל האב״ד דק״ק שידלוב ואגפיה. ע״כ.

עוד מביא שם בדף ס״ה ע״ב מתחת לקו אות ה׳ וז״ל: ודע כי כאשר בינותי בספרים מצאתי ראיתי גם להגאון מו״ה חיים כהן ראפפורט ז״ל האבד״ק לבוב שיצא ב׳ פעמים ללחום מלחמת ד׳ בגבורים ולהיות מגן ״לדוד״ נגד שני שרי צבאות ישראל גאוני ארץ אשר קמו להשיג ע״ד הטורי זהב, בכל תוקף ועז, ורצו לדחות דבריו מהלכה, והוא ז״ל בא וקיים את דבריו. א) נגד רבינו בעל הש״ך בספרו נקודות הכסף ביו״ד סימן נ״ב שהשיג על הוראת הט״ז שם סק״ה בדין עוף שנפל לאור ונמצאת הריאה ירוק שאין חוששין לה, וע״ז האריך בעל הש״ך בנקודות הכסף שם להביא השגות גדולות על כל דברי הט״ז בזה, ובסוף דבריו סיים דכל מה שכתב שם לדחות דברי הט״ז מהלכה הוא ברור ואמת עד כאן, והנה הגאון רבינו חיים כהן מלבוב כאשר למד עם התלמידים ספר הט״ז על ש״ע יו״ד בעיון, והגיע לסימן הנ״ל, הראה לעין כל כי צדקו מאד דברי הט״ז שם, וע״כ יצא כגבור מלחמה והאריך בתשובתו (בספרו שו״ת ר״ח כהן חלק יו״ד סימן י״ד) לדחות מעליו כל השגות בעל הש״ך בנקודות הכסף שלו בכל פרט ופרט, וסיום דבריו בסוף התשובה שם ״ומ״ש הנקודות הכסף בסוף דבריו וז״ל, וא״כ מה שהאריך הבעל הט״ז לתמוה על הטור לק״מ משני טעמים, חדא דלהרשב״א אף ירוק ככרתי טריפה, ועוד דלהרא״ש אף כמראה געל כשר וכמ״ש והוא ברור ואמת ע״כ, ולפי מה שביארנו הנה בשתים לא עלתה לו, ומה שסיים וכתב: ״והוא ברור ואמת״ לענ״ד ״הוא בבירור לא אמת״ עכ״ד מהר״ח כהן בתשובה שם, ב) נגד רבינו חכם צבי בתשובותיו בסימן ע״ג שם שיצא להשיג ע״ד רבינו הט״ז ביו״ד סימן קצ״א סק״ד במה שהורה להקל בתשובה על השאלה שם באשה שמצאה קרטין בבדיקתה שלא בשעת וסת, והאריך הח״ץ בתשובה שם לדחות כל דברי הט״ז שם בהלכה ושאין לסמוך עליהם ככלל, והנה גם לבגדי יצא הכהן הגדול רבינו חיים כהן הנ״ל בספרו שם חיו״ד סימן ל״ה, והאריך שם להצדיק כל דברי הט״ז, ולדחות מעליו וכל השגות הח״ץ שם בזה, ואחרי שהשיב על כל פרט ופרט, לקיים הוראת היתר של רבינו הט״ז שם סיים בזה״ל ״הלכך אמינא דמה שסיים הגאון הח״ץ בתשובתו שם, וז״ל, סוף דבר דברי תשובה זו (מרבינו הט״ז) אין להם על מה שיסמוכו, והסומך עליו מתיר איסור כרת, עד כאן, לפיענ״ד **דברי התשובה של הגאון הט״ז יש להם על מה שיסמוכו, ודברי הגאון ״חכם צבי״, פורחים כאויר** עכ״ל מהר״ח כהן בתשובתו שם.

והאריך עוד בגדלותו של הט״ז ועיי״ש.

קונטרס

אני בצדק אחזה פניך

(תהלים י״ז. ט״ז *).

התחלתי לכתוב ביום שני לבה״ע לסדר ,,ושפטתם צדק״ כ״ח לחודש אשר הצירף שלו יוצא ,,מדברי קבלה״ וכדברי תורה דמו (ר״ה י״ט. ע״א) מס״ת של הפסוק (במג״א ה. י״ג) וכל זה אינו שוה לי׳ בהשב״ת לפ״ק עיר רבתי עם ניו־יארק תע״א נערך ונסדר מ,לבי לחוקקי (אגודת) ישראל (שופטים ה. ט) אנשי אמעריקא.

בין המצרים יזרח אור לישרים (תהילים קי״ב. ד) ונזכה לקול מבשר על ההרים (נחום ב׳—א) כבוד הנשיאות והתהלה דאגודת ישראל דאמעריקא, השם עליהם יחיו (ישעי׳ ל״ח. ט״ז).

כהיום הזה מצאתי דאתאי לידי משמע ובראי׳ בעלמא ... ולא קני (ב״מ ב. ע״א) את השבועה שלכם ,,דאם אידישע ווארט״ אבל ,,עמי היתה ושלחתי״ (תענית כ״ג ע״ב) כאשר על ידי אחד מעבדיו הנביאים שלמד כל התורה כולה על רגל אחת כדאיתא במסכת מכות כ״ד. ע״א ,,אלא בא חבקוק והעמידן על אחת״ ,,וצדיק באמונתו יחיה״ (חבקוק ב. ד׳) כתוב לאמר ,,והביט אל עמל לא תוכל״ (שם א. י״ג) משום שסבוני גם סבבוני בכחש ומרמה... בית (אגודת) ישראל״. (הושע י״ב. א׳) אשר ע״כ ,,אין לי חפץ בכם״ ... (מלאכי א׳. י׳).

ויען שגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי ... (בראשית מ׳. ט״ו) כ,,בור״ שאינו ירא חטא ... (אבות פ״ב) לפיכך תקבלו ... בחזרה במח״כ את ,,הכרטיס חבר שלי לאגודתכם ... הלוטה פת בהמעטפה לקיים מה שנאמר מדבר שקר תרחק ... (שמות כ״ג ז׳) עיין במכלתא שם מה שאמר ר׳ נתן על כך.

ודבר זה כתוב בתורה עוה״פ (ויקרא י״ט. י״א) לא תגנובו, ולא תכחשו, ולא תשקרו איש בעמיתו ... ושנוי בנביאים ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ... (ישעי׳ ס״ג. ח׳) וידרכו את לשונם קשתם שקר ... ולא לאמונה גברו בארץ ... וכ״ז ואותי לא ידעו נאם השם (ירמי׳ ט. ב) ,,תאלמנה שפתי שקר״ (תהילים ל״א י״ט) ושם ,,דובר שקרים לא יכון לנגד עיני״ (ק״א. ז׳) ,,שקר שנאתי ואתעבה, תורתך אהבתי ... (שם קי״ט קס״ג) ועוד במקומות אין מספר בתנ״ך אשר לא יכילם הגליון. ותנן במתניתין (אבות פ״א) שמעון בן שטח אומר וכו׳ והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו ,,לשקר״ ותנינא בברייתא (כתובות סוף דף ט״ז ותחלת י״ז) ת״ר ,,כיצד מרקדין לפני הכלה״ וכו׳ אמר להן ב״ש לב״ה הרי שהיתה חיגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה מדבר שקר תרחק.

ועוד זה מדבר ובא ... בגנות השקר. בכמה מקומות בש״ס בבלי וירושלמי וזהר הקדוש ועוד... אשר אי אפשר לפורטם כי רבים הם ... וגם שאינני ,,תנא כי רוכלא ליחשיב וליזל״ כאשר מובא בחילופי גירסאות בד׳ מקומות בבבלי כמו בגיטין (ל״ג ע״א) הגירסא ,,אטו תנא כי רוכלא ליחשיב וליזל״ ובנזיר (כ״א ע״א) שתי פעמים באותו עמוד איתא תנא כי רוכלא ליחשיב וליזל בלא ,,אטו״ ובב״ק (ל״ז ע״ב) הלשון ,,תנא כי רוכלא ליתני וליזל״ ובערכין (כ״ג ע״ב) הגירסא ,,תנא כי רוכלא ניחשיב וניזל״ ע״כ אביא בזה דברי חז״ל

*) אמר הכותב האגרת, בשעתו שלחתי אגרת זו למנהל משרד האגודה ולא קבלתי שום מענה, וכמעט ברור לי שמנהל הלשכה אז העלים אגרתי מהנשיאות וחברי הנהלה לכן מצאתי לנחוץ לפרסם אגרתי וכולי האי ואולי.

רק „מאיזהו מקומן“... תן לחכם ויחכם עוד. (משלי ט. ט').

מצינו במסכת שבת (ק"ד ע"א) במעשה דאתו דרדקי לבי מדרשא דאמרו רבנן דאפילו בימי יהושע בן נון לא אתמר כוותייהו... ואמרו מ"ט שקר מקרבין מילי' אמת מרחקין מילי'... וכו' עד „קושטא קאי שקרא לא קאי“... ובמסכת סוטה (מ"ב ע"א) וגם בסנהדרין (ק"ג ע"א) אמרו „ארבע כתות אין מקבלות פני שכינה“ כת לצים, וכת חניפים, וכת שקרים וכת מספרי לשון הרע, ובירושלמי תענית (פ"ג ה"ג) איתא „בעון ד' דברים הגשמים נעצרין“ בעון עכו"ם, מגלי עריות, ושופכי דמים, ופוסקים ברבים ואין נותנים“... וכו' מניין? „נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר“ (משלי כ"ה. י"ד) וכעין זה אמר ר' יוחנן בבבלי (תענית ח' סוף ע"ב) וגם אמר רב חנא בר אדא „נתינים דוד גזר עליהם... עד שלישית אמר להם „שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנים“ דכתיב... (יבמות ע"ח ע"ב).

ומעשה פלא מביא בזוה"ק בפרשת „כי תשא“ בפרשה ראשונה בד"ה „פתח אידך“ (ס"א רבי חייא) ואמר „שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר“ (משלי י"ב י"ט) תא חזי וכו' עד שמסיים „ובזמנא דארגיעה... ישתצי לשון שקר. אינון דקראון אלקא למאן דלאו אלקא... אבל ישראל דאינון „שפת אמת“ כתיב בהו „עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו“ (ישעי' מ"ג. כ"ב) אדכרנא חדא זימנא דהוינא אזיל בהדי רבי אלעזר פגע ביה הגמונא חד... אמר לי' לר' אלעזר אנת ידעת מאורייתא דיהודאין א"ל ידענא, א"ל לית אתון אמרין דמהימנותא דלכון קשוט ואורייתכון קשוט? ואנן דמהימנותא דילן שקר.... ואורייתא דילן שקר והכא „שפת אמת תיכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר“ כתיב, אנן מיומין דעלמא קיימין במלכותא... ולא אעדי מינן לעלמין, דרא בתר דרא. תכון לעד ודאי, ואתון זעיר הוה לכו מלכותא.. ומיד אעדי מנכון ???? וקרא אתקיים בכו דכתיב „ועד ארגיעה לשון שקר“?...

אמר ליה „חמינא דאנת חכים באורייתא תפח רוחי“ דדהוא גברא.... אלו אמר קרא „שפת אמת כוננת לעד“ הוה כדאמרית... אבל לא כתיב אלא תכון. זמינא „שפת אמת“ דתכון מה דלאו הכי השתא... דהשתא שפת שקר קיימא. ושפת אמת שכיבא לעפרא ובההוא זמנא דאמת יקום על קיומי“ ומגו ארץ תצמח... כדין „שפת אמת תכון לעד“ א"ל ההוא הגמון זכאה אנת וזכאה עמא, דאורייתא דקשוט ירתין וכו', בתר יומא שמענא דאתגייר... עכ"ל הזוה"ק.

וגם ב„תקונא זהר“ (בתקונא עשרין ותרין) מדבר בגנות השקר.. וז"ל הקדוש שם, תחת אחד השיחים, ומאן איהו דרשים לון „בחותמא יקו"ה אמת“ דבהאי ארבע רשימין אינון כל ברייז דעלמא... אבל אומין עכו"ם דשקרו בי' לאו אינון רשימין בי“ אלא „בחותמא דשקרא“... ואיהו נחש דמליל שקרא על קב"ה ובגיני' אתמר „כאורח מתלא“ „שקרא לית לה רגלין“ וכך חויא לית לי' רגלין... „על גחונך תלך“ ועתיד קב"ה למחאה שקרא מעלמא... עכלה"ק.

ובכן אמרתי שמעה לי ואדברה וירוח לי אפתח שפתי ואענה (איוב ל"ב) וגם כ' ואענה חרפי דבר (תהילים קי"ט. מ"ב) או ואשיבה חרפי דבר (משלי כ'. י"א) ואבוא בחיל להתיצבה „כלפני מלכים ולא כלפני חשכים“ (שם כ"ב כ"ט) ועיין פירש"י ז"ל ע"ז (סנהדרין ק"ד ע"ב) והנה שפתי לא אכלא... (תהילים מ. י) להצהיר את הענין המדובר בו ולא אהיה ח"ו כמתעתע... ורק כאור בקר יזרח שמש (שמואל ב' כ"ג ד').

ועתה שימו נא לבבכם „על דרכיכם“... מן היום הזה ומעלה, מטרם שם אבן אל אבן... (חגי ב. ט"ו) וכך הי' אומר אני... „והי' כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח? ואמרת אל־שמועה כי באה“ (יחזקאל כ"א. י"ב) ומה שמועה שמע ובא? (זבחים קט"ז ע"א ומכילתא במקומו מובא ברש"י פרשת יתרו) והתשובה ע"ז... „קריאת יום האסיפה ומלחמה עמי“. כי זה איזה שבועות שצללו אזני מהשמועה „לא אירא רעה... שאינכם עמדי וכדי שלא תהא „שמיעה גדולה מראי'“ (ר"ה כ"ח ע"ב) הן כל ראתה עיני... שמעה אזני ותבן לה... ועיני ראו ולא זר. (איוב י"ג. א' י"ט. כ"ז) מספר הזמנות ששלחתם מהלשכה המרכזית של „אגודת ישראל דאמעריקא“ לרבנים וחברים דאגודה, ושם נאמר שאתם מזמינים אותם „עיין בגימוקי יוסף סנהדרין סוף פרק „נגמר הדין“ מובא ב„מלא הרועים“ ערך „הזמנא מילתא“ אשר בעצם

הקדושה גם רבא מודה לאביי שהזמנא מילתא ... ולא פליגו רק „בתימיש דקדושה" לבא ליום הכסא ... וליקח חבל וחלק בראש „המתנדבים בעם לחוקקי ישראל" (כנ"ל) „בהתאסף ראשי עם יחד שבטי (אגודת) ישראל (דברים ל"ג. ה') להיות כל אחד „בוחר בתורה" „בשם" ובמלכות .... „מועצות חכמי התורה" דאמעריקא. וכמובן כנזכר ... „בתורה שבע"פ" (תענית כ"ו ע"ב) „ומה היו אומרות? בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך" ...

ויהי כאשר „אותי עזבו ... ואת תורתי לא שמרו. (ירמי' ט"ז. י"א) ואני לא נקראתי לבוא אל „האסיפת־זקנים" שקראתם „עצרה"... (לשון הגמרא תענית י"ב ע"ב) אמר קרא (יואל א'. י"ד) „קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים" דומיא דאסיפת זקנים ... ואז בקול ענות אנכי שומע ... (שמות ל"ב. י"ח) ולא ניתן לי עכ"פ התופש להיות נוכח גם אני הקטן בתוך הבאים .. ומהלכים בין העומדים האלה (זכרי' ג. ז") ברגש יחדיו ... להמתיק „סוד השם ליראיו ובריתו להודיעם". (תהלים כ"ח. י"ד) ואפילו לא לספחנו עם חברים כאלה ... אשר גם הם באים „מקטני שבטי (אגודת) ישראל" (שמואל א'. ט'. כ"א) ועומד ומשמש אפס „בתור בוחר בעמו (אגודת) ישראל" בלבד .. ומובן שיש ברירה לבחר רק מחלק היפה באנשים... „בני אדם הללו אנשים של צורה הם" .... (מו"ק ט' ע"א) הבנתי או וינוח לי ... אשר מתכלית „הידיעה" שלא־נדע ... ניטל ממני הבחירה מכל וכל. וגם לא „כיהודה ועוד לקרא" ... (קידושין ו' ע"א).

וכי לא זו בלבד עשאו לי „בין המורי"ם שלא להניח לי האפשרות להזכיר את שמי ... בין „המוב־חרים" כמאמר חז"ל אמר קרא „מקרב אחך" (דברים י"ז. ט"ו) „ממובחר שבאחיך" (ב"ק פ"ח ע"א) אלא אף גם זאת אשר בכלל שמו אותי „כמאן דליתא דמי" שאינני „חזי־לאצטרופא" אפילו „להחצי שיעור" ... מזכיות הבחירות מדרבנן ... להצטרף אותי לאחד וגם שני לו ... מאלה הבוחרים בזולתם ... ורק שיערתם אותם בג"ט בר נ"ט לאיסורא ... בשביל שלא ראיתם אותי „כתור האדם המעלה" (דה"י. א. י"ז) וכאן הבן שואל מה נשתנה בשפוך חמתך ??? ...

ולמה אכחד ??? אשר באמת לא עלתה על מחשבתי „מחשבת־פגול" לא ירצה ... לא יבא ולא יעלה במעלות על משבחי ... שאוכל גם אנכי להתפאר במעשי ידי אשר גם אני „בנביאי האמת וצדק" ... אשר נבחרים תמיד ... ומאת השם „הבוחר בתורה ... ובישראל עמו היתה זאת תמיד ... וכמו כן נבחרתי גם אני ... לפלא־יועץ „ממועצת חכמי התורה דאמעריקא". רחמנא ליצלן מהאי דעתא ... (שבת פ"ד ע"ב) ובשינוי לשון קצת איתא ג"כ בכתובות מ"ה ע"ב ובב"ק ס"ה ע"ב, כגון רחמנא ניצלן יען וביען ... שאני אני הוא „המכיר את מקומי" באמעריקא ... כאשר שנו חכמים בלשון המשנה (אבות פ"ו) שהאחד מהמ"ח דברים שהתורה נקנית. הוא „המכיר את מקומו ... ועל כגון זה מזהיר החכם מכל אדם „ובמקום גדולים אל תעמוד" ... ונאמר (שופטים י"ח. ג') „ויאמר לו מי הביאך הלום ומה אתה עושה בזה ומה לך פה ...

אמור מעתה שידעתי גם ידעתי את „מך ערכי" לעומת „שרפים עומדם ממעל לו" ... (ישעי' ו. ב") כי „אל מי תדמיוני ואשוה ?? (שם מ. כ"ה) אם אפשר להרבנים הגאונים שעוקרים.. הרי הרים וטוחנן זה בזה ... (סנהדרין כ"ד ע"א) ומובטחים ... להיות „מורי־הוראות (באגודת) ישראל" ... אשר מי ידמה ומי ישוה ומי יערך להם ... כי אנשי מופת „המה" (זכרי' ג". ח") ... או „למי תדמיונוי ותשוו ? ותמשלני ונדמה" ? (ישעי' ב"ו. ה) אם אפשר להרבנים הגאונים הגדולים ... „ארזי לבנון אדירי התורה"... המלמדים וראשי ישיבות בלע"ז ...??? אשר עבודת הקודש עליהם ובכתף ישאו ... (במדבר ז. י") ודמה לבר־אלהין" ... (דניאל ג. כ"ז) וכאשר א"ל רבב"ח לרב יהודה „הכי אמר ר' יוחנן" „מה דכתיב (מלאכי ב. ז") „כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך השם צבאות הוא" אם דומה הרב „למלאך השם" יבקשו תורה מפיהו ... (מו"ק י"ז ע"א) ובשינוי קצת כמו „אם דומה הרב למלאך השם „צבאות" יבקשו תורה מפיהו" איתא ג"כ (בחגיגה ט"ו ע"ב).

וכן מצינו כאשר שאל „רבי" את לוי (בר סיסי) הראני „תלמידי חכמים שבבבל" צייר לו ואמר „דומין למלאכי השרת" ... (קידושין ע"ב ע"א) וגם בגדרים (כ' ע"א וע"ב) על הא דאמר ר' יוחנן בן דהבאי „ד' דברים סחו לי מלאכי השרת" אמר אמימר „מאן מלאכי השרת רבנן" ואמאי קרו להו „מלאכי השרת"

דמצייני „כמלאכי השרת" ... ובירושלמי (ברכות פ"ה סוף ה"א) מביא ר' חנינא וריב"ל עלון קומי אנטיפותא דקסרין חמתון ... וקם מן קומיהון ... א"ל מן קומי אלין יהודאי את קאים ?? אמר לון „אפיהון דמלאכין חמיתי" ...

נשמע מכל זה אשר אלה המתבקשים תורה מפיהם ... ולא מפי „כזבים" נחשבים כראשונים ... „וכבני מלאכים" ... אבל החשוכי־מדע ... חשובים רק „כבני אדם" ... כדאתמר (שבת קי"ב ע"ב) ובירושלמי (שקלים פ"ה ה"ה ודמאי פ"א ה"ג) קורא אותם „מלאכים ממש ... לא „בני מלאכים" כבבבלי הנ"ל וז"ל הירוש' שם „א"ר אבא בר זמינא בשם ר' זעירא ... „אין הוון קדמאין מלאכין" אנן בני אנש ...

וקצת יש לחלק ... בין ה„ת"ח שבבבל" לאלה שבכאן ... לפי פירש"י ז"ל בקידושין הנ"ל על „דומין למלאכי השרת" „לבושים לבנים ועטופים כמלאכי השרת" וכתיב (יחזקאל ט. ג) „האיש הלבש הבדים" והכי נמי אמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כ"ה עמוד ב') על רבי יהודה בר עלאי שהי' מתעטף ויושב „בסדינין המצויין" ודומה למלאך ה"צ ובגדרים (כ' ע"ב) נמי אמרינן מאן מלאכי השרת ? רבנן !!! ואמאי קרו להו מלאכי השרת ? משום דמצויינים כמלאכי השרת ..." במלבושים נאים. עכ"ל רש"י ז"ל ובדברי רש"י הללו יונח לנו דברי רש"י בנדרים שמפרש שם דברי „אמימר" ... שבעבור זה קרו להו מ"ת משום „דצייני" ... „שעטופים בציצית" ... וקשה וכי אנשים פשוטים פטורים ... ואינם מתעטפים בציצית ? ומה רביתא יש בת"ח בזה עד שקרו להו מלאכי השרת ??? אבל בא זה „שמתעטפים בסדינין המצוייצין ובלבנים". ולימד ע"ז בנדרים „דמצייני" ... כדאמרינן בירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ה) „תני בשם ר' נחמי" „היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה (משלי ל"א י"ד) „דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר. ומובא גם כן בקצת שינוי בסוף המדה הט"ו „בהשלשים ושתים מדות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי וז"ל שם ר' נחמי' אומר „דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר" צריכין להביא ראי' ממקומות אחרים וכה"א וכו' (משלי ל"א כנ"ל).

והן אמת אשר גם בלא זה דברי רש"י ז"ל הנ"ל קשה להבינם וחוץ מה שמתמה שם המהרש"א ז"ל בח"א על הראי' שמביא רש"י מעטיפת ר' יהודה בר אלעאי שהי' בארץ ישראל לת"ח שבבבל כי מסיים שם רש"י (בקידושין ע"ב ע"א) משום דמצויינין כמלאכי השרת במלבושים נאים ... וזה סותר את דברי עצמו (בשבת קמ"ה ע"ב) על הא דאמר ר' אסי שת"ח שבבבל „מצויינין" משום שאינן בני תורה. ופירש"י מצויינין שמציינין עצמן „בלבושים נאים" ... „מצוייצין" „מקושטין" ... שאינן בני תורה כ"כ לכבדם כבני א"י מחמת תורתם ... ע"כ מכבדין אותם מחמת לבושיהן שנראין חשובים... וא"כ איפוא נשתנה כאן „המלבושים נאים" לגריעותא... ולא משום שדומין למלאכי השרת...

והנה ראיתי לאחד מדבר בהגהות הש"ס שלו הגאון מוהרא"מ הארוויץ שמפרש „ועושה חדשות" אשר „המשום שאינן בני תורה" קאי על „בני בבל" ולא על הת"ח מבבל... ומרויח בזה שלא להרחיק את דברי ר' אסי (בשבת הנ"ל) מדברי לוי (בר סיסי) בקידושין הנ"ל מן הקצה אל הקצה ... מאיגרא רם לבירא עמיקתא... מן מלאכי השרת!!! עד „שאינן בני תורה"... ובאמת עליו להביא ראי' מכמה מקומות בש"ס כמו „מבני בשכר" (שבת קל"ט ע"א) לפי שאינן בני תורה" ... ומהנהו „בני גננא" דגזו להו אסא ביו"ט שני א"ל רב"ח לרבינא ליסר להו מר „מפני שאינן בני תורה" (עירובין מ' ע"א) „ומבני גבלא" אשר ר' יוחנן צוה.. (יבמות מ"ו ע"א) שאינן בני תורה... אף כאן נוכל לומר „שהמשום שאינן בני תורה קאי על „הבני בבל"... ולא על הת"ח משם.. אבל לרש"י ז"ל לא ניתא לי' הפשט מרא"מ הארוויץ שמדייק „שאינן בני תורה כל כך לכבדם כבני א"י מחמת תורתם... מכבדין אותם מחמת לבושיהן"... ע"כ קשה מדברי עצמו כנ"ל ויש לישב בדחוק..

והנני חוזר לראש... שגם במשנה (מדות פ"ק משנה ד') מצינו אשר „כהן שלא נמצא בו פסול ... לובש לבנים" ... וי"ל שהכונה כאן ג"כ כמו שפירש"י כנ"ל „מתעטפין בסדינין המצוייצין" וכאשר בנדרים (ס"ב ע"א) מדמה ת"ח לכהן „מה כהן נוטל חלק בראש" ... אף ת"ח ... נוטל חלק בראש!!! שנאמר (שמואל ב' י"ח) ובני דוד כהנים היו... כן גם ת"ח שלא נמצא בו פסול... לובש לבנים ומתעטף לבנים... ויקוים בו גם המקרא שכתוב (קהלת ט'. ח') „בכל עת יהיו בגדיך

לבנים"... ונוכל לרמז בזה מה שאומר הפייטן בסדר העבודה ליהו"כ שחיבר הכ"ג יוסי בן יוסי "זהבים מעביר ולבנים לובש" שעבודת היום בבגדי לבן... ושם "באתה כוננת" מסיים "מחוגר בכולם כמלאך מיכאל משרת!!! ...

ועוד יש לחלק בין הת"ח הראשונים כמלאכים... שמסרו נפשם על "קדושת השם" בשביל "כבוד התורה"!!! כדרב אדא בר אהבה (ברכות כ' ע"א) ע"כ היו כמלאכים!!! שמבקשים תורה מפיהם... לא כן כאן... באמעריקא ובעיקבתא דמשיחא שאין דורש ואין מבקש... ואין שואל... על מי יש לנו להשען!!! על אבינו שבשמים!!! (סוטה מ"ט סוף ע"א) ואפשר על כגון זה כיון "הבעל הגדה" "ושאינו יודע לשאול את פתח לו" וכבר אמר שמואל (קידושין פ"א סוף ע"ב ותחלת פ"ב) "הכל לשם שמים"):::

ומה גם בעת שהמון עם... עונים אחריהם "מקודש מקודש!!!... אשר לפי דעתם לא נמצא כמותם... מימות "הגאונים" שחיו אחרי "הרבנן סבוראי"... ובעבור זה מובן מאליו אשר לא הגעתי עוד ב"ה למדרגה כזאת להיות ח"ו "פתי יאמין לכל דבר" (משלי י"ד ט"ו) כזה... ולחשוב מחשבות זרות כאלה... אשר גם ההדיוט כמוני... הוא כלי מוכשר לקבל את "היותרת הכבוד"... שנוטלים העוסקים "בתורה לשמה"... באשר שנהגין מהם "עצה" במועצות חכמי התורה" שמבקשים מפיהם...

אכן גם לראות פניכם בפנים רעות ובשל זעם... לא פללתי!!! ואשר "מעשים אשר לא יעשו עשיתם עמדי (בראשית כ' י"ט) להשביעני במרורים... (איכה ג'. י"ד) עד שלא להניח לי אפילו כזית... (כבוד) במקום מרה... כדאמר להו ר' זירא לרבה ורב יוסף (חולין מ'. ע"א) (ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה היינו במתניתן דלקמן (נ"ד ע"א) ואלו כשרות בבהמה "ניטלה הכבד" ונשתייר הימנו כזית. (ובפליתי סימן מ"א סי"ק א') נמצא בזה דבר חריף ונותן טעם לשבח... כי אתם גם אתם בני בריתי (קידושין מ"א ע"ב) לקחתם ממני "לקיחה תמה" (סוכה ל"ד ע"ב מנחות כ"ז ע"ב) בהלקח ממני גם החצי השני "מהזכויות של הבחירות" בנעילת דלת לפני שלא להיות אפילו רק "כבוחר בגביאים טובים!!! ורצה בדבריהם... של הבוחרים את... "מועצות חכמי התורה דאמעריקא"...

ועתה השכלתם עשו... שלא להפוך בזכותי כלל... ולדאבוני חרב... לא נמצא בתוככם אפילו "מלאך"... "מליץ אחד מני אלף ... להגיד ... לאדם ישרו" ויחננו!!! (איוב ל"ג כ"ג וכ"ד) וכל העדה לא הצילו רק ושפטו העדה... אשר בכלל אינני כדאי להתערב בדברים העומדים ברומו של עולם היהדות החרדית! ! בשעת "אתם נצבים" על ראש הגבעה ולעת כזאת שמגעת "למלאכות"!!! כבפרשת "וישלח יעקב מלאכים ממש...

אבל בעת גופא דעובדא הכי הוה (כתובות ס"ט) לא הרהרתי אחר מדותיכם... במעשה שהי' כך הי' לבטל אותי ביטל גמור כחרס הנשבר... כי חשבתי אז אשר עלי נאמר (עמוס ה'. י"ג) "לכן המשכיל בעת ההיא ידם כי עת רעה היא "רק דנתי אתכם כדבעי... לכף זכות... אשר בלי תפונה לא מצאו אותי "הנשיאות וההנהלה" ראוי והגון לכך... להיות גם אנכי מן המנוים "בחבורת הרבנים" של "אגודת ישראל דאמעריקא... ואף לא "מזעירא דמן חבריא"... בשביל שהבנתי... שהרבנים הגאונים... מהנשיאות והנהלה... העריכו אותי בגאונתם והאדמורים. ברוח קדשם אשר רק בטעות קוראים אותי בשמותם (בשם רב...) עלי אדמות אמעריקא אבל באמת לא הי' דברים מעולם... אלא משל... ולשנינה הי' ואמנם הנני רק "ככל הגוים אשר סביבותכם "ושומו שמים על זאת" (ירמי' ב'. י"ב) אשר לא עליכם כל עוברי דרך... (איכה א'. י"ב) אשר אני "בגאות לובש" טלית שאינו שלי... את "האיצטלא דרבנן" עם כי באמת אינני ראוי לאותה איצטלי... אפילו אליבי" דר' עקיבא... (שבת קכ"ח ע"א) ובעבור זה. עשיתם לי כאשר זמם... "ותשלך האמת ארצה ועשתה והצליחה" (דניאל ה'. י"ב) "ואת כבודי מעלי הפשיט" ויסר עטרת ראשי" (איוב י"ט ט') במה שלא הכנסתם אותי בין החברים הרבנים אשר המה באמת ראויים לאותו מעשה... של "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק" (שמות י"ז ט') אבל בטלתם דעתי מכל וכל.

ואם אין לכם ראי' לדבר... יש לכם עכ"פ זכר לדבר... זה הלשון נמצא בש"ס בבלי בכ"א מקומות ובמקום אחד שתי פעמים... בשינוי לשונות קצת, היינו בי"ג מקומות איתא בזה הלשון "ואעפ"י שאין ראי' לדבר, זכר לדבר, "בויו"... כדמצינו (בברכות ב' ע"ב. שבת כ' ע"א. קל"ד ע"ב. פסחים ח' ע"א. ק"ז ע"ב מו"ק ט"ז ע"א. נדרים מ"ט ע"א. סוטה כ' ע"ב. בבא

בתרא ט' ע"א סנהדרין ע' ע"א ע"א ערכין י"ט ע"ב. נדה ח' ע"ב) ושם באותו עמוד מציינו ג"כ בלשון ו„אף על גב שאין ראי' לדבר, זכר לדבר", ובשמונה מקומות נמצא הלשון „אעפ"י שאין ראי' לדבר זכר לדבר" בלא „ויו" כמו בשבת פ"ב ע"א. פ"ו ע"א. פסחים ז' ע"ב. יומא ע"ו ע"ב. מו"ק כ"ו ע"ב יבמות ס"ד ע"א. סוטה ד' ע"א. תמורה כ"ט ע"ב. ובמכילתא פרשת בא נמצא פעם אחת „אעפ"י בלא „ויו" ר' נתן אומר... וכו' והזכר לדבר שלכם הוא מגמרא מפורשת... „כל המתנאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של"... (ב"ב צ"ח ע"א).

ולא עוד אלא שבטח ראיתם עין בעין... ולכל הפחות „באספקלריא המאירה" כמו שאמר ר' תנחום (סוטה ל"א תחלת ע"ב „כרס" נעשה להם „כאספקלריא המאירה" וראו... ואם שביבמות (מ"ט ע"ב) תניא „כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה" ורק משה רבנו לבד נסתכל „באספקלריא המאירה" אמנם לפי דברי המהרש"א ז"ל (סוכה מ"ה ע"ב) יונח לנו בעבור שיש לחלק בין נביאים!!! „לצדיקים... וחכמים". כדאמרינן „חכם עדיף מנביא" (ב"ב י"ב ע"א) וע"כ הי' במציאות שנמצאו בעולם לא פחות מל"ו צדיקים!!! דמסתכלו... „באספקלריא המאירה" כמו שהביא הגמרא בשם אביי... (סוכה מ"ה ע"ב) וראיתם שאין „העטרה" עטרת חכמים... „ממועצות חכמי התורה" של אגו"י דאמעריקא. הולמתי ... וכאשר אמרו חז"ל (ע"ז מ"ד ע"א) „אינו הולמתו" למי שאינו ראוי... ולפיכך „אחי מעלי הרחקתם. ומידעי שכחוני"... (איוב י"ט. י"ג י"ד) ובזה רציתם לקיים המקרא שכתוב (צפניא ג'. י"ג) „שארית (אגודת) ישראל)... לא יעשו עולה ולא ידברו „כזב" ולא ימצא בפיהם לשון תרמית"...

וא"כ איפוא... אני מצדיק עליכם את הדין. באין אומר ואין דברים... אלא יפה דנתוני. (תענית י"א ע"א) וראיתי לאחד המחברים שאומר שזה הוא סוף „המאמר" מר' חידקא אשר מתחיל שם לעיל באותו עמוד" נשמתו של אדם מעידה עליו"... ואם כנים דברו כדאי להזכיר בכאן דרך אגב ...אשר רק בפעמים ספורות נזכר בכל הש"ס שמועתו של ר' חדקא הן בהלכה והן באגדה,!!! הלכות נמצא ממנו שתים שהן ארבע... כמו בשבת (קי„ז ע"ב) ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכל בשבת ? שלש, ר' חידקא אומר ארבע ובסנהדרין (נ"ו ריש ע"ב) אחר שמביא „שבע מצות נצטוו בני נח" וכו', ר' חידקא אומר אף על הסירוס, הרי שתים שהן ארבע מחמת שמביא זאת גם בתוספתא (ע"ז פ"ט) ר"חידקא אומר אף על הסירוס, ובב"מ (צ' ע"ב) אמר רב פפא בני מערבא סברי לה כר"חידקא, דאמר בני נח מצווין על הסירוס, ושתים באגדה, דין בכאן... ואידך בד"א זוטא (פרק א') בזה הלשון ר"חידקא אומרה בלשון אחרת... „אוהב את השמא ושנא את המה-בכך" ויש אומרים אשר ר' הונדקס המובא בירושלמי (שבת פט"ז) הוא ר"חידקא הנ"ל בבבלי וחוץ מזה נזכר (בב"ב קי"ט ע"א) שאמר דבר בשם אומרו, אמר ר' חידקא „שמעון השקמוני הי' לי חבר מתלמידי ר' עקיבא" וכך הי' אומר...

ובל אפון אשר עיניכם לנוכח יביטו במה דאמרו חז"ל על מה שכתוב (משלי כ"א. ל') „אין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד השם"... שבמקום שיש „חילול השם" אין חולקין... כבוד לרב (ברכות י"ט ע"ב. עירובין ס"ג ע"א. סנהדרין פ"ב ע"א. שבועות ל' ע"ב) ובמו"ק (י"ז ע"א) אחר שמביא בסוף העמוד הקדום מרב הונא איתא „אי במילי דשמיא" אין... חכמה ואין ואין עצה ואין תבונה נגד השם, הפ' לבד בלא הדרש אשר ע"כ אין האשם תלוי בכם... כי אולי אתם מאותן אשר לשם שמים נתכונו ? (ב"ב ט"ז ע"ב) והיתה „זאת נחמתי בעניי" (תהילים קי"ט. ו') אז בימים ההם ובזמן הזה זמן קריאה לכל... חוץ ממגיח!!! ומשום הא גדר גדרתי ולא גליתי את חרפתי... לשום בן־אדם כדאמרו שניהם ר' יוחנן ור"ל (סנהדרין צ"ט ע"א) על הפסוק „כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה"!!! (ישעי' ס"ג ד') מאי יום נקם בלבי ? אמר ר' יוחנן ללבי גליתי לאיברי לא גליתי... וריש לקיש אמר ללבי גליתי „למלאכי השרת"... לא גליתי!!! וגם אני אחזתי בהכלל שאמרו במערבא... מלה בסלע משתוקא בתרין... (מגילה י"ח ע"א) ובפרט לעת כזאת שיש „זכרון לחכם עם הכסיל". כמאמחז"ל מכאן אמרו „יפה שתיקה לחכמים וק"ו לטפשים" ... (פסחים ריש צ"ט) ובדרך ארץ זוטא מביא זאת בשם תני ר' חייא (ועוד איתא (זבחים קט"ו) „פעמים שאדם שותק ומקבל שכר על השתיקה... עיי"ש בהגהות שיטה מקובצת.

ומה גם כאשר „ונתתי אל לבי לדרוש ולתור בחכמה... על כל אשר נעשה"... (קהלת א'. י"ג) ראיתי

מעשה ונזכרתי הלכה (פסחים ס"ו ע"א. סנהדרין פ"ב ע"א) שמביא הגמרא (ברכות נ"ח ע"א) על מה דכתיב (דה"י א' כ"ט. י"א) „לך השם הממלכה והמתנשא לכל ראש"... אמר רב חנן בר רבא אמר ר' יוחנן „אפילו ריש גרגיתא משמיא מנו... לי' וב"ב (צ"א ע"ב) איתא בגירסא אחרת ולא בשם ר' יוחנן אלא בשם רב אר"ח ב"ר אמר רב „אפילו ריש גרגותא משמיא מוקמי לי'. צא ולמד מזה אשר בדבר השם הכל משמים נעשה ולא בידי אדם יסודו מעפר ומשול כחרס הנשבר... ובעבור זה שמתי מחסום למו פי... ותמכתי יסודותי „באילן גדול" אשר שמי השני כשמו.. כאשר כבר אירע לו „לרבי אלעזר חסמא" (ויקרא רבה פרשת אחרי ובש"ה רבה הנקרא ג"כ „מדרשת חזית") על הפסוק „כשושנה בין החוחים" (שיר השירים ב'. ב') שהי' שותק „בחד אתר" ולא ענה להם על שליגלגו עליו משום שקורא את עצמו רבי... והוא לא ענה להם ורק הי' מהנעלבין ואינן עולבין... (שבת פ"ח ע"ב. יומא כ"ג ע"א גיטין ל"ו ע"ב) ועיין שם במדרש בהפירוש „מתנות כהונא" שיש מפרשים שנקרא שמו „חסמא" על ששתק.. ומלשון „לא תחסום שור בדישו...

וכן איתא ביומא (פ"ג י"ב) ר' מאיר הוה דייק בשמא... גם ושם נאמר אשר אחר המעשה „מהחסרון כיס" גם ר' יהודה ור' יוסי הוו דייקי בשמא. ובמדרש (רות רבה פ"ב) איתא על הפסוק (רות א'. ב') „ושם האיש אלימלך" ר' מאיר הי' דורש שמות... ר' יהושע בן קרחה הי' דורש שמות וכו'... ולפלא ולהפליא! אשר גם אידך שאומר „שמא גרים" ג"כ שמו כשמי השני כאשר מצינו אשר ר' אלעזר שזכה לקריאת השם „מרא דארעא דישראל"... (יומא ט'. ע"ב: גיטין י"ט ע"ב: נדה כ' ע"ב) אומר על המאמר של ר' יוחנן (בברכות ז' ע"ב וב"ב י"ד ע"ב) „מאי רות" אמר ר' יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות... מנא לן דשמא גרים. אמר ר' אלעזר דאמר קרא (תהילים מ"ו. ט') „לכו חזו מפעלות השם אשר שם שמות בארץ" אל תקרי שמות (לשון שממה) אלא שמות ... לשון שם (ברכות ז' ע"ב) לבד. ועיי"ש בח"א.

והנה רש"י ז"ל מלמדנו (שבת י"ט ע"ב) על הא דאיתא שם „רבי אלעזר אומר „הוא ר' אלעזר בן פדת" דהוא „אמורא" „רבי אלעזר הוא ר' אלעזר בן שמוע סתם שבמשנה ובברייתא. גם ביבמות (ע"ב ע"ב) על הא דאמר ר' יוחנן לר"ל ראית לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה"! פירש"י „בלשון תנאים", ר' אלעזר בן פדת לאו תנא הוא" ואמורא" הי' ותלמידו של ר' יוחנן והוא ר' אלעזר סתם דמיירא בכל הש"ס בגמרא ור' אלעזר סתם דמשנה ודברייתא הוא ר' אלעזר בן שמוע, ושם (קי"א. ע"ב) על הא דמייתי שם „וכן אמר ר"א הלכה כר"א פירש"י וכן אר"א בן פדת הלכה כר"א דמתניתין דהוא ר"א בן שמוע, ובגיטין (ל"א ע"ב) אומר רש"י בדרך כלל ר"א דגמרא הוא ר"א ב"פ ודמתניתין ודברייתא הוא ר"א ב"ש, אבל בב' מקומות בש"ס מזכיר רש"י זה הכלל רק על ר"א ב"ש ואינו מזכיר אודת ר"א ב"פ כמו בעירובין (ל"ח ע"ב) על דאיתא שם „חד מינייהו רבי אלעזר" פירש"י „כל ר' אלעזר סתם בש"ס שהוא תנא הוא ר' אלעזר בן שמוע, וגם בכתובות (מ' ע"א) על הא „דקרי רב עלי דרבי אלעזר טובייא דחכימו" פירש"י ר"א הוא ר"א בן שמוע ותלמידו של ר' עקיבא הי' וכנגד זה מביא רש"י בהמעשה נורא שאירע לר' אלעזר בן פדת (תענית כ"ה ע"א) זה הכלל ר"א בן פדת „אמורא הי' והוא הנקרא „מרא דארעא דישראל" במסכת גדה (כ' ע"ב) „בעל הוראות הי' והוא שימש ר' יוחנן אחרי מות ריש לקיש והי' דחוק ועני עכ"ל רש"י ז"ל.

ולי צ"ע קצת אמאי שביק רש"י כמה סדרים ב"ש ס והביא רק מסדר טהרות (נדה כנ"ל) שהי' ר"א ב"פ „מרא דארעא דישראל" הלא נמצא גם בסדר מועד כמו ביומא (ט'. ע"ב) שר"א ב"פ הי' מרא דא"י וגם בסדר נשים (גיטין י"ט ע"ב) מצינו „ר"א מרא דא"י קרו קמי' וחתים? ואולי י"ל שזה שלא הביא ביומא (ט' ע"ב) משום שלא רצה להזכירו לגנאי ורק לשבח ושם ביומא מזכיר שלא הי' ר"ל משתעי בהדי'... ואפילו לדעת התוס' ישנים שם וז"ל „כלומר לא הי' פותח לדבר עמו מלתא דבדיחותא" אבל מצינו (בכתובות פ"ב דף כ"ה ע"ב ובזבחים פ"ק ה' ע"א) שדיבר עמו עכ"ל התוס' ישנים מ"מ יש כאן פחיתות הכבוד... שלא הי' פותח לדבר עמו... ע"כ לא הביא רש"י מכאן שהי' מרא דא"י ובמקום גדולתו אתה מוצא פחיתתו.. וגם מה שלא הביא מגיטין משום דשם כתוב ג"כ רק סתם שהי' מרא דא"י ולא הביא השתלשלות הדבר אבל בגדה (כ' ע"ב)

מצינו גם טעם הדבר... דאיתא שם „ואמאי קרו לי' מרא דא"י" משום „דארחי" לדם ואמר האי „דם חימוד" וכו' ואתתא הודית לדבריו ... ור' אמי קרי עלי' סוד ה' ליראיו"...

ומעתה נחזור לענייננו ומעשה „דרבי אלעזר חסמא" כך הי' המובא (כנ"ל בויקרא רבה פרשת אחרי מות ובמדרש חזית) על הפסוק „כשושנה בין החוחים" (שיר השירים ב'. ב) וז"ל המדרש שם „רב חנן דציפורא פתר קריא בגמילות חסדים" בנוהג שבעולם עשרה בנ"א נכנסין לביהכ"נ ואין אחד מהם יכול לפרוס על שמע... ולעבור לפני התיבה... ואחד מהם יודע, דומה „כשושנה בין החוחים"!!! רבי אלעזר אזיל „לחד אתר" אמרו לי' פרוס על שמע, אמר להו לינא חכם, עבור לפני התיבה אמר להו לינא חכם אמרין דין הוא דאתון מתגלגלין בי'? על מגן צווחין לי' רבי!!! נתכרכמו פניו והלך לו אצל ר' עקיבא רבו!!! א"ל למה פניך חולניות? תני לי' עובדא... א"ל צבי „מרי" דילף? א"ל אין!! אלפי"... לבתר יומין אזיל להדוא אתרא אמרו לי' פרוס על שמע.. פרס!!! עבור לפני התיבה עבר! אמרין „איתחסים" רבי אליעזר... וקרון לי' ר' אלעזר חסמא... עיין בפירוש „מתנות כהונה" ושאר פירושים.. מה זה לשון „חסמא".

ובאמת רבים ראו המדרש הנעלם הזה וכן תמהו... אשר היתכן? כי האיך יוכל להיות במציאות אשר התנא שהי' כבר מוסמך לרבי!!! והא ראי' שהאנשים „מחד אתר" עשו מחאה נגדו באשר „על מגן צווחין לי' רבי"... וגם ר' עקיבא א"ל צבי „מרי" דילף?... לא ידע האיך לפרוס על שמע או לעבור לפני התיבה? כפשוטו... וכשאני לעצמי אוסיף להפליא... הלא איתא בהוריות (י' סוף ע"א) במעשה דר"ג ור' יהושע כד הוו אזלי בספינתה שא"ל עד שאתה חתם עלי? תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה „ר' אלעזר חסמא" ור' יוחנן בן גודגדא "שיודעין לשאר כמה טפות יש בים"... ואין להם פת לאכל ובגד ללבוש... נתן דעתו להרשיבם בראש! הרי מוכח מכאן שהי' אחד המיוחד שבמצויינים בדורו! א"כ האיך שייך לומר עליו שאינו יודע האיך לפרוס על שמע...?

אבל נראה לפיענ"ד בדרך אפשר... שהכוונה מהמדרש סובב והולך על הנעימה בקול נגינה בבחינת „והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד השם" (מלכים ב' ד. ט"ו) וכשעלה „לחד אתר" לא הי' מלומד עוד האיך לנגן ולהנעים את התיבות!!! כאשר מנו חכמים (תענית ט"ז י"א) אחד מהמעלות של „השליח צבור" הוא „ויש לו נעימה וקול ערב"... ופירש"י „נעימה" בסומי קלא „שמושך הלב";;; והפרי מגדים באו"ח (סימן תקע"ט) בא"א ס"ק י' מפרש דברי המג"א שכתוב על דברי המחבר שם „ויש לו נעימה" שמושך הלב, היינו לעורר הלב... וכן פירש"י ביומא (ל"ח ע"א) על מאי דאיתא שם במתניתין „הוגרס בן לוי הי' יודע „פרק" בשיר ולא רצה ללמד „פרק", הכרעת קול נעימה" ובעמוד ב' שם „תניא כשהוא נותן קולו בנעימה וכו'... עד שהיו אחיו הכהנים נזקרים בבת ראש לאחוריהם" ופירש"י „נזקרים בבת ראש, נרתעים מהכרעת הקול"... ובעבור זה כשאמרו לו „בחד אתר" פרוס על שמע ועבור לפני התיבה!!! בדמיונם אשר הרבי מוכרח להיות „כל יכול" כאשר בעונ"ה מבקשים באמעריקא, אמר להם „ליגא חכם"... עד שנתכרכמו פניו והלך ללמוד זאת המעלה מר' עקיבא כשמתפלל עם הצבור... הי' מקצר בפני כולן... ובגמרא שם (ל"א ע"א) הגירסא אמר ר' יהודה כך הי' מנהגו של רבי עקיבא כשהי' מתפלל עם הצבור הי' מקצר ועולה מפני טרחת הצבור... וכו' הרי חזינן שהי' שליח צבור וכן „וכאשר ירד (לפני התיבה) ר' עקיבא ואמר „אבינו מלכנו" ... וירדו גשמים!!! (תענית כ"ה ע"ב) ומובן מעצמו אשר לא הי' חסר לר' עקיבא!!! אף אחד מן המעלות שמנו חכמים (כנ"ל) בשליח צבור היינו „ויש לו נעימה וקול ערב"!!! וכאשר למד ר' אלעזר חסמא מר' עקיבא חזר ואזל לבתר יומין לתהו אתרא ואז כשאמר לו פרוס על שמע ועבור לפני התיבה... כבר הי' מלומד. האיך להנעים את הקול והלך ופרס... ועבר.. לפני התיבה. לקיים מה דאיתא בפסיקתא ומובא בילי"ש (כתובים תתקל"ב) בד"ה „כבד את השם מהונך (משלי ג. ט') ד"א שאם קולך ערב פרוס על שמע ועבור לפני התיבה על שם „כבד את השם מהונך ממה שחננך"!!! ולבעל „עטרת זקנים" באו"ח סימן נ"ג הי' גירסא אחרת „בהפסיקתא" וז"ל שם על דברי המחבר בסעיף ד' „ויש לו נעימה" כתוב בפסיקתא „כבד את השם מהונך" קרי בי' מגרונך... שאם הי' קולך ערב עמוד וכבד השם מקולך" עכ"ל וכנראה הי' ג"כ לרש"י ז"ל זאת הגירסא כאשר מפרש במקומו במשלי „אל תקרי מהונך אלא מגרונך"!!!

וכן איתא באופן אחר „בפסיקתא רבתי דרב כהנא" מובא ג"כ בילי"ש הנ"ל וז"ל פסקא „עשר תעשר" כבד את השם מהונך ממה שחננך וכו' עד ד"א מקולך שאם הי' קולך נאה והייתי יושב בביהכ"נ עמוד וכבד השם בקולך... ופירש שם בביאור להגאון האדיר רא"ז מרגליות ז"ל וז"ל והוא ג"כ נדרש ממה שחננך וכדכתיב „הוצק חן בשפתותיך על כן ברכך אלקים לעולם (תהילים מ"ה ג') ואפשר דדריש לי' ג"כ ע"ד מהונך מנוייך שהוא „קול נאה עכ"ל הגראז"מ ואומר שם בפסיקתא רבתי „חייא ב"א של ר' אליעזר הקפר היה קולו נאה והי' אומר לו „חייא בני" עמוד ועבוד את השם ממה שחננך... „נבות היזרעאלי" הי' קולו נאה והי' עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסים לשמוע קולו!!! פעת אחת לא עלה והעידו עליו אותם העדים בני בליעל... וכו' מי גרם לו? על שלא עלה לירושלים בראי' לכבד את השם ממה שחננהו עכ"ל הפיסקתא רבתי דרב כהנא.

וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות תפלה הלכה י"א וז"ל „ומשתדלין להיות ש"צ אדם „שקולו ערב" ורגיל לקרות" והכסף משנה ז"ל כתב ע"ז „הכי תניא בפ"ב דתענית לגבי תענית צבור ולמד משם רבנו" לכל יום"... והנה באמת לכאורה אין הנדון דומה לרא' כי נוכל לומר במה דברים אמורים שצריך התעוררות כדפירש הפרי מגדים הנ"ל רק בתענית צבור אבל לא בכל יום וכן כתב המהרש"ל ז"ל בתשובה סימן כ' ומובא במג"א (סימן נ"ג הנ"ל סי"ק ח' לענין „פרקו נאה" דלא בעי כל המדות הללו אלא בת"צ ולולא דברי הכ"מ ז"ל מצאתי מקור אחר לדברי רבנו הגדול הרמב"ם ז"ל **אשר בכל עת משתדלין להיות ש"צ שקולו ערב** וכן פסק הטור והמחבר בסימן נ"ג (בדין מי הוא הראוי לירד לפני התיבה)...

כי הנה איתא במגילה (כ"ד ע"ב) „תניא נמי הכי אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן וכו' מפני שקורין לאלפן עיינין וכו' ואח"כ מביא שם א"ל ר' חייא לר"ש ברבי' אלמלי אתה לוי פסול אתה לדוכן"... משום דעבי קלך... ופירש"י ז"ל דעבי קלך... „ותניא בהכל שוחטין (חולין כ"ד ע"א) בשילה ובבית עולמים הלוים נפסלים בקול... עכ"ל רש"י ושם בגמרא איתא „אין נפסלין אלא בקול" א"ר יוסי מאי קרא? „ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד" (ד"ה ב' י"ג) ופירש"י שם שצריכין לבשם את קולם שיהא נראה כקול אחד... ושם (בע"ב) להלן איתא בגמרא ת"ר „נתמלא זקנו" ראוי ליעשות ש"צ ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו... רבי אומר אומר אני עד שיהא בן עשרים א"ר חסדא מ"ט דרבי דכתיב (עזרא ג. ח') „ויעמידו את הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית השם" והא האי קרא בלוים כתיב אמר ריב"ל בעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים לוים וזה אחד מהם. הרי שבב' מקומות במגילה ובחולין מדמין ש"צ שיורד לפני התיבה וכהנים הנושאים את כפיהם ולוים בדוכנם. זה לזה וא"כ הרמב"ם ז"ל דורש סמוכין וכשם שהלוים נפסלין בקול כן היורד לפני התיבה „בכל עת" ולא רק בת"צ צריך להיות לו „קול ערב"... ובאמת שקל הרמב"ם ז"ל את דבריו בכף מאזנים ואומר „ומשתדלין" להיות ש"צ „אדם שקולו ערב" אבל בפרק ד' (מהלכות תענית ה"ד) כתב וז"ל „ואיזה הוא הראוי להתפלל בתעניות אלו איש שהוא רגיל בתפלה וכו' „ויש לו נעימה וקול ערב" הרי דבתענית לא סגי בלאו הכי! ולא תלה הדבר „בהשתדלות".

מעתה הנני חוזר לראש דברתי עמכם אשר מאז הי' כלא הי' „זדון לבכם השיאכם (עובדי' ג. וט"ו) לכסות פני בבושה ולהסתיר ממני „העת לחננה כי בא מועד" (תהילים ק"ב י"ד) לבחירת „מועצות חכמי התורה"... לא מצאתי את עצמי בעת ההיא מחויב בדבר לצאת נגדם בפומבי יען אשר רק (והלב יודע אם לעקל ואם לעקלקלות)" תוספתא שביעית פ"ג ה"ה סנהדרין כ"ו ע"א בלא „ויו" וג"כ בירושלמי שביעית (פ"ד ה"א בלא „ויו" ואיתא בנדרים (כ"ח ע"א) „דסבירא לן דברים שבלב אינן דברים" וגם בקידושין (מ"ט ע"ב) אמר רבא „הוי דברים שבלב ודברים שבלב אינן דברים" וגם במסכת מעילה (כ"א ע"א) מקשה שם בגמרא על המשנה „אמר לו הביא מן החלון או מן הדלוסקמא והביא לו וכו' בעה"ב מעל", מאי קמ"ל? ומתרץ „דברים שבלב אינן דברים" ואיתא נמי בסנהדרין (ל"ה ע"א) „ליבא דאינשי אינשי"... וא"כ יוכל להיות שלא במרד ובמעל עשים זאת... אלא שמעתם ושכחתם... מלהזמין אותי בתוך הבאים לאסיפת־זקנים כנ"ל ואז הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אי שכחה מקרי אונס? עיין ביור"ד סימן רל"ב סעיף י"ב ברמ"א

שם שמביא ב' דיעות בזה ומשמע מדבריו שהכריע כדעת האגודה שלא מקרי אונס אבל בט"ז שם ס"ק ט' מכריע שלא כדעת האגודה אלא שמקרי אונס ועיין במג"א סימן ק"ח ס"ק י"א שהבין שם מדברי המחבר שסובר דשכחה מקרי אונס כמו דעת הט"ז ביור"ד ועיין בחו"מ סימן כ"א בש"ך ס"ק ג' בארוכות שנראה שאין דעתו כדעת הט"ז ועיין בקצות החושן סימן נ"ה ס"ק א' שמכריע ג"כ שלא כדעת האגודה רק ששכחה מקרי אונס ועיין בנתיבות המשפט שם דדעת האגודה הוא רק בנדרים, אבל בגיטין וקידושין וממון מודה האגודה דמקרי אונס... ועיין בתומים סימן כ"א ס"ק א' שהאריך בזה ומסיק שגם הרמב"ם סובר כהר"ן שמקרי אונס ונראה מדבריו שם באורים ס"ק ג' שהכריע שמקרי אונס!!! ... ועיין עוד בתורת רבנו הגר"א בביאורו שם ביור"ד ס"ק ל"א שציין לעיין באו"ח סימן ק"ח סעיף ח' ובט"ז כאן שנראין מדבריו שגם דעתו הרחבה ששכחה מקרי אונס!!! ע"כ נגמר בדעתי אז להיות „שב ואל תעשה עדיף" היכי דלא קא עביד איסורא... (עירובין ק ע"א. ב).

לא כן עתה כאשר השגתי בשבוע העל"ט השבועון שלכם הנ"ל וראיתי במראה ולא בחדות „בהכתובות" על „שער העתון" ובפירש אתמר בשם התואר לי לשמי... בשפת אנגלית „לרבי מ. ל. עהרענבערג" כאשר עיניכם לנוכח יביטו בחתיכת העלה שהנני מצרף לכם בזה, נלאיתי נשא... והיו עלי לטרח כי הסתירה נכרת מיני' ובי' כי ממ"נ אי אנא מלכא... (ובאמת רבנן איקרו מלכים גיטין ס"ב ע"א) עד העידנא אמאי לא קאתית לגבאי? שם (נ"ו ע"ב) ולמה הבאשתם את ריחי לעיני החברים ולא אותי קראתם לבחירת „מועצות חכמי התורה דאמעריקא" ואם באמת באתם לידי הכרה שאין אני נאה לשמי... ורבי לא יתקרי וחכם לא יתקרי ולא כשמואל ירחינאה! (ב"מ פ"ו ע"א) יען וביען שאינכם... מסכימים על הרבנות שלי א"כ למה זה אנכי? נקרא ולא מתרגמין בשם „רבבי" ומה לכם לשקר על „הכתובת" שלי ובפרט בגלוי לעיני החברים? במקום שאמרו חז"ל „כל מלתא דעבידו לגלויי לא משקרי בה אינשי" (ר"ה כ"ב ע"ב. בכורות ל"ו ע"א. וכעין זה גם ביבמות צ"ג ע"ב קט"ז ע"א קט"ז ע"ב) ועל כגון זה אומר המשורר „כי יסכר פי דוברי שקר" (תהלים ס"ג. י"ב).

אמת הדבר שלא נעלם ממני שיש לכם אמתלא על זה „שקריאת השם" לכל נפש האדם באמעריקא... רק משפה ולחוץ הוא שמו „רבבי" וע"כ אין זה שקרנות כי הכל יודעין... והכל מנבלין את פיהם (שבת ל"ג ע"א כתובות ח' ע"ב איתא הכל יודעין... אלא כל המנבל את פיו וכו') כי כן המנהג באמעריקא אשר כל הרוצה ליטול את השם... „רב" בא יבא ברנה, ונוטל.. ולא מיבעיא השוחטים דעלמא... והשמשים והחזנים, המוהלים והמלמדי תינוקת... שנאחזים בסבך אגודות אגודות בקשר... שאינו מן המנין. שרואין טריפות לעצמן. אלא אפילו כל הכותב לחיים... באיזה לשכה. מהלשכות שמאספין... עד ויצברו אותם חמרים חמרים ותבאש הארץ... (שמות ח'. י') מזכיר את שם „רב" לבטלה ולא זו בלבד שאין פוצה פה ומצפצף... אלא עוד" וקרא זה אל זה ואמר קדוש"... „בקדוש מלבין חטאים".. וכן „לעומתם ברוך יאמרו" ותשבחות ישמיעו... באין בודקין מן המשבח ולמעלה בקודש... את המורידין ולא מעלין... (ע"ז כ"ו תחלת ע"ב) ובגלל הדבר הזה אתם חושבים שאין הקולר תלוי על הצואר שלכם... ואין אתם מחויבים לכלות את הקוצים מן הכרם... (ב"מ פ"ג ע"ב) ולקרוע את המסוה מעל פני השקרנים... כאשר כן עונים ואומרים כל אזרחי (שקורין סיטיזענס) אמעריקא... ובזאת תורת החטאת אתם הנכם ככל הגוים.. בית (אגודת) ישראל...

אכן גם זה הבל ורעות רוח... ואם תאמר איני מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה... (ספרי בהעלותך מובא ברש"י שם (במדבר י"ב ח') ובעונ"ה דין גרמא בגזיקין שירדה היהדות החרדית אחורנית עשר מעלות (מלכים ב'. כ' י') ולפיענ"ד על כזה שאג ישאג ישעי' הנביא ואומר ומוכיח.. „ורודף שלמונים" (עיין פירש"י ז"ל ישעי' א'. כ"ג) כי הפועל יוצא מאחר כל אלה היא החנופה שגברה בימינו אלה וע"ז מרעיש עולמות הגאון האלקי בספרו הקדוש „יערות דבש" (חלק ראשון דרשה ט"ו) המתחלת „ישעי' הנביא אמר דרשו השם בהמצאו" ושם באמצע הדרשה! בד"ה אמנם ד' דברים אלו הן כנגד ד' כתות שאינם רואים פני שכינה... חשמ"ל וכו' עד שכתוב. והנה מדות החנופה. יבינו רבים שהוא אם יאמר לחברו... כמה יפה את והוצק חן בשפתותיך, וכדומה מתוארים והוא רק להחניפו לקבל גמול. או לבל ירע לו וכדומה... ובאמת גם זה עון חמור הוא אבל

עיקר החנופה „בראותו כי חברו עובר עבירה קלה או חמורה והוא שותק... זה תכלית המרי.. מהחנופה ע"ז תאבל הארץ ומלואה... כי חנף תחנוף ארץ.. וכאשר דרשתי כמה פעמים כי החנופה לראות בחברו דבר ערוה... ושותק!! הוא ממש ככופר בגמול. ועונש. כי הלא עין כל רואה שותפים במו"מ ויורשים בתפיסת הבית שלא חלקו, אם ישליך אחד צרור הכסף לים הלא יצעק עליו חברו בכל כחו! ואם לא ישמע לו יקבל עליו בבי"ד... ויצעוק בשלך אתה רשאי ולא בשלי כי שלך שלי ושלי שלך כי שותפים אנחנו בדבר הזה... ואלו יראו עובר עבירה אשר אנו בכלל שותפים וחטאת הקהל ההוא... ונדון עלמא בתר רובא.. ובעונו יגיע לנו רעה... וא"כ אם יהי' כמחריש ושותק ולא ירד עמו עד לחיי" כמאמר חז"ל עד הכאה (א"ה כאשר איתא בערכין ט"ז ע"ב „רב אמר עד הכאה" והלכה כרב!!! באיסורא, בכורות מ"ט ע"ב) והוא הכל מתגבורת החנופה, ובעונ"ה כ"כ גברה החנופה עד שרבים בראותם שחברו עושה עבירה... לא זו ששותק!!! אף זו שמתנצל בעדו.. יפה עשה ובעונ"ה נלאו כל רודפי אמת להעמיד הדת והישר על תלה... ומי שיש בידו להוכיח.. ואינו מוכיח רבים חללים הפיל.!!! וכו' שמאריך עד שאומר שם להלן הביטו וראו כמה עונש מגיע מחנופה מבלי למחות בעושי רעה עד שנענש לפי הדין כעושה רעה. לגמרי!!! עכ"ל הזהב של הרבי ר' יהונתן וצללה"ה ודברי פי חכם חן ושפתים ישק!!!

ולפיענ"ד זה כוונת הנביא עמוס (ה'. י') שצועק „שנאו בשער מוכיח ודובר תמים יתעבו" וגם מצאתי לו און לרבנו הגה"ק מוהר"י מדברי חז"ל (שבת קי"ט ע"ב) במה דאמר ר' עמרם ברי' דר"ש בר אבא אר"ש בר אבא „לא חרבה ירושלם אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה... ומכ"ש כאן באמעריקא... ארץ שמלכך „נער"... ונערים פניו וקנים לא חננו... זמלך כזה. פורץ גדר!!! לעשות לו דרך (בדרך גבר)... ואין ממחין בידו (ב"ב ק' ע"ב. סנהדרין כ' ע"ב ולא עוד אלא שקורין לפניהם את ההלל... הגדול! לאמר לכה והיית לנו לקצין (שופטים י"א. ו) וגם וסלחת לעוונינו כי „רב הוא".

אלימלך אלעזר ארנברג

שלום אליעזר הלברשטאם
כהרה"ק מצאנז זצלה"ה
חונה פק"ק ראצפערטא יע"א.

אגרת של הגה"ק מהרש"א מראצפערט הי"ד

אגרת מהרבנית הצדקנית מרת פיגא בילא ז"ל בת הגה"ק בעל דברי יחזקאל ואשת הגה"צ רבי מנחם מנדל מפריסטיק זצ"ל

ארזי מחובר לטהור לבנון רפא

אגרת מהגה"ק אדמו"ר מקאלעשיץ הי"ד

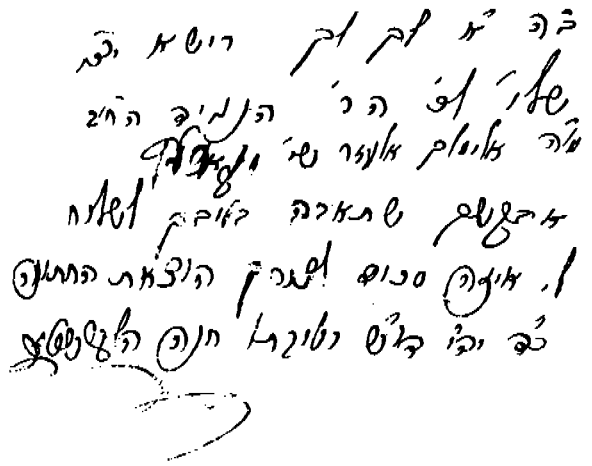

אני מוצא בזה לאור את הגלופה מן האגרת הקודש של אותו צדיק יסו"ע וקדוש עליון כקש"ת מו"ה טובי' הורביץ האבד"ק שענדישוב וצללה"ה הוא זרע קודש בן אחר בן לאביר הרועים מוהר"נ מראפשיץ וצללה"ה, ומובא בשו"ת "הרי בשמים" ח"ד סימן קמ"ט ביחד עם אביו הגה"ק מו"ה ר' אברהם הורביץ האדמו"ר והאבד"ק שינדישוב זצללה"ה וגם מובא בשו"ת גיסו שו"ת מהר"ש חלק ג' סימן ק"ו לאות הוקרה, הצדיק ר' טובי' זצ"ל הנ"ל קבע דירתו בסוף ימיו בעיר זאם בישראל ק"ק קראקא תע"א ושם היו מעריצים אותו עד שאמרו עליו שהוא אחד מל"ו צדיקים שבדור, ובתוך כך בא כאורח נטע ללון על זמן קצר בעיר ניו־יארק והיא שעמדה לי או לבקר בהיכלו כבוד זכי"ע ועכ"י.

הצדיק ר' טובי' הנ"ל הי' לו בנין והתנין גדולי תורה ויראה הי"ד ואחד מבניו הניח בניו־יארק הוא הה"צ מו"ה ר' ישראל דוד הורביץ שנפטר השנה זצ"ל

רצוני לציין כי אגרת זו קבלתי מצורף להזמנת נשואין של בנו הרב דוד אריה ליבוש עב"ג מרת מירוש במ"ץ הרה"צ ר' אביגדור זצ"ל

מנחם מענדל הלברשטאם
אבד"ק סטראפקוב יע"א
בעת בברוקלין

GRAND RABBI
MENDEL HALBERSTAM
218 HOOPER STREET
BROOKLYN 11, N. Y.
TEL. EVERGREEN 8-0507

בית המדרש "דברי יחזקאל"
CONG. "DIVREI YECHESKEL"

ב"ח

אגרת מכ"ק אדמו"ר מסטראפקוב זצ"ל

שנקרא „שאצער רבי" יען שאשתו הבנית הצדקנית מנב"ת בעלת עובדין טבין מרת יענטא עלי' השלום היתה בת כ"ק האדמו"ר הה"צ המפורסם כקש"ת מו"ה ר' מאיר מאשקאוויטש זצלל"ה משאץ, הוא הי' בן אחר בן להמגיד הגדול הקדוש והטהור כקש"ת הרבי ר' מיכל'י מזלאטשוב זצללה"ה תלמידו של הבעש"ט ז"ל ורבו של הקדוש מהר"מ מנעשחיז ז"ל ובן בתו של אותו צדיק הקדוש והנורא כקש"ת הרבי ר' מאיר'ל מפרעמישלאן זצללה"ה.

וכאשר ידוע לכל ובפרט בעולם החסידות היתה ביתם של הה"צ ר' ישראל דוד הורביץ והרבנית שלו מרת יענטא וצ"ל פתוח לרווחה כל היום לרבות הלילות ושם ינוחו כל יגיעי כח ובפרט הזרע קודש בני צדיקים שהתעכבו באמעריקא כגרים ולא לגור שם, ונאספו שמה גם לאכילה ושתי' ובפרט בשבתות וימים טובים שנהנו בסעודתם יותר ממנין אנשים וגם לפעמים הייתי גם אני הצעיר בתוכם, ואין לשער את גודל עבודתם וביחוד העבודה של הרבנית הצדקנית אשת חיל מרת יענטא ע"ה שעבדה בלב שלם ובנפש חפיצה למרות חולשת כחה ומחלתה הכבידה ל"ע אשר לדאבוננו הרב נפטרה בדמי ימי' והשאירה אחרי' ב' בנים וב' בנות בגן עדן תהא מנחתה ויצרור בצרור החיים את נשמתה עם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן ונ"א, ותהא מליצה ישרה בעד בני' ובנותי', ולצערי בתודע לי שגם הה"צ ר' ישראל דוד הורביץ הרבי משאץ נפטר זה איזה חדשים אחר מחלה כבידה ל"ע זכות צדקותיו אשר עשה יגן עליו וצ"ל תנצב"ה.

ובעודי בזה כדאי להזכיר שמותיהם של איזה אנשים צדיקים ואנשי מעשה שהתעכבו איזה זמן בניו־יארק ולא נזכרו שמותיהם בספרי „ארזי לבנון" כמו כ"ק הרב הצדיק בוצ"ק חו"פ עה"י פאר מקדושים כקש"ת מו"ה ר' נפתלי הורביץ זצללה"ה שהי' נקרא בשם ר' נפתל'טשה דעמביצער יען שהי' בן הצה"ק מופת הדור מרן ר' ראובן הורביץ זצללה"ה האדמו"ר והאבד"ק דעמביץ בנו של אותו צדיק הדור וקדוש עליון מרן הרבי ר' אליעזל האדמו"ר והאבד"ק דזשיקאוו זצללה"ה ולמעלה בקודש זכי"ע ועכ"י.

והשגי בקודש הוא הגאון הקדוש המקובל פה מפיק מרגליות כקש"ת הרב מו"ה ר' דוד שפירא זצללה"ה האבד"ק דינוב ודירתו כבוד היתה בק"ק סאניק בעהמ"ח ספר „קרן לדוד" שלצערנו הגדול נאבד בשהואה וקונטרס אחד נשלח לי מהספר „קרן לדוד" ונאבד ג"כ ע"י בנו הרב הגדול מו"ה אלעזר הי"ד אשר הי' ג"כ בניו־יארק ולדאבוננו הרב נסע לביתו לפוילען ונאסף שמה עכ"ב בהשואה השם ינקום דמם, הרב הגה"ק ר' דוד הנ"ל הי' בן הה"צ ר' יוסף שפירא האבד"ק דינוב ממלא מקומו של חותנו הקדוש ונורא מרן ר' ישעי' נפתלי הירץ זצללה"ה בן הגה"ק וטהור הרבי ר' דוד'ל וצללה"ה בנו של הגאון האדיר וקודש קדשים מרן הרבי ר' צבי אלימלך האדמו"ר והאבד"ק כמה קהלות ובסוף ימיו בעיר דינאוו זצללה"ה והוא הרב ר' דוד שפירא בעהמח"ס „קרן לדוד" הי' חתן דודו הגה"ק ר' מאיר יהודא שפירא זצללה"ה האדמו"ר ב"ק בוקאבסק תע"א.

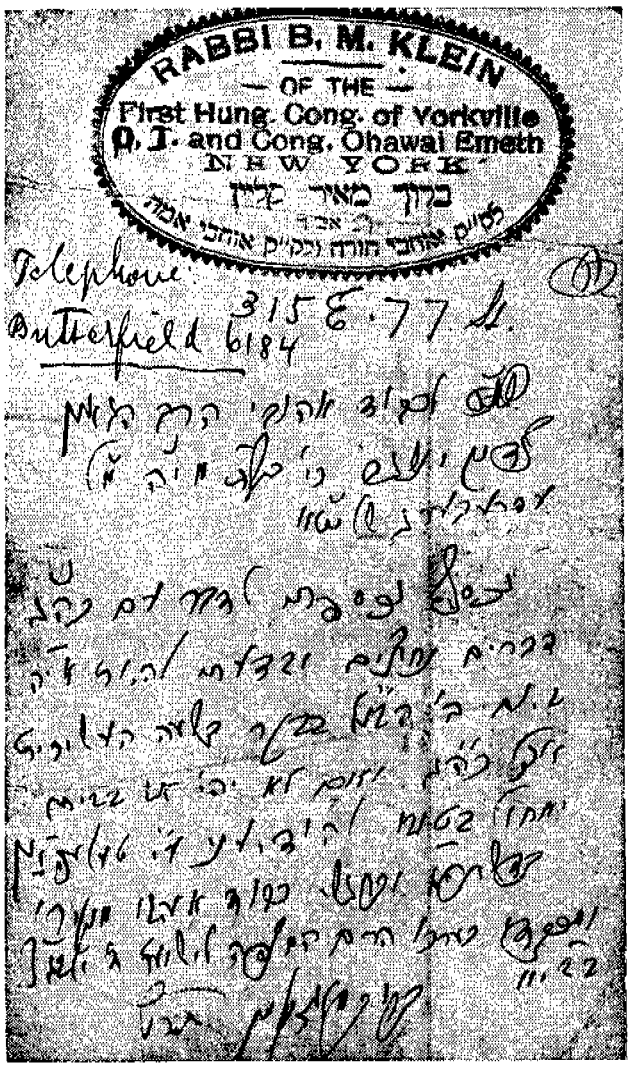

אגרת מהרה"ג רבי ברוך מאיר קליין ז"ל

בעזרת השי"ת

הרב טובי' הורוויץ
אבד"ק שפנדישוב
החזק"ק קראקא יצ"ו

RABIN
TOBIAS HOROWITZ
KRAKÓW, MIODOWA 8.
POLAND.

ב"ה יום ה' ב' תשג תרצ"ה לפ"ק

הידוע ורה"ש יפעת ידידי הרב החרוץ המופלג
ה"מסור ירא ה' היקר והשבחם מאוד נפלאה ופי'
כשמ"ת מוה"ר יואל מלכיאר שהיה בעירנו בשנת שלש"ו
אתרגל הט"ס ביאות הגיה הנה ידיעתי לפי ידיעתי שאין
לו ידיד ואוהב נאמן כמו כבוד אפלתו"ן ולפעמים השמועות
לפ"ע מטין מאיזה מי ומלבבי כי זיא אוכל להשלות על חפצך
כי האמת שלו כי יאמין אדם בהבריאות השלומים ונתש
כוחו מאוד ושערתא דחולה לו מאוד רק בפרנסת
ולפעמים אבקשהו נא להשיב שפעת ולהשתבח מאדי
לשמוע לו שפרוץ הימים להחזיר את נפשו ונפשות
בני שמחיו כי ממנו היא מוץ יפיע נשמת הלות ורוח
מלו, ומלבד ישראל הוכפל הצלחת שעשה נא עמו
אות לטובה ועשה פעלות ובל המרחץ ימחץ ובאהלות
ישבק ממעון הפסדים בעל מום והלוות ושוגות
מעשף וכשלף ורוב נתת ורחמיה ויאות נפשו ונפש
ידידו ואוהבו התפץ הצלחת נגיד ומפתר בעדו
שנעשר בעד טוב שלפ"ה [illegible]

אגרת ממו"ר הגאון מהר"ש פיהרר זצ"ל

ש מ ו א ל פ י ה ר ע ר
אב"ד
דק"ק כראם יצ"ו

ארזי מחובר לטהור לבנון רפה

מכתב מהגאון אבדק"ק אלטשטאט ז"ל

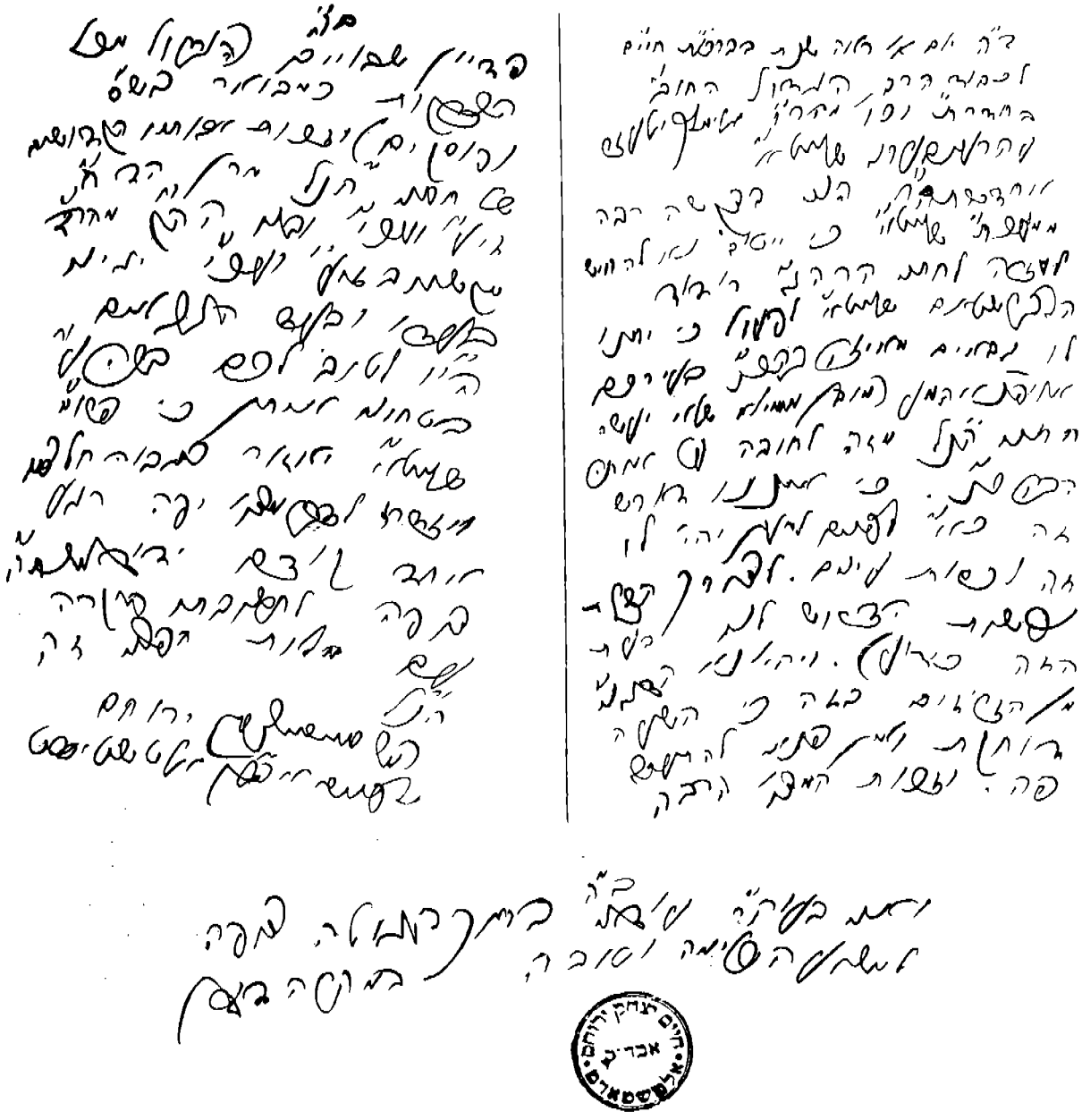

אגרת ממו"ר הגאון מהר"ש פירהר ז"ל

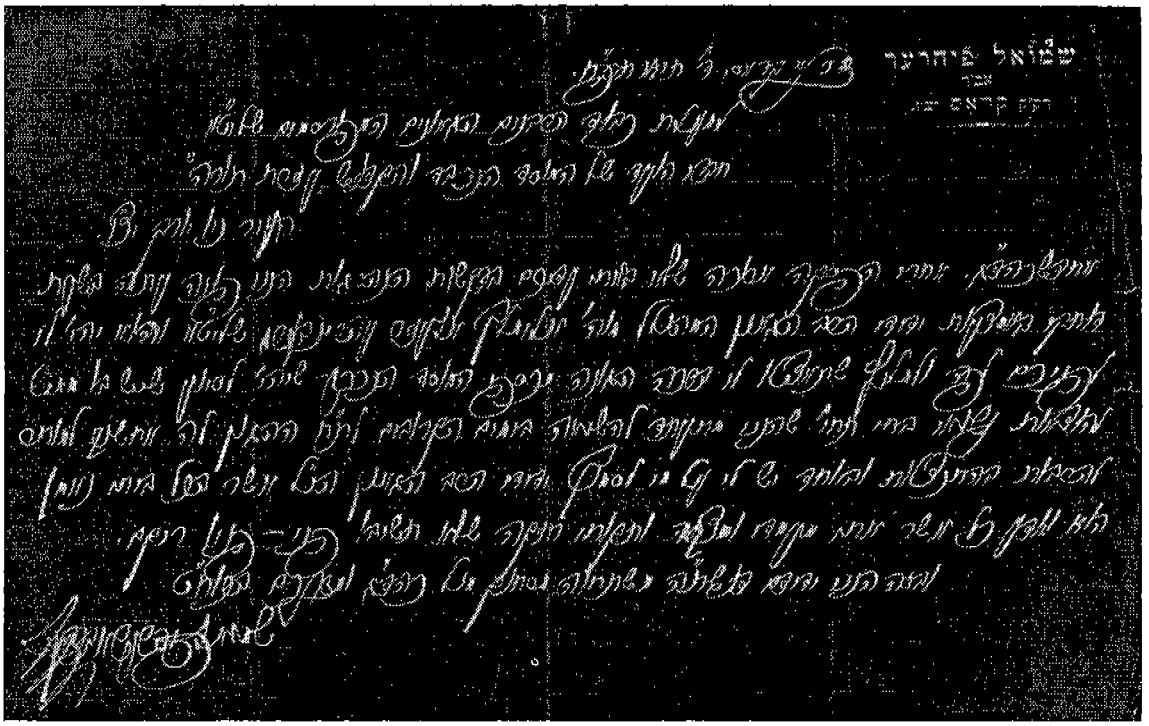

בס"ד

אפריון נמטה לידיד בן ידיד הוא ידידי הגעלה הרבני הנגיד והחסיד מו"ה שמואל נבנצאהל שליט"א מתל-אביב בן הרבני החסיד ויר"ש כש"ת מו"ה צבי הירש נבנצאהל הי"ד בנו של רב האי גאון הגדול המפורסם כקש"ת מו"ה הרב אלטר יחיאל נבנצאהל הראבד"ק ווישניצא ואח"כ בעיר ואם בישראל סטאניסלאב תע"א, על שמסר לי ההסכמות על ספרי זקנו הנ"ל „פרי עץ ומנחת יחיאל" מכ"ק רבנו הגדול והקדוש הגאון רשכבה"ג מרן ר' שלמה הלברשטאם וצללה"ה מיסד השושלתא דאדמור"י באבוב שנדפסו לעיל בחלק „מלכות שלמה". ←

ארזי מחובר לטהור לבנון רפז

אגרת מהגאון הראב"ד דק"ק סטאניסלאב ז"ל

אלטר יחיאל נעבענצאהל
ראב"ד
דק"ק סטאניסלאב והגליל.

בי"ה סטאניסלאב ע' שלוח ט"ז טבת תרצ"ה

כבוד ידידי נאמני הנכבד התרופף שנון שלום התסוד והתרא
שלום נפשו מאודו תלוי שבי ושלם מהה שאולף תאוצר שלומו
ומשפחתו שהתעטרו התפלך תורה כיה בנו - ויחיו

אתמשלתיה . הנה שלוחי כיה אתי מקופת אור קרתו התאמנים
אשר התסוד תגלות כי ואור שקשקר וה ובשבב אל מר אורלה שו ברכה
בשם . אשר עשה נה הרבה ימים מחיים ומזונה לאור עמ בשלה , ועבר
נישה נה כיאות כיאות לאמ עמו לנפו השמחה - הן ה ב"ה מו עד שלום-
והשא ומאזן שלמה . והיה אלקים בעזרה לחיים ומשלשה אתה אחה אמה אמה
שתתאחדה בתאמת אחת כי בזה יתפרנ אשלה בית הסגל , ונצח אחנו
כיבר אחנה עתה לכתוב בשלחה הקודם ונשכחתי לשלחתה , לספרת על כולה אשת
בשלמה , שיחיה נא לחמני ולחמן אחרי הפקה לכתוב אחנה השאלה - אך
כבוה בשלמו אז אך אחנת התרנים בשם - ולעשות אחר השוק מאשלה
ומשלה אחנה בקל ברוניהם .

אולך ואתאר על השתבש את אחנו המלוה אשר ושלה בזה , אמ אלחים
ובשאה ברוסיה כלו . ומתם אשך נקלות בעבו להצות את הקצר לחכיך עד
אשר אלבא והיו שלכו בשלום

את ט ההשלוח ונא בקר ברחמ ושפטי הלשה לנחלו בתר הלבה . כתובתו
הוא : Rosa Schäuelter 2829 Brigthon 7th. Str. Brooklyn
אחרון - חשאי . נא מאד ואעת את הדברי השמח שתהיו נקלה ושלחו
בעבו לחמני בשם התלמידים תלמידי הגדר הגדול והקדוש הרב המאור הגדול
הגאון ר' [illegible] אבדק"ק [illegible] אשר הוא [illegible]

[illegible]

[illegible]

מכתב מהגאון האדיר רבי חיים פישל עפשטיין ז"ל

ב"ה

B. F. EPSTEIN,
Chief Rabbi
S. H. KLIBANSKY,
Rabbi
M. H. EICHENSTEIN,
Rabbi
BENJ. SARASOHN,
Secretary

חיים פישל עפשטיין,
אב"ד
שמואל חיים קליבאנסקי,
חבר הב"ד
מנחם צבי אייבענשטיין
חבר הב"ד
בנימין שרהאהן,
סגרא דדיוא

בית דין צדק דסט. לואים, מיזו

BETH DIN ZEDECK OF ST. LOUIS

5172 RAYMOND AVENUE

יום ב' בקר לחדש סיון שנת תרפ"ב

לומלת בדוד ידידי ותלמידי כבוד הגאון פתחיה נרו אשכנזי ומפולסק שלום רבתות ולאיגרתם כבר כתבתי
מבלבב אוטעך אלטער זיבענדאיגע שלום
שלום ובשפה ,
הנה לכבודו לומדי לבבו עשה לנו לעורר לאוד שלומתם אתמיד , ובשאלתו אם חשלך
אודות לומדים בי הכלה וש"ו לדבר אתו בשעשע בקיום
קמת שלומתם תמ' תשא לנו לשלוח לפה , ווחל נא ובפרט לנא לכשלום אין לנו בוד , הנה
תולה לשלומו ובשלום לומדי ,
ופה טרדתי הגדולה הנה מעברת לעלי עד אשר שלום ובשפה לומדי, נאשכן הכד
ידידו ומאהבו הפשוט

משיב [illegible] מוקדש הכל

הרב אהרן דוד זעלדנער
בעהמ"ח ספר מטה אהרן
לארענס, מאסס.

RABBI A. D. ZELDNER
83 CONCORD STREET
LAWRENCE, MASS.

#1.

בראשה"ש אלול התשכ"ט !

כבוד הרב"ח נכ ושכטל . בקשתו שטורחה לשמוע כי לרוב מצוקי לחם בראשון ובשני בשלוש מזה מישכן זה מלכים #2&4 בתלים ספרים תפשתי מזרח הרבה מז , מ . "בל-ונסף" מפרסים מזה הס שזה מלה — ל המצרי ב"שלמון מאוה שמתקן שלוש מלכים בדור שטרטרנגלל מזה מצם הס לזו פלאות מיד כיס המלה להאוה שיב הד תשמה סומן לזו שמקלה שם מצלחות את שבו ומרה שזמ תכם תשלם. (מז) מה שפסק הרופא פשט הלכה מהלכות כלתנות שמן כלתנות שהנן רק בשל מזמן מזמן טהרה וזה תפ טמון. כמו שמצה הזאה זה מזרוש בשיר. ומאוך ומזמן. והרוש הקשה שזו מזשיב פרקה מלכתנות בשם מלרוש שמהכ ההלכה עם ההורה בפ כלתנות. ל"שלמון הנלו מרוה מקום לפסק הרופא מעלה מקלן זה הנלה לזה ישפו רושות ל המאר כי הרופא לו יתיב ברון לה . ה הזה הזאה הפשט לזו רפה לשם בפ כלן הבזו הזוה מתוספות בכלתנות מזוש וכן בדה הרשבה מלבות בשזה-הרוש כלל שם חזה טף מזוש. וכן בשה בשם ס התנוק מלבה תלן ומפרש המשנה הנלו מלתנות כמו שבזלה רבנו הבקלן בהבזלה על זוב סיזן רפס וכן מאר הזאת משלה-רזשונה ראשונות הראשות לזולמו. דהרופא מפרש פתחו עם טהרה ל"שלמון. מקלו מלשמעון בלבד והבדשה מאר. בפלה לזפסו ומקלו בלתנות. ומאוה שק טהרה ל מזוך מקלו בלאר בלשון מפלזות זבל טהרה מזון לזפסו ומקלו בלשון מזוש. לזו בשה השאר בשם הס זזה הפאר שלמך מס הרופא-בשה ?

כי לה בזו הזה בשה הפלסקיות שזון לפסק פזשם מספרו קבלה הומה שבפס מפרש לזופסו

הרב אהרן דוד זעלדנער
בעהמ"ח ספר מטה אהרן
לארענס, מאסס.

RABBI A. D. ZELDNER
83 CONCORD STREET
LAWRENCE, MASS.

#2.

(ק) מגיון דעות הרבנים מהלכות וגדם ותלוי בהה פרקים הנ"ל ולפי הענין והשלחת
ותלת – לתרץ: להטור מהלכת סוגן קסס כתב "מוהו ולדעת לאמה הפרוכה להשלובו
לתרץ". ומבואר המקור שב מס הקדוש בסדרו. אמנם לאחר שעיונת בהפסוקים
הללו שכן בתוך הבית שם והבגד יהיו בחלון בחדרי הקדש וכן מפורש
בהלכות ספר תורה סוגן קסס בפרוסם שתלבה רק לעשות כוון שעיקרית המעלה
מובחנת מולתית שיהיו שלה שלוו ואחר היתה שלה לכתף נפלה. לכן
נפלה לבעל הבית. "לאחר בדיקה" אמנם כן בדעת הסוגן שעון גיר
נ"ב וכן בדעת בעל הלבוש הלכות תלבלת סוגן קסס ולות ג"ב. והלה יעקב
ולות ואחרים כללו הפסוקים הנ"ל ולמדנו מלהתו המקור לדעת הרמב"ם.
דהנה בהקדמה שסקנו בהדוגמא בריבוים לחלוקת אות הבית שם התלבה על הלבלת
ממחבר בהגה בדעת בריבוי בדעתו לחלקי הלקות כי בשעת פלוגתו בדעת בהלכה
לחלוק הפלגנים לוכלה יחלוקו בלך נגד והלה ובדעת בדרשות סוגנים
ולך בגד לדרוש אחר בשעת תורה בדרוש. ובלון כתוב בתורה בדברים בהה
נגלך שהה ובאתו ולות לדעתו הרמבם ואלבה ולתו אחר שלנו ובלכה בשלתו:
ולפי שסתם הרמב"ם בכתו בהקדמה לחלוקת בדעת בדרי בהדוגמא בריבוים לחלוקת.
כן גם הסוגן שתלבה בריבוים בהדוגמא לחלוקת אם הבית בהלכה. בכן לדעתו
הנתנב. בדבר אחר תשלוב אחרת לחלוק אינך לות הלה שהסוגן בדעת בהלכה
הקשה על גבלה לות שתהיה בפרוסם בהתנב בכתו שאו בשעת בדבר תלוק
הבית. ואתן שאו בסוגן תלבלת שם אות הבית בדבר לחלוקת בלכלו בהלכה
על הסוגן סוגן בשאתו רק לאבלה אן האובתה בכן יהיה הדבר שלך

הרב אהרן דוד זעלדנער
בעהמ"ח ספר מטה אהרן
לארענס, מאסס.

RABBI A. D. ZELDNER
83 CONCORD STREET
LAWRENCE, MASS.

#3.

המחבר הי' מנהל המערכת "דאס אידישע ליכט" בנו"י ושמי הספחותי הי' א. א. בן יוסף וברשימתי על בקורת ספרים חדשים כתבתי הערכה מלאה על הספר "אור המאיר" להגאון הנודע רבי מאיר שפירא ז"ל הגאב"ד לובלין ובתוך מכתבי תודה שקבלתי אז קבלתי מכתבו של הגאון ר' אהרן דוד זעלדנער ז"ל והבטחתי להדפיס את אגרתו. אמנם מפאת סיבות שונות נפסק הופעתו, לכן אמרתי כי הגיע עתה השעה לפרסם אגרתו כדי לקיים הבטחתי מאז.

עת לבכות

על אלה אני בוכיה, עיני עיני ירדה מים, על הלקח ממני מחמד נפשי עיני ולבי היא בתי המצוינת בחכמתה ובמעשיה הטובים אשה יראת השם היא תתהלל מרת צירל הי״ד אחותה הצעירה של תאומית בתי הילדה מינדל נחמה אשר מנוחתה בעירה רזעפיעניק תנצב״ה ובהשואה האיומה גיספה בתי הנשואה מרת צירל ביחד עם אמה מרת יוטא הי״ד ועם אם אמה החשובה מרת הענא הי״ד בת ר׳ ברוך ג״ב מרזעפיעניק ואשת הגה״ח ר׳ ישעיהו רעגענבאגען יליד מעליץ ונפטר בעיר גריבאב ובעת המלחמה הראשונה נפטר בנו הבחור כמר ברוך באמצע הדרך תנצב״ה ובנו הראשון ר׳ פסח הי״ד עם איזה מצאצאיו גיספו ג״כ בהשואה, עם אחותו האשה מרת מלכה הי״ד ובעלה מו״ה בצלאל ווינברגר הי״ד ובנם היחיד הבחור יחזקאל הי״ד השם ינקום דמם ביחד עם דמם של שאר מיליונים יהודים, ושלא ימרש זכרם לעולם ועד.

ואלה מוסיף על הראשונים קרובי שגיספו בהשואה האיומה מצד אבי מו״ר הת״ח והחסיד בנש״ק מו״ה יוסף ט״ב זכרונו לברכה אשר הוא זכה עוד בהשואה הי״ד לבוא לקבר ישראל ביום עש״ק אחר״ת מיחשון תש״א בעיר גריבאב, ואלה הם בני ובנות אחיו הגדול החו״ב החסיד והירא מו״ה משה ט״ב ז״ל יליד קרשאנוב ואח״כ דר בעיר טשארטקאב ובאחרונה בעיר זלאטשאב ושם מנו״כ עם אשתו החשובה תנצב״ה, והוא בנו הגדול ר׳ יעקב אהרן מעיר הושיאטין וגיספו הוא עם כל משפחתו הי״ד, ובנו השני ר׳ מאיר צבי ט״ב מעיר אנטוורפען עם כל משפחתו הי״ד וגם אחותם הנשואה מרת ריזל עם בנה יחידה שלמד בהישיבה „בגייטסהעד״ הי״ד עם אחותם הבתולה מרת העסא הי״ד. גם בני אחיו הצעיר של כבוד אאמו״ר מו״ה יוסף ט״ב ז״ל הי״ד הוא הרבני החסיד מו״ה דוד ט״ב ז״ל אשר מנוחת כבודו בעיר קרשאנוב וגיספו בתשואה בנו מו״ה מאיר צבי הי״ד מעיר ווייעלעפאליע עם כל משפחתו הי״ד ואחיו הצעיר מו״ה חיים יוסף הי״ד ואחותם מרת רחל הי״ד עם אחותם מרת ריזל שגיספו ביחד עם אמם הי״ד היא דודתי מרת אסתר טילא בת ר׳ זאב יצחק פערטיג מעיר האמבראווא ע״ה, מן בני דודי ר׳ דוד הי״ד הודיע לי בנו המשכיל ר׳ יעקב יצחק שליט״א שדר עם אשתו מרת באשא תחי׳ בת הגאון ר׳ צבי טויבש מו״ץ דק״ק אוהעלי בעיר ניו־יורק תע״א.

וגם כדי שלא ימחה שמם של קרובי אבי מו״ר החסיד בנש״ק מו״ה יוסף ט״ב ז״ל הי״ד אשפוך עליו שיחי יזכור אלקים בשמת אחד המיוחד ממשפחתינו שפעל הרבה בעיר קרשאנוב הוא הרב הגדול בתורה ויר״ש הגביר אדיר כקש״ת מו״ה ר׳ שלמה ליבוש שעהנבערג מחסידי צאנז שיבאווא באבוב זכרונו לברכה עם אשתו בת דודו ע״ה עם בנם החשוב מו״ה יעקב משה שעהנבערג מעיר טארנא ז״ל אשר בנו המיוחד מחסידי באבוב המצוין במעשים טובים מו״ה מאיר וכל משפחתו גיספו בהשואה הי״ד וגם גיסו של החסיד ר׳ שלמה ליבוש ש״ב ז״ל הוא האיש חסיד ויר״ש הגביר עצום מו״ה אלי׳ ראכווערגער ז״ל אשר שמו יצא בכל הסביבה ולעת זקנתו נולד לו בחור טוב ולצערנו נספה ג״כ בהשואה הי״ד, גם בני דודתו של אאמו״ר ז״ל האשה הצנועה מרת ניסל ע״ה המה האחים אהובים מוה יעקב יצחק ווייגפעלד ז״ל ואחיו מו״ה משה ווייגפעלד ז״ל מעיר קראקא שהוא היה חותן הנגיד מגדולי חסידי באבוב מו״ה ר׳ שלמה פערלמאן הי״ד בן אחד מקרובינו הנגיד החסיד ר׳ משה פערלמאן ז״ל מעיר פאדגורזש וגם זכור לטוב

ש״ב של אבי מו״ר הרבני החסיד מו״ה מרדכי גראס ז״ל מעיר קראקא שמשפחתו ניספו ג״כ בהשואה הי״ד והנה כל הנזכרים כאן היו כולם מצאצאי ונכדי זקני הגאון אלקי וקדוש קדשים מרן ר׳ שלמה׳לי חריף המכונה באכנר האדמו״ר והאבד״ק קרשאנוב זצללה״ה ולמעלה בקודש דור אחר דור גאונים וצדיקים, גם יזכור אלקים נשמותיהם של חתניו לזקחי בנותיו של ש״ב הגדול ר׳ שלמה ליבוש ש״ב הנ״ל משפחת טימבערג ומשפחת גלאס ומשפחת לאנדא הי״ד.

ואלה אוסיף עוד להזכיר שמותיהם של קרובי של אמי מורתי הצנועה מרת מינדל נחמה ז״ל אשר ניספו בהשואה רח״ל ולא ידע איש את קבורתם עד היום הזה ואלה הם, בני דודי החשוב הגביר המופלג והחסיד מחסידי בובוב מו״ה חיים ברוך עהרענבערג אשר מנו״כ בעיר גארליץ ז״ל ואשתו מרת הענא גולדא אשר מנו״כ בעיר וויען והיא אחות מו״ר המובהק הגאון האדיר והצדיק מרן ר׳ שמואל פיהרר זצ״ל האב״ד והר״מ דק״ק קראס אשר גם הוא ובניו ובנותיו ניספו בהשואה הי״ד; בתו הבכירה של דודי ר׳ ח״ב ז״ל האשה החשובה מרת פרומט הי״ד עם בעלה איש נכבד המופלג והחסיד מוה צבי אייזענבערג הי״ד בן החסיד המפורסם מו״ה משה אייזענבערג ז״ל מעיר גארליץ אשר מקום מגוריהם הי׳ בעיר דעברעצין אונגארן עם בנם הנכבד מו״ה אלימלך הי״ד ואשתו מרת אסתר רשני ילידם הי״ד, בתם מרת שרה הי״ד עם בעלה ר׳ יחזקאל טייטעלבוים הי״ד עם שני ילדים הי״ד, בתם מרת רחל הי״ד, בתם מרת בינה הי״ד, בנם ר׳ יחזקאל עם אשתו ועם ז׳ ילדיהם הי״ד, בנם ר׳ ישראל עם אשתו ועם שלשה ילדים הי״ד בתם מרת אסתר עם בעלה ר׳ אלכסנדר פריינד עם ששה ילדים הי״ד, בתם מרת ריבה עם בעלה ושני ילדים הי״ד.

בתו השנ׳ של דודי ר׳ חיים ברוך בענדיט ע״ה מרת מיכלא ובעלה המופלג והחסיד מו״ה ניסן הי״ד בן הרבני המופלג והחסיד המפורסם מו״ה אלימלך צוויבעל מעיר לאנצוט ע״ה, ובנם ר׳ אלעזר ואשתו מרת גולדא עם שני ילדים הי״ד מעיר סטראפקוב, ובנם ר׳ מאיר עם אשתו מרת הינדא עם חמשה ילדים הי״ד מעיר מונקאטש, ובתם מרת יכט עם בעלה ר׳ שלמה זלמן גאלדשטאף עם ילדה אחת הי״ד, ובנם מו״ה מתתיהו עם אשתו מרת רבקה עם שני ילדים הי״ד.

כלתו של דודי ר׳ חיים ברוך ע״ה מרת יכט בת הגביר החסיד מותיקי חסידי באבוב ר׳ גודל מאצנר ע״ה מעיר פאדגורז היא אשת ש״ב ב״ד הנגיד החסיד איש אשכולות בו״ה יעקב צבי ארנברג שליט״א מתושבי קרית באבוב בת ים בארץ ישראל גם בתם הבתולה עלקא הי״ד ובתם הבתולה אסתר הי״ד וכלתם מרת ריקעל הי״ד אשת בנם ר׳ יצחק ארנברג שליט״א מתל אביב, ונשאר עוד אחריה הבן יקיר מו״ה יוסף מנחם שליט״א בירושלים.

חתנו של דודי ר׳ ח״ב ע״ה המופלג מו״ה חיים בערגלאז הי״ד בעלה של בתו מרת בילא חנה תחי׳ מעיר מאנטרעאל גם בתם מרת חוה עם בעלה מו״ה יוסף פרנס הי״ד מתלמידי באבוב בן ש״ב הגביר החסיד מו״ה נפתלי אלימלך פרנס הי״ד ואשתו מרת באשא מעיר טארנא בת הנגיד ר׳ יצחק אייזיק סגל מעיר ליטעווויסק ע״ה.

בתו של דודי ר׳ ח״ב ע״ה מרת חוה הי״ד עם בעלה המופלג מו״ה יעקב ריינהאלד הי״ד בן הנגיד החסיד ר׳ אלימלך ריינהאלד מעיר טארנא ע״ה עם בנם היחידי תלמיד ישיבת באבוב כמר אשר הי״ד.

בנו של דודי ר׳ ח״ב ע״ה המופלג מו״ה משה הי״ד ואשתו מרת חנה בת הגביר החסיד ר׳ אלתר ווינר מקרשאנוב ע״ה עם ששה ילדים הי״ד.

בתו של דודי ר׳ ח״ב ע״ה מרת שרה הי״ד ובעלה המופלג נכד הגה״ק רבנו הגדול ד״ח מצאנז זצללה״ה מו״ה חיים דוד קלוגר הי״ד עם שלשה ילדים הי״ד.

בתו מרת יוטא הי״ד ובעלה מו״ה מאיר וועקסלער נכד הגאון מאוה״ג מלייפניק זצללה״ה עם שלשה ילדים הי״ד. גם נכדתו של דודי ר׳ ח״ב ע״ה הבתולה הענא הי״ד בת בנו מו״ה יחזקאל שליט״א מרמת גן, עד כאן צאצאי דודי אחי אמי מרת מינדל נחמה ע״ה החסיד ר׳ חיים ברוך בענדיט. ע״ה.

דודתי הצנועה מרת הינדא הי״ד אשת החסיד המופלג מו״ה ישראל יוסף המכונה הערבסטמאן ע״ה בן החסיד אמתי מו״ה משה שו״ב ע״ה מעיר גארליץ, בתם מרת מיכלא הי״ד עם בעלה המופלג מו״ה שמעון שטיינרייך מעיר דיעמדיעש הי״ד עם כל צאצאיהם שנעלם ממני שמותיהם הי״ד.

בנם המופלג מו״ה יחזקאל הי״ד עם אשתו מרת

רבקה הי״ד ובתם מרת חנה הי״ד. בתם בילא חנה הי״ד עם בעלה המופלג מו״ה יעקב רייך הי״ד. בתם מרת מרים הי״ד עם בעלה מו״ה חיים צבי רינדר הי״ד בן ש״ב הנגיד החסיד ר׳ יעקב משה רינדר הי״ד בן דודתי אחות זקני האשה החשובה מרת חנה חתן דודי זקני הנגיד החסיד ר׳ מנחם מענדל פרנס מזשאבנא ע״ה בעל בתו מרת הינדא הי״ד; וגם ארבעה ילדים של ר׳ חיים צבי רינדר ע״ה אשר נעלם ממני שמותיהם הי״ד וגם אחיו ר׳ אהרן יוסף רינדר ואשתו ובניהם הי״ד וגם אחיו הצעיר מו״ה נתן נטע רינדר הי״ד ואשתו בת הנגיד היחסין מו״ה חיים שמעון פרנס הי״ד ואשתו בת קדושים חחשובה מרת חי׳ הי״ד בת הגה״ק כקש״ת מו״ה אשר מאיר הלברשטאם האבד״ק באכניע זצללה״ה וגם ארבעה ילדים של ר׳ נטע רינדר הנ״ל הי״ד.

בתם אסתר הי״ד אשר ר׳ אליהו פריעד שיחי׳, בתם מרת מלכה אשת ר׳ חיים אלעזר שטעגגעל שליט״א בן ר׳ יצחק נטע ואשתו הי״ד בת מו״ר הגאון הרב ר׳ נפתלי מילער ראב״ד דק״ק גארליץ זצללה״ה, גם ארבעה ילדים של בת דודי ר׳ יוסף ודודתי הינדא הגב׳ מרת לאה תחי׳ בפתח תקוה אשר ר׳ אהרן לעזר ע״ה.

דודי המרומם אחי אמי ע״ה הגדול בתורה ויר״ש והגביר הנדיב מו״ה יצחק ארי׳ מקעמעטש ומגארליץ הי״ד, ובתו הבכירה מרת מירל הי״ד בת האשה הצנועה מרת שרה ע״ה עם בנותי׳ מרת סאשא ובעלה ר׳ שאול מילר הי״ד ובתה מרת ריבה הי״ד. בנו של דודי, המופלג מו״ה אלימלך אלעזר הי״ד ואשתו מרת מלכה הי״ד עם בתו הענא גאלדא מאשתו הראשונה מרת אסתר בת דודי ר׳ חיים ברוך ע״ה ועם ארבעה ילדים מאשתו השני׳ היחסנית מרת מלכה מצאנז ישן הי״ד.

בתו החשובה מרת מלכה עם בעלה הרב הגדול ש״ח מו״ה יהושע העשיל הי״ד בן הגאון מו״ה אלי׳ פרנקל ז״ל האבד״ק פרשעווארסק עם ארבעה ילדים הי״ד.

בתו החשובה מרת מיכלא ובעלה הגדול בתורה הנגיד מו״ה ישעי׳ קלוגער הי״ד עם ארבעה ילדים הי״ד.

בתו החשובה מרת מנוחה עם בעלה המופלג מו״ה נחום בן הרב הגאון ר׳ נתן שפיגעלגלאז הר״מ בק״ק ווארשא, הי״ד.

דודתי אחות אמי ע״ה הצנועה מרת אסתר הדסה הי״ד אשת דודי הגדול בתורה והחסיד מו״ה ישראל שעהנבערג ע״ה יליד קרשאנוב ונפטר בעיר וויען ומנו״כ בקרשאנוב ודר בעיר טשאפ, בנם מו״ה צבי אלימלך ואשתו מרת גולדא הי״ד עם בנם שלמה הי״ד.

בתם מרת בריינדל עם בעלה המופלג והחריף מו״ה חיים הי״ד בן הגאון מו״ה נתן אהרן וואלף ז״ל מעיר אשפיצין עם חלק מילדיהם הבחורים, ישראל, ונתן אהרן, ודוד, הי״ד ואחיותיהם פיגל, וליבא הי״ד.

בנם מו״ה יעקב ניצל מהשואה עם אשתו בערטא תחי׳ ונפטר בירושלים וכאן מנו״כ תנצב״ה.

בנם שלמה הי״ד עם אשתו הי״ד בת ר׳ דובער ווייגנבערגר ע״ה מגארליץ ושתי בנותיהם ניצלו מהשואה והמה באמעריקא שהביאו אותם דודתם האשה החשובה מרת בילא חנה תחי׳ בת דודי ר׳ ישראל שעהנבערג ע״ה ודודתי מרת אסתר הדסה הי״ד מטשאפ.

חתניהם המופלג מו״ה צבי הירש הי״ד בן המופלג והחסיד מו״ה חיים דוד צוויבעל הי״ד ואשתו מרת אסתר הי״ד ממשפחת ווייסמאן וגם בנם הב׳ פינחס צוויבעל ניסף בהשואה תחת הבאלשעוויקעס בסיבעריא.

דודתי אחות אמי ע״ה מרת פרידא הי״ד עם בעלה החסיד מו״ה שאול לאקס הי״ד לא השאירה אחרי׳ בנים, בני דודי אחי אמי המופלג בתורה ויר״ש מו״ה יהושע ארנבערג ז״ל שנפטר בימי נעוריו בשמונה ימים לחודש ניסן שנת תרס״ד בעיר גארליץ, בנו מו״ה אלימלך ואשתו הי״ד, נשארו אחריהם בנים ולא נודע לי מקומם, בתם הנשואה מרת מיזשע הי״ד, בתו הנשואה מרת פערל שניספו בהשואה יחד עם אמם חבורה הי״ד ובעל אמם החסיד המופלג מו״ה אלי׳ וואסער־שטראם הי״ד מראדאמישלא.

דודי אחי אמי ע״ה החסיד המרומם מו״ה אלימלך אלעזר ארנבערג הי״ד מעיר גארליץ, ובתו הנשואה מרת פערל בת טובא ממשפחת אפרתית בוימינגער מקראקא שנפטרה בדמי ימי׳ תנצב״ה וגם בעלה של מרת פערל הנזכרת הי״ד מו״ה ארי׳ ליבוש לאנדערר הי״ד עם בנם הילד אברהם יוסף הי״ד, כלתו אשת בנו המופלג מו״ה פינחס שליט״א מתל אביב מרת הדסה הי״ד בת המופלג מו״ה ברוך יהודא הכהן פרעסער ע״ה מעיר קראס, ובנם הב׳ מאיר הי״ד, בתו הבתולה מרת

חוה ובתו הבתולה ריבה הי״ד ובנו הב׳ כמר שמואל יעקב הי״ד שניספו עם אמם החשובה מרת יענטא הי״ד נכדת הגה״ק הרבי ר׳ מנדעלע מפריסטיק ומרימאנוב זצללה״ה ש״ב הדגולים החסיד מו״ה אלתר ריינדר הי״ד מושאבבא ואשתו הי״ד ואחיו הנגיד החסיד מו״ה נפתלי אלימלך פרנס הי״ד ואשתו מרת באשא הי״ד וכלתם בת ר׳ ליפא בארשטיין ע״ה מעיר קראקא עם ילדי׳ כמר יצחק אייזיק והבתולה מרת זיסל ואחי׳ כמר דוד הי״ד בני ש״ב הנגיד והחסיד מו״ה נתן נטע פרנס שליט״א מתל אביב השם יאריך ימיו ושנותיו עם אשתו היקרה מרת מלכה תחי׳ בת ר׳ משה שמעון ע״ה.

לא אוכל להתעלם שלא להזכיר כאן בתפלתי אשר יזכור השם את נשמת האיש החסד אשר הרבה להטיב עמי בעת צר לי כשבאתי לאמעריקא הוא האיש הדגול תלמיד חכם מופלג ואיש החסד אשר קבע עתים לתורה בכל יום בוקר השכם וגם בלילה אחר גמר העסקים שלו ולמד עם חבריו לדעה ביחד, וגמל חסד בגופו ובמאודו ממי שרק ביקש ממנו הוא האיש חסיד מו״ה ר׳ שלמה שפירא יליד קיראמע זכרונו לברכה, מרחוב ריווינגטאן ראש הקהל של הביהכ״נ ועדת „גמילת חסד״ 100 קענאן סטריט בניו יארק רבתי עם תע״א תנצב״ה.

וגם יזכור א׳ את נשמתם של הת״ח ר׳ ישראל צבי ווייס ז״ל חבר בביהכנ״ס הנ״ל, וגם האיש שו״ב החסיד מו״ה יוסף זל (שעבד ברחוב פיט בנ. י.).

בס"ד

אדעתא דהכי ארזי

אם כי מעולם התנגדתי על המחברים בארה"ב שנוהגים להציג תמונתם בספריהם, אבל כגון דא שניא, כי תמונה זו צולמה בלי ידיעתי בעת קיום המצוה הנשגבה „כיצד מרקדין לפני הכלה" בתתונת הכלה יר"א מרת חנה רבקה תחי' (עב"ג החתן הרב יצחק פישל הינה נ"י נכד הגה"ק רבי אברהם מרדכי אדמו"ר מגור ז"ל בנו של הגה"ק בעל שפת אמת זי"ע) בת הרה"ח המופלג בנש"ק ר' דוד ארליך שליט"א ורעיתו ליבא תחי' נכד הגה"ק בעל חידושי הרי"ם זי"ע ותתן ב"ד הגאון הגדול רבי יהושע מנחם ארנברג שליט"א ראב"ד בתל אביב. (בתמונה משמאל)

ובשמחת נשואין זו השתתפו גדולי א"י ובראשם מנהיג ישראל ברמה אדמו"ר הגה"ק רבי ישראל מגור שליט"א שנתכבד בסדור קדושין, ואני הקטן זכיתי לקרוא את הכתובה, לכן אמרתי כי נכון להנציח מאורע נשגב זה.

במרכז התמונה — הרב המחבר שליט"א

ארזי מחובר לטהור לבנון רצז

ב"ה יום א' לסדר „ויעש בן אהרן" חמשה עשר יום לחודש השלישי הן עת קץ לפ"ק ניו־יורק.

מנחה היא טהורה מנחת חנוך כשלמה עוטה אורה ספר זאת התורה, להיות על לוח לבו הן בעודנו עוד באבו וגם עד זקנה ושיבה כל אות וכל תיבה ותורת השם בפיך לעדה לאות זכרון בין עיניך ודברת בם בשבתך בביתך ה"ה יקירי בלתי מכירי בחור כהלכה מהשם ישא ברכה חכו ממתקים וכלו מחמדים שמו מפארים כמר יצחק מאיר שליט"א בן חכם ישמח אב ידידי שאהבה נפשי הרבני הנגיד והמופלג בתורה וביראת השם טהורה חו"נ כש"ת מו"ה אהרן דוד שליט"א לבית פלינטענשטיין ורעיתו הצנועה כל כבודה בת מלך מנשים באהל תבורך מרת בת־שבע תחי' לאוי"ט בתו של אותו צדיק מזה בן מזה עטרת ראשי תפארת ואוהב ישראל באמת כקש"ת מרן ר' אברהם יהושע העשיל שליט"א האדמו"ר הקדוש מקאפיטשיניץ יצ"ו ועזרתו הרבנית הצדקנית בת קדושים מרת שרה ברכה תחי' עמ"ש ועתה אתה ברוך השם לכבוד יום זה מכובד מכל ימים למלאות לך שלש עשרה למצות אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו בקרן בן שמן (ישעי' ח' א')

ישמח צדיק בנכדו שנתחנך למצות בעזרת שמים
צהלי ורני יושבת תל אביב, והוריך פי שנים
חכם לב יקח מצות תפילין למרבה חיים
קשרם כנגד לבך וענדם לראשך מנשיקות שפתים
מקורך יהי קדוש וברך כאלישע בעל כנפים
ארחות צדיקים תשמור ומלאכים ישאונך על כפים
יפוצו מעינותיך חוצה בתורה ובדבר השם מירושלים
ראשיתך ואחריתך ישגה מאד כארזים עלי מים
חזק ויאמץ לבך וישימך אלקים כמנשה ואפרים
זכותם וצדקתם מזקניך עירין קדישין ומאור עינים
קדושת לוי ואוהב ישראל תצהיר כאור שבעתים

השיר הזה של י"א הרזים או חרוזות מיוסד עפ"י מקרא שכתוב „השיר י' לכם כליל התקדש חג" (ישעי' ל' כ"ט) ח"ג בגמטריא י"א מכוון כנגד י"א סממני' קטורת להריחו ביראת השם (ישעי' קפיטל י"א) ולריח שמניך טובים שמן תורק „שמך" בראשי תיבות של החרוזים וגם „וחזקת והיית לאיש" וסופי תיבות של החרוזים המה מ' סתימות כמו ם של ולמרבה המשרה ולשלו' אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו" וכל ימי חייך להביא לימות המשיח... והשיוו משקל מכל חרוז שבע תיבות לא פחות ולא יותר כנגד „שבע ביום הללתיך ולרמז לשבעה קני המנורה נר מצוה ותורה אור „אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה...

הנותן בעין יפה אלימלך אלעזר עהרענבערג

תגו שבח ושירה, בנצחון המעטים ובמהירה,
לאדון כל היצירה, שאין להמשיל להחבירה,
להניסים בישראל להגבירה, ויאתיו כל להצהירה,
שראינו כבאספקלריא המאירה, ולתועים, בינה להסבירה,
מהבורא ומנהיג הבירה, שקדושת ירושלים יחזירה,
עצת גוים להפירה, כנבואת הנביאים להזכירה,
וההוד ממצרים להסירה, שתשוב השכינה להדירה,
זרועות רשעים לשבירה, ובכתר מלכות להכתירה,
ולעשותם כאפר כירה, כשיבנה בית הבחירה.

נתעוררתי ליסד השירה החדשה הזאת מדברי רבינו אפרים ז"ל המובא בספר הקדוש „נחל קדומים" להגאון מאור הגולה הרחיד"א זצללה"ה, בריש פרשת „כי תצא" וז"ל שם, א"נ רמז כי תעשה הישר וכו' וסמיך לי' „כי תצא למלחמה" שצריך לומר שירה על „התשועה", הישר אותיות „שירה" וכן כתוב ביהושפט / א"ה היינו בדברי הימים ב' כ' פסוק כ"ב / ובעת החלו ברנה והשם נתן וכו', ר' אפרים ז"ל עכ"ל הנחל קדומים הצריך לענינינו.

ואני בעניי יסדתי השירה חדשה בדבר שבמנין ח"י חרוזים כלפי מה שמצינו בהשירה הקדושה „האדרת והאמונה" ושם נאמר „הגוי והנצח „לחי" עולמים" ולא לשום בו"ד ח"ו, ובכונה כאן נמצא כאן הי' בכל חרוז וחרוז שלשה תיבות, לעומת שלש קדושות לקדוש וברוך, אמור מעתה אשר שלש פעמים ח"י עולה למספר ד"ן לקיים מה שנאמר „וגם את הגוי אשר יעבודו ד"ן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" (בראשית ט"ו י"ד).